T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

DOĞU AKDENİZ'DE ENERJİ SORUNUNUN BÖLGESEL GÜVENLİK ORTAMINA ETKİLERİNİN ANALİZİ

Doktora Tezi

HALİL İLKER AVCI

İSTANBUL, 2021

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

DOĞU AKDENİZ'DE ENERJİ SORUNUNUN BÖLGESEL GÜVENLİK ORTAMINA ETKİLERİNİN ANALİZİ

Doktora Tezi

HALİL İLKER AVCI

DANIŞMAN: PROF.DR.EMRE ERŞEN

İSTANBUL, 2021

ÖZET

DOĞU AKDENİZ'DE ENERJİ SORUNUNUN BÖLGESEL GÜVENLİK ORTAMINA ETKİLERİNİN ANALİZİ

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığı, bölgede zengin hidrokarbon kaynakları bulunması olasılığına bağlı olarak, kıyıdaşların 2000'li yıllardan itibaren kendi deniz yetki alanlarını belirleme girişimleri ile ortaya çıkmıştır. Başlıca aktörleri Türkiye, Yunanistan, KKTC ve GKRY olan bu uyuşmazlık, 2020'li yıllara gelindiğinde bölge ülkeleri arasında yakınlaşma ve kutuplaşmalar yaratan, büyük güçlerin Doğu Akdeniz politikalarını etkileyen bir bölgesel güvenlik meselesi halini almıştır. 2020 yılının Temmuz-Ekim aylarında Türkiye ile Yunanistan uyuşmazlık nedeniyle askerî olarak karşı karşıya gelmiştir. Bu uyuşmazlık, diğer Türk-Yunan sorunlarına nazaran iki ülke arasında daha şiddetli krizler yaratma potansiyeli bulunan sistemik, bölgesel ve aktör bazlı özelliklere sahiptir. Bu tezde söz konusu uyuşmazlığın devletler arası savaşa kadar varabilecek bir krize dönüşüp dönüşmeyeceği sorusuna yanıt aranmaktadır. Bu maksatla öncelikle literatürdeki dış politika krizi ve uluslararası kriz tanımları çerçevesinde belirlenen beş kriz durumunun uyuşmazlığın seyri üzerindeki etkileri değerlendirilmektedir. Ardından Çatışma ve Savaş Çalışmaları alanında yapılmış ampirik araştırmaların sonuçlarına göre devletler arası askerî çatışma olasılığını artırdığı belirlenen 14 bağlamsal değişken uyuşmazlık kapsamında incelenmektedir. Bu 14 değişkenden 9'unun Türkiye ile Yunanistan arasında askerî çatışma olasılığını artırdığı, 1'inin azalttığı, 1'inin kısa vadede azalttığı ancak orta ve uzun vadede artırabileceği değerlendirilmiş, 3'ünün etkisi belirlenememiştir. Bu bağlamda, uyuşmazlığın taraflar arasındaki askerî çatışma olasılığını belirgin biçimde artırdığı ancak dengeleyici faktörlere bağlı olarak taraflar arasında bilinçli olarak başlatılacak bir devletler arası savaş olasılığının düşük olduğu sonucuna varılmıştır. Bunun yanında uyuşmazlığın gelecekte yeni ve şiddetli krizler yaratabileceği durumlar tanımlanmış ve uyuşmazlıkta askerî çatışma olasılığının azaltılması için geliştirilebilecek bazı önlemlere yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Doğu Akdeniz, deniz yetki alanları, enerji, uluslararası çatışma, dış politika krizi, uluslararası kriz, Türkiye, Yunanistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Kıbrıs Sorunu.

ABSTRACT

THE ANALYSIS OF THE EFFECTS OF ENERGY ISSUE IN THE EASTERN MEDITERRANEAN ON REGIONAL SECURITY ENVIRONMENT

Dispute on demarcation of Maritime Jurisdiction Areas (MJAs) in the Eastern Mediterranean has gradually emerged since early 2000's, in relation to the discovery of potentially rich hydrocarbon resources in the region. By 2020, the dispute among Turkey, Greece, Turkish Republic of Northern Cyprus, and Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus has evolved into a regional security issue which created alignments and polarization among the coastal States, also affecting the regional policies of the great powers. During the July-October period of 2020, Turkey and Greece experienced military confrontations stemming from this dispute. In comparison to the other issues between Turkey and Greece, this dispute presents systemic, regional, and actor-based attributes which bear greater potential for creating severe crises. The aim of this thesis is to find out whether this dispute could transform into a crisis that will lead to an inter-state war. To this aim, firstly, five crises situations identified by utilizing foreign policy crisis and international crisis definitions in the literature, were evaluated with regard to their effects on the course of the dispute. After, 14 contextual variables which had been found to increase the probability of inter-state military conflict by the empirical research of Conflict and War Studies, were scrutinized in the context of the dispute. It is evaluated that of 14 contextual variables; 9 variables increase, 1 variable decreases, 1 variable decreases in the short-term but may increase in middle- and long-term the probability of military conflict between Turkey and Greece, whereas 3 variables either have no effect or their effects could not be detected. According to those results, it is argued that this dispute has significantly increased the probability of inter-state military conflict between the parties, but due to counterweighting factors an inter-state war which will be initiated by the parties on purpose is unlikely. Besides that, probable situations that have the potential for creating serious crises in the future are also identified and some suggestions are made to alleviate the current level of tensions.

Keywords: Eastern Mediterranean, maritime jurisdiction areas, energy, international conflict, foreign policy crisis, international crisis, Turkey, Greece, Turkish Republic of Northern Cyprus, Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus, Cyprus Issue.

ÖNSÖZ

Denizlerle kaynaşmış bir coğrafyaya sahip olan ülkemizde, denizlerin ve denizciliğin öneminin yeterince anlaşıldığını ifade etmek ne yazık ki mümkün değildir. Denizciliğe yönelik ilgi, bilgi ve farkındalık eksikliği; siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, kamu yönetimi, hukuk, tarih, sosyoloji, iktisat gibi akademik alanlardan, denizcilik ekonomisine, deniz sporlarına, deniz edebiyatına, deniz turizmine, gastronomiye, deniz çevresinin korunmasına, deniz kuvvetlerine kadar denizcilik kültürünün her boyutunda kendini göstermektedir. Oysa bu coğrafyada refah, güvenlik ve istikrar içinde yaşayabilmek için denizcilik bir tercih değil zorunluluktur. Son yıllarda deniz ve denizcilik konularına yönelik kamuoyu ilgisinde ve çeşitli alanlardaki çalışmalarda artış eğilimi görülmekle birlikte bu ivmenin sürdürülebilmesi için akademik çalışmalar büyük önem taşımaktadır. Zira kalıcı olan ve nesilden nesle aktarımı sağlayan bilimsel bilgi ve bu bilginin üretildiği ve saklandığı eserlerdir. Bu özgün bilginin üretilmesi sürecinde denizciliğin çeşitli sektörlerinde görev alan insanların deneyimlerinin akademik çerçeve ile birleştirmesi özellikle fayda sağlayabilecektir.

Elinizdeki doktora tez çalışması böyle bir kişisel misyonunun, meslek yaşantımın önemli bir bölümünde ilgilendiğim ve gelişim aşamalarını takip ettiğim Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının gelecekte nasıl şekillenebileceğine ilişkin merakımın akademik bilgi ile giderilmesi çabasının ürünüdür. Bu ürünün ortaya çıkmasında değerli düşünce ve eleştiriyle büyük katkı ve yönlendirme sağlayan tez danışmanım Prof.Dr.Emre ERŞEN'e; tez izleme komitelerinde yaptığı yorumlar ve getirdiği eleştiriler ile tezin olgunlaşmasını sağlayan Prof.Dr.Erhan DOĞAN'a; tezde kullanılabilecek yöntemlere ilişkin tüm sorularımı sabırla yanıtlayan, kıymetli zamanını her istediğimde bana ayıran ve şehirler arası yolculuk yaparak tez izleme komitelerine katılan Doç.Dr.Öner AKGÜL'e teşekkürlerimi ve şükranlarımı arz ederim. Ayrıca beraber geçirebildiğimiz sınırlı zamanların bir kısmını bu tez çalışmasına ayırmama büyük hoşgörüyle yaklaşan ve yazılan metinlerin ilk gözden geçirmesini yapan sevgili eşim Yasemin Esra AVCI'ya da sabrı ve gayretleri için en kalpten minnet ve teşekkürlerimi sunarım.

Bu tez çalışmasında yer alan tüm yorum ve değerlendirmeler kişisel görüşlerimdir ve hiçbir kurum ve kuruluşu bağlamaz.

Halil İlker AVCI

İstanbul, 2021

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**

ABSTRACT ..... **ii**

ÖNSÖZ ..... **iii**

İÇİNDEKİLER ..... **iv**

KISALTMALAR ..... **vii**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **viii**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **ix**

GRAFİKLER LİSTESİ ..... **xi**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM **15**

KAVRAMSAL ÇERÇEVE **15**

1.1. Literatür İncelemesi **15**

1.1.1. Çatışma ve Savaş Çalışmaları **15**

1.1.2. Uluslararası Kriz Davranışı Projesi **20**

1.1.3. Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri Grubu **21**

1.2. Temel Kavram ve Modeller **23**

1.2.1. Kriz, Çatışma, Uzatılmış Çatışma ve Savaş **23**

1.2.2. Deniz Alanı İddiası (*Maritime Claim*) **32**

1.3. Araştırma Tasarımı **33**

1.3.1. Araştırma Tasarımını Yönlendirici Teorik Yaklaşımlar **33**

1.3.2. Veri Toplama Sürecinde Kullanılan Bağlamsal Değişkenler **40**

İKİNCİ BÖLÜM **63**

DOĞU AKDENİZ DENİZ YETKİ ALANLARI UYUŞMAZLIĞININ GELİŞİMİ **63**

2.1. Doğu Akdeniz'de Coğrafi Durum **63**

2.2. Deniz Yetki Alanlarının Hukukî Tanımları ve Sınırlandırılması **65**

2.2.1. Uluslararası Hukukta Deniz Yetki Alanları **65**

2.2.2. Kıta Sahanlığı ve MEB'in Sınırlandırılmasına İlişkin Hukukî Kural ve İlkeler **69**

2.3. Doğu Akdeniz'deki Hidrokarbon Kaynakları 73

2.3.1. Hidrokarbon Kaynaklarının Ekonomik ve Stratejik Değeri 73

2.3.2. Kaynakların Ulaştırma Seçenekleri ve Etkileri 83

2.4. Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığında Tarafların Tutumları 90

2.4.1. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) 90

2.4.2. Yunanistan 98

2.4.3. Türkiye 108

2.4.4. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti 115

2.5. Doğu Akdeniz'de Yeni Yakınlaşmalar 119

2.5.1. Yunanistan- GKRY-İsrail Üçlü Zirvesi 119

2.5.2. Yunanistan-GKRY-Mısır Üçlü Zirvesi 122

2.5.3. Diğer Üçlü İş Birliği Girişimleri ve Yakınlaşmalar 123

2.5.4. Doğu Akdeniz Gaz Forumu 126

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 128

ANALİZ VE BULGULAR 128

3.1. Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığının Yarattığı Krizler 128

3.1.1. Doğu Akdeniz Krizi I: SAIPEM 12000 Sondaj Gemisinin Engellenmesi (8 ve 23 Şubat 2018) 129

3.1.2. Doğu Akdeniz Krizi II: Barbaros Hayreddin Paşa Araştırma Gemisinin Engellenme Girişimi (18 Ekim 2018) 134

3.1.3. Doğu Akdeniz Krizi III: MTA Oruç Reis Gemisinin Sismik Araştırma Duyurusu (21 Temmuz 2020) 138

3.1.4. Doğu Akdeniz Krizi IV: Yunanistan-Mısır MEB Antlaşması ve MTA Oruç Reis Araştırma Gemisinin Sismik Araştırmalara Başlaması (6 Ağustos-12 Eylül 2020) 143

3.1.5. Doğu Akdeniz Krizi V: MTA Oruç Reis Araştırma Gemisinin Sismik Araştırmalara Devam Etmesi (11 Ekim-29 Kasım 2020) 151

3.1.6. Krizler Sonunda Başlayan Diplomasi Süreci 155

3.1.7. Gelecekte Kriz Yaratma Olasılığı Yüksek Durumlar 158

3.2. Toplanan Verilerin Analizi 160

3.2.1. Siyasi Rejimin Türü *(Regime Type)* 160

3.2.2. Aldatıcı Çatışma *(Diversionary Conflict)* 164

3.2.3. Ekonomik Gelişmişlik *(Economic Development)* 171

3.2.4. Ekonomik Performans *(Economic Growth)* 173

3.2.5. Doğal Kaynaklar *(Natural Resources)* 179

3.2.6. Güç Statüsü *(Power Status)* 183

3.2.7. Güç Farkı *(Power Discrepancy)* 187

3.2.8. Askerîleşme Düzeyi *(Militarization)* 192

3.2.9. Coğrafi Yakınlık/Bitişiklik *(Geographical Proximity/Contiguity)* 199

3.2.10. Süregelen Rekabet *(Enduring Rivalry)* 202

3.2.11. İttifak İlişkileri *(Alliance)* 210

3.2.12. Üçüncü Tarafların Müdahalesi *(Third Party Intervention)* 218

3.2.13. Bölgesel Yayılma *(Regional Contagion/Diffusion)* 224

3.2.14. Uluslararası Sistemin Yapısı *(System Structure-Polarity)* 228

3.3. Genel Değerlendirme 230

SONUÇ 237

KAYNAKLAR 250

KİTAPLAR 250

MAKALE, TEZ VE RAPORLAR 253

RESMİ BELGE VE AÇIKLAMALAR 267

İNTERNET KAYNAKLARI 274

YAZILIMLAR VE VERİ TABANLARI 287

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BM	: Birleşmiş Milletler
BMDHS	: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CKSS	: Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi
Dz.K.K.	: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
ITLOS	: International Tribunal for the Law of the Sea
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MEB	: Münhasır Ekonomik Bölge
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
RF	: Rusya Federasyonu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDP	: Türk Dış Politikası
TPAO	: Türk Petrolleri Anonim Ortaklığı
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
UNCLOS	: United Nations Convention on the Law of the Sea
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu

TABLOLAR LİSTESİ

TABLO NO.	AÇIKLAMA	SAYFA NO.
Tablo 1.1	COW Projesinde Savaş Tipolojileri	31
Tablo 1.2	Savaşın Çıkma Olasılığını Artıran Etkenler	36
Tablo 1.3	Savaşın Ciddiyetini Artıran Etkenler	37
Tablo 1.4	Üçüncü Tarafların Taraf Seçerek Çatışmaya Müdahale Biçimleri	57
Tablo 2.1	2000'li yıllarda Doğu Akdeniz'de Yapılan Önemli Hidrokarbon Keşifleri	82
Tablo 3.1	DA Krizi-1 Dış Politika Krizi Testi	131
Tablo 3.2	DA Krizi-1 Uluslararası Kriz Testi	132
Tablo 3.3	DA Krizi-2 Dış Politika Krizi Testi	136
Tablo 3.4	DA Krizi-2 Uluslararası Kriz Testi	137
Tablo 3.5	DA Krizi-3 Dış Politika Krizi Testi	141
Tablo 3.6	DA Krizi-3 Uluslararası Kriz Testi	142
Tablo 3.7	DA Krizi-4 Dış Politika Krizi Testi	145
Tablo 3.8	DA Krizi-4 Uluslararası Kriz Testi	147
Tablo 3.9	DA Krizi-5 Dış Politika Krizi Testi	153
Tablo 3.10	DA Krizi-5 Uluslararası Kriz Testi	154
Tablo 3.11	Uyuşmazlıkta Önemli Olaylar ve Uluslararası Kriz Durumları	166
Tablo 3.12	Kıyıdaş Ülkelerin Doğal Gaz İthalat/İhracat Miktarları	181
Tablo 3.13	Kıyıdaş Ülkelerin Ham Petrol İthalat/İhracat Miktarları	181
Tablo 3.14	Türkiye ile Yunanistan'ın Deniz ve Hava Kuvvetleri Ana Unsurlarının Karşılaştırması	194
Tablo 3.15	Kıyıdaşların Birbirlerine Uzaklıkları	200
Tablo 3.16	Uyuşmazlığın Taraflarının Bölge Ülkeleriyle Yaptıkları Savunma İş Birliği Anlaşmaları	216
Tablo 3.17	Doğu Akdeniz Krizlerinde Üçüncü Tarafların Müdahaleleri	223
Tablo 3.18	Toplanan Verilerin Analiz Sonuçları	233

ŞEKİLLER LİSTESİ

ŞEKİL NO.	AÇIKLAMA	SAYFA NO.
Şekil 1.1	Çatışma, Kriz ve Savaş Arasındaki İlişkiler	29
Şekil 1.2	Devletler Arası Çatışmaya İlişkin Bir Zihinsel Model	30
Şekil 2.1	Doğu Akdeniz'in Sınırları	64
Şekil 2.2	Uluslararası Hukuka Göre Deniz Yetki Alanları	66
Şekil 2.3	Doğu Akdeniz Havzaları	73
Şekil 2.4	Doğu Akdeniz'de Başlıca Jeolojik Alanlar	74
Şekil 2.5	Levant Havzası	75
Şekil 2.6	Levant Havzası'ndaki Doğal Gaz Keşifleri	76
Şekil 2.7	Nil Deltası Havzası	77
Şekil 2.8	Heredot Havzası	79
Şekil 2.9	GKRY Ruhsat Sahalarındaki Önemli Keşifler	81
Şekil 2.10	Eastmed Boru Hattı Projesinin Olası Güzergâhı	84
Şekil 2.11	GKRY-Mısır ve İsrail-Mısır Boru Hattı Projeleri	88
Şekil 2.12	EuroAfrica Interconnector Projesi Olası Güzergahı	89
Şekil 2.13	GKRY'nin MEB Sınırlandırma Antlaşmaları Yoluyla Öne Sürdüğü Deniz Yetki Alanları	93
Şekil 2.14	GKRY'nin BM'ye Bildirdiği MEB'in Kuzey ve Kuzeybatı Sınırları	94
Şekil 2.15	GKRY'nin 12 Temmuz 2019 tarihli notasında yer alan TPAO Sismik Araştırma ve Sondaj Faaliyetleri	95
Şekil 2.16	GKRY'nin Arama/İşletme Ruhsatı Verdiği Şirketler	97
Şekil 2.17	Yunanistan Tarafından İhaleye Çıkılan Sismik Araştırma Sahası	100
Şekil 2.18	Yunanistan Tarafından İlan Edilen Hidrokarbon Arama ve İşletme Ruhsat Sahaları	101
Şekil 2.19	9 Haziran 2020 tarihli İtalya-Yunanistan MEB Sınırlandırma Anlaşmasının ile Belirlenen Olası Sınırlar	102
Şekil 2.20	Mayıs 2020'de TPAO tarafından Ruhsat Başvurusunda Bulunulan Sahalar	104
Şekil 2.21	Yunanistan-Mısır MEB Sınırlandırma Antlaşması ile Belirlenen Sınırlar	105

Şekil 2.22	Mısır'ın Şubat 2021 tarihli ihalesinde EGY-MED-W18 numaralı parselin ilk hali	106
Şekil 2.23	Mısır'ın Şubat 2021 tarihli ihalesinde EGY-MED-W18 numaralı parselin revize edilmiş hali	107
Şekil 2.24	Türkiye ile Libya Arasındaki Deniz Sınırı	110
Şekil 2.25	Türkiye'nin İmzaladığı Anlaşmalar ve Yaptığı Bildirimler Çerçevesinde Doğu Akdeniz'deki Deniz Yetki Alanları	111
Şekil 2.26	Türkiye-KKTC Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Antlaşması	114
Şekil 2.27	KKTC tarafından TPAO'ya Ruhsat Verilen Sahalar	117
Şekil 3.1	SAIPEM 12000 Sondaj Gemisinin Engellenmesi Olayında İhtilaflı Sahalar (DA Krizi-1)	130
Şekil 3.2	BHP Gemisi Tarafından Araştırma Yapılan Güzelyurt Sahası (DA Krizi-2)	135
Şekil 3.3	MTAO Gemisi Araştırma Sahası (DA Krizi-3)	138
Şekil 3.4	Yunanistan-Mısır ve Türkiye-Libya Deniz Yetki Alanları Sınırlandırma Antlaşmalarının Karşılıklı Durumu	144
Şekil 3.5	MTAO Gemisinin 10 Ağustos-12 Eylül 2020 Arasında Araştırma Yaptığı Sahalar (DA Krizi-4)	148
Şekil 3.6	MTAO Gemisinin 11 Ekim-29 Kasım 2020 Arasında Araştırma Yaptığı Sahalar (DA Krizi-5)	152
Şekil 3.7	Doğu Akdeniz'i Çevreleyen Alanlardaki Uyuşmazlık ve Çatışmalar	225
Şekil 3.8	Doğu Akdeniz ve Çevresinde Uyuşmazlıklar ve Yürütülen Önemli Operasyonlar	227

GRAFİKLER LİSTESİ

GRAFİK NO.	GRAFİK BAŞLIĞI	SAYFA NO.
Grafik 3.1	Türkiye-Yunanistan Demokrasi Endeksi Karşılaştırması (1945-2018)	161
Grafik 3.2	Türkiye-Yunanistan Krizlerinde Demokrasi Endeksi Farkı (1963-2018)	162
Grafik 3.3	Türkiye-GKRY Demokrasi Endeksi Karşılaştırması (1960-2018)	163
Grafik 3.4	Uyuşmazlıkta Seçimler, Önemli Aşamalar ve Krizler (2000-2020)	165
Grafik 3.5	Kıyıdaşların Milli Gelirlerindeki Değişim (2000-2019)	171
Grafik 3.6	Kıyıdaşların Ekonomik Büyüklükleri (2000-2019)	174
Grafik 3.7	Türkiye ve Yunanistan'ın Ekonomik Büyüme Oranları (% yıllık)	175
Grafik 3.8	Türkiye ve GKRY'nin Ekonomik Büyüme Oranları (% yıllık)	177
Grafik 3.9	Kıyıdaşların Toplam Yıllık Enerji Tüketimi (1980-2018)	179
Grafik 3.10	Türkiye-Yunanistan Toplam Yıllık Enerji Tüketimi (1980-2018)	180
Grafik 3.11	Kıyıdaşların Birleşik Ulusal Kabiliyet Endeksleri (2000-2016)	184
Grafik 3.12	Kıyıdaşların Olası İttifak Durumlarında Toplam Kabiliyet Endeksleri (2000-2016)	186
Grafik 3.13	Türkiye-Yunanistan Birleşik Ulusal Kabiliyet Endeksi Karşılaştırması (1950-2016)	188
Grafik 3.14	Türkiye-GKRY Birleşik Ulusal Kabiliyet Endeksi Karşılaştırması (2000-2016)	191
Grafik 3.15	Türkiye ve Yunanistan'ın Askerî Harcama Miktarları (2000-2019)	192
Grafik 3.16	Türkiye ve Yunanistan'ın Askerî Harcamalarının GSYİH'ya Oranı (2000-2019)	193
Grafik 3.17	Türkiye ve GKRY'nin Askerî Harcamalarının GSYİH'ya Oranı (2000-2019)	195
Grafik 3.18	Kıyıdaşların Askerî Harcama Miktarları (2000-2019)	197
Grafik 3.19	Kıyıdaşların Askerî Harcamalarının GSYİH'ya Oranı (2000-2019)	198
Grafik 3.20	Türkiye-Yunanistan Askerîleşmiş Devletler Arası Uyuşmazlıklarında (MID) Uygulanan En Yüksek Şiddet Düzeyli Eylemler (1829-1959)	204
Grafik 3.21	Türkiye-Yunanistan Askerîleşmiş Devletler Arası Uyuşmazlıklarında (MID) Uygulanan En Yüksek Şiddet Düzeyli Eylemler (1960-2020)	207
Grafik 3.22	Türkiye-GKRY Askerîleşmiş Devletler Arası Uyuşmazlıklarında (MID) Uygulanan En Yüksek Şiddet Düzeyli Eylemler (1960-2018)	209

GİRİŞ

Uluslararası ilişkiler disiplininin temel araştırma alanlarından birini uluslararası toplumda meydana gelen çatışma ve savaşlar oluşturmaktadır. Disiplin, başlangıcından itibaren devletler öncelikli olmak üzere uluslararası siyasette yer alan aktörlerin niçin ve hangi koşullar altında şiddete başvurduğunun anlamaya ve açıklamaya çalışmaktadır. Bu amaç doğrultusunda yapılan çalışmalarda nitel ve nicel araştırma yöntemlerinden faydalanılmakta, vaka incelemeleri çatışma, kriz ve savaş durumlarının doğasının anlaşılması açısından önemli bulgular sağlamaktadır.

Uluslararası çatışma *(international conflict)*; küresel sistemde hem devletler hem de devlet dışı aktörleri arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkları tanımlamakta, uzatılmış çatışma *(protracted conflict),* rekabet (*rivalry*), süregelen rekabet (*enduring rivalry*), kriz ve savaş gibi kavramlarla bağlantılı olarak incelenmektedir. Uluslararası krizler, güvenlik ve istikrarı tehlikeye düşüren, ulusal, bölgesel ve küresel ölçekte olumsuz siyasal, sosyal ve ekonomik etkiler yaratan olgulardır. Krizler uluslararası çatışmanın doğasının anlaşılabilmesi için çok iyi örnekler sunduğundan[1] devletleri krizlere sürükleyen koşullar ve devletlerin krizler sırasındaki davranışları gerek akademisyenler gerekse dış politika yapım sürecinde yer alanlar için önemli bir inceleme ve uygulama alanı oluşturmaktadır. Niçin bazı krizler uzlaşmaya varılarak çözülürken bazı krizlerin geçici olarak dondurulduğu, bazılarının ise savaşa yol açtığı sorusu bu alanda yanıt aranan temel bir soru olarak varlığını sürdürmektedir.

Doğu Akdeniz, uluslararası çatışma ve krizlerin sıklıkla yaşandığı bölgelerden biridir. Bölgesel deniz güvenlik ortamı, öteden beri bu deniz alanını çevreleyen ya da bizzat içinde bulunan kara parçalarında yaşanan sorunların deniz ortamına yansımaları ile biçimlenmektedir. Kıbrıs Sorunu, Filistin Sorunu ve Arap-İsrail çatışması, Lübnan İç Savaşı, 2010'lu yıllarda Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki birçok Arap ülkesinde meydana gelen ayaklanmalar, Libya ve Suriye iç savaşları, düzensiz göç, terörizm, insan, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı gibi kara kaynaklı sorunlar, Doğu Akdeniz'deki deniz alanlarını on yıllardır güvenliksizleştirmekte ve istikrarsızlaştırmaktadır.[2]

2000'li yılların başından itibaren bölgedeki deniz alanlarında zengin enerji kaynaklarının bulunduğuna ilişkin keşif ve tahminler, bölgesel güvenlik ortamına yeni ve farklı bir boyut daha kazandırmıştır. Bölgedeki enerji kaynakları potansiyelini ekonomik değere dönüştürme isteği, kıyıdaş devletleri deniz yetki alanlarının belirlenmesi konusunda hızlı sayılabilecek bir şekilde harekete geçirmiş ve bazı kıyıdaş devletler arasında ihtilafların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu zamana kadar ağırlıkla karasal alanlarda yaşanan sorunların deniz alanındaki etkileri ile şekillenen Doğu Akdeniz'in bölgesel güvenlik ortamında, bu kez deniz alanlarının paylaşımına

[1] Glenn H. Snyder and Paul Diesing, **Conflict Among Nations: Bargaining, Decision Making, and System Structure in International Crises**, Princeton: Princeton University Press, 1977, s.3.

[2] Deniz yetki alanları uyuşmazlığı kaynaklı devletler arası çatışma olasılıklarının incelendiği bu çalışmada, güvenlik geleneksel anlamıyla, devletin varlığına ve uluslararası barış ve istikrara yönelik tehditler bağlamında ele alınmaktadır. Güvenliğin genişleyen ve derinleşen kavramsal çerçevesi içinde Akdeniz'in karşı karşıya olduğu çok çeşitli güçlükler, risk ve tehditler için bkz. Deniz Genç ve Erhan Doğan, "The Mediterranean: Not a Union, but an Integrated Space?", **Marmara University Journal of Political Science**, Cilt 6, Özel Sayı, Ağustos 2018, e62-e81, s. e66-e70.

ilişkin bir sorunla ve bu sorunun kıyıdaş ve bölge dışı devletlerin politikaları üzerindeki etkileriyle karşı karşıya kalınmıştır. Bu sorun, 2020'li yıllara gelindiğinde Kıbrıs Sorunu ile karmaşık bir biçimde iç içe geçen, Avrupa Birliği (AB)'nin üyesi ülkeler ve enerji güvenliği bağlamında taraf olduğu, Almanya, Fransa ve İtalya gibi bazı Avrupa ülkelerinin ulusal çıkarları kapsamında müdahalede bulunduğu, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)'nün üyesi olan ülkeler arasındaki gerilimi azaltmak adına gündemine aldığı, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Rusya Federasyonu (RF), Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) ve İngiltere'nin aralarında bulunduğu büyük güçlerin bölgeye yönelik politikalarını etkileyen, başta İsrail, Mısır ve Libya olmak üzere bölge ülkelerini içine çeken, kıyıdaş devletler arasında yakınlaşma ve kutuplaşmalar yaratan bir hal almıştır.

Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarına ilişkin uyuşmazlığın ilk olarak Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ile Türkiye arasında belirginlik kazandığını söylenebilir. GKRY, 2000'li yılların başından beri tek taraflı bildirimlerde bulunmak, birtakım yasal düzenlemeler yürürlüğe koymak ve bazı bölge devletleri ikili anlaşmalar yapmak suretiyle bölgedeki deniz yetki alanları sınırlandırılmasını kendi çıkarlarına uygun bir biçimde şekillendirmek yönünde aktif bir siyaset izlemektedir. GKRY'nin bu politikaları sonucu olarak ortaya koyduğu deniz yetki alanları sınırlandırmasının Türkiye ile meydana getirdiği ihtilaf iki boyutludur. Öncelikle GKRY'nin hak iddia ettiği deniz yetki alanlarının önemli bir bölümü, Türkiye'nin kendisi için öngördüğü deniz yetki alanları ile örtüşmektedir.[3] İkincisi, GKRY bu siyaseti izlerken adanın tek yetkili otoritesi gibi hareket etmekte ve adadaki Türklerin, bir başka ifadeyle Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) vatandaşlarının haklarını göz ardı etmektedir.[4] Bu uyuşmazlık Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Birliği (AB) nezdinde de gündeme gelerek uluslararası boyut kazanmıştır.[5] Türkiye, bugüne kadar kendisinin ve KKTC'nin haklarının bulunduğunu savunduğu bazı deniz alanlarında, GKRY'nin izni ve verdiğini iddia ettiği ruhsatlar doğrultusunda -bazıları çok uluslu enerji şirketleri tarafından- yapılan araştırma faaliyetlerine askerî unsurlarını da kullanarak engel olmuştur.[6] Bu olaylar taraflar açısından dış politika krizleri yaratmakla beraber faaliyetler sırasında GKRY ya da başka bir devlet tarafından fiilen karşılık gösterilmediğinden krizlerdeki şiddet düzeyinin sınırlı kaldığını ifade etmek mümkündür.

---

[3] Sertaç Hami Başeren, "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sınırlandırması Sorunu: Tarafların Görüşleri, Uluslararası Hukuk Kurallarına Göre Çözüm ve Sondaj Krizi", Sertaç Hami Başeren (Der.), **Doğu Akdeniz'de Hukuk ve Siyaset**, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayın No:608, 2013, s.295-297.

[4] T.C. BM Daimî Temsilciliğinin 23 Aralık 2010 tarihli mektubu, Letter dated 23 December 2010 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General, UN.Doc.A/65/674-S/2010/674, https://undocs.org/pdf?symbol=en/A/65/674, (17.09.2021).

[5] Uyuşmazlık tarafı devletlerin BM nezdinde verdiği diplomatik nota ve bildirimler için bkz. https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/STATEFILES/TUR.htm, (23.09.2021) ; uyuşmazlığa ilişkin bazı AB Konseyi Kararları için bkz. European Council conclusions on external relations, 24 June 2021, https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/06/25/european-council-conclusions-on-external-relations-24-june-2021/, (23.09.2021); Sanctions regime against illegal drilling activities in the Eastern Mediterranean extended by one year, https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/11/06/sanctions-regime-against-illegal-drilling-activities-in-the-eastern-mediterranean-extended-by-one-year/, (23.09.2021).

[6] Cihat Yaycı, **Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye**, 1. Basım, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, s.140-142.

Doğu Akdeniz'de ikinci ve daha büyük çatışma potansiyeli barındıran deniz yetki alanları uyuşmazlığı ise Türkiye ile Yunanistan arasında ortaya çıkmıştır. Yunanistan'ın Girit, Çoban, Kerpe, Rodos ve Meis adalarına dayandırdığı deniz yetki alanları iddiaları, bu adalardan doğu ve güneye doğru uzanan deniz alanlarını kapsamaktadır.[7] Bu alanlar ile Türkiye'nin Anadolu Yarımadası'ndan kaynaklandığını savunduğu deniz yetki alanları önemli ölçüde örtüşmektedir. Türkiye bu bölgedeki deniz yetki alanları haklarına ilişkin olarak BM nezdinde diplomatik girişimlerde bulunduğu gibi, araştırma faaliyetlerine karşı hükümranlık haklarını koruyucu bazı devlet uygulamaları da gerçekleştirmiştir.[8] Bu bölgedeki ihtilaf alanlarında, Türkiye'nin sismik araştırma girişimlerine bağlı olarak 2018 ve 2020 yıllarında Türk ve Yunan askerî kuvvetlerinin karşı karşıya geldiği krizler yaşanmıştır.[9] Bu krizler bazı devletlerin arabuluculuk girişimleri, tarafların itidalli tutumu ve sahadaki askerî kuvvetlerin profesyonelliği sayesinde belirli bir şiddet eşiği aşılmadan atlatılabilmiştir.

Esasen literatürde uzatılmış çatışma[10] ya da süregelen rekabet[11] durumlarına örnek olarak gösterilen ve çok çeşitli sorun alanları bulunan Türk-Yunan ilişkilerinin zaman zaman krizler yaratması alışılagelen bir durumdur. Yalnızca deniz yetki alanları uyuşmazlıkları bakımından ele alındığında dahi iki ülke arasında daha önce Ege Denizi'nde 1976 ve 1987 yıllarında kıta sahanlığında petrol araştırma faaliyetleri nedeniyle askerî unsurların da karşı karşıya geldiği krizler yaşanmıştır.[12] Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)'nin 1994 yılında yürürlüğe girmesi ve Yunanistan tarafından 31 Mayıs 1995'te onaylanması[13] sonrasında Yunanistan'ın Ege Denizi'nde kara sularının genişliğini 6 milin ötesine genişletme istek ve söylemlerine bağlı olarak da krizler meydana gelmiş; bir egemenlik (toprak) sorunu olarak görülebilecek ancak Ege Denizi'ndeki deniz yetki alanlarıyla doğrudan bağlantılı olan 1996 yılındaki Kardak Krizi'nde de askerî bir çatışmaya çok yaklaşılmıştır.[14] 2000'li yılların başlarından itibaren aşamalı bir gelişim gösteren Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının, Ege Denizi odaklı çözüm bulunamamış bu uyuşmazlıklarla karşılaştırıldığında, Türkiye ile Yunanistan arasında daha şiddetli krizler yaratabilecek sistemsel, bölgesel ve aktör bazlı bazı özelliklere sahip olduğu değerlendirilmektedir.

---

[7] The Permanent Mission of Greece to the United Nations, Verbal Note, Ref.389, https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/communications/grc_note_20022013_re_tur.pdf, (17.09.2021).

[8] Çağatay Erciyes, "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması, Türkiye'nin Siyasi ve Hukuki Tezleri, Sahadaki Uygulamaları", 20.12.2019, **T.C. Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi**, http://www.mfa.gov.tr/data/dogu-akdeniz-deniz-yetki-alanlarinin-sinirlandirilmasi.pdf, (16.06.2021).

[9] Halil İlker AVCI, "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı: Yaşanan Krizler ve Etkileri", **Journal of Diplomatic Research**, 3(1)(2021), 1-22, s.5-11.

[10] Michael Brecher and Jonathan Wilkenfeld, **A Study of Crisis**, 5. Basım, Michigan: The University of Michigan Press, 2007, s.73.

[11] Paul F. Diehl and Gary Goertz, **War and Peace in International Rivalry**, Ann Harbor: The University of Michigan Press, 2000, s.145.

[12] Fuat Aksu and Süleyman Güder, "Turkey's Protracted Foreign Policy Conflicts: Cyprus and Aegean Crises", Fuat Aksu and Helin Sarı Ertem (Ed.), **Analysing Foreign Policy Crises in Turkey: Conceptual, Theoretical and Practical Discussions**, Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2017, 58-82, s.74.

[13] Deniz Bölükbaşı, **Turkey and Greece the Aegean Disputes: A Unique Case in International Law**, Australia: Cavendish Publishing, 2004, s.134.

[14] Alexis Heraclides, **The Greek-Turkish Conflict in the Aegean: Imagined Enemies**, Palgrave Macmillan, 2010, s.134-135.

Uluslararası sistemin yapısı ile uluslararası çatışma ilişkisi açısından incelendiğinde, yukarıda sözü edilen Türkiye ile Yunanistan arasındaki Ege Denizi odaklı krizlerin tamamının Soğuk Savaş döneminde ve 1990'larda hüküm süren ABD üstünlüğüne dayalı tek kutuplu dönemde yaşandığı görülmektedir. Kutup/blok lideri olan ABD bu krizlerin başlıca arabulucusu rolünü üstlenmiş, zaman zaman taraflar üzerinde baskı uygulamış ve NATO'nun güney kanadının bütünlüğünün korunması Türk-Yunan gerilimlerinde gözetilen başlıca esas olarak ortaya çıkmıştır. Bu dinamiklerin iki devlet arasında yaşanan krizlerin şiddet seviyesini sınırlandırdığını ifade etmek mümkündür.[15] Günümüzde ise uluslararası sistemin çok kutupluluk yönünde dönüşüm göstermesi, aynı kutup içinde olsalar dahi devletlere öncelikli ulusal çıkar alanlarında kutup liderinin politikalarından bağımsız hareket etme ve farklı öncelikler belirleme konusunda daha fazla serbestlik sağlamaktadır. Bu bağlamda, Türkiye ve Yunanistan'daki karar alıcıların iki kutuplu ya da tek kutuplu dönemlerdekine nazaran daha düşük bir hâkim güç (ABD) etki ve baskısı algılamaları, bir kriz durumunda askerî yöntemlere başvurma ya da istemsiz (kazara) başlamış olan bir askerî çatışmayı devam ettirme yönünde kararlar almalarını kolaylaştırabilecektir.

2010'lu yıllarda, Arap Ayaklanmaları sürecinin yarattığı istikrarsızlıklar, Suriye ve Libya iç savaşları, Irak ve Lübnan'da süregelen yönetim krizleri, çözüm getirilemeyen Filistin Sorunu gibi sebeplerle Doğu Akdeniz'i çevreleyen karasal alanlardaki çatışmalar hız kazanmıştır. RF'nun, bu ortamın da etkisiyle Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da yeniden etkin ve belirleyici bir güç konumu kazanması da bölgeyi büyük güç mücadelesinin sahnelerinden biri haline getirmiştir.[16] Bu gelişmeler sonucunda Doğu Akdeniz'in günümüzde jeopolitik mücadelenin önemli odak noktalarından birine dönüştüğünü ifade etmek mümkündür.[17] Bu çatışmaya yatkın bölgesel görünüme, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığı ve Türkiye'nin bölgesel politikalarıyla bağlantılı olarak 2010'lu yılların başlarından itibaren Yunanistan'ın (GKRY ile birlikte) İsrail ve Mısır'la kurduğu, askerî boyutları da bulunan yakın ilişkilerin yarattığı gerilimleri de eklemek gerekmektedir. Türkiye'nin Doğu Akdeniz Doğal Gaz Forumu gibi bölgesel enerji iş birliği girişimlerden dışlanması da uyuşmazlığın şiddetini artırma potansiyeli bulunan bir diğer bölgesel etken olarak kabul edilebilir.

Uyuşmazlık tarafı aktörlerin bazı özelliklerinin de sorunun şiddetini artırma potansiyeli taşıdığı öne sürülebilir. Sorunların devletler nezdindeki önem derecelerinin olası çatışmanın şiddetiyle ilişkisi bağlamında, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının hem Yunanistan'da hem de Türkiye'de yüksek önem atfedilen bir sorun niteliği kazandığı gözlenmektedir. Tarihsel olarak Karadeniz, Ege Denizi ve Doğu Akdeniz havzasındaki deniz ticaretinden önemli pay alan, halen dünyanın en büyük deniz ticaret filosuna sahip olan[18] ve deniz sorunlarına ilişkin çokça hukuki ve akademik çalışma yapılan Yunanistan'da deniz

---

[15] Mustafa Aydin and Kostas Ifantis, "Introduction", Mustafa Aydin and Kostas Ifantis (Ed.), **Turkish-Greek Relations: The Security Dilemma in the Aegean**, Great Britain: Routledge, 2004, s.1-2.

[16] Emre Erşen ve Seçkin Köstem, "Turkey's Interest in Closer Relations with Russia: Global, Regional and Domestic Dynamics", **SİYASAL: Journal of Political Sciences**, 29(2) (2020):231–245, s.238.

[17] Michael Tanchum, "How Did the Eastern Mediterranean Become the Eye of a Geopolitical Storm?", **Foreign Policy,** 2020, https://foreignpolicy.com/2020/08/18/eastern-mediterranean-greece-turkey-warship-geopolitical-showdown/, (10.09.2020).

[18] UNCTAD Handbook of Statistics, 2020, https://stats.unctad.org/handbook/MaritimeTransport/MerchantFleet.html, (16.04.2021).

konularına ilişkin bilinç düzeyinin ve bu konulara atfedilen önemin öteden beri yüksek olduğu söylenebilir. Buna karşılık son on beş yıllık dönemde Türkiye'de de denizcilik ve deniz meselelerine yönelik bir ilgi ve farkındalık artışı görülmektedir.[19] Karadeniz'deki deniz yetki alanlarında 2020-2021 yıllarında önemli miktarda doğal gaz kaynaklarının keşfedilmesi de Türkiye'nin meseleye verdiği önemi artırabilecek bir diğer gelişmedir. Dolayısıyla bu uyuşmazlığın, taraf iki devletin algılamasında da yüksek öneme sahip, olası kazanımlar adına bazı bedellerin ödenmesinin göze alınabileceği, ödün verilmesi kolay olmayan bir sorun alanı oluşturduğu düşünülmektedir.

Türkiye ve Yunanistan'da savunma alanındaki gelişmeler de uyuşmazlığın aktörleri açısından kriz şiddetini artırabilecek bir diğer etken olarak görülebilir. Türkiye'nin savunma sanayi sektöründe dışa bağımlılığın azalması, özellikle Ege Denizi ve Doğu Akdeniz'deki bir çatışmada belirleyici rol oynayacak deniz platformları, havacılık ve füze sistemleri alanlarındaki ilerlemeler Yunanistan'da[20] ve dünyada[21] geniş yankı uyandırmaktadır. Bu algı ve son dönemde yaşanan krizlerin de etkisiyle Yunanistan'ın içinde modern ve yüksek maliyetli platform ve sistemler barındıran, bu ülkenin ekonomik ölçeklerine oranla büyük sayılabilecek bir silahlanma programı başlattığı görülmektedir.[22]

Yukarıdaki tespit ve değerlendirmeler ışığında, bu tez çalışmasının temel **araştırma sorusu** aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

"*Doğu Akdeniz'de keşfedilen ve varlığı tahmin edilen enerji kaynakları nedeniyle kıyıdaş devletler arasında baş gösteren deniz yetki alanlarının belirlenmesine ilişkin uyuşmazlık, devletler arası savaşa kadar varabilecek bir krize dönüşebilir mi?*"

Bu araştırma sorusunun yanıtlanma sürecini destekleyecek **yardımcı araştırma soruları** ise şu şekilde sıralanabilir:

- *Literatürde çatışma, kriz ve savaş olguları arasındaki ilişkiler nasıl incelenmektedir?*
- *Uluslararası çatışmanın önemli konularından biri olan krizler nasıl tanımlanabilir?*
- *Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları uyuşmazlığında bölgedeki enerji kaynakları nasıl bir rol oynamaktadır?*
- *Uyuşmazlığın taraflarının tezleri ile ekonomik, hukuki ve askerî boyutlardaki uygulamaları nelerdir?*
- *Uyuşmazlıkta bugüne kadar hangi krizler yaşanmıştır?*
- *Bu krizlerin şiddeti ve etkileri neler olmuştur?*
- *Bu krizlerde üçüncü taraf müdahaleleri ne şekilde gerçekleşmiştir?*
- *Uyuşmazlıkta hangi koşullarda yeni krizler meydana gelebilir?*
- *Bu krizlerin şiddeti ne olabilir?*

---

[19] Cem Gürdeniz, **Doğu Akdeniz: Mavi Vatan'ın Güney Cephesi**, 4. Baskı, Ankara: Pankuş Yayınları, 2020, s.156-160.

[20] "Dendias: Türkiye Doğu Akdeniz'de güç dengesini değiştirebilir", **TRTHABER**, 08.06.2021, https://www.trthaber.com/haber/dunya/dendias-turkiye-dogu-akdenizde-guc-dengesini-degistirebilir-587118.html, (23.09.2021).

[21] Francis Fukuyama, "Droning on in the Middle East", **American Purpose**, 05.04.2021, https://www.americanpurpose.com/blog/fukuyama/droning-on/, (09.09.2021).

[22] "Greece and France ink $3 billion contract for Rafale fighter jets", **DefenseNews,** https://www.defensenews.com/global/europe/2021/01/25/greece-and-france-ink-3-billion-contract-for-rafale-fighter-jets/, (13.09.2021); "Greece has selected six countries for the procurement of four new frigates", **Navy Recognition,** 10.06.2021, https://www.navyrecognition.com/index.php/naval-news/naval-news-archive/2021/june/10282-greece-has-selected-six-countries-for-the-procurement-of-four-new-frigates.html, (13.09.2021).

Bu tezin **literatüre ne yönde bir katkı** sağlayabileceği dikkate alındığında, Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları uyuşmazlığı, özellikle son on yılda Türkiye'nin dış politikasında giderek önem kazanmasına ve bölgesel güvenlik ortamına etki eder bir hale gelmesine karşın, uyuşmazlığa ilişkin Türkçe ve İngilizce literatürdeki araştırma sayısının yeterli olmadığı düşünülmektedir. Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi veri tabanı incelendiğinde, Doğu Akdeniz'deki uyuşmazlığı konu alan Türkçe ve İngilizce yazılmış 3 doktora tezi ve 28 yüksek lisans tezi bulunduğu görülmektedir. Bu tezlerde konu, Kıbrıs Sorunu'na yansımaları, Türkiye-İsrail, Türkiye-Yunanistan ilişkileri üzerindeki etkileri, bölge jeopolitiği üzerindeki yarattığı değişimler, enerji güvenliği açısından önemi, deniz hukuku açısından incelenmesi gibi çeşitli yönleriyle ele alınmaktadır.

Türkçe literatürde Türk dış politikasındaki krizlere ilişkin sistematik bilgiler üreten başlıca girişim "Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri"dir.[23] Bu girişim tarafından Doğu Akdeniz deniz yetki alanları "krizi" 2015 yılına kadar olan gelişmeleri kapsayacak biçimde ayrıntılı olarak incelenmiştir.[24] Bu grubun araştırmacılarında olan *Kafdağlı*'nın yüksek lisans tezi çalışmasında ise konu 2013 yılına kadarki dönemde Türkiye tarafından uygulanan kriz yönetim stratejileri açısından değerlendirilmektedir.[25]Ayrıca çeşitli uluslararası araştırma veri tabanlarından yapılan sorgulamalar sonucunda İngilizce literatürde de bu uyuşmazlığın hangi ölçekte bir uluslararası krize yol açabileceğini ayrıntılı ve metodolojik biçimde sorgulayan bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Literatürde konunun kavramsal olarak ele alınışında iki farklı yaklaşım ile karşılaşılmaktadır. Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığıyla birlikte yaşanan gelişmeleri 2003 yılında başlayan ve halen devam eden, zaman bakımından gelişen bir "kriz" olarak adlandırmaktadır.[26] İkinci ve daha yaygın olan yaklaşımla yazılan tez, makale ve raporlarda ise kriz, çatışma, uyuşmazlık, sorun gibi kavramların birbirlerinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada ise, aşağıda kavramsal çerçeve bölümünde ayrıntıları ile açıklandığı üzere, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları üzerindeki anlaşmazlık bir "uyuşmazlık" olarak ifade edilmekte, çatışma, uzatılmış çatışma, dış politika krizi, uluslararası kriz, askerîleşmiş devletler arası uyuşmazlık, askerîleşmiş devletler arası çatışma, devletler arası savaş terimleri tanımlanarak uyuşmazlık kapsamında yaşanan olaylar irdelenmektedir. Böylece uyuşmazlıktaki hangi olayların "kriz" olarak nitelendirilmesi gerektiğine ilişkin bir yaklaşım geliştirilerek giderek önem kazanan ve bölgesel etkisi artan bu uyuşmazlığın ne ölçüde bir uluslararası kriz yaratabileceğine, başka bir ifadeyle bölgesel güvenlik ve istikrar üzerinde hangi ölçekte etki yaratabileceğine ilişkin olarak bir değerlendirme ile literatüre güncel bir katkı sağlanması hedeflenmiştir. Böylece uyuşmazlığa ilişkin gelecekte yapılacak çalışmalarda faydalanılabilecek bir çerçeve de oluşturulduğu düşünülmektedir.

---

[23] Bu girişim hakkında aşağıda literatür incelemesi kısmında ayrıntılı bilgi verilmektedir. Ayrıca bkz. "Proje Hakkında", **Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri Örün Sitesi**, https://www.tdpkrizleri.org/index.php/about, (02.11.2021).

[24] Tuğçe Kafdağlı, "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Krizi", https://www.tdpkrizleri.org/index.php/2003-dogu-akdeniz-deniz-yetki-alanlar-krizi, (02.11.2021).

[25] Tuğçe Kafdağlı, **Kriz Yönetimi Açısından Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

[26] Tuğçe Kafdağlı, "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Krizi", https://www.tdpkrizleri.org/index.php/2003-dogu-akdeniz-deniz-yetki-alanlar-krizi, (02.11.2021).

Bu tezin temel **yöntemsel yaklaşımı**; Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığı nedeniyle devletler arası savaşa kadar varabilecek bir kriz yaşanıp yaşanmayacağını sorusunu yanıtlamak üzere, çatışma ve savaş çalışmaları alanında yapılmış ampirik çalışmaların ortaya koyduğu "devletler arası askerî çatışma ve savaş olasılığını yükselten koşulların" elimizdeki uyuşmazlıkta ne ölçüde mevcut olduğunu ve incelenen dönemde ne yönde değişim gösterdiklerini saptamaktır.

Araştırma tasarımının, çatışma ve savaş çalışmaları alanındaki ampirik çalışmaların sonuçlarının eldeki uyuşmazlıktaki mevcudiyetinin araştırılması üzerine inşa edilmesi, bu tez çalışmasında benimsediğimiz ampirik yaklaşımı göstermektedir. Bilindiği üzere ampirik teoriler, savaşın da aralarında bulunduğu sosyal ve siyasal olayların ortaya çıkışında bir nedensellik ya da korelasyon bulunabileceğini, bir diğer ifadeyle hangi koşullar oluştuğunda hangi sonuçların meydana gelebileceğinin kesin olarak ya da belirli olasılıklar dahilinde belirlenebileceğini savunmaktadır.[27] Bu yaklaşımda devletlerin davranışları rastgele ya da her biri kendine özgü davranışlar olarak değil, belirli benzerlikler ve düzenlilikler gösteren davranışlar olarak kabul edilir. Dolayısıyla devletler arasında kriz, çatışma ya da savaş yaratabilecek koşullar belirlenebilir ve devletlerin bu koşullar altında hangi davranışları gösterecekleri konusunda da çıkarımlar yapılabilir.[28] Amacı davranışın açıklanması olan ampirik teoriler, bu açıklamaya ulaşabilmek için pozitif bilimlerde kullanılan araştırma yöntemlerine başvurur. Zira siyasal bir olgunun sebeplerinin keşfedilebilmesi ve doğrulanabilmesi için içgüdüler ya da akıl yürütmeler yalnız başına yeterli olamaz, bu sebeplere ilişkin bulgular bilimsel yöntemlerle sınanmalıdır.[29]

Bu tezde söz konusu yöntemin takip edilebilmesi için bazı öncü koşulların belirlenmesi zorunlu görülmüş, öncelikle uyuşmazlığın taraflarının kimler olduğu ele alınmıştır. Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanı iddiaları birbirleriyle çelişen (hak iddia ettikleri alanlar fiilen üst üste gelen);

- **Türkiye** (Yunanistan ve GKRY ile ihtilaflıdır),

- **Yunanistan** (Türkiye ile ihtilaflıdır),

- **KKTC** (GKRY ile ihtilaflıdır) ve

- **GKRY** (Türkiye ve KKTC ile ihtilaflıdır)

uyuşmazlığın **doğrudan (birincil)** tarafları olarak belirlenmişlerdir.[30]

Uyuşmazlığın gelişimi içerisinde Yunanistan ve GKRY ile ayrı ayrı üçlü iş birliği girişimleri kuran, GKRY ile MEB sınırlandırma anlaşması yapan **İsrail** ve GKRY ve Yunanistan'la MEB sınırlandırma anlaşması yapan **Mısır** ile Türkiye ile deniz yetki alanları

[27] Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, 6. Baskı, İstanbul: Der Yayınları, 2014, s.97-98.

[28] Greg Cashman, **What Causes War? An Introduction to Theories of International Conflict**, Second Edition, Maryland: Rowman & Littlefield, 2014, s.11.

[29] Cashman, s.2.

[30] Bu durumda Doğu Akdeniz'e kıyısı olan Suriye, Lübnan ve Filistin (Gazze Şeridi aracılığıyla) dışındaki tüm devletler uyuşmazlığın tarafı olarak ele alınmaktadır. Suriye, Lübnan ve Filistin ile Türkiye, KKTC ya da GKRY arasında bugüne kadar bir deniz yetki alanları ihtilafı ortaya çıkmamıştır.

sınırlandırma anlaşması imzalayan **Libya** ise uyuşmazlığın **dolaylı (ikincil)** tarafları olarak ele alınmışlardır.[31] Doğu Akdeniz'e kıyıları olmaması nedeniyle deniz yetki alanları üzerinde hak sahibi olmayan ancak bölgede jeopolitik, ekonomik çıkarları ya da tarihsel bağları olduğunu öne sürerek uyuşmazlığa müdahil olan **AB, ABD, Fransa, İngiltere, Rusya, Çin** gibi aktörler **üçüncü taraflar** olarak sınıflandırılmışlardır.[32]

Uyuşmazlığın aktörleri bu şekilde belirlendikten sonra devletler arası askerî çatışma (*inter-state military conflict*) neredeyse her zaman bir uluslararası kriz durumu içerisinde meydana geldiğinden, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığında bugüne kadar yaşanmış hangi olay ve durumların birer uluslararası kriz olarak nitelendirilebileceği sorusunun yanıtı aranmıştır. Bu bağlamda Uluslararası Kriz Davranış Projesi (*International Crisis Behavior-ICB Project*) metodolojisinde yer alan dış politika krizi (*foreign policy crisis*) ve uluslararası kriz (*international crisis*) tanımları[33] kullanılarak Türkiye-Yunanistan ve Türkiye-GKRY aktör çiftleri arasındaki uluslararası kriz durumları tanımlanmıştır.

Uyuşmazlıktaki kriz durumlarının tanımlanmasındaki bir diğer amaç yaşanan bir krizin sonraki kriz üzerindeki etkilerinin belirlenmesidir. Zira her krizin bir başlangıç ve bitiş zamanı olsa da aynı uyuşmazlık içinde yaşanan bir krizin sonraki krize yansımaları olması kaçınılmazdır. Kriz sırasında taraf devletlerin karar alıcıları ve kriz davranışlarının sahadaki uygulayıcıları deneyim kazanmakta, taraflar iradelerini kabul ettirmek üzere birbirlerini sınamakta, bazı üçüncü taraflar da yanlı ya da yansız biçimde krize müdahil olmaktadırlar. Bu bağlamda Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığında uluslararası kriz olarak tanımlanan her bir durumun kriz şiddeti (*severity*) ve etkisi (*impact*) analiz edilmiştir.[34] Böylece örneğin Türkiye ile GKRY arasındaki krizde denizde askerî kuvvetlerin karşılaşması söz konusu değilken Türkiye ile Yunanistan arasındaki krizlerin tümünde denizde askerî kuvvetlerin karşı karşıya geldiği, krizler tekrarlandıkça karşı karşıya gelen askerî kuvvetlerin sayısında artış yaşandığı belirlenmiştir.

Uyuşmazlıkta yaşanan krizler ve etkileri bu şekilde belirlendikten sonra, çatışma ve savaş çalışmaları alanında yapılmış araştırmalar sonucunda devletler arası savaş olasılığını etkilediği saptanmış bulunan 14 adet "bağlamsal değişken"[35] Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının 20 yıllık süreci odaklı olarak değerlendirilmiştir. Bu noktada tezde ele aldığımız bu değişkenlerin farklı analiz düzeylerinde yer aldığını belirtmekte fayda vardır. Literatürde savaşın sebeplerini açıklamaya çalışan çalışmaların birey, devlet-altı/küçük grup, devlet (*monadic*), ikili etkileşim (*dyadic*) ve uluslararası sistem olmak üzere beş farklı analiz

[31] Lübnan ile İsrail arasında deniz yetki alanlarının yan sınırı üzerinde bir anlaşmazlık sürmekle birlikte bu çalışmanın kapsamına alınmamıştır.

[32] Bölgede hidrokarbon arama ve işletme ruhsatları alan çok uluslu şirketler de uyuşmazlığın üçüncü tarafları olarak ele alınabilirler. Ancak çalışmamızda devletler arası askerî çatışma ve savaş olasılığı incelendiğinden bu şirketlerin çıkarları merkezlerinin bulunduğu devletlerin çıkarları bağlamında değerlendirilmiştir.

[33] Michael Brecher, **International Political Earthquakes**, 4. Basım, Ann Harbour: The University of Michigan Press, 2011, s.7-10.

[34] Bu uygulanırken Brecher ve Wilkenfeld tarafından sistem ve aktör düzeyinde "Kriz Boyutları" olarak kullanılan kriterler esas alınmıştır. Sistem Düzeyi Kriz Boyutları: başlangıç-bitiş noktası, kriz yönetim tekniği, büyük güç faaliyeti, uluslararası örgüt müdahalesi, çıktı, yoğunluk, etki. Aktör Düzeyi Kriz Boyutları: tetikleyici eylem, aktör davranışı, büyük güç faaliyeti, uluslararası örgüt müdahalesi, çıktı. Brecher and Wilkenfeld, s.17-23.

[35] Bağlamsal değişken ifadesi, ICB Projesindeki "contextual variables" tanımlamasından esinlenilerek kullanılmıştır. Brecher and Wilkenfeld, s.23.

düzeyinde yapıldığı görülmektedir. Birey analiz düzeyi, savaşın nedenlerini insan doğasında ya da devletlerini savaşa sürükleyen liderlerin kendi karakter özelliklerinde arar**.** Devlet-altı/küçük grup analiz düzeyinde gerçekleştirilen araştırmalar, savaşa girme kararlarının bireylerden (liderler) ziyade hükümet içindeki küçük bir grup tarafından alındığı temeline dayanır ve bu grupların nasıl karar aldığına odaklanır. Devlet analiz düzeyindeki çalışmaların temel önermesi, bazı devletleri diğerlerinden daha savaş taraftarı hale getiren belirgin özelliklerin var olduğudur. İkili etkileşim düzeyindeki araştırmalar, devletlerin tekil yapılarından çok karşı karşıya gelen iki devletin ortak ve farklı özellikleri ile aralarındaki etkileşim süreçlerini inceler. Burada esas, savaşa kadar varan etkileşimlerin nasıl geliştiğinin ve düşmanlıkların nasıl yoğunlaştığının belirlenmesidir. Uluslararası sistem düzeyinde ise savaş uluslararası sistemin özelliklerinin bir sonucu olarak görülür ve farklı uluslararası sistemlerin hangi özelliklerinin savaşa sebep olduğu bulunmaya çalışılır.[36] Bilim insanları araştırmalarını bu analiz düzeylerinin bir ya da birkaçına yoğunlaşarak gerçekleştirmektedir. Örneğin *Waltz* için bu düzeyler birey, devlet ve devletler sistemi[37] iken *Geller ve Singer*'in "Nations at War" adlı çalışmalarında benimsedikleri analiz düzeyleri devlet, ikili etkileşim, bölgesel ve uluslararası sistem düzeyidir.[38] Bu tezde liderlere odaklanan "birey" ve karar alma sürecine yoğunlaşan "devlet-altı/küçük grup" analiz düzeyleri hariç tutulmuş, Doğu Akdeniz'in başlı başına incelenmeyi hak eden bir bölgesel alt-sistem konumuna eriştiği de kabul edilerek devlet, ikili etkileşim, bölgesel ve uluslararası sistem düzeylerindeki bağlamsal değişkenler analiz edilmiştir.

Bu bağlamsal değişkenlerden **siyasi rejimin türü** (*regime type*), Demokratik Barış Teorisi'nin önermeleri ile ilgili, ikili etkileşim düzeyinde (*dyadic*) analiz edilen bir değişkendir. Bu kapsamda Türkiye-Yunanistan ve Türkiye-GKRY aktör çiftlerinin demokrasi düzeyleri POLITY V Endeksi[39] verilerinden derlenerek aktör çiftlerinin aralarında yaşadıkları uluslararası krizler ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.[40]

Aldatıcı çatışma (*diversionary conflict*), bir devletin, uluslararası çatışmaya başta iç siyaset olmak üzere konjonktürel etkenler nedeniyle mi yoksa gerçekten bir ulusal çıkar tanımlamasının sonucu olarak mı katıldığını araştıran, aktör (*monadic*) düzeyinde ele alınan bir değişkendir. Bu bağlamda, uyuşmazlığın doğrudan tarafları olarak belirlenen Türkiye, Yunanistan, GKRY ve KKTC'de yapılan seçimler ile uyuşmazlığın önemli aşamaları ve krizleri arasında bir ilişki bulunup bulunmadığı incelenmiştir. Seçim tarihleri için tarafların seçimlerini düzenleyen kurumlarının verileri, önemli aşama ve krizler için uyuşmazlığın gelişiminin incelendiği ikinci bölüm sonucunda oluşturduğumuz kronolojik olay örgüsü kullanılmıştır.

Ekonomik gelişmişlik (*economic development*), devletlerin ekonomik gelişme düzeylerinin savaşma eğilimlerini nasıl etkilediği sorusuna yanıt arayan hem aktör (*monadic*)

---

[36] Cashman, s.12.

[37] Kenneth N. Waltz, **Man, the State, and War: A Theoretical Analysis**, New York: Columbia University Press, 2001.

[38] Daniel S. Geller and J. David Singer, **Nations at War: A Scientific Study of international Conflict,** Cambridge: Cambridge University Press, 1998, s.20.

[39] Polity5 Project, Political Regime Characteristics and Transitions, 1800-2018, https://www.systemicpeace.org/inscrdata.html, (17.01.2021).

[40] Bu tezin yazarı tarafından, bu endekste Türkiye'ye ilişkin 2016-2018 yılları arasındaki verilerin objektiflikten uzak olduğu düşünülmektedir. Yine de yöntemsel açıdan tüm tarafları aynı ölçeğe göre değerlendirme zorunluluğu bulunduğundan bu veriler kullanılmıştır.

hem de ikili etkileşim (*dyadic*) düzeyinde incelenebilen bir değişkendir. Uyuşmazlığın doğrudan ve dolaylı taraflarının bu değişken bakımından incelenebilmesi için uyuşmazlığın sürdüğü 2000-2019 dönemine ait Dünya Bankası'nın Atlas yöntemi ile hazırlanan kişi başı GSYİH değerleri (güncel ABD doları kuruna göre) kullanılmıştır.[41]

Ekonomik performans (*economic growth*), devletlerin yaşadığı ekonomik büyüme ve küçülme dönemlerinin savaşa yatkınlığını nasıl etkilediğini araştıran, aktör (*monadic*) düzeyinde incelenen bir değişkendir. Bu değişken ile ilgili olarak uyuşmazlığın taraflarının 2000-2019 dönemine ait Dünya Bankası verilerinden derlenen ekonomik büyüme değerleri[42] oluşturulan olay örgüsü ile karşılaştırılmıştır.

Doğal kaynaklar (*natural resources*), devletler arası çatışmanın temel sebeplerinden birinin kaynakların paylaşım mücadelesi olduğuna ilişkin yaygın önermenin doğruluğunu araştırmak için kullanılan, aktör (*monadic*) düzeyinde bir değişkendir. Doğu Akdeniz'deki uyuşmazlık deniz yetki alanlarında bulunabileceği öngörülen hidrokarbon kaynakları temelli olarak belirginleştiğinden, uyuşmazlığın doğrudan ve dolaylı taraflarının enerji tüketim miktarlarındaki yıllık değişimler U.S. Energy Information Administration,[43] petrol ve doğal gaz ithalat/ihracat değerleri ise International Energy Agency[44] verilerinden derlenerek tarafların enerji ve hidrokarbon kaynakları ihtiyacının ne ölçüde yaşamsal olduğu değerlendirilmiştir.

Güç statüsü (*power status*), devletlerin güç hiyerarşisindeki konumlarının savaşa yatkınlıklarını nasıl etkilediğini aktör (*monadic*) ve ikili etkileşim (*dyadic*) düzeylerinde incelemede kullanılan bir değişkendir. Uyuşmazlığın taraflarının küresel ve bölgesel güç hiyerarşisindeki yerini belirlemek ve çatışma olasılığı üzerindeki etkilerini değerlendirmek üzere Savaş Korelasyonları Projesi'nin[45] *National Material Capabilities (v6.0)*[46] veri setlerinden faydalanılmıştır.[47]

Güç farkı (*power discrepancy*), rekabet halindeki devletlerin sahip oldukları güç potansiyeli arasındaki farkların devletler arası savaş olasılığını nasıl etkilediğinin araştırılmasında kullanılan, ikili etkileşim (*dyadic*) düzeyinde bir değişkendir. Bu bağlamda

---

[41] World Bank Örün Sitesi, https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD, (10.04.2021)

[42] World Bank, Örün Sitesi, https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD?end=2019&locations=TR-CY-EG-GR-IL-LY&start=2000, (08.05.2021).

[43] U.S. Energy Information Administration, https://www.eia.gov/, (14.06.2021).

[44] International Energy Agency, Data and Statistics https://www.iea.org/data-and-statistics?country=WORLD&fuel=Energy%20supply&indicator=TPESbySource, (10.04.2021).

[45] Correlates of War (COW) Project, https://correlatesofwar.org/, (30.08.2021).

[46] National Material Capabilities (v6.0), https://correlatesofwar.org/data-sets/national-material-capabilities, (30.08.2021); David J. Singer, Stuart Bremer, and John Stuckey, "Capability Distribution, Uncertainty, and Major Power War, 1820-1965." in Bruce Russett (ed) **Peace, War, and Numbers**, Beverly Hills: Sage, 1972, 19-48; David. J. Singer, "Reconstructing the Correlates of War Dataset on Material Capabilities of States, 1816-1985", **International Interactions**, 1987, 14: 115-32.

[47] Bu endeks değeri; bir devletin savaş gücünü meydana getirdiği değerlendirilen 6 adet alt değerin birleşiminden hesaplanmaktadır. Hesaplamada kullanılan alt değerler; **demir ve çelik üretimi değeri**, **askerî harcama değeri**, **askerî personel sayısı**, **enerji tüketimi miktarı**, **toplam nüfus** ve **kentte yaşayan nüfustur**. Endeks değeri her zaman 0-1 aralığındadır; 0 değeri devletin sistemde hiç kapasitesinin olmadığını, 1 değeri ise devletin sistemdeki tüm kapasiteyi bünyesinde barındırdığını gösterir. Sistemdeki tüm devletlerin kapasitelerinin toplamı 1'e eşittir. J. Michael Greig and Andrew J. Enterline, **Correlates of War Project National Material Capabilities (NMC) Data Documentation Version 5.0** (Period Covered: 1816-2012), https://correlatesofwar.org/data-sets/national-material-capabilities, (14.05.2021).

uyuşmazlığın doğrudan taraflarını oluşturan Türkiye-Yunanistan ve Türkiye-GKRY aktör çiftleri arasındaki güç farkı *National Material Capabilities (v6.0)* veri setlerinden derlenen veriler çerçevesinde karşılaştırılarak yorumlanmıştır.

Askerîleşme düzeyi (*militarization*), bir devletin askerîleşme durumu ile savaşa yatkınlığını arasındaki ilişkiyi açıklamakta yararlanılan, aktör (monadic) ve ikili etkileşim (*dyadic*) düzeylerinde ele alınan bir değişkendir. Uyuşmazlığın taraflarının askerîleşme düzeylerinin belirlenmesi ve karşılaştırılması için askerî harcamalarının GSYİH'ya oranı esas alınmış, bu veriler için Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) Askerî Harcama Veri Tabanı[48] ve SIPRI Silah Transferleri Veri Tabanı[49] kullanılmıştır.

Coğrafi yakınlık/bitişiklik (*geographical proximity/contiguity*), rekabet halindeki devletlerin coğrafi konumları ve birbirlerine uzaklıklarının savaşma olasılıkları üzerindeki etkisini incelemekte kullanılan, ikili etkileşim *(dyadic*) düzeyinde bir değişkendir. Uyuşmazlığın taraflarının birbirlerinden kıyı uzaklıklarının ölçülmesi için T.C. Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı tarafından yayımlanan TR20 ve TR30 numaralı deniz haritaları ile *Correlates of War Project, Direct Contiguity Data, 1816-2016* (Version 3.2.) veri setleri kullanılmıştır.[50]

Süregelen rekabet (*enduring rivalry*), daha önce aralarında askerî çatışma ve/veya devletler arası savaş yaşanmış ve rekabetleri devam eden devletlerin yeniden çatışma ve savaşa girme olasılığının araştırılmasında kullanılan, ikili etkileşim (*dyadic*) düzeyinde bir değişkendir. Türkiye-Yunanistan ve Türkiye-GKRY arasındaki ilişkiler literatürde birçok çalışmada süregelen rekabet[51] veya uzatılmış çatışma[52] durumlarına örnek olarak gösterilmiştir. Bu kapsamda söz konusu ikililer arasındaki süregelen rekabet durumunun geçmişte yarattığı çatışmalar irdelenerek mevcut uyuşmazlıktaki çatışma olasılığı üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir.

İttifak ilişkileri (*alliance)*, rekabet halindeki tarafların sahip oldukları ittifak ilişkilerinin çatışma olasılığı üzerindeki etkilerini incelemek için kullanılan, ikili etkileşim (*dyadic*) düzeyinde bir değişkendir. Tarafların sahip oldukları ittifak ilişkilerini belirlemek üzere *Correlates of War Formal Interstate Alliance Dataset, 1816-2012* (versiyon 4.1) kullanılmıştır.[53] Resmi ittifak ilişkisi olarak ele alınmamakla birlikte devletlerin 21'inci

---

[48] SIPRI Military Expenditure Database, https://www.sipri.org/databases/milex, (30.08.2021)

[49] SIPRI Arms Transfers Database, https://www.sipri.org/databases/armstransfers, (30.08.2021)

[50] Douglas M. Stinnett, Jaroslav Tir, Philip Schafer, Paul F. Diehl, and Charles Gochman, "The Correlates of War Project Direct Contiguity Data, Version 3.", **Conflict Management and Peace Science**, 2002, 19 (2):58-66; Direct Contiguity (v3.2), https://correlatesofwar.org/data-sets/direct-contiguity, (30.08.2021).

[51] Örnek olarak bkz. Paul F. Diehl and Gary Goertz, **War and Peace in International Rivalry**, Ann Harbor: The University of Michigan Press, 2000; Seden Akcinaroglu, Jonathan M. DiCicco, and Elizabeth Radziszewski, "Avalanches and Olive Branches: A Multimethod Analysis of Disasters and Peacemaking in Interstate Rivalries", **Political Research Quarterly**, 2011, 64(2), 260–275; Kemal Kirişçi, "The 'Enduring Rivalry' Between Greece And Turkey: Can 'Democratic Peace' Break It?", **Alternatives: Turkish Journal of International Relations**, Spring 2002, Vol.1, No.1.

[52] Örnek olarak bkz. Michael Brecher and Jonathan Wilkenfeld, **A Study of Crisis**, 5. Basım, Michigan: The University of Michigan Press, 2007; Michael Brecher, **A Century of Crisis and Conflict in the International System, Theory and Evidence: Intellectual Odyssey III**, Palgrave Macmillan, 2018.

[53] Douglas M. Gibler, International Military Alliances, 1648-2008, **Congressional Quarterly Press**, 2009, SBN: 978-1-56802-824-8; Formal Alliances (v4.1), https://correlatesofwar.org/data-sets/formal-alliances, (30.08.2021).

yüzyılda yoğun olarak kullandıkları bir siyasi ve askerî yakınlaşma aracı olan Savunma İş Birliği Anlaşmaları içinse *The Defense Cooperation Agreements Dataset (DCAD)* (v1.0)'dan faydalanılmıştır.[54]

Üçüncü tarafların müdahalesi (*third party intervention*), sorunla doğrudan ilişkisi olmayan büyük devletler, uluslararası örgütler ve sivil toplum kuruluşları gibi aktörlerin taraflı ve tarafsız müdahalelerinin çatışmanın gelişimi üzerindeki etkilerini incelemek için kullanılan, ikili etkileşim (*dyadic*) düzeyinde bir değişkendir. Yukarıda belirtilen kriterlere göre belirlenen kriz durumlarındaki üçüncü taraf müdahaleleri, bu tezin yazarı tarafından ağırlıkla müdahil olan aktörlerin resmî açıklamalarından ve önde gelen basın yayın organlarında yer alan haberlerden derlenmiştir.

Bölgesel yayılma (*regional contagion/diffusion*), savaş çalışmaları alanında yapılan çalışmalar sonucunda devam eden bir bölgesel savaşın aynı bölgedeki diğer sorunların da savaşa dönüşmesi olasılığını artırdığı bulgusuyla ilgili olarak incelenen bölgesel analiz düzeyinde bir değişkendir. Bu değişken bağlamında Doğu Akdeniz'i çevreleyen kara alanlarında süregelen çatışmalar başta *UCDP/PRIO Armed Conflict Dataset (Version 21.1)*[55] veri seti olmak üzere çeşitli kaynaklardan derlenerek, bunların deniz alanlarında yarattığı güvenlik sorunları ve bu sorunlara yönelik olarak başlatılan güvenlik inisiyatifleri incelenmiştir.

Uluslararası sistemin yapısı (*system structure-polarity*), sistemin kutupluluk durumu ile çatışma arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla kullanılan, sistem düzeyinde bir değişkendir. Uluslararası sistemin hangi kutupluluk durumuna sahip olduğu (tek kutuplu, iki kutuplu, çok kutuplu vb.) özellikle değişim ve geçiş dönemlerinde bilim insanları arasında tartışma yaratmakta, tarihsel dönemlerin kutupluluk durumuna ilişkin araştırmalarda sistemin yapısı üzerinde daha fazla mutabakat sağlanmaktadır. Bu tezin incelemeye aldığı 2000-2020 yılları arasındaki dönemde sistemdeki hâkim kutbun (ABD ve/veya Avrupa-Atlantik İttifakı) gücünde göreli azalma ve Rusya, Çin gibi aktörlerin gücünde göreli artış olduğundan sistemin çok kutupluluğa doğru dönüşüm gösterdiği kabul edilmiştir.

Yukarıda sayılan bağlamsal değişkenlerden ikili etkileşim (*dyadic*) düzeyindekilere ilişkin verilerin derlenmesi ve veri setlerinin oluşturulması için *Eugene Expected Utility Generation and Data Management Program (V 3.2)* kullanılmıştır.[56] Gerek Eugene yazılımı kullanılarak gerekse diğer veri tabanlarından münferit olarak faydalanılarak oluşturan veri setleri, nitel olarak yorumlanarak uyuşmazlığa bağlı olarak devletler arası askerî çatışma olasılığına yönelik değerlendirmelerde bulunulmuştur.

---

[54] Brandon J. Kinne, "The Defense Cooperation Agreement Dataset (DCAD).", **Journal of Conflict Resolution**, 2020, 64(4): 729-755.; Defense Cooperation Agreement Dataset 1980-2010, https://correlatesofwar.org/data-sets/defense-cooperation-agreement-dataset, (30.08.2021).

[55] Nils Petter Gleditsch, Peter Wallensteen, Mikael Eriksson, Margareta Sollenberg & Håvard Strand, "Armed Conflict 1946–2001: A New Dataset", **Journal of Peace Research**, 2002, 39(5): 615–637; Therese Pettersson, Shawn Davis, Amber Deniz, Garoun Engström, Nanar Hawach, Stina Högbladh, Margareta Sollenberg & Magnus Öberg, "Organized violence 1989-2020, with a special emphasis on Syria" **Journal of Peace Research**, 2021, 58(4).

[56] Scott D. Bennett and Allan Stam, "EUGene: A Conceptual Manual", **International Interactions**, 26, 2000, 179-204; EUGene Expected Utility Generation and Data Management Program by D. Scott Bennett and Allan C. Stam, III, https://eugenesoftware.la.psu.edu/, (30.08.2021).

Tüm bunlar ifade edildikten sonra, bu tez çalışmasında, tamamen değerlerden arınmış ve normatif ögeler içermeyen katı bir ampirik tavır takınılmadığının belirtilmesi gereklidir. Zira, *Thomas Kuhn*'un bilgi teorisi ve bilim felsefesi alanında ampirizmin bazı temel varsayımlarına yönelik eleştirilerinin de etkisiyle uluslararası ilişkiler alanında saf, katı bir ampirik anlayışın savunulabilirliği azalmıştır.[57] Sosyal bilim alanında keşfedilmeye çalışılan bir objektif gerçeklik olsa dahi, bu gerçekliği ampirik yöntemler ile ortaya çıkarmaya çalışanlar, aldıkları eğitim, yetiştirilme biçimleri, deneyimleri, o güne kadar geliştirdikleri değerler sistemi gibi özelliklerin etkileriyle şekillenen bir algı süzgecinden geçirerek anlamlandıracaklardır. Bu tez çalışmasının yazarı da Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının gelişiminin çeşitli aşamalarını yakından izleme fırsatı bulmuş bir kamu görevlisidir. Bu deneyimin araştırma sürecinde yaratabileceği sübjektif etkiler, yukarıda açıklanan kriterlere, verilere ve çok sayıda değişkenin analizine dayalı yöntem kullanılarak azami ölçüde giderilmeye çalışılmıştır.

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığı kaynaklı devletler arası askerî çatışma olasılığını sorgulayan bu tezin coğrafya, konu, zaman ve araştırma sorusu bakımından bazı sınırlılıkları mevcuttur. Coğrafya açısından ele alınan bölge Doğu Akdeniz olarak tanımlanmakla birlikte bu bölgede yer alan tüm devletler ele aldığımız sorunun bir parçası değildirler. Bu nedenle bölge ülkelerinden söz konusu uyuşmazlıkta fiilen yer almayan İtalya, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Karadağ, Arnavutluk, Suriye, Lübnan, Filistin ve Tunus araştırma kapsamına alınmamıştır.

Konu kapsamı açısından; Doğu Akdeniz'deki bölgesel güvenlik ortamı, deniz alanlarında bulunan enerji kaynakları odaklı olmak üzere deniz perspektifinden ele alınmış, güvenlik ortamına etkileri tartışmasız olan Suriye İç Savaşı, Filistin Sorunu, Kıbrıs'taki müzakere süreci, düzensiz göç, terörizm gibi dinamiklere yer verilmemiştir. Benzer biçimde, bölgede etkin olan küresel ve bölgesel aktörlerin girişim ve faaliyetleri yalnızca söz konusu uyuşmazlığa ve özellikle yaşanan krizlere müdahaleleri ile sınırlı olarak incelenmiştir. Bu yaklaşım yukarıda belirttiğimiz sorun odaklı yaklaşımın doğal bir sonucu olarak görülmelidir. Bu nedenle çalışmamızda örneğin ABD, Rusya ya da Çin'in Doğu Akdeniz Politikası şeklinde kısımlar bulunmamaktadır.

Zaman bakımından uyuşmazlığın başlangıç tarihini açık biçimde ortaya koymak güç olmakla birlikte GKRY'nin deniz yetki alanlarını belirlemeye yönelik ilk girişimlerini 2003 yılında, İsrail'in deniz alanlarında ilk doğal gaz keşiflerini 1999 ve 2000 yıllarında gerçekleştirdiği dikkate alınarak 2000 yılı veri toplama ve analiz çalışmalarının başlangıç noktası olarak saptanmıştır. Türkiye-Yunanistan, Türkiye-GKRY ilişkileri süregelen rekabet kavramı çerçevesinde ele alındığından, çeşitli analizlerde bu aktör çiftlerinin kuruluş tarihlerinden bu yana aralarında yaşanmış çatışma ve krizlere yer verilme zorunluluğu hissedilmiştir. Bu bağlamda, ilgili kısımlarda 1829 ve 1960 yıllarından başlayan veriler kullanılmıştır. Uyuşmazlık halen devam ettiğinden araştırmanın bitiş zamanını 2021 yılı ortaları olarak kabul etmek gerekir. Bağlamsal değişkenler kapsamında derlenen verilerin bitiş tarihleri kaynak olarak kullanılan veri tabanlarına göre değişiklik göstermektedir. Bunların her birine ilgili kısımlarda değinilmiştir.

[57] Sönmezoğlu, s.102.

Tezin ana hatları kapsamında giriş bölümünde; araştırma konusunun önemi, belirlenen temel ve yardımcı araştırma soruları, bu soruların yanıtlamasıyla literatürde sağlanması hedeflenen katkılar ile araştırma sorularının yanıtlanması için seçilen yöntem açıklanmaktadır. Bu bölümde ayrıca tezin kapsam ve sınırlılıkları ile tezin ana hatlarına da yer verilmektedir.

Tezin "Kavramsal Çerçeve"si birinci bölümde üç kısımda sunulmaktadır. Birinci kısımda çatışma ve savaş çalışmaları ile krizlere ilişkin literatür incelemesine yer verilmektedir. İkinci kısımda, söz konusu literatürde yer alan ve araştırmada yararlanılan temel kavram ve modeller açıklanmaktadır. Üçüncü kısımda, araştırma tasarımını yönlendirici teorik yaklaşımlar ile araştırmanın sorularının yanıtlanmasında faydalanılan veri setlerinin hangi bağlamsal değişkenlere dayanılarak hazırlandığına ilişkin açıklamalar sunulmaktadır.

Uyuşmazlığın gelişiminin açıklandığı ikinci bölümde Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları sorununun başlangıcı ve kaynakları, tarafların soruna yaklaşımları ve sorunda 2021 yılı ortalarına kadar gelinen aşama incelenmektedir. Bu bağlamda öncelikle Doğu Akdeniz coğrafi olarak tanımlanmakta ve soruna coğrafi olarak taraf olan devletler belirlenmektedir. İkinci olarak sorunun hukukî boyutunu oluşturan deniz yetki alanları tanımlarına ve bu alanların sınırlandırılmasına ilişkin uluslararası hukuk kurallarına değinilmektedir. Üçüncü olarak uyuşmazlığın şiddetlenmesinin temel sebebi olarak görülen Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları potansiyeli değerlendirilmektedir. Daha sonra da sorunun tarafları olan GKRY, Yunanistan, Türkiye ve KKTC'nin, konuya yaklaşımlarına, temel argümanlarına ve bu argümanlara dayalı olarak gerçekleştirdikleri uygulamalara yer verilmektedir. Son olarak bu uyuşmazlığa bağlı olarak bölgede meydana gelen devletler arası yakınlaşmalara değinilmektedir.

Analiz sonuçları ve bulguların sunulduğu üçüncü bölümde, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının devletler arası savaşa kadar varabilecek bir uluslararası kriz yaratıp yaratmayacağı sorusuna, birinci bölümde oluşturduğumuz kavramsal çerçeve içerisinde toplanan verilerin analizi aracılığıyla yanıt aranmaktadır. Bu amaçla, öncelikle, yanıtını aradığımız sorunun zeminini oluşturmak üzere uyuşmazlıkta bugüne kadar yaşanan krizler, bu krizlerin şiddeti ve etkileri incelenmektedir. İkinci olarak, çatışma ve savaş çalışmaları alanında bugüne kadar yapılan çalışmalarda, iki devlet arasında savaş çıkma olasılığını etkilediği belirlenen 14 adet bağlamsal değişkene ilişkin olarak Doğu Akdeniz uyuşmazlığına kapsamında toplanan veriler nitel analize tabi tutulmaktadır. Bu analiz sonucunda ulaşılan bulgular, her bir bağlamsal değişkenin başlığı altında ayrıntılı olarak belirtildiği gibi, bölüm sonundaki genel değerlendirme kısmında özetlenerek ve bütünleştirerek sunulmaktadır.

Sonuç bölümünde, uyuşmazlıkta yaşanan krizler ve bu krizleri etkileri sonucunda uyuşmazlıkta varılan aşama değerlendirilmekte, bağlamsal değişkenlere ilişkin olarak toplanan verilerin analizi sonucunda taraflar arasında askerî çatışma olasılığını artıran etkenler ve askerî çatışma olasılığını azaltan çevresel ve konjonktürel etkenler açıklanmaktadır. Bu bağlamda, uyuşmazlığın taraflar arasındaki askerî çatışma olasılığını belirgin biçimde artırdığı ancak dengeleyici faktörlere bağlı olarak taraflar arasında bilinçli olarak başlatılacak bir devletler arası savaş olasılığının düşük olduğu sonucuna varılmaktadır. Bunun yanında uyuşmazlığın gelecekte yeni ve şiddetli krizler yaratabileceği durumlar tanımlanmakta ve uyuşmazlıkta askerî çatışma olasılığının azaltılması için geliştirilebilecek bazı önlemlere yer verilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu tezde, girişte ayrıntıları ile ortaya konulduğu üzere, "***Doğu Akdeniz'de keşfedilen ve varlığı tahmin edilen enerji kaynakları nedeniyle kıyıdaş devletler arasında baş gösteren deniz yetki alanlarının belirlenmesine ilişkin uyuşmazlığın, devletler arası savaşa kadar varabilecek bir krize dönüşüp dönüşmeyeceği"*** sorusuna yanıt aranmaktadır.

Bu araştırma sorusunun yanıtlanması, uluslararası ilişkiler disiplininin birbirleriyle ilişkili ancak aralarında önemli ayrımlar da bulunan çatışma, kriz ve savaşa ilişkin yazınından faydalanılmasını zorunlu kılmaktadır. Zira meydana gelen uyuşmazlığın yapısının anlaşılması için uluslararası çatışma yazınının, bu çatışmanın nasıl bir krize dönüşebileceğinin değerlendirilmesi için uluslararası krizlere ilişkin literatürün, söz konusu anlaşmazlık konularının savaşa yol açıp açmayacağına yönelik çıkarımlar yapabilmek için ise savaş çalışmaları alanının incelenmesi gereklidir.

Bu çerçevede, birinci kısımda çatışma ve savaş çalışmaları ile krizlere ilişkin literatür incelemesine yer verilmekte, ikinci kısımda söz konusu literatürde yer alan ve araştırmada yararlanılan temel kavram ve modeller açıklanmaktadır. Üçüncü kısımda, araştırma tasarımını yönlendirici teorik yaklaşımlar ile araştırmanın sorularının yanıtlanmasında faydalanılan veri setlerinin hangi bağlamsal değişkenlere dayanılarak derlendiğine ilişkin açıklamalar sunulmaktadır.

1.1. Literatür İncelemesi

Bu kısımda, araştırma sorusunun yanıtlanması sürecinde yararlanılan yaklaşımların uluslararası ilişkiler disiplini içerisindeki gelişimine, temel bilimsel kaynaklara ve alanda bilgi üretiminde öncü rol üstlenen araştırma projelerine yer verilmektedir.

1.1.1. Çatışma ve Savaş Çalışmaları

Çatışma (*conflict*), bireyden devletler arası düzeye kadar toplumsal yaşamın hemen her alanında farklı biçimlerde ortaya çıkabilen bir olgudur. *Johan Galtung*'un öncülük ettiği çatışma ve barış çalışmaları (*conflict and peace studies*), çatışmanın doğasına, sebeplerine, çatışmanın yönetimine ve özellikle barışın nasıl sağlanabileceğine odaklanır; bu bakımdan disiplinler arası bir yapıya sahip olduğu, güvenlik çalışmalarından, siyaset biliminden ve uluslararası ilişkilerden ayrık bir kimlik taşıdığı ifade edilmektedir.[58] Bu yaklaşımdaki çatışma kavramsallaştırması oldukça kapsayıcıdır. Buna göre çatışma kavramının **tutum**, **davranış** ve **karşıtlık** olmak üzere üç boyutu bulunmaktadır. Tutum boyutunda, çatışmaya taraf olan aktörün iç dünyasına;

[58] Charles Webel, "Introduction: Toward a Philosophy and Metapsychology of Peace", Charles Webel and Johan Galtung, **Handbook of Peace and Conflict Studies**, New York: Routledge, 2007, "Introduction".

davranış boyutunda, aktörlerin başvurduğu şiddet ögesine; karşıtlık boyutunda ise ilişkisel olarak çatışmaya taraf olan aktörlerin çıkar ve hedeflerinin birbirleriyle uyumsuzluğuna vurgu yapılır. Bu boyutlar arasında en önemlisi "**karşıtlık"**tır.[59] Çatışmanın tanımında en önde yer alan unsur, çatışmanın tarafları arasındaki anlaşmazlıklardır.

Çatışma konusunda erken sayılabilecek bir dönemde[60] yaptıkları çalışmalarında *Mack ve Snyder*, bir durumun çatışma olarak tanımlanabilmesi için gerekli saydıkları koşulları şu şekilde sıralamışlardır: (1) En az iki taraf veya analitik olarak birbirinden ayrılabilen entite var olmalıdır. (2) Bir pozisyon (fiziksel bir yer, bir mevki ya da makam) ya da kaynak azlığı söz konusu olmalıdır. (3) Diğer taraf ya da tarafları ortadan kaldırmaya, zarar vermeye ya da kontrol etmeye yönelik bir çatışma davranışı görülmelidir. (4) Taraflar arasında, eylem ve karşı eylemlerin zıtlık gösterdiği etkileşimler mevcut olmalıdır.[61]

Bu koşulları taşıyan çatışmalar; insanlar, gruplar ve uluslar arasında ve bunların kendi içlerinde meydana gelebilir. Dolayısıyla çatışma; bireyler arası, gruplar arası, uluslararası veya başka bir yaklaşımla içsel, bireyler arası, grup içi, gruplar arası, uluslararası şeklinde sınıflandırılabilir. Bireyler, gruplar, topluluklar, etnik gruplar, uluslar, devletler ve bölgeler çatışmanın tarafları olabilirler; bunların taraf oldukları çatışmaların incelenmesi de farklı analiz düzeylerinde araştırmalar yapılmasını gerektirir.[62]

Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarının paylaşımı sorunu, doğası itibariyle uluslararası çatışma özelliği taşıdığından araştırma çabasının da bu düzeye odaklanması zorunludur. Uluslararası çatışma (*international conflict*), ulus devletler arasındaki ve farklı ulus devletler içindeki insanların ve organizasyonların aralarındaki anlaşmazlıklar durumlarını tanımlar.[63]

Savaş olgusunu ampirik yöntemlerle inceleyen, savaşın sebeplerini araştırırken biçimsel modeller oluşturarak ve nicel yöntemler kullanarak nedensellik bağlantıları kurmaya çalışan bir disiplin olan savaş çalışmalarının (*war studies*)[64] temel odak noktasını da uluslararası (devletler arası) çatışmalar oluşturmaktadır. Tarih, felsefe, siyaset bilimi gibi birçok alanın ele aldığı "savaş"ın, bilimsel ve nicel yöntemler ile analizinin kökenlerinin, 1930'lu yıllarda *Quincy Wright* ve *Lewis Fry Richardson*'un, savaşları kapsamlı bir şekilde listeleyen çalışmalarına dayandığını ifade etmek mümkündür.[65]

---

[59] Johan Galtung, "Peace by Peaceful Conflict Transformation – the TRANSCEND Approach", Charles Webel and Johan Galtung, **Handbook of Peace and Conflict Studies**, New York: Routledge, 2007, s.22.

[60] Söz konusu çalışma alanın önde gelen yayınlarından olan Journal of Conflict Resolution Dergisi'nin ilk sayısında yayımlanmıştır.

[61] Raymond W. Mack and Richard C. Snyder, "The Analysis of Social Conflict—Toward an Overview and Synthesis", **Conflict Resolution**, Vol.1(2) (1957), 212–248, s.217-218.

[62] Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk and I. William Zartman, "Introduction: The Nature of Conflict and Conflict Resolution", Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk, ve I. William Zartman (Ed.), **The Sage Handbook of Conflict Resolution**, London: Sage Publications, 2009, s.4-5.

[63] Bu tezde analiz düzeyi bakımından ulus-devlet altı birey ve organizasyonların diğer ulus devletlerdeki birey ve organizasyonlarla anlaşmazlıkları ele alınmamaktadır. Dolayısıyla bu tezdeki uluslararası çatışma kavramı "devletler arası çatışma" olarak anlaşılmalıdır.

[64] Öner Akgül, "Bilimsel Yöntemlerle Savaşın Nedenlerini Açıklama Yolu Olarak Savaş Çalışmaları Disiplini", **Güvenlik Stratejileri**, Yıl: 12 Sayı: 23, Nisan 2016, s.2-5.

[65] Meredith Reid Sarkees and Frank Whelon Wayman, **Resort To War: A Data Guide to Inter-State, Extra-State, Intra-State, and Non-State Wars, 1816–2007**, Washington: CQ Press, 2010, s.6.

Uluslararası ilişkiler literatüründeki "gelenekselcilik–davranışsalcılık", "pozitivizm–post pozitivizm" tartışmalarıyla yakından ilgili olan bu akım, davranışsalcı ve pozitivist bir yaklaşıma sahiptir. Davranışsalcılık; doğa bilimlerinin yöntemlerinin sosyal bilimlere de uygulanabilir olduğunu ve bu yöntemlerin kullanması ile sosyal gerçekliğe ilişkin var olan davranışsal paternlerin ve yasaların ortaya çıkarılabileceğini savunur.[66] Bu yaklaşımla, savaşın nedenleri, hangi koşulların, ne zaman savaşa yol açacağı gibi konulardaki düzenlilikler de ortaya konulabilir ve savaşın genel bir teorisine ulaşılabilir.

Savaş çalışmaları alanının kurucu öncülerinden biri olarak kabul edilen *Quincy Wright*; bilimsel araçlar, çeşitli istatistiksel veriler ve ölçme yöntemleri kullanarak II. Dünya Savaşı süresince ve sonrasında savaşın analizi konusunda yaptığı çalışmalarını, en önemli eseri olan ve savaş çalışmaları alanında bir başyapıt niteliği taşıyan "A Study of War" isimli kitabında toplamıştır. İlk kez 1942'de yayımlanan ve yıllar içerisinde güncellenen bu kapsamlı çalışmada, *Wright*, savaşın nedenleri ve kökenleri üzerinde derinlemesine incelemelerde bulunmuş ve savaşın bilimsel analizine ilişkin duruşunu ortaya koymuştur.[67] *Wright* bu eserinde bilimsel yöntem ve savaş çalışmaları arasındaki ilişkiyi şu şekilde açıklamaktadır: "*Tarih, geçmişteki belirli bir zamana ve yere bağlı olarak geçerli (doğru)*[68] *olan genellemeler geliştirir. Uygulama (pratik), gelecekteki belirgin amaçlara ulaşmak üzere genellemeleri geçerli kabul eder. Bilim, sadece dayandırıldığı gözlemler ile uyumlu değil, aynı zamanda genellemenin yapıldığı zamanda bilinmeyen geçmişteki ve gelecekteki tüm gözlemler ile uyumlu genellemeler peşinde koşar. Genellikle savaşın tahmin edilme olasılığı çok düşük bir şey olduğu varsayılır. Savaşın koşulları, öncülleri ve sonuçları kayıt altına alınabilir ancak bu düşünceye göre her savaş kendine özgüdür. Savaşlara ilişkin kayıtlar böylece bir tarih oluşturur ancak bilime dönüştürülemez… Öğrencinin; halkların, ulusların, devletlerin ve orduların özellikleri ve ilişkileri nedeniyle savaşların meydana gelmesini ve ilan edilmesini tahmin etmesini mümkün kılacak yasalar var mıdır?... Savaşın geleceğinin uyum göstereceği geçerli genellemelerin var olma ihtimalini reddetmek için erkendir. Bu tür genellemelerin var olup olmadığını belirlemek bilimsel yöntemin uygulanmasını içerir…"*[69]

Savaş çalışmaları alanını savaşı inceleyen diğer yaklaşımlardan ayıran en önemli özelliklerden birinin de sıkı sıkıya bağlı olduğu ampirizm olduğu söylenebilir. Nitekim *Greg Cashman*, savaşın nedenlerini açıklamaya çalışan uluslararası çatışma teorilerinin birçoğunu incelediği kapsamlı çalışmasında, savaş çalışmaları alanının, savaşın ahlaki olup olmadığı, savaşlarda hangi yöntemlerin kullanılıp kullanılamayacağına gibi soruları içeren bir normatif teori alanı değil, savaşın hangi sebeplere bağlı olarak ortaya çıktığı gibi nedensellik bağlantıları arayan bir ampirik teori alanı olduğuna dikkat çekmektedir.[70] Alanın bu yaklaşımı ve ampirik

---

[66] Robert Jackson and Georg Sorensen, **Introduction to International Relations: Theories and Approaches**, Fifth Edition, Oxford: Oxford University Press, 2010, s.44.

[67] Özgün Erler Bayır ve Özden Selcen Sarı, "Quincy Wright", Erhan Büyükakıncı (Ed.), **Savaş Kuramları**, 1. Baskı, Ankara: Adres Yayınları, Eylül 2015, s.293-295.

[68] Parantez içindeki ifadeler bu tezin yazarına aittir.

[69] Quincy Wright, **A Study of War**, **Vol. II**, Chicago: The University of Chicago Press, 1942, s.681-682.

[70] Cashman, s.1-2.

yöntemlere bağlılığı nedeniyle sıklıkla "çatışmaların bilimsel analizi"[71] ya da "sistematik savaş çalışmaları"[72] olarak da adlandırıldığına rastlanmaktadır.

1.1.1.1. Savaş Korelasyonları (Correlates of War-COW) Projesi

Savaş çalışmaları alanında *Quincy Wright*'ın çalışmalarından etkilenen, uluslararası ilişkiler disiplininin 1950'lerde yaşadığı davranışsalcı devrimin 1960'lı yıllardan başlayarak önemli isimlerden biri haline gelen bilim insanı ise *J. David Singer*'dir.[73] *Singer* önderliğinde 1964 yılında ABD'de Michigan Üniversitesi'nde başlatılan Savaş Korelasyonları Projesi (Correlates of War-COW Project) savaş çalışmaları alanı içerisinde öncü bir yere sahiptir. Günümüzde de devam eden bu büyük sosyal bilim araştırma projesi, savaş çalışmaları alanında birçok önemli ampirik araştırmanın gerçekleştirilmesini sağlamış ve projenin yarattığı bilgi birikimi, uluslararası siyaset alanındaki pek çok bilim insanı tarafından kullanılmıştır.[74] Nitekim *Vasquez'e* göre COW Projesini, *Lewis F. Richardson*, *Pitirim Sorokin* ve *Quincy Wright*'ın erken dönem çalışmalarından ayıran farklılıklardan biri de, savaşın ortaya çıkışı konusuna odaklanmış birçok akademisyeni -projenin bir parçası olmasalar bile- bir araya getirebilmiş ve bir topluluk yaratmayı başarabilmiş olmasıdır.[75]

Suzuki v.d., COW Projesi'nin 1964-2000 yılları arasındaki gelişimini anlattıkları ve faaliyetlerini özetledikleri bibliyografik çalışmalarında, projenin merkezinde birbirlerini tamamlayıcı nitelikte dört araştırma faaliyet alanı bulunduğunu belirtmektedirler: (1) Teorik nedensellik ve araştırma stratejisi, (2) Göstergelerin oluşturulması ve veri üretimi, (3) Model/hipotez testi ve veri analizi, (4) Politika yapımı ve öğretim için pratik etkiler.[76]

COW Projesi'nin bu alanlardaki araştırma faaliyetlerinin beş aşamalı bir gelişim gösterdiği kabul edilmektedir. 1964-1972 yılları arasındaki birinci aşamada, projenin başlangıç tasarımı, araştırmanın kökenleri ve teorik yaklaşımların dayanakları, göstergeler ve oluşturulacak veri setleri üzerinde odaklanılmıştır. *Singer ve Small* tarafından 1972 yılında yayımlanan "The Wages of War, 1816-1965" isimli eser bu dönemin sonunu simgeler. *Singer* bu dönemin çalışmalarını açıklarken, çok sayıda vaka analizine ve büyük çabalara rağmen uluslararası savaşa ilişkin cevaplanmayı bekleyen birçok soru olduğunu ve halen bu alandaki somut bilgilerin son derece sınırlı olduğunu vurguladıktan sonra, COW Projesi'nin, *Bloch*, *Sorokin*, *Wright* ve *Richardson*'un öncü çalışmalarından alınan ilhamla başlatıldığını ifade eder. Araştırma stratejilerine ilişkin olarak; savaşın koşullarına yönelik çok az veri ile desteklenen çok sayıda çalışma olduğunu, bunların bazılarının içlerinde birtakım doğrular barındırdığını belirtmekte, kendi yöntemlerini ise öncelikle çok sayıda alt modeli ampirik olarak test etmek,

---

[71] Akgül, s.5.

[72] Sarkees and Wayman, s.5.

[73] Erhan Büyükakıncı, "J. David Singer", Erhan Büyükakıncı (Ed.), **Savaş Kuramları**, 1. Baskı, Ankara: Adres Yayınları, Eylül 2015, s.514-517.

[74] Susumu Suzuki, Volker Krause and J. David Singer, "The Correlates of War Project: A Bibliographic History of the Scientific Study of War and Peace, 1964-2000", **Conflict Management and Peace Science**, 19(2) (2002), 69–107, s.69.

[75] John A. Vasquez, "Introduction", John A. Vasquez (Ed.), **What Do We Know about War?**, Second Edition, USA: Rowman & Littlefield Publishers, 2012, s.xiii

[76] Suzuki ve diğerleri, s.71.

ampirik olarak doğrulanmayan modelleri elemek ve bu süreçte oluşacak orta büyüklükte modelleri daha büyük bir çerçeve içinde bütünleştirmek olarak açıklamaktadır.[77]

1973-1980 yılları arasındaki ikinci dönemdeki çalışmalar, *Singer* tarafından sırasıyla 1979 ve 1980'de yayımlanan "Correlates of War I" ve "Correlates of War II" adlı kitaplarda toplanmıştır. Bu dönemdeki çalışmaların odaklandığı konu, sistem seviyesindeki değişimlerin savaşlar üzerindeki etkisidir. Nitekim, söz konusu çalışmanın birinci cildinde COW Projesi'nde yer alan akademisyenlerin araştırma makalelerine, ikinci cildinde ise bazı reel-politik modellere ilişkin gerçekleştirilen dokuz adet teste yer verilmektedir. Bu araştırma ve testler yoluyla, "savaşın kabul edilmesinin daha fazla savaşa yol açacağı", "devletlerin zayıf olmasının savaşa sebep olacağı" ve "ittifakların savaşa karşı caydırıcılık sağladığı" yönündeki hipotezlerin ampirik olarak test edilmesiyle ulaşılan sonuçlar açıklanmaktadır.[78]

1981-1990 yılları arasındaki üçüncü dönemin çalışmalarının yer aldığı başlıca eserler, *Gochman ve Sabrosky*'nin 1990 tarihli "Prisoners of War"[79] ile *Singer ve Diehl*'in yine 1990'da yayımlanan "Measuring the Correlates of War"[80] isimli kitaplarıdır. Bu dönemde, sistem düzeyindeki analizlerin yanında giderek artan bir oranda devlet ikililerine dayalı analizler gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde üzerinde yoğunlaşılan konular ise savaş emareleri olarak devletler arası kapasite farklılıkları, beklenen fayda, caydırıcılık girişimleri ile askerîleşmiş devletler arası uyuşmazlıklar ve krizler gibi savaşa yol açmayan çatışmalar olmuştur.[81]

1991-2000 yılları arasındaki dördüncü dönemdeki çalışmaların bulguları, *John. A. Vasquez* tarafından ilk baskısı 2000 yılında yayımlanan "What Do We Know about War?" isimli eserde derlenmiştir. Üç bölüm halinde düzenlenen kitabın birinci bölümünde, devletler arası savaşın sebeplerine ilişkin yapılan ampirik araştırmalarda o güne kadar elde edilen sonuçlara; ikinci bölümünde, barışa ilişkin liberal hipotezlere, bunların realist eleştirilerine ve bunlara ilişkin gerçekleştirilen veri setlerine dayalı analizlere; üçüncü bölümünde ise savaş korelasyonlarını ve barış dönemlerini tanımlama çabalarından hangi derslerin çıkarılabileceğine ve bu bağlamda özellikle savaş yapma ile devlet inşası arasındaki ilişkiye yer verilmektedir.[82] Bu dönemde üzerinde önemle durulan bir diğer konu ise, egemen devletler arasında topyekün savaş çıkarma potansiyeline sahip süregelen rekabet ve tekrarlanan askerî çatışma durumları olmuştur. Ayrıca bu dönemde, iç savaşlar da ampirik veriye dayalı araştırmalara konu edilmeye başlanmıştır.[83]

---

[77] J. David Singer, "The Correlates of War Project: Interim Report and Rationale, Research Note", **World Politics**, Vol.24(2) (1972), 243-270. s.243-245.

[78] Harold Guetzkow, "Book Review: The Correlates of War Vol. 1, *Research Origins and Rationale;* Vol. 2, *Testing Some Realpolitik Models.* Edited by J. David Singer. New York: Free Press, 1979, 1980)", **American Political Science Review**, Vol.74(4) (1980), 1145-1148, s.1145-1147.

[79] Charles S. Gochman and Alan Ned Sabrosky, **Prisoners of War?: Nation-States in the Modern Era**, Lexington, Mass.: Lexington Books, 1990.

[80] David J. Singer and Paul Diehl (eds), **Measuring the Correlates of War**, Ann Arbor: University of Michigan Press, 1990; Paul F. Diehl, "The Correlates Of War Project: A Bibliographic Essay, 1961-1991", **International Studies Notes**, Vol. 17, No. 2 (Spring 1992), 21-33, s.22.

[81] Suzuki ve diğerleri, s.72.

[82] Vasquez, s.xiv-xvii.

[83] Suzuki ve diğerleri, s.71-72.

COW Projesinin 2000 yılından günümüze kadar devam eden son dönemi beşinci dönem olarak adlandırılmakta, bu dönemdeki çalışmalarda, devlet dışı örgütler ile ilgili veri setlerinin oluşturulduğu ve iç savaşlara ilişkin verilerin geliştirildiği dikkat çekmektedir. [84]

1.1.1.2. Mesele Savaş Korelasyonları (Issue Correlates of War-ICOW) Projesi

Mesele Savaş Korelasyonları (ICOW) Projesi, 1997 yılında *Paul R. Hensel* öncülüğünde dünya siyasetindeki tartışmalı meseleler hakkında sistematik veri toplamak üzere başlatılmış bir araştırma projesidir. Projenin başlangıcında devletler arasında anlaşmazlık yaratan "toprak" iddiaları araştırmanın ana konusunu oluşturmuş, araştırma zemininin zaman içerisinde diğer meselelere doğru genişletilmesi öngörülmüştür. *Sara McLaughlin Mitchell*'ın projeye yardımcı direktör olarak dahil olmasıyla, "nehir" ve "deniz yetki alanları" iddiaları da proje konularına ilave edilmiştir. Benzer şekilde, *Krista Wiegand* ve *Andy Owsiak*'ın 2015 yılında projeye katılmaları ile birlikte "kimlik" iddialarına ilişkin veri setleri de oluşturulmaya başlanmıştır. [85]

Bu projenin temelinde, devletlerin farklı alanlardaki sorunlara yönelik farklı çatışma yönetim biçimleri geliştirdikleri, dolayısıyla bu sorun çeşitlerine ilişkin sayısal verilerin toplanmasının ve analizinin, sorunların ele alınma yöntemleri arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymayı sağlayabileceği düşüncesi yatmaktadır. Projenin "toprak (territory)" ile ilgili meseleler ile başlatılmasının başlıca sebeplerinden biri; savaş çalışmaları alanında 1990'lı yıllarda yapılan çalışmalarda, savaşların büyük ölçüde birbirleriyle kara ve deniz sınırları bulunan devletler arasında meydana geldiğinin saptanmış olması ve buradan hareketle toprak konusunda çatışan egemenlik iddialarının savaşın temel nedenlerinden birini oluşturduğu sonucuna ulaşılmasıdır. Ancak her ne kadar toprak meseleleri devletler arasında savaş çıkmasının en yaygın sebebi olsa da gerçek bir analiz yapabilmek için savaşa ya da askerîleşmiş devletler arası uyuşmazlığa yol açmayan toprak sorunlarının da analize dâhil edilmesi gerekir. Böylelikle diplomatik ya da hukuki yöntemlerle çözüme kavuşturulan veya dondurulan toprak anlaşmazlıklarını da incelemek mümkün olacaktır. Bu yüzden ICOW Projesi söz konusu verileri de kendi veri toplama süreçleri kapsamına almıştır. [86]

1.1.2. Uluslararası Kriz Davranışı (International Crisis Behaviour-ICB) Projesi

Çatışma ve savaşı bilimsel yöntemler ile inceleyen bu çalışmalar yanında, benzer bilimsel ve sistematik yöntemleri kullanarak "kriz" konusuna odaklanan bir diğer araştırma projesi ise 1975 yılında başlatılan Uluslararası Kriz Davranışı (UKD-ICB) Projesi'dir. ICB, devletler arasındaki krizlerin sebep ve sonuçlarını analiz ederek uluslararası ortamda barışın kalıcı olabilmesi için etkin kriz yönetim biçimlerinin neler olması gerektiği sorusunun yanıtını arayan bir araştırma programıdır. [87]

---

[84] Akgül, s.15.

[85] The Issue Correlates of War (ICOW) Project Örün Sitesi, https://www.paulhensel.org/icow.html, (21.11.2019).

[86] Paul R. Hensel and Sara McLaughlin Mitchell, "From Territorial Claims to Identity Claims: The Issue Correlates of War (ICOW) Project", **Conflict Management and Peace Science**, Vol.34, No.2 (March 2017), 126-140, s.126-127.

[87] ICB Örün Sitesi, https://sites.duke.edu/icbdata/, (24.11.2019).

Programın öncülüğünü yapan *Michael Brecher ve Jonathan Wilkenfeld,* ICB Projesi'nin başlatılmasının altında üç kabul yer aldığını belirtmektedirler: Birincisi, krizlerin istikrar bozucu etkileri, çatışma ve savaşlarda da olduğu gibi, küresel güvenliği tehlikeye düşürür. İkincisi, sistematik araştırma ile krizlerin sebeplerinin, evriminin, aktör davranışlarının, çıktılarının ve sonuçlarının anlaşılması mümkündür. Üçüncüsü, bu araştırma sonucunda elde edilen bilgi, dünya düzeni üzerindeki olumsuz etkileri azaltmak üzere krizlerin etkin yönetimine yardımcı olabilir.[88]

ICB Projesi'nin temel araştırma sorularından biri, neden bazı krizler askerî çatışmalara yol açarken diğerlerinin askerî çatışmaya yol açmadan çözümlenebildiği ya da dondurulabildiğidir. Bununla bağlantılı bir diğer soru da hangi tip durumsal değişimlerin daha yoğun şiddete yol açtığıdır. Bazı durumsal değişimler, taraflar arasındaki şiddet ile birlikte meydana gelirken bazı değişimlerde ise şiddete rastlanmamaktadır.[89]

COW, ICOW ve ICB projeleri karşılaştırıldığında amaç, yöntem, ölçek ve kavramsallaştırma bakımından birtakım benzerlik ve farklılıklar saptamak mümkündür. İlk olarak her üç projenin de çatışma dinamiklerini anlamayı ve üretilecek bilgi ile çatışmaların daha etkin yönetimini, bir diğer ifadeyle çatışmanın savaşa dönüşmemesini sağlayacak koşulları ortaya koymayı amaçladıkları ifade edilebilir. Yöntemsel olarak tümü ampirik ve pozitivist araştırma yöntemlerini benimsemişlerdir. Ölçek açısından COW Projesi, diğerlerine nazaran daha uzun bir süreden beri devam etmesi ve bünyesinde yer alan akademisyenlerin çalışmaları ile daha zengin bir literatür oluşturması ile öne çıkmaktadır. Bu projeler arasındaki temel ayrımlar kavramsallaştırma alanında belirginleşmektedir. COW Projesi, devletler arası uyuşmazlık, askerîleşmiş devletler arası uyuşmazlık, askerîleşmiş devletler arası kriz ve devletler arası savaş gibi kavramları, belirgin operasyonel tanımlamalar yaparak kullanırken, ICOW Projesi çatışmanın sebebi olan meseleler, bunların türleri ve yönetimi üzerine yoğunlaşmaktadır. Kriz kavramına odaklanan ICB Projesi ise, askerîleşmiş devletler arası uyuşmazlık ve savaş kavramlarını krizlerin bir alt kümesi olarak konumlandırmaktadır. Bu kavramsallaştırma farklılıklarına aşağıda ayrıntılı olarak değinilecektir.

1.1.3. Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri Grubu

Türkiye'de akademik alanda uluslararası literatürdeki kriz kavramsallaştırmalarından yararlanarak Türk dış politikasındaki krizlere odaklanan ve bu konuda Türkçe ve İngilizce bilgi üreten başlıca girişim, 2013 yılından bu yana faaliyet gösteren Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri Grubu'dur. *Fuat Aksu* öncülüğündeki grup, 2013-2015 yılları arasında Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinin tarihsel süreç içerisinde karşılaşmış olduğu dış politika krizlerinin tam bir tasnifini, bu krizlerin kriz türleri, tarafları, çözüm yöntemleri gibi temel ölçütler çerçevesinde ayrıştırılmasını, karar verme süreçleri bakımından taşıdığı özellikleri analiz etmeyi amaçlayan

[88] Brecher and Wilkenfeld, s.1.

[89] Brecher and Wilkenfeld, s.2.

"Türkiye'de Dış Politika Krizlerinde Karar Verme ve Kriz Yönetimi Süreç Analizi" adlı bir TÜBİTAK/SOBAG 1001 Araştırma Projesi de gerçekleştirmiştir.[90]

Proje kapsamında 1923-2015 arası dönemde tespit edilen 34 dış politika krizi incelenmiş, bu incelemelerde Türkiye'nin dış politika özelliklerini tartışmak için elverişli bir zemin oluşturacak biçimde dış politika davranışlarındaki farklılaşmalar, kimlik, değerler, çıkar ve tehdit algısındaki dönüşümler irdelenmiştir.[91]

Bu proje kapsamındaki yayınlardan *Aksu'nun* 2017 tarihli "Türk Dış Politikasında Karar Alma ve Kriz Yönetimi Süreç Analizi" ile *Aksu ve Ertem* editörlüğünde yine 2017 tarihli "Turkey's Protracted Foreign Policy Conflicts: Cyprus and Aegean Crises" kitapları öne çıkar. *Aksu*'nun kitabında 2013-2015 yılları arasında gerçekleştirilen proje tanıtılmakta, proje kapsamında gerçekleştirilen incelemelere yer verilmekte ve bu incelemelerin bulguları ve sonuçları özetlenmektedir.[92] *Aksu ve Ertem* editörlüğündeki kitapta ise proje kapsamındaki araştırmacılar tarafından Ege, Kıbrıs, Mavi Marmara, Suriye, 1989 Bulgaristan Türkleri, sınır güvenliği, krizlerde devlet dışı aktörlerin yeri gibi Türk dış politikası kriz ve konularına ilişkin makalelere yer verilmekte ve Türk dış politikası incelemeleri için bütünleşik bir model önerisi sunulmaktadır.[93]

[90] "Proje Hakkında", **Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri Örün Sitesi**, https://www.tdpkrizleri.org/index.php/about, (02.11.2021).

[91] Fuat Aksu, **Türk Dış Politikasında Karar Alma ve Kriz Yönetimi Süreç Analizi**, İstanbul: Dış Politika ve Kriz İncelemeleri, Kriz İncelemeleri Serisi-1, 1. Baskı, Ocak 2017, s.2-3.

[92] Fuat Aksu, **Türk Dış Politikasında Karar Alma ve Kriz Yönetimi Süreç Analizi**, İstanbul: Dış Politika ve Kriz İncelemeleri, Kriz İncelemeleri Serisi-1, 1. Baskı, Ocak 2017

[93] "Turkey's Protracted Foreign Policy Conflicts: Cyprus and Aegean Crises", Fuat Aksu and Helin Sarı Ertem (Ed.), **Analysing Foreign Policy Crises in Turkey: Conceptual, Theoretical and Practical Discussions**, Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2017

1.2. Temel Kavram ve Modeller

Bu kısımda, araştırma konusu bağlamında öne çıkan temel kavram ve modellerin açıklamaları ile ilgili çalışmalarda bu kavramların ele alınış biçimlerindeki ayrımlara yer verilmektedir.

1.2.1. Kriz, Çatışma, Uzatılmış Çatışma ve Savaş

Kriz ve çatışma konularındaki çalışmaları ile tanınan *Synder ve Diesing*'e göre, çatışma (*conflict*), tüm siyaset türleri için merkezi bir konumdadır ve özellikle uluslararası siyasetin odak noktasındadır. Krizler, bu anlamda çatışma durumunun mükemmel örneklerini sunarlar. Barış ve savaş durumu arasında yer alan krizler, uluslararası siyasetin en belirgin özelliği olan, sistemin anarşik yapısından kaynaklanan sürekli savaş beklentisi içerisinde olma durumunu en açık biçimde ortaya koyarlar.[94]

Krizin çatışma davranışının anlaşılması için taşıdığı bu öneme ve "kriz" sözcüğünün uluslararası siyasetteki sık kullanımına karşın, tanımı üzerinde uzlaşma bulunmayan bir kavram olduğunu ifade etmek mümkündür. Kavramın muğlaklığına vurgu yapan *Phillips ve Rimkunas*, uluslararası siyasette kriz kavramını ele aldıkları 1978 tarihli çalışmalarında, literatürde o güne kadar var olan krizi kavramsallaştırma girişimlerini, "içerik" ve "prosedür" yaklaşımları olmak üzere iki başlık altına sınıflandırmışlardır. İçerik yaklaşımını tercih eden araştırmacılar, krizi, incelenen olaya özgü içerik bağlamında ele alarak belirgin bir politika, sorun ya da durumun etkilerini belirlemeye çalışmaktadırlar. İkinci yaklaşımı kullanan çalışmalar ise krize prosedürel, yani eldeki krizin içeriğinden bağımsız olarak tüm krizlere uygulanabilecek bir açıklama getirme çabasındadırlar. Bu yaklaşımda krizlere ilişkin genel bir teoriye ulaşma amacı belirgindir.[95]

McCormick, kriz tanımı hakkında aynı yıl yayımlanan makalesinde, *Phillips ve Rimkunas* ile benzerlik gösteren biçimde, prosedürel yaklaşımı benimseyen araştırmacıları, krizi bir devletin içindeki karar verme süreci bakımından inceleyenler ve sistem yaklaşımı ile krizi devletler arasında bir etkileşim süreci olarak inceleyenler olarak ikiye ayırmaktadır.[96]

Dış politika davranışı konusunda ampirik çalışmaları ile tanınan *Hermann da* kriz kavramının kullanımındaki farklılıklara vurgu yapmış, ne karar verme yaklaşımını ne de sistem yaklaşımını kullanan analizlerin ortak bir kriz tanımı üzerinde uzlaşamadıkları ifade ederek şu tanımı önermiştir: *(1) Karar verici birimin öncelikli hedeflerini tehdit eden, (2) karar olgunlaşmadan önce karşılık vermek için gerekli zaman dilimini kısıtlayan ve (3) ortaya çıkışıyla karar verici birimin üyelerini şaşırtan durumlar.*[97] *McCormick*'e göre, *Hermann*'ın kriz tanımı, karar verme yaklaşımının tipik bir örneğini sunarken, uluslararası krizi "*rekabet*

---

[94] Snyder and Diesing, s.3.

[95] Warren Phillips and Richard Rimkunas, "The Concept of Crisis in International Politics", **Journal of Peace Research**, Vol.15, No.3 (1978), s.259.

[96] James M. McCormick, "International Crises: A Note on Definition", **The Western Political Quarterly**, Vol. 31, No. 3 (Sep., 1978), 352-358, s.352.

[97] Charles F. Hermann, "International Crisis as a Situational Variable", **International Politics and Foreign Policy. A Reader in Research and Theory**, New York: The Free Press, 1969, s.414.

halindeki taraflar arasındaki sıra dışı girdilerin yarattığı çıktılar ve bu çıktıların yarattığı yeni girdiler döngüsünün hacim ve yoğunluk olarak belirli bir noktayı aşması" olarak ifade eden *McClelland* ve "*genel sistemdeki veya onun alt-sistemlerindeki istikrar bozucu güçlerin etkilerini normal seviyelerinin oldukça üzerine çıkaran ve sistemdeki şiddet olasılığını artıran, hızla gelişen olaylar kümesi*" olarak tanımlayan *Young* ise sistem yaklaşımını benimseyen araştırmacılardandır.[98]

Fuat Aksu öncülüğünde yürütülen Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri girişimi çerçevesinde ise kriz kavramına aktör düzeyinde kapsamlı bir açıklama getirildiği görülmektedir. Bu tanıma göre, "*ister algısal ister gerçeklik taşısın "kriz" olarak kabul edilen sözsel-eylemsel durum karar alıcı bakımından genellikle aşağıdaki özellikleri taşır: Buna göre krizin tetikleyicisi olarak kabul edilen gelişme;*

- karar alıcının dış politika gündemini meşgul edebilecek herhangi bir konuda ortaya çıkar,

- zamanlama bakımından aniden ortaya çıkar veya belli bir zaman dilimi içerisinde gelişir,

- karar alıcının algısında ve/ya gerçekliğinde temel değer ve önceliklerinde bir değişiklik yapmaya zorlar,

- bu durum karar alıcı bakımından risk, tehlike, tehdit olarak algılanır,

- bu algısal durum dolayısıyla karar alıcı mevcut kısıtlı seçenekler arasında bir tercih yapmak ve karar almak zorundadır,

- karar alıcının alacağı karar dolayısıyla doğrudan muhatabı olan aktör ve/ya aktörlerle bir askerî çarpışma-savaşa girme olasılığı bulunmakla birlikte bu durum her zaman ortaya çıkmaz."[99]

Bu tanımlama girişimlerinden, uluslararası ilişkiler teorileri alanında bilinen bir mesele olan analiz düzeyi sorunu[100] ile krizin kavramsallaştırılması çabasında yeniden karşılaşıldığı anlaşılmaktadır. Kriz kavramına krizlerin aktör ve sistem düzeyindeki etkilerinden birini tercih ederek açıklama getirmeye çalışan araştırmacıların yanında, iki düzeyin birbiriyle ilişkisini kurmayı hedefleyen çalışmalar da mevcuttur. Örneğin *Brecher ve Wilkenfeld*, kriz kavramına kapsamlı açıklamalar getirmeden önce kriz araştırmalarında uygulanacak analiz düzeyinin ne olması gerektiği sorununa eğilmektedirler. Onlara göre, kriz, çatışma ve değişim arasındaki ilişki üç yönlüdür. Kriz ve çatışma, çevredeki bir değişimden ortaya çıkar ve devlet davranışında bir değişim yaratır. Bu değişim genellikle uluslararası sistemde de değişiklere neden olur. Dolayısıyla krizler hem aktör hem de sistem düzeyinde analiz edilmeli, kriz kavramı mikro (aktör) ve makro (sistem) düzeylerinde tanımlanmalı, her iki düzeydeki tanımlar farklılaşmalı ancak aralarında bağlantı bulunmalıdır.[101]

---

[98] McCormick, s.352.

[99] "Kriz", Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri Örün Sitesi, https://www.tdpkrizleri.org/index.php/crisis-analyses/dictionary-for-crisis-management/138-kriz, (28.10.2021)

[100] Kenneth Waltz, klasikleşmiş eseri "Man, the State and War" adlı kitabında, uluslararası siyaset ve savaşın analiz edilebileceği düzeyleri, birey, devlet ve devletler sistemi olarak belirlemiştir. Kenneth N. Waltz, **Man, the State, and War: a Theoretical Analysis**, New York: Columbia University Press, 2001. David J. Singer, 1961 tarihli ve uluslararası ilişkiler disiplininde önemli yankılar getiren makalesinde, disiplinin istenen açıklayıcı yeterliliklere kavuşabilmesi için araştırma konusu olan olgunun hangi analiz düzeyinde inceleneceğinin belirlenmesinin bir zorunluluk olduğunu savunmuş; uluslararası sistem düzeyi ve ulusal alt-sistem düzeyi olmak üzere başlıca iki analiz düzeyinde yapılabilecek araştırmaların etkilerini incelemiştir. David Singer, J., "The Level-of-Analysis Problem in International Relations", **World Politics**, 14(01) (1961), 77–92.

[101] Brecher and Wilkenfeld, s.2.

Dış Politika Krizi

Bu bağlamda ICB Projesi metodolojisinde krizin mikro (aktör) düzeydeki karşılığı Dış Politika Krizi (*Foreign Policy Crisis*) olarak ifade edilmektedir. Dış Politika Krizi; devletin iç veya dış çevresindeki bir değişimden kaynaklanan, üç gerek ve yeter şartı bulunan bir durumdur. Bir konunun dış politika krizi olarak tanımlanması da esasen, o devletin karar vericileri tarafından bu şekilde algılanması ile ilgilidir. O halde, bir mesele devletin en yüksek karar vericilerinin algılamasında; "*(1) bir ya da daha fazla temel değere yönelik normalden daha fazla tehdit oluşturuyor, (2) bu tehdide karşılık vermek üzere sınırlı bir zaman bulunduğu algısını yaratıyor ve (3) tehdidin üstesinden gelinmesi askerî düşmanlıklara (savaşa) girme olasılığını yükseltiyorsa"* dış politika krizi olarak tanımlanmaktadır.[102]

Bu noktada, Dış Politika Krizi tanımlaması ile krize aktör düzeyinde belirgin bir tanımlama getiren *Brecher ve Wilkenfeld*'ın kavramsallaştırmasını, *Hermann'ın* yukarıda yer verilen aynı düzeydeki (aktör) tanımı ile karşılaştırmak yerinde olacaktır. *Hermann* krizi, "*(1) Karar verici birimin öncelikli hedeflerini tehdit eden, (2) karar olgunlaşmadan önce karşılık vermek için gerekli zaman dilimini kısıtlayan ve (3) ortaya çıkışıyla karar verici birimin üyelerini şaşırtan durumlar."* olarak tanımlıyordu.[103] *Brecher ve Wilkenfeld*, kendi kriz tanımlamalarının *Hermann*'ın tanımından farklarını beş başlık altında toplamaktadırlar. Birincisi, bir krizin karar vericiler üzerinde "sürpriz etkisi" yaratması gerekli değildir. İkincisi, karşılık vermek için "kısa zaman" bırakmasından ziyade "sınırlı zaman" bırakması yeterlidir. Üçüncüsü, kriz, aktörün dış çevresinden kaynaklanabileceği gibi iç çevresinden de kaynaklanabilir. Dördüncüsü, tehdidin yöneldiği nesne olarak "öncelikli hedefler" değil, "temel değerler" kabul edilmiştir. Son olarak, askerî düşmanlıklara (savaşa) girmeye yönelik normalden daha büyük bir olasılığın algılanması eklenmiştir. [104]

Uluslararası Kriz

Snyder ve Diesing, uluslararası krizleri uluslararası siyasetin merkezine yerleştiren ve uluslararası siyasetin genel teorisine ulaşılmasında krizlerin ampirik olarak incelenmesinin büyük katkı sağlayacağını ifade ettikleri çalışmalarında, krize sistem düzeyinde bir tanımlama getirmişlerdir: "*Bir uluslararası kriz, iki ya da daha fazla egemen devletin hükümetleri arasında, acil bir çatışma durumunda meydana gelen, savaşa varmayan ancak tehlikeli bir biçimde yüksek savaş olasılığı algılamasını içeren bir etkileşimler dizisidir."*[105]

Brecher'ın kriz kavramına birbirleriyle bağlantılı olmak üzere iki farklı düzeyde tanım geliştirdiğine yukarıda değinilmişti. ICB Projesi çalışmalarında krizin makro, bir diğer ifadeyle sistem düzeyindeki karşılığı Uluslararası Kriz olarak adlandırılır. *Brecher*, bir uluslararası krizin iki belirleyici koşulunu şöyle tanımlar: "*(1) iki devlet arasındaki olumsuz etkileşimlerin (sözlü ya da fiziksel düşmanca etkileşimler) biçimindeki bir değişiklik ve/veya yoğunluğundaki bir artış ile birlikte askerî düşmanlık olasılıklarının da artması ve bunun (2) iki devlet arasındaki ilişkiyi*

[102] Brecher and Wilkenfeld, s.3.

[103] Hermann, s.414.

[104] Brecher and Wilkenfeld, s.3.

[105] Snyder and Diesing, s.7.

istikrarsızlaştırması ve bir uluslararası sistemin (küresel, hâkim ya da alt-sistemin) yapısını zorlaması." [106]

Synder ve Diesing'in kriz kavramsallaştırmasında, *Brecher ve Wilkenfeld*'in iki farklı düzeyde (aktör ve sistem) tanımlama yapma ihtiyacına rastlanmamaktır. *Synder ve Diesing* "iki ya da daha fazla egemen devletin hükümetleri arasında" ifadesiyle sistem düzeyinde bir açıklama getirirken, "savaşa girme olasılığının artmasının algılanması" her iki tanımda ortak bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Brecher, kriz ile ilgili olarak mikro (aktör) ve makro (sistem) düzeyleri arasındaki bağlantıyı ise şu şekilde açıklamaktadır: Bir uluslararası kriz, bir ya da daha fazla devletin davranışlarındaki düşmanca değişim ile ortaya çıkar. Bu düşmanca değişim karşıt devlet ya da devletlerde tehdit algısı yaratır ve dış politika krizini tetikler.[107] Örneğin Mısır'ın 4'üncü Zırhlı Tugayı'nın 17 Mayıs 1967'de Sina'ya girmesi (tetikleyici) hem bir uluslararası kriz (makro düzey) hem de İsrail açısından bir dış politika krizi (mikro düzey) yaratmıştır.[108]

Kriz kavramının literatürdeki farklı tanımlarına karşın, bazı ortak noktaları olduğunu da vurgulamak gerekir. Pek çok kriz tanımında üzerinde uzlaşılan ayırt edici özellikler; "tehlikeli bir biçimde savaş olasılığının artması", "karşılıklı etkileşimlerdeki olağan dışı yoğunluk" ve "zaman baskısı" olarak ortaya çıkmaktadır.[109] *Synder ve Diesing,* kriz tanımlamalarında, kendilerinden önceki birçok tanımlama girişiminin aksine "zaman" faktörünü dışarıda bırakmış ve kısa karar verme süresini bir kriz özelliği olarak görmemişlerdir. Bunun sebebini de 1905-1906 Fas Krizi ya da 1958-1960 Berlin Krizi gibi tarihte yaşanmış birçok krizin aylar hatta yıllar sürebilmesine bağlamışladır.[110] *Brecher ve Wilkenfeld* ise krizlerin çok uzun sürebileceği konusunda hemfikir olmakla beraber kriz anında karar alıcıların bir zaman baskısı algısı içinde olmalarını bir kriz koşulu olarak belirtmektedirler.[111]

Kriz, Çatışma, Uzatılmış Çatışma ve Süregelen Rekabet

COW Projesi topluluğu içinde yer alan *Gochman ve Leng,* projenin veri setleri oluşturulurken çatışma, kriz ve savaş gibi temel ögeler arasında kavramsal ve ampirik ayrımlar geliştirmenin bir zorunluluk olduğunu belirtmiş ve bazı temel kavramları şu şekilde açıklamışlardır: "Çatışma"; olayları, uyuşmazlıkları, krizleri ve savaşları içeren genel bir kavramdır. "Olay", tekil bir eylem ya da vakadır. "Uyuşmazlık", ortak taraflar ve sorunlar kümesini kapsayan olayların birikiminin sonucunda ulaşılan bir durumdur ve bu olaylar yakın bir dönem içerisinde gerçekleşmektedir. "Kriz" ise; belirli bir yoğunluk düzeyinin üzerine çıkan uyuşmazlık durumudur ve bu yoğunluk birim zamanda meydan gelen eylemlerin sayısı ile ifade edilir. Dolayısıyla tekil vakalardan (olaylar), bir dizi birbiriyle ilişkili vakalara (uyuşmazlık),

---

[106] Michael Brecher, **Crises in World Politics: Theory and Reality**, 1. Basım, Oxford: Pergamon Press, 1993, s.3.

[107] Brecher, **Crises in World Politics: Theory and Reality**, s.4.

[108] Brecher and Wilkenfeld, s.5.

[109] Russell J. Leng, **Interstate Crisis Behavior, 1816-1980: Realism versus Reciprocity**, Cambridge: Cambridge University Press, 1993, s.25-26.

[110] Synder and Diesing, s.7.

[111] Brecher and Wilkenfeld, s.3-4.

buradan belirgin bir yoğunluk içeren birbirleriyle ilişkili vakalara (kriz) ve bunun belirgin bir şiddet eşik değerini aştığı duruma (savaş) ulaşan hiyerarşik bir yönelim söz konusudur.[112]

Brecher ve Wilkenfeld'e göre, uluslararası kriz ve uluslararası çatışma birbirleriyle yakından ilgili iki farklı kavram olarak ele alınmalıdır. Uluslararası çatışma, iki devlet arasındaki anlaşmazlık alanlarını tanımlar; bu anlaşmazlıklar, birçok konuda kendini gösterebilir ve uzun bir zaman dilimine yayılabilir. Uluslararası kriz ise, belirli bir toprağın egemenliği, siyasi tehditler, ekonomik yaptırımlar, üçüncü bir devlet üzerinde nüfuz mücadelesi gibi genellikle tek bir konuda ortaya çıkar. Krizlerde zaman baskısı ve askerî karşılaşma olasılığının artışı belirgindir.[113]

Brecher ve Wilkenfeld, *Azar* tarafından literatüre tanıtılan "uzatılmış çatışma (*protracted conflict*)" kavramını da çalışmalarında belli bir ölçüde değiştirerek –şiddet unsurunu ayrık tutarak- kullanmakta ve bu kavrama önemli bir analitik işlev yüklemektedirler. Bu yaklaşıma göre, devletler arasındaki çatışma halinin devamlılığına ve tekrarına vurgu yapan **uzatılmış çatışma**; "*taraflar arasında, uzun zaman dilimlerine yayılan, frekansı ve yoğunluğu değişmekle birlikte zaman zaman açık savaşa dönüşen düşmanca etkileşimler"* olarak tanımlanmaktadır. Bunlar, büyük önem atfedilen değerlerin tehlikede olduğu çatışma durumlarıdır; çatışma tüm toplumu kapsar ve ulusal kimliğin ve sosyal dayanışmanın oluşumunda belirleyici rol oynar.[114] Zaman zaman şiddete ara verilen dönemler olmakla birlikte çatışma uzun döneme yayılır ve belirgin bir bitiş noktası yoktur. Bu çatışmalar ancak çok uzun vadede soğuyarak, dönüşerek ya da unutularak sona erebilir; taraflar çatışmayı sona erdirmeye yönelik açık kararlar alsa bile kısa sürede sonlanmaları beklenmemelidir. Bu nedenle uzatılmış çatışmalar belirgin olaylar ya da olaylar dizisinden ziyade süreçler olarak anlaşılmalıdır.[115] Uzatılmış çatışmalar, genellikle sıfır-toplamlı, insan ve materyal kaynaklarını tüketici çatışma biçimleridir. Çatışma içindeki toplumlar zamanla şiddete ve güvensizliğe alışarak bu durumu normalleştirirler, çeşitli sosyal ve psikolojik mekanizmalar aracılığıyla çatışma paylaşılan kimliğin bir parçası haline gelir ve bu durum çatışmanın uzamasının da temel sebeplerindendir.[116]

Çatışma yazınında uzatılmış çatışmaya oldukça yakın anlamda kullanılan bir diğer kavram ise "süregelen rekabet (*enduring rivalry*)"tir. *Diehl* ve *Goertz* savaşı incelemeye başlamadan önce, devletleri savaşa sürükleyen koşulların içinde oluştuğu ortamın incelenmesi gerektiğini vurgulayarak savaş ve barışa "rekabet" kavramı çerçevesinde bir bakış açısı geliştirmeye çalışmışlardır. Rekabetin üç boyutunu ise aynı devletler arasında meydana gelmesini içeren mekânsal tutarlılık, aynı devletler arasında uzun bir süre boyunca

---

[112] Charles S. Gochman and Russell J. Leng, "Militarized Disputes, Incidents, and Crises: Identification and Classification", **International Interactions**, Vol.14(2) (1988), 157–163, s.160.

[113] Brecher and Wilkenfeld, s.5.

[114] Kuzey Kore-Güney Kore, Pakistan-Hindistan, Arap-İsrail, Türkiye-Yunanistan çatışmaları günümüzde de sürmekte olan, Fransa-Almanya, İtalya-Arnavutluk çatışmaları sona ermiş uzatılmış çatışmalara örnek gösterilebilir. Brecher and Wilkenfeld, s.73.

[115] Edward E. Azar, Paul Jureidini and Ronald McLaurin, "Protracted Social Conflict: Theory and Practice in the Middle East", **Journal of Palestine Studies,** Vol.8, No.1 (1978), 41-60, s.50.

[116] Karin Aggestam, "Conflict Analysis and International Relations", Paul Nesbitt-Larking, Catarina Kinnvall, and Tereza Capelos (Ed.), **The Palgrave Handbook of Global Political Psychology**, Palgrave Studies in Political Psychology Series, New York: Palgrave Macmillan, 2014, s.155

tekrarlanmasını ifade eden zaman veya periyot ve aynı devletler arasındaki tüm ilişkilerden ziyade askerî karşılaşmalara odaklanan askerî yarışma veya çatışma olarak tanımlamışlardır.[117]

Uzatılmış çatışma ya da süregelen rekabet durumunun kriz ve çatışma yazını açısından önemi, uluslararası krizlerin, askerîleşmiş devletler arası uyuşmazlıkların ve savaşların birçoğunun, aralarında uzatılmış çatışma durumu mevcut sürekli rakip devletler arasında gerçekleştiğinin saptanmış olmasıdır. *Brecher ve Wilkenfeld,* 1914-1994 yılları arasında 31 uzatılmış çatışma durumu tanımlamış; bu uzatılmış çatışmaların tüm krizlerin %60'na karşılık gelen 245 uluslararası kriz yarattığını belirlemiştir.[118] *Diehl ve Goertz*, 1816-1992 döneminde 63 süregelen rekabet durumu saptamış; son iki yüzyılda yapılan savaş ve barışların büyük bölümünün bu devletler arasında meydana geldiğini ortaya koymuşlardır.[119]

Bu çatışma yoğunluğuyla doğru orantılı olarak ortaya çıkan bir diğer önemli sonuç ise süregelen rekabet durumundaki çatışmaların diğer çatışma türlerine oranla daha fazla uzlaştırma çabasına konu olmasıdır. *Bercovitch ve Diehl,* 1816-1992 döneminde, süregelen rekabet durumu içerisindeki devletler arasında meydana gelen çatışmaları ele aldıkları çalışmalarında, süregelen rekabet durumundaki bir çatışmaya üçüncü tarafların müdahale etme olasılığının 10 kat daha yüksek olduğunu ve uzlaştırma girişimlerinin ortalama sayısının da diğer çatışma biçimlerindekinden çok daha fazla olduğunu saptamışlardır.[120]

Kriz, Askerîleşmiş Devletler Arası Uyuşmazlık ve Savaş

Kriz ile savaş arasındaki ilişki incelendiğinde, krizin uluslararası siyasette genel olarak "barış ve savaş arasında bir durum, ne barışın ne de savaşın olduğu bir hâl" olarak görüldüğünü ifade etmek mümkündür.[121] Buna göre, devletler arasında askerî güç kullanılmaya başlanması ile birlikte kriz dönemi sona ermekte ve savaş başlamaktadır. ICB Projesi'nde ise kriz ve savaş arasındaki ilişkileri tanımlama biçimlerinin geleneksel yaklaşımdan farklılık gösterdiğini ifade etmek mümkündür. *Brecher ve Wilkenfeld*'e göre, savaş, uluslararası krizlerin bir alt kümesi olarak nitelendirilmelidir. Zira tüm savaşlar bir kriz sonucunda ortaya çıkar ancak tüm krizler savaş ile neticelenmez. Dolayısıyla devletler arası çatışma içinde en yaygın olarak meydana gelen durum uzatılmış çatışmadır; bunu kriz ve savaş izler. Çatışma, kriz ve savaş arasındaki ilişkiler Şekil 1.1'de gösterilmiştir.

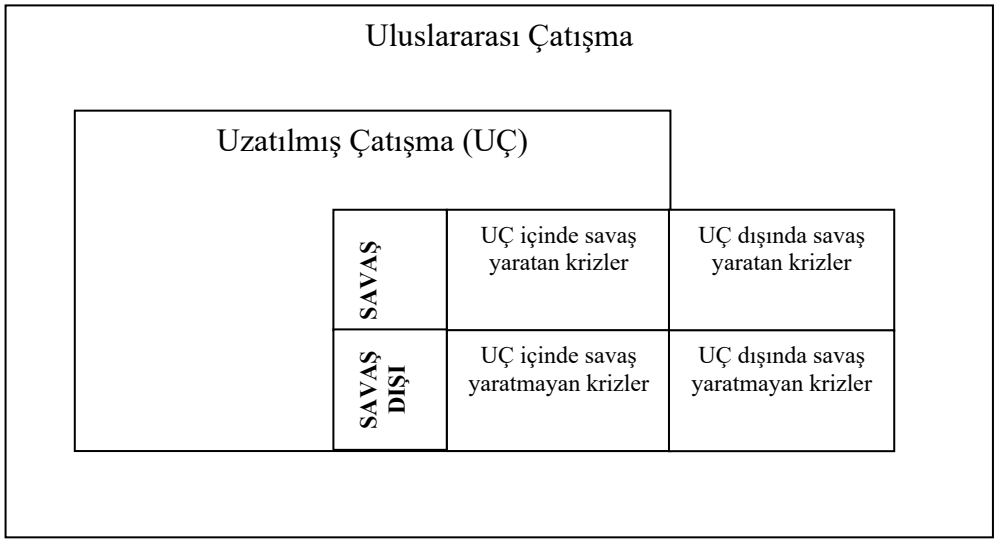
[117] Diehl and Goertz, s.18-23.

[118] Brecher and Wilkenfeld, s.156.

[119] Diehl and Goertz, s.143-146.

[120] Jacob Bercovitch and Paul F. Diehl, "Conflict Management of Enduring Rivalries: The Frequency, Timing, And Short-Term Impact of Mediation", **International Interactions**, Vol. 22, No. 4 (1997), 299-320, s.299.

[121] Ömer Göksel İşyar, "Definition and Management of International Crises", **Perceptions,** Cilt 13, Sayı 3 (Winter 2008), 1-49, s.4.

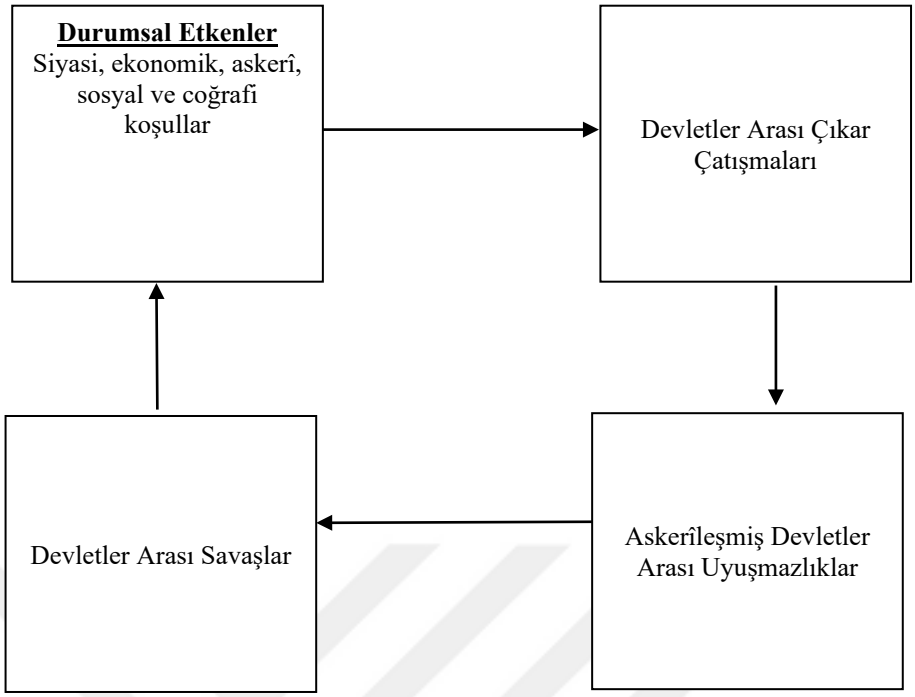
Şekil 1.1: Çatışma, Kriz ve Savaş Arasındaki İlişkiler[122]

Brecher ve Wilkenfeld, savaşı krizlerin bir alt kümesi olarak belirledikten sonra bir de "savaş içi kriz (*intra-war crisis*)" kavramı geliştirmektedir. Buna göre, bir devlet savaşın gidişatı içerisinde de bir kriz durumuyla karşılaşabilir. Bu kriz durumu, yukarıda sayılan kriz özelliklerini taşıyan bir durumun meydana gelmesi sonucunda oluşur. Örneğin, savaş içindeki önemli bir muharebenin kaybedilmesi (Almanların 1942-1943'teki Stalingrad yenilgisi gibi) ya da 1945'te Japonya'ya atom bombalarının atılması gibi bir durum da devletin karar vericilerini savaş içi bir kriz durumunda bırakabilir. [123]

Savaş çalışmaları alanının önde gelen araştırmacılarından olan *Stuart A. Bremer*'in devletler arası çatışma ile savaş arasındaki ilişkileri yorumlama biçimi ise daha farklıdır. *Bremer*, krizler ile savaşın ilişkisine değinmeden, çatışma çalışmalarının üzerine inşa edildiği zihinsel modeli şu şekilde tanımlamaktadır: Siyasi, ekonomik, askerî, sosyal ve coğrafi gibi koşullardan meydana gelen durumsal etkenler, devletler arasında çıkar çatışmalarına sebep olurlar. Bu çıkar çatışmalarından bazıları askerîleşmiş devletler arası uyuşmazlıklara yol açar; bunlardan bir kısmı da devletler arası savaşlara dönüşür. (Şekil 1.2) Bu yaklaşım *Brecher ve Wilkenfield*'in çatışma evrenindeki olayların yaygınlığı açısından karşılaştırıldığında, devletler arası çıkar çatışmalarının en çok görülen durum olduğu, bunu azalan sırayla askerîleşmiş devletler arası uyuşmazlıkların ve devletler arası savaşların izlediği görülmektedir.

[122] Brecher and Wilkenfeld, s.6-7.

[123] Brecher and Wilkenfeld, s.6-7.

Şekil 1.2: Devletler Arası Çatışmaya İlişkin Bir Zihinsel Model[124]

COW Projesi metodolojisinde devletler arasındaki çatışma durumunun çeşitli ögeleri, düşmanlıkların derecesine göre yükselen bir biçimde sınıflandırılmaktadır. Bu yaklaşıma göre **devletler arası uyuşmazlık** (*interstate dispute*), en az biri uluslararası sistemin üyesi olan taraflar arasındaki anlaşmazlık durumunu ifade eder; ancak hiçbir taraf diğerini tehdit etmemekte ve askerî güç kullanmamaktadır.[125] Düşmanlıkların artmasıyla **askerîleşmiş devletler arası uyuşmazlık** (*Militarized Interstate Dispute-MID*) durumuna geçilir. MID; "*devletler arasında askerî güç kullanma tehdidini, askerî güç gösterisini ya da fiilen askerî güç kullanımını içeren bir grup etkileşim*" olarak tanımlanmaktadır. Burada söz konusu eylemlerin bu devletlerden biri tarafından gerçekleştirilmesi yeterlidir. Bu eylemler, belirgin, açık, kazara olmayan ve hükümet tarafından emredilen eylemler olmalıdır.[126] **Askerîleşmiş devletler arası kriz** (*Militarized Interstate Crisis-MIC*), bir devletin askerî güç kullanma tehdidine, askerî güç gösterisine ya da fiilen askerî güç kullanımına diğer devlet tarafından bu yöntemlerden biriyle karşılık verilmesi halinde ortaya çıkar. Zira bazı durumlarda bir devletin söz konusu tehditlerine diğer devlet aynı biçimde cevap vermemekte, uzlaşma yolu aramakta ya da taleplerini kabul etmektedir. Bu hallerde kriz durumu meydana gelmemektedir. [127]

[124] Stuart A. Bremer, "Advancing the Scientific Study of War", **International Interactions: Empirical and Theoretical Research in International Relations**, Vol.19, No.1-2 (1993), 1-26, s.4

[125] Leng, s.25.

[126] Charles S. Gochman and Zeev Maoz, "Militarized Interstate Disputes, 1816-1976: Procedures, Patterns, Insights", **Journal of Conflict Resolution**, Vol.28, No.4 (1984), 585- 615, s.587.

[127] Leng, s.26.

Tarihsel birikimi ve önemi nedeniyle savaş kavramının tanımlanmasının daha zorlu bir süreç olduğu ifade edilebilir.[128] COW Projesi metodolojisindeki savaş tanımlaması, *Small ve Singer*'in "*Resort to Arms:Internaitonal and Civil Wars, 1816-1980"* adlı çalışmalarında yer alır. Bu tanımlama, muharebeden kaynaklanan ölümlerin ya da muharebeye katılan askerlerin sayısının belirli bir eşik değerinin üstünde olması ve savaş katılanların statüsü olmak üzere başlıca iki kritere dayanmaktadır.[129] Bu iki kriter çerçevesinde savaş; "*organize olmuş silahlı kuvvetlerin katıldığı, 12 aylık bir süre içerisinde 1000 ve daha fazla muharebe kaynaklı ölümün gerçekleştiği sürekli muharebe durumu"* olarak tanımlamaktadır.[130]

Savaş Tipolojileri

Savaşın ne olduğunun belirlenmesinden sonra sistematik veri toplama ve analiz için gerekli temel koşullardan biri de savaşların sınıflandırılmasıdır. COW Projesi kapsamındaki geleneksel sınıflandırma, II. Dünya Savaşı ve özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde çatışmanın değişen yapısı nedeniyle yeniden ele alınmış ve genişletilmiştir. Bu sınıflandırmalar Tablo 1.1'de gösterilmiştir.[131]

Geleneksel Tipoloji	**Genişletilmiş Tipoloji**
I. Uluslararası Savaşlar	*I. Devletler Arası Savaşlar (Tip 1)*
A. Devletler Arası Savaşlar	*II. Devlet Dışı Savaşlar*
B. Sistem Dışı Savaşlar	A. Kolonyal: koloni ile çatışma (Tip 2)
(1) Kolonyal	B. Emperyal: devlet-devlet dışı aktöre karşı (Tip 3)
(2) Emperyal	*III. Devlet İçi Savaşlar*
	A. İç Savaşlar
II. İç Savaşlar	1. Merkezi kontrol için (Tip 4)
	2. Yerel konular üzerine (Tip 5)
	B. Bölgesel İç (Tip 6)
	C. Topluluklar Arası (Tip 7)
	IV. Devlet Olmayanların Savaşları
	A. Devlet olmayan topraklarda (Tip 8)
	B. Devlet sınırlarında (Tip 9)

Tablo 1.1: COW Projesinde Savaş Tipolojileri

[128] Yararlanılan veri setlerinin savaşı COW Projesi metodolojisindeki şekliyle tanımlaması nedeniyle bu tezde de söz konusu tanım kabul edilmiştir. Savaşın farklı disiplinlerdeki, bakış açısına göre değişebilen birçok tanımına konumuza etkisi olmaması sebebiyle yer verilmemiştir.

[129] Sarkees and Wayman, s.40.

[130] Meredith Reid Sarkees, "The COW Typology of War: Defining and Categorizing Wars (Version 4 of the Data)", The Correlates of War Project Örün Sitesi, http://cow.dss.ucdavis.edu/data-sets/COW-war, (08.10.2019).

[131] Sarkees and Wayman, s.45-46.

Tezde Kullanılan Kavramsal Tanımlar

Tezde anlamlı analizler yapabilmek için yukarıda açıklanan ve aralarında çeşitli ayrımlar bulunan kavram setlerinden hangilerinin kullanılacağının belirlenmesi zorunlu görülmüştür. Bu bağlamda **dış politika krizi** (*foreign policy crisis*) ve **uluslararası kriz** (*international crisis*) terimleri için Uluslararası Kriz Davranışı Projesi (ICB)'nin tanımlarını kabul edilmiştir.

ICB Projesi'nin **uluslararası kriz** tanımlamasıyla COW Projesi'nin a**skerîleşmiş devletler arası kriz** (*Militarized Interstate Crisis-MIC*) tanımlamaları, karşılıklı askerî güç kullanımını (askerî güç gösterisi ya da fiili kullanım şeklinde) içermesi bakımından benzerdir. ICB'nin uluslararası kriz tanımındaki ikinci koşul olan "iki devlet arasındaki ilişkinin istikrarsızlaşması ve bir uluslararası sistemin yapısının zorlanması*"*nın ise günümüzün uluslararası siyaset ortamı dikkate alındığında iki devlet arasındaki hemen her askerî gerilimde -farklı ölçülerde de olsa- söz konusu olabileceği düşünülebilir.

Taraflar arasında devletler arası savaş olasılıklarının belirlenmesi aşamasında ise COW Projesi'nin veri tabanlarından yararlanılacağı için bu projenin **olay** (*incident*), **devletler arası uyuşmazlık** (*interstate dispute*), **askerîleşmiş devletler arası uyuşmazlık** (*Militarized Interstate Dispute-MID*) ve **savaş** *(war)* tanımları esas alınmaktadır. Konu aldığımız savaş, Tablo 1.1'deki tipolojide 1 numara ile belirlenen devletler arası savaşlardır.[132] **Askerî çatışma** (*military conflict*) kavramı ise siyasi, ekonomik ve diplomatik çatışmalardan ayrı olarak hem **askerîleşmiş devletler arası uyuşmazlıkları** hem de **savaşı** kapsayan geniş bir anlamda kullanılmaktadır.

1.2.2. Deniz Alanı İddiası (*Maritime Claim*)

Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları uyuşmazlığını konu alan bu tezde, dünya genelindeki diğer deniz yetki alanları anlaşmazlıklarının verilerinden yararlanabilmek maksadıyla, Mesele Savaş Korelasyonları Projesi (Issue Correlates of War Project-ICOW)'nin deniz sorunlarına ilişkin veri toplarken kullandığı deniz yetki alanı iddiası tanımı esas alınmıştır.

Bu tanıma göre; bir deniz alanı iddiası, iki veya daha fazla devlet arasında, bir deniz alanının kullanımı ya da bir deniz alanına erişim konusunda ortaya çıkan açık bir anlaşmazlık içerir. Bu anlaşmazlıkta, en az bir devletin resmi temsilcileri tarafından, diğer bir devlet tarafından yönetilen ya da üzerinde hak iddia edilen deniz alanına ilişkin olarak hak iddiasında bulunulmuş olmalıdır. "Resmi temsilciler", bir devletin devlet başkanı, dışişleri bakanı ya da devletin hükümeti adına açıklama yetkisi bulunan diğer siyasi ya da askerî görevlilerdir. Devlet temsilcileri tarafından açıkça desteklenmedikçe, devlet adına açıklama yapma yetkisine sahip olmayan bireyler ya da organizasyonlar tarafından dile getirilen iddialar kapsam dışında bırakılmıştır. "Açık iddia", yukarıda özellikleri belirtilen bir resmi temsilci tarafından öne sürülmüş olmalı ve belirsizlik içermeyen biçimde tanımlanmış olmalıdır. [133]

---

[132] Çeşitli savaş tipolojilerinin bir karşılaştırması için bkz. Öner Akgül, **Uluslararası İlişkilerde Devletlerarası Savaş ve Savaşın Nedenlerinin Teorik İncelemesi**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s.45-61.

[133] Sara McLaughlin Mitchell, **Issue Correlates of War (ICOW) Project Codebook for Maritime Claims Data**, Last updated 14 October 2002, s.1. https://www.paulhensel.org/Data/marcode.pdf, (21.11.2019).

1.3. Araştırma Tasarımı

Bu kısımda, araştırmanın tasarımına temel oluşturan, çatışma ve savaş çalışmalarını alanındaki ampirik araştırmalarda sıklıkla yer verilen ve üzerlerinde kayda değer bilgi birikimi oluşmuş hususlara yer verilmektedir. Buradaki açıklamalardan iki şekilde faydalanılmaktadır: Birincisi, araştırma tasarımını yönlendirici teorik yaklaşımlar başlığı altında yer verilen açıklama ve eğilimler doğrultusunda, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının yapısı ve gelişimi hakkında bazı çıkarımlar yapılması hedeflenmektedir. İkincisi, veri toplama sürecinde kullanılan bağlamsal değişkenler kısmındaki konu başlıkları, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının tarafları hakkında hangi verilerin toplanacağı ve analiz edileceği konusunda yönlendirme sağlamaktadır.

1.3.1. Araştırma Tasarımını Yönlendirici Teorik Yaklaşımlar

Bu başlık altında, genel olarak hangi tür sorunların çatışma yaratma potansiyelinin daha yüksek olduğu, değişik analiz düzeylerinde yapılan çalışmalar sonucunda hangi etkenlerin savaşa yatkınlığı etkileyen faktörler olarak saptandığı, hangi devlet ikililerinin savaşmaya daha yakın olduğu ve çatışmaya taraf devlet sayısının savaş olasılığını ve şiddetini nasıl etkilediği konuları incelenmektedir.

1.3.1.1. Sorunların Önem Derecesi

Küresel siyasetteki sorunlara yönelik çalışan araştırmacıların büyük çoğunluğu, bir soruna atfedilen değer ile o sorunun olası çözüm yöntemleri arasında bağ kurarlar. Daha değerli ya da önemli görülen konular için devletler daha fazla kaynak ayırmaya ve bu uğurda büyük maliyetleri üstlenmeye eğilimlidirler. Bir başka ifadeyle, çatışmanın şiddeti tarafların soruna ne kadar değer verdiğine bağlıdır.

Devletler arası çatışmanın şiddetinin soruna atfedilen önem derecesi ile bağlantılı olması, devletlerin hangi sorunlara daha fazla önem verdiklerinin incelenmesini zorunlu kılar. Yapılan araştırmalar, toprak (devletin kara ülkesi) ile ilgili sorunların çözülmesi daha zor, tekrarlama olasılığı yüksek, ölümlere ve savaşa yol açma ihtimali daha fazla olan bir kategori oluşturduğunu göstermektedir.[134] Zira bu sorunlar, devletler tarafından hem somut hem de soyut anlamda en fazla değer yüklenen konuların başında gelmektedir. Somut değerden, belirli bir toprak parçasının elde tutulması ya da ele geçirilmesi ile sağlanabilecek maddi faydalar (yer altı ve yer üstü kaynakları, askerî/stratejik avantajlar gibi) anlaşılırken, soyut değer ifadesi ile bir devletin ya da o devletin ulusunun toprak parçasına yüklediği manevi değer (toprak parçasının ulusal kimliğin önemli bir unsuru olması, kutsal kabul edilmesi gibi) tanımlanmaktadır.[135] Bu bağlamda, devletler arası bir sorunun belirli bir toprak parçası ile ilgili olması, bu sorunun

[134] Douglas M. Gibler, "What They Fight for: Specific Territorial Issues in Militarized Interstate Disputes, 1816–2001", **Conflict Management and Peace Science**, Vol.34(2) (2017), 194–211, s.194.

[135] Paul F Diehl, "What Are They Fighting for? The Importance of Issues in International Conflict Research." **Journal of Peace Research**, Vol.29, No.3 (1992), 333–344, s.333-334.

çatışma, kriz ya da savaş meydana getirme olasılığını da artırmaktadır.[136] *Holsti* de 1648-1989 yılları arasındaki 177 devletler arası savaşı ve bu savaşları meydana getiren sebepleri incelediği çalışmasında, her dönemde toprak sorunlarının savaşın bir numaralı sebebini oluşturduğu sonucuna ulaşmıştır.[137]

Öte yandan, dünya siyasetinde, sınır aşan suların (nehirler, göller vb.) statüsü ve kullanım hakları, deniz yetki alanlarındaki egemenlik ihtilafları gibi sorunlarla da çokça karşılaşılmaktadır. Bir devletin coğrafi konumuna ve ulusal kültürüne bağlı olarak, sınır aşan sular ya da deniz yetki alanlarına ilişkin sorunlara da büyük somut ve soyut önem atfedilebilir. Orta Doğu gibi kıt su kaynaklarına sahip bir coğrafyada sınır aşan sular meselesi büyük somut önem taşıyabilir. Örneğin Etiyopya tarafından Nil Nehri üzerinde inşa edilmekte olan Büyük Rönesans Barajı, bu nehirden yararlanan Mısır, Etiyopya ve Sudan arasında güncel ve ciddi bir sorun alanı oluşturmaktadır.[138] Benzer biçimde, halkının başlıca geçim ve besin kaynağı balıkçılık olan kıyı devletlerinin, deniz yetki alanları sorunlarına da kara ülkesine ilişkin sorunlar kadar önem vereceği düşünülebilir. Yine de bugüne değin yapılan araştırmalar, sınır aşan sular ya da deniz yetki alanlarına ilişkin sorunların, toprak kadar soyut önem verilen bir konu başlığı oluşturmadığını göstermektedir.[139]

Dolayısıyla ilk bakışta, bu araştırmanın da inceleme alanı olan deniz yetki alanlarına ilişkin bir uyuşmazlığın, devletin kara ülkesi ile ilgili bir uyuşmazlığa nazaran kriz, askerîleşmiş devletler arası uyuşmazlık ya da savaş yaratma olasılığının daha düşük olacağı sonucuna varılabilir. Nitekim *Hensel v.d.*, toprak, deniz ve nehir sorunlarının önem derecelerini karşılaştırdıkları çalışmalarında, deniz yetki alanları üzerinde birbiriyle çatışan iddiaları, "orta önem derecesinde" sınıflandırmaktadır. Buna göre deniz yetki alanlarına ilişkin sorunlar, yüksek önem derecesindeki toprak konusundaki anlaşmazlıkların altında, şirket çıkarları gibi düşük önem dereceli anlaşmazlıkların üstünde yer almaktadır.[140]

Hensel v.d., bu genel sınıflandırmayı yaptıktan sonra, sorunlar aynı kategoride olsalar da kendi aralarında farklı önem derecelerine sahip olabileceklerini de eklemektedirler. Örneğin, 1970'lerde İzlanda'nın Birleşik Krallık ile yaşadığı kara sularının genişliği sorunu, iki devleti askerî çatışmanın eşiğine getirmiştir. Zira kara sularının genişliği ile bağlantılı olan bölgedeki balıkçılık hakları, her iki devlette de geniş halk kitlelerinin yaşamsal çıkarları ile ilişkilidir. Diğer taraftan ABD ile Kanada arasında da Kuzeybatı Geçişi[141] konusunda bir anlaşmazlık bulunmaktadır. ABD bu geçişin uluslararası bir su yolu olduğunu öne sürerken, Kanada geçiş

---

[136] John A. Vasquez, **The War Puzzle Revisited**, Cambridge Studies in International Relations: 110, Cambridge: Cambridge University Press, 2009, s.81-82.

[137] Kalevi J. Holsti, **Peace and War: Armed Conflicts and International Order 1648-1989**, Cambridge: Cambridge University Press, 1991, s.50, 217.

[138] Bu ve dünyadaki diğer önemli su sorunlarına ilişkin bir çalışma için bkz. Jacob D. Petersen-Perlman, Jennifer C. Veilleux & Aaron T. Wolf, International water conflict and cooperation: challenges and opportunities, **Water International**, 42(2)(2017):1-16, DOI: 10.1080/02508060.2017.1276041.

[139] Paul R.Hensel, Sara McLaughlin Mitchell, Thomas E. Sowers and Clayton L. Thyne. "Bones of Contention: Comparing Territorial, Maritime, and River Issues", **Journal of Conflict Resolution**, Vol.52 (1) (2008), 117–143, s.123.

[140] Hensel ve Diğerleri, s.123.

[141] Kuzeybatı Geçişi; Atlantik Okyanusu ile Pasifik Okyanusu arasında Kanada'nın kuzeyindeki Arktik Bölge'den geçen bir su yoludur. "Northwest Passage Trade Route, North America", Encyclopedia Britannica, https://www.britannica.com/place/Northwest-Passage-trade-route, (22.11.2019).

üzerinde egemenlik iddiasında bulunmaktadır. Mevcut durumda, geçişin ticari maksatla kullanımı pek mümkün olmadığı için sorun iki devlet için de daha düşük bir önem taşımakta ve krize dönüşmemektedir.[142]

Hensel v.d.'nin çalışmalarında ortaya koydukları ilgi çekici bir nokta, taraflarca bir soruna yüksek önem derecesi verilmesinin, o sorunda askerî güç kullanma olasılığını artırmakla birlikte, aynı zamanda sorunun çözümü için barışçıl yollara başvurulması olasılığını da yükseltmesidir. Şöyle ki; askerî güç kullanımı başarının garanti edilemediği ve maliyeti yüksek bir seçenektir. Üstelik ihtilaf konusu soruna her iki taraf da yüksek önem atfettiğinden, karşı tarafın da askerî seçeneklere başvurma olasılığı artmaktadır. Ayrıca askerî bir çatışmanın başlaması, bölgesel ve belki de küresel istikrarı etkileyeceğinden büyük güçlerin ve diğer üçüncü tarafların, meselenin asıl taraflarına baskı yaparak ya da arabuluculuk gibi faaliyetler ile konuya müdahil olması olasıdır. Bu durumda, üçüncü tarafların müdahalesi ile zorlanan çözüm, her iki tarafı da tatmin etmeyebilecektir. Bu nedenle, başarı olasılığı düşük olsa bile, devletler önemli sorunlarda barışçıl çözüm yöntemlerine daha az önemli sorunlara oranla daha fazla başvururlar.[143] Benzer biçimde, önem derecesi yüksek sorunlara üçüncü tarafların arabulucu ya da uzlaştırıcı olarak müdahil olma eğilimlerinin de yüksek olduğu görülmektedir. Örneğin, başarılı biçimde çözülme ihtimali düşük olmasına rağmen toprak konusundaki çatışmalarda arabuluculuk yapma isteğinin diğer sorunlara oranla daha fazla olduğu saptanmıştır.[144] O halde, bir sorunun önem derecesinin yüksek olmasının, askerî ya da barışçıl yöntemlerle soruna çözüm bulma iradesini artırdığı, sorunun gündeme getirilmemesi ya da dondurulması gibi seçenekleri ise geri plan ittiği söylenebilir.

Hensel v.d.'nin istatistiksel olarak ulaştığı bir diğer önemli sonuç, toprak ile ilgili sorunların çatışma yaratma olasılığının, deniz yetki alanlarına ilişkin sorunlara oranla daha yüksek olduğu ancak bir kez ortaya çıktıktan sonra, gelecekte yeniden çatışma yaratma olasılıkları bakımından bu iki kategori arasında önemli bir fark bulunmadığıdır.[145] Bir diğer anlatımla, dünya genelinde devletler arası çatışma, deniz yetki alanlarından çok toprak ile ilgili anlaşmazlıklardan ortaya çıkmaktadır; çünkü devletler kara ülkesine deniz yetki alanlarından daha fazla önem atfetmektedirler. Ancak iki devlet arasında deniz yetki alanları ile ilgili bir çatışma bir kez başlamışsa, gelecekte bu çatışmanın yeni krizler yaratma olasılığı, toprak sorunlarından kaynaklanan çatışmaların yeniden kriz yaratma olasılığına eşittir.

---

[142] Hensel ve Diğerleri, s.124.

[143] Hensel ve Diğerleri, s.127-128.

[144] Derrick v. Frazier, "Third Party Characteristics, Territory and the Mediation of Militarized Interstate Disputes**", Conflict Management and Peace Science**, Vol.23 (2006), 267–284, s.267-268.

[145] Hensel ve Diğerleri, s.138.

1.3.1.2. Savaşa Yatkınlığı Etkileyen Faktörler

Geller ve Singer, savaş çalışmaları alanında yapılmış 500'ün üzerinde ampirik çalışmayı inceledikleri 1998 tarihli eserlerinde, bu çalışmalarda elde edilen bulgularla savaşa ilişkin bazı ortak ampirik paternlerin belirginleştiğini belirtmektedirler. Bu bağlamda, farklı analiz düzeylerinde yapılan araştırmalar sonucunda savaşın çıkma olasılığını artırdığı belirlenen etkenler Tablo 1.2'de, savaşın ciddiyetini (büyüklüğünü, süresini ve şiddetini) artırdığı saptanan etkenler ise Tablo 1.3'te gösterilmiştir.

<table>
<tr><th colspan="2">SAVAŞIN ÇIKMA OLASILIĞINI ARTIRAN ETKENLER</th></tr>
<tr><th>Analiz Düzeyi: Devlet</th><th>Analiz Düzeyi: Devlet İkilileri</th></tr>
<tr><td>Güç Statüsü (Büyük güç olma)</td><td>Bitişiklik/yakınlık (ortak sınır/mesafe)</td></tr>
<tr><td>Güç Döngüsü (Büyük güçler için dönüm noktası)</td><td>Siyasi Sistemler (her ikisinin de demokrasi olmaması)</td></tr>
<tr><td>İttifak (İttifak üyeliği)</td><td>Ekonomik Gelişmişlik (her ikisinin de gelişmiş ekonomi olmaması)</td></tr>
<tr><td rowspan="4">Sınırlar (Sınırdaş olunan devlet sayısı)</td><td>Statik Kapasite Dengesi (denklik)</td></tr>
<tr><td>Dinamik Kapasite Dengesi (istikrarsız: kayma/değişim)</td></tr>
<tr><td>İttifak (dengesiz dış ittifak bağı bulunması)</td></tr>
<tr><td>Süregelen Rekabet</td></tr>
<tr><th>Analiz Düzeyi: Bölgesel</th><th>Analiz Düzeyi: Sistem</th></tr>
<tr><td>Bulaşma/yayılma (devam eden bölgesel savaş)</td><td>Kutupluluk (zayıf tek kutupluluk/liderin gücünün azalması)</td></tr>
<tr><td></td><td>İstikrarsız Hiyerarşi</td></tr>
<tr><td></td><td>Sınırların Sayısı</td></tr>
<tr><td></td><td>İç Savaşların/Devrim Savaşlarının Sıklığı</td></tr>
</table>

Tablo 1.2: Savaşın Çıkma Olasılığını Artıran Etkenler[146]

[146] Daniel S. Geller and J. David Singer, **Nations at War: A Scientific Study of international Conflict,** Cambridge: Cambridge University Press, 1998, s.27-28'deki bilgilere dayalı olarak tablo oluşturulmuştur.

SAVAŞIN CİDDİYETİNİ (BÜYÜKLÜĞÜNÜ/SÜRESİNİ/ŞİDDETİNİ) ARTIRAN ETKENLER	
Analiz Düzeyi: Devlet	**Analiz Düzeyi: Sistem**
Güç statüsü (Büyük güç olma)	İttifak (sert kutuplaşma)

Tablo 1.3: Savaşın Ciddiyetini Artıran Etkenler[147]

Bu etkenlerden birçoğunun savaşa yatkınlığı hangi biçimlerde etkilediği, yapılmış ampirik çalışmalarda elde edilen bulgulara dayalı olarak aşağıda ayrıntılı olarak açıklanmaktadır.

1.3.1.3. Çatışma Analizinde Aktör Çiftlerinin Önemi: Tehlikeli İkililer

Kriz, askerîleşmiş devletler arası uyuşmazlık ya da savaş, yukarıda açıklanan tanımlarından anlaşıldığı üzere en az iki taraf arasında gerçekleşmektedir. Tarihsel olarak birçok devletin aynı uyuşmazlığın tarafı olduğu durumlar mevcut olsa da çatışma özünde iki taraf arasındaki karşıtlık durumudur. Çatışmanın çok taraflı hale geldiği durumların çoğunda da anlaşmazlık yaşayan iki ana aktör bulunmakta ve diğer devletler bu aktörlerin yanında saf tutmaktadır. Üstelik tarihsel olarak bazı devletlerin sürekli olarak birbirleriyle kriz yaşadıkları ya da savaştıkları da bilinen bir olgudur. O halde, bazı devletler arasındaki ilişkileri diğerlerinden daha çatışmacı hale getiren belirgin özellikler ya da koşullar var mıdır? Bu sorunun yanıtlanması amacıyla birçok ampirik çalışma gerçekleştirilmiş ve önemli sonuçlara ulaşılmıştır.

Devlet ikilileri seviyesinde yapılan analizler, bir devletin kendi yapısındaki birtakım niteliklerden kaynaklanan krize ya da savaş yatkınlıktan çok iki devletin ilişkisel durumunu incelerler. Bu ilişkinin yapısı, ortak ya da karşıt özellikler ve iki devlet arasındaki etkileşimler araştırmalarda öne çıkan unsurlardır.[148] Savaş çalışmaları alanının tarihsel gelişimi içerisinde, özellikle COW Projesi'nin 1981-1990 yılları arasındaki üçüncü aşamasında aktör çiftleri üzerindeki araştırmalara odaklanıldığı görülmektedir.[149] Alanın erken dönem yaklaşımlarındaki sistem düzeyindeki analizlerin devletler arası ilişkiler ve savaşa ilişkin en kapsamlı açıklamaları getireceği beklentisine karşın, devlet ikilileri düzeyinde yapılan analizlerden çok daha verimli sonuçlar elde edildiği de sonraları kabul edilmiştir.[150]

Bu bağlamda, literatürde, devletler arası savaşın meydana gelme olasılığını etkileyen faktörlerin belirlenmesi açısından *Stuart A. Bremer*'in 1992 tarihli çalışması önem taşımaktadır. *Bremer*, "*Tehlikeli İkililer: Devletler Arası Savaşın Olabilirliğini Etkileyen Koşullar, 1816-1965*" başlıklı makalesinde; o güne kadar bu konuda yapılan çalışmaları yöntemsel olarak eleştirerek yeni bir yaklaşım sunmuş ve kendi araştırmasına göre aralarında savaş çıkma

[147] Geller and Singer, s.27-28'deki bilgilere dayalı olarak tablo oluşturulmuştur.

[148] Cashman, s.237.

[149] Akgül, "Bilimsel Yöntemlerle Savaşın Nedenlerini Açıklama Yolu Olarak Savaş Çalışmaları Disiplini", s.14-15.

[150] Geller and Singer, s.113.

olasılığı yüksek bir devlet ikilisinin özelliklerini azalan önem derecesine göre şu şekilde sıralamıştır:

- Tarafların coğrafi olarak bitişik olması,
- Taraflar arasında ittifak bulunmaması,
- Tarafların gelişmiş bir ekonomiye sahip olmaması,
- Tarafların demokratik yönetime sahip olmaması,
- Taraflardan birinin büyük bir güç üstünlüğe sahip olmaması,
- Taraflardan birinin ya da her ikisinin büyük güç olması.[151]

Bremer'in tanımladığı bu özelliklerin daha sonra alandaki ampirik çalışmaları büyük ölçüde şekillendirdiğini ve hemen her çalışmada devlet ikilileri arasındaki bu özelliklerin temel ya da kontrol değişkenleri olarak kullanıldığını ifade etmek mümkündür. Bu araştırmada da *Bremer* tarafından tanımlanan bu özelliklere veri setlerinin hazırlanmasında ve veri analizinde yer verilmiştir. Bunlar aşağıda ayrıntıları ile açıklanacaktır.

Çatışmayı, kriz kavramı üzerinden açıklayan *Brecher* da benzer bir yaklaşımla, aralarında kriz yaşanması en olası devletlerin hangileri olduğu konusunu incelemiştir. *Brecher*'ın Birleştirilmiş Kriz Modeline göre, A ve B devletleri arasında, öncelikle bir dış politika krizi daha sonra da uluslararası kriz yaratması en olası koşullar şunlardır:

- Çatışmanın kutup-merkezli[152] bir sistemik yapı içinde meydana gelmesi,
- Dünya siyasetinin bir alt-sistemi içinde ortaya çıkması,
- Uzatılmış çatışma niteliğine sahip olması,
- Taraflar arasında güç farkı olmaması ya da çok az güç farkı olması,
- Tarafların siyasi yönetim biçimlerinin demokratik olmaması ya da karışık olması (taraflardan birinin demokrasi diğerinin olmaması),
- Tarafların coğrafi olarak bitişik olması.[153]

Bremer ile *Brecher*'ın, tehlikeli ikililer olarak nitelendirilebilecek savaş ya da kriz yaşama olasılığı yüksek devlet çiftlerine yönelik bulguları karşılaştırıldığında; tarafların güçlerinin birbirine yakın olması, tarafların demokratik yönetime sahip olmamaları ve coğrafi olarak bitişik olmaları ortak noktalar olarak öne çıkmaktadır. *Bremer*, ittifak durumunu, ekonomik gelişmişliği ve büyük güç statüsüne sahip olmayı analizinin diğer üç maddesi olarak ortaya koyarken, *Brecher*'ın ise uluslararası sistemin ve alt-sistemin yapısı ile taraflar arasında uzatılmış çatışma olup olmamasına önem verdiği görülmektedir.

---

[151] Stuart A. Bremer, "Dangerous Dyads: Conditions Affecting the Likelihood of Interstate War, 1816-1965", **Journal of Conflict Resolution**, Vol.36, No.2 (June 1992), 309-341, s.309-310.

[152] Brecher ve Wilkenfeld, burada "polycentric" kavramını kullanmaktadır. Kutup-merkezli (polycentric) uluslararası sistem, iki-kutuplu ve çok-kutuplu uluslararası sistemden özellikler taşıyan melez bir yapıdır. Sistemde iki belirgin askerî güç merkezi ve çok sayıda politik karar merkezi bulunmaktadır. 1963-1989 arasındaki dönem bu duruma örnek olarak gösterilmektedir. Bu dönemde, ABD ve SSCB askerî güç merkezlerini oluşturmalarına rağmen diğer politik karar alma merkezleri de mevcuttur ve bunlar tam anlamıyla bu iki devlet tarafından kontrol edilememektedir. Brecher and Wilkenfeld, s.80.

[153] Michael Brecher, **A Century of Crisis and Conflict in the International System, Theory and Evidence: Intellectual Odyssey III**, Palgrave Macmillan, 2018, s.56-57.

1.3.1.4. Çok Taraflı Uyuşmazlıklar ve Kriz/Savaş Olasılığı

Hangi özellikleri taşıyan devlet ikililerinin hangi koşullar altında kriz ve savaşa daha yatkın olduklarının belirlenmesinden sonra sorulabilecek bir diğer soru, iki taraflı uyuşmazlıkların mı yoksa çok taraflı uyuşmazlıkların mı kriz/savaş yaratma olasılığının daha fazla olduğudur. Uyuşmazlığın çok aktörlü olması toplam kapasiteleri artırarak kriz ve savaşa gidişatı kolaylaştırır mı yoksa çok sayıda aktörün olası davranışlarının hesaplanma ihtiyacının yarattığı belirsizlik devletleri çatışmaya girmek konusunda tereddüde mi sürükler? Bununla bağlantılı olarak, ikili çatışma mı yoksa çok taraflı çatışma mı daha fazla şiddete yol açar? Avrupa İhtilal Savaşları gibi tarihsel örnekler ve özellikle iki dünya savaşının yarattığı yıkım açısından bakıldığında, aktör sayısının çoğalması ile toplam kapasitelerin arttığı ve çatışmanın şiddetlendiği sonucuna ulaşmak rasyonel görünmektedir. Ancak bu akıl yürütmenin ampirik olarak da desteklenmesi gerekmektedir.

Savaş ve kriz çalışmaları alanında yapılan araştırmalar, uluslararası bir anlaşmazlığa taraf olan devletlerin sayısı arttıkça bu anlaşmazlığın şiddetlendiği, anlaşmazlığın krize ve savaşa dönüşme olasılığının da arttığı konusunda uzlaşma içerisindedir. *Gochman ve Maoz*, 1816-1976 yılları arasında gerçekleşen askerîleşmiş devletler arası uyuşmazlıklarda (MID); uyuşmazlığın iki tarafı olduğu durumların %5'inin savaşa dönüşürken, ikiden fazla tarafı olan uyuşmazlıkların ise %22'sinin savaşa dönüştüğünü saptamışlardır. Bu durumun belirgin birkaç nedeni şu şekilde sıralanmaktadır: Birincisi, çok sayıda aktörün mevcudiyeti ile tarafların ulaştığı toplam kapasite, topyekûn bir askerî çatışmayı mümkün kılmaktadır. İkincisi, büyük devletler çok taraflı çatışmalara müdahil olmaya daha eğilimlidirler ve askerî çatışmayı sürdürmek için de daha büyük kapasiteleri mevcuttur. Üçüncüsü, çok taraflı çatışmalarda karar verme süreci karmaşıklaşmakta ve ikili bir çatışma durumuna nazaran gerilimin kontrolsüz bir biçimde tırmanması olasılığı artmaktadır.[154]

Bu konudaki bir diğer çalışmada *Petersen vd.*, çok taraflı uyuşmazlıkların savaşa yol açma olasılığının tüm uyuşmazlıklar içindeki durumunu incelemiş ve bu olasılığı iki taraflı uyuşmazlıkların savaşa yol açma olasılığı ile karşılaştırmışlardır. Ulaştıkları sonuçlar her iki bakımdan da çok taraflı uyuşmazlıkların savaşa dönüşme olasılığının yüksekliğine işaret etmektedir. 1816-1992 yılları arasında yaşanan 1663 askerîleşmiş devletler arası uyuşmazlığın (MID) %16'sı çok taraflı uyuşmazlıktır ve bunların %12'si savaşa dönüşmüştür. Bu oran, herhangi bir uyuşmazlığın savaşa dönüşme olasılığının iki katından daha fazladır. Ayrıca, herhangi bir çok taraflı uyuşmazlığın savaşa dönüşme olasılığı, iki taraflı bir uyuşmazlığın savaşa dönüşme olasılığının 3 katından daha fazladır.[155]

Konuyu kriz çalışmaları açısından ele alan *Brecher* da devletler arası bir krizin şiddeti ile krize taraf olan devletlerin sayısının ilişkisini incelerken benzer sonuçlara ulaşmaktadır. Ona göre, bir krizdeki aktör sayısı ne kadar fazla olursa, düzen bozucu etkileşimler de aynı oranda artacak ve taraflar arasındaki savaş da dâhil olmak üzere şiddet kullanma olasılığı yükselecektir. Uluslararası uyuşmazlık ile ilgili pazarlık/görüşme safhasına ne kadar fazla sayıda taraf müdahil

[154] Charles S. Gochman and Zeev Maoz, "Militarized Interstate Disputes, 1816-1976: Procedures, Patterns, and Insights", **The Journal of Conflict Resolution**, Vol.28, No.4 (Dec., 1984), 585-616, s.602.

[155] Karen K. Petersen, John A. Vasquez and Yijia Wang, "Multiparty Disputes and the Probability of War, 1816–1992", **Conflict Management and Peace Science**, Vol.21 (2004), 85–100, s.91-93.

olursa, herkesi memnun edecek bir çözüme ulaşmak da o kadar güç olacaktır. Dolayısıyla krizin tırmanma safhasında, memnun olmayan taraflardan birinin şiddete başvurması beklenebilecek bir durumdur.[156]

1.3.2. Veri Toplama Sürecinde Kullanılan Bağlamsal Değişkenler

Bu kısımda, yukarıda sayılan yönlendirici teorik yaklaşımlar ile ortaya konulan esaslar dâhilinde, araştırmanın anlamlı sonuçlara ulaşabilmesini sağlamak üzere hangi alanlarda ne tip verilerin toplandığı açıklanmaktadır.

Bu açıklamalarda dikkat edilmesi gereken nokta, tek bir değişkenin kriz ya da savaş olasılıkları üzerindeki etkisinin, diğer değişkenlerin etkilerinden bağımsız olarak incelendiğidir. Örneğin iki devlet arasındaki coğrafi yakınlık devletler arası savaş ihtimalini artırırken devletlerin aynı ittifaka mensup olmaları savaşa yatkınlığı azaltmaktadır. Bir diğer anlatımla, tek bir değişkenin etkisi diğer tüm değişkenler sabit kabul edilerek açıklanmaktadır. Bir devlet ikilisi arasındaki kriz veya savaş olasılığının belirlenmesi, mümkün olduğu kadar çok sayıda değişkeninin incelemeye tabi tutulmasını gerektirmektedir.

1.3.2.1. Siyasi Rejimin Türü *(Regime Type)*

Kökenleri Kantiyan liberalizmde bulunan Demokratik Barış Teorisi uluslararası ilişkiler yazınının üzerinde en fazla tartışılan kuramlarından birini oluşturmaktadır. Teorinin daha geniş olarak ifade edilebilecek biçimleri, demokratik devletlerin diğer devletlere oranla daha barışçıl olduğunu ve tüm devletlerin demokratik yönetimlere sahip olması halinde dünyada barışın hüküm süreceğini savunmaktadır.[157]

Bu konuda yapılan ampirik çalışmaların büyük çoğunluğunda, bir devletin demokratik olması ile savaşa yatkınlığı arasında doğrudan bir bağlantı bulunamamıştır. *Quincy Wright*, alanın ilklerinden olan çalışmasında, tarihsel olarak demokratik devletlerin de yüksek bir oranda savaşlara katıldığı ve savaş faaliyetleri açısından demokrasiler ile otokrasiler arasında önemli bir fark bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır. Ona göre kurulabilecek anlamlı tek bağıntı, barış dönemlerinde demokrasinin gelişmesi, savaş dönemlerinde ise demokrasinin gerilemesidir. Ancak bu durum demokrasinin barış getirdiğini değil, barışın demokrasi getirdiğini göstermektedir.[158] Bunun gibi birçok bulgu, teorinin daha sonraları bir nevi daraltılarak, demokrasilerin birbirlerini arasında savaşmayacağı ancak diğer devletler ile savaş söz konusu olduğunda en az onlar kadar savaşa yatkın olabilecekleri şeklinde düzenlenmesine ve bu yaklaşımın genel kabul görmesine yol açmıştır.[159] Buna göre demokratik devletler ile demokratik olmayan devletler arasında savaşa yatkınlık açısından fark yoktur[160] ya da

---

[156] Brecher, **Crises in World Politics: Theory and Reality**, s.150-151.

[157] Bruce Russett, "Bushwhacking the Democratic Peace", **International Studies Perspectives,** Vol.6, No.4 (2005), 395–408, s.395.

[158] Wright, s.839–841.

[159] John Macmillan, "Liberalism and the Democratic Peace", **Review of International Studies**, Vol.30 (2004), 179–200, s.179.

[160] Erich Weede, "Democracy and War Involvement", **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 28, No. 4 (Dec., 1984), 649-664, s.649-650.

demokratik devletlerin diğer devletlere oranla savaşa yatkınlığı biraz daha düşüktür.[161] Bu çerçevede, devlet düzeyindeki analizler yoluyla, bir devletin siyasi rejimine bakarak çatışma davranışı hakkında bir sonuç çıkarmanın mümkün olamayacağı anlaşılmaktadır.

Devlet ikilileri düzeyindeki analizlerde ise daha farklı sonuçlara ulaşılmaktadır. Çatışmaya taraf olan iki devletin siyasi rejimlerinin karşılıklı olarak ele alınmasıyla savaşın ortaya çıkma olasılığı hakkında yorum yapabilmek mümkündür. 1970'li yıllarda yayımlanan iki erken dönem çalışmanın yanı sıra 1970'lerin sonu ve 1980'li yıllarda yapılan 6 ampirik çalışma daha "müşterek demokrasi", bir diğer ifadeyle çatışmanın iki tarafının da demokrasi olması durumunun çatışmanın savaşa dönüşmesini büyük ölçüde azalttığına yönelik sonuçlara ulaşmışlardır.[162] *Bremer'ın* 1992 tarihli, öncekilere nazaran daha geniş bir örneklemi kapsayan çalışması da devlet ikilileri arasında bir tarafın demokratik olmasının dahi savaşma olasılığını azalttığını; iki tarafın da demokratik olduğu durumlarda savaş olasılığının, iki tarafında da demokratik olmadığı durumdan çok daha az olduğunu öne sürmüş ve demokratik barış teorisini bir ölçüde desteklemiştir.[163]

Demokratik barış teorisini sınayan bu tür çalışmalara eleştiriler de getirilmiştir. Bu eleştiriler temelde iki nokta etrafında toplanmaktadır: Bir yönetimin demokratik olup olmadığının belirlenmesi ve hangi çatışmaların savaş olarak kabul edildiği. Bu bağlamda demokratik barış teorisini sınamayı amaçlayan ampirik çalışmaların, zaman içerisinde, savaşı büyük savaşlardan ziyade "askerîleşmiş devletler arası uyuşmazlık (MID)" biçiminde ifade ederek örneklemi genişlettikleri görülmektedir. Bu çalışmalarda demokrasi, geniş oy hakkı ile gerçekleştirilen rekabetçi seçimler ile tarif edilirken,[164] devletlerin demokratiklik derecesi ise sayısal olarak tanımlanmakta ve bir kontrol değişkeni olarak analizlere dâhil edilmektedir.[165]

1.3.2.2. Aldatıcı Çatışma *(Diversionary Conflict)*

Uluslararası çatışma ile çatışmaya taraf olan devletlerin iç siyasetinin ilişkisi, çatışmanın ne yöne evrilebileceğine ilişkin olarak yapılacak değerlendirmelerde dikkate alınması gereken bir diğer alandır. Tüm toplumlarda ekonomik durum ve dış siyasete -özellikle de güvenlik meselelerine- ilişkin konular kamuoyunun dikkatini üzerinde toplar. Ekonomik durum halkın gündelik yaşantısında yakından algıladığı bir konu iken, güvenlik meseleleri, krizler yaratmadığı ve özellikle kamuoyuna yansıtılmadığı sürece halkın görece uzak kaldığı bir alanda konumlanır. Tarihsel olarak bakıldığında, devletler arası çatışma ve ekonomik durum, siyasal

---

[161] Harald Müller and Jonas Wollf, "Democratic Peace: Many Data Little Explanation?", Anna Geis, Lothar Brock and Harald Müller (Eds), **Democratic Wars: Looking at the Dark Side of the Democratic Peace**, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2006, 41-73, s.41.

[162] Geller and Singer, s.86.

[163] Bremer, s.337.

[164] Jan Teorell, "A Quality of Government Peace? Explaining the Onset of Militarized Interstate Disputes, 1985–2001", **International Interactions**, Vol.41 (4)(2015), 648–673, s.650.

[165] Bir devletin demokratiklik derecesinin sayısal olarak ifade edilmesi için yaygın olarak "POLITY endeksi" kullanılmaktadır. POLITY endeksi; karşılaştırmalı nicel araştırmaya olanak sağlamak üzere dünyadaki devletlerin yönetim sistemlerinin ne ölçüde demokratik ne ölçüde otokratik olduğuna ilişkin veri setleri hazırlayan bir araştırma projesidir. "The Polity Project", Center for Systemic Peace, https://www.systemicpeace.org/polityproject.html, (07.01.2020)

iktidarın seçimler ile el değiştirdiği demokratik devletlerde, hükümetlerin iktidarda kalmasını ya da değişmesini belirleyen iki temel unsur olarak öne çıkmaktadır.

Çatışmanın seçimler, özellikle de ekonomik daralma dönemlerine denk gelen seçimler üzerindeki etkisi, ampirik olarak yeterince araştırılmamış bir konu olma özelliği taşımaktadır. Bu konuda başlıca iki görüş geliştirilmiştir. İlk görüş, demokratik yönetimlerde seçmenlerin, seçim davranışlarını olası maliyetleri hesap ederek belirleyecekleri varsayımına dayanmaktadır. Bu anlayışa göre, seçmenler, askerî çatışma gibi dış politika girişimlerinin kendilerine getireceği yükü hesaplar ve buna göre davranırlar. Dolayısıyla uğruna askerî çatışmaya girilecek meselenin önemi ve çatışmadan kazançlı çıkma beklentisi seçmen davranışında belirleyici olur. Soruna büyük önem atfedilmesi ve kazanma beklentisinin yüksek olması, dış politika girişiminde bulunan siyasi lidere desteği artırabilir; aksi halde seçmen bu girişimi başlatan lideri ve temsilcisi olduğu siyasi hareketini seçimlerde cezalandırır.[166]

Konuya ilişkin ikinci yaklaşım, aldatma siyaseti (*diversionary politics*) ya da aldatıcı çatışma (*diversionary conflict*) olarak nitelendirilen çalışmaların temel iddiasını esas alır. Buna göre, iç siyasette düşük büyüme oranları, yüksek enflasyon ve işsizlik gibi sorunlarla karşılaşan devletlerin savaşa girme olasılığı artar. Zira siyasi liderler, ekonominin içinde bulunduğu durumundan dikkatleri başka yöne çekmek ve yeniden seçebilmek üzere, sorunları dış kaynaklara havale eder, dış güçlere karşı tehdit, kuvvet kullanma tehdidi ya da kuvvet kullanma yöntemlerini kullanarak halkı kendi saflarında toplamaya çalışırlar.[167]

Aldatma siyasetinin bu temel iddialarına bazı eleştiriler getirilmiştir. Birincisi, aldatma siyasetine ilişkin iddialar, bu tür çalışmalarda sıkça atıf yapılan Falkland Savaşı örneği[168] ayrık tutulduğunda, ABD siyaseti özelinde geliştirilmiştir. Diğer demokratik devletlerde de aynı siyaset biçiminin kendine uygulama alanı bulduğuna ilişkin yeterli çalışma yapılmamış, yapılan az sayıdaki çalışmada da bu önermeleri destekleyecek bulgular elde edilememiştir. Dolayısıyla bu denli az örnek üzerinden genellemeler geliştirmek mümkün değildir.[169] İkincisi, birçok ampirik çalışma, liderler seçim kazanmak, popülaritelerini artırmak, iç huzursuzlukları dindirmek ve dikkatler ekonomik zorluklardan uzaklaştırmak için bu yola başvursalar dahi, seçmen tarafından yine de seçimlerde cezalandırıldıklarını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla aldatma siyasetinin liderler açısından öngörülen başarıları sağlayacağı oldukça şüphelidir.[170]

---

[166] Laron K. Williams, David J. Brulé and Michael Koch, "War Voting: Interstate Disputes, the Economy, and Electoral Outcomes", **Conflict Management and Peace Science**, Vol.27(5) (2010), 442–460, s.444-445.

[167] Charles Boehmer, "The Effects of Economic Crisis, Domestic Discord, and State Efficacy on the Decision to Initiate Interstate Conflict", **Politics & Policy**, Vol.35, No.4 (2007), 774-809, s.774-775.

[168] Bu örnekte Arjantin'de darbe ile iktidarı ele geçiren askerî yönetim, yüksek enflasyon oranlarının baskısı altında bulunmaktadır ve Falkland Adalarına yönelik askerî operasyonu başlatmıştır.

[169] Brett Ashley Leeds and David R. Davis, "Domestic Political Vulnerability and International Disputes", **Journal of Conflict Resolution**, Vol.41, No.6 (1997), 814-834, s.814.

[170] Williams ve Diğerleri, s.445-446.

1.3.2.3. Ekonomik Gelişmişlik *(Economic Development)*

Çatışma ile ekonomi arasındaki ilişki bakımından yanıt aranan temel sorulardan biri, bir devletin ekonomik olarak gelişmiş olmasının savaşa yatkınlığı ile bir ilişkisi olup olmadığıdır. Gelişmiş devletler mi yoksa gelişmemiş devletler mi savaşmaya daha eğilimlidirler? Savaşın gelişmiş iki devlet arasında mı, biri gelişmiş diğeri gelişmemiş iki devlet arasında mı yoksa her ikisi de gelişmemiş iki devlet arasında mı çıkma olasılığı daha yüksektir?

Bu alandaki çalışmaların savlarını iki başlık altında incelemek olasıdır: Birinci iddiaya göre, gelişmiş ekonomiler dünya üzerindeki kaynaklar ve pazarlar için birbirleriyle mücadeleye gireceklerinden, bu tür devletler arasında savaş ihtimali daha yüksek olacaktır. İkinci iddiaya göre ise, ekonomik olarak gelişmiş devletler, gelişmemiş devletlerin kaynaklarına ve pazarlarına hâkim olmaya çalışacaklarından, gelişmemiş devletler bu duruma itiraz edecek ve gelişmemiş devletlerin kendi kaynak ve pazarını koruma ya da geri alma girişimi, gelişmiş ve gelişmemiş devletler arasındaki savaş olasılığını artıracaktır.[171]

Söz konusu iddialar, birtakım ampirik çalışmaların konusunu oluşturmuştur. *Bremer,* yukarıda da değinilen çalışmasında, bir devletin sistem düzeyinde ekonomik olarak aldığı pay ile demografik olarak sahip olduğu payı (nüfus oranını) karşılaştırmış, ekonomik payı demografik payının üstünde ise devleti gelişmiş, değilse gelişmemiş olarak sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırma üzerinden devlet ikililerini esas alarak gerçekleştirdiği analizinde iki farklı sonuca ulaşmıştır. Değişkenleri birbirinden bağımsız olarak (*bivariate*) analiz ettiğinde; ekonomik olarak gelişmiş iki devlet arasında savaş çıkma olasılığının, biri gelişmemiş ya da ikisi de gelişmemiş devlet ikilileri arasında savaş çıkma olasılığının yaklaşık iki katı olduğu sonucuna ulaşmıştır.[172] Değişkenleri birbirleriyle bağlantılarını da içerecek şekilde çoklu (*multivariate*) analize tabi tuttuğunda ise, ekonomik olarak gelişmiş iki devlet arasında savaş çıkma olasılığının, biri gelişmemiş ya da ikisi de gelişmemiş devlet ikilileri arasında savaş çıkma olasılığından daha az olduğunu saptamış, ancak bu alanda daha ayrıntılı ve gelişmiş çalışmalar yapılması ihtiyacını da vurgulamıştır. [173]

Reuveny ve Barbieri ise ekonomik gelişmişlik ölçütünü Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) olarak belirledikleri daha yeni tarihli bir çalışmada, bir devletin savaş başlatma olasılığının GSMH ile ilişkisinin ters U şekline sahip olduğunu öne sürmüşlerdir. Buna göre 14,250 ABD doları seviyesine kadar kişi başı GSMH arttıkça bir devletin savaş başlatma olasılığı artmakta, gelir bu seviyeyi geçtikten devletin savaş başlatma olasılığı düşüş göstermektedir.[174]

1.3.2.4. Ekonomik Performans *(Economic Growth)*

Ekonomi ile devletler arası savaş ilişkisi içerisinde yanıt aranabilecek bir diğer soru, devletlerin ekonomik büyüme dönemlerinde mi yoksa küçülme dönemlerinde mi savaşmaya daha yatkın olduklarıdır.

---

[171] Bremer, s.317.

[172] Bremer, s.330.

[173] Bremer, s.336-337.

[174] Rafael Reuveny and Katherine Barbieri, "On the Effect of Natural Resources on Interstate War", **Progress in Physical Geography**, Vol. 38(6) (2014), 786–806, s.797.

Bu konuda da iki karşıt grup yaklaşımdan söz etmek mümkündür. Ekonomik zorluk ve daralma dönemlerinin devletleri savaşa yönelttiğini savunan görüşler, siyasi liderlerin, savaşı, yeni pazarlara ve hammadde kaynaklarına erişim olanağı ve var olan üretim kapasitesini harekete geçirmek için bir yöntem olarak gördüğünü öne sürmektedirler. Savaş aynı zamanda halkın ilgisini ekonomik zorluklardan beka kaygısına yönelterek siyasal iktidarın devamlılığını sağlamak için bir araç olarak da kullanılabilir.[175] Kapitalist ekonomik düzende düşük ekonomik büyüme oranlarının ülke içinde krizler yaratacağını, bu durumun kaynak ve pazarların paylaşımı için uluslararası çatışmayı tetikleyeceğini savunan görüşler genel olarak Marksist yaklaşımlar içerisinde kendilerine yer bulmaktadır. Siyasi liderlerin toplumun ilgisini iç sorunlardan uzaklaştırmak için dış politika krizleri yaratacakları düşüncesini ise aldatma siyasetine ilişkin çalışmalarda görmek mümkündür.[176]

Öte yandan, ekonomik büyüme dönemlerinin uluslararası çatışmayı artıracağını savunan görüşler, oldukça erken tarihlere dayanmaktadır. Bu alanda bilinen bir örnek olarak 1920'li yıllarda ortaya konulan Kondratieff Döngüleri Teorisi, dünya ekonomisinde ekonomik büyüme ve bunu takip eden küçülme döngüleri yaşandığını, bir uzun döngünün (dalganın) 40-60 yıl sürdüğü, en büyük ve şiddetli savaşların da ekonomik büyüme döneminde yaşandığını öne sürmektedir.[177] Bu yönde bir diğer çalışmada, *Goldstein* 1495-1918 yılları arasındaki dönemi ele almakta, ekonomik büyümenin savaşa yol açtığını ancak savaşla birlikte ekonomik büyüme eğiliminin sona ererek bir ekonomik küçülme dönemine girildiğini, bu şekilde bir "uzun dalganın" yaklaşık 50 yıl sürdüğünü öne sürmektedir.[178] Ancak bu çalışmalar uluslararası sistem düzeyinde yapıldığından, tekil devletlerin kendi ekonomik büyüme ve daralma süreçlerinde daha çatışmacı olup olmadıkları hakkında tatminkar bir açıklama getirmemektedir. Ekonomik büyüme gösteren devletlerin elde ettikleri gelirler ile daha büyük silahlı kuvvetler kuracaklarını, bu gelirlere ve askerî güçlerine dayanarak daha saldırgan ve iddialı dış politika amaçlarına yöneleceklerine ilişkin görüşlere, büyük güçler açısından *Kennedy'*nin 1987 tarihli çalışmasında rastlamak mümkündür.[179] Benzer şekilde *Blainey* de sistem düzeyindeki ekonomik genişleme döngüsünün çatışmayı artırıcı etkisinin tekil devletler bakımından da geçerli kabul edilebileceğini savunmaktadır.[180] Dolayısıyla bu yaklaşımlarda ekonomik büyüme hem sistem hem de devlet düzeyinde uluslararası çatışmanın sıklığını ve şiddetini artıran bir etken olarak görülmektedir.

Bu yaklaşımlara ilişkin sorulabilecek temel bir soru, ekonomik büyüme, düşük büyüme ya da ekonomik küçülmenin doğrudan askerî çatışmanın sebebini oluşturup oluşturmadığıdır. Zira ekonomilerin performansları yıldan yıla önemli ölçüde değişebilmekte, kapitalist sisteme

---

[175] Cashman, s.190.

[176] Charles R. Boehmer, "Economic Growth and Violent International Conflict: 1875–1999", **Defence and Peace Economics**, Vol.21, No.3 (2010), 249-268, s.251.

[177] William R. Thompson and L. Gary Zuk, "War, Inflation, and the Kondratieff Long Wave", **Journal of Conflict Resolution**, Vol.26, No.4 (1982), 621-644, s.621-622.

[178] Joshua S. Goldstein, **Long Cycles: Prosperity and War in the Modern Age**, New Haven: Yale University Press, 1988, s.260-261.

[179] Paul Kennedy, **The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000**, Great Britain: Unwin Hyman, 1988, s.xv-xvi.

[180] Boehmer, "Economic Growth and Violent International Conflict: 1875–1999", s.252.

içkin olduğu belirtilen ekonomik krizler belirli periyotlarda önemli bölgesel ve küresel etkiler yaratmaktadır. Ancak askerî çatışmalar aynı sıklıkla yaşanmamaktadır.

Boehmer, 1875-1999 yılları arasındaki şiddet içeren uluslararası çatışmalar (askerî çatışmalar) ile ekonomik büyümenin ilişkisini sorguladığı ampirik çalışmasında, ekonomik büyümenin şiddet içeren uluslararası çatışma riskini artırdığını ancak kimi yaklaşımlarda savunulduğunun aksine ekonomik yavaşlamanın çatışma yaratacağı iddiasının doğrulanmadığını savunmuştur. Böylelikle devletlerin ekonomik performansının askerî çatışmanın doğrudan bir sebebini oluşturmadığı ancak var olan uluslararası anlaşmazlıkları körükleyen ve bazı devletlerin saldırgan dış politika hedeflerini destekleyen bir katalizör işlevi yüklenebildiği sonucuna ulaşmıştır.[181]

Thies ve Sobek ise, bu alanda yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunda, sebep sonuç ilişkisinin ekonomik gelişmeden savaşa doğru kurulduğunu ve savaşın ekonomik gelişme üzerindeki etkisinin göz ardı edildiğini belirtmektedirler. Bu yaklaşıma göre ekonomik gelişme ve savaş arasındaki ilişki iki-yönlü ya da karşılıklı kurucu bir ilişkidir; zira devletler arası rekabet savaşı zorunlu kılmakta, savaş yapabilmek için gerekli kaynakların toplanması ihtiyacı ekonomik gelişmeyi beraberinde getirmektedir. Buna karşılık ekonomik gelişmişlik savaş yapabilmek için imkanları genişletmekte ve devletlerin dış politikada daha hırslı ve saldırgan davranmasına zemin oluşturmaktadır.[182]

1.3.2.5. Doğal Kaynaklar *(Natural Resources)*

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığı, bölgede bulunduğu düşünülen hidrokarbon kaynakları temelli olarak gelişen bir mesele olduğundan, doğal kaynaklar ile uluslararası çatışma arasındaki ilişki konunun incelenmesi gereken önemli bir yönünü oluşturmaktadır.

Doğal kaynakların devletlerin çatışma davranışlarını nasıl etkilediği konusunda birbirleriyle çelişen çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Maltusçu ve yeni Maltusçu yaklaşımlar, insan nüfusunun artması ve talebin yükselmesine bağlı olarak kısıtlı kaynaklar için mücadelenin sertleşeceğini, bu durumun devletler arası şiddetin daha sık görülmesine ve şiddetin yoğunlaşmasına sebep olacağını öne sürmektedirler.[183] Doğal kaynakları ulusal gücün bir unsuru olarak kabul eden klasik realizmde[184] olduğu gibi, realizmin daha güncel yaklaşımlarında[185] da doğal kaynakların çatışmanın önemli sebeplerinden birini oluşturduğu düşüncesi belirgindir. Bu yaklaşımlara karşı çıkan ve Godwinci olarak nitelendirilebilecek görüşler ise, tarihsel olarak birçok çatışmanın aslında ekonomik kaynaklı olmasa da öyleymiş

[181] Boehmer, "Economic Growth and Violent International Conflict: 1875–1999", s.265-266.

[182] Cameron G. Thies and David Sobek, "War, Economic Development, and Political Development in the Contemporary International System" **International Studies Quarterly,** Vol.54 (1)(2010), 267–287, s.271-274.

[183] Luka Bareis, **Interstate Resource Conflicts: International Networks and the Realpolitik of Natural Resource Acquisition**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, London, London School of Economics and Political Science (LSE), February 2018, s.15.

[184] Hans J. Morgenthau, **Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace**, First Edition, New York: Alfred A. Knopf, 1948, s.82-86.

[185] John J. Mearsheimer, **The Tragedy of Great Power Politics**, New York: W. W, Norton & Company, 2001, s.55-57.

gibi analiz edildiğini, modern öncesi dönemde toprak kazanımının ekonomik açıdan anlamlı olabileceğini, günümüzde de halen devlet adamlarının kaynak mücadelesini savaş sebebi olarak gördüğünü belirtmektedir. Bu eğilimlere karşın, kaynak kısıtlılığı insanları zorunlu olarak yeni kaynaklar ya da teknolojik çözümler bulmaya yöneltmekte ve gerçekleştirilen ilerlemeler ile kaynak darlığı öncesi düzeylere erişilebilmektedir. Bu yaklaşıma göre, zaman içerisinde, kaynaklar için çatışma anlamsız hale gelecek ve terk edilecektir.[186]

Doğal kaynaklar ve özellikle petrol 20'nci yüzyıl içerisinde yaşanan birçok askerî çatışmanın asıl sebebi olarak gösterilmiştir. Örneğin Ekvator ve Peru, petrol ve madenler açısından zengin Cordillera del Condor bölgesi sebebiyle uzun yıllar süren bir savaşa girmiştir. Güney Çin Denizi'nde bulunan Spratly Adaları bölgesindeki petrol keşifleri Çin'in Vietnam'a yönelik güç gösterilerine ve bölgede yoğun faaliyet göstermesine yol açmıştır. Nijerya ile Kamerun arasında petrol bakımından zengin Bakassi Yarımadası üzerinde ve Venezüella ile Trinidad Tobago arasında petrol kaynaklı deniz yetki alanları askerî çatışmaları sürmektedir. Çin ile Endonezya arasındaki çatışma da bir doğal gaz kaynağının keşfedilmesi ile tetiklenmiştir.[187]

Bu genel açıklamalardan sonra, doğal kaynak varlığının tekil devletlerin çatışma davranışını nasıl etkilediği ele alındığında, ilk olarak "bolluk" yaklaşımı öne çıkmaktadır. Bu yaklaşıma göre, doğal kaynak zengini olan ve bunları ihraç ederek önemli gelirler elde eden bir devletin savaşa yatkınlığı düşüktür. Zira gerginlik ve savaş durumları ticari ilişkileri bozar; doğal kaynakların aktarıldığı deniz, kara ve hava yollarının emniyetsiz hale gelmesi ulaştırma maliyetlerini yükseltir ve doğal kaynak ihracının kâr marjını düşürür. Bu nedenle kaynak zengini devlet savaştan kaçınmaya çalışacaktır.[188] *Reuveny ve Barbieri*, doğal kaynakların devletler arası savaşa etkilerini nicel yöntemler kullanarak inceledikleri çalışmalarında, tarıma elverişli toprak alanı, orman kaynakları, madenler, fosil yakıt kaynakları, tatlı su potansiyeli, yağış alma miktarı gibi birçok doğal kaynağın azalmasının ya da artmasının devletlerin savaşa yatkınlığını artırıp artırmadığı sorusunun yanıtını araştırmışlardır. Elde ettikleri sonuçlara göre, bir devletin toplam ihracatı içerisinde fosil yakıt ihracat oranı artıyorsa, bu devletin savaş başlatma ve savaşa girme olasılığı azalmaktadır. Bu eğilim, bir devletin var olan fosil yakıt kaynağı azaldıkça savaş başlatma ve savaşa girme olasılığının arttığına da işaret etmektedir.[189]

İkincisi, bir devletin hırslı dış politika hedefleri mevcutsa, zengin petrol ve doğal gaz kaynaklarına sahip olması, bu hedeflere ulaşmak için gerekli araçları elde etmesini de mümkün kılmaktadır. Güçlü bir askerî yapı meydana getirilebilmekte ve olası iç muhalefet petrol gelirleri sayesinde sessizleştirilebilmektedir. Savaşın finansmanının ağır vergilerle halkın üzerine yüklenmesi gerekmeyeceğinden siyasi otoriteler bu tür kararları diğer ülkelere oranla daha kolay alabilirler. Petrol ve doğal gaz kaynaklarına muhtaç uluslararası toplum da bu tip önemli kaynak sağlayıcısı devletlerin iddialı dış politika girişimlerine daha fazla müsamaha

---

[186] Julian L. Simon, "Paradoxically, Population Growth May Eventually End Wars", **The Journal of Conflict Resolution**, Vol.33, No.1 (Mar., 1989), 164-180, s.164-165.

[187] Georg Strüver and Tim Wegenast, "Ex oleo bellare? The Impact of Oil on the Outbreak of Militarized Interstate Disputes**", GIGA Research Programme: Violence and Security**, GIGA Working Paper, No.162, April 2011, s.9.

[188] Reuveny and Barbieri, s.788-789.

[189] Reuveny and Barbieri, s.795-801.

göstermektedir.[190] RF'nin özellikle 2000'li yılların başından bu yana yeniden büyük güç politikalarına yönelmesinde petrol ve doğal gaz gelirlerin önemini; Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Katar'ın Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da sürmekte olan askerî çatışmalara yoğun müdahalelerini de bu yaklaşımla açıklamak mümkün görülmektedir.

Üçüncüsü, kaynak rekabeti olarak tanımlanan yaklaşıma göre, petrol (ve giderek önemi artan doğal gaz) zengini devletler, bu stratejik kaynaklara sahip olmak isteyen saldırgan devletlerin hedefi olmaktadır. Ayrıca doğal kaynaklar genellikle birden fazla devletin sınırdaş olduğu belirli havzalarda bulunduğundan, bu kaynakların yoğunlaştığı bölgelerde uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye düşürecek uyuşmazlık ve çatışmaları tetiklemektedir.[191]

1.3.2.6. Güç Statüsü *(Power Status)*

Devletler arası sistemin aktörlerinin güç ölçeğindeki yerleri ile çatışma arasında bir bağlantı olup olmadığı alandaki tartışmalardan bir diğerini oluşturmaktadır. Büyük güçler mi, küçük güçler mi daha fazla çatışmaya taraf olmaktadırlar? Bu güçlerin katıldıkları çatışmaların şiddet düzeyi nasıl farklılaşmaktadır? Orta büyüklükteki güçlerin çatışma davranışı nerede konumlandırılabilir? Bu soruların yanıtlanması, inceleme konumuz olan uyuşmazlığın taraflarının olası çatışma davranışları hakkında fikir verebilecektir.

Güçlü ve zayıf devletler arasındaki kapasite farklılıklarının çatışma davranışını üzerindeki etkileri, alanın erken dönem çalışmalarının konuları arasındadır. *Wright*, henüz 1942'de[192] devlet kapasiteleri ile savaşa yatkınlık arasında pozitif bir korelasyon bulunduğunu ortaya koymuştur. *Small ve Singer* tarafından 1970[193] ve 1982[194] yıllarında yapılan iki çalışmada da büyük güçlerin küçük güçlere kıyasla savaşa girme olasılığının çok daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çatışmanın şiddeti ile ilgili olarak *Geller* 1988 tarihli çalışmasında büyük güçlerin küçük güçlere nazaran çok daha fazla insanın yaşamını kaybettiği savaşlara girdiklerini savunmuştur.[195] Konuyu devlet ikileri açısından ele alan *Bremer*, bir ya da daha fazla büyük güç içeren devlet ikilileri arasındaki ilişkinin savaş ile sonuçlanma olasılığının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.[196] Bu konudaki örnekleri çoğaltmak mümkündür. Genel kabul, büyük güçlerin izledikleri saldırgan ve müdahaleci dış politikaların diğer devletler ile şiddetli çıkar çatışmalarına yol açtığı ve bu nedenle bu tür devletlerin daha fazla savaştıkları yönündedir.

Büyük güçler ile küçük güçler arasındaki kaba ayrıma karşın daha ayrıntılı analizler yapma ihtiyacı, devletler arası hiyerarşide büyük güçler ile küçük güçler arasında bir yerlerde bulunan devletler için orta ölçekli güçler, ara güçler, bölgesel büyük güçler, bölgesel güçler gibi

---

[190] Strüver and Wegenast, s.5-6.

[191] Jeff D. Colgan, "Oil and Revolutionary Governments: Fuel for International Conflict", **International Organization**, Vol.64, No.4 (October 2010), 661-694, s.663

[192] Quincy Wright, **A Study of War**, **Vol. II**, Chicago: The University of Chicago Press, 1942.

[193] Melvin Small and J. David Singer, "Patterns in International Warfare, 1816-1965", **Annals of the American Academy of Political and Social Science**, Vol.391 (1970), 145-155.

[194] Melvin Small and J. David Singer, **Resort to Arms: International and Civil Wars, 1816-1980,** Beverly Hills: Sage, 1982.

[195] Daniel S. Geller, "Power System Membership and Patterns of War", **International Political Science Review,** Vol.9 No. 4 (Oct., 1988), 365-379, s.370-372.

[196] Bremer, s.314.

birçok tanımlamayı da beraberinde getirmiştir. Farklı çalışmalarda, orta ölçekli güç tanımı için bir dizi kriterin tek başına ya da bir arada kullanıldığı görülmektedir. Devletin kapasitesi, dünya düzenindeki yeri, orta büyüklükteki gücün devlet ve toplum düzeninin normatif yapısı, yerel sınıf çıkarları, dış politika yapıcıların rolü ve etkisi bu kriterler arasında yer almaktadır. Dünyada hangi devletlerin orta büyüklükte güç kapsamına girdiği ele alındığında ise, Avustralya, Kanada, Norveç ve İsveç gibi devletler geleneksel orta büyüklükte güçler olarak ifade edilirken, Arjantin, Brezilya, Nijerya, Malezya, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Türkiye de yeni orta ölçekli güçler olarak sayılmaya başlanmıştır.[197] 2013 yılındaki BM Genel Kurulu'nda gayri resmi olarak kurulan ve Meksika, Endonezya, Kore Cumhuriyeti, Türkiye ve Avustralya'dan oluşan MIKTA grubu da orta ölçekli güçler olarak kabul gören bir diğer oluşumdur.[198] Yukarıda sözü edilen bu kavramların, analitik olarak üzerinde uzlaşılmış tanımlarının bulunmadığını ifade etmek gereklidir. Uluslararası sistemin çok kutupluluğa doğru evrilmesi süreci içerisinde, bölgelerin ve bölgesel entegrasyon çabalarının yoğunlaşmasına bağlı olarak önem kazanan diğer kavramlar ise bölgesel güç ya da bölgesel büyük güç tanımlarıdır.[199] Bu tanımlamalar da uluslararası sistem çapında çıkarları bulunan büyük güçler ile diğer tüm devletleri kapsayan küçük güçler kategorisi arasında bulunan, devletler arasındaki hiyerarşinin orta sıralarında bulunan devletler için kullanılmaktadır.[200]

Güç statüsüne ilişkin olarak vurgulanması gereken önemli bir diğer nokta, uluslararası sistem düzeyinde küçük güç konumunda olan devletlerin, üyesi oldukları alt-sistem içerisinde orta ölçekli güç ve hatta büyük güç olarak tanımlanabilmesidir. Örneğin *Brecher ve Wilkenfeld'*e göre, 1956 tarihli Süveyş Kanalı Krizi'nin küresel olarak küçük güç kapasitelerine sahip iki aktörü olan İsrail ve Mısır, Orta Doğu alt-sistemi bağlamında büyük güçler olarak ele alınabilir.[201]

Tanımlamadaki zorlukların da etkisiyle olsa gerek, orta büyüklükteki ya da bölgesel bir gücün çatışma davranışı konusunda literatürde yeterli sayıda ampirik çalışma bulunmadığını görülmektedir. Yine de *Organski* tarafından ortaya konulan "güç geçiş teorisi" ve bunun *Lemke* tarafından bölgelere yönelik uyarlaması konu hakkında bazı ilginç yaklaşımlar sunmaktadır. *Organski*; devletlerin güç kaynaklarının dağılımında sahip oldukları paylara dayanan, hâkim güç, büyük güçler, orta ölçekli güçler ve küçük güçlerden oluşan hiyerarşik bir uluslararası sistem tanımlamıştır. Devletlerin bu hiyerarşideki yeri, ellerinde bulundurdukları güç kaynaklarına göre değişebilmektedir.[202] Büyük güçler ve potansiyel güç sahipleri, kaynakların dağılımından memnun ve sistemin kurallarının kendi çıkarlarını koruması konusunda tatmin oldukları sürece sistem istikrarlıdır. Büyük bir güç, hâkim güç ile yarışabilecek ölçüde güç

---

[197] Eduard Jordaan, "The Concept of a Middle Power in International Relations: Distinguishing between Emerging and Traditional Middle Powers", **Politikon**, Vol.30(2) (November 2003), 165–181, s.165-166.

[198] Gonca Oğuz Gök and Radiye Funda Karadeniz, "Emerging Middle Powers (MIKTA) in Global Political Economy: Preferences, Capabilities, and Their Limitations", Emel Parlar Dal (Ed.), **Turkey's Political Economy in the 21st Century**, Palgrave Macmillan (e-book), 2020, https://doi.org/10.1007/978-3-030-27632-4, s.164.

[199] Detlef Nolte, "How to Compare Regional Powers: Analytical Concepts and Research Topics", **Review of International Studies**, Vol.36 (2010), 881-901, s.888.

[200] Iver B. Neumann, "Introduction", **Regional Great Powers in International Politics**, Iver B. Neumann (Ed.), Great Britain: Macmillan, 1992, s.xi.

[201] Brecher and Wilkenfeld, s.29.

[202] A.F.Kenneth Organski, **World Politics**, Second Edition, New York: Alfred A. Knopf, 1968, s.351-370.

kaynaklarına sahip olduğunda ve kurulu sistemin düzeninden tatmin olmadığında sistem istikrarsızlaşır ve dolayısıyla çatışmaya açık hale gelir. [203]

Güç geçiş teorisi üzerinden hareket eden *Lemke* ise, uluslararası sistemin tek bir hiyerarşik düzenden değil, birbirine koşut çok sayıda hiyerarşik yapıdan oluştuğunu öne sürerek "çoklu hiyerarşi modeli"ni ortaya koymuştur. Bu modele göre, bölgesel ya da alt-bölgesel sistemlerdeki yerel hiyerarşiler, birbirlerine ve küresel hiyerarşik modelin işleyişine benzer yapıya sahiptirler. Bunların her birinde de küresel hiyerarşik piramitte olduğu gibi, hâkim güçler ve bunların altında güç sıralamasına göre diğer devletler sıralanır. Hâkim güç, kendi çıkarlarına hizmet eden yerel statükoyu koruma peşindedir; alttaki devletler bu durumdan memnun oldukları sürece sistem istikrarını korur. Tıpkı küresel hiyerarşide olduğu gibi, yerel hâkim güç ile boy ölçüşebilecek ve statükodan memnun olmayan bir güç ortaya çıktığında, çatışma olasılığı büyük ölçüde artar. Bir diğer çatışma ihtimali de küresel sistemdeki güçlerin müdahalesi ile ortaya çıkabilir. Bölgesel ya da alt-bölgesel sistemler küresel hiyerarşinin astı konumundadırlar. Küresel hâkim güç ya da büyük güçler bölgesel ya da alt-bölgesel sistemde meydana gelen gelişmelere müdahil olabilirler; bu durum özellikle de bölgesel ya da alt-bölgesel sistemde hâkim güç ya da büyük güçlerin çıkarlarına uymayan bir statüko değişimi ihtimali belirmesi halinde ortaya çıkar. [204]

Bu yaklaşım ile yapılacak bir akıl yürütme sonucunda, büyük güçlerin küçük güçlere oranla savaşa daha yatkın olduklarına ilişkin ampirik olarak desteklenen sonuçların, bölgesel ya da alt-bölgesel sistemlerdeki orta ölçekli devletler için de geçerli olabileceğini; iki orta ölçekli devletin ya da biri orta ölçekli diğeri küçük devletin karşı karşıya geldiği çatışmaların, iki küçük devletin taraf oldukları çatışmalara oranla şiddet yaratma ve savaşa dönüşme olasılığının daha yüksek olduğunu öne sürmek mümkün görülmektedir.

Devletlerin güç statüleri ile çatışma davranışı arasındaki ilişkinin bir benzeri, kriz davranışıyla ilgili olarak da incelenebilir. Devletlerin sahip oldukları güç statüleri, kriz davranışlarını ve krizin çözümü için başvurabilecekleri yöntemleri etkiler. Genel bir yaklaşımla, orta ölçekli güçlerin, kendilerine denk güçteki rakipleri ile karşı karşıya geldikleri kriz durumlarında, kendi isteklerini karşı tarafa kabul ettirme kabiliyetleri düşük olduğundan, uzlaşmayı kabul etmeleri daha olası görülmektedir. [205]

1.3.2.7. Güç Farkı *(Power Discrepancy)*

Uluslararası çatışmaya ilişkin çalışmalarda ele alınan bir diğer soru, çatışmanın tarafları arasındaki güç farkının çatışmanın gelişimini nasıl etkileyeceğidir. Bu konuda güç denkliği (*power parity*) ve güç üstünlüğü (*power preponderance*) olmak üzere iki yaklaşım geliştirilmiştir. Geleneksel güç dengesi yaklaşımını destekleyenlere göre, karşıt devletlerin güçlerinin denkliği, her ne kadar sürekli bir değişime açık olsa da barış ve istikrarı sağlayacak koşuldur. [206] Böyle bir durumda, çatışmaya taraf devletlerden hiçbiri, kazanacağı garanti

[203] Nolte, s.888.

[204] Douglas Lemke, **Regions of War and Peace**, Cambridge: Cambridge University Press, 2002, s.49-51.

[205] Brecher and Wilkenfeld, s.29.

[206] Morgenthau, s.130-131.

olmayan ve büyük maliyetler yaratacak bir savaşa girmeyi göze alamayacaktır. Dolayısıyla güç denkliği kendiliğinden caydırıcı bir işleve sahiptir.

Güç üstünlüğü yaklaşımı ise uyuşmazlığa taraf devletlerden birinin diğerine oranla bariz güç üstünlüğüne sahip olmasının savaşı önlediğini savunmaktadır. Zira güçlü devlet karşısında hiçbir şansının olmadığının farkında olan zayıf devlet, bu devlet ile savaşa girmeyi hiçbir zaman göze alamayacaktır. Güçlü devlet ise mevcut uyuşmazlığı askerî yöntemlere başvurmaya gerek kalmadan kendi çıkarları doğrultusuna çözmüş olacaktır. Böylece taraflardan birinin belirgin güç üstünlüğüne sahip olması barışı sağlayan koşul olmaktadır.[207]

Bu konuda yapılan ampirik çalışmalarda her iki görüşü de doğrulayan birtakım bulgulara ulaşılmıştır. Örneğin *Bueno de Mesquita* 1980 tarihli çalışmasında, 1816-1974 yılları arasındaki devletler arası savaşlarda, savaşı başlatan devletlerin rakiplerinden ortalama iki kat daha güçlü olduklarını ortaya koymuştur. Buna karşılık, güç üstünlüğünün savaşı önlediğine yönelik sonuçlara ulaşan ampirik çalışmalar hem daha fazla sayıda hem de daha yeni tarihlidir.[208] Örneğin *Bremer*, aralarında küçük ya da orta derece güç farklılıkları[209] bulunan devlet ikililerinin, aralarında büyük güç farkı bulunanlara oranla savaşma olasılığının %33 daha fazla olduğunu saptamıştır.[210] *Geller* ise aralarında rekabet durumu olan devlet ikililerini ele aldığı çalışmasında, güç denkliğinin savaşa yol açma olasılığının güç üstünlüğünün savaşa yol açma olasılığının iki katı olduğunu belirlemiştir.[211] *Hensel* de iki taraf denk güçlere sahipse askerî karşılaşma (*military confrontation*) olasılığının en yüksek olduğunu savunmaktadır.[212]

Konu, askerî çatışma olasılığının ötesinde, uyuşmazlık ya da kriz yönetim biçimleri bakımından ele alındığında, taraflardan birinin güç üstünlüğüne sahip bulunması karşılıklı görüşmelerde de pazarlık gücünün daha fazla olması anlamına gelmektedir. Bu durumda güçlü taraf, başka hiçbir aktörü müdahil etmeden sorunu muhatabı devlet ile çözmek için gayret gösterecektir. Dolayısıyla taraflardan birinin büyük güç üstünlüğüne sahip olduğu durumlar, askerî çatışma olasılığını azalttığı gibi sorunun çözüm için üçüncü taraflara götürülmesi olasılığını da azaltmakta, ikili görüşmelere başvurma ihtimalini güçlendirmektedir.[213]

1.3.2.8. Askerîleşme Düzeyi *(Militarization)*

Bir devletin askerîleşmesi ile savaşa yatkınlığı arasında bir bağlantı bulunup bulunmadığı konusunda yapılan çalışmalarda birkaç farklı yaklaşım sergilendiği görülmektedir. Öncelikle üzerinde durulan konu "askerîleşme" kavramından ne anlaşılması gerektiğidir. Geleneksel

---

[207] Daniel S. Geller, "Power Differentials and War in Rival Dyads", **International Studies Quarterly**, Vol.37 (1993), 173-193, s.176-177.

[208] Geller and Singer, s.72-73.

[209] Bu alandaki ampirik çalışmalarda taraf devletlerin sahip oldukları gücü ölçebilmek için çeşitli ölçekler kullanılmaktadır. Bunlardan en yaygın olarak kullanılanlarından biri Ulusal Kabiliyet Birleşik Endeksi (Composite Index of National Capability (CINC) değeridir. CINC değeri, 1963 yılından başlayarak J. David Singer tarafından Savaş Korelasyonları Projesi (COW Project) kapsamında geliştirilmiş olan ve devletlerin ulusal güç kapasitelerini çeşitli unsurlar bakımından istatistiksel olarak ortaya koyan bir ölçektir. "CINC Score", COW Internet Sitesi, https://correlatesofwar.org/data-sets/national-material-capabilities, (03.05.2020)

[210] Bremer, s.313-314.

[211] Geller, s.189.

[212] Hensel ve Diğerleri, s.131.

[213] Nemeth ve Diğerleri, s.25-26.

askerîleşme teorisi, askerî kapasitenin genişlemesine bağlı olarak, bu yetenekleri kontrol eden silahlı kuvvetlerin idare üzerindeki etkisinin de genişleyeceğini, bu durumun devletin daha saldırgan politikalara yönelmesi sonucunu doğuracağını savunmaktadır. Zira askerî kabiliyetleri ellerinde bulunduran askerî liderlerin karar alma sürecindeki etkileri artacağından ve askerler sorunlara askerî imkanları kullanarak müdahale etme eğiliminde olacaklarından bu durum eninde sonunda savaş çıkmasına yol açacaktır.[214]

Bir devletin askerî gücünü artırarak barışı sağlaması, caydırıcılık yaklaşımının özünü oluşturur. Buna göre, bir devlet askerî açıdan güçlendikçe rakip devletlere kendisi ile çatışmaya girmelerinin maliyetinin çok yüksek olacağı mesajını verir ve hasımlarını bu tür bir hareket tarzından caydırır. Öte yandan, toplumun askerîleşmesi, savaşın giderek kaçınılmaz olarak görülmesine, diplomatik karakterli liderler yerine düşmanlık söyleminden faydalanan sert liderlerin iktidara gelmesine de sebep olabilir. Devletin askerî gücündeki sürekli artış ve düşmanca söylemlerin yaygınlaşması, diğer devletler tarafından tehdit olarak algılanmasına ve onların da silahlanma yarışına katılmasına yol açabilir.[215]

Bu konuda yapılan ampirik çalışmalarda, genellikle, bir devletin askerîleşmesinin belirtisi olarak savaş hazırlıkları, bu hazırlıkları ölçmek için de askerî harcamalardaki artış dikkate alınmaktadır. *Schofield* askerî harcamaların ölçüt olarak ele alınmasını iki bakımdan eleştirmektedir. Birincisi, askerî harcamalar savaşa yatkınlık ile ilişkilendirilse de askerî hükümetler ile sivil hükümetler arasında yapılan harcamalar açısından belirgin bir farklılık yoktur. İkincisi, askerî harcamaların artırılması, zaten gelecekte öngörülen bir savaş sebebiyle gerçekleştirildiği için kendi başına savaşın sebebi sayılamaz.[216]

Bremer, askerîleşmenin devlet ikililerinin savaşma olasılığı üzerindeki etkilerini ampirik olarak incelemiştir. Bu çalışmaya göre, incelenen örneklemin herhangi bir yılında, iki askerîleşmiş devlet arasında savaş çıkma olasılığı, askerîleşmemiş iki devlet arasında savaş çıkma olasılığının 6 katından daha fazladır. Bu çalışmadaki önemli tespitlerden biri ise biri askerîleşmiş diğeri askerîleşmemiş iki devlet arasındaki savaş durumlarının ele alınan örneklemin çok küçük bir kısmını oluşturmasıdır. Dolayısıyla rakip devlet ikilileri arasındaki askerîleşmenin, büyük ölçüde karşılıklı tetiklenen bir süreç olduğu dikkat çekmektedir.[217]

Schofield de devletlerin askerîleşme süreçlerinin askerî harcamalara indirgenmesini eleştirmekle birlikte askerîleşmenin savaş olasılığını artırdığına iki sebeple katılmaktadır: Birincisi, devletin karar alma sürecinde askerî etkiler arttıkça savaşa yol açacak kararların alınması ihtimali yükselir. İkincisi, bu karar genellikle kötü bir strateji izlenmesine yol açar; çünkü asker liderler anlaşmazlığı çabuk tırmandırma eğilimindedirler ve bu durum savaşa girecek devlete müttefikler bulması için yeterli zaman bırakmaz.[218]

---

[214] Julian Schofield, **Militarization and War**, lnitiatives in Strategic Studies: Issues and Policies, New York: Palgrave Macmillan, 2007, s.1.

[215] Bremer, s.318.

[216] Schofield, s.2.

[217] Bremer, s.330.

[218] Schofield, s.4-5.

1.3.2.9. Coğrafi Yakınlık/Bitişiklik *(Geographical Proximity/Contiguity)*

Savaş çalışmaları alanında yapılan birçok çalışmada birbirleriyle çelişen sonuçlarla karşılaşılsa da alanın üzerinde en fazla uzlaştığı ve çok sayıda ampirik çalışma ile desteklenen temel bulgulardan biri, coğrafi olarak yakın ya da bitişik[219] durumda bulunan devletlerin birbirleriyle savaşmaya daha yatkın olduklarıdır.

Alanın öncülerinden *Lewis F. Richardson* klasikleşmiş çalışmasında bir devletin sınırdaş olduğu devlet sayısının girdiği savaş sayısı ile bağlantılı olduğunu öne sürmüştür.[220] *Vasquez'e* göre, sorun odaklı bir yaklaşımla ele alındığında, coğrafi yakınlık ya da bitişiklik, tüm savaş çatışma sebepleri arasında açık ara birinci sıradadır ve savaşın temel sebebi olarak gösterilebilecek kadar önemlidir. Komşu devletlerin %85'i geçmişlerinde askerî olarak karşı karşıya gelmiş ve %55'i birbirleriyle savaşmıştır. Bu oran büyük devletler söz konusu olduğunda daha da artmaktadır. Birbirlerine komşu büyük devletlerin %93'ü askerî olarak karşı karşıya gelmiş ve %64'ünün aralarında savaş yaşanmıştır.[221] *Diehl*, rekabet durumu içindeki devletler ile coğrafyanın ilişkisini incelediği çalışmasında, bu devletler arasında savaşa yol açan rekabet durumlarının %92'sinin (13 durumun 12'sinin), rakip devletlerden en az birinin kendi toprağı ya da kendisine bitişik topraklar ile ilgili bir askerî karşılaşmadan kaynaklandığını belirlemiştir. Ayrıca incelenen dönemdeki uyuşmazlıklar içerisinde bitişiklik durumu bulunmayan yalnızca bir sorun (54 sorundan 1'i) savaşa dönüşmüştür. *Diehl*'e göre bu durum, savaş için bitişikliğin gerek şart olduğunu ancak yeter şart olmadığını gösterecek karar belirgindir.[222] Bir başka anlatımla, devletler birbirleri ile komşu oldukları için savaşmamakta, ancak savaşma niyeti varsa yakınlık/bitişiklik önemli fırsatlar yaratmaktadır.

Coğrafi yakınlığın/bitişikliğin savaşın çıkması üzerinde niçin bu kadar etkili olduğu sorusuna yönelik olarak başlıca üç açıklama getirilmiştir: Birincisi fiziksel yakınlığın etkilerine ilişkindir. Devletlerin savaşmaları için birbirlerine yakın olmaları gerekmektedir; zira devletlerin gücü anavatanlarından uzaklaştıkça zayıflar. Komşu coğrafyaların ötesinde, deniz aşırı bölgelerde savaşma kabiliyetine sadece sınırlı sayıdaki devlet sahiptir. Dolayısıyla yakınlık savaşmak isteyen devletlere bir olanak sağlamaktadır. İkinci açıklama, karşılıklı etkileşimlerin sayısı ile ilgilidir. Birbirlerinden farklı coğrafyalarda bulunan devletlerin uyuşmazlık alanları da sınırlanmaktadır. Oysa aynı coğrafyayı paylaşan devletler sürekli olarak çeşitli konularda olumlu ya da olumsuz etkileşimde bulunmak durumundadırlar. Olumsuz etkileşimlerin sayısının artması savaşların da daha çok olması sonucunu doğurmaktadır. Ülkesellik olarak adlandırılabilecek olan üçüncü açıklama, savaşları, yakınlığın ya da karşılıklı etkileşimleri sonucu olarak görmekten çok, çözüm bulunamamış ülkesel sorunlar ile ilişkilendirir. Savaşlar

---

[219] Coğrafi yakınlık ya da bitişiklik üzerine yapılan ampirik çalışmalar, bitişiklik ölçütü olarak ortak kara ve deniz sınırlarının bulunmasını, yakınlık ölçütü olarak başkentleri aralarındaki mesafeyi ve/veya kıyıları arasında 150 deniz milinden daha kısa mesafede bulunmasını esas almaktadır.

[220] Paul F. Diehl, "Contiguity and Military Escalation in Major Power Rivalries, 1816-1980", **The Journal of Politics**, Vol. 47, No. 4 (Nov., 1985), 1203-1211, s.1203.

[221] Vasquez, s.136-137.

[222] Diehl, "Contiguity and Military Escalation in Major Power Rivalries, 1816-1980", s.1206-1207.

komşu devletler arasında çıkmaktadır; çünkü komşu devletlerin aralarında toprak anlaşmazlıkları, kara ve deniz sınırlarının belirlenmesi gibi ülkesel sorunlar bulunmaktadır.[223]

1.3.2.10. Süregelen Rekabet *(Enduring Rivalry)*

Yapılan araştırmaların birçoğu geçmişte aralarında tekrar eden düşmanlıklar bulunan ya da askerî çatışmalar yaşanmış devletlerin, karşılıklı güven inşa etmekte zorlandıklarını, bu durumun aralarında yeniden kriz ve askerî çatışma meydana gelme olasılığını artırdığını ortaya koymaktadır. Özellikle de geçmişteki askerî çatışma, toprak parçalarının el değiştirmesi gibi statükoda değişim yaratmışsa, yeni bir anlaşmazlık halinde tarafların daha sert tavır takınması ve askerî seçeneklere daha çabuk başvurulması muhtemeldir.[224]

Temel kavram ve modeller kısmında da açıklandığı üzere, aynı devlet ikilileri arasında tekrar eden düşmanlıklar rekabet, süregelen rekabet ya da uzatılmış çatışma tanımları altında ele alınabilmektedir. Söz konusu durum, savaşın temel sebebi olmamakla birlikte askerîleşmiş devletler arası uyuşmazlıkların ve savaşların meydana gelmesi için gerekli ortamı hazırlayan en önemli koşullardan biri olarak kabul edilebilir. Rekabet durumu içindeki devletler arasındaki çatışmalar, tüm askerîleşmiş devletler arası uyuşmazlıkların dörtte üçünü ve tüm savaşların %80'ini oluşturmaktadır. Rekabet durumunun bu sayılarla da belirginleşen önemi, savaş çalışmalarında coğrafi yakınlık/bitişiklik ve demokrasi gibi bir temel değişken haline gelmesini sağlamıştır.[225]

ICB Projesi kapsamında, aynı devletler arasındaki süregelen rekabet durumunu uzatılmış çatışma kavramsallaştırması altında inceleyen *Brecher* ise, 1918-2017 yıllarını kapsayan dönemde 33 adet devletler arası uzatılmış çatışma tanımlamış, 20 ve 21'nci yüzyıllardaki uluslararası krizlerin yarısından fazlasının (1918-1994 döneminde %59'unun; 1995-2015 döneminde %52'sinin) uzatılmış çatışma durumları içinde meydana geldiğini saptamıştır.[226]

Nemeth v.d.'nin deniz yetki alanları uyuşmazlıkları özelindeki incelemeleri de bu konudaki genel eğilimi teyit eder niteliktedir. Yakın geçmişte aralarında askerî çatışma yaşamış ve aralarında güç denkliği bulunan devlet ikililerinin, deniz yetki alanlarına ilişkin bir uyuşmazlıkta yeniden askerî çatışma yaşaması olasılığı diğer durumlara oranla daha yüksektir.[227]

Uzatılmış çatışma ya da süregelen rekabet durumu ile ilgili vurgulanması gereken bir diğer nokta, bu tür çatışmaların çatışma yönetimi açısından gösterdikleri farklılıklardır. Bu tür çatışmalar yoğun biçimde üçüncü tarafların uzlaştırma veya arabuluculuk girişimlerine konu olmalarına karşın bu girişimlerinin çatışmanın gidişatı üzerindeki etkisi son derece sınırlı

---

[223] John A. Vasquez, "Why Do Neighbors Fight? Proximity, Interaction, or Territoriality", **Journal of Peace Research**, Vol. 32, No. 3 (Aug., 1995), s.279-282.

[224] Hensel ve Diğerleri, s.127-128.

[225] Paul F. Diehl and Gary Goertz, "The Rivalry Process: How Rivalries Are Sustained and Terminated", John A. Vasquez (Ed.), **What Do We Know about War?**, Second Edition, New York: Rowman & Littlefield Publishers, 2012, s.83-84.

[226] Brecher, **A Century of Crisis and Conflict in the International System,** s.23-25.

[227] Stephen C. Nemeth, Sara McLaughlin Mitchell, Elizabeth A. Nyman and Paul R. Hensel, "Ruling the Sea: Institutionalization and Privatization of the Global Ocean Commons", **International Interactions,** Vol.40(5) (2014), 711-736, s.729.

kalmaktadır. *Bercovitch ve Diehl'e göre*, süregelen rekabet durumunun her aşamasında uzlaştırma girişimleri ile karşılaşılmasına karşın, genel olarak, bu girişimlerin daha sonra çıkacak bir savaşı önlemek ya da savaşa varmayan askerî çatışmaların şiddetini azaltmak yönünde bir etkisi görülmemektedir. Görülen tek olumlu etki, bazı rekabetlerde, sonraki askerî çatışmanın başlamasını bir süre geciktirebilmesidir. [228]

1.3.2.11. İttifak İlişkileri *(Alliance)*

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının tarafları dikkate alındığında hem ittifak ilişkisi içinde olan hem de ittifak ilişkisi içinde olmayan devletlerin aralarındaki askerî çatışma ihtimallerinin incelenmesi gerekmektedir.

Öncelikle aralarında müttefiklik bağlantısı bulunmayan, rakip ya da uyuşmazlık yaşayan iki aktör ele alındığında, ittifakların uluslararası sistemde barışa mı yoksa savaşa mı hizmet ettiği sorunsalı ile karşılaşılmaktadır. Bu konudaki birinci yaklaşıma göre, güç dengesi mantığı içinde, rakipleri dengelemek üzere kurulacak askerî ittifaklar saldırganları caydırabilir ve savaşı önleyebilir.[229] Ayrıca ittifakların kurulması, devletlerin davranışlarındaki belirsizliği de azaltarak yanlış değerlendirmeler sonucunda çatışmanın ortaya çıkmasını da engelleyebilir.[230] Bu önermeye karşı çıkan ikinci yaklaşım ise, temelde, güvenlik ikilemine (*security dilemma*) dayanmaktadır. Buna göre, her ne kadar savunma amaçlı olduğu öne sürülse de bir devletin güvenliğini artırmak üzere diğer devletler ile kurduğu ittifak ilişkisi, bu devletin olası bir rakibinde güvensizlik algısı yaratacak ve rakip devletin de benzer ilişki biçimlerini geliştirmesine ya da askerî gücünü artırmaya çalışmasına sebep olacaktır. Böylece bloklaşma ve/veya silahlanma yarışı başlayacak, dolayısıyla başlangıçtakinden daha güvensiz bir aşamaya ulaşılacaktır. Bu yaklaşımda, ittifaklar, savaşa hazırlığın bir aşaması olarak görülmektedir.[231] Geleneksel sayılabilecek bu yaklaşımlara yönelik olarak savaş çalışmaları disiplini içinde gerçekleştirilen ampirik çalışmalarda uzun bir süre anlamlı sonuçlara ulaşılamamış; bu nedenle ittifakların çatışma üzerinde olumlu mu yoksa olumsuz mu etki yaratacağının kestirilemeyeceğini savunanlar da olmuştur.

Literatürde bu tartışmaya önemli katkıların *Leeds*'in 2003[232], *Johnson ve Leeds*'in 2011[233] tarihli çalışmalarından geldiğini ifade etmek mümkündür. Bu çalışmalarda, ittifak-çatışma ilişkisinde anlamlı sonuçlara ulaşılamamasının temel sebebinin, ittifakların yapıları birbirlerinden farklı olmasına rağmen bunların tümünü aynı küme içerisinde kabul etmek olduğu savunulmuştur. Bu çerçevede ittifaklar; savunma ittifakları, tarafsızlık paktları ve saldırgan ittifaklar olarak sınıflandırılarak ayrı ayrı ele alınmıştır. Bu sınıflandırmaya dayalı

---

[228] Bercovitch and Diehl, s.299-300.

[229] Brett Ashley Leeds, "Do Alliances Deter Aggression? The Influence of Military Alliances on the Initiation of Militarized Interstate Disputes", **American Journal of Political Science,** Vol.47, No.3 (July 2003), 427-439, s.427.

[230] Cashman, s.395.

[231] Michael R. Kenwick, John A. Vasquez ve Matthew A. Powers, "Do Alliances Really Deter?", **The Journal of Politics**, Vol.77, No.4 (July 2015), s.944-945.

[232] Leeds, "Do Alliances Deter Aggression? The Influence of Military Alliances on the Initiation of Militarized Interstate Disputes", **American Journal of Political Science,** Vol.47, No.3, (July 2003), 427–439.

[233] Jesse C. Johnson and Brett Ashley Leeds, "Defense Pacts: A Prescription for Peace?", **Foreign Policy Analysis,** Vol.7 (2011), 45–65.

olarak yapılan analiz sonucunda ise, saldırı altındaki müttefiklere yardım edilmesini açıkça zorunlu kılan savunma ittifaklarının, devletler arasında askerî çatışmayı azaltıcı etkisi bulunduğu, tarafsızlık paktları ve saldırgan ittifakların ise askerî çatışmayı şiddetlendirici etkiler yarattığı öne sürülmüştür.

Konuyla ilgili yine yakın tarihli sayılabilecek bir diğer çalışmada, ittifak türü-çatışma ilişkisi, bir aşama daha ilerletilerek uyuşmazlık yaratan sorunun türüne bağlı olarak yeniden değerlendirilmiştir. Bu yaklaşıma göre, yalnızca ittifakın türü çatışmanın şiddetlenip şiddetlenmeyeceğini belirlemez, aynı zamanda mevcut sorunun önem derecesi de incelenmelidir. *Wright ve Rider*, bu doğrultuda gerçekleştirdikleri çalışmalarında, toprak gibi en yüksek önem derecesine sahip sorunlar söz konusu olduğunda bile, saldırgan devletin hedefinde bulunan devletin bir savunma ittifakına üye olmasının askerî çatışma olasılığını azaltıcı etkisinin bulunduğunu doğrular nitelikte sonuçlara ulaşmışlardır.[234]

Aynı ittifaka üye olmayan devletler arasındaki askerî çatışma olasılıkları ile ilgili olabilecek iki farklı durum, her iki tarafın farklı bloklara üye olması ya da yalnızca bir tarafın ittifak bağı olması durumlarıdır. Bu alanda yapılan çalışmalarda, yalnızca bir tarafın bir büyük güçle ittifak içerisinde bulunduğu durumların savaşa dönüşme olasılığının, iki tarafın da ittifak ilişkisi bulunduğu durumdan daha yüksek olduğuna yönelik sonuçlara ulaşılmıştır. Her iki tarafın da farklı büyük güçler ile ittifak içerisinde olduğu durumlarda ise -özellikle 1945 sonrası dönem ele alındığında- sorunun savaşa dönüşme olasılığı azalmaktadır.[235]

Konunun incelenmesi gereken ikinci boyutu ise aynı ittifak içerisindeki devletlerin birbirleriyle çatışma olasılığıdır. İttifaklar, ilk bakışta, üyeleri arasında savaş ihtimalini azaltan güvenlik toplulukları olarak görülmektedir. Bu yaklaşım, modern dönemdeki ittifaklara ilişkin temel görüşü oluşturmaktadır. Ancak, NATO dışında bu görüşü destekleyen uzun süreli bir ittifak ilişkisi göstermek pek mümkün değildir. İttifaklara ilişkin daha eski tarihli ve ampirik olarak daha fazla desteklenebilen yaklaşım ise, ittifakların ortak tehdide karşı oluşturulmuş geçici anlaşmalardan ibaret olduğunu savunmaktadır. Buna göre, daha iyi bir anlaşma imkânı oluştuğunda ittifakın tarafları taahhütlerinden vazgeçme hakkına sahiptir. İttifaklar bu biçimde ele alındığında, müttefik devletler arasındaki savaş olasılığı ile müttefik olmayan devletler arasındaki savaş olasılığı eşitlenmektedir.[236] Nitekim *Bueno de Mesquita*, beklenen fayda (*expected utility*) teoremi ile gerçekleştirdiği ve 1816-1974 dönemini esas alan çalışmasında[237] beklentilerin aksine, savaşın düşmanlardan ziyade müttefikler arasında ortaya çıkma ihtimalinin daha fazla olduğunu ampirik verilere dayalı olarak savunmuş; Ray de aynı tarihsel dönemi ele alan 1990 tarihli çalışmasında[238] bu bulguları doğrulayan sonuçlar elde etmiştir.

---

[234] Thorin M. Wright and Toby J. Rider, "Disputed Territory, Defensive Alliances and Conflict Initiation", **Conflict Management and Peace Science**, Vol.31(2) (2014), 119–144, s.119-120.

[235] Geller and Singer, s.83-84.

[236] Bremer, s.315.

[237] Bruce Bueno de Mesquita, **The War Trap**, New Haven, Conn.: Yale University Press, 1981, s.30.

[238] James Lee Ray, "Friends as Foes: International Conflict and Wars between Formal Allies", Charles S. Gochman and Alan Ned Sabrosky (eds.), **Prisoners of War?: Nation-States in the Modern Era,** Lexington, MA: Lexington Books, 1990, s.73-91.

Öte yandan, *Bremer*'in yukarıda da sözü edilen çalışmasında, devlet ikilileri arasındaki ittifak ilişkilerinin savaşa yatkınlığa etkileri hakkında ulaştığı bulgular da dikkate değerdir. *Bremer*, savaşa yol açan parametreleri birbirinden bağımsız olarak (*bivariate*) analiz ettiğinde, aralarında savunma paktı ya da tarafsızlık anlaşması bulunan devletlerin birbirleriyle savaşma olasılığının, aralarında hiçbir ittifak ilişkisi bulunmayan devletlerin savaşma olasılığından yaklaşık 4 kat fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır. Söz konusu parametreleri birbirleriyle bağlantılarını da içerecek şekilde çoklu (*multivariate*) analize tabi tuttuğunda ise, iki devlet arasında bir ittifak ilişkisi bulunmasının savaş olasılığını az da olsa düşürdüğünü; ittifak içinde olan her iki devletin de fazlasıyla askerîleşmiş olmasının ise bu durumun istisnasını meydana getirdiğini saptamıştır.[239]

Brecher, ittifak ilişkilerinin devletlerin savaşa yatkınlığını etkilediği gibi kriz davranışları üzerinde de belirleyici etkisi olduğuna dikkat çekmektedir. Buna göre, bir kriz aktörü, bir büyük güçten güvenilir bir destek sağlıyorsa, bu aktörün yalnız başına hareket edeceği duruma oranla daha büyük kararlılık ve hızla hareket etmesi olasıdır. *Brecher*'ın kriz davranışının diğer faktörleri olarak sunduğu kriz yönetim tekniği (yatıştırıcı ya da şiddetlendirici), uluslararası bir örgütün desteğini arama ve karar alıcı birimin büyüklüğü ve yapısı da kriz aktörünün içinde bulunduğu ittifak ilişkisinden etkilenirler.[240]

1.3.2.12. Üçüncü Tarafların Müdahalesi *(Third Party Intervention)*

Devletler arası kriz ve çatışmalara üçüncü tarafların müdahalesi, kriz ve çatışmanın gelişimi üzerinde önemli etkiler yaratma potansiyeline sahiptir. İki devlet arasında uyuşmazlık konusu sorun ya da sorunlar ile doğrudan ilgisi olmayan aktörler, çıkarlarının etkilenmesi ya da uluslararası güvenlik ve istikrarın bozulması gibi nedenlerle söz konusu duruma müdahil olabilmektedirler. Ulus devletler, ulus devletlerden oluşan koalisyonlar, hükümetler arası örgütler ve uluslararası sivil toplum kuruluşları, uluslararası siyasette sorunlara müdahil oldukları deneyimlenen başlıca aktörlerdir. Üçüncü taraflar olarak adlandırılan bu aktörlerin müdahalesinin, çatışmayı yatıştırması ve sorunlara çözüm getirmesi mümkün olduğu gibi, çatışmayı genişletmesi ve şiddetini artırması da olasıdır.

Literatürde üçüncü tarafların çatışmalara müdahalesi genellikle uzlaştırma ve arabuluculuk faaliyetleri bağlamında incelenmekle birlikte, bu müdahaleler her zaman tarafsız biçimde gerçekleşmez. Başta büyük devletler olmak üzere hükümetler arası örgütler ve uluslararası sivil toplum kuruluşları da dâhil tüm aktörlerin tarafsız olduğu kadar, bir taraf yanında yer alarak da çatışmalara müdahale ettikleri gözlenmektedir.[241]

---

[239] Bremer, s.328-336.

[240] Brecher, **Crises in World Politics: Theory and Reality**, s.32.

[241] Renato Corbetta, "Between Indifference and Coercion: Third-party Intervention Techniques in Ongoing Disputes", **Conflict Management and Peace Science**, Vol.32(1) (2015), 3-27, s.4.

Bir büyük gücün, devam eden bir savaşa katılma kararı, çevresel siyasal koşullardan bağımsız değildir. Bu koşulların en önemlisi de diğer büyük güçlerin savaşa katılıp katılmama davranışlarıdır. *Bremer ve Yamamato*, diğer büyük güçlerin savaşa müdahil olmaları halinde büyük gücün savaşa katılma olasılığının arttığını, aksi halde azaldığını ortaya koymuşlardır.[242]

Corbetta ve Dixon, askerîleşmiş devletler arası uyuşmazlıklarda (MIDs) üçüncü tarafların taraf seçerek çatışmaya müdahil olma davranışlarını analiz ettikleri çalışmalarında, 1946-2001 yılları arasında yaşanmış 1809 müdahale durumu saptamışlardır. Üçüncü tarafların taraf seçerek çatışmaya müdahale tekniklerine ilişkin sınıflandırma Tablo 1.4'te gösterilmiştir.

Askerî Olmayan		**Askerî**
Diplomatik	**Ekonomik**	
Destek açıklaması	Ekonomik yardım teklifi	Askerî yardım teklifi
Karşı çıkma açıklaması	Ekonomik yardım	Askerî yardım
Ateşkes çağrısı	Ekonomik yaptırım	Askerî yaptırımlar
Askerlerin geri çekilmesi çağrısı		Kara kuvvetlerini kullanma tehdidi
Diplomatik yardım		Deniz kuvvetlerini kullanma tehdidi
Diplomatik yaptırım		Hava kuvvetlerini kullanma tehdidi
		Kara kuvvetlerini harekete geçirmek
		Deniz kuvvetlerini harekete geçirmek
		Hava kuvvetlerini harekete geçirmek
		Kara kuvvetlerini kullanmak
		Deniz kuvvetlerini kullanmak
		Hava kuvvetlerini kullanmak

Tablo 1.4: Üçüncü Tarafların Taraf Seçerek Çatışmaya Müdahale Biçimleri[243]

Söz konusu 1809 müdahalenin yaklaşık %71'ine karşılık gelen 1283 müdahale diplomatik, yaklaşık %23'üne karşılık gelen 413 müdahale ise askerî karakterdedir. Ekonomik müdahale durumları, 113 olayla tüm müdahalelerin yalnızca %6.25'ini oluşturmaktadır. Bu sonuçlar, üçüncü taraf müdahalelerinde ağırlıkla diplomatik yöntemlerin tercih edildiğini, bunu askerî yöntemlerin izlediğini göstermektedir. Ekonomik yöntemlerin daha az tercih ediliyor olmasının temel sebebinin, uzun vadede çatışmaya taraf devletlere büyük maliyetler yaratabilecek bu önlemlerin, kısa vadede ise istenen sonuçları vermemesi olduğu değerlendirilmektedir. Bu sayısal verilere rağmen, üçüncü tarafların çatışmalara askerî olarak müdahil olması, tüm çatışmaların yalnızca dörtte birinde görülen bir durumdur ve çatışmaların genellikle iki devlet arasında cereyan ettiğini ifade etmek mümkündür.[244]

[242] Renato Corbetta and William J. Dixon, "Danger Beyond Dyads: Third-Party Participants in Militarized Interstate Disputes", **Conflict Management and Peace Science**, Vol.22 (2005), 39-61, 2005, s.40.

[243] Corbetta and Dixon, s.44'ten alınmıştır.

[244] Corbetta and Dixon, s.48.

Üçüncü taraf müdahalesi, müdahale eden aktör kategorileri açısından incelendiğinde, devletlerin tüm müdahale biçimlerinde büyük bir ağırlıkla temel aktör olduğu görülmektedir. *Corbetta ve Dixon*, 1946-2001 yılları arasında inceledikleri 1809 müdahale durumunda, devletlerin, 1264 müdahale ile tüm müdahalelerin yaklaşık %70'ini gerçekleştirdiklerini ortaya koymuşlardır. Bunu %23 ile hükümetler arası örgütler, %5 ile devlet koalisyonları ve %1.5 ile uluslararası sivil toplum kuruluşları takip etmektedir. Çalışmada öne çıkan bir diğer nokta ise, hükümetler arası örgütler ve sivil toplum kuruluşlarının müdahalelerinde genellikle tarafsız bir tutum sergilemeleridir. Bunun istisnası ise, hükümetler arası örgütlerin, karşı çıkma açıklaması yapmak ya da ateşkese davet etmek gibi diplomatik yollara başvurduğunda, bunu taraf seçerek gerçekleştirmeleri, söz konusu açıklama ve çağrıları çatışmanın tek bir tarafına yöneltmeleridir.[245]

Corbetta ve Dixon, aynı inceleme döneminde, çatışmalara üçüncü taraf olarak en fazla müdahil olan devletleri de belirlemişlerdir.[246] Buna göre Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK)'nin beş daimî üyesi (ABD, RF, ÇHC, Birleşik Krallık ve Fransa), toplam 1264 devlet müdahalesinin 679'unu gerçekleştirerek %53'lük bir oranla başı çekmektedirler. Bu oran konu askerî müdahale olduğunda daha da artmaktadır; askerî olarak çatışmaya müdahil olma durumlarının %66'sını bu devletler yaşama geçirmişlerdir. Devletler arası çatışmalara üçüncü taraf olarak en fazla müdahil olan devletlerin analizi, büyük güçlerin, büyük güç olma çabası içindeki devletlerin, bölgesel büyük güçlerin ve ABD müttefiklerinin bu yönde bir eğilimi olduğunu ortaya çıkarmaktadır.[247] Orta Doğu'da yer alan devletlerin, özellikle de Mısır, Suriye ve Ürdün'ün müdahil olma sayıları dikkat çekici bir düzeydedir.

1.3.2.13. Bölgesel Yayılma *(Regional Contagion/Diffusion)*

Uluslararası çatışmayı etkileyen önemli etkenlerden biri de çatışmaya taraf olan devletlerin bulundukları bölgelerdir. Dünyada çatışma yaşanmayan hiçbir bölge bulunmamakla beraber çatışmaların sıklık ve şiddeti bölgeler arasında büyük farklılıklar göstermektedir.

Neumann'a göre bölge, bir taraftan uluslararası sistem ile benzerlikler gösteren bir alt-sistem bir taraftan da kendine özgü jeopolitik ve kültürel nitelikler taşıyan bir yapıdır. Bölge, ikili ilişkiler ile sistem düzeyindeki ilişkiler arasında bir orta düzey meydana getirmektedir. Bu durum bölgelerin incelenmesini gerekli kılar.[248] Öte yandan, *Sönmezoğlu*'nun da belirttiği üzere, bölgesel analiz düzeyinde gerçekleştirilen nicel ve nitel çalışmalar, devlet ve uluslararası sistem düzeyindekilerle karşılaştırıldığında sayıca azdır ve bu düzeyde araştırma yapmanın kendine özgü zorlukları mevcuttur. Bölgeler, karşılaştırmalar yaparak genellemeler oluşturmak

[245] Corbetta and Dixon, s.48.

[246] Sırasıyla en yüksekten en düşüğe doğru sıralama ve müdahil olma sayıları: ABD (296), SSCB/RF (158), ÇHC (78), Fransa (75), Birleşik Krallık (72), Mısır (40), Avustralya (24), Hindistan (21), İran (21), Almanya (19), Suriye (15), Ürdün (15), Japonya (15), Kanada (15), Küba (15). Corbetta and Dixon, s.48, Tablo 3.'ten özetlenmiştir.

[247] Corbetta and Dixon, s.52-53.

[248] Iver B. Neumann, "Introduction", **Regional Great Powers in International Politics**, Iver B. Neumann (Ed.), Great Britain: Macmillan, 1992, s.xi.

için devletler ya da uluslararası sistemin tarihsel kutupluluk durumları kadar elverişli görünmemektedir.[249]

Brecher, 20'nci yüzyılda yaşanan krizleri, bölgeler ve uluslararası sistemin kutupluluk durumu bazında incelediği çalışmasında, 1918-1994 yılları arasında tanımladığı toplam 328 krizin; 90 (%27)'ının Afrika'da, 46 (%14)'sının Kuzey ve Güney Amerika'da, 61 (%19)'inin Asya'da, 66 (%20)'sının Avrupa'da ve 65 (%20)'inin Orta Doğu'da ortaya çıktığını belirlemiştir. Tüm dönem ele alındığında, en düşük ve en yüksek kriz sayılarına sahip Amerika Kıtası ve Afrika dışındaki bölgelerdeki kriz oranları birbirine yakın görülmektedir. Ancak 2'nci Dünya Savaşı sonrası döneme odaklanıldığında; Avrupa'daki toplam krizlerin sadece %23'ünün, Afrika'daki toplam krizlerin %87'sinin, Asya'daki toplam krizlerin %46'sının, Orta Doğu'daki toplam krizlerin ise %56'sının bu dönemde gerçekleştiği görülmektedir.[250] Bu değerlerden, 2'nci Dünya Savaşı sonrası dönemde Avrupa'da kriz ve çatışma bakımından önemli bir azalma söz konusu iken Afrika'da büyük bir artış yaşandığı, Asya ve Orta Doğu'nun ise önemli bir dönemsel değişiklik yaşamadan kriz ve çatışma bölgesi olmayı sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Benzer şekilde, uzatılmış çatışmaların bölgelere dağılımı incelendiğinde ise, Afrika'da 5 (3'ü çözülmüş), Kuzey ve Güney Amerika'da 3 (2'si çözülmüş), Asya'da 7 (3'ü çözülmüş), Avrupa'da 7 (tamamı çözülmüş), Orta Doğu'da 4 (1'i çözülmüş) ve çobölgeli 6 (3'ü çözülmüş) uzatılmış çatışma durumu tanımlanmıştır.[251]

Çatışmaların belirli bölgelerde yoğunlaşmasının sebepleri iki başlık altında incelenebilir. Birincisi bölgelerin kendilerine özgü siyasal, sosyal ve ekonomik koşullarıdır. Batı Avrupa'da ulus devlet oluşumu ve devlet sınırlarının belirlenmesine yönelik çatışmalar, 20'nci yüzyılın ilk yarısında büyük ölçüde tamamlanmıştır. Benzer şekilde, kolonyalizm sonrası Kuzey ve Güney Amerika'da da 20'nci yüzyıla gelindiğinde ulus devletleşme süreçlerine bağlı çatışmaların sona erdiğini ifade etmek mümkündür. Öte yandan, kolonyalizmden ancak 1'inci ve 2'nci dünya savaşları sonrasında bağımsızlıklarını kazanan devletlerin yoğun olarak bulunduğu Afrika, Orta Doğu, Doğu ve Güneydoğu Asya için aynı şeyleri ifade etmek mümkün görülmemektedir. Bu süreçlere Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin ve Yugoslavya'nın dağılması sonrası Batı Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya'da yaşanan sınır uyuşmazlıkları, rejim değişiklikleri ve etnik kökenli çatışmalar ile 21'inci yüzyılın ikinci on yılına girilirken Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki çoğunluğu Arap ülkelerinde başlayan halk ayaklanmaları ve iç savaşları da eklemek gereklidir. Konuyu ekonomi temelli olarak kapitalist sistemin gelişimi bağlamında ele alan *Wallerstein*'a göre de merkez, yarı-çevre ve çevre modeli içerisinde, tarihsel olarak daha önce endüstrileşen Batı Avrupa ve Kuzey Amerika merkezi oluştururken, çevre ve yarı-çevre ülkeleri de yukarıda sayılan çatışma yoğun bölgelerde yer almaktadır.[252]

---

[249] Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, 6. Baskı, İstanbul: Der Yayınları, 2014, s.91-92.

[250] Brecher, **A Study of Crisis**, s.100.

[251] Brecher, **International Political Earthquakes**, s.17-18.

[252] Immanuel Wallerstein, **Dünya Sistemleri Analizi: Bir Giriş**, 3. Basım, İstanbul: Bgst Yayınları, Şubat 2014, s.60-62.

Öte yandan, bir bölgedeki çatışmayı yalnızca bölgenin kendine özgü siyasal, sosyal ve ekonomik dinamiklerine bağlı olarak açıklamak yeterli değildir. Özellikle büyük doğal kaynak havzaları ya da uluslararası ulaştırmada kullanılan boğazlar gibi stratejik noktaların kontrol altında tutulması, büyük güç mücadelesinin bir yansıması olarak bazı bölgelerdeki çatışmaların körüklenmesine yol açmaktadır. *Kelly*, bu tür bölgelerdeki çatışmaları anlamak için, jeopolitikte öteden beri kullanılan ancak siyaset bilimi tarafından yeterince ele alınmadığını değerlendirdiği "parçalanma kuşağı" tabirini önermektedir. Parçalanma kuşağı; yerel karışıklıkların, aslında bölgeye göre dış güç konumunda bulunan büyük güçler arasında çatışmaya dönüştüğü bölgelerdir. İki dünya savaşı da dahil olmak üzere 20'nci yüzyıldaki devletler arası çatışmalar bu tür bölgeler üzerindeki çıkar çatışmalarından kaynaklanmıştır.[253]

Bölgesel güvenlik dinamiklerinin devletler arası uyuşmazlıklar üzerindeki en önemli etkilerinden biri, aynı bölgede devam eden bir askerî çatışmanın diğer devletleri de içine çekmesidir. Literatürde bulaşma ya da yayılma olarak ifade edilen bu sürece ilişkin yapılan çalışmaların büyük kısmı, iç savaşlar ya da etnik kökenli çatışmaların yayılımını ele almaktadır.[254] Devletler arası savaşların bölgesel yayılımı ile ilgili çalışma sayısı daha az olmakla birlikte bulgularının tutarlı olduğunu ifade etmek mümkündür. Örneğin *Bremer,* 1982 tarihli çalışmasında, 20'nci yüzyıl boyunca savaşların yayılma etkisi gösterdiğine ilişkin genel bir kanaat bulunmakla birlikte, savaşların bölgeler arasında kar topu etkisine benzer bir yayılımının olduğu düşüncesinin ampirik olarak gerçeklenmediğini, ancak devam eden bir savaşın aynı bölgedeki diğer devletlere yayılma ihtimalinin yüksek olduğunu ortaya koymuştur.[255] *Starr ve Most*, savaşın yayılması ve sınırdaş olma ilişkisine ilişkin hipotezlerini, önce 1946-1965 periyodunda tüm dünyadaki örnekler[256] daha sonra 1960-1977 döneminde Afrika alt-sistemindeki savaşlar bağlamında iki ayrı çalışmada ele almışlardır. Her iki çalışmadaki bulguların da "sınırlarında savaş olan devletlerin daha sonraki bir zaman diliminde savaş girme olasılığının sınırlarında savaş olmayan devletlerden daha fazla olacağına" ilişkin hipotezlerini doğruladığını öne sürmüşlerdir.[257]

Özetle, bölgelerin çatışma ile olan ilişkisinde, çatışmaların sıklığı ve şiddeti açısından bölgeler arasında bir dengesizlik söz konusudur. Bu dengesizlik bir yandan bölgelerin kendine özgü siyasal, sosyal ve ekonomik süreçlerinden kaynaklanırken, özellikle doğal kaynak zengini ve stratejik ulaştırma noktalarını barındıran bölgelerde büyük güç mücadelesi de çatışmaları şiddetlendirmektedir. Bu ilişki bakımından dikkate alınması gereken bir başka boyut ise, bölgesel olarak devam eden askerî çatışmaların yayılma etkisi ile bölgedeki diğer devlet ve aktörleri de içine çekme eğilimidir.

---

[253] Philip L. Kelly, "Escalation of Regional Conflict: Testing the Shatterbelt Concept**", Political Geography Quarterly**, Vol. 5, No. 2 (April 1986), 161-180, s.161-162.

[254] Geller and Singer, s.105-106.

[255] Stuart A. Bremer, "The Contagiousness of Coercion: The Spread of Serious International Disputes, 1900–1976", **International Interactions: Empirical and Theoretical Research in International Relations**, Vol.9, No.1 (1982), 29-55, s.53.

[256] Harvey Starr and Benjamin Most, "The Substance and Study of Borders in International Relations Research", **International Studies Quarterly**, Vol.20 (1976), 581-620.

[257] Harvey Starr and Benjamin Most, "Contagion and Border Effects on Contemporary African Conflicts", **Comparative Political Studies**, Vol.16 (1983), 92-117, s.112-113.

1.3.2.14. Uluslararası Sistemin Yapısı *(System Structure-Polarity)*

Uluslararası sistemin yapısının[258] çatışmaya ne yönde etki ettiğine ilişkin olarak çok sayıda teori geliştirilmiş ve bu teorilerin sınanmasını amaçlayan kayda değer sayıda ampirik çalışma gerçekleştirilmiştir. Ancak gerek teorilerin muğlaklığı gerekse gerçekleştirilen çalışmaların yöntemsel farklılıkları, üzerinde uzlaşılmış bulgular ortaya çıkmasına imkân tanımamıştır. Örneğin sistemin iki kutuplu mu yoksa çok kutuplu olduğunda mı çatışmaya daha yatkın olacağı sorgulanırken, bazı çalışmalarda kutup olarak tek bir büyük devletin bazı çalışmalarda devletlerden oluşan koalisyon ya da blokların, bazen ise her ikisinin birden kullanıldığına rastlanmaktadır.[259]

Geller ve Singer, sistemin yapısı ile çatışma ilişkisi bağlamında başlıca teorisyenleri; sistemin tek bir hâkim güç (hegemon) tarafından yönetildiği zaman daha istikrarlı olunacağını savunanlar (*Organski, Modelski*, *Gilpin*), iki kutuplu düzende dengelenmiş halde daha barışçıl olacağını savunanlar (*Waltz*) ve çok kutuplu sistemlerde ittifak ilişkilerinde esneklik olduğunda barışçıl olacağını savunanlar (*Deutsch ve Singer*; *Morgenthau*) olarak tasnif etmektedirler.[260]

Kutupluluk-savaş ilişkisinde kesin bir değerlendirme yapmak mümkün görülmese de birtakım genel eğilimlerin belirginleştiği ifade edilebilir. Öncelikle, yapılan çalışmalar aynı kutupluluk durumunun, farklı zaman dilimlerinde farklı sonuçlara yol açtığını göstermektedir. Örneğin *Wayman*'a göre, 19'uncu yüzyılda devlet gruplarından oluşan çok kutupluluk savaşa yol açmakta ve savaş öncesinde kutuplar dağılmakta iken; 20'nci yüzyılda çok kutupluluk barışı sağlamakta, savaş öncesinde sistem sert iki kutuplu düzene dönüşmekte ve savaş başlamaktadır. Ayrıca birkaç çalışmadan ortak olarak çıkarılabilecek bir diğer sonuç, kutuplaşmanın artması, ittifakların genişlemesi ve kuvvetlenmesinin yaklaşan bir savaşın emaresi olarak görülebileceğidir. Bir diğer önemli bulgu ise büyük ve şiddetli savaşların çok kutuplu dönemlerden ziyade kutuplaşmanın sertleştiği iki kutuplu dönemlerde yaşandığıdır.[261]

Uluslararası sistemin kutupluluk durumu ile istikrarı arasındaki ilişkiyi, uluslararası krizleri analiz birimi kabul ederek inceleyen *Brecher*, 1918-2002 yılların arasındaki dönemi dört kutupluluk durumu çerçevesinde açıklamaktadır: **Çok kutupluluk**; 1918-1939 arasını (iki savaş arası dönem) kapsamaktadır ve uluslararası sistem üç ve daha fazla birbirine denk askerî güç ve karar merkezinden oluşmaktadır. **İki kutupluluk**; 1945-1962 arasındaki Soğuk Savaş dönemini kapsamaktadır ve sistemde ABD ile SSCB'nin dışında askerî güç ve karar merkezi bulunmamaktadır. **İki kutuplu çok merkezlilik**; 1963-1989 arasındaki Soğuk Savaş dönemini kapsamaktadır ve sistemde ABD ve SSCB askerî güç merkezlerini oluşturmakla birlikte bunlar dışında da karar merkezleri oluşmuştur. **Tek kutuplu çok merkezlilik**; 1990-2002 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır ve Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra ABD'nin tek süper güç olduğu ancak çok sayıda karar merkezinin oluştuğu dönemi tanımlamaktadır. *Brecher* kutupluluk-istikrar modeli olarak adlandırdığı yaklaşımında, 1918-2002 yılları arasında

[258] Sistemin yapısı ile kastedilen kutupluluk (polarity) durumudur. Kutupluluk; uluslararası sistemin büyüklüğünü incelemek için kullanılan bir kavramdır ve sistemdeki güç dağılımı ile ilişkilidir. Bu kavram, bazen bir büyük gücü bazen ittifak halindeki bir devletler grubunu tanımlamak için kullanılmaktadır. Cashman, s.389.

[259] Cashman, s.388-389.

[260] Geller ve Singer, s.115-116.

[261] Cashman, s.394-395.

tanımladığı 391 uluslararası krizin dönemsel dağılımını ele almış ve sistemin büyüklüğünü (sistemdeki devlet sayısı değişmektedir) de bir düzeltme değeri olarak uygulamıştır. Elde ettiği sonuçlara göre; sistem istikrarlıdan istikrarsıza doğru şu şekilde sıralanmaktadır: **Çok kutupluluk** (yılda 3.73 kriz), **tek kutuplu çok merkezlilik** (yılda 3.77 kriz), **iki kutupluluk** (yılda 5.67 kriz) ve **iki kutuplu çok merkezlilik** (yılda 6.99 kriz). Sistemdeki istikrar değişimleri incelendiğinde ise, çok kutupluluktan iki kutupluğa geçişte kriz oranında %52 artış, iki kutupluluktan iki kutuplu çok merkezliliğe geçişte kriz oranında %23 artış ve iki kutuplu çok merkezlilikten tek kutuplu çok merkezliliğe geçişte kriz oranında %46 azalma görülmektedir.[262] Bu verilerden en istikrarsız yapının iki kutuplu çok merkezlilik olduğu ve çok kutupluluğun iki kutupluluğa oranla daha istikrarlı olduğu anlaşılmakla birlikte iki nokta üzerinde durmakta fayda vardır. Birincisi, krizlerin sadece küçük bir bölümü savaşa dönüştüğünden bu değerleri savaş çalışmalarında elde edilen verilerle karşılaştırmak doğru değildir. İkincisi, Brecher'ın uluslararası kriz tanımı devletler arası çatışmayı kapsadığından, özellikle 1990'lı yıllar sonrasında ortaya çıkan iç savaşlar, etnik ve mezhep kökenli çatışmaları içermemektedir.

[262] Brecher, **International Political Earthquakes**, s.81-99.

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ DENİZ YETKİ ALANLARI UYUŞMAZLIĞININ GELİŞİMİ

Bu bölümde Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları uyuşmazlığının gelişimi ele alınarak, sorunun başlangıcı ve kaynakları, tarafların soruna yaklaşımları ve sorunda 2021 yılı ortalarına kadar gelinen aşama incelenmektedir. Bu bağlamda, öncelikle Doğu Akdeniz coğrafi olarak tanımlanmakta ve soruna coğrafi olarak müdahil olan devletler belirlenmektedir. İkinci olarak, sorunun hukukî boyutunu oluşturan deniz yetki alanları tanımlarına ve bu alanların sınırlandırılmasına ilişkin uluslararası hukuk kurallarına değinilmektedir. Üçüncü olarak, uyuşmazlığın şiddetlenmesinin temel sebebini oluşturan Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları potansiyeli değerlendirilmektedir. Dördüncü olarak, sorunun tarafları olan GKRY, Yunanistan, Türkiye ve KKTC'nin, konuya yaklaşımlarına, temel argümanlarına ve bu argümanlara dayalı olarak gerçekleştirdikleri uygulamalara yer verilmektedir. Daha sonra, bu uyuşmazlığa bağlı olarak bölgede gelişmekte olan devletler arası yakınlaşmalara değinilmektedir.

2.1. Doğu Akdeniz'de Coğrafi Durum

Doğu Akdeniz, coğrafi açıdan, Tunus'un Bon Burnu ile İtalya'nın Sicilya Adası'nın batıya uzanan ucundaki Lilibeo Burnu arasında çizilen hattın doğusundaki deniz alanı olarak tanımlanmaktadır. (Şekil 2.1)[263] Bu tanımlamaya göre Doğu Akdeniz; İtalya, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Karadağ, Arnavutluk, Yunanistan, Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin[264], Mısır, Libya ve Tunus kıyıları ile çevrilidir; ayrıca ada devleti statüsündeki Malta ve Kıbrıs[265] adalarının da bu denize bakan kıyıları bulunmaktadır.

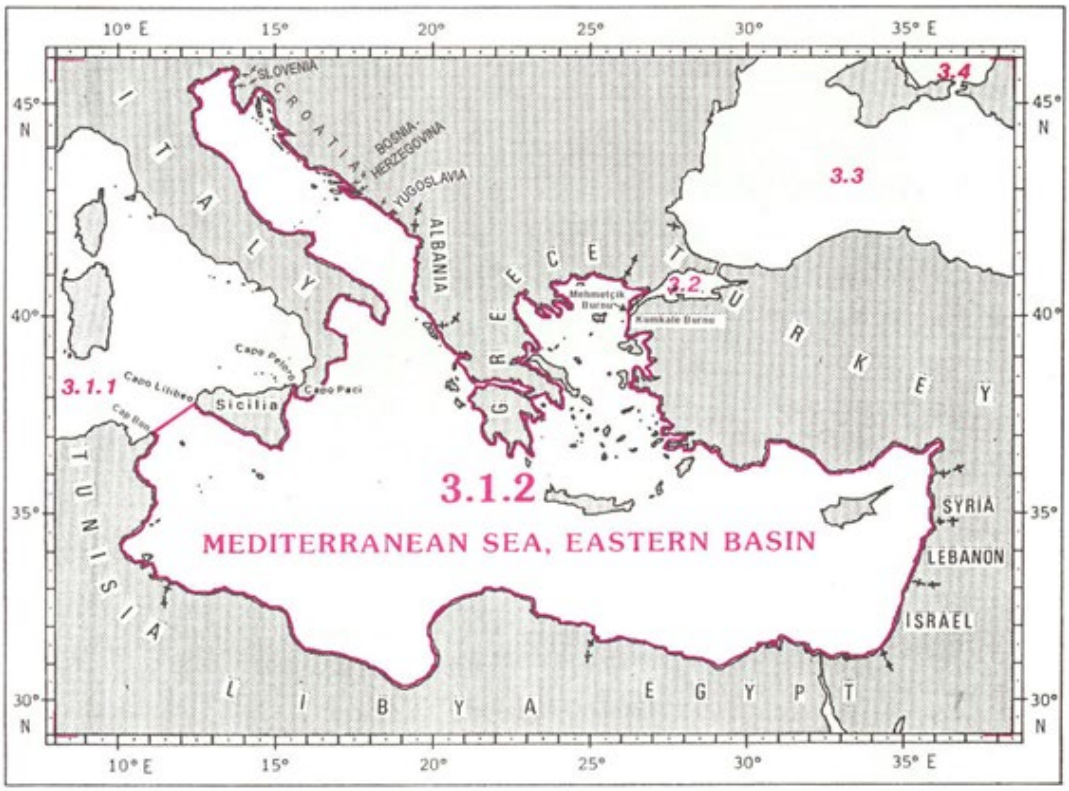
İncelediğimiz uyuşmazlık konusu odaklı olarak ele alındığında; Doğu Akdeniz'deki soruna doğrudan veya dolaylı olarak taraf olabilecek bölgesel aktörler, Türkiye, Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır ve Libya olarak ortaya çıkmaktadır.[266]

[263] Limits of Oceans and Seas, Special Publication No.28, 3'rd Edition, International Hydrographic Organization, 1953, Monte-Carlo, s.15. https://epic.awi.de/id/eprint/29772/1/IHO1953a.pdf, (20.10.2020)

[264] Filistin'in Gazze Şeridi bölgesinin Doğu Akdeniz'e kıyısı bulunmaktadır.

[265] 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin fiilen ortadan kalkmış olması sonucunda, adanın kuzeyinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve güneyinde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi adı altında iki farklı idari otorite bulunmaktadır.

[266] Kıbrıs Adası'nda bulunan Akrotiri ve Dikelya askerî üsleri Birleşik Krallık'a ait egemen topraklardır. Bu nedenle bu üslerin sahip oldukları kıyıların da Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarına sahip olabilecekleri öne sürülmüşse de bugüne kadar Birleşik Krallık tarafında bu yönde bir girişimde bulunulmamıştır.

Şekil 2.1: Doğu Akdeniz'in Sınırları[267]

[267] IHO PUBLICATION S-23, Limits of Oceans and Seas, Draft 4th Edition, 2002, https://legacy.iho.int/mtg_docs/com_wg/S-23WG/S-23WG_Misc/Draft_2002/Draft_2002.htm, (20.10.2020).

2.2. Deniz Yetki Alanlarının Hukukî Tanımları ve Sınırlandırılması

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının tüm tarafları, kendi deniz yetki alanlarını iddialarını genelde uluslararası hukuka, özelde ise uluslararası deniz hukukuna dayandırmaktadırlar. Bu nedenle, söz konusu uyuşmazlığın temellerinin ve tarafların iddialarının dayanaklarının anlaşılabilmesi için uluslararası hukukun konuya ilişkin tanım, kural ve ilkelerinin açıklanması[268] gereklidir.

2.2.1. Uluslararası Hukukta Deniz Yetki Alanları

Uluslararası hukukta deniz alanlarını; ulusal yetkiye tabi deniz alanları ve ulusal yetkiye tabi olmayan deniz alanları olmak üzere başlıca iki kategoride incelemek mümkündür. Ulusal yetkiye tabi olmayan deniz alanları; açık denizler, okyanus tabanı ve altıdır.[269] Bu alanlar tüm insanlığın ortak malı olarak kabul edilmektedir.[270]

Ulusal yetkiye tabi deniz alanları, bir başka ifadeyle deniz yetki alanları ise; iç sular, kara suları, uluslararası boğazlar, takımada suları, bitişik bölge, münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığını kapsar. Bu alanlarda devletler, egemenliklerinden kaynaklanan birtakım haklara sahiptirler ve hukuken belirlenmiş yetkiler kullanırlar.[271] İç sular ve kara suları, devletlerin kara ülkesinin devamı olarak kabul edilmekte ve bu alanlar kimi istisnalarla devletlerin egemenliğine tabi olmaktadır. Kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge ise, devlet egemenliğinin ötesinde bulunan ancak devletlerin bazı ulusal yetkileri kullandığı deniz alanlarıdır.[272] Uluslararası hukuka göre deniz yetki alanları Şekil 2.2'de gösterilmiştir.

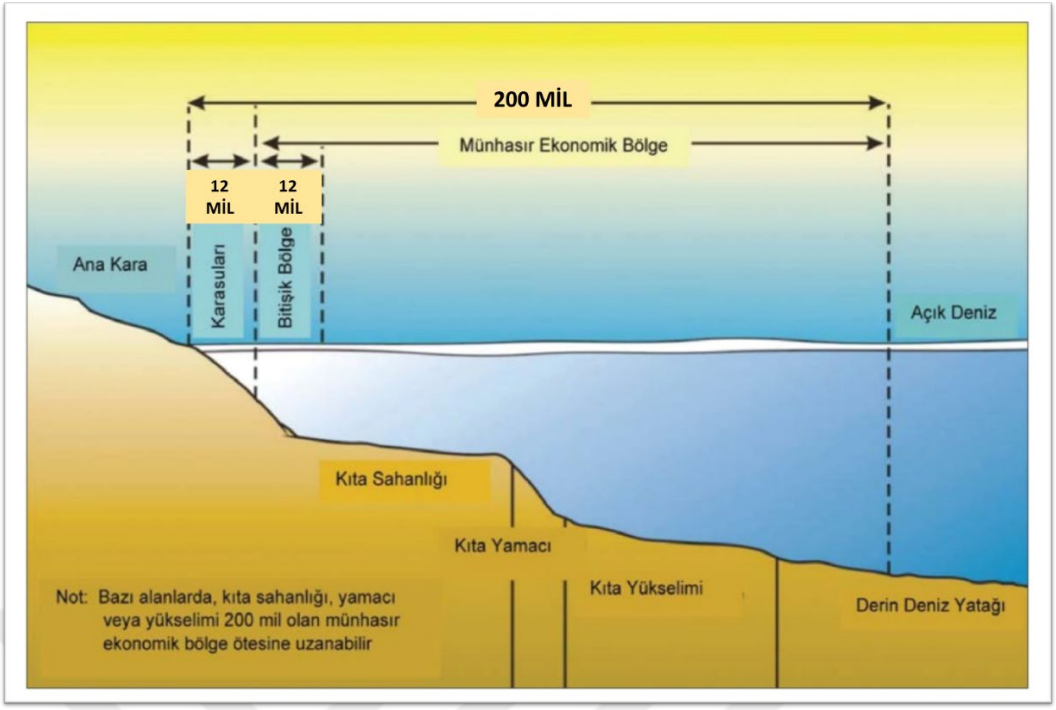
[268] Deniz Hukukunun konuya ilişkin mevzuat, doktrin ve içtihatı bu araştırmada kapsanamayacak ölçüde geniş ve ayrıntılıdır. Bu kısımda sorunun özünün ve tarafların iddialarının anlaşılabilmesi için yeterli olabilecek temel bilgilerin sunulması amaçlanmıştır.

[269] Robin Warner, **Protecting the Oceans Beyond National Jurisdiction: Strengthening the International Law Framework**, Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2009, s.1-2.

[270] Donald R. Rothwell and Tim Stephens, **The International Law of the Sea**, Oxford: Hart Publishing, 2010, s.11.

[271] Ferit Hakan Baykal, **Deniz Hukuku Çalışmaları**, 1. Basım, İstanbul: Alfa Yayınları, 1998, s.3.

[272] Youssifumi Tanaka, **The International Law of the Sea**, Cambridge: Cambridge University Press, 2012, s.5-8.

Şekil 2.2: Uluslararası Hukuka Göre Deniz Yetki Alanları[273]

Kıta Sahanlığı

Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları uyuşmazlığı açısından asıl önem taşıyan deniz alanları, **kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgedir.** Jeolojik anlamda kıta sahanlığı, bir kıtaya veya bir adanın çevresine bitişik bir su altı kara alanıdır ve düşük su hattından daha büyük bir derinliğe kadar eğimin belirgin bir şekilde arttığı derinliğe kadar uzanmaktadır.[274] Zira deniz dibi, çoğunlukla aniden büyük derinliklere ulaşmamakta, ortalama 133 metreye kadar yavaş yavaş derinleşmekte, bu seviyeden sonra aniden keskin bir yamaç halinde büyük derinliklere erişmektedir. İşte, kıyı ile bu yamacın başladığı nokta arasındaki su altı kara alanlarına "Kıta Sahanlığı" denilmektedir.[275]

Uluslararası deniz hukuku tarafından ele alınması ile kıta sahanlığına jeolojik tanımından farklı anlamlar yüklenmiştir. Kıta sahanlığını hukukî bir kavram olarak ilk kez 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi (CKSS) tarafından tanımlanmıştır. Sözleşmenin 1'inci maddesi ile kıta sahanlığı; "*a) Kıyıya bitişik, fakat kara suları sahasının dışında 200 metre derinliğe kadar olan su altı alanlarının deniz yatağını ve toprak altını veya o derinliğin ötesinde, üstteki suların derinliğinin zikredilen alanların doğal kaynaklarını* ***işletmeye imkân tanıdığı*** *yere kadar*

[273] Nuray Karapınar, "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Alanlarına İlişkin Bazı Kavramlar", **Doğal Kaynaklar ve Ekonomi Bülteni**, Sayı 20 (2015), s.15'ten alınmıştır.

[274] "Definition of the Continental Shelf", United Nations Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea (UNDOALOS), Commission on the Limits of the Continental Shelf (CLCS), https://www.un.org/Depts/los/clcs_new/continental_shelf_description.htm#definition, (8.6.2020).

[275] Sevin Toluner, **Milletler Arası Hukuk Dersleri Devletin Yetkisi,** İstanbul: Beta Yayınları, 1996, s.196.

uzanan yerleri; b) Adaların kıyılarına bitişik olan benzeri su altı alanlarının deniz yatağı ve toprak altını" ifade etmek üzere kullanılmaya başlanmıştır.[276]

Teknolojik gelişmeler sonucunda giderek daha derin deniz yatağındaki kaynakların kullanılabilir hale gelmesiyle, 1958 CKSS ile getirilen "işletilebilme" kriteri, belirsiz ve işlevsiz bir hal almıştır. Bu nedenle, 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde (BMDHS), derinlik ve işletilebilirlik ölçütlerinden vazgeçilerek mesafe temelli bir tanım geliştirilmiştir.[277] Buna göre kıta sahanlığı, Sözleşme'nin 76'ncı maddesinin 1'inci paragrafında; "*sahildar bir devletin **kıta sahanlığı**, kara sularının ötesinde kıta kenarının dış eşiğine kadar veya bu eşik daha az bir mesafede ise, kara sularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 200 deniz mili mesafeye olan kısımda, bu devletin kara ülkesinin doğal uzantısının bütünündeki denizaltı alanlarının deniz yatağı ve toprak altlarını içerir*" şeklinde tanımlanmıştır.[278] Sözleşme ayrıca, kıta dış eşiği, kara sularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 200 deniz milinin ötesine uzanıyorsa, kıta sahanlığı sınırlarının 200 milin ötesinde belirlenmesine ilişkin kurallar da getirmektedir.[279]

Kıta sahanlığı bu biçimde tanımlandıktan sonra, konunun incelenmesi gereken diğer boyutu devletlerin kıta sahanlığında sahip oldukları hak ve yetkilerdir. Kıyı devletinin kıta sahanlığı üzerindeki egemenlik hakları, yalnızca deniz yatağı ve toprak altı ile ilgilidir. 1958 CKSS'de bu haklar, doğal kaynakların işletilmesi ve araştırılması olarak belirlenmiştir.[280] Buradaki kaynaklar "*sedanter türlere*[281] *ait canlı organizmalarla, …deniz yatağı ve toprak altının mineral ve diğer canlı olmayan kaynakları*"nı ifade etmektedir.[282] 1958 CKSS'de tanınan bu haklara 1982 BMDHS ile yeni haklar eklenmiştir. Kıyı devleti, ayrıca, kıta sahanlığının doğal kaynaklarının araştırılması ve işletilmesi için gerekli olan suni adalar ve tesisler kurma, bu tesislerin etrafında güvenlik bölgeleri oluşturma ve tesislerin korunması için gerekli önlemleri alma hakkına da sahiptir.[283]

---

[276] Convention on the Continental Shelf (1958), Madde 1, http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_continental_shelf.pdf, (8.6.2020).

[277] Toluner, s.200.

[278] Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (1982), Madde 76/1, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/denizhukuku.pdf, (8.6.2020).

[279] Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (1982), Madde 76/4-76/7, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/denizhukuku.pdf, (8.6.2020).

[280] Convention on the Continental Shelf (1958), Madde 2/1, http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_continental_shelf.pdf, (8.6.2020).

[281] Hasada elverişli duruma geldikleri zaman, deniz yatağında veya bu yatağın altında ya hareketsiz bulunan veyahut da hareketleri deniz yatağı veya toprak altı ile sürekli temasa bağlı olan organizmalar.

[282] Convention on the Continental Shelf (1958), Madde 2/1-Madde 2/4, http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_continental_shelf.pdf, (8.6.2020).

[283] Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (1982), Madde 80, Madde 60, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/denizhukuku.pdf, (8.6.2020).

Münhasır Ekonomik Bölge

Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) kavramı, ilk kez 1947 yılında Şili ve bunu izleyen bazı Güney Amerika ülkelerinin 200 millik deniz alanlarında egemenlik iddiaları ile gündeme gelmiş[284] ve 1982 tarihli BMDHS'ni meydana getiren Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı ile uluslararası hukuktaki yerini almıştır.[285] MEB ile ilgili hususlar, BMDHS Kısım V'te açıklanmaktadır. Madde 55'e göre Münhasır Ekonomik Bölge; "*kara sularının ötesinde ve bu sulara bitişik bir bölge olup işbu Kısımda belirlenen özel hukukî rejime tabidir; ve rejim gereği sahildar devletin hakları ve yetkileri ile diğer devletlerin hakları ve serbestlikleri işbu Sözleşmenin ilgili maddeleriyle düzenlenmiştir.*"[286] Bu hükümle, münhasır ekonomik bölge içinde uygulanacak rejimin hem sahildar devletin hak ve yetkilerini hem de diğer devletlerin hak ve serbestliklerini kapsadığı vurgusu yapılmaktadır.

Kıyı devletleri, kara sularının ölçülmeye başladığı esas hatlardan itibaren 200 deniz milini aşmayacak şekilde MEB ilan etme hakkına sahiptirler.[287] MEB'de kıyı devleti; (I) deniz yatağı üzerindeki sularda, deniz yataklarında ve bunların toprak altında canlı ve cansız doğal kaynakların araştırılması, işletilmesi, muhafazası ve yönetimi konuları ile; aynı şekilde sudan, akıntılardan ve rüzgarlardan enerji üretimi gibi bölgenin ekonomik amaçlarla araştırılmasına ve işletilmesine yönelik diğer faaliyetlere ilişkin egemen haklara; (II) suni adalar, tesisler ve yapılar kurma ve bunları kullanma, denize ilişkin bilimsel araştırma yapma, deniz çevresinin korunması ve muhafazası konularına ilişkin yetkilere sahiptir.[288]

Kıta Sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge Arasındaki Ayrımlar

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığında taraf devletlerin pozisyonlarının ve iddialarının anlaşılabilmesi için kıta sahanlığı ile MEB arasındaki farklara değinmek gereklidir. Bunlardan birincisi; tanımlanacak deniz alanının genişliğine ilişkindir. Kıta sahanlığı, 1982 BMDHS'nde tanımlanan belirli jeolojik koşullar[289] karşılandığı takdirde kara sularının ölçülmeye başladığı esas hatlardan itibaren 200 deniz milinin ötesine uzanabilirken, MEB esas hatlardan itibaren 200 deniz milini aşamaz. Doğu Akdeniz kıyılarındaki kıta sahanlığı, sözleşmede yer alan jeolojik koşulları sağlamadığından, kıyıdaş devletlerin öne sürebilecekleri kıta sahanlığının azami genişliği de MEB de olduğu gibi 200 deniz milidir.

İki kavram arasındaki ikinci ayrım; kıta sahanlığı deniz tabanı ve altındaki cansız kaynaklar ile deniz tabanı ve toprağın altı ile sürekli dokunma durumunda bulunan canlı kaynakları içerirken, MEB'in bu canlı ve cansız kaynaklara ilave olarak kapsadığı deniz

---

[284] Enver Bozkurt, "Uluslararası Hukuk Bakımından Münhasır Ekonomik Bölge Kavramının Ortaya Çıkışı", **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt 2, No 5 (2005), s.57-58.

[285] Toluner, s.272.

[286] Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (1982), Madde 55, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/denizhukuku.pdf, (8.6.2020).

[287] Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (1982), Madde 57, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/denizhukuku.pdf, (9.6.2020).

[288] Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (1982), Madde 56, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/denizhukuku.pdf, (9.6.2020).

[289] Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (1982), Madde 76, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/denizhukuku.pdf, (9.6.2020).

alanındaki su kütlesinin tüm canlı ve cansız kaynaklarını da içermesidir.[290] Dolayısıyla devletlerin denizlerden giderek daha fazla yararlanma eğilimine uygun olarak, daha yeni bir kavram olan MEB'in, kıta sahanlığına kıyasla daha kapsayıcı ve kıyı devletlerine daha geniş imkanlar sunan bir statü olduğunu ifade etmek mümkündür.

Üçüncü ayrım, bir devletin kıta sahanlığı ve MEB haklarının belirlenmesi ile ilgilidir. Kıta sahanlığı bir devletin kara ülkesinden kaynaklanan, *ab initio* (başlangıçtan beri) ve *ipso facto* (fiilen) haklarının bulunduğu bir alan olarak kabul edilmektedir.[291] Dolayısıyla kıyı devleti, ilan etmeksizin ve kullanması gerekmeksizin kıyılarında kıta sahanlığına sahiptir.[292] Buna karşılık, MEB'in belirlenmesi için sınırlarının devlet tarafından uygun ölçekli deniz haritalarında gösterilmesi veya coğrafi koordinatlarına ilişkin listelerin yayımlanması ve bunların bir nüshasının Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne tevdi edilmesi gerekmektedir.[293] Dolayısıyla bir devlet o güne kadar hiçbir ilanda bulunmamış ve/veya söz konusu alanlarda herhangi bir devlet uygulaması gerçekleştirmemiş olsa da kıta sahanlığına ve buradaki haklara sahip olmaya devam etmektedir. Aynı durum MEB için geçerli değildir; MEB'e ilişkin hak ve yetkilerin kullanılması, BMDHS'nde belirtilen yollarla bildirime ve yayımlamaya tabidir.[294]

2.2.2. Kıta Sahanlığı ve MEB'in Sınırlandırılmasına İlişkin Hukukî Kural ve İlkeler

Denize kıyısı olan devletler, deniz yetki alanlarını, uluslararası hukukun yukarıda kısaca belirtilen esasları çerçevesinde belirlemektedir. Okyanuslara kıyısı olan ve kıyılarının önünde başka devletlere ait adalar bulunmayan devletler açısından deniz yetki alanlarının belirlenmesi genellikle sorun teşkil etmemektedir. Ancak, özellikle kıyıları karşılıklı, yan yana veya hem karşılıklı hem yan yana olan devletler arasında, sınırlandırma konusunda anlaşmazlıklar ortaya çıkabilmektedir. Doğu Akdeniz gibi, yarı kapalı ve adaların bulunduğu denizlerde durum daha da karmaşık hale gelmekte, kıyıdaş devletler arasında sınırlandırmanın nasıl yapılacağı konusu önemli sorunlar yaratmaktadır.

Uluslararası hukuk, deniz yetki alanlarının sınırlandırması konusunda çeşitli kurallar getirmektedir. Doğu Akdeniz'de de deniz yetki alanları uyuşmazlığında uygulanabilecek uluslararası hukuk kurallarını; örf ve âdet hukuku kuralları, 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi (CKSS) kuralları ve 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) kuralları olarak sıralamak mümkündür. Bu kuralların metinleri farklılıklar göstermekle birlikte, tamamı hakkaniyete uygun bir çözüme ulaşmayı hedeflemektedir.[295]

---

[290] Toluner, s.275.

[291] Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk**, 16. Basım, Ankara: Turhan Kitabevi, 2017, s.267.

[292] Başeren, "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sınırlandırması Sorunu", s.256.

[293] Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (1982), Madde 75, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/denizhukuku.pdf, (9.6.2020).

[294] Cihat Yaycı, **Sorular ve Cevaplar ile Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Kavramı**, 1. Basım, İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, Mayıs 2019, s.36-37.

[295] Başeren, "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sınırlandırması Sorunu", s.285-286.

Uluslararası deniz hukukunda, kıta sahanlığı ve MEB'in, kıyıları karşılıklı veya yan yana olan devletler arasında sınırlandırılmasının kolay ve açık bir yöntemi bulunmamaktadır. 1958 CKSS'nde, böyle bir durumda kıta sahanlığı sınırlandırmasının anlaşma ile belirlenmesi, anlaşma olmaması halinde ortay hat/eşit uzaklığın[296] esas alınması öngörülmüştür.[297] Ancak özellikle Uluslararası Adalet Divanı'nın (UAD) 1969 yılındaki Kuzey Denizi Davası'nda verdiği kararın da etkisiyle 1982 BMDHS ile bu uygulamadan vazgeçilmiştir.[298] Bu bağlamda, çeşitli davalarda alınan kararların[299] da gösterdiği gibi, günümüzde eşit uzaklık yöntemi ya da ilkesinin uygulanması zorunlu bir hukuk kuralı durumunda bulunmamaktadır. Eşit uzaklık ilkesinin, bir örf ve âdet hukuku kuralı olduğu Kuzey Denizi Davası'nda öne sürülmüşse de hakça çözüm ilkelerinden bağımsız olarak eşit uzaklık yönteminin uygulanamayacağı çeşitli mahkeme kararlarında yer almıştır.[300]

Kıyıları karşılıklı ya da yan yana olan devletler arasındaki kıta sahanlığının sınırlandırılmasında, eşit uzaklık ilkesi bir örf ve âdet hukuku kuralı olarak kabul edilmediğinde, sınırlandırmanın hangi ilkeler çerçevesine yapılacağı önem kazanır. *Acer*'e göre; *"uluslararası sınırlandırma hukukunun günümüzde geldiği noktada hem yapılageliş kuralları hem de geniş katılımlı uluslararası deniz hukuku sözleşmeleri, iki veya daha fazla ülke arasındaki sınırlandırmanın 'bölgenin bütün ilgili unsurları dikkate alınarak hakkaniyet prensipleri temelinde hakça bir çözüme ulaşılacak şekilde' yapılması gerektiğini öngörmektedir."*[301]

Yukarıda belirtilen "hakkaniyet prensipleri", "hakça çözüm" ve "ilgili şartlar" soyut kavramlar olarak gözükmekle birlikte, çeşitli uluslararası mahkeme kararları ve devletler arası uygulamalar, bu kavramların somut hale getirilmesini sağlayacak prensiplerin belirginleşmesini sağlamaktadır. Her uyuşmazlık kendine özgü unsurlar barındırdığından, tarafların öne sürdüğü "ilgili şartlar" büyük çeşitlilik gösterebilmektedir. Yine de bunları coğrafi olan ve coğrafi olmayan şartlar olarak sınıflandırmak mümkündür. *Tanaka*'ya göre, başlıca coğrafi koşullar; kıyı şekli, orantılılık, esas hatlar, adaların varlığı, jeolojik ve jeomorfolojik özellikler, bölgede üçüncü devletlerin bulunması olarak sayılabilirken, coğrafi olmayan koşullar; ekonomik etkenler (doğal kaynaklar vb.), tarafların tutumu, tarihsel haklar, güvenlik çıkarları, seyrüsefere ilişkin etkenler ve çevresel faktörler gibi unsurları içerir.[302]

---

[296] "Eşit uzaklık yöntemine göre karşılıklı veya yan yana yer alan ve farklı devletlere ait kıyılar arasındaki orta noktalar bulunmakta, bu noktaların birleştirilmesiyle bir ortay hat oluşturulmakta ve bu hat deniz yetki alanlarının sınırı olarak kabul edilmektedir." Cüneyt Yüksel ve Deniz Baran, "Uluslararası Hukukta Doğu Akdeniz Krizi ve Türkiye ile Libya Arasındaki Deniz Yetki Alanlarını Sınırlandırma Mutabakatının Değerlendirilmesi", **Public and Private International Law Bulletin**, 40(1)(2020):519-556, s.533.

[297] Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi (1958), Madde 6/1, http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_continental_shelf.pdf, (9.6.2020).

[298] Toluner, s.208-209.

[299] Eşit uzaklık yöntemini esas kabul eden ve etmeyen mahkeme kararları ve bu yöndeki içtihatın dönüşümü için bkz. Yüksel ve Baran, s.533-535.

[300] Yücel Acer, "Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Hukuku", Sertaç Hami Başeren (Der.), **Doğu Akdeniz'de Hukuk ve Siyaset**, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayın No:608, 2013, s.307-308.

[301] Acer, "Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Hukuku", s.308.

[302] Tanaka, s.198-213.

Bu unsurlar arasında bir öncelik derecesi olup olmadığı incelendiğinde, sınırlandırmada coğrafyaya üstünlük tanındığı görülmektedir. Sınırlandırma hukuku öncelikle coğrafyayı temel alan bir sınırlandırma öngörmekte, daha sonra coğrafya dışındaki ilgili şartları değerlendirmeye alarak, coğrafi unsurlara dayanılarak varılan çözümün hakça kabul edilip edilemeyeceğine karar vermektedir.[303]

Coğrafyanın üstünlüğü, sınırlandırmaya ilişkin yargı kararlarında ön plana çıkarılan ilke olduğundan daha ayrıntılı olarak irdelenmesinde fayda bulunmaktadır. Burada söz konusu olan coğrafya, kıyıdaş ülkelerin anakara coğrafyalardır. Anakara coğrafyasında dikkate alınan en önemli unsurlar ise, anakara kıyılarının genel formasyonu (kıyı üzerindeki girintiler ve çıkıntılar) ve anakara kıyılarının uzunluğudur. Sınırlandırmada mahkemeler, eğer iki devletin kıyı şekilleri birbirine benzer ve kıyı uzunlukları yaklaşık ise, sınırlandırma çizgisini başlangıçta eşit uzaklık olarak belirlemektedir. Ancak kıyı formasyonu ve kıyı uzunlukları birbirinden farklı ise, başlangıç sınırlandırma çizgisi de eşit uzaklık dışında bir yerde belirlenmektedir.[304]

Sınırlandırmanın ikinci aşamasında, belirlenen bu sınır çizgisinin ilgili diğer coğrafi unsurlar dikkate alındığında hakça bir sonuç yaratıp yaratmadığı incelenmektedir. Bu kapsamda öne çıkan konu ise bölgede adaların varlığıdır. 1958 CKSS[305] ve 1982 BMDHS[306] adalara da kıta sahanlığı ve MEB hakkı tanımaktadır. Ancak bu adaların söz konusu haklara sahip olabilmesi için, insanların ikametine elverişli ve kendilerine özgü ekonomik yaşama sahip olmaları gerekmektedir.[307]

Burada önemli olan husus, adaların sınırlandırmaya ne kadar etki edeceklerinin belirlenmesidir. Konuya ilişkin içtihat hukuku incelendiğinde; adalara tam etki tanıyan, hiç etki tanımayan, adaları çevreleyen ve adalara kısmi etki tanıyan çeşitli uluslararası yargı ve hakem mahkemesi kararları ile karşılaşılmaktadır.[308] Bu kararlarda belirleyici etken adaların konumları, büyüklükleri, anakara ile arasındaki coğrafi denge ve nüfusları gibi özellikleridir. Örneğin kendi ülkesinin kıyılarına yakın konumda olan adaların, kıyı şekilleri ve uzunlukları benzer ülkeler arasındaki sınırlandırmayı önemli ölçüde değiştirmesine izin verilmemektedir.[309]

Sınırlandırmaya taraf devletlerin ilgili kıyıları arasında çizilecek ortay hat üzerinde veya bu hattın yakınında olan adalar, sonuca önemli ölçüde etkide bulunacağından, bu adalara, sonuca etkileri ile ters orantılı kısmi etki tanınmakta ya da hiç etki tanınmamaktadır.[310] İlgili kıyılar arasında çizilecek ortay hattın ters tarafında veya bağlı olduğu devletin değil de diğer devletin kıyılarına yakın konumda olan adalar ise, "ters tarafta" ya da "yanlış tarafta" yer alan adalar olarak nitelenmekte, tam etki tanınması halinde hakça çözüm ilkelerine aykırı sonuçlar

---

[303] Acer, "Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Hukuku", s.312.

[304] Acer, "Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Hukuku", s.310-311.

[305] Convention on the Continental Shelf (1958), Madde 1, http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_continental_shelf.pdf, (9.6.2020).

[306] Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (1982), Madde 121, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/denizhukuku.pdf, (9.6.2020).

[307] Toluner, s.225.

[308] Tanaka, s.204-205.

[309] Acer, "Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Hukuku", s.311.

[310] Yücel Acer, "Deniz Alanlarının Sınırlandırılmasında Adaların Rolü ve Devletlerarası Uygulama", **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt 4, No. 16 (2008), 1-18, s.9-11.

doğurmaktadır. Bu nedenle, bu gruptaki adalara genellikle etki tanınmadığı, kara suları haricinde deniz alanı verilmediği görülmektedir. Bu adalar kıyı devletinin deniz alanları tarafından çevrelenmektedir. Bununla birlikte, bazı kararlarda, karşı kıyıya çok yakın adalara da kapatmama prensibine aykırı olmayacak şekilde kısmi etki tanındığı görülmektedir.[311]

Bu genel hukuki çerçeve içerisinde, sınırlandırmanın hakkaniyete uygun bir biçimde gerçekleştirilebilmesi için yararlanılan, **"oransallık" ve "kapatmama"** ilkelerine de değinmek gereklidir. Oransallık ilkesi, deniz yetki alanlarının sınırlandırıldığı bir bölgede kıyıdaş olan her bir devletin ilgili deniz alanına olan kıyılarının uzunlukları arasındaki oranın dikkate alınması anlamına gelmektedir.[312] Bu haliyle oransallık ilkesi, sınırlandırmanın yukarıda belirtilen hukuki çerçeve içinde hakkaniyete uygun olarak gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğini sınamaya imkân tanıyan bir kontrol prensibi niteliğindedir.[313] Bu nitelikteki bir diğer prensip olan kapatmama ilkesi ise, devletlerin kendi kıyılarına yakın deniz alanlarına sahip olmasını ve bir devletin kendi anakarasına yakın alanları başka bir devlete bırakan sınırlandırmaların hakkaniyete uygun olmadığını kabul etmektedir.[314] Bu iki ilke ile ilgili olarak dikkat edilmesi gereken nokta, söz konusu ilkelerin kesin sonuçlar doğurmaktan uzak olmalarıdır. Deniz yetki alanları sadece kıyı uzunluklarına göre belirlenebilseydi ya da kıyılarına yakın alanların tamamı devletlere bırakılsaydı, ilgili diğer faktörlerin dikkate alınmasına gerek kalmazdı. Bu ilkelerin tamamı hakkaniyete uygun çözüme ulaşmak maksadıyla kullanılmaktadır ve belirsizlik ve boşluklar çeşitli mahkeme kararları ve devletler arası uygulamalar ile doldurulmaktadır.[315]

[311] Acer, "Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Hukuku", s.318-319.

[312] Yüksel ve Baran, s.535.

[313] Acer, "Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Hukuku", s.314-315.

[314] Mehmet Akif Kütükçü ve İslam Safa Kaya, "Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz'deki Petrol ve Doğalgaz Kaynakları ile Türkiye'nin Hukuki Durumu", **Yaşam Bilimleri Dergisi**, Cilt 6, Sayı 2/1 (2016), 81-96, s.88.

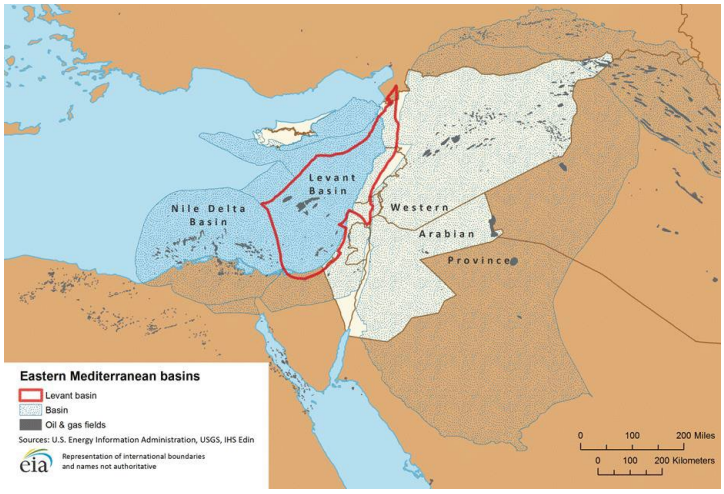
[315] Acer, "Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Hukuku", s.315-316.

2.3. Doğu Akdeniz'deki Hidrokarbon Kaynakları

2000'li yıllara kadar gün ışığına çıkmayan Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları uyuşmazlığını, son on yılda, taraf devletler ve bazı uluslararası aktörler açısından en önemli uluslararası sorunlardan biri haline getiren sebep nedir? Devletler arası meselelerde, sorunun şiddetinin, devletler tarafından ona atfedilen somut ve soyut değerler ile ilişkili olduğuna birinci bölümde değinilmişti. Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarının paylaşımı meselesinde, bölge devletleri bakımından somut değer taşıyan asıl unsurun bölgedeki hidrokarbon kaynakları[316] olduğu belirgindir. Bu kaynaklar iki boyutta incelenebilir. Birincisi, bölgedeki ispatlanmış ve öngörülen rezervler ile bunların yaratacağı ekonomik ve stratejik değerdir. İkincisi, söz konusu kaynakların pazarlara ulaştırılması için uygulanabilecek seçenekler ve bu seçeneklerin bölge ülkeleri arasında meydana getirdiği rekabet ve yakınlaşmalar olarak ifade edilebilir.

2.3.1. Hidrokarbon Kaynaklarının Ekonomik ve Stratejik Değeri

Jeolojik açıdan ele alındığında Doğu Akdeniz; Kıbrıs Havzası, Eratostenes Yükseltisi, Lazkiye Havzası, Levant Havzası, Judea Havzası, Nil Deltası Havzası, Batı Arap Bölgesi ve Zagros Bölgesi olmak üzere sekiz önemli havzayı barındıran bir bölge olma özelliği taşımaktadır. Bunlardan Nil Deltası Havzası, Batı Arap Bölgesi ve Zagros Bölgesi'nde öteden beri hidrokarbon üretimi yapılmaktadır.[317] Söz konusu havzalar Şekil 2.3'te gösterilmiştir. Bu bakımdan Doğu Akdeniz, önemli hidrokarbon üretim havzalarının kesişiminde bulunan bir bölge olma özelliği taşımaktadır. Bu durum, bölgede keşfedilmeyi bekleyen ya da önceden bilindiği halde gelişen teknoloji ile işletilebilir hale gelen hidrokarbon kaynaklarının bulunması olasılığını güçlendirmektedir.

Şekil 2.3: Doğu Akdeniz Havzaları[318]

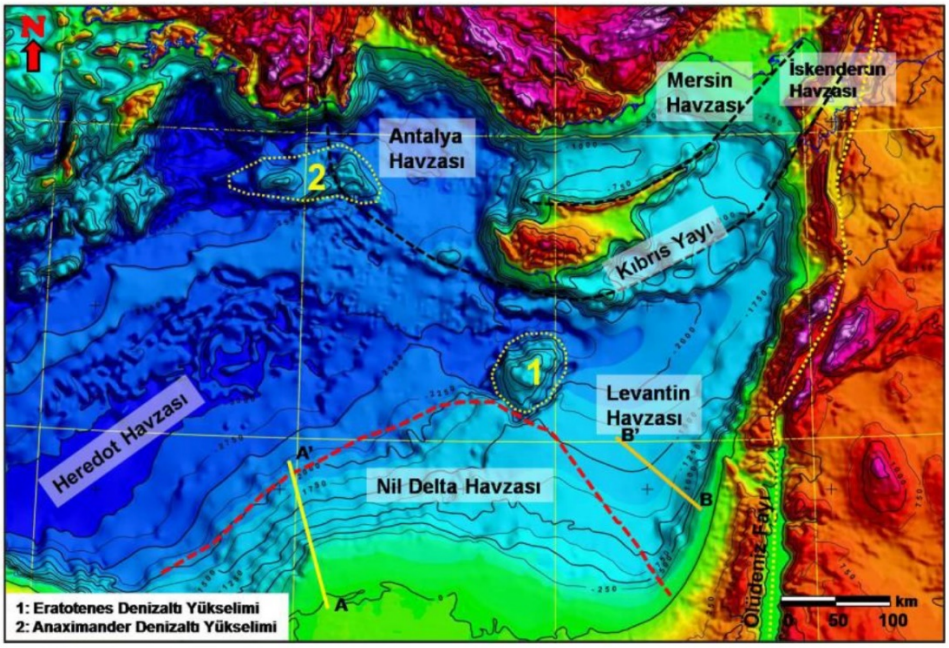
---

[316] Kaynak ve rezerv terimlerinin doğru kullanımı için bkz. Salih Yüksek, Birol Elevli ve Ahmet Demirci, "Hammadde, Kaynak, Cevher ve Rezerv Gibi Bazı Terimlerin Tanımlarına Bir Yaklaşım: Hasançelebi Demir Yatağı Örneği", **Jeoloji Mühendisliği**, 25 (2), 2001, s.48-50.

[317] "Eastern Mediterranean Region", US Energy Information Administration, https://www.eia.gov/international/analysis/regions-of-interest/Eastern_Mediterranean, (02.07.2020)

[318] US Energy Information Administration örün sitesinden alınmıştır. http://www.eia.gov/countries/analysisbriefs/Eastern_Mediterranean/images/basin_map.png, (7.7.2020).

Doğu Akdeniz'in deniz alanlarındaki ana yapısal unsurlar ise; güneyde Nil Deltası Havzası, güneybatıda Herodot Havzası, güneydoğuda Levant (Levantin Havzası), Kıbrıs Adası'nın güneyinde yer alan Eratostenes denizaltı yükselimi, Kıbrıs-Ege yayı, Finike güneyindeki Anaximander denizaltı yükselimi ile kuzeyde Türkiye kıyıları yakınlarındaki Antalya, Mersin ve İskenderun havzaları olarak sayılabilir.[319] Bu oluşumlar Şekil 2.4'te gösterilmiştir.

Şekil 2.4: Doğu Akdeniz'de Başlıca Jeolojik Alanlar[320]

Bu alanlardan, Kıbrıs Adası, Lübnan, Suriye ve İsrail arasında kalan Levant Havzası ile Mısır kara suları ve bunlara bitişik olarak konumlanan Nil Deltası Havzası'ndaki hidrokarbon kaynaklarına ilişkin olarak 2000'li yılların başından bu yana yapılan araştırmalara dayalı tahmin ve keşifler, bölgedeki tüm kıyıdaş ülkeleri, hızlı bir biçimde deniz alanlarındaki kaynakların araştırılmasına sevk etmiştir. Doğu Akdeniz, on yıllık bir süre içerisinde dört dünya çapında önemli sayılacak büyüklükte doğal gaz keşfine sahne olurken, aynı zamanda hidrokarbon kaynakları açısından ümit vadeden ve yeterince araştırılmamış bir bölge olma özelliği taşımaktadır.[321]

[319] Mehmet Akif Sünnetçioğlu, "Doğu Akdeniz'in Hidrokarbon Potansiyeli ve Son Gelişmeler", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl 9, Sayı 16 (Ocak 2011), s.154-155.

[320] Sünnetçioğlu, s.155'ten alınmıştır.

[321] Sohbet Karbuz, "Geostrategic Importance of East Mediterranean Gas Resources", A. B. Dorsman et al. (eds.), **Energy Economy, Finance and Geostrategy**, Springer International Publishing AG, part of Springer Nature 2018, s.238, https://doi.org/10.1007/978-3-319-76867-0_12, (30.06.2021),

Levant Havzası

Doğu Akdeniz'deki kaynaklara ilişkin tahmin ve değerlendirmeler bakımından; ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi (USGS-US Geological Survey)'nin 2010 tarihli bir raporu önem taşımaktadır. Bu raporda; jeolojik verilere dayalı olarak geliştirilen modele göre, Levant Havzası'nda ortalama 1.7 milyar varil petrol[322] ve 3.45 trilyon metreküp "teknik olarak çıkarılabilir" doğal gaz[323] bulunduğu tahmin edilmiştir.[324] Aynı kurumun 2020 tarihli raporunda ise bölgede bulunabilecek kaynak miktarlarında yaşanan azalma dikkat çekicidir. Bu raporda Levant Havzası'ndaki toplam kaynak miktarları, ortalama 306 milyon varil petrol[325], 2.3 trilyon metreküp doğal gaz[326] ve 5.46 milyon varil sıvı doğal gaz olarak güncellenmiştir.[327] Levant Havzası Şekil 2.5'te gösterilmiştir.

Şekil 2.5: Levant Havzası[328]

[322] Tahminler 483 milyon ila 3,759 milyar varil aralığında değişmektedir.

[323] Raporda birim olarak fit küp (f^3) kullanılmaktadır. Tahminler 50,087 ila 227,430 f^3 aralığında değişmektedir.

[324] Christopher J. Schenk ve Diğerleri, "Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean", **World Petroleum Resources Project**, USGS, https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/pdf/FS10-3014.pdf, (10.06.2020).

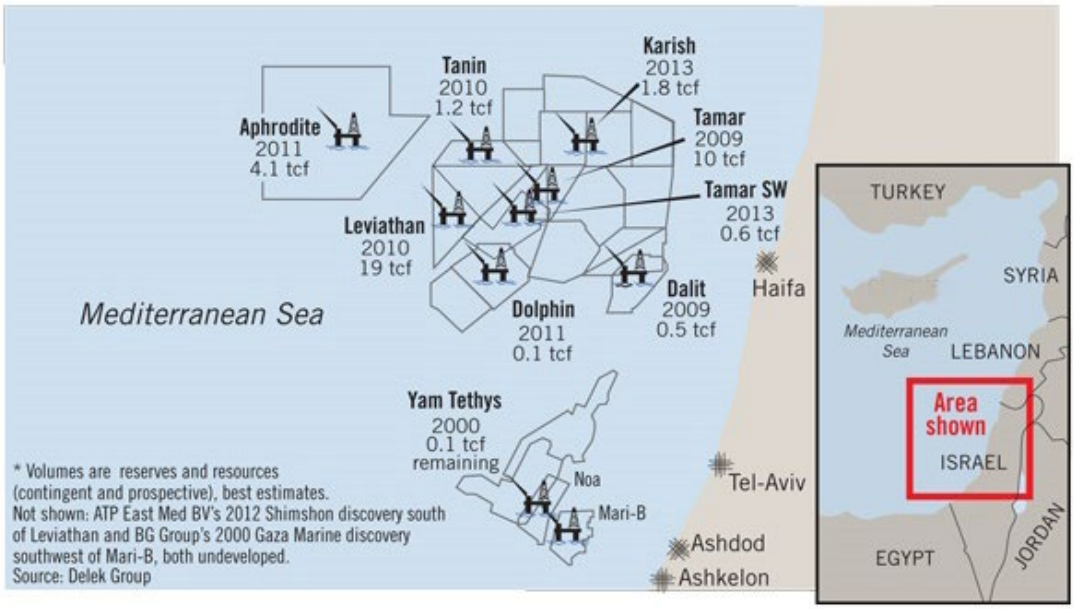
[325] Tahminler 185-464 milyon varil aralığında değişmektedir.

[326] Raporda birim olarak fit küp (f^3) kullanılmaktadır. Tahminler 37,017 ila 143,925 f^3 aralığında değişmektedir.

[327] Christopher J. Schenk ve Diğerleri, **Assessment of undiscovered conventional oil and gas resources in the eastern Mediterranean area, 2020 (ver. 1.1)**, U.S. Geological Survey Fact Sheet 2021−3032, https://doi.org/10.3133/fs20213032, (30.09.2021).

[328] Schenk ve Diğerleri (2010), s.1'den alınmıştır.

Levant Havzası'ndaki hidrokarbon kaynaklarına ilişkin tahminler, 2000'li yıllardan başlayarak yapılan keşiflerle büyük oranda gerçeklenmiştir. Bu keşiflerin en önemlileri incelendiğinde; ilk büyük doğal gaz keşfinin, 2009 yılında, Hayfa'nın yaklaşık 90 kilometre açıklarındaki Tamar adı verilen sahada yapıldığı görülmektedir. Bu sahada bulunan doğal gaz miktarı zaman içerisinde 280 milyar metreküpe kadar yükselmiş ve sahada 2013 yılında üretime başlanmıştır.[329] 2010 yılında, bu kez Hayfa'nın 130 kilometre açıklarında Leviathan adı verilen sahada, yaklaşık 640 milyar metreküp büyüklüğünde, İsrail'in 40 yıllık ihtiyacını karşılayabilecek bir başka kaynak keşfedilmiştir.[330] Bu saha, 2000'li yılların ilk çeyreğinde tüm dünya genelinde yapılan arama çalışmalarında keşfedilen en büyük derin su rezervlerinden biri olma özelliği taşımaktadır.[331] Levant Havzası'ndaki doğal gaz keşifleri Şekil 2.6'da gösterilmiştir.

Şekil 2.6: Levant Havzası'ndaki Doğal Gaz Keşifleri[332]

İsrail ile GKRY arasında 2010 yılında imzalanan MEB sınırlandırma antlaşmasına göre, büyük kısmı İsrail'in MEB'inde yer alan Levant Havzası'nda gerçekleştirilen yukarıda sözü edilen doğal gaz keşifleri, İsrail'i doğal gaz ithalatçısı bir ülkeden doğal gaz ihracatçısı bir ülke konumuna taşımıştır.

Levant Havzası'nda bulunan bir diğer rezerv alanı ise Gazze Şeridi'nin 30 kilometre açığında 603 metre derinliğe sahip Gazze Marin doğal gaz sahasıdır. Bu sahanının araştırma ve işletme ruhsatı, Filistin Hükümeti tarafından, 1999 yılında 25 yıllık süre için British Gas (BG) Şirketine verilmiştir. Ruhsat verilirken bulunacak kaynakların öncelikle Filistinliler tarafından

---

[329] "Overview of the Oil & Gas Industry in Israel", **The Federation of Israeli Chambers of Commerce**, March 2013, s.1, https://www.chamber.org.il/media/153576/overview.pdf, (13.07.2020)

[330] "Status of Gas Fields Discovered Offshore Israel", **İsrail Devlet Elektronik Hizmetler Portalı**, https://www.gov.il/BlobFolder/news/offshore_bid_round_2/en/status_gas_fields.pdf, (13.07.2020).

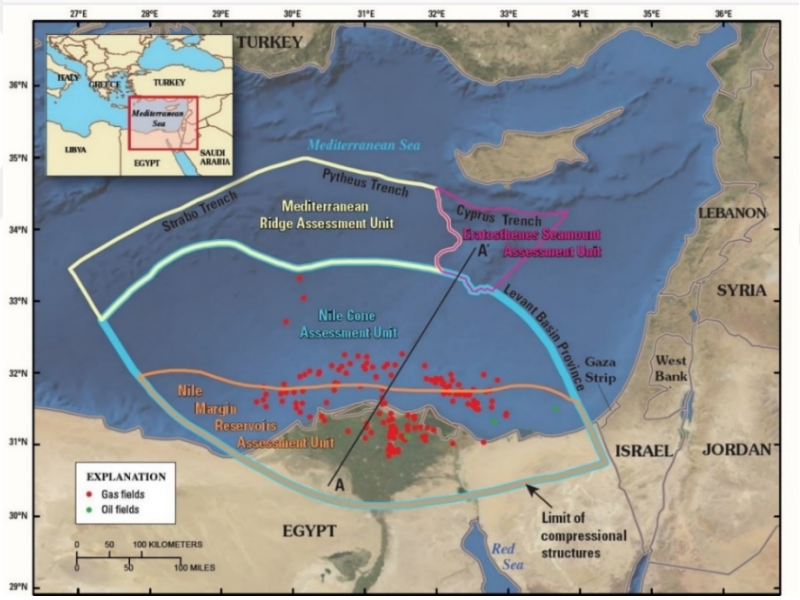
[331] "Leviathan Gas Field", Derek Drilling Örün Sitesi, https://www.delekdrilling.com/natural-gas/gas-fields/leviathan, (13.07.2020).

[332] "E. Mediterranean gas work faces geopolitical hurdles", Oil&Gas Journal, https://www.ogj.com/exploration-development/article/17210652/e-mediterranean-gas-work-faces-geopolitical-hurdles adresinden alınmıştır. (09.07.2020).

kullanılması, arta kalanın ise İsrail'e satılması kararlaştırılmıştır. 2001 yılında bu sahada 15 yıl boyunca işletilebilecek 28 milyar metreküp büyüklüğünde bir rezerv tespit edilmiş, ancak İsrail'in gazı piyasa fiyatından satın almaya yanaşmaması nedeniyle söz konusu sahada üretime geçilememiştir. Bu konuda BG Şirketi ile İsrail arasında yapılan görüşmeler 2007 yılında kesilmiştir.[333]

Nil Deltası Havzası

Doğu Akdeniz'de bugüne kadar keşfedilen hidrokarbon kaynakları bakımından en zengin bölge Nil Deltası Havzası'dır. ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi'nin yine 2010 tarihli bir diğer raporunda, Nil Deltası Havzası'nda, "teknik olarak çıkarılabilir" ortalama 1.763 milyar varil petrol[334], 6.3 trilyon metreküp doğal gaz[335] ve 5.974 milyar varil sıvı doğal gaz[336] bulunduğu tahmin edilmiştir.[337] Aynı kurumun 2020 tarihli raporunda ise -Levant Havzası'na ilişkin değerlendirmelerde olduğu gibi- Nil Deltası Havzası'nda bulunabileceği değerlendirilen kaynak miktarlarında da azalma yaşanmıştır. Bu rapora göre bölgede ortalama 573 milyon varil petrol[338] 5.181 trilyon metreküp doğal gaz[339] ve 2.014 milyar varil sıvı doğal gaz bulunabileceği öngörülmektedir.[340] Nil Deltası Havzası Şekil 2.7'de gösterilmiştir.

Şekil 2.7: Nil Deltası Havzası[341]

---

[333] "Gaza Marine Gas Field", **Offshore Technology**, https://www.offshore-technology.com/projects/gaza-marine-gas-field/, (14.07.2020)

[334] Tahminler 491 milyon ila 4.266 milyar varil aralığında değişmektedir.

[335] Raporda birim olarak fit küp (f^3) kullanılmaktadır. Tahminler 92,614 ila 425,935 f^3 aralığında değişmektedir.

[336] Tahminler 2.451 ila 11.464 milyar varil aralığında değişmektedir.

[337] Mark A. Kirschbaum ve Diğerleri, "Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Nile Delta Basin Province, Eastern Mediterranean**", World Petroleum Resources Project**, USGS, https://pubs.er.usgs.gov/publication/fs20103027, (10.06.2020).

[338] Tahminler 264 milyon ila 1.008 milyar varil aralığında değişmektedir.

[339] Raporda birim olarak fit küp (f^3) kullanılmaktadır. Tahminler 94,549 ila 306,141 f^3 aralığında değişmektedir.

[340] Christopher J. Schenk ve Diğerleri, **Assessment of undiscovered conventional oil and gas resources in the eastern Mediterranean area, 2020 (ver. 1.1)**, s.3.

[341] Mark A. Kirschbaum ve Diğerleri, s.1'den alınmıştır.

Bu havzanın Mısır kıyılarına daha yakın ve sığ kesimlerinde öteden beri doğal gaz üretimi yapılmakla beraber, Ağustos 2015'te İtalyan ENİ Şirketi tarafından Mısır kıyılarının 150 kilometre açıklarındaki Zohr Sahası'nda yaklaşık 850 milyar metreküp büyüklüğünde bir kaynak keşfedildiği açıklanmıştır.[342] GKRY ile Mısır arasında 2003 yılında imzalanan MEB sınırlandırma antlaşmasına göre, sınırlandırma hattına yakın bir biçimde Mısır'ın MEB'i içinde kalan bu saha, halen Akdeniz'in en büyük doğal gaz rezervi olma unvanını taşımaktadır. Mısır'ın artan doğal gaz iç talebine bağlı olarak süratli bir şekilde işletime açılan sahada Ocak 2018'de üretime başlanmıştır.[343] Zohr sahasındaki işletme haklarına, İtalyan ENİ (%50), RF'den Rosneft (%30), İngiltere merkezli BP (%10) ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) merkezli Mubadala Petroleum (%10) sahiptir.[344]

2018 yılında bu kez Sina yarımadasının 50 kilometre kuzeyinde yer alan Noor adı verilen sahada, yine İtalyan ENİ Şirketi tarafından Zohr sahasının 2-3 kat büyüklüğünde potansiyeli olan büyük bir doğal gaz keşfi yapıldığına ilişkin haberler yayımlanmıştır.[345] Keşif doğrulanmakla birlikte, şirket yetkilileri ya da resmi makamlar tarafından rezervlerin boyutuna ilişkin bir açıklama yapılmamış; zaman içerisinde bu sahadaki rezervlerin beklendiği kadar büyük olmayabileceğine ilişkin değerlendirmelerde de bulunulmuştur.[346]

2015-2018 yılları arasındaki keşifler ile Mısır'ın doğal gaz rezervlerinde artışlar yaşanmakla birlikte, 2012-2016 yılları arasında Mısır'ın kuru doğal gaz üretiminde %31'lik düşüş gerçekleşmiştir. Bu gelişmeye bağlı olarak, artan iç talebi karşılamak amacıyla mevcut doğal gaz üretimi ihracattan iç tüketime yönlendirilmiştir. Talep yine de karşılanamayınca sıvılaştırılmış doğal gaz ithalatına başlanmış; bunun için 2015 yılında iki adet yüzer depolama ve yeniden gazlaştırma ünitesi temin edilmiştir. Mısır'ın doğal gaz tüketiminin büyük kısmı elektrik üretimi için kullanılmaktadır.[347] Nil Deltası Havzası'nda yapılan yeni keşiflerin tam potansiyelleri ile üretime alınabilmesi halinde, Mısır'ın yeniden doğal gaz ihracatçısı bir ülke haline gelebileceği değerlendirilmektedir.

---

[342] Charles Ellinas, John Roberts ve Harry Tzimitras, "Hydrocarbon Developments in the Eastern Mediterranean: The Case for Pragmatism", **Atlantic Council's Global Energy Center and Dinu Patriciu Eurasia Center**, August 2016, s.5.

[343] N.S. Abbas ve Diğerleri, "About The Egyptian Natural Gas; An Overview, History And Prospects", **Journal of Advanced Engineering Trends**, Vol. 39, No. 2 (July 2020), s.109.

[344] Gerald Butt, "Zohr soars, Nour not sure", **Petroleum Economist**, 30 August 2019, https://www.petroleum-economist.com/articles/upstream/exploration-production/2019/zohr-soars-nour-not-sure, (10.07.2020).

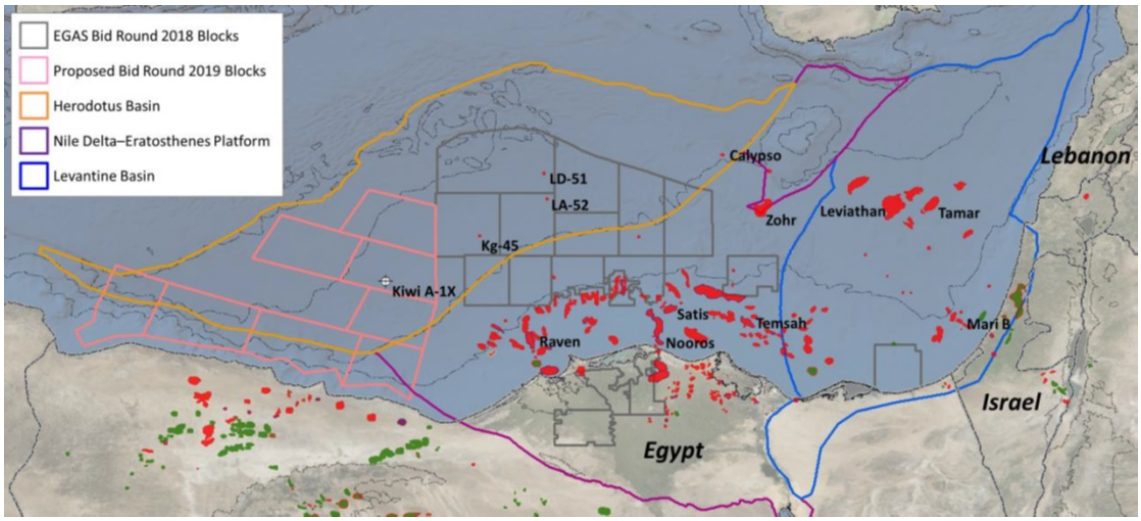
[345] Chris Stephen, "Egypt's gas gold rush", **Petroleum Economist**, 28 February 2018, https://www.petroleum-economist.com/articles/upstream/exploration-production/2019/egypts-gas-gold-rush, (10.06.2020).

[346] Gerald Butt, "Zohr soars, Nour not sure", **Petroleum Economist**, 30 August 2019, https://www.petroleum-economist.com/articles/upstream/exploration-production/2019/zohr-soars-nour-not-sure, (10.07.2020).

[347] Abbas ve Diğerleri, s.110-111.

Heredot Havzası

Mısır'ın Nil Deltası havzasının batısında, Libya, Yunanistan ve Türkiye'nin olası deniz yetki alanları ile komşu jeolojik bölge ise **Heredot Havzası** olarak adlandırılmaktadır. Nil Deltası Havzası hidrokarbon araştırmaları açısından olgunlaşmış bir bölge olarak tanımlanırken, Heredot Havzası bakir bir bölge olma özelliği taşımaktadır. Mısır ulusal gaz şirketi EGAS, bu alanda belirlediği ruhsat sahaları için 2018 ve 2019 yıllarında araştırma ihalesine çıkmıştır.[348] Bu bölgenin Leviathan ve Nil Deltası havzaları ile jeolojik benzerlikleri, önemli bir hidrokarbon potansiyeli barındırma ihtimalini kuvvetlendirmekle birlikte, ortalama derinliklerin daha fazla olmasının ve bazı jeolojik farklılıkların buradaki çalışmaları ekonomik açıdan riskli hale getirdiğine yönelik değerlendirmelerde de bulunulmaktadır.[349] 2020 tarihli USGS raporuna göre bölgede 616 milyon metreküp doğal gaz bulunabileceği düşünülmektedir.[350] Heredot Havzası Şekil 2.8'de gösterilmiştir.

Şekil 2.8: Heredot Havzası[351]

[348] Sigrún Stanton and Duncan Macgregor, "Petroleum potential of the Herodotus Basin: Applying regional analogues to predict plays and reduce potential risk", **ICE2018**, 4-7 November 2018, s.1-2, https://www.researchgate.net/publication/329416497_Petroleum_potential_of_the_Herodotus_Basin_Applying_regional_analogues_to_predict_plays_and_reduce_potential_risk, (13.07.2020).

[349] Xiaobing Liu, Zhixin Wen, Guangya Zhang, Zhaoming Wang and Chengpeng Song, "Hydrocarbon Potential in Herodotus Basin, Eastern Mediterranean?", **Search and Discovery,** Article #10617 (2014), http://www.searchanddiscovery.com/documents/2014/10617liu/ndx_liu.pdf, (13.07.2020)

[350] Christopher J. Schenk ve Diğerleri, **Assessment of Undiscovered Conventional Oil and Gas Resources in The Eastern Mediterranean Area, 2020 (ver. 1.1)**, s.3.

[351] Stanton and Macgregor, s.2'den alınmıştır.

Kıbrıs Adası Çevresi

Kıbrıs Adası çevresinde, GKRY tarafından verilen ruhsat sahalarında bugüne kadar üç önemli doğal gaz sahası keşfedilmiştir. İlk olarak 2011 yılında ABD merkezli Noble Energy şirketi tarafından Kıbrıs Adası'nın 160 kilometre güneyinde, Levant Havzası'nın içinde, Leviathan (İsrail'e ait) sahasının 30 kilometre batısında yer alan ve **Afrodit** olarak adlandırılan sahada, 129 milyar metreküp büyüklüğünde bir doğal gaz kaynağının keşfedildiği açıklanmıştır.[352] GKRY'nin 12 numaralı ruhsat alanı içinde yer alan bu sahadaki işletme hakları, Kasım 2019'da 25 yıllık süre için, Noble Energy (%35), İsrail merkezli Derek Drilling (%30) ve İngiliz-Hollanda ortaklığı olan Shell (%35) şirketlerinin oluşturduğu konsorsiyuma verilmiştir.[353] Çıkarılacak doğal gazın nasıl ihraç edileceğine ilişkin belirsizliklerden ötürü bu sahada üretime henüz başlanmamıştır.

İkinci olarak, 6 numaralı ruhsat alanının haklarını elinde bulunduran İtalyan ENI (%50) ve Fransız Total (%50) şirketleri tarafından, 2018 yılının Şubat ayında, **Calypso** adı verilen bir doğal gaz rezervinin keşfedildiği,[354] rezervin 169 ila 226 milyar metreküp büyüklüğünde olduğunun tahmin edildiği açıklanmıştır.[355] Söz konusu 6 numaralı ruhsat alanının bir kısmı (kuzeyi) Türkiye'nin BM'ye bildirdiği deniz yetki alanları ile çakışmakla birlikte, keşfin yapıldığı belirtilen saha Türkiye'nin deniz yetki alanları sınırlarının güneyinde yer almaktadır. Bu sahada da henüz üretime geçilmemiştir.

Son olarak, 10 numaralı ruhsat alanında arama çalışmalarında bulunan ExxonMobil (%60) ve Qatar Petroleum (%40) ortaklığı tarafından, 2019 yılının Şubat ayında, **Glaucus-1** isimli sahada 142 ila 227 milyar metreküp büyüklüğe sahip bir doğal gaz rezervinin belirlendiği açıklanmıştır.[356] GKRY tarafından bu keşfin bugüne kadarki en büyük rezerv olduğu iddia edilmekle[357] birlikte, rezervlerin büyüklüğü araştırma sürecinde büyük ölçüde değişebildiğinden bu açıklamalara temkinli yaklaşılması gerekmektedir. Ayrıca, ekonomik bulunmamakla birlikte, Total ve Eni şirketleri tarafından 11 numaralı ruhsat sahasındaki Onesiphoros West 1 kuyusunda da 14 milyar metreküp civarında doğal gaz keşfedildiği açıklanmıştır.[358]

---

[352] "Aphrodite Gas Field", **Offshore Technology**, https://www.offshore-technology.com/projects/aphrodite-gas-field/, (13.07.2020).

[353] "Aphrodite Gas Field", **NS Energy**, https://www.nsenergybusiness.com/projects/aphrodite-gas-field/, (7.7.2020).

[354] A. Necdet Pamir, "The Meaning of The New Gas Discovery Around Cyprus", **Insight Turkey**, https://www.sigmaturkey.com/the-meaning-of-the-new-gas-discovery-around-cyprus-island-energy/, (10.07.2020).

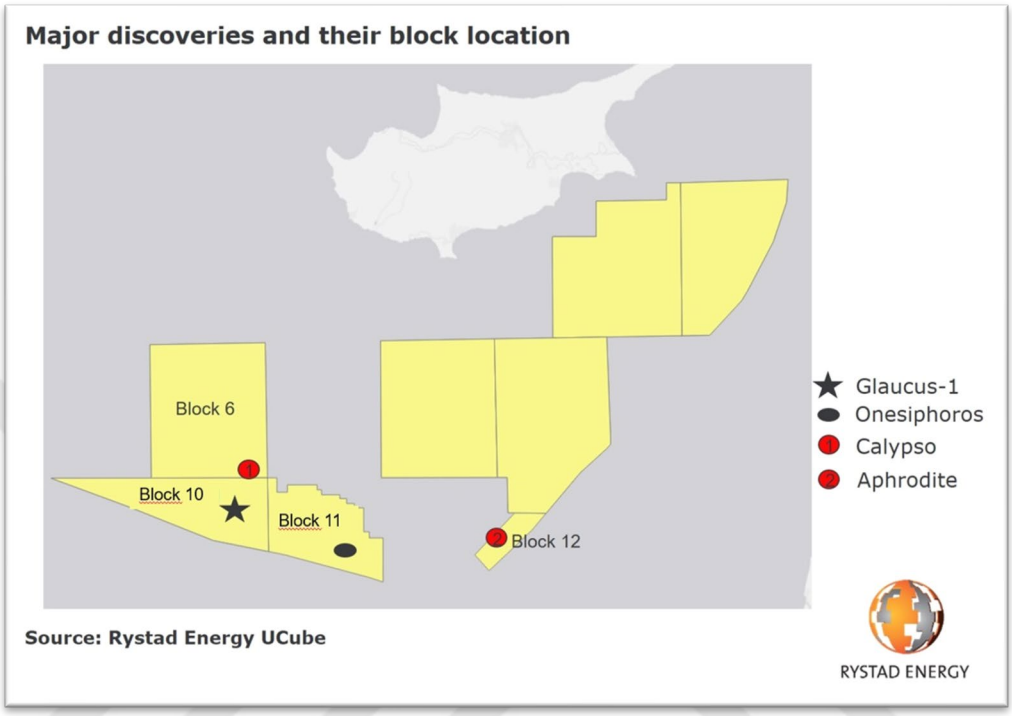
[355] Simon Henderson, "Cyprus Gas Discovery Could Be an East Mediterranean Game-Changer", 1 March 2019, **The Washington Institute**, https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/cyprus-gas-discovery-could-be-an-east-mediterranean-game-changer, (10.07.2020).

[356] "Exxon's Cyprus gas discovery adds another giant to East Med collection", **Reuters**, February 28, 2019, https://www.reuters.com/article/us-exxon-mobil-cyprus/exxons-cyprus-gas-discovery-adds-another-giant-to-east-med-collection-idUSKCN1QH1O3, (13.07.2020).

[357] "Doğu Akdeniz'de ne kadar doğal gaz rezervi var?", **Euronews**, 31.12.2019, https://tr.euronews.com/2019/12/31/dogu-akdeniz-ne-kadar-dogal-gaz-rezervi-var-en-buyuk-payi-hangi-ulkeler-alacak, (7.7.2020)

[358] Özer Balkaş, "Doğu Akdeniz'de Doğal Gaz Keşifleri, Pazarlama Senaryoları, Enerji Güvenliği ve Jeopolitika", **TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası,** 14.03.2019, https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/9a30643920bb533_ek.pdf, (14.07.2020).

Mevcut bilgiler ışığında, GKRY tarafından verilen arama ruhsatlarına dayanılarak keşfedilen üç sahadaki (Afrodit, Calypso ve Glausucus-1) rezervlerin birbirlerine yakın büyüklüklerde olduğu, farklı konsorsiyumlar tarafından keşfedildikleri ve hiçbirinin tek başına önemli bir ekonomik büyüklük taşımadığı anlaşılmaktadır. Bu durum, kaynakların üretimi ve pazarlara ulaştırılması açısından söz konusu şirketlerin iş birliğini zorunlu kılmaktadır.

Şekil 2.9: GKRY Ruhsat Sahalarındaki Önemli Keşifler[359]

[359] Rystad Enerji örün sayfasından alınmıştır. https://www.rystadenergy.com/newsevents/news/press-releases/Major-gas-discovery-can-fuel-the-Cyprus-dispute/, (14.07.2020).

Bu çerçevede, Doğu Akdeniz'de 2000'li yıllarda gerçekleştirilen başlıca doğal gaz keşifleri Tablo 2.1'de gösterilmiştir.

Ruhsat Veren Otorite	Saha	Tahmin Edilen Rezerv Miktarı (milyar metreküp)	Keşif Yılı	Üretime Geçiş Yılı
İsrail	Noa	1,1	1999	2012
	Mari-B	42,5	2000	2004
	Dalit	19,8	2009	2013
	Tamar	281	2009	2013
	Leviathan	639	2010	Aralık 2019
	Dolphin	2,3	2011	-
	Shimshon	15,6	2012	-
	Tanin	34	2012	-
	Karish	34	2013	
GKRY	Afrodit (Blok 12)	129	2011	-
	Calypso (Blok 6)	169-226	2018	-
	Glaucus-1 (Blok 10)	142-227	2019	-
Filistin	Gazze Marin	28,3	2001	-
Mısır	Zohr	845	2015	Ocak 2018
	Noor	2550 (?)	2018	-

Tablo 2.1: 2000'li yıllarda Doğu Akdeniz'de Yapılan Önemli Hidrokarbon Keşifleri[360]

[360] Charles Ellinas, John Roberts and Harry Tzimitras, "Hydrocarbon Developments in the Eastern Mediterranean: The Case for Pragmatism", Atlantic Council's Global Energy Center and Dinu Patriciu Eurasia Center, August 2016; N.S. Abbas ve Diğerleri, "About The Egyptian Natural Gas; An Overview, History And Prospects", **Journal of Advanced Engineering Trends**, Vol. 39, No. 2. July 2020 kaynaklarındaki verilerden çalışmanın yazarı tarafından derlenmiştir.

2.3.2. Kaynakların Ulaştırma Seçenekleri ve Etkileri

Bölgede bulunduğu tahmin edilen ve bir kısmı keşfedilen hidrokarbon kaynakları, deniz yetki alanlarının paylaşımı mücadelesinde kıyıdaş devletlerin politikalarının ve tek taraflı uygulamalarının anlaşılmasını sağlarken, kaynakların çıkarılması, depolanması ve taşınması ile yaratılacak ekonomik değerin paylaşımı de kıyıdaş devletler aralarındaki yakınlaşmaların analiz edilmesini kolaylaştırmaktadır.

Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynaklarına ilişkin olarak, keşfedilen ve öngörülen rezervlerin çoğunlukla doğal gaz olduğu ve petrol açısından henüz önemli bir rezerve erişilemediği görülmektedir. Bu nedenle, halihazırda gündemde olan konu doğal gazın hangi pazarlara, nasıl ulaştırılacağıdır. Doğal gazın pazarlara ulaştırılması için başlıca dört alternatif yöntem bulunmaktadır: Gaz halinde boru hatları ile taşıma; sıvılaştırılmış halde deniz yolu ile taşıma (LNG-Liquified Natural Gaz), sıkıştırılmış halde deniz yolu ile taşıma (CNG-Compressed Natural Gas)[361] ve gazdan elektrik üretilerek elektriğin iletilmesi (GtW-Gas to Wire).[362]

Boru Hatları

Doğu Akdeniz meselesinde ilk olarak gündeme gelen ve bölge devletleri arasında bir taraftan rekabeti artırırken diğer taraftan yakınlaşmaları da hızlandıran seçenek, gazın boru hatları ile taşınması olarak ortaya çıkmıştır. İsrail'in ve GKRY'nin iddia ettiği deniz yetki alanlarından çıkarılacak doğal gazın Avrupa'ya taşınması için önerilen başlıca proje, Eastmed Boru Hattı Projesi'dir. Bu boru hattının, 1.300 kilometresi deniz altında, 600 kilometresi kara üzerinde olmak üzere yaklaşık 1900 kilometre uzunluğunda inşa edilmesi ve başlangıçta yılda 10 milyar metreküp doğal gaz taşıması öngörülmektedir.[363] Buna ilave olarak Yunanistan'dan da 200 kilometrelik başka bir deniz altı boru hattı ile İtalya'ya bağlanması ve gazın Güney Avrupa gaz altyapısına eklenmesi planlanmaktadır.[364] Boru hattının inşasına yönelik olarak, Ocak 2020'de Atina'da, Yunanistan, İsrail ve GKRY arasında bir anlaşma imzalanmış,[365] İtalya da projeye yönelik bir destek mektubu göndermiştir.[366]

---

[361] Sıkıştırılmış halde deniz yolu ile taşıma uygulanabilir olmakla birlikte, teknolojik olarak geliştirmeye muhtaç ve bu nedenle henüz yaygınlaşmamış bir yöntemdir. Deniz yoluyla taşıma; gazın sıvılaştırılarak LNG tankerleri ile taşınması üzerine yoğunlaşmıştır. Doğu Akdeniz hidrokarbonlarının ulaştırılması için bu yönde geliştirilmiş bir proje de bulunmamaktadır. Bu sebeple CNG taşımacılığına bu kısımda yer verilmeyecektir.

[362] Tahir Çelik ve Ali Pourbozorgi, "Cyprus Natural Gas Evaluation Alternatives", April 2014, s.i., https://www.researchgate.net/publication/267705286_CYPRUS_NATURAL_GAS_EVALUATION_ALTERNATIVES, (15.07.2020).

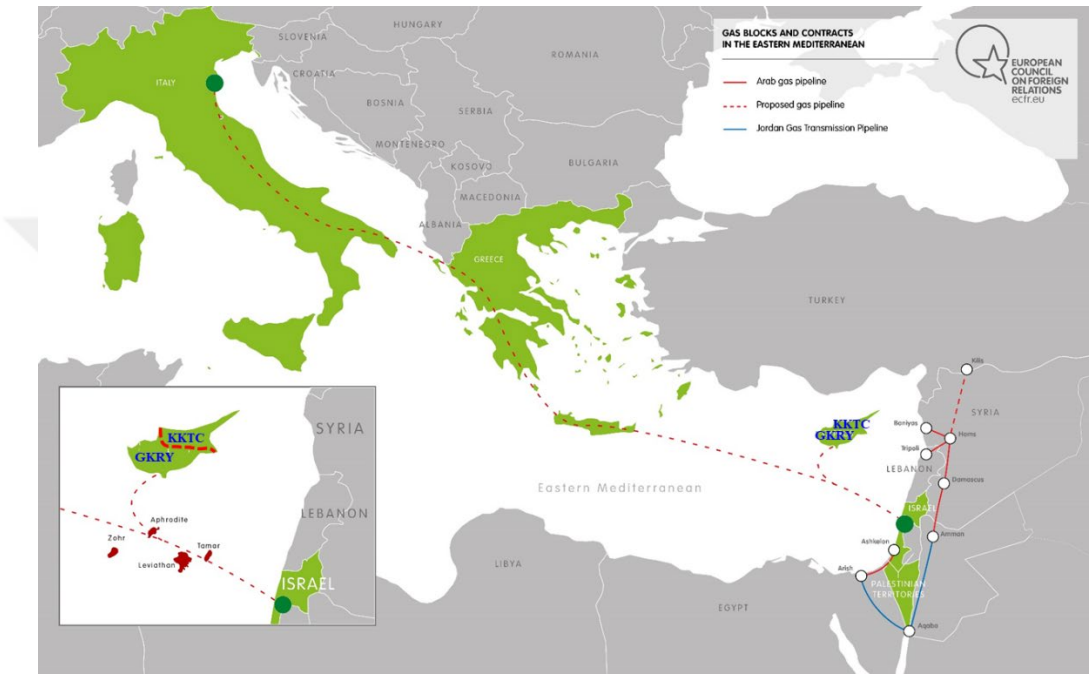
[363] Eastmed, IGI-POSEIDON Örün Sitesi, http://www.igi-poseidon.com/en/eastmed, (11.10.2020).

[364] Victor Kotsev, "East Med pipeline: maybe someday", **Petroleum Economist**, 10 Ağustos 2020, https://www.petroleum-economist.com/articles/midstream-downstream/pipelines/2020/east-med-pipeline-maybe-someday, (09.10.2020)

[365] "Doğu Akdeniz- EastMed doğalgaz boru hattı anlaşması Atina'da imzalandı", **BBC Türkçe**, 2 Ocak 2020, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50973890, (15.07.2020).

[366] "EASTMED-POSEIDON Pipeline Project: Start of Activities to Reach FID within Two Years", **IGI Poseidon Basın Açıklaması**, Atina, 29 Nisan 2020, http://www.igi-poseidon.com/sites/default/files/29.04.2020%20IGI%20Poseidon%20Press%20Release%20-%20EastMed%20EPCI_0.pdf, (11.10.2020).

Eastmed Projesi'ni yukarıda sayılan bölge devletlerinin yanı sıra AB ve ABD'nin de desteklediği görülmektedir. AB'nin projeye desteğinin temelinde, özellikle doğal gaz bakımından Rusya Federasyonu'na (RF) olan bağımlılığı azaltmak üzere kaynak çeşitliliği yaratma arayışı etkili olmaktadır.[367] Proje, AB Komisyonu tarafından Ortak Çıkar Projesi (Project of Common Interest) olarak tanımlanmış ve projenin teknik etütleri için 35 milyon avro üzerinde finansman sağlanmıştır.[368] ABD Dışişleri Bakanı Pompeo da 20 Mart 2019'da İsrail'de düzenlenen İsrail-GKRY-Yunanistan İş Birliği Forumunun altıncısına katılarak Eastmed Boru Hattı Projesine ABD desteğini dile getirmiştir.[369] Eastmed Boru Hattı Projesinin olası güzergâhı Şekil 2.10'da gösterilmiştir.

Şekil 2.10: Eastmed Boru Hattı Projesinin Olası Güzergâhı[370]

[367] "Energy: a shaping factor for regional stability in the Eastern Mediterranean?", **European Parliament Directorate-General for External Policies**, 2017, s.3-4, http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU(2017)578044_EN.pdf, (10.06.2020).

[368] EastMed Pipeline, with metering and regulating station at Megalopoli (EL) Southern Gas Corridor, European Commission, http://ec.europa.eu/energy/maps/pci_fiches/pci_7_3_1_en_2017.pdf, (9.10.2020).

[369] Remarks by Secretary Pompeo with Israeli Prime Minister Netanyahu, Cyprus President Anastasiades, and Greek Prime Minister Tsipras, David Citadel Hotel, Jerusalem, March 20, U.S. Embassy in Cyprus, 2019, https://cy.usembassy.gov/remarks-by-secretary-pompeo-with-israeli-prime-minister-netanyahu-cyprus-president-anastasiades-and-greek-prime-minister-tsipras/, (9.10.2020)

[370] Tareq Baconi, "A Flammable Peace: Why Gas Deals Won't End Conflict In The Middle East", **European Council on Foreign Relations Policy Brief**, ECFR/242, December 2017, s.2'den alınmıştır.

Eastmed Boru Hattı Projesinin yaşama geçirilmesinin önünde ekonomik, hukuki ve jeopolitik birtakım güçlükler mevcuttur. Ekonomik açıdan; projenin gerçekleştirilmesini üstlenen IGI Poseidon konsorsiyumu[371] tarafından, projenin maliyeti yaklaşık 6 milyar ABD doları olarak açıklanmakla birlikte, benzer uzunluktaki ve derin deniz yatağından geçen projeler ile yapılan karşılaştırmalar sonucunda, bu rakamın gerçekçi olmadığını ve maliyetin 25 milyar ABD dolarına kadar yükselebileceğine ilişkin değerlendirmelerde de bulunulmaktadır.[372] İsrail ve GKRY'nin yukarıda sözü edilen doğal gaz sahalarından üretilebilecek gaz miktarının düşük olması, projenin karlılığını düşürmekte ve yapılabilirliğini güçleştirmektedir.[373] Projeyi ekonomik olarak olumsuz etkileyen bir diğer etken ise, Avrupa pazarının giderek yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmesi ve hidrokarbon kaynaklarına ilişkin talebin azalma eğiliminde olmasıdır. Bir projeksiyona göre, Avrupa'nın 2040 yılında bugünkünden %30 daha az doğal gaz tüketmesi beklenmektedir.[374]

Eastmed Projesi'nin karşı karşıya bulunduğunu ekonomik güçlüklerin üstesinden gelinebilmesi için önerilen çözümlerden biri, Mısır'ın daha büyük rezervlere sahip Zohr ve Noor gibi sahalarından çıkarılacak doğal gazın da bu boru hattına eklenmesidir. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere, Mısır tarafından halen üretilen gaz artan kendi iç tüketimini karşılamak için kullanılmaktadır. Ayrıca Mısır'ın halihazırda Idku ve Damietta'da bulunan iki adet yüzer tesisinde âtıl kapasite bulunmaktadır ve Mısır'ın ürettiği gazın bu tesislerde sıvılaştırılarak LNG tankerleri ile tüketici pazarlara taşınması daha az maliyetli, daha esnek ve daha çabuk hayata geçirilebilecek bir çözüm gibi görünmektedir.[375]

Hukuki ve jeopolitik açıdan; Eastmed Projesi'nin planlanan güzergahının Türkiye'nin öne sürdüğü deniz yetki alanlarından geçmesi nedeniyle, projenin gerçekleştirilebilmesi için Türkiye'nin rızasının alınması gerekmektedir. Uluslararası deniz hukukuna göre, diğer devletlerin kıyı devletinin kıta sahanlığı ya da MEB'inde kablo ve boru döşeme hakkı[376]

---

[371] Söz konusu konsorsiyum, Yunanistan devlet doğal gaz şirketi DESA ile İtalya merkezli Edison şirketleri tarafından %50-%50 ortaklıkla Atina merkezli olarak kurulmuştur. IGI-POSEIDON Örün Sitesi, http://www.igi-poseidon.com/en/our-company, (11.10.2020).

[372] Oğuzhan Akyener, "Doğu Akdeniz (EASTMED) Boru Hattı Projesi", **TESPAM**, 7 Şubat 2017, https://www.tespam.org/dogu-akdeniz-eastmed-boru-hatti-projesi/, (11.10.2020).

[373] Simone Tagliapietra, "Eastern Mediterranean Gas: What Prospects for the New Decade?", 25 February 2020, **ISPI**, Italian Institute for International Political Studies, https://www.ispionline.it/en/pubblicazione/eastern-mediterranean-gas-what-prospects-new-decade-25102, (01.07.2020).

[374] İsmail Kavaz, "Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarının Olası Transfer Güzergahları", Kemal İnat, Muhittin Ataman ve Burhanettin Duran (Der.), **Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları**, SETA: 1. Baskı, Haziran 2020, İstanbul, s.281-282.

[375] N.S. Abbas ve Diğerleri, s.114-115.

[376] **BMDHS Md.58:** "**Münhasır Ekonomik Bölgede Diğer Devletlerin Hakları ve Yükümlülükleri**

1- Münhasır ekonomik bölgede, sahili bulunsun veya bulunmasın, bütün devletler, işbu sözleşmenin ilgili hükümlerinde öngörülen şartlar içerisinde, 87. Maddede söz konusu olan seyrüsefer serbestliği ile uçuş serbestliğinden ve **denizaltı kabloları ve petrol boruları döşeme serbestliğinden**; keza, bu serbestliklerin kullanımına ilişkin olarak, özellikle gemilerin, uçakların ve denizaltı kabloları ve petrol borularının işletilmesinde, denizin uluslararası diğer yasal amaçlarla kullanılması serbestliğinden işbu Sözleşmenin diğer hükümleri ile bağdaşır bir şekilde yararlanırlar.

BMDHS Md.79: "**Kıt'a sahanlığı üzerinde denizaltı kabloları ve petrol boruları**

1- Bütün devletlerin kıt'a sahanlığı üzerine işbu maddeye uygun olarak denizaltı kabloları ve petrol boruları döşemeye hakkı vardır.

2- Kıt'a sahanlığı üzerinde araştırmalar yapmak, bu alandaki doğal kaynakları işletmek, petrol boruları ile kirlenmeyi önlemek, azaltmak ve kontrol etmek amacıyla makul tedbirler alma hakkı saklı kalmak üzere sahildar devlet, bu kabloların ve petrol borularının döşenmesini veya bakımını engelleyemez.

bulunmakla birlikte, bu hakkın kullanılmasının Türkiye'nin rızasına tabi olacağı, boru hattının güzergahını Türkiye'nin yine uluslararası hukukun kıyı devletine tanıdığı hakları[377] kullanarak belirleyebileceği, bu süreçte fiili durumlar yaratarak inşaatı yavaşlatabileceği ve maliyetini artırabileceği dikkate alınmalıdır. Boru hattı Türkiye'nin deniz yetki alanlarının güneyinden geçirilmek istense dahi, Ekim 2019'da Türkiye ile Libya arasında akdedilen Deniz Yetki Alanları Sınırlandırmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası ile boru hattının geçirilebileceği güzergâhın tamamı, Türkiye ile BM'nin tanıdığı Trablus merkezli Libya Hükümeti arasında karşılıklı olarak sınırlandırılmıştır. Bu durumda Libya Hükümeti'nin rızasının alınmasını zorunlu olacaktır. Libya'da devam eden iç savaşı sonlandırma ve siyasi istikrar kurma sürecindeki belirsizlikler projenin yapılabilirliğini de güçleştirmektedir.

Bölgedeki gazın boru hatlarıyla taşınmasına ilişkin olarak, İsrail'in doğal gaz havzalarından doğrudan ya da Kıbrıs Adası üzerinden Türkiye'ye boru hatları inşa edilmesi de gündeme gelmiştir.[378] Söz konusu boru hatları önerilen Eastmed Boru Hattı'ndan çok daha kısa olmaları nedeniyle maliyet avantajları taşımaktadır. Türkiye kendi doğal gaz tüketimi açısından bölgedeki en büyük pazar olmasının yanı sıra, Kafkasya'dan başlayarak Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaşan TANAP[379] gibi büyük çaplı projelere yapılabilecek eklemeler ile gazın Avrupa'ya ulaştırılmasında daha ekonomik bir seçenek sunmaktadır.[380] Bu seçeneğin Türkiye ile İsrail arasından 2014 yılında başlayan ve 2016 yılında karşılıklı olarak onaylanan bir normalleşme sürecinin de temel sebeplerinden birini oluşturduğu belirtilmekteyse[381] de bu yönde belirgin bir ilerleme sağlanamamıştır.

2019 yılı sonlarında Türkiye ile KKTC arasında iki yönlü bir doğal gaz boru hattı inşa edilmesinin planlandığı ve söz konusu boru hattının 2025 yılında hizmete girmesinin öngörüldüğü açıklanmıştır.[382] KKTC'nin, Kıbrıs Adası'nın etrafındaki deniz yetki alanlarında Türk Petrolleri Anonim Ortaklığına (TPAO) araştırma ruhsatları verdiği dikkate alındığında, bu projenin, gelecekte bu alanlardan çıkarılabilecek doğal gazın Türkiye'nin var olan altyapısına

---

[377] BMDHS Md.79: "3- Kıt'a sahanlığına döşenen petrol borularının takip edeceği hat sahildar devlet tarafından kabul edilmelidir. 4- İşbu Kısmın hiçbir hükmü, sahildar devletin, ülkesine veya kara sularına giren kablolara veya petrol borularına uygulanacak şartları tespit etme hakkına; ve kendi kıt'a sahanlığının araştırılmasına veya kaynaklarının işletilmesine; veyahut da kendi yetkisi altındaki sun'i adaların, tesis veya yapıların işletilmesine ilişkin olarak yerleştirilmiş bulunan veya bu amaçlarla kullanılan kablo ve petrol boruları üzerindeki yetkisine halel getirmez."

[378] Simon Henderson, "Natural Gas Export Options for Israel and Cyprus", **Mediterranean Paper Series**, September 11, 2013, The German Marshall Fund of the United States, s.10, https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/natural-gas-export-options-israel-and-cyprus, (01.07.2020).

[379] TANAP: Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi, TANAP, Azerbaycan'ın Hazar Denizi'ndeki Şah Deniz 2 Gaz Sahası ve Hazar Denizi'nin güneyindeki diğer sahalarda üretilen doğal gazı Türkiye'ye ve ardından Avrupa'ya taşımaktadır. TANAP, Güney Kafkasya Boru Hattı (SCP) ve Trans-Adriyatik Boru Hattı (TAP) ile birleşerek Güney Doğal Gaz Koridorunu oluşturmaktadır. TANAP Örün Sitesi, https://www.tanap.com/tanap-projesi/tanap-nedir/, (13.10.2020).

[380] The Export Options and Challenges for East Med Gas Was Presented by IENE's Executive Director at Israel's Annual Energy and Business Convention, Institute of Energy for South-east Europe (IENE), https://www.iene.eu/the-export-options-and-challenges-for-east-med-gas-was-presented-by-ienes-executive-director-at-israels-annual-energy-and-business-convention-p3181.html, (13.10.2020).

[381] Aybars Görgülü and Sabiha Senyücel Gündoğar, "Energy Relations between Turkey and Israel", **Future Notes**, No. 3, November 2016, Middle East and North Africa Regional Architecture: Mapping Geopolitical Shifts, Regional Order and Domestic Transformations, s.2-4.

[382] İlhan Sagsen, "Turkey-TRNC natural gas pipeline to change geopolitical balance in E.Med", **Anadolu Agency**, 26.12.2019, https://www.aa.com.tr/en/analysis/turkey-trnc-natural-gas-pipeline-to-change-geopolitical-balance-in-emed/1684563, (15.07.2020).

eklenmesi için geliştirildiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, söz konusu projeyi Eastmed Boru Hattı Projesine bir alternatif ve Doğu Akdeniz Doğal Gaz Forumu oluşumunun dışında tutulan Türkiye'nin geliştirdiği bir inisiyatif olarak görmek mümkündür.

İsrail'in Tamar ve Leviathan sahalarından çıkarılan doğal gazın bölge ülkelerine boru hatları yoluyla satılması konusu incelendiğinde; öncelikle İsrail'in doğal gaz yataklarını işleten şirketlerin (Delek ve Noble Energy) 2018 yılında Mısırlı bir özel enerji şirketi (Dolphinus Holdings) ile Mısır'a boru hatları ile doğal gaz taşınması konusunda bir anlaşma yaptıkları görülmektedir.[383] Bu çerçevede, kurulu East Mediterranean Gas (EMG) boru hattı üzerinden, yıllara sari olarak Mısır'a 15 milyar ABD doları değerinde doğal gaz satılması öngörülmüştür. Bu gazın Mısır'daki elektrik üretim tesislerinde kullanılabileceği ya da Mısır'ın sahip olduğu terminallerde sıvılaştırılarak LNG tankerleri ile tüketici diğer pazarlara ulaştırılabileceği belirtilmiştir.[384] İsrail'den Mısır'a söz konusu doğal gaz ihracatı 2020 yılında başlamıştır. Bu ihracat halen Mısır'ın kendi iç ihtiyacını karşılamak için kullanılırken, gelecekte Mısır'ın LNG ihracatına yönelik olarak bir kaynak potansiyeli taşımaktadır.[385] Benzer biçimde, mevcut AG (Arap Gas) ve EMG (East Mediterranean Gas) boru hatları üzerinden Ürdün Ulusal Elektrik Şirketi'ne doğal gaz transferine de Ocak 2020'de başlanmıştır.

LNG Taşımacılığı

Doğal gazın, çıkarıldığı sahaların yakınında kurulan görece küçük tesislerde sıvılaştırılarak LNG tankerleri yoluyla alıcı piyasalara ulaştırılması, burada yüzer depolama ve yeniden gazlaştırma tesislerinde gaz haline getirilerek yerel doğal gaz altyapısına bağlanması, giderek yaygınlaşan bir ulaştırma yöntemi olarak öne çıkmaktadır. Dünya gaz ticaretinde 2000-2018 yılları arasında LNG'nin payı iki katına yükselirken, 2018 yılında dünya genelindeki gaz taşımacılığının yaklaşık %46'sı LNG olarak yapılmıştır.[386] LNG taşımacılığı, boru hatları yoluyla taşıma ile karşılaştırıldığında, daha düşük maliyeti ve özellikle sağladığı esneklik bakımından daha tercih edilebilir bir seçenek oluşturmaktadır. Zira boru hatları, belirli bir güzergâh üzerinde yüksek yatırım maliyeti ile inşa edilmekte ve bu güzergahın daha sonra değiştirilmesi mümkün olmamaktadır. Oysa LNG haline getirilmiş gazın tankerler yoluyla dünyanın her tarafındaki alıcılara ulaştırılması mümkündür.

Doğu Akdeniz'de İsrail ve GKRY'nin ruhsatlandırdığı sahalardan çıkarılacak gazın Avrupa pazarına ulaştırılması için öne sürülen başlıca proje Eastmed Doğal Gaz Boru Hattı olmakla birlikte, projenin karşı karşıya bulunduğu güçlüklerin, projenin taraflarını alternatif

---

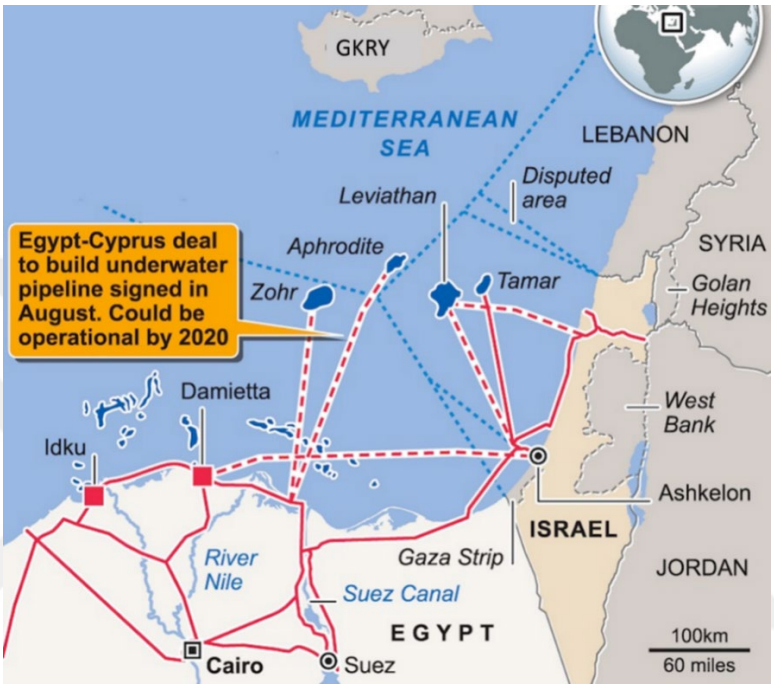
[383] "Egyptian firm to buy $15 billion of Israeli natural gas", **Reuters**, 19.02.2018, https://www.reuters.com/article/us-israel-egypt-natgas-idUSKCN1G31BK, (21.10.2020)

[384] "Delek, Noble and Egypt sign US$518m EMG pipeline deal", **Business Times**, 27.09.2018, https://www.businesstimes.com.sg/energy-commodities/delek-noble-and-egypt-sign-us518m-emg-pipeline-deal. (10.06.2020).

[385] Simone Tagliapietra, "Eastern Mediterranean Gas: What Prospects for the New Decade?", 25 February 2020, **ISPI**, Italian Institute for International Political Studies, https://www.ispionline.it/en/pubblicazione/eastern-mediterranean-gas-what-prospects-new-decade-25102, (01.07.2020).

[386] Ali Oğuz Dirioz and Roee Kibrik, "Forget the East-Med Pipeline: Advantages of Alternative Options to Transport the Eastern Mediterranean Gas", **Econfo Örün Sitesi**, 14 Nisan 2020, http://econfo.org/2020/04/17/dr-ali-oguz-dirioz-forget-the-east-med-pipeline-advantages-of-alternative-options-to-transport-the-easter-mediterranean-gas/, (15.07.2020).

yöntem arayışlarına da yönlendirdiği anlaşılmaktadır. Bu yöntemlerin başında da LNG taşımacılığı gelmektedir. 19 Eylül 2018 tarihinde Mısır ile GKRY arasında, GKRY'nin ruhsatlandırdığı 12 numaralı sahada yer alan Afrodit yatağından çıkarılacak doğal gazın inşa edilecek bir boru hattıyla Mısır'a taşınmasını amaçlayan bir anlaşma imzalanmıştır.[387] Yine 2020 Eylül ayında, söz konusu boru hattının inşası konusunda iki tarafta da kararlılığın sürdüğü, Afrodit sahasından çıkarılacak gazın öncelikle Mısır kıyılarına, oradan da Idku ve Damietta'da bulunan LNG sıvılaştırma tesislerine ulaştırılacağı, burada sıvılaştırılan gazın tankerler yoluyla Avrupa pazarına ihraç edileceğine yönelik haberler basında yer almıştır.[388]

Şekil 2.11: GKRY-Mısır ve İsrail-Mısır Boru Hattı Projeleri[389]

[387] "Cyprus, Egypt ink deal for subsea gas pipeline", **Offshore Energy**, 19.09.2018, https://www.offshore-energy.biz/cyprus-egypt-ink-deal-for-subsea-gas-pipeline/, (10.06.2020).

[388] "Egypt, Cyprus talking 'extensively' about moving ahead with gas pipeline", **Enterprise**, 1 September 2020, https://enterprise.press/stories/2020/09/01/egypt-cyprus-talking-extensively-about-moving-ahead-with-gas-pipeline-21048/, (13.10.2020).

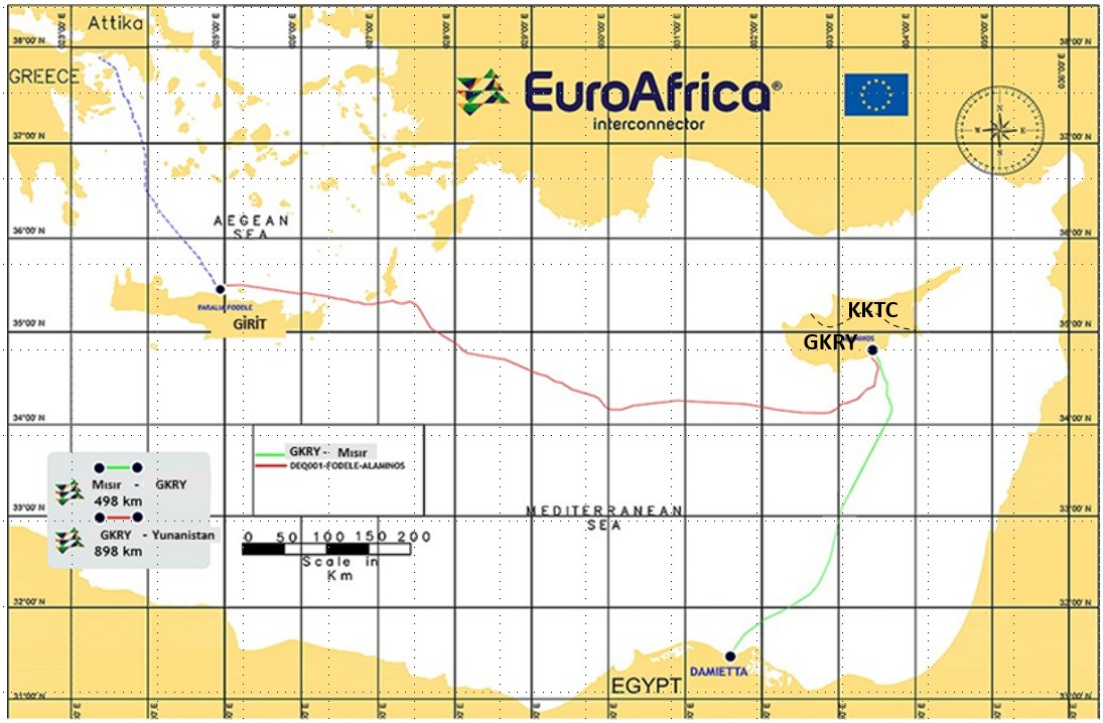
[389] "Egypt, Cyprus reach agreement on gas pipeline", **Energy Egypt**, 7 August 2018, https://energyegypt.net/egypt-cyprus-reach-agreement-on-gas-pipeline-cyprus-television/, (01.07.2020).

Elektrik Olarak Aktarım

Mısır ve GKRY'nin doğal gaz kaynaklarının Avrupa'ya ulaştırılması için ortaya konulan bir diğer seçenek, çıkarılan doğal gazın ile karada bulunan elektrik santrallerinde enerjiye dönüştürülmesi ve yüksek gerilim kabloları yoluyla deniz altından pazara ulaştırılmasıdır. Bu konuda ortaya konulan başlıca girişim EuroAfrica Interconnector Projesi'dir.

Yunanistan, GKRY ve Mısır'ın oluşturdukları üçlü iş birliği mekanizmaları çerçevesinde gündeme getirilen bu projede, Mısır'dan GKRY'ye oradan da Girit üzerinden Avrupa ulaşacak 1396 km. uzunluğunda deniz altı yüksek gerilim kabloları döşenmesi hedeflenmektedir. 2000 MW kapasitesi olacak bağlantı kabloları ile AB'nin diğer hiçbir ülke ile elektrik bağlantısı bulunmayan tek üyesi olan GKRY'nin bu bakımdan izolasyondan kurtarılması, Mısır ve GKRY'nin doğal gaz kaynaklarının elektrik enerjisi olarak Avrupa'ya ulaştırılması amaçlanmaktadır.[390]

EuroAfrica Interconnector Projesinin öngörülen güzergahı Şekil 2.12'de gösterilmiştir. Proje güzergahının Eastmed Boru Hattı güzergahı ile benzerliği dikkat çekmektedir. Bu bakımdan, Eastmed Boru Hattı Projesine ilişkin olarak yukarıda konu edilen güçlüklerin bu proje için de geçerli olduğunu ifade etmek mümkündür. Zira uluslararası deniz hukukunun ilgili maddeleri "kablo ve boru döşeme hakkını" bir bütün olarak ele almakta, diğer devletlere kıyı devletlerinin kıta sahanlığı ya da MEB'i üzerinde bu serbestliği tanırken kıyı devletinin hak ve çıkarlarını korumak üzere kıyı devletinin rızasını şart koşmaktadır.

Şekil 2.12: EuroAfrica Interconnector Projesi Olası Güzergahı[391]

[390] EuroAfrica Interconnector Örün Sitesi, https://www.euroafrica-interconnector.com/, (15.10.2020).

[391] EuroAfrica Interconnector Örün Sitesinden alınmış, bu çalışmanın yazarı tarafından Türkçeleştirilmiştir. https://www.euroafrica-interconnector.com/at-glance/the-route/, (15.10.2020)

2.4. Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığında Tarafların Tutumları

Bu kısımda, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının taraflarını oluşturan GKRY, Yunanistan, Türkiye ve KKTC'nin, konuya ilişkin tezleri ve bu tezlerine dayanarak gerçekleştirdikleri uygulamalar açıklanmaktadır. Bu uyuşmazlık büyük ölçüde GKRY'nin girişimleri sonucunda ortaya çıktığından, öncelikle GKRY'nin iddialarına ve uygulamalarına yer verilmiş, ardından diğer tarafların tutumları irdelenmiştir.

2.4.1. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)

Bu kısımda, GKRY'nin uyuşmazlığa ilişkin tutumu, iddialar ve uygulamalar olmak üzere iki başlık altında ele alınmaktadır.

2.4.1.1. GKRY'nin Uyuşmazlığa İlişkin İddiaları

GKRY'nin Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları uyuşmazlığına ilişkin iddialarının esasları, BM nezdinde verdiği notalar ve yaptığı bildirimler ile çeşitli zamanlarda yaptığı resmî açıklamalardan tespit edilebilir.

GKRY'nin bu soruna ilişkin görüş, tutum ve davranışlarını, Kıbrıs Sorunu'na yönelik bakış açısından ayrı düşünmek mümkün değildir. Esasen Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlar arasında Kıbrıs Adası üzerindeki egemenlik mücadelesi olarak tanımlanabilecek olan Kıbrıs Sorunu, GKRY açısından aynı anlamı taşımamakta, özellikle Kıbrıslı Türklerin egemenlik hakları bir sorun olarak kabul edilmemektedir.[392] Bu bağlamda GKRY'nin temel bir argümanı, kendisinin Kıbrıs Adası'nın tek meşru temsilcisi olduğudur. GKRY'ye göre, *"...Kıbrıs Adası üzerindeki tek hükümet Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti'dir. Bu sağlam pozisyon, Türkiye istisna olmak üzere tüm uluslararası toplum tarafından kabul edilmekte ve aralarında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK), 541 (1983) ve 550 (1984) sayılı kararlarının da bulunduğu, birçok uluslararası kamu hukuku ve Avrupa hukuku enstrümanı tarafından desteklenmektedir."*[393]

GKRY'nin kendisini adanın tek meşru temsilcisi olarak kabul etmesi, adanın tamamı adına, bir devletin sahip olduğu tüm haklara sahip olması sonucuna da doğurmaktadır. Bu yaklaşımla GKRY, Kıbrıs Adası'ndan kaynaklanan deniz yetki alanlarına ilişkin tasarruflarda bulunma hakkının da sadece kendisine ait olduğu öne sürmektedir. Bu düşünceye göre; "*…Kıbrıs Cumhuriyeti kara sularına bitişik ve kara sularının ötesinde kalan alanlarda egemen münhasır hak ve yetkiler kullanmaktadır. İlaveten, Kıbrıs Cumhuriyeti aynı alanı kaplayan kıta sahanlığı alanlarında BMDHS Md.77'ye göre kullandığı uluslararası hukuktan doğan, doğal ve münhasır egemen haklara da sahiptir ve bu hakları uyumlu biçimde kullanmaktadır. Özellikle,*

[392] Zuhal Mert Uzuner, "GKRY'nin Akdeniz Bölge Politikası ve Yeni Jeopolitik Dengeler", Hasret Çomak ve Burak Şakir Şeker (Der.), **Akdeniz Jeopolitiği Cilt I**, 1. Basım, Ankara: Nobel Yayınları, Mayıs 2019, s.416.

[393] Note Verbale dated 19 October 2006 from the Permanent Mission of the Republic of Cyprus to the United Nations addressed to the Secretary-General of the United Nations, Law of the Sea Bulletin, No.62, 2006, 164, https://www.un.org/Depts/los/doalos_publications/LOSBulletins/bulletinpdf/bulletin62e.pdf, (11.06.2020).

hidrokarbon kaynakları ile ilgili olarak, Kıbrıs Cumhuriyeti, diğerlerinin yanında, ilan ettiği MEB'de ve kıta sahanlığında arama ve işletme haklarına sahiptir."[394]

GKRY'nin sahip olduğunu öne sürdüğü deniz yetki alanları dikkate alındığında; 1964 ve 2014 yıllarında yayımladığı Kara Suları Kanunlarına[395] göre, 3 Mayıs 1993 tarihinde coğrafi koordinatları BM Genel Sekreterliğine sunulmuş olan esas hatlardan[396] itibaren 12 mil genişliğinde kara sularına sahip olduğunu belirtmektedir. Yine 5 Nisan 1974 tarihli Kıta Sahanlığı Kanununa[397] göre, işletilebilirlik kriterlerine istinaden belirlenmiş kıta sahanlığı bulunmaktadır. Kıbrıs Adası'nın deniz dibine doğal uzantısının devam ettiği alanlar, bu alanlar 200 metre derinliği aşsa da kıta sahanlığına dâhil kabul edilmektedir.[398] GKRY; 2 Nisan 2004'te çıkardığı bir yasa ile 21 Mart 2003 tarihinden geçerli olmak üzere, "Kıbrıs Cumhuriyeti" adına, kara sularının ölçülmeye başladığı esas hatlardan itibaren 200 deniz mili mesafeye kadar MEB ilan etmiş[399] ve bu ilanı BM'ye deklare etmiştir.[400]

GKRY'nin, deniz yetki alanları sınırlandırmasına ilişkin görüşleri incelendiğinde ise, sınırlandırmanın antlaşmalar ile yapılması gerektiğine atıf yaptığı, Mısır, Lübnan ve İsrail ile yaptığı ikili antlaşmaları bu kapsamda değerlendirdiği anlaşılmaktadır: "*…BMDHS Md.74 ve 83, kıyıları karşılıklı ya da bitişik devletler arasında sırasıyla kıta sahanlığı ve MEB sınırlandırmasının hakkaniyete uygun bir çözüme ulaşmak için Uluslararası Adalet Divanı statüsü md.38'de işaret edildiği gibi uluslararası hukuka uygun olarak antlaşmalarla gerçekleştirilmesini öngörmektedir."*[401]

GKRY'nin sınırlandırmada esas aldığı yöntemin ise "ortay hat" olduğu görülmektedir. Nitekim, "*...Buna uygun olarak Kıbrıs Cumhuriyeti, Mısır Arap Cumhuriyeti (yürürlükte), Lübnan Cumhuriyeti (onay bekliyor) ve İsrail Devleti (yürürlükte) ortay hat prensibine dayalı antlaşmalar yapmıştır.*"[402] Ayrıca, kendisi bir ada olan Kıbrıs adına GKRY'nin ortay hatta dayalı antlaşmalar yapmasından, sınırlandırmada adalara anakaralar ile eşit oranda deniz yetki alanı verme prensibini savunduğu sonucuna da ulaşılabilmektedir.

---

[394] Letter dated 15 June 2012 from the Permanent Representative of Cyprus to the United Nations addressed to the Secretary-General, A/66/851, https://undocs.org/A/66/851, (11.06.2020).

[395] GKRY'nin 1964 ve 2014 tarihli Kara Suları Kanunları için bkz. https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/CYP_TS_Law_2014.pdf, (21.06.2020).

[396] Geographical coordinates showing baselines for measuring the breadth of the territorial sea, https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/CYP_1993_Coordinates.pdf, (21.06.2020).

[397] Continental Shelf Law, Law No. 8 of 5 April 1974, https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/CYP_1974_Law.pdf, (21.06.2020).

[398] Information concerning the outer limit of the continental shelf, https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/CYP_1972_ContinentalShelf.pdf, (21.06.2020).

[399] Bu konuya aşağıda ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

[400] GKRY'nin Kıbrıs Cumhuriyeti adına çıkardığı yasa metni için bkz. https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/cyp_2004_eez_proclamation.pdf, (11.06.2020).

[401] Statement dated 28 December 2004 of the position of the Government of the Republic of Cyprus with respect to the information note by Turkey, concerning the latter's objection to the Agreement between the Republic of Cyprus and the Arab Republic of Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone of 17 February 2003, Law of the Sea Bulletin, No.57, 2005, s.124-125, https://www.un.org/Depts/los/doalos_publications/LOSBulletins/bulletinpdf/bulletin57e.pdf, (11.06.2020).

[402] Letter dated 15 June 2012 from the Permanent Representative of Cyprus to the United Nations addressed to the Secretary-General, A/66/851, https://undocs.org/A/66/851, (11.06.2020).

2.4.1.2. GKRY'nin Uyuşmazlığa İlişkin Uygulamaları

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının ortaya çıkmasında uygulamaları ile başı çeken aktör GKRY olmuştur. Türk Dış Politikası Kriz İncelemelerine göre, bu kriz GKRY'nin Kıbrıs müzakerelerindeki pozisyonunu kuvvetlendirmek ve özellikle Türkiye tarafından muhatap alınmasını sağlamak üzere tasarladığı bir "kurgulanmış" krizdir.[403] GKRY'nin Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığına ilişkin gerçekleştirdiği uygulamalar, hukukî ve ekonomik olmak üzere iki ayrı boyutta incelenebilir.

Hukukî Boyutta Gerçekleştirilen Uygulamalar

GKRY, özellikle 2003 yılından itibaren Kıbrıs Adası'nın tamamı adına deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusunda çevre ülkeler nezdinde girişimlerde bulunmaya başlamıştır. Bu kapsamda 17 Şubat 2003 tarihinde Mısır ile MEB Sınırlandırma Antlaşması imzalamış, bu antlaşma 7 Mart 2004 itibariyle her iki devlet tarafından onaylanmıştır.[404]

GKRY, MEB konusunu Kıbrıs'ta çözümü öngören Annan Planı döneminde (2003-2004) de ısrarla gündemde tutmuştur. Annan Planı görüşmeleri sırasında, Rum tarafınca verilen yasa taslaklarında, kurulacak Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, kara sularının ölçülmeye başladığı esas hatlardan itibaren 200 deniz millik bir MEB'e sahip olacağı hükme bağlanmaktaydı. Annan Planı, prosedür gereği Türkiye tarafından da kabul edilecek bir antlaşma olduğundan, bu durum Türkiye'nin kendi haklarından Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti lehine vazgeçmesi gibi bir sonuç doğurabilecekti. Türk tarafının yaptığı itirazlar sonucunda, yasa taslağından 200 millik genişlik ifadesi çıkarılmış ve gelecekte ilan edilecek MEB genişliği konusunun "özel çoğunluk" onayına tabi olması, bir diğer ifadeyle bu konunun Kıbrıslı Türklerce hukuken önlenebilecek bir şekilde düzenlenmesi sağlanmıştır.[405]

Rum tarafının bu konuda yaptığı ikinci girişim, 17 Şubat 2003 tarihli Mısır-GKRY MEB Sınırlandırma Antlaşmasının, kurulacak yeni devleti bağlayacak uluslararası antlaşmalar listesine eklenmesidir. Türkiye ve KKTC bu tarihte zaten söz konusu antlaşmaya ilişkin itirazlarını ve bölgede hakları bulunduğunu BM'ye iletmiş bulunuyorlardı. Bu kapsamda, bu antlaşmanın söz konusu bağlayıcı antlaşmalar listesine eklenmesine karşı çıkılmış, ancak Rum tarafının ısrarlı tutumu karşısında bu gerçekleştirilememiştir. İlgili maddeye bir dipnot konularak bu durumun, söz konusu antlaşmanın "Türkiye tarafından tanınması ve hukuki sonuç doğurması" anlamına gelmeyeceği ifade edilmiştir.[406]

GKRY, MEB konusunda istediği sonucu Annan Planı müzakerelerinde elde edememesi nedeniyle olsa gerek, 24 Nisan 2004 tarihinde her iki toplumda eş zamanlı olarak icra edilecek referandumlar öncesinde, 2 Nisan 2004'te çıkardığı bir yasayla, 21 Mart 2003 tarihinden geçerli

---

[403] Tuğçe Kafdağlı, "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Krizi", **Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri**, https://www.tdpkrizleri.org/index.php/2003-dogu-akdeniz-deniz-yetki-alanlar-krizi, (02.11.2021).

[404] GKRY-Mısır MEB Sınırlandırma Antlaşmasının metni. için bkz. https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/DEPOSIT/cyp_mzn47_2004.pdf, (11.06.2020).

[405] Kudret Özersoy, "Annan Planı ve Federal Yasaları Çerçevesinde Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 59-3 (2004), 203-230, s.217-218.

[406] Özersoy, s.219-220.

olmak üzere, "Kıbrıs Cumhuriyeti" adına, kara sularının ölçülmeye başladığı esas hatlardan itibaren 200 deniz mili mesafeye kadar MEB ilan etmiş ve bu ilanı BM'ye deklare etmiştir. Bu yasada, MEB sınırlarının koordinatları belirtilmemekte, kendi MEB'inin başka bir devletin MEB'i ile çakıştığı durumlarda, sınırlandırmanın anlaşma ile belirlenmesi, anlaşma olmadığı takdirde eşit uzaklık veya ortay hattın esas alınması kabul edilmektedir.[407]

GKRY, ilan ettiği MEB sınırlarını çevre ülkeler ile ikili anlaşmalar yapmak suretiyle meşrulaştırma girişimlerini Lübnan ile sürdürmüştür. 17 Ocak 2007 tarihinde Lübnan ile MEB Sınırlandırma Antlaşması imzalamış, ancak bu antlaşmanın iç hukuk süreci Lübnan tarafından tamamlanmadığından antlaşma hukukî değer kazanmamıştır.[408]

Bu kez 17 Aralık 2010 tarihinde GKRY ile İsrail arasında MEB Sınırlandırma Antlaşması imzalanmış, bu antlaşma 25 Şubat 2011 itibariyle her iki devlet tarafından da onaylanarak yürürlüğe girmiştir.[409] GKRY ile İsrail'in üzerinde anlaştıkları sınırlandırma, Lübnan'ın daha önce ilan ettiği MEB'inin bir kısmını İsrail'e bıraktığı için, Lübnan tarafından egemenlik haklarına bir saldırı olarak nitelendirilmiş ve BM nezdinde protesto edilmiştir.[410]

GKRY'nin Mısır, Lübnan ve İsrail ile imzaladığı MEB sınırlandırma antlaşmalarının ortak noktası; kıyıları karşılıklı olan devletler arasında, "ortay hat" ilkesine dayanan ve adalara anakaralar ile eşit oranda deniz yetki alanı tanıyan esaslar çerçevesinde gerçekleştirilmiş olmalarıdır. Bu antlaşmalar ile sınırlanan deniz yetki alanları Şekil 2.13'te gösterilmiştir.

Şekil 2.13: GKRY'nin MEB Antlaşmaları Yoluyla Öne Sürdüğü Deniz Yetki Alanları[411]

---

[407] GKRY'nin Kıbrıs Cumhuriyeti adına çıkardığı yasa metni için bkz. https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/cyp_2004_eez_proclamation.pdf, (11.06.2020).

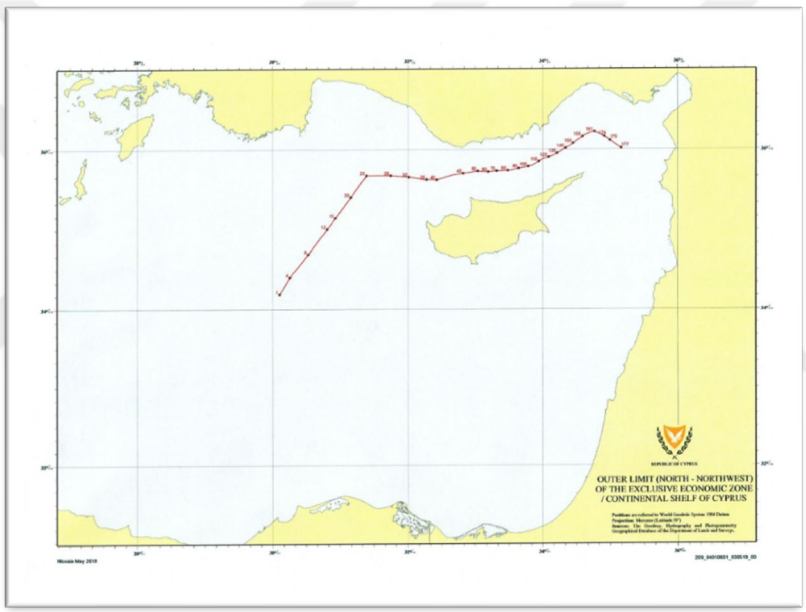
[408] The Maritime Boundaries and Natural Resources of the Republic of Lebanon, Challenges and Opportunities, s.35, https://www.undp.org/content/dam/lebanon/docs/Governance/Publications/Legal%20section%201-6.pdf, (11.06.2020).

[409] GKRY-İsrail MEB Sınırlandırma Antlaşmasının metni için bkz. https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/cyp_isr_eez_2010.pdf, (12.06.2020).

[410] Lübnan'ın BM nezdinde kayda geçirdiği deklarasyon için bkz. https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/communications/lbn_re_cyp_isr_agreement2010.pdf, (12.06.2020).

[411] Çağatay Erciyes, "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması, Türkiye'nin Siyasi ve Hukuki Tezleri, Sahadaki Uygulamaları", **T.C. Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi**, http://www.mfa.gov.tr/data/dogu-akdeniz-deniz-yetki-alanlarinin-sinirlandirilmasi.pdf, (16.06.2020).

GKRY'nin, 2004 yılında sınırlarını bildirmeden MEB ilanında bulunduğu ve iddia ettiği MEB'i güneyde Mısır (2003), doğuda Lübnan (2010) ve İsrail (2010) ile yaptığı ikili anlaşmalar yoluyla belirleme/kabul ettirme stratejisi takip ettiğine yukarıda değinilmişti. 2019 yılına kadar GKRY, Türkiye ve KKTC'nin hak iddia ettiği alanlarla ihtilaf yaratması kaçınılmaz olan adanın kuzey ve batısındaki deniz alanları için yetki alanı sınırlarının koordinatlarını deklare etmemiştir. TPAO'ya ait Fatih sondaj gemisinin Kıbrıs Adası batısındaki hem Türkiye'nin hem de GKRY'nin hak iddia ettiği bir sahada sondaj faaliyetine başlamasıyla birlikte, GKRY, 4 Mayıs 2019 tarihinde adanın kuzey ve kuzeybatısındaki MEB ve kıta sahanlığının dış sınırlarını oluşturduğunu öne sürdüğü coğrafi noktaların listesini ve buna ilişkin bir haritayı BM Genel Sekreteri'ne sunmuş; BM Okyanus İşleri Bölümü Örün sitesinde ve Deniz Hukuku Bülteni'nde yayımlanmasını talep etmiştir. Coğrafi noktalar belirlenirken ortay hattın esas alındığı belirtilmiştir.[412] Söz konusu harita Şekil 2.14'te gösterilmiştir.

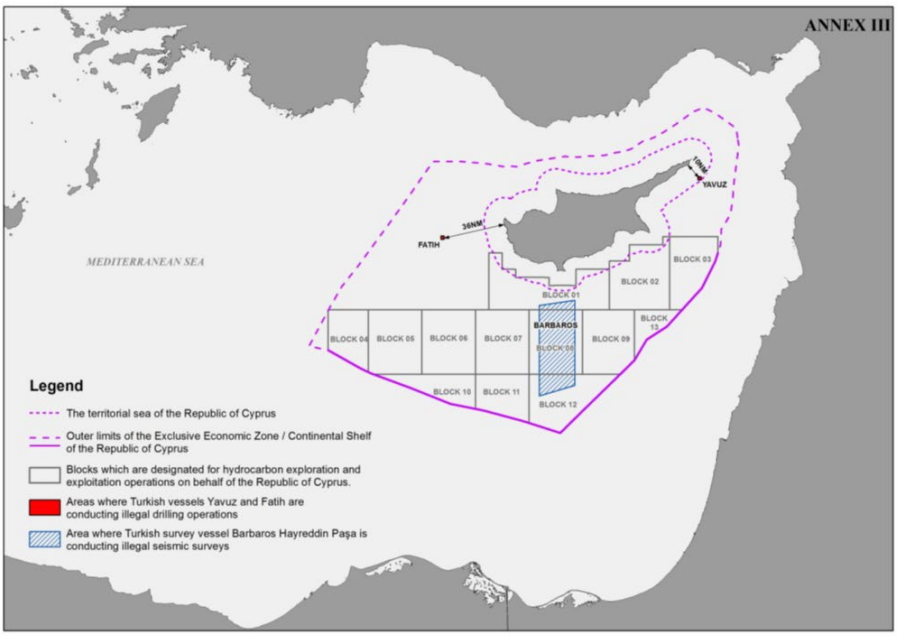
Şekil 2.14: GKRY'nin BM'ye Bildirdiği MEB'in Kuzey ve Kuzeybatı Sınırları[413]

GKRY'nin hukuki boyuttaki girişim ve uygulamalarının bir diğer başlığını, Türkiye, KKTC ve bu devletlerin verdiği ruhsatlar kapsamında hidrokarbon arama ve işletme faaliyetlerini yürüten TPAO'ya karşı başlatılan hukuki işlemler oluşturmaktadır. TPAO'ya ait sismik araştırma ve sondaj gemilerinin sürdürdüğü hidrokarbon arama çalışmalarına karşılık olarak, GKRY'nin bir dizi nota ile söz konusu faaliyetleri BM nezdinde protesto etmektedir. 2019 yılında TPAO'ya ait Yavuz ve Fatih sondaj gemileri ile Barbaros Hayreddin Paşa sismik

412 "Cyprus EEZ: Map of Northern Boundaries Published", **Ekathimerini Cyprus**, 8 May 2019, *https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/DEPOSIT/Cyprus_Deposit.pdf*, (12.06.2020).

413 Note Verbale, 04.05.2019, REF:06.23.001, *https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/DEPOSIT/Cyprus_Deposit.pdf*, (08.06.2020).

araştırma gemisinin Kıbrıs Adası etrafında gerçekleştirdiği faaliyetlere ilişkin olarak GKRY tarafından verilen notanın ekinde yer alan harita Şekil 2.15'te gösterilmiştir.

Şekil 2.15: GKRY'nin 12 Temmuz 2019 tarihli notasında yer alan TPAO Sismik Araştırma ve Sondaj Faaliyetleri[414]

Ayrıca GKRY; Fatih sondaj gemisinin Mayıs 2019'da başlayan sondaj faaliyetlerine ilişkin olarak, söz konusu sahanın kendi MEB'i ve kıta sahanlığı içerisinde bulunduğunu öne sürerek Fatih sondaj gemisi ve yardımcı gemilerde görevli personel hakkında uluslararası tutuklama emri çıkarma girişimlerine başladığını da beyan etmiştir.[415]

Enerji Boyutunda Gerçekleştirilen Uygulamalar

GKRY'nin Kıbrıs Adası'nın deniz yetki alanlarındaki hidrokarbon kaynaklarının aranması ve işletilmesine yönelik faaliyetleri, 2007-2016 yılları arasında üç kez açtığı arama ve işletme ruhsat ihaleleri ile bu ihaleler sonucunda bazı uluslararası enerji şirketlerine verdiği ruhsatlar olarak iki boyutta incelenebilir.

Bu kapsamda GKRY; ilk kez 2007 yılında adanın tümü adına, Kıbrıs Adası'nın güneyinde, 5 adedi (1, 4, 5, 6 ve 7 no.lu sahaların bir kısmı) kısmen Türkiye'nin iddia ettiği deniz yetki alanları içinde kalan 13 adet hidrokarbon arama ruhsat sahası ilan ederek bu sahalarda ihaleye çıkmıştır.[416] *Başeren*'e göre, GKRY'nin ilan ettiği 13 adet ruhsat sahasının

[414] GKRY notası Ek'inde yer alan harita kullanılmıştır. Haritada siyasi sınırlar gösterilmemektedir. Letter dated 11 July 2019 from the Chargé d'affaires a.i. of the Permanent Mission of Cyprus to the United Nations addressed to the Secretary-General, A/73/944 S/2019/564, https://undocs.org/en/A/73/944, (16.06.2020).

[415] "Process underway to secure international arrest warrant for 'Fatih' crew", Cyprus Mail, 6 May 2019, https://cyprus-mail.com/2019/05/06/process-underway-to-secure-international-arrest-warrant-for-fatih-crew/, (12.06.2020).

[416] "Notice from the Government of the Republic of Cyprus concerning Directive 94/22/EC of the European Parliament and of the Council on the conditions for granting and using authorisations for the prospection, exploration and production of hydrocarbons", **Official Journal of the European Union**, 4.5.2007, C 100/11, https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:100:0011:0013:EN:PDF, (14.06.2020).

toplam yüzölçümü 70.000 km²'dir ve 1, 4, 5, 6 ve 7 numaralı sahalar, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki kıta sahanlığı alanlarının 7.000 km²'lik kısmına tecavüz etmektedir. Ayrıca geri kalan alanların tamamında da Kıbrıs Türklerinin hakları vardır. [417] Bu ihale sonucunda "Afrodit" adı verilen 12 numaralı parsele ait arama ve işletme ruhsatı bir ABD-İsrail ortaklığı olan Noble Energy Şirketi'ne verilmiş ve anılan parselde 19 Eylül 2011 tarihinden itibaren sondaj faaliyetlerine başlanmıştır.[418]

2007 tarihindeki 1'inci tur ihale sonucunda yalnızca bir sahada ruhsat verilebilmesi üzerine GKRY, 11 Şubat 2012 tarihli AB Resmî Gazetesinde yayımlanan duyuru ile 2'nci tur hidrokarbon arama ruhsat ihalesine çıkmıştır.[419] İhale sonucunda 24 Ocak 2013 tarihinde ENI (İtalya), TOTAL (Fransa) ve KOGAS (Kore Cumhuriyeti) firmalarının oluşturduğu konsorsiyuma 2, 3 ve 9 numaralı parsellerde, 6 Şubat 2013 tarihinde ise TOTAL (Fransa) firmasına 10 ve 11 numaralı parsellerde hidrokarbon arama ruhsatı verilmiştir.[420]

GKRY tarafından söz konusu ruhsat sahalarına ilişkin üçüncü tur ihale duyurusu, 24 Mart 2016 tarihinde AB Resmî Gazetesi'nde yayımlanmıştır.[421] Açılan üçüncü tur hidrokarbon arama ruhsat ihalesinde, 17 Mart 2017 tarihinde GKRY Bakanlar Kurulu tarafından, Türkiye'nin kıta sahanlığı ile çakışan 6 numaralı parselde ENI (İtalya)/TOTAL (Fransa) şirketleri, KKTC tarafından TPAO'ya ruhsat verilen G sahası ile çakışan 8 numaralı parsele ENI (İtalya) şirketi, 10 numaralı parselde ise EXXON MOBIL (ABD)/QATAR PETROLEUM (Katar) şirketleri ruhsat hakkı kazanmıştır.[422] 2019 Eylül ayında daha önce ruhsat verilmeyen 7 numaralı parselde de ENİ ve TOTAL %50'lik paylarla ruhsat hakkı elde etmiştir.[423] İhaleler sonucunda arama/işletme ruhsatları verilen sahalar ve şirketler Şekil 2.16'da gösterilmiştir.

---

[417] Sertaç Hami Başeren, "Doğu Akdeniz", **Türk Deniz Araştırmaları Vakfı,** http://tudav.org/calismalar/deniz-alanlari/munhasir-ekonomik-bolge/dogu-akdeniz-serhat-h-baseren/, (07.05.2020).

[418] "Drilling for Cyprus gas, a timeline", **Cyprus Mail**, 27 June 2016, https://cyprus-mail.com/2016/06/27/special-report-drilling-cyprus-gas-timeline/, (14.06.2020).

[419] "Notice from the Government of the Republic of Cyprus concerning Directive 94/22/EC of the European Parliament and of the Council on the conditions for granting and using authorisations for the prospection, exploration and production of hydrocarbons", **Official Journal of the European Union**, 11.02.2012,

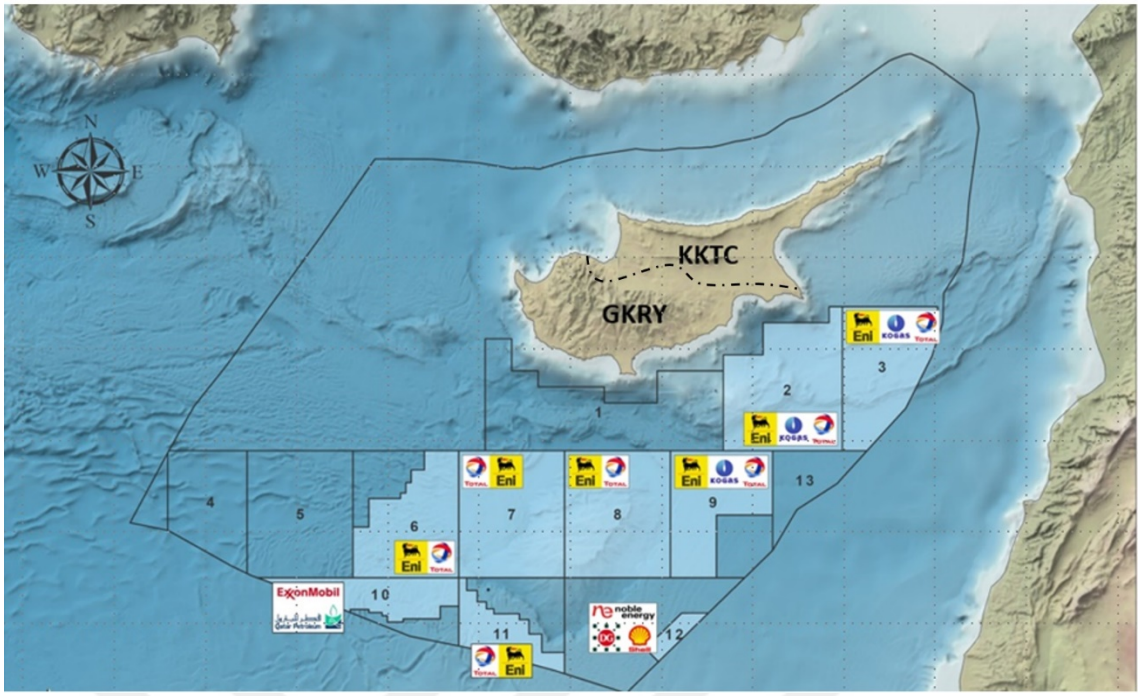
https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:038:0024:0027:EN:PDF, (14.06.2020).

[420] "Drilling for Cyprus gas, a timeline", **Cyprus Mail**, 27 June 2016, https://cyprus-mail.com/2016/06/27/special-report-drilling-cyprus-gas-timeline/, (14.06.2020).

[421] "Notice from the Government of the Republic of Cyprus concerning Directive 94/22/EC of the European Parliament and of the Council on the conditions for granting and using authorisations for the prospection, exploration and production of hydrocarbons", **Official Journal of the European Union**, 24 March 2016, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2016:110:FULL&from=GA, (14.06.2020).

[422] "Drilling for Cyprus gas, a timeline", **Cyprus Mail**, 27 June 2016, https://cyprus-mail.com/2016/06/27/special-report-drilling-cyprus-gas-timeline/, (14.06.2020).

[423] "Total, Eni stake new claim in Cyprus gas and oil search", **Euractiv**, 19 September 2019, https://www.euractiv.com/section/energy/news/total-eni-stake-new-claim-in-cyprus-gas-and-oil-search/, (13.07.2020).

Şekil 2.16: GKRY'nin Arama/İşletme Ruhsatı Verdiği Şirketler[424]

[424] Türkçeleştirme tezin yazarı tarafından yapılmıştır. GKRY Enerji, Ticaret ve Sanayi Bakanlığı Örün Sitesi, Hidrokarbon Hizmetleri, http://www.mcit.gov.cy/mcit/hydrocarbon.nsf/page16_en/page16_en?OpenDocument, (05.12.2020).

2.4.2. Yunanistan

Bu kısımda, Yunanistan'ın uyuşmazlığa ilişkin tutumu, iddialar ve uygulamalar olmak üzere iki başlık altında ele alınmaktadır.

2.4.2.1. Yunanistan'ın Uyuşmazlığa İlişkin İddiaları

Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanları sınırlandırmasına ilişkin tezleri; diplomatik girişimlerinden, sahadaki faaliyetlerinden, çeşitli açıklamalarından ve iç hukuk düzenlemelerinden anlaşılabilmektedir. Yunanistan'ın, Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusundaki tezlerinin temelde, sınırlandırmanın hakkaniyet ilkesine uygun olmasından ziyade kıyılar arasında "ortay hattın" esas alınmasına ve adalara sınırlandırmada tam etki tanınmasına dayandığı ifade etmek mümkün görülmektedir.

Kıyılar arasında ortay hatların esas alınmasına ilişkin olarak; Yunanistan'ın 22 Ağustos 2011 tarihli Resmî Gazete'de yayımlamış olduğu 4001 sayılı "Elektrik ve Doğal Gaz Enerji Piyasasının İşletimi, Hidrokarbon Arama, Üretim ve Transfer Ağları ve Diğer Düzenlemelere İlişkin Kanun"un 156. maddesinin 4. fıkrasında;[425] "*Yunan sahillerinin karşısında veya yanında sahillere sahip olan komşu devletlerle sınırlandırma anlaşması yapılmamışsa, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgenin dış sınırı ortay hattır. Bu ortay hat terimi her iki tarafın kıyılarından eşit uzaklıktaki hattı ifade eder.*" hükmü bulunmaktadır.[426]

Buna göre Doğu Akdeniz'de en yakın Yunan adaları olan Girit, Çoban, Kerpe, Rodos ve Meis ile Anadolu arasındaki ortay hatlar sınırlandırmada esas alınmalıdır.[427] Bilindiği üzere Ege Denizi'nde de Yunanistan'ın tezi, adaların da kıta ülkeleri gibi kıta sahanlığına sahip olmaları, Yunanistan Devleti'ne ait adaların ve kıta ülkesinin siyasal ve ülkesel bir bütün oluşturması[428] ve dolayısıyla kıta sahanlığının sınırlandırmasının Yunanistan'a ait en doğudaki Ege Adaları ile Anadolu kıyıları arasındaki ortay hatta göre belirlenmesidir.[429] Bu bakımdan Yunan tezleri Ege Denizi ile Doğu Akdeniz'de farklılık göstermemektedir.

Öte yandan, Yunanistan Doğu Akdeniz'deki kıta sahanlığı ya da MEB sınırlarını resmi olarak ilan etmemiştir. Bu nedenle, Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki iddia ettiği deniz yetki alanlarının sınırlarının ne olduğu, çeşitli olaylar sonucunda verdiği notalardan ve sahada gerçekleştirdiği/gerçekleştirmeye çalıştığı fiili uygulamalarından dolaylı olarak anlaşılabilmektedir. Örneğin, Yunanistan'ın BM Genel Sekreteri'ne tevdi ettiği 20 Şubat 2013

---

[425] Law No.4001/2011 "For the operation of Electricity and Gas Energy Markets, for Exploration, Production and transmission networks of Hydrocarbons and other provisions (published in the Government Gazette No.179, Part One, 22 August 2011), http://www.ypeka.gr/LinkClick.aspx?fileticket=l3TNzx1rKsM%3d&tabid=765&language=en-US, (14.06.2020).

[426] Başeren, "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sınırlandırması Sorunu", s.274.

[427] "Greek-Turkish dispute over the delimitation of the continental shelf", **Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi**, https://www.mfa.gr/en/issues-of-greek-turkish-relations/relevant-documents/delimitation-of-the-continental-shelf.html, (14.06.2020).

[428] Anastasia Strati, "Greece and the Law of the Sea: A Greek Perspective", Aido Chircop, Andre Gerolymatos, and John O. Iatrides (Eds.), **The Aegean Sea after the Cold War Security and Law of the Sea Issues**, Great Britain: Macmillan Press, 2000**,** s.95-96.

[429] Sertaç Hami Başeren, **Ege Sorunları**, Ankara: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları, Yayın No:25, 2006, s.146.

tarihli notasında; T.C. Bakanlar Kurulu'nun 2008/14004[430], 2012/2974[431] ve 2012/2968[432] sayılı kararlarıyla TPAO'ya vermiş olduğu ruhsatların uluslararası hukuk kurallarını ve Yunanistan kıta sahanlığını ihlal ettiği belirtilmiştir. Ayrıca bu notada, *"…1982 BMDHS ve uluslararası örf ve âdet hukukuna göre, Rodos Adası ve Meis Adalar grubu dahil olmak üzere, tüm Yunan adaları kara sularının ötesinde anakaralar gibi deniz alanlarına sahiptir…*" ifadesine de yer verilmiştir.[433]

Yunanistan, Türkiye ile Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti arasında yapılan deniz yetki alanları sınırlandırmasına ilişkin mutabakat muhtırasına karşı, 9 Aralık 2019'da BM Genel Sekreterine ve BM Güvenlik Konseyi Başkanlığına iki mektup sunarak, söz konusu alanda Türkiye ile Libya arasında bir deniz sınırı olmadığını, bu anlaşmanın uluslararası hukuka aykırı ve yok hükmünde olduğunu, bölgedeki Yunan adalarının haklarını görmezden geldiğini savunmuştur.[434]

Benzer biçimde, 30 Mayıs 2020 tarihli T.C. Resmi Gazete'de yayımlanan TPAO ruhsat sahalarına[435] ilişkin olarak, BM Genel Sekreterliğine verdiği 1 Haziran 2020 tarihli notada da, söz konusu sahaların Rodos, Çoban, Kerpe ve Girit adalarının güney ve güneydoğusundaki alanlarda Yunan kıta sahanlığını içinde kaldığını, Türkiye'nin 13 Kasım 2019 ve 18 Mart 2020 tarihli notalarında belirttiği deniz yetki alanları dış sınırlarının ve 27 Kasım 2019 tarihli Türkiye ile Libya arasındaki deniz yetki alanları sınırlandırılmasına ilişkin mutabakat muhtırasının uluslararası hukuka aykırı ve yasa dışı olduğunu öne sürmüştür.[436]

Başeren'e göre, Yunanistan uyuşmazlığa ilişkin söylem ve uygulamaları ile, kıta sahanlığı sınırlandırmasında BMDHS Md. 83 ve örf ve âdet hukukunda mevcut hakkaniyet ilkesini dikkate almadığı ya da kendince yorumladığı anlaşılmaktadır. Uluslararası hukukta yerleşmiş bulunan, başka devletlerin kıyıları önünün kapatılarak açık denize erişiminin engellenmemesi, adalara coğrafi konumlarına ve büyüklüklerine göre hiç etki tanınmaması ya da sınırlı etki tanınması gibi konulara da Yunan tezlerinde yer verilmediği görülmektedir.[437]

---

[430] Karar metni ve ekli harita için bkz. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090716-3.htm, (17.10.2020).

[431] Karar metni ve ekli harita için bkz.https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/04/20120427-7.htm, (17.10.2020).

[432] Karar metni ve ekli harita için bkz.https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/04/20120427-5.htm, (17.10.2020).

[433] The Permanent Mission of Greece to the United Nations, Verbal Note, Ref.389, https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/communications/grc_note_20022013_re_tur.pdf, (14.06.2020).

[434] Permanent Mission Of Greece To The United Nations, Ref No. 90.2.2/3065, 9 December 2019 https://www.skai.gr/sites/default/files/attachments/2019-12/3065%20Letter%20SC%20Libya%203.pdf, (24.10.2020).

[435] TPAO, bu tarihte, Akdeniz'de kara suları dışında sahip olduğu iki petrol arama ruhsat alanı için ilave, beş alan için de yeni ruhsat başvurusunda bulunmuştur. Başvuruda bulunulan sahalar için bkz. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/05/20200530.pdf, (17.10.2020).

[436] Letter dated 1 June 2020 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General, https://undocs.org/en/a/74/872, (16.06.2020).

[437] Başeren, "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sınırlandırması Sorunu", s.278.

2.4.2.2. Yunanistan'ın Uyuşmazlığa İlişkin Uygulamaları

Yunanistan'ın Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığına ilişkin iddialarını destekleyen uygulamaları; çıkardığı yasalar, açtığı ihaleler ve verdiği ruhsatlar ile Türkiye'nin hidrokarbon arama faaliyetlerine karşı fiili müdahale girişimleri olarak incelenebilir.

Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynaklarına ilişkin gelişmelerin, bölgedeki diğer ülkeleri olduğu gibi, Yunanistan'ı da hidrokarbon aramalarına yönlendirdiği görülmektedir. Bu kapsamda Yunanistan, 1995 tarihli ve 2289 sayılı "Maden, Hidrokarbon Arama ve İşletme ve Diğer Ahkam Hakkında Kanun" isimli düzenlenmesini, yukarıda da sözü edilen 2011 tarihli ve 4001 sayılı "Elektrik ve Doğal Gaz Enerji Piyasasının İşletimi, Hidrokarbon Arama, Üretim ve Transfer Ağları ve Diğer Düzenlemelere İlişkin Kanun" ile güncelleştirmiştir.[438] Bu yasal altyapı düzenlemesinin ardından, 3 Aralık 2011 tarihli AB Resmî Gazetesinde yayımlanan ilan ile Girit güneyi ve Yunanistan batısında belirlenen sahalarda sismik araştırma ihalesine çıkılmıştır. [439] Söz konusu sismik araştırma sahası Şekil 2.17'de gösterilmiştir.

Şekil 2.17: Yunanistan Tarafından İhaleye Çıkılan Sismik Araştırma Sahası[440]

Bahse konu sismik araştırma sahasında icra edilen araştırma sonuçlarına dayanılarak, AB Resmî Gazetesi'nde 13 Kasım 2014 tarihinde yayımlanan ilan ile 20 adet ruhsat sahasında hidrokarbon arama ve işletme hakları için ihale açılmıştır.[441] Söz konusu ruhsat sahaları Şekil 2.18'de gösterilmiştir.

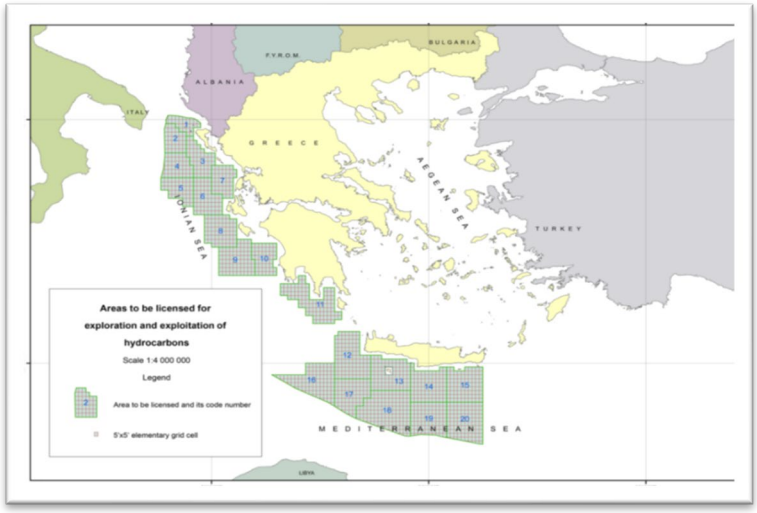
---

[438] Başeren, "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sınırlandırması Sorunu", s.274.

[439] **"**International call for proposals No D1/20472/5.9.2011 for participation in the non-exclusive seismic survey off the coasts of western and southern Greece", **Official Journal of the European Union,** 3.12.2011, https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:353:0010:0014:EN:PDF, (14.06.2020).

[440] 3.12.2011 tarihli AB Resmî Gazetesinin Ek'inden alınmıştır. https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:353:0010:0014:EN:PDF, (14.06.2020).

[441] Notice from the Government of the Hellenic Republic concerning Directive 94/22/EC of the European Parliament and of the Council on the conditions for granting and using authorizations for the prospection, exploration and production of hydrocarbons, **Official Journal of the European Union**, 13.11.2014,
https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG1113(01)&from=EN, (15.06.2020).

Şekil 2.18: Yunanistan Tarafından İlan Edilen Hidrokarbon Ruhsat Sahaları[442]

Bu sahalardan Girit Adası'nın batı ve güneybatısında bulunan sahalarda Total (Fransa), ExxonMobile (ABD) ve Hellenic Petroleum (Yunanistan) şirketlerinin oluşturduğu konsorsiyuma 2018 ve 2019 yıllarında araştırma ruhsatı verilmiştir.[443]

Sismik araştırma sahasının sınırları belirlenirken, Yunanistan'ın öteden beri savunduğu ortay hat ve adalara tam etki tanınması ilkelerine uyulduğu görülmektedir. Ruhsat sahalarının Arnavutluk kıyılarına bakan sınırlarının belirlenmesinde, ortay hat prensibi temelinde ve Girit yanında Gavdos, Gavdopula, Gaiduronisi ve Kufonisyan adacıklarına da tam etki tanınarak yapılmış olan 27 Nisan 2009 tarihli Yunanistan-Arnavutluk Sınırlandırma Antlaşması'ndaki sınırlar esas alınmıştır.[444] Bu noktada, Yunanistan ile Arnavutluk arasındaki sınırlandırma antlaşmasının, Arnavutluk Anayasa Mahkemesi tarafından, Arnavutluk Anayasası'na ve 1982 BMDHS'ne aykırı olduğu gerekçesiyle iptal edildiğini de vurgulamak gerekmektedir.[445] İtalya kıyılarına yönelik sınırlandırmada ise, 1977 yılında imzalanan İtalya-Yunanistan Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Antlaşması'nda[446] yer alan sınırların esas alındığı görülmektedir.

Son olarak 9 Haziran 2020 tarihinde, İtalya ile Yunanistan arasında, 1977 tarihli Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Antlaşmasını temel alan MEB Sınırlandırma Antlaşması imzalanmıştır.[447] Söz konusu anlaşmanın ayrıntıları henüz yayımlanmamış olmakla birlikte, 1977 tarihli antlaşmadaki sınırlandırmanın aynı şekilde kabul edildiği belirtilmektedir.[448] 1977

---

[442] Yunanistan Enerji Bakanlığı resmî örün sitesinden alınmıştır. http://www.ypeka.gr/LinkClick.aspx?fileticket=LLWgvX7fxTA%3d&tabid=875&language=en-US, (14.05.2019).

[443] Hellenic Hydrocarbon Resources Management, "Offshore Exploration in Greece: Deepwater Exploration and Drilling", **GeoExPro**, Vol.16, No.1(2019), s.64-65.

[444] Başeren, "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sınırlandırması Sorunu", s.277.

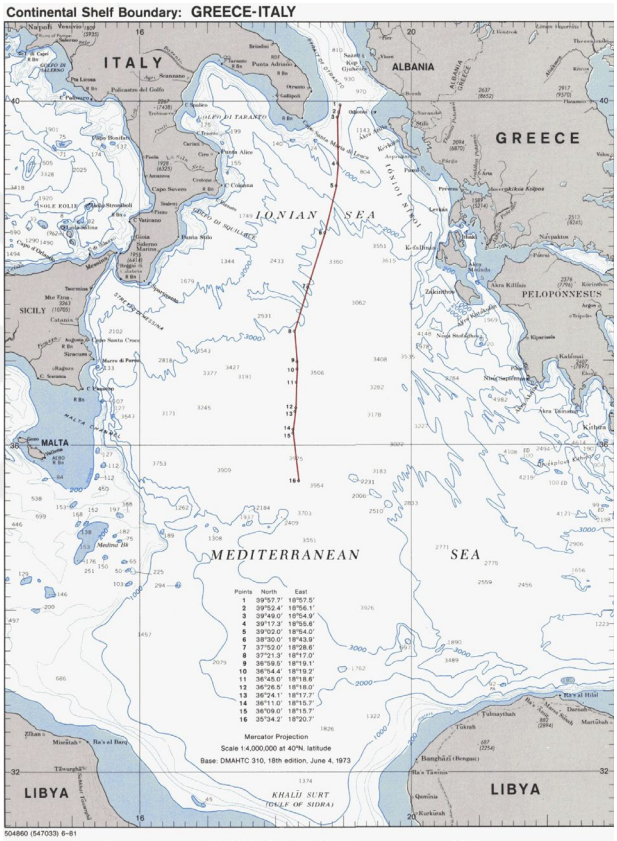
[445] Kasëm Cenaj, Albania-Greece Agreement on Setting Maritime Boundaries, According to International Law, **Academic Journal of Interdisciplinary Studies**, Vol.4, No.3 (November 2015), s. 143, https://www.mcser.org/journal/index.php/ajis/article/view/8172/7836, (15.06.2020).

[446] İtalya-Yunanistan Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Antlaşması metni için bkz. https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201275/volume-1275-I-21048-English.pdf, (15.06.2020).

[447] "Greece, Italy ink agreement on Exclusive Economic Zone", **NewEurope**, 09.06.2020, https://www.neweurope.eu/article/greece-italy-ink-agreement-on-exclusive-economic-zones/, (16.06.2020).

[448] Evangelos Venizelos, "Delineating maritime zones", **Ekathimerini,** 17.06.2020, https://www.ekathimerini.com/253758/opinion/ekathimerini/comment/delineating-maritime-zones, (17.10.2020)

tarihli antlaşma ile oluşturulan olası sınır Şekil 2.19'da gösterilmiştir. Türkiye ile Yunanistan arasındaki sınırlandırmaya esas deniz alanları ile ilgisi bulunmayan bu antlaşmanın önemi, Yunanistan'ın öteden beri savunageldiği adalara tam etki tanınması ilkesinden feragat edip etmediği bağlamında ortaya çıkmaktadır. Zira İtalya ile 1977 tarihli kıta sahanlığı antlaşması yapılırken, antlaşmanın bir an önce gerçekleştirilebilmesi için, Yunanistan'a ait sınırlandırmanın güneyine etki eden Strofades (Mallu Kilise) ve kuzeyine etki eden Diapontia adalarına sınırlandırmada tam etki değil, kısmi etki tanınmasını Yunanistan kabul etmiştir.[449] Antlaşmanın aynı temelde yapılmış olması, Yunanistan'ın öteden beri savunduğu ve özellikle Türkiye ile sınırlandırma meselesinde önem taşıyan, "adalara tam etki tanınması" argümanından bir sapma olarak yorumlanarak eleştirilmektedir.[450] Bu durum, Doğu Akdeniz'in Türkiye ile Yunanistan arasındaki ihtilaf bölgelerindeki tutum açısından dolaylı etki yaratabilecektir.[451]

Şekil 2.19: 9 Haziran 2020 tarihli İtalya-Yunanistan MEB Sınırlandırma Anlaşması ile Belirlenen Olası Sınırlar[452]

---

[449] Evangelos Venizelos, "Delineating maritime zones", **Ekathimerini,** 17.06.2020, , https://www.ekathimerini.com/253758/opinion/ekathimerini/comment/delineating-maritime-zones, (17.10.2020)

[450] Yunanistan eski Dışişleri Bakanlarından Nikos Kotzias, anlaşmayla ilgili olarak sosyal medya üzerinden yaptığı açıklamada, 1977 yılında yapılan Kıta Sahanlığı Anlaşmasının bir hata olduğunu ve bölgedeki Yunan adalarının etkisini %32 ile %70 arasında sınırlandırdığını, bu yeni anlaşmanın 1977 tarihli anlaşmayı değiştirmeyip değiştirmediğinin değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. https://www.keeptalkinggreece.com/2020/06/09/greece-italy-agreement-eez-exclusive-economic-zone/

[451] "Çavuşoğlu: Yunanistan, İtalya'yla yaptığı anlaşmayla Türkiye'nin tezlerinin haklılığını tescillemiş oldu", **EKOTURK,** 11.06.2020, https://www.ekoturk.com/haber/cavusoglu-yunanistan-italyayla-yaptigi-anlasmayla-turkiyenin-tezlerinin-hakliligini-tescillemis-oldu/, (13.06.2020).

[452] Söz konusu MEB sınırlandırmasına ilişkin bir harita henüz yayımlanmamıştır. Kaynaklarda anlaşmanın 1977 tarihli Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Antlaşmasını esas aldığı belirtildiği için bu harita kullanılmıştır. **The Hellenic**

Libya ile Yunanistan arasında herhangi bir sınırlandırma antlaşması bulunmamaktadır. Bu kapsamda, ilan edilen ruhsat sahasının Libya kıyılarına bakan kısımlarında, Yunanistan'ın, Girit Adası kıyılarını esas alarak tek taraflı olarak ortay hatta dayanarak belirlediği sınırların temel alındığı anlaşılmaktadır.

Yunanistan, Doğu Akdeniz'de, Türkiye'nin kendi kıta sahanlığında gerçekleştirdiğini öne sürdüğü araştırma faaliyetlerine, bu faaliyetlerin kendi kıta sahanlığını ihlal ettiği gerekçesiyle iki kez fiilen müdahale girişiminde bulunmuştur. Kasım 2008'deki birinci olayda; Meis'in güneyinde TPAO adına Norveç bandıralı Marlene Ostervold gemisi tarafından yapılan sismik araştırmalara yönelik olarak Yunanistan'ın Norveç nezdinde girişimlerde bulunduğu ve bunun üzerine söz konusu geminin araştırma faaliyetlerini sonlandırdığına ilişkin olarak Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü tarafından bir açıklamada bulunmuştur.[453]

İkinci olayda, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de belirlediği ruhsat sahalarından Antalya güneyindeki Güzelyurt sahasında, Barbaros Hayreddin Paşa araştırma gemisi tarafından sismik araştırmalar yapılacağı 16 Ekim 2018 tarihinde Denizcilere İlanlar (NAVTEX) ile duyurulmuştur. Bu duyuru üzerine, Yunanistan Dışişleri Bakanlığı tarafından 17 Ekim 2018 tarihinde bir deklarasyonda bulunularak "ilan edilen sahanın bir kısmının Yunanistan'ın kıta sahanlığı içinde bulunduğunu ve söz konusu NAVTEX'in yasa dışı olduğu" öne sürülmüştür.[454] Uyuşmazlıktaki ilk belirgin krizi temsil eden bu olay, üçüncü bölümde uyuşmazlığın yarattığı krizler başlığı altında ayrıntıları ile açıklanmaktadır.

TPAO tarafından Mayıs 2020'de ruhsat başvurusunda bulunulan sahalar Şekil 2.20'de gösterilmiştir. Bunun üzerine Türkiye'nin Atina Büyükelçisi Yunanistan Dışişleri Bakanlığına çağrılarak izahat istenmiş;[455] ayrıca Yunanistan tarafından BM Genel Sekreterine verilen nota ile söz konusu alanın Yunanistan'ın kıta sahanlığı içerisinde bulunduğu öne sürülmüştür.[456]

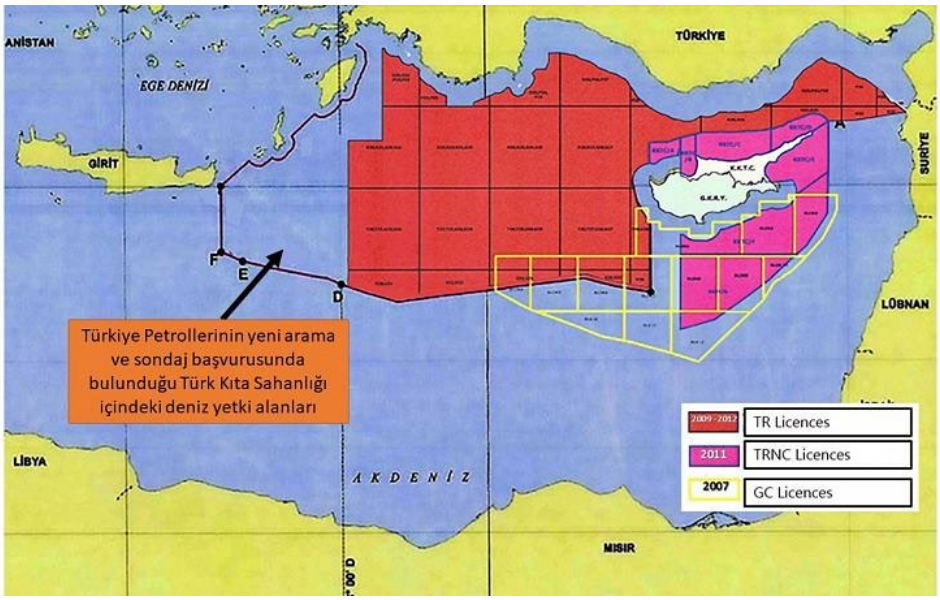
Foundation for European and Foreign Policy (ELIAMEP) Örün Sitesi, https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2020/09/IT-GR-Continental-Shelf-1977-2.pdf, (17.10.2020).

[453] "Greek-Turkish navy standoff over Norwegian survey ship ends-official", **Hurriyet Daily News**, 15.11.2008, http://www.hurriyet.com.tr/gundem/greek-turkish-navy-standoff-over-norwegian-survey-ship-ends-official-10368807, (15.06.2020).

[454] "Foreign Ministry announcement on the latest illegal Turkish NAVTEX", **Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi,** 17 October 2018, https://www.mfa.gr/en/current-affairs/statements-speeches/foreign-ministry-announcement-on-the-latest-illegal-turkish-navtex.html, (15.06.2020).

[455] "Akdeniz'deki petrol başvurusu sonrası Türkiye'nin Atina Büyükelçisi Dışişlerine çağrıldı", **Euronews**, 01.06.2020, https://tr.euronews.com/2020/06/01/akdeniz-deki-petrol-basvurusu-sonras-turkiye-nin-atina-buyukelcisi-d-sislerine-cagr-ld, (14.06.2020).

[456] Letter dated 1 June 2020 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General, A/74/872, http://undocs.org/en/a/74/872, (14.06.2020).

Şekil 2.20: Mayıs 2020'de TPAO tarafından Ruhsat Başvurusunda Bulunulan Sahalar[457]

6 Ağustos 2020 tarihinde, Mısır'ın başkenti Kahire'de Yunanistan ile Mısır arasında MEB Sınırlandırma Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşma ile Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'de bulunan Girit, Çoban, Kerpe, Rodos adaları ile Mısır kıyıları arasında, 26^0-28^0 doğu boylamları arasındaki bölgeyle sınırlı olmak üzere MEB sınırı belirlenmiştir (Şekil 2.21). Yunanistan Dışişleri Bakanı Dendias, antlaşmanın imzalanmasının ardından yaptığı açıklamada, bu anlaşma ile hukuken geçersiz olan Türkiye ile Libya arasındaki deniz yetki alanları sınırlandırmasına ilişkin mutabakat muhtırasının "çöpe atıldığını" ifade etmiştir.[458] Bu antlaşmanın yapılmasında, 27 Kasım 2019'da Türkiye ile Libya arasında deniz yetki alanları sınırlandırma antlaşması imzalanmış olmasının etkisi belirgindir.[459]

Söz konusu sınırlandırma antlaşmasının Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarına ilişkin iddialarını nasıl etkilediğinin değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Öncelikle söz konusu anlaşmanın, Yunanistan'ın, "adaların deniz yetki alanlarına sahip olduğuna" ilişkin iddiasını desteklediğini belirtmek gerekmektedir. Zira anlaşma sınırları Yunanistan anakarası kıyıları ile Mısır kıyıları arasında değil, Yunanistan'ın Girit, Çoban, Kerpe, Rodos adalarının kıyıları ile Mısır kıyıları esas alınarak çizilmiştir. Öte yandan, sınırlandırma Yunanistan'ın savunduğu biçimde, söz konusu adaların bir çizgiyle birleştirilerek hayali bir temel hat oluşturulması, bu hat ile Mısır kıyılarındaki esas hatlar arasında ortay hat/eşit uzaklık yöntemi ile sınır belirlenmesi şeklinde de gerçekleştirilmemiştir. Anlaşmada kıyı uzunluklarına göre uyarlanmış bir ortay hat yöntemi kullanıldığı, bu yöntem sonucunda sınırlandırılan alanın 9:11

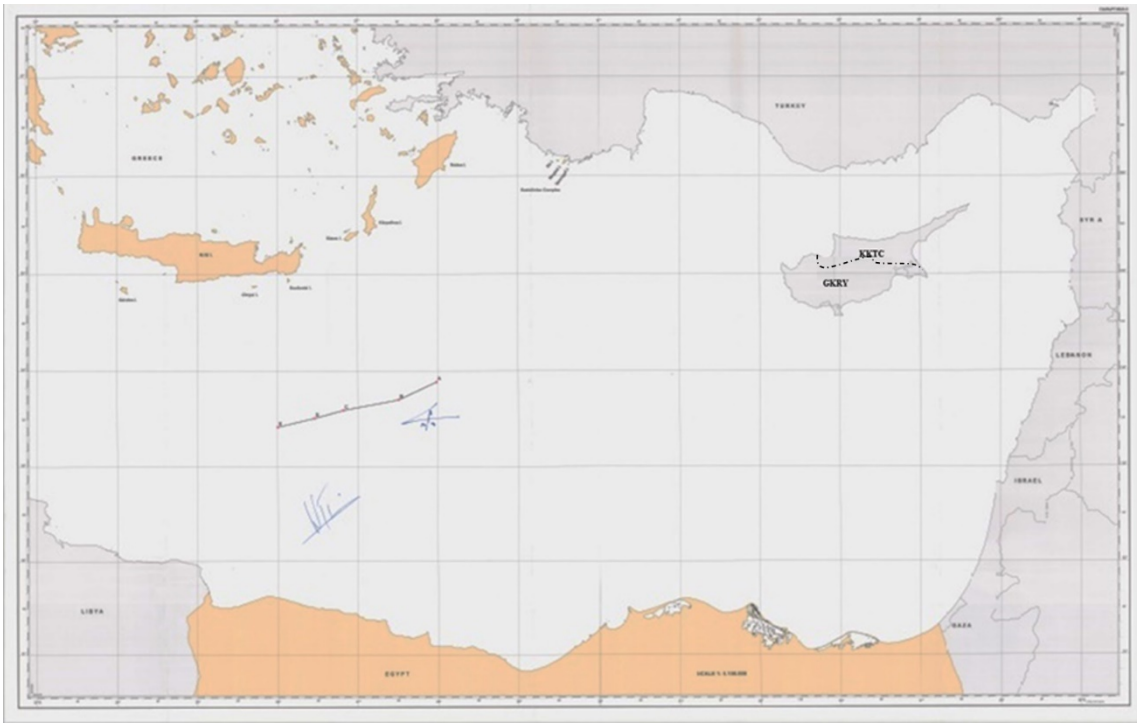
---

[457] "Doğu Akdeniz'de yeni ruhsat başvurusu yapılan sahaların haritası paylaşıldı", **Euronews**, 02.06.2020, https://tr.euronews.com/2020/06/02/dogu-akdeniz-de-yeni-ruhsat-basvurusu-yap-lan-sahalar-n-haritas-paylas-ld, (13.06.2020)

[458] Statement of the Minister of Foreign Affairs, Nikos Dendias, following the signing of the agreement on the delimitation of EEZ between Greece and Egypt (Cairo, 6 August 2020), **Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi,** https://www.mfa.gr/missionsabroad/en/egypt-en/news/statement-of-the-minister-of-foreign-affairs-nikos-dendias-following-the-signing-of-the-agreement-on-the-delimitation-of-eez-between-greece-and-egypt-cairo-august-2020.html, (23.10.2020).

[459] Mohamed Shadi, "Mutual Benefits: The Egyptian-Greek Maritime Boundary Delimitation Deal" **Egypt-Greece Relations: A Rich History and a Promising Future**, Egyptian Center for Strategic Studies, s.21.

oranında Mısır lehine olduğu görülmektedir.[460] Dolayısıyla Yunanistan'ın öteden beri savunduğu adalara sınırlandırmada tam etki verilmesi ilkesinden, İtalya ile gerçekleştirilen MEB sınırlandırma antlaşmasından sonra Mısır ile yapılan anlaşmada bir kez daha saptığı anlaşılmaktadır.[461] Bunun yanında, Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki sınırlandırmada büyük önem atfettiği Meis Adası'nın anlaşma kapsamı dışında bırakılması, Mısır'ın bu bölgede (28 derece doğu boylamı doğusunda) Türkiye'nin deniz yetki alanları bulunduğunu zımnen kabul etmesi ve bu bölgede Türkiye ile anlaşmaya açık olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Söz konusu anlaşma Ağustos 2020 ayı içerisinde Mısır ve Yunanistan meclisleri tarafından onaylanmıştır.[462]

Şekil 2.21: Yunanistan-Mısır MEB Sınırlandırma Antlaşması ile Belirlenen Sınırlar[463]

[460] Constantinos Yiallourides, Part I: Some Observations on the Agreement between Greece and Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone, EJIL: Talk, **Blog of the European Journal of International Law**, 25.08.2020, https://www.ejiltalk.org/18969-2/, (24.10.2020).

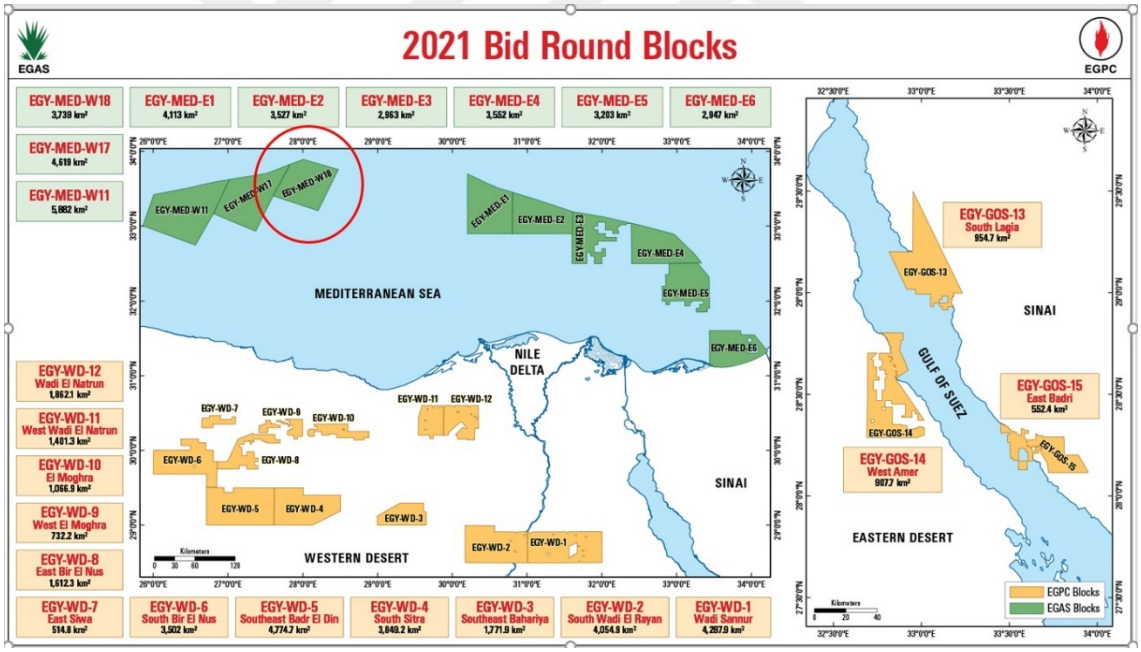
[461] Ayrıca, Yunanistan'ın anlaşma uğruna 4.600 kilometre karelik bir alandaki haklarından vazgeçtiği, özellikle Girit güneyindeki 20'nci parselin güneyinin Mısır'a verildiği, Mısır yetkilileri tarafından anlaşma koordinatlarına ilişkin açıklamalarının bunu doğruladığı da belirtilmektedir. Nikos Kotzias, "Analysis: The Five Wounds", **Balkan News Agency**, 07.08.2020, https://balkaneu.com/analysis-the-five-wounds/, (20.08.2020).

[462] "Greek Parliament ratifies EEZ agreement with Egypt", **Greek City Times**, 28.08.2020, https://greekcitytimes.com/2020/08/28/greek-parliament-ratifies-eez-agreement-with-egypt/, (23.10.2020).

[463] Agreement between the Government of the Hellenic Republic and the Government of the Arab Republic of Egypt on the delimitation of the exclusive economic zone between the two countries, https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/GRCEGY.pdf, adresinden alınmıştır. Tezin yazarı tarafından Türkçeleştirilmiştir. (23.10.2020).

Söz konusu sınırlandırma antlaşması sonrasında Mısır Cumhurbaşkanı Sisi, 11-12 Kasım 2020 tarihlerinde Yunanistan'ı ziyaret etmiştir. Ziyaret sırasında düzenlenen bir basın toplantısında Yunanistan Başbakanı Miçotakis, iki ülkenin söz konusu antlaşmayı genişletmek üzere mutabakata vardıklarını da açıklamıştır.[464] Antlaşmanın genişletilmesi, halihazırda kapsam dışında bırakılan 28 derece doğu boylamı doğusunun ele alınması ve dolayısıyla Yunanistan Meis Adası'na dayandırdığı iddialarının Mısır tarafından kabul edilmesi anlamına gelebilecek olmakla birlikte bugüne kadar bu yönde bir gelişme yaşanmamıştır.

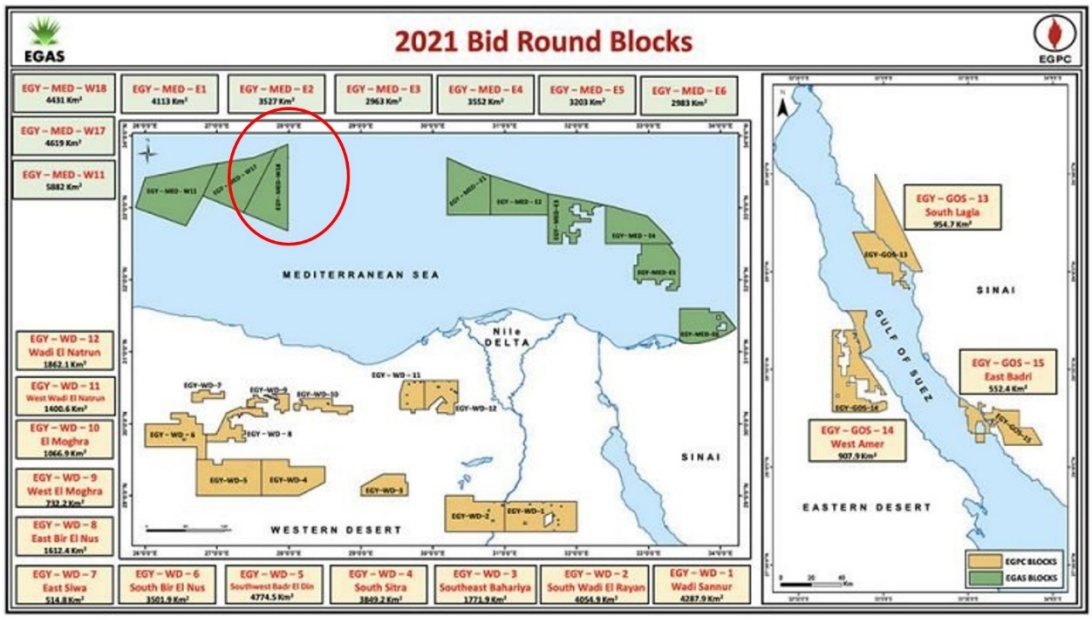
Öte yandan Mısır, Şubat 2021'de içinde Doğu Akdeniz'de belirlenen 9 sahanın da bulunduğu toplam 24 saha için doğal gaz ve petrol arama ruhsat ihalesine çıkmıştır. İhale duyurusu ilk yayımlandığında EGY-MED-W18 numaralı parsel Yunanistan ile Mısır arasında yapılan MEB sınırlandırma antlaşması sınırını takip ettikten sonra 28 derece doğu boylamı doğusunda Türkiye ile Mısır arasındaki ortay hattı esas alacak şekilde belirlenmiştir. (Şekil 2.22) Bu durum Mısır'ın 28 derece doğu boylamı doğusunda Türkiye ile anlaşmaya yakın olduğu şeklinde yorumlanmış, bu gelişme üzerine Yunanistan Dışişleri Bakanı Kahire'ye giderek Mısırlı meslektaşıyla bir görüşme gerçekleştirmiştir. Bu görüşme sonrasında Mısır Petrol ve Mineral Kaynaklar Bakanlığı tarafından yayımlanan yeni haritada EGY-MED-W18 numaralı parsel 28 derece doğu boylamı ile sınırlandırılmış ve bu boylamın doğusuna geçmeyecek şekilde revize edilmiştir. (Şekil 2.23)

Şekil 2.22: Mısır'ın Şubat 2021 tarihli ihalesinde EGY-MED-W18 numaralı parselin ilk hali[465]

[464] "Greece, Egypt agree to expand deal in Eastern Med", **Anadolu Agency**, 11.11.2020, https://www.aa.com.tr/en/europe/greece-egypt-agree-to-expand-deal-in-eastern-med/2040564, (12.12.2020).

[465] Join Egypt's 2021 Digital Bid Round, **Schlumberger,** https://www.slb.com/reservoir-characterization/seismic/multiclient-data-library/egypt-2021-digital-bid-round, (30.06.2021).

Şekil 2.23: Mısır'ın Şubat 2021 tarihli ihalesinde EGY-MED-W18 numaralı parselin revize edilmiş hali[466]

[466] "Egypt issues new map of EEZ", **Ekathimerini**, 09.03.2021, https://www.ekathimerini.com/news/1156698/egypt-issues-new-map-of-eez/, (30.06.2021).

2.4.3. Türkiye

Bu kısımda, Türkiye'nin uyuşmazlığa ilişkin tutumu, iddialar ve uygulamalar olmak üzere iki başlık altında ele alınmaktadır.

2.4.3.1. Türkiye'nin Uyuşmazlığa İlişkin İddiaları

Diğer taraflarda olduğu gibi, Türkiye de uyuşmazlığa ilişkin görüş ve tezlerini, BM'ye verdiği diplomatik nota ve bildirimler ile çeşitli resmî açıklamalarında ifade etmektedir. Bu kaynaklardan, Türkiye'nin tezlerinin, Türkiye'nin kendi deniz yetki alanlarındaki haklarının korunması ve Kıbrıs Türklerinin haklarının savunulması olmak üzere iki noktada yoğunlaştığını ifade etmek mümkündür.

Türkiye'nin Kendi Deniz Yetki Alanlarına İlişkin Görüşleri

Türkiye'nin Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığı bağlamında savunduğu uluslararası deniz hukukuna ilişkin genel argümanları incelendiğinde; Doğu Akdeniz gibi kapalı ya da yarı kapalı denizlere kıyısı olan devletlerin, haklarını kullanır ve yükümlülüklerini yerine getirirken birbiriyle iş birliği yapmak zorunluluğunun vurgulandığı görülmektedir.[467] Bu yaklaşıma göre, Doğu Akdeniz gibi yarı kapalı bir denizde deniz yetki alanları sınırlandırmaları, ancak bütün ilgili ülkelerin rızasıyla ve karşılıklı haklarına saygı göstererek yapacakları anlaşmalarla gerçekleştirilebilir.[468]

Uyuşmazlığın gelişim süreci içerisinde Türkiye'nin tezlerinin ifadesi bakımından 2 Mart 2004 tarihli notası önem taşımaktadır. Bu notada, Doğu Akdeniz'de 32° 16' 18" doğu boylamının batısında kalan sahalarda MEB veya kıta sahanlığı sınırlandırmasının, Türkiye'nin yerleşik uluslararası hukuktan doğan *ab initio* (başlangıçtan beri) ve *ipso facto* (kendiliğinden) mevcut hukukî haklarını ilgilendirdiği; Türkiye'nin GKRY ile Mısır arasında imzalanan 2003 tarihli MEB sınırlandırma antlaşmasını tanımadığı ve deniz yatağı, deniz yatağının altı ve üzerindeki su kütlesi dâhil olmak üzere 32° 16' 18" doğu boylamının batısında sınırlandırma sahası ile ilgili tüm hukukî haklarını saklı tuttuğunu belirtmiştir.[469]

Türkiye'nin 32° 16' 18" doğu boylamının batısındaki Doğu Akdeniz'deki kıta sahanlığının dış sınırının, Türkiye ile Mısır kıyıları arasındaki ortay hattı takip ederek 28° 00' 00'' doğu boylamının batısında, Ege Denizi ve Akdeniz'de ilgili tüm devletler arasında bütün ilgili ya da özel koşulları dikkate alarak gelecekte yapılacak sınırlandırma antlaşmaları

[467] T.C. Dışişleri Bakanlığının 4 Ekim 2005 tarihli ve 2005/Turkuno DT/16390 sayılı notası, Law of the Sea Bulletin No.59, 2005, s.34, https://www.un.org/Depts/los/doalos_publications/LOSBulletins/bulletinpdf/bulletin59e.pdf, (16.06.2020).

[468] T.C. BM Daimî Temsilciliğinin 23 Temmuz 2007 tarihli mektubu, UN Doc. A/61/1011-S/2007/456, https://digitallibrary.un.org/record/604095/files/A_61_1011_S_2007_456-EN.pdf, (16.06.2020).

[469] T.C. Dışişleri Bakanlığının 2 Mart 2004 tarih ve 2004/Turkuno DT/4739 sayılı notası, Law of Sea Bulletin, No.54, 2004, s.127; https://www.un.org/depts/los/doalos_publications/LOSBulletins/bulletinpdf/bulletin54e.pdf, (16.06.2020).

sonucunda kararlaştırılacak bir noktaya kadar uzandığı, 18 Mart 2019 tarihinde Türkiye'nin BM Daimi Temsilciliği tarafından BM Genel Sekreterine tevdi edilen mektupta belirtilmiştir.[470]

Türkiye'nin, yukarıda belirtilen nota ve diğer resmi belgelerde savunduğu hususlardan, Doğu Akdeniz'de hakkaniyete uygun bir deniz yetki alanları sınırlandırmasına ulaşılabilmesi için, Yunanistan'a ait Girit, Çoban, Kerpe, Rodos adalarının ve Kıbrıs Adası'nın kısa kıyılarının Anadolu Yarımadası'nın uzun kıtasal kıyılarının açık denize erişiminin önünü kesemeyeceğini, Meis gibi ters tarafta bulunan adalara ise sınırlandırmada etki verilmeyebileceği veya sınırlı etki verilebileceğini savunduğu anlaşılmaktadır.[471]

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarının statüsüne ilişkin argümanlarını, temelde kıta sahanlığı kavramı üzerinden geliştirdiği, son dönemde MEB konusunda da daha aktif bir tutum takınmaya başladığını ifade etmek mümkündür.[472] Nitekim Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Libya Devleti Hükümeti arasında Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası 27 Kasım 2019 tarihinde İstanbul'da akdedilmiş[473] ve 8 Aralık 2019 tarihinde yürürlüğe girmiştir.[474] Muhtıra çerçevesinde Türkiye ile Libya arasında oluşturulan deniz sınırı (E-F noktaları arasındaki hat) Şekil 2.24'te gösterilmiştir. Söz konusu mutabakat muhtırası 31 Eylül 2020 tarihinde BM tarafından tescil edilmiştir.[475]

[470] T.C. BM Daimî Temsilciliğinin 18 Mart 2019 tarihli mektubu, Letter dated 18 March 2019 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General, A/73/804, https://undocs.org/en/A/73/804, (16.06.2020).

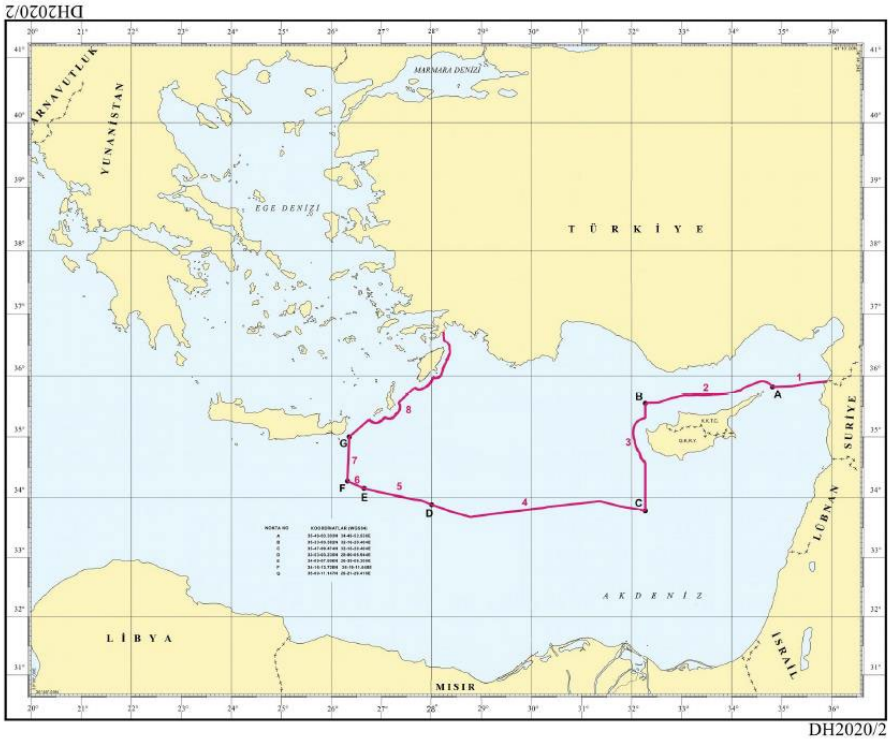
[471] Başeren, "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sınırlandırması Sorunu", s.272-273.

[472] Çağatay Erciyes, "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması, Türkiye'nin Siyasi ve Hukuki Tezleri, Sahadaki Uygulamaları", **T.C. Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi**, http://www.mfa.gov.tr/data/dogu-akdeniz-deniz-yetki-alanlarinin-sinirlandirilmasi.pdf, (16.06.2020)

[473] "Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy'un Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarına İlişkin Libya'yla İmzaladığımız Anlaşmayla İlgili Yunanistan'ın ve Mısır'ın Açıklamaları Hakkındaki Soruya Cevabı", SC-73, 1 Aralık 2019, **T.C. Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi**, http://www.mfa.gov.tr/sc_-73_-yunanistan-ve-misir-aciklamalari-hk-sc.tr.mfa, (23.10.2020).

[474] Memorandum of Understanding between the Government of the Republic of Turkey and the Government of National Accord-State of Libya on Delimitation of the Maritime Jurisdiction Areas in the Mediterranean, https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/Turkey_11122019_%28HC%29_MoU_Libya-Delimitation-areas-Mediterranean.pdf, (23.10.2020).

[475] "UN registers Turkey-Libya maritime deal", 01.10.2020, **Anadolu Agency**, https://www.aa.com.tr/en/middle-east/un-registers-turkey-libya-maritime-deal/1992682, (23.10.2020).

Şekil 2.24: Türkiye ile Libya Arasındaki Deniz Sınırı[476]

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de bugüne kadar imzaladığı anlaşmalar ve yaptığı resmi bildirimler sonucunda oluşan deniz yetki alanları ise Şekil 2.25'te gösterilmiştir.

[476] Letter dated 18 March 2020 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General, A/74/757'den alınmıştır. https://undocs.org/en/a/74/757, (23.10.2020).

Şekil 2.25: Türkiye'nin İmzaladığı Anlaşmalar ve Yaptığı Bildirimler Çerçevesinde Doğu Akdeniz'deki Deniz Yetki Alanları[477]

[477] Cihat Yaycı, "Türkiye-Libya Arasında İmzalanan Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşması'nın Sonuç ve Etkileri", Dosya: Türkiye'nin Libya Hamlesi, **Kriter**, Yıl 4, Sayı 42 (Ocak 2020), s.35.

Türkiye'nin Kıbrıs Türklerinin Haklarının Korunmasına Yönelik Görüşleri[478]

Meselenin Türkiye açısından ikinci boyutunu Kıbrıs Türklerinin Doğu Akdeniz'deki haklarının korunması oluşturmaktadır. Türkiye'nin Kıbrıs Türklerinin haklarının korunmasına yönelik argümanları dikkate alındığında; Kıbrıs Adası'nda Kıbrıs Türklerini ve Kıbrıs Rumlarını bir bütün olarak temsil etmeye hukuken ya da fiilen yetkili bir hükümet bulunmadığının altı çizilmektedir. GKRY, Kıbrıs Adası'nın tümünü temsil etmediği için konu ile ilgili yaptığı anlaşmalar da Türkiye için yok hükmündedir.[479]

Türkiye'nin dikkat çektiği bir diğer konu ise egemenlik meselesidir. Türkiye, GKRY'nin yaptığı deniz yetki alanları anlaşmalarının, devam eden kapsamlı çözüm müzakerelerinin ayrılmaz bir parçası olan egemenlik sorunu ile doğrudan ilintili olduğunu, dolayısıyla Kıbrıs'ta kapsamlı çözüm sağlanana kadar bu yönde girişimlerde bulunulmaması gerektiğini savunmaktadır.[480]

Öte yandan, Türkiye, GKRY'nin ruhsat ihaleleri girişimlerinde bulunması üzerine, Kıbrıs Türklerinin haklarının korunması maksadıyla uluslararası toplumu bu girişimlere katılmamaya davet etmiştir. T.C. Dışişleri Bakanlığının 30 Temmuz 2007 tarihli ve 18 sayılı numaralı basın açıklamasında; "…*Kıbrıs Adasının deniz alanlarında GKRY'nin vermeye teşebbüs edebileceği hükümsüz ruhsatlara dayanarak petrol-doğal gaz araştırmasıyla ilgili çalışmalar yapmayı düşünebilecek ülkelerin ve şirketlerin, durumun hassasiyetini ve Ada'daki diğer kurucu halk olan Kıbrıs Türklerinin iradesini de dikkate almaları, her hal ve karda Kıbrıs meselesinin çözüm sürecine olumsuz etkide bulunacak girişimlere yönelmemeleri gerektiğini hatırlatıyor ve buna göre davranmalarını bekliyoruz."* ifadelerine yer verilmiştir.[481]

Sonuç olarak Türkiye, söz konusu deniz yetki alanları uyuşmazlığı konusunda GKRY hariç tüm komşu ülkelerle müzakerelere açık olduğunu beyan etmektedir. Türkiye'ye göre Kıbrıs Adası'nın batısındaki sınırlandırma, Kıbrıs Sorunu'na getirilecek kapsamlı bir çözümden sonra değerlendirilecek bir konudur ve Kıbrıs Türklerinin eşit hakları zaman geçirmeksizin tanınmalıdır. Kıbrıs Türklerinin enerji kaynaklarının paylaşım ve işletimine ilişkin 13 Temmuz 2019 tarihli iş birliği teklifi halen geçerlidir ve çözüm için iyi bir zemin oluşturmaktadır.[482]

---

[478] Türkiye'nin Kıbrıs Türklerinin haklarına korunmasına ilişkin görüşleri daha kapsamlı olmakla birlikte, önemli bir kısmı KKTC'nin görüşleri ile örtüştüğünden burada kısaca yer verilmiştir.

[479] T.C. BM Daimî Temsilciliğinin 23 Aralık 2010 tarihli mektubu, Letter dated 23 December 2010 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General, UN.Doc.A/65/674-S/2010/674, https://undocs.org/pdf?symbol=en/A/65/674, (17.06.2020).

[480] T.C. BM Daimî Temsilciliğinin 23 Aralık 2010 tarihli mektubu, Letter dated 23 December 2010 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General, UN.Doc.A/65/674-S/2010/674, https://undocs.org/pdf?symbol=en/A/65/674, (17.06.2020).

[481] T.C. Dışişleri Bakanlığının 30 Temmuz 2007 tarihli ve 18 numaralı basın açıklaması, "NO:18 - 30 Ocak 2007, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi´nin Doğu Akdeniz´deki Ülkelerle Deniz Yetki Alanlarını İlgilendiren İkili Anlaşmalar Yapma Gayretlerini hk.", **T.C. Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi,** http://www.mfa.gov.tr/no_18---30-ocak-2007_-guney-kibris-rum-yonetimi_nin-dogu-akdeniz_deki-ulkelerle-deniz-yetki-alanlarini-ilgilendiren-ikili-anlasmalar-yapma-gayretlerini-hk_-.tr.mfa, (17.06.2020).

[482] Çağatay Erciyes, "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sorunu ve Tek Taraflı Faaliyetler: Arka Plan, Uluslararası Hukuk ve Türkiye'nin Tezleri" konulu sunum, 9 Aralık 2019, Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi UHAM.

2.4.3.2. Türkiye'nin Uyuşmazlığa İlişkin Uygulamaları

Türkiye, Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarındaki hak ve çıkarlarını korumak ve yukarıda ifade edilen tezlerini savunmak maksadıyla diplomatik girişimlerden sondaj faaliyetlerine ve fiili müdahalelere uzanan bir çerçevede çeşitli devlet uygulamalarında bulunmaktadır.

Türkiye'nin, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığında, uzun süre, yarı-kapalı denizlerde sınırlandırmanın, ilgili tüm devletler tarafından hakkaniyete uygun bir şekilde anlaşmalarla sağlanması gerektiği kuralından hareketle, tek taraflı girişimlerden uzak duran bir politika izlediğini ifade etmek mümkündür. Bu bağlamda, Doğu Akdeniz'e kıyıdaş, Mısır başta olmak üzere ilgili bazı devletler ile sınırlandırma anlaşmaları yapılması için çeşitli müzakerelerde bulunulmuş, ancak uyuşmazlığın ilk döneminde bu gerçekleştirilememiştir. Kıbrıs Sorunu'na ilişkin devam eden müzakere sürecinin olumsuz etkilenmemesini de dikkate alan Türkiye'nin, izlediği savunmacı politikaların ağırlığını yukarıda ifade edilen diplomatik notalar ve çeşitli resmi kurum/makamların yaptığı açıklamalar oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Türk kıta sahanlığında izinsiz hiçbir faaliyete müsaade edilmeyeceği, KKTC'ye ise anavatan ve garantör ülke sorumluluğu ile gereken her türlü desteğin verileceği çeşitli vesilelerle ifade edilmiştir. Türkiye'nin kıta sahanlığı sınırlılarına ilişkin resmi bildirimde bulunmadığı dönemde T.C. Bakanlar Kurulu tarafından 1974-2012 yılları arasında Suriye sınırından 028^0 doğu boylamına kadar verilen ruhsatlar ile kıta sahanlığı dış sınırı zımnen çizilmiştir. Bu sınır ve ayrıca 028^0 doğu boylamının batısında da Türkiye'nin hakları bulunduğu verilen notalar ile BM ve AB nezdinde kayıt altına alınmıştır. [483] Türk Dış Politikası Kriz İncelemelerine göre, Türkiye'nin Doğu Akdeniz krizinde[484] bu dönemde izlediği strateji savunmacı kriz yönetim stratejilerinden biri olan zorlayıcı diplomasidir.[485]

Türkiye'nin uyuşmazlığın ikinci aşaması olarak nitelendirilebilecek 2011 yılından itibaren başlayan dönemde ise misilleme stratejisini de kullanmaya başladığı söylenebilir. Bu bağlamda, GKRY ruhsat sahalarında sondaja başlanmasına karşılık olarak 21 Eylül 2011 tarihinde KKTC ile kıta sahanlığı sınırlandırma antlaşmasının (Şekil 2.26) imzalanması diplomatik alanda gerçekleştirilen önemli bir uygulamadır. [486]

---

[483] Başeren, "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sınırlandırması Sorunu", s.267-273.

[484] Bu projenin yaklaşımında, Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları uyuşmazlığına ilişkin "kriz", 2004 yılında GKRY-Mısır MEB Sınırlandırma Antlaşmasının BM'de onaylanmasının Türkiye'de yarattığı tehdit algısı ile başlamıştır ve soruna çözüm bulunamadığı için halen devam etmektedir. Bu bağlamda zaman bakımından "gelişen kriz" özelliği taşımaktadır. Kafdağlı, "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Krizi", Türk **Dış Politikası Kriz İncelemeleri Örün Sitesi**, https://www.tdpkrizleri.org/index.php/2003-dogu-akdeniz-deniz-yetki-alanlar-krizi, (02.11.2021).

[485] Zorlayıcı Diplomasi, sınırlı güç kullanımından önce gücün kullanılabileceğini göstererek yaratmış olduğu tehditten yararlanarak hedef ülkenin fiili durumu tek yanlı değiştirme çabasını engellemeye, gerçekleştirdiği ihlalden geri adım atmaya ikna etmeye çalışır. Güç politikanın bir aracı olarak kullanılmaktadır. Zorlayıcı diplomasinin genel fikri, istemi yerine getirmediği için rakibin cezalandırılacağı tehdidine dayanır. Bu askerî olmaktan çok diplomatik bir stratejidir ve askerî yöntemlerden sadece sınırlı ölçüde faydalanılır. Fuat Aksu, **Türk Dış Politikasında Zorlayıcı Diplomasi**, 1. Basım, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2008, s.22-27.

[486] Kafdağlı, **Kriz Yönetimi Açısından Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı,** s.124-126.

Şekil 2.26: Türkiye-KKTC Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Antlaşması[487]

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e kıyısı olan bir ülke ile yaptığı ikinci anlaşma, 27 Kasım 2019 tarihinde Türkiye ile Libya Arap Cumhuriyeti arasında imzalanan deniz yetki alanları sınırlandırmasına ilişkin mutabakat muhtırasıdır. Bu muhtıra Türkiye'de, 7195 sayılı Kanunla uygun bulunarak 6 Aralık 2019'da onaylanmış ve 7 Aralık 2019'da Resmî Gazete'de yayımlanarak iç hukukta yürürlüğe girmiştir.[488] Aynı gün imzalanan "Güvenlik ve Askerî İş Birliği" Mutabakat Muhtırası ile Türkiye ile Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti arasında etkin bir askerî iş birliği de başlatılmıştır.[489]

Türkiye, deniz yetki alanlarında Türkiye'den izin almaksızın araştırma faaliyeti icra etmek isteyen gemileri, öncelikle diplomatik yollardan bu faaliyetlere girişmemeleri konusunda uyarmış, uyarılarına rağmen araştırma ve sondaj yapma girişiminde bulunan gemileri deniz kuvvetleri unsurları ile fiilen engellemiştir.[490] Bu bağlamda, 17 Mart 2002 tarihinde, GKRY adına faaliyet gösteren ve Norveç merkezli PGS NOPEC şirketi tarafından işletilen Northern Access isimli araştırma gemisine, Doğu Akdeniz'de bir Türk fırkateyni tarafından Türk kıta sahanlığında bulunduğu ve bölgeyi terk etmesi yönünde yapılan uyarı uyuşmazlığın su üstüne çıkmasını simgeleyen ilk olay olarak da nitelendirilebilir.[491]

---

[487] Çağatay Erciyes, "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması, Türkiye'nin Siyasi ve Hukuki Tezleri, Sahadaki Uygulamaları", **T.C. Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi**, http://www.mfa.gov.tr/data/dogu-akdeniz-deniz-yetki-alanlarinin-sinirlandirilmasi.pdf, (16.06.2020).

[488] Yaycı, "Türkiye-Libya Arasında İmzalanan Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşması'nın Sonuç ve Etkileri", s.36.

[489] "Türkiye-Libya Siyasi İlişkileri", **T.C. Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi**, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-libya-siyasi-iliskileri.tr.mfa, (13.06.2020)

[490] Türkiye'nin gerçekleştirdiği uyarı ve müdahalelerin bir dökümü için bkz. Yaycı, **Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye**, s.140-142.

[491] Cem Gürdeniz, **Hedefteki Donanma**, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2013, s.345.

Araştırma ve Sondaj Faaliyetleri

Türkiye'nin genel anlamda sorunu tırmandırmamaya dayanan reaktif politikası, Türkiye'nin iyi niyetli girişimlerinin karşılık bulmaması, GKRY ve Yunanistan tarafından Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarının kendi çıkarları doğrultusunda biçimlendirme girişimlerinin ilerletilmesi üzerine, uyuşmazlığın ikinci döneminde daha etkin bir politika ile ikame edilmektedir. Bu politikanın sahadaki uygulamaları ise, TPAO tarafından tedarik edilen sismik araştırma ve sondaj gemileri ile bunlara refakat eden Türk Deniz Kuvvetleri unsurlarınca yürütülmektedir.

Derin denizlerde hidrokarbon kaynaklarının araştırma ve işletme faaliyetleri sismik araştırma ve sondaj gemileri ile yapılmaktadır. Prosedür olarak öncelikle bir bölgenin sismik araştırma gemileri ile 2 boyutlu ve 3 boyutlu incelemeleri yapılmakta, bu incelemeler sonucunda kaynak bulunma olasılığı yüksek görülen alanlarda sondaj gemileri tarafından araştırma ve işletme sondajlarına başlanmaktadır. Türkiye'nin devlet kuruluşu olan TPAO, 2012-2020 yılları arasında Barbaros Hayreddin Paşa ve Oruç Reis adlı sismik araştırma gemileri ile Fatih, Yavuz ve Kanuni adlı sondaj gemilerini envanterine katmıştır.[492] Bu sismik araştırma gemileri ile Türkiye ve KKTC tarafından TPAO'ya verilen ruhsat sahalarında hidrokarbon arama faaliyetleri gerçekleştirilmektedir.[493] TPAO, 2018-2021 döneminde, Doğu Akdeniz'de, 3'ü KKTC tarafından verilen ruhsat sahalarında, 5'i Türk kıta sahanlığında olmak üzere toplam 8 derin deniz sondajı yapmıştır.[494]

Türk Deniz Kuvvetleri, Doğu Akdeniz'de, enerji güvenliği başta olmak üzere deniz güvenliğini sağlamak maksadıyla 2006 yılından bu yana Akdeniz Kalkanı Harekâtı'nı icra etmektedir.[495] Bu harekât, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının gelişimine bağlı olarak gerek kapsam gerekse harekât alanı olarak genişlemiştir. Doğu Akdeniz'de, Türkiye'nin ve KKTC'nin deniz yetki alanları olarak kabul ettiği bölgelerde yabancı devletler adına araştırma ve sondaj yapma niyetinde olan gemiler engellendiği gibi, TPAO'nun yukarıda sayılan araştırma ve sondaj gemileri ile Türkiye ve KKTC tarafından verilen ruhsat sahalarında icra ettiği faaliyetler de korunmaktadır.

2.4.4. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC), Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığına ilişkin tutum ve davranışlarında temel belirleyici Kıbrıs Sorunu olmakla birlikte, bölgedeki zengin hidrokarbon kaynaklarının varlığına ilişkin tahminler ile başlayan gelişmelerin Kıbrıs Sorunu'na da farklı boyutlar kazandırdığını ifade etmek mümkündür.

---

[492] Yunus Furuncu, "Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Hidrokarbon Arama ve Sondaj Politikası", Kemal İnat, Muhittin Ataman ve Burhanettin Duran (Der.), **Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları**, SETA: 1. Baskı, Haziran 2020, İstanbul, s.238-239.

[493] T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Örün Sitesi, https://enerji.gov.tr/tr-TR/Bakanlik-Haberleri/Basin-Aciklamasi----------, (17.06.2020).

[494] "Bakan Dönmez'den 'doğal gaz çalışmaları' açıklaması: Karadeniz'de yeni haberle ilgili haziranı bekleyelim", **Anadolu Ajansı**, 24.05.2021, https://www.aa.com.tr/tr/politika/bakan-donmezden-dogal-gaz-calismalari-aciklamasi-karadenizde-yeni-haberle-ilgili-hazirani-bekleyelim/2252322, (29.05.2021).

[495] "Akdeniz Kalkanı Harekâtı", **Türk Deniz Kuvvetleri Örün Sitesi**, https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik_id=28, (15.12.2020).

KKTC'nin deniz yetki alanları uyuşmazlığına ilişkin temel görüşleri, Kıbrıs Adası'nda meşru yönetim, temsil ve anlaşmalar yapma hakkı ve Kıbrıs Türklerinin hidrokarbon kaynakları üzerindeki hakları bağlamında ele alınabilir. KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, henüz 2003 yılındaki GKRY-Mısır MEB Anlaşması döneminde yaptığı açıklamalarda; üçüncü taraflarla yapılan görüşmelerde kendisinin de yer alması, doğal kaynaklardan elde edilecek gelirin yüzde 50'sine KKTC'nin sahip olması, bölgedeki sınırlandırmanın uluslararası hukuka uygun olarak Türkiye'nin de hakları gözetilerek anlaşmalar yoluyla sağlanması ve Rumların tek başlarına adanın tümü adına anlaşmalar yapmak için yetkisi bulunmadığını belirtmiştir.[496]

KKTC'ye göre, Londra ve Zürih Antlaşmaları ile kurulan 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti, Rumların söz konusu devletin kurulmasının hemen ardından başlayan faaliyetleri neticesinde Rumlar tarafından yıkılmıştır. Kıbrıs Sorunu'nun çözümüne yönelik müzakerelere ise BM himayesinde devam edilmektedir. Bu süreçte, kurucu antlaşmalar ve buna dayalı olarak yapılan anayasada, Kıbrıslı Türkler ile Kıbrıslı Rumlara eşit statü tanınmaktadır ve bu taraflarca da kabul edilmektedir.[497]

GKRY tarafından ısrarla savunulan ve uluslararası toplumca da kabul edildiği öne sürülen Kıbrıs Rum Yönetimi'nin bütün adayı temsil yetkisi, KKTC tarafından tanınmamaktadır. Kıbrıslı Rumların, Kıbrıs Türk Halkını temsil etmediği, KKTC'nin yetkili makamları tarafından BM'ye bildirilmiştir.[498] Rum Yönetiminin, kendi seçilmiş temsilcileri tarafından temsil edilen ve kendi yönetimi altında yaşayan Kıbrıs Türklerini temsil etme iddiasında bulunma ya da onlar adına hareket etme meşruiyeti ve hakkı bulunmamaktadır.[499]

Kıbrıs Türk Halkı, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin eşit ve eş kurucu ortağıdır ve Kıbrıs Adası'nın deniz alanlarında ve doğal kaynaklarında eşit hakları vardır. GKRY; Kıbrıs Adası'nın deniz yetki alanlarını sınırlandırmaya yönelik bir dizi antlaşma yapmakta ve bu alanlarda hidrokarbon araştırması için ihaleler açmaktadır. Kıbrıs Rum tarafının Doğu Akdeniz'de kapsamlı çözümden önce deniz yetki alanları sınırlandırmasıyla ilgili bu faaliyetleri, Kıbrıs Türk Halkının temel haklarını ve çıkarlarını ihlal etmektedir.[500]

GKRY, GKRY ile anlaşma yapan devletler ve Türkiye'nin kıta sahanlığının dışında GKRY tasarruflarına dayanarak sözde GKRY MEB'inde faaliyet gösteren kişiler, Kıbrıs Türk Halkının haklarını ihlal etmektedir. Türkiye ve KKTC tarafından protesto edilen bu tasarruflar Yunanistan ve GKRY için hak doğurmayıp uyuşmazlık konuları olarak kayda geçmektedir.[501]

---

[496] Sertaç Hami Başeren, **Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı**, Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları, Yayın No:31, 2010, s.35-36.

[497] Başeren, "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sınırlandırması Sorunu", s.282.

[498] Annex to the letter dated 8 August 2007 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General, UN. Doc. A/61/1027, S/2007/487, https://undocs.org/pdf?symbol=en/A/61/1027, (22.06.2020).

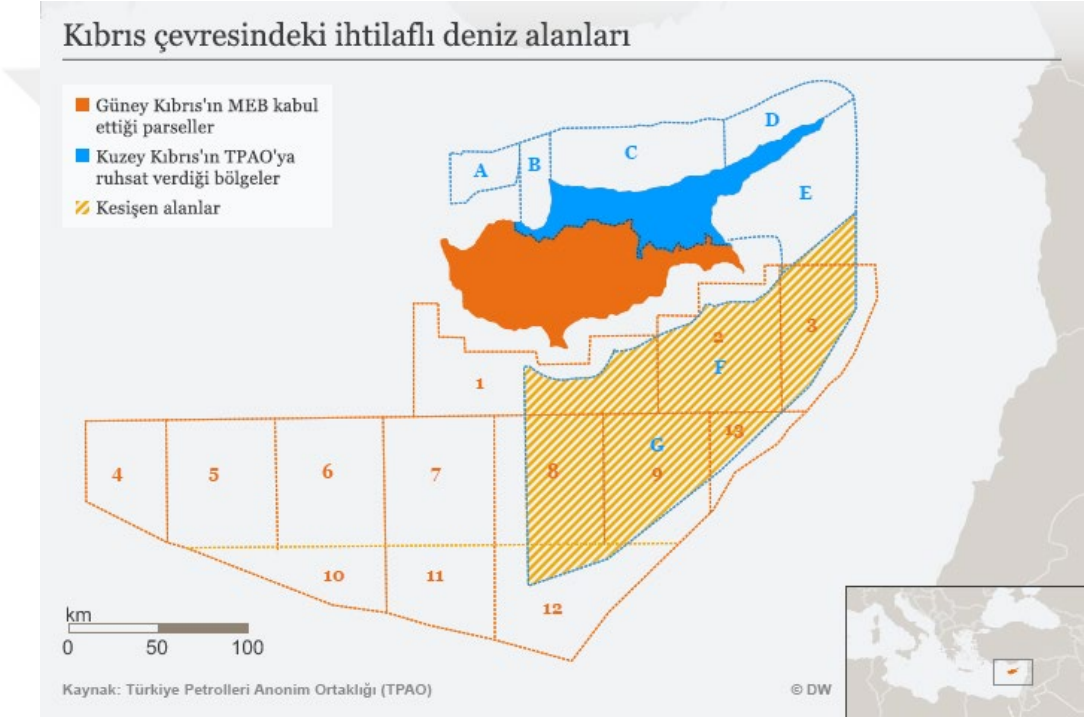
[499] Annex to the letter dated 2 February 2007 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General, UN. Doc. A/61/727-S/2007/54, https://digitallibrary.un.org/record/592489, (22.06.2020).

[500] Annex to the letter dated 17 April 2009 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General, UN. Doc. A/63/828-S/2009/216, https://digitallibrary.un.org/record/653077, (22.06.2020).

[501] Başeren, "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sınırlandırması Sorunu", s.260.

Bu genel esaslar çerçevesinde, KKTC'nin Kıbrıs Türklerinin haklarını korumak maksadıyla yaptığı uygulamalar incelendiğinde, KKTC'nin deniz yetki alanlarına yönelik iç hukuk düzenlemeleri[502] yanında Türkiye ile KKTC arasında 21 Eylül 2011 tarihinde imzalanan Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Antlaşması öne çıkmaktadır. Bu antlaşmayla Türkiye kıyıları ile Kıbrıs Adası'nın kuzey kıyıları arasındaki sınırlandırma belirlenmiştir. Sınırlandırma, eşit uzaklık/ortay hat ilkesine göre değil, hakkaniyet ilkesine dayanılarak yapılmıştır.[503] Hakkaniyet ilkesi, hakça bir çözüme ulaşılabilmesi için tüm ilgili koşulların dikkate alınmasını gerektirmektedir.[504]

Söz konusu antlaşmanın ardından, KKTC tarafından, kendi deniz yetki alanlarında TPAO'ya sismik araştırmalar yapmak üzere ruhsatlar verilmiştir.[505] Bu ruhsat sahaları, Kıbrıs Adası'nın kuzeyini ve güneyini kapsamaktadır. Söz konusu ruhsat sahaları, Şekil 2.27'de, A'dan G'ye kadar harflerle gösterilmiştir.

Şekil 2.27: KKTC tarafından TPAO'ya Ruhsat Verilen Sahalar[506]

[502] KKTC tarafından yapılan deniz yetki alanlarına ilişkin iç hukuk düzenlemelerinin ayrıntıları için bkz. Emete Gözügüzelli, "Deniz Hukuku Rejimi Üzerine Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin İç Hukuk Uygulamaları ve Çıktıları", **Bilge Strateji**, Yıl 2019, Cilt 11 , Sayı 20, s.25-28.

[503] Sınırlandırma, Türkiye ile Kıbrıs Adası'nın karşılıklı kıyı uzunlukları esas alınarak ortay hattın Türkiye lehine tadil edilmesi şeklinde gerçekleştirilmiştir.

[504] Emine Eminel, "The Analysis of the Political Context of the Cyprus Hydrocarbons Debate in Relation to Cyprus Problem", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ocak 2016, s.153-154.

[505] KKTC Dışişleri Bakanlığı Basın Açıklaması, 28 Kasım 2013, https://mfa.gov.ct.tr/tr/kktc-disisleri-bakanligi-basin-aciklamasi-3/, (17.06.2020).

[506] **Deutsche Welle Türkçe**, https://www.dw.com/tr/k%C4%B1br%C4%B1staki-sondaj-krizinin-sebebi-daha-derinlerde/a-42616732, adresinden alınmıştır. (15.12.2020).

KKTC'nin girişimleri açısından, dönemin KKTC Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu tarafından, hidrokarbon kaynakları konusunun Kıbrıs müzakerelerini olumsuz yönde etkilemesini önlemek maksadıyla, Eylül 2011'de dönemin BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon'a sunulan dört maddelik öneri de önemlidir. Bu önerilerde;

- Tüm petrol ve doğal gaz arama çalışmalarının eş zamanlı olarak kapsamlı çözüme değin askıya alınması,

- Bunun kabul edilmemesi halinde, iki toplumlu, iki halka ait, iki halkın temsilcilerinden oluşan bir ad hoc komite kurulması, bu komiteye bu gibi araştırmalar, anlaşmalar ve ruhsatlar her iki tarafın yazılı onayına bağlı olacak, iki tarafın da müspet, yazılı onayı alınacak şekilde yetkiler tanınması, bulunacak zenginliğin paylaşım oranlarının müzakere edilip anlaşılması,

- Elde edilecek gelirin kapsamlı çözümdeki finansman ihtiyacı için kullanılması, ancak anlaşılarak bir başka maksat için kullanılacaksa hiçbir biçimde silahlanma ya da benzeri faaliyetler için kullanılmaması,

- Bu planın kabulünün tarafların pozisyonlarına halel getirmemesi öngörülmüştür.[507] Ancak söz konusu öneriler GKRY tarafından kabul edilmemiştir.

Süreç içerisinde soruna çözüm bulunamaması sonucunda KKTC tarafından 13 Temmuz 2019 tarihinde ortak paylaşım ilkesine dayanan yeni çözüm önerileri geliştirilmiştir. Bu önerilerde; hidrokarbon ruhsatlarına ilişkin olarak BM çatısı altında, her iki toplumu temsil edecek müşterek bir komisyonun oluşturulması, bu ortak komitenin yapısı, hedefleri ve çalışma yönteminin belirlenmesi, ayrıca bir fon oluşturulmasını ve fondan nasıl yararlanılacağı gibi detayları da içermektedir.[508] Bu öneriler Türkiye tarafından da desteklenmekle[509] birlikte herhangi bir karşılık bulamamıştır.

[507] "Eroğlu'ndan Ban'a 4 maddelik öneri", **Dünya Gazetesi**, 21 Eylül 2011, https://www.dunya.com/dunya/eroglu039ndan-ban039a-4-maddelik-oneri-haberi-154898, (17.06.2020).

[508] "Doğu Akdeniz - Kıbrıs açıklarında doğalgaz krizi: Akıncı'nın Rum yönetimiyle ortak komite önerisine Türkiye'den destek", **BBC News Türkçe**, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48974927, (15.12.2020).

[509] T.C. Dışişleri Bakanlığı Basın Duyuruları, No: 203, 13 Temmuz 2019, KKTC'nin Hidrokarbon Kaynaklarına İlişkin Yeni İş Birliği Önerisi Hk., **T.C. Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi,** http://www.mfa.gov.tr/no_203_-kktc-nin-hidrokarbon-kaynaklarina-iliskin-yeni-isbirligi-onerisi-hk.tr.mfa, (15.12.2020).

2.5. Doğu Akdeniz'de Yeni Yakınlaşmalar

Doğu Akdeniz'de hidrokarbon kaynakları temelli olarak ortaya çıkan deniz yetki alanları uyuşmazlığı, sorunun gelişimine bağlı olarak, çeşitli ikili ve çok taraflı uluslararası oluşum ve girişimleri tetiklemiştir. Doğu Akdeniz'de GKRY ve Yunanistan'ın ortak taraflar olduğu, çok boyutlu iş birliği mekanizmaları meydana getirilmekte, bunların bazıları kalıcı birer örgüt olma yönünde ilerlemektedir.

Bu mekanizmaların işleyişine bakıldığında, ekonomik iş birliği temelli olarak başlatılan girişimlerin, siyasi davranışların uyumlu hale getirilmesi, daha sonra iş birliğinin savunma ve güvenlik alanlarına yansıtılması şeklinde bir seyir izlediği gözlenmektedir. Bu kısımda, Doğu Akdeniz'de gelişmekte olan uluslararası oluşumlar ele alınarak bu oluşumların uyuşmazlıkta yaşanan ve gelecekte yaşanabilecek krizler üzerindeki olası etkileri değerlendirilmektedir.

2.5.1. Yunanistan- GKRY-İsrail Üçlü Zirvesi

Bu iş birliği mekanizmasının oluşumunda etkili olan temel unsurların, Türkiye-İsrail ve Yunanistan-İsrail ilişkilerindeki gelişmeler ile Doğu Akdeniz'de bulunan hidrokarbon kaynakları olduğunu ifade etmek mümkün görülmektedir.

İsrail Devleti'nin kuruluşundan başlayarak bölgesel konjonktüre bağlı olarak mesafeli ya da yakın seyreden ancak büyük krizlerin yaşanmadığı Türkiye-İsrail ilişkileri;[510] İsrail'in 2008 yılında Gazze'ye yönelik askerî harekâtı ve Türkiye'nin bu harekâta yönelik tepkileri[511], 2009 yılında Davos'taki Dünya Ekonomik Forumu'nda bir panel sırasında T.C. Başbakanı Erdoğan ile İsrail Cumhurbaşkanı Perez arasında yaşanan tartışma[512] ve 2010 yılında Gazze'ye yönelik İsrail ablukasını kırmaya çalışan konvoydaki Mavi Marmara isimli gemiye yapılan askerî müdahalede Türk vatandaşlarının İsrailli askerler tarafından öldürülmesi[513] gibi bir dizi olay sonucunda hızla bozulmuştur.

Buna karşılık, Yunanistan ile İsrail arasındaki ilişkilerin 2010'lu yıllara kadar mesafeli seyrettiği görülmektedir. Bu iki Akdeniz ülkesi arasında uzun yıllar yakın ilişkiler kurulmamasının başlıca sebepleri olarak, Yunanistan'ın, Kıbrıs Sorunu bağlamında Arap devletlerinin desteğini kazanmak için geleneksel olarak Filistin Sorunu'nda Filistinlileri

[510] Soğuk Savaş sonrasındaki Türkiye-İsrail ilişkileri için bkz. Meliha Altunışık, "The Turkish-Israeli Rapprochement in the Post-Cold War Era", **Middle Eastern Studies**, Apr., 2000, Vol. 36, No. 2 (Apr., 2000), 172-191; ayrıca Türkiye-İsrail ilişkilerinin 2008 yılına kadarki seyri için bkz. Halil İlker AVCI, **İsrail'in Irak Politikasının Türkiye'nin Güvenliğine Yansımaları**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2008, s.4-102-119.

[511] İlksoy Aslim, "Energy Sources in the Eastern Mediterranean: Contributor to Solve the Problems in Cyprus, Turkey, and Israel Triangle?", **Athens Journal of Mediterranean Studies,** Volume 4, Issue 1 (January 2018), s.39.

[512] Fatma Sarıaslan, "Türkiye-İsrail İlişkilerinde Değişmeyen Dinamik: Ekonomi", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 74, No. 4 (2019), 1065-1102, s.1075.

[513] "Türkiye-İsrail İlişkileri", **SDE Analiz**, Stratejik Düşünce Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Koordinatörlüğü, Ekim 2011, s.18-20.

destekleyen bir politika izlemesi[514] ve özellikle 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye ile İsrail arasında askerî boyutu öne çıkan yakın ilişkiler kurulmuş olması gösterilmektedir.[515]

2000'lerin ilk on yılı sona ererken Türkiye-İsrail ilişkilerinde yaşanan gerilimler ve Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynaklarının tüketici pazarlara ulaştırılmasının yeni bir mesele olarak ortaya çıkması, Yunanistan ile İsrail arasında, iki ülke liderlerinin 2010 yılındaki karşılıklı üst düzey ziyaretleri ile temelleri atılan bir iş birliği zemini yaratmıştır.[516] İsrail'in, son yirmi yılda, deniz alanlarında bulunan enerji kaynaklarının korunması ve ulaştırılması, Akdeniz kıyısında kurulan tuzlu suyu tatlı suya dönüştürme tesislerinin sahip olduğu stratejik önem, deniz kuvvetlerinin deniz alanlarındaki bu değerlerin korunması ve diğer güvenlik mülahazaları çerçevesinde genişletilmesi ve geliştirilmesini içeren yeni bir deniz politikasını yürürlüğe koymuş olması da söz konusu iş birliğini kolaylaştıran önem bir etken olmuştur.[517] Başta enerji projeleri ve enerji güvenliği olmak üzere turizm, ticaretin geliştirilmesi gibi konu başlıkları olan söz konusu iş birliği girişimlerinin askerî boyutunu ise Yunanistan ve İsrail savunma bakanlıkları arasında Eylül 2011'de imzalanan, barış döneminde stratejik, savunma ve askerî alanlarda iş birliğini öngören mutabakat muhtırası temsil etmektedir.[518] Bu mutabakat muhtırası, iki ülke arasında yıllık olarak düzenlenen çok sayıda ortak tatbikat, eğitim faaliyetleri ve savunma sanayi projelerinin altyapısını oluşturmuştur.[519] 2015 yılında Yunanistan'da sol görüşlü Syriza Koalisyonu'nun iktidara gelmesi, İsrail'de, gelişmekte olan ikili ilişkilere sekte vurabileceği endişesi yaratsa da aksine ilişkiler hız kazanmıştır.[520]

Bu sürece koşut olarak, 2010 yılında imzalanan MEB sınırlandırma antlaşmasından sonra GKRY-İsrail ilişkilerinde de hızlı bir yakınlaşma süreci yaşandığı görülmektedir. Yunanistan ve İsrail liderlerinin 2011 yılındaki karşılıklı ziyaretlerine benzer biçimde, aynı yıl GKRY ve İsrail liderleri de tarihte ilk kez olmak üzere karşılıklı resmi ziyaretlerde bulunmuşlar; bu ziyaretlerde araştırma geliştirme, yenilenebilir enerji, arkeoloji ve telekomünikasyon gibi alanlarda anlaşmalar imzalanmıştır.[521] GKRY ile İsrail arasındaki askerî nitelikli ilişkiler ise, resmi olarak, 2012 yılında imzalanan bir anlaşmayla başlamış, bu anlaşmayla İsrail unsurlarına, arama kurtarma faaliyetleri için GKRY kara sularına ve hava sahasına giriş izni verilmiştir. Yine Aralık 2012'de yapılan bir diğer anlaşmayla, 2013 yılında icra edilecek ortak tatbikatlara ve

---

[514] Jacob Abadi, "Constraints and Adjustments in Greece's Policy toward Israel", **Mediterranean Quarterly**, 11(4) (October 2000), s.40-41.

[515] A. Murat Ağdemir, "A New Partnership in the Eastern Mediterranean: The Growing Relations between Israel and Greece", **Mediterranean Quarterly**, 26, 4 (2015), s.49-50.

[516] Aristotle Tziampiris, **The Emergence of Israeli-Greek Cooperation**, Switzerland: Springer International Publishing, 2015, s.84-86.

[517] Yael Teff-Seker, Aviad Rubin and Ehud Eiran, "Israel's 'turn to the sea' and its effect on Israeli regional policy", **Israel Affairs**, Volume 25, Issue 2 (2019), 234-255, s.1-3.

[518] Tziampiris, s.13.

[519] Panos Nastos, Greek-Israeli-Cyprus Military and Security Relations: A Preview, 15 December 2013, **RIEAS**, http://www.rieas.gr/researchareas/2014-07-30-08-58-27/greek-israel-studies/2077-greek-israeli-cyprus-military-and-security-relations-a-preview, (17.06.2020).

[520] Ofir Winter and Gallia Lindenstrauss, "Beyond Energy: The Significance of the Eastern Mediterranean Gas Forum", **The Institute for National Security Studies (INSS) Insight**, No. 1133, February 3, 2019, s.2.

[521] Marinos Papaioakeim, "The Rise of the Republic of Cyprus' Defence Diplomacy in Its Neighbourhood", **The Cyprus Review,** Vol. 30:1(Spring 2018), s.99.

askerî iş birliğine ilişkin hususlar[522] karara bağlanmış, bu tarihten itibaren iki taraf arasında düzenli olarak çok sayıda ortak tatbikat ve eğitim faaliyeti gerçekleştirilmiştir.

Üç taraf arasında giderek gelişen, savunma ve istihbarat boyutlarının da eklenmesiyle çok boyutlu bir nitelik kazanan ilişkilere, 2012 yılında GKRY-Yunanistan-İsrail Üçlü Zirvesi adı altında kurumsal bir kimlik kazandırılmıştır.[523] Bu tarihten itibaren yıllık dönüşümlü olarak katılımcı devletlerin başkentlerinde düzenlenen zirve toplantılarında, başta enerji olmak üzere çeşitli alanlardaki iş birliği olanakları ele alınmaktadır.[524] Zirve sonuç bildirgelerinde, Yunanistan ve GKRY'nin Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları sınırlandırmasına ilişkin iddiaları destekleyen ifadeler yer almakta, Türkiye'nin kendi ve KKTC'nin deniz yetki alanlarında icra ettiği faaliyetler yasa dışı olarak nitelendirilmektedir.[525]

Konu askerî boyutuyla ele alındığında, bu ülkeler arasındaki üç taraflı savunma zirvelerinin ilkinin, Kasım 2017'de Atina'da gerçekleştirildiği görülmektedir. Üç ülkenin savunma bakanlarını bir araya getiren zirvede, GKRY Savunma Bakanı tarafından, taraf devletlerin kendi çıkarlarının yanı sıra Avrupa'nın ve genel olarak uluslararası toplumun çıkarlarını korumak üzere bir araya geldikleri belirtilmiştir.[526] Yunanistan, GKRY ve İsrail askerî heyetleri tarafından 08 Eylül 2020'de Atina'da düzenlenen toplantıda üç tarafın silahlı kuvvetleri arasında 2021 yılı üçlü askerî iş birliği programı da imzalanmıştır.[527]

Bu zirve toplantılarının bazıları, söz konusu iş birliği oluşumuna üçüncü devletlerin desteğini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Mekanizmanın Aralık 2018'deki 5'inci toplantısına ABD'nin İsrail Büyükelçisi, Mart 2019'daki 6'ncı toplantısına ise ABD Dışişleri Bakanı Pompeo katılmış; zirve sonuç bildirgelerinde ABD'nin Eastmed Boru Hattı Projesine desteği ifade edilmiştir.[528]

---

[522] Papaioakeim, s.100.

[523] Ioannis Mazis, "Turkey, Israel, Greece: Reshuffling In The Eastern Mediterranean", **Civitas Gentium,** Vol.6, No.1, (2018), s.39.

[524] Israel-Cyprus-Greece 5th Trilateral Summit Declaration (Beersheba December 20th, 2018), **Embassy of Greece in Tel Aviv**, https://www.mfa.gr/missionsabroad/en/israel-en/news/israel-cyprus-greece-5th-trilateral-summit-declaration-beersheba-december-20th-2018.html, (19.11.2020).

[525] "The Declaration of the 4th Cyprus-Greece-Israel Trilateral Summit", **Themanews**, 08.05.2020, http://en.protothema.gr/the-declaration-of-the-4th-cyprus-greece-israel-trilateral-summit-full-text/, (18.06.2020).

[526] Eugene Kogan, "Military Cooperation between Israel, Greece and Cyprus", **European Security and Defence**, 10.03.2020, s.6, https://euro-sd.com/2020/03/allgemein/16506/military-cooperation-between-israel-greece-and-cyprus/#:~:text=Trilateral%20military%20cooperation%20began%20in,against%20a%20fictional%20enemy%20state., (5.11.2020)

[527] "Greece, Cyprus, Israel sign off on 2021 military collaboration program", **Ekathimerini**, 09.09.2020, https://www.ekathimerini.com/256729/article/ekathimerini/news/greece-cyprus-israel-sign-off-on-2021-military-collaboration-program, (19.11.2020).

[528] Nikos Tsafos, "The United States in the East Med: A Case Study in Energy Diplomacy", **Center for Strategic and International Studies (CSIS)**, November 4, 2019, s.1-2, https://www.csis.org/analysis/united-states-east-med-case-study-energy-diplomacy (11.10.2020).

2.5.2. Yunanistan-GKRY-Mısır Üçlü Zirvesi

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığında, Doğu Akdeniz'in güneyindeki en uzun bir kıyı şeridine sahip olan Mısır, uyuşmazlığın üç tarafını oluşturan Türkiye, Yunanistan ve GKRY açısından kritik önem taşıyan bir aktör olmuştur. GKRY ile Mısır arasında, henüz uyuşmazlığın tam anlamıyla belirginleşmediği 2003 yılında bir MEB sınırlandırma antlaşması yapıldığına yukarıda yer verilmişti. Türkiye bu anlaşmayı hukuken tanımamış, Mısır'ın sahip olduğu Afrika kıyıları ile Türkiye'nin sahip olduğu Anadolu kıyıları arasında ortay hatta dayalı bir sınırlandırma antlaşması yapabilmek için diplomatik girişimlerde bulunmuş ve görüşmeler yürütmüştür.[529] Söz konusu girişimler, 2009-2012 yılları arasında iki ülke deniz kuvvetlerinin ortak eğitimler icra ettiği Dostluk Denizi Tatbikatları aracılığıyla güvenlik diplomasisi alanında da desteklenmiştir.[530]

2011 yılında başlayan Arap Ayaklanmaları sürecinin bir ürünü olarak Mısır'da 30 yıldır iktidarda olan Mübarek yönetimi sona ermiş, 2012 yılında yapılan seçimlerde Müslüman Kardeşler Hareketi kökenli Muhammed Mursi liderliğindeki Adalet ve Hürriyet Partisi birinci sırada yer almış ve Mursi Cumhurbaşkanı seçilmiştir.[531] Yaklaşık bir yıl süren Muhammed Mursi iktidarı döneminde Türkiye-Mısır ilişkileri karşılıklı üst düzey ziyaretler ile ivme kazanmış ve ekonomik alanda bir dizi anlaşma imzalanmıştır. Nitekim Mursi'nin 2013 yılında askerî bir darbe ile yönetimden uzaklaştırılmasına Türkiye sert tepki göstermiş,[532] Mısır ve Türkiye büyükelçileri karşılıklı olarak istenmeyen adam ilan edilerek diplomatik ilişkiler maslahatgüzar düzeyine indirilmiştir.[533] Buna karşın, askerî yönetim başta Batılı devletler olmak üzere uluslararası camianın büyük çoğunluğu tarafından tanınmış ve ülkede istikrarı temin etmeyi başarmıştır. Türkiye-Mısır ilişkileri ve dolayısıyla iki ülke arasında son aşamasında bulunan deniz yetki alanları sınırlandırma anlaşması bu süreçten son derece olumsuz etkilenmiştir. Türk ve Mısır Deniz Kuvvetleri arasında her yıl düzenlenmekte olan Dostluk Denizi Tatbikatı da 2013 yılında iptal edilmiş[534] ve bir daha gerçekleştirilmemiştir.

Buna karşılık, 2010'lu yıllara gelindiğinde artık iyiden iyiye belirginleşen deniz yetki alanları uyuşmazlığının Türkiye ile çatışma halindeki en önemli aktörü Yunanistan bu tarihi fırsatı kaçırmamış ve Yunanistan-Mısır ilişkilerinde Mısır'daki askerî darbe sonrasında hızlı bir yakınlaşma yaşanmıştır. Başta enerji olmak üzere birçok alanda gelişen iş birliğinin yanında, iki

---

[529] Cavid Abdullahzade, "Doğu Akdeniz'de Mısır'la Anlaşma Şart", Sertaç Hami Başeren (Der.), **Doğu Akdeniz'de Hukuk ve Siyaset**, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayın No:608, 2013, s.346-347.

[530] "Egypt and Turkey hold joint naval exercise", **Ahram**, 09.10.2012, http://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/64/55114/Egypt/Politics-/Egypt-and-Turkey-hold-joint-naval-exercise-.aspx, (10.12.2020).

[531] Fatma Sarıaslan, "Türkiye-Mısır İlişkilerinde Ekonomik Dinamiklerin Etkisi", **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 53 (Temmuz-Aralık 2019), 526-559, s.536-538.

[532] Mohamed Maher ve Irina Tsukerman, "Tensions Between Egypt and Turkey Are on the Rise", 17.07.2019, **The Washington Institute**,

https://www.washingtoninstitute.org/fikraforum/view/tensions-between-egypt-and-turkey-are-on-the-rise, (20.11.2020).

[533] "Mısır'la diplomatik kriz", **Deutsche Welle Türkçe**, 23.11.2013, https://www.dw.com/tr/m%C4%B1s%C4%B1rla-diplomatik-kriz/a-17247690, (20.11.2020).

[534] "Mısır'la 'Dostluk Denizi' kurudu", **Hürriyet**, 16.08.2013, https://www.hurriyet.com.tr/gundem/misirla-dostluk-denizi-kurudu-24533390, (20.11.2020).

devlet arasında MEB sınırlandırma anlaşması imzalanmasına yönelik görüşmeler de hız kazanmıştır.[535]

Bu yakınlaşmaya GKRY'nin eklenmesiyle ekonomik, siyasi ve askerî boyutları bulunan Yunanistan-GKRY-Mısır Üçlü Zirvesi toplantıları düzenlenmeye başlanmıştır.[536] İlki Kasım 2014'te gerçekleştirilen zirve toplantılarının sekizincisi 21 Ekim 2020'de Lefkoşa'da gerçekleşmiştir.[537] Zirvelerin sonuç bildirgelerinde, genel olarak, taraflar arasındaki çeşitli iş birliği alanlarına vurgu yapılırken, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığında Yunanistan ve GKRY tezlerinin desteklendiği, TPAO'nun Türkiye ve KKTC tarafından verilen ruhsatlar çerçevesinde Türkiye ve KKTC deniz yetki alanlarında icra ettiği araştırma ve sondaj faaliyetlerin "yasa dışı" olarak nitelendirildiği ve Türkiye'ye bu faaliyetleri sona erdirme çağrısında bulunduğu görülmektedir.[538] Özellikle Ekim 2020 tarihli son zirvenin sonuç bildirgesi incelendiğinde; Doğu Akdeniz'deki uyuşmazlığın ötesinde, Yunanistan ile Türkiye arasındaki Ege sorunlarına, KKTC'nin kapalı Maraş bölgesinin açılmasına ilişkin girişimlerine, Türkiye'nin Libya ile akdettiği Deniz Yetki Alanları Sınırlandırmasına ilişkin Mutabakat Muhtırasına ve Türkiye'nin Saraç Hükümetine sağladığı yardımlara, Türkiye'nin terörle mücadele kapsamında Suriye'de yürüttüğü operasyonlara kadar üç taraf devletin Türkiye ile olan hemen hemen tüm meselelerine bildirgede yer verildiği görülmektedir.[539]

2.5.3. Diğer Üçlü İş Birliği Girişimleri ve Yakınlaşmalar

Yunanistan ve GKRY'nin, İsrail ve Mısır ile geliştirdikleri üçlü iş birliği mekanizmalarını, Doğu Akdeniz'e kıyısı bulunan ya da Doğu Akdeniz enerji denkleminde yer alabilecek diğer ülkelere genişletmeye yönelik girişimleri deniz yetki alanları uyuşmazlığında Türkiye'ye karşı bir blok oluşturma çabası olarak değerlendirilebilir.

Ürdün, Lübnan ve Filistin bu politikanın odağında bulunan ülkelerdir. Yunanistan, GKRY ve Ürdün liderleri arasında bugüne kadar Ocak 2018'de Lefkoşa'da[540], 14 Nisan 2019'da Amman'da[541] ve 28 Temmuz 2021'de[542] Atina'da zirve toplantıları gerçekleştirilmiştir. İkinci zirve sonunda yayımlanan sonuç bildirgesinde; enerji, eğitim, turizm gibi alanlardan iş

---

[535] Yunanistan Başbakanı Miçotakis, 6 Ağustos 2020 tarihinde Yunanistan ile Mısır arasında imzalanan MEB sınırlandırma anlaşmasına ilişkin açıklamasında "15 yıl süren müzakereler sonucunda anlaşmaya ulaşıldığını" ifade etmiştir. "Greece and Egypt conclude partial EEZ demarcation", **IBNA**, 06.08.2020, https://balkaneu.com/greece-and-egypt-conclude-partial-eez-demarcation/, (21.11.2020).

[536] "Greece-Cyprus-Egypt Trilateral Cooperation", **Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi**, https://www.mfa.gr/en/blog/greece-bilateral-relations/egypt/, (18.06.2020).

[537] Egyptian-Cypriot-Greece summit discusses Turkey's provocations, **Arab News**, 21.10.2020, https://www.arabnews.com/node/1752226/middle-east, (5.11.2020).

[538] Joint Declaration following the 5th Cyprus – Egypt – Greece Trilateral Summit, **Onisilos**, 21.11.2017, https://www.onisilos.gr/?p=13162, (21.11.2020).

[539] Joint Declaration of the 8th Cyprus – Egypt – Greece Trilateral Summit, **In-cyprus**, 21.10.2020, https://in-cyprus.philenews.com/joint-declaration-of-the-8th-cyprus-egypt-greece-trilateral-summit/, (5.11.2020).

[540] The 1st Trilateral Summit of Cyprus, Greece and Jordan, **Greek Diplomatic Life**, http://greekdiplomaticlife.com/2018/02/07/the-1st-trilateral-summit-of-cyprus-greece-and-jordan/, (5.11.2020).

[541] At Trilateral Summit, Jordan, Cyprus and Greece agree to expand cooperation in vital fields, **King Abdullah II Örün Sitesi**, 14.05.2019, https://kingabdullah.jo/en/news/trilateral-summit-jordan-cyprus-and-greece-agree-expand-cooperation-vital-fields, (5.11.2020).

[542] "Greece, Cyprus and Jordan on the same page", **Ekathimerini**, 29.07.2021, https://www.ekathimerini.com/news/1165357/greece-cyprus-and-jordan-on-the-same-page/, (21.08.2021).

birliğinden duyulan memnuniyet ifade edilmiş, Doğu Akdeniz Enerji Forumu ve AB ile ilişkilere kuvvetli vurgular yapılmış, devletlerin deniz yetki alanlarındaki haklarına saygı duyulması gerektiğinin altı çizilmiş, Kıbrıs Sorunu bağlamında Rum-Yunan tezlerini destekleyici ifadelere yer verilmiştir.[543]

Yunanistan, GKRY ve Lübnan arasındaki üçlü toplantıların ilki ise 10 Nisan 2019'da, Beyrut'ta, tarafların Enerji Bakanlarının da katılımıyla Dışişleri Bakanları düzeyinde gerçekleştirilmiştir.[544] Ocak 2020'de GKRY Dışişleri Bakanı, Lübnan'da kurulan yeni hükümeti ziyaret eden ilk dışişleri bakanı olmuş ve görüşme sonrasında Yunanistan, GKRY ve Lübnan devlet/hükümet başkanları düzeyinde ilk zirvenin Nisan 2020'de Lefkoşa'da yapılacağı açıklanmıştır.[545] Ancak Covid-19 küresel salgınının ortaya çıktığı bir döneme denk gelen söz konusu zirve toplantısı gerçekleşmemiştir. Benzer biçimde Lübnan Dışişleri Bakanı'nın Temmuz 2021'de Atina'ya yaptığı ziyaret sonrasında da üçlü zirvenin en kısa zamanda Lefkoşa'da toplanmasına çalışıldığı ifade edilmiştir.[546]

Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları bağlamında Lübnan ile ilişkili olarak iki konu dikkate değerdir. Birincisi, GKRY ile Lübnan arasında 2007 yılında imzalanan MEB sınırlandırma anlaşmasının Lübnan'daki iç onay sürecinin tamamlanmamış olması nedeniyle hukuki geçerlilik kazanmamış olmasıdır. Bu bağlamda, Yunanistan ve GKRY'nin Lübnan'a yönelik yakın ilgisinin temel hedeflerinden birinin, bu antlaşmanın yürürlüğe girmesini sağlamak olduğu sonucuna varılabilir. İkincisi Lübnan, GKRY ile İsrail arasında 2010 yılında imzalanan ve yürürlükte olan MEB sınırlandırma anlaşmasına, kendi deniz yetki alanlarının bir kısmını ihlal ettiği gerekçesiyle BM'ye bir nota[547] vererek itirazda bulunmuştur. Bu alan Doğu Akdeniz'de üzerinde uyuşmazlık bulunan bir diğer bölgeyi oluşturmaktadır. Lübnan'ın 4 Ağustos 2020 tarihinde Beyrut Limanı'nda meydana gelen patlama ve yangın nedeniyle büyük bir ekonomik ve siyasi kriz[548] içerisinde bulunduğu dönemde, ABD himayesinde 14 Ekim 2020 tarihinde Lübnan ile İsrail arasında söz konusu yan sınır uyuşmazlığını çözmek üzere görüşmelere başlandığı duyurulmuştur.[549] Muhtemelen bazı ekonomik yardım ve siyasi destekler karşılığında Lübnan ile İsrail arasındaki anlaşmazlığın çözümlenmesi, bir yandan

---

[543] "Jordan-Cyprus-Greece Second Trilateral Summit Declaration", **Brief**, 15.04.2019, https://www.brief.com.cy/english/jordan-cyprus-greece-second-trilateral-summit-declaration, (18.06.2020).

[544] "FM heads to Beirut for first Cyprus-Greece-Lebanon trilateral", **CyprusMail**, 09.04.2019, https://cyprus-mail.com/2019/04/09/fm-heads-to-beirut-for-first-cyprus-greece-lebanon-trilateral/, (18.06.2020).

[545] "Cyprus, Lebanon begin preparations for first Trilateral Summit", **Knews** (The English Edition of Kathimerini Cyprus), 31.01.2020, https://knews.kathimerini.com.cy/en/news/cyprus-lebanon-begin-preparations-for-first-trilateral-summit, (29.10.2020).

[546] Statement by Minister of Foreign Affairs Nikos Dendias following his meeting with Deputy Prime Minister and Minister of Foreign Affairs and Defence of Lebanon, Zeina Akar (Athens, 30. 07. 2021), **Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi**, https://www.mfa.gr/en/current-affairs/top-story/statement-by-minister-of-foreign-affairs-nikos-dendias-following-his-meeting-with-deputy-prime-minister-and-minister-of-foreign-affairs-and-defence-of-lebanon-zeina-akar-athens-30-07-2021.html, (20.08.2021).

[547] Lübnan'ın BM nezdinde kayda geçirdiği deklarasyon için bkz. https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/communications/lbn_re_cyp_isr_agreement2010.pdf, (12.06.2020).

[548] Beyrut'ta yaşanan patlamanın etkilerine ilişkin bir değerlendirme için bkz. Beirut Explosion Impact Assessment, **Strategy&Analysis**, https://www.strategyand.pwc.com/m1/en/beirut-explosion/beirutimpactsssessment-statusupdate1.pdf, (21.11.2020).

[549] "3rd round of Lebanon-Israel maritime talks starts", **Anadolu Agency**, 29.10.2020, https://www.aa.com.tr/en/middle-east/3rd-round-of-lebanon-israel-maritime-talks-starts/2023537, (21.11.2020).

2007 tarihli GKRY-Lübnan Antlaşması'nın Lübnan tarafından onaylanmasının önünü açarken, diğer yandan bu uyuşmazlığın ortadan kalkması Yunanistan ve GKRY'nin sıklıkla dile getirdiği "Doğu Akdeniz'deki tüm tarafların anlaştığı ancak Türkiye'nin saldırgan tavırlar içinde bulunduğu" söylemini güçlendirebilecektir.

Filistin'in, yukarıda da açıklandığı üzere, Doğu Akdeniz'de Gazze Şeridi'nden kaynaklanan deniz yetki alanları bulunmaktadır ve bu alandaki Gazze Marin adlı sahada işletilebilir değerde doğal gaz keşfedilmiştir. Bu haliyle Filistin, Yunanistan ve GKRY açısından Doğu Akdeniz deniz yetki alanları ve enerji meselesinin bir aktörü olmasının yanı sıra, Kıbrıs Sorunu bağlamında Arap ülkelerinin desteğini elde etmek amacıyla geleneksel olarak yakınlık gösterilen bir ülkedir. Nitekim üçlü mekanizma girişimlerinin bir diğer örneğini oluşturacak biçimde, Yunanistan, GKRY ve Filistin arasında, bugüne kadar Dışişleri Bakanları düzeyinde ilki Eylül 2016'da New York'ta, ikincisi Aralık 2018'de Atina'da[550] olmak üzere iki toplantı düzenlenmiştir. Eylül 2016 tarihli toplantı sonrasında yapılan açıklamada, tarafların Filistin Sorunu'nun çözümü için iki devletli yapıyı destekledikleri, Kıbrıs'ta ise Kıbrıslılara tarafından meydana getirilecek, üçüncü taraflara askerî müdahale tanımayan bir uzlaşmayı hedefledikleri belirtilmiştir.[551] Söz konusu üç taraflı girişimin üçüncü toplantısının 2020 yılı içerisinde gerçekleştirileceği de açıklanmıştır.[552] Yunanistan ve GKRY'nin İsrail ile gelişen ilişkileri çerçevesinde Filistin Sorunu'nda arabuluculuk rolü üstlenebileceklerine ilişkin görüşler de gündeme gelmektedir.[553]

[550] Joint Communiqué issued after the Trilateral Meeting of the Ministers of Foreign Affairs of Greece, Cyprus And Palestine (Athens, December 17th, 2018), **Hellenic Republic Consulate General of Greece in Jerusalem**, https://www.mfa.gr/missionsabroad/en/jerusalem-en/news/joint-communique-issued-after-the-trilateral-meeting-of-the-ministers-of-foreign-affairs-of-greece-cyprus-and-palestine-athens-december-17th-2018.html, (5.11.2020).

[551] "Joint Communique Issued After The Trilateral Meeting Of The Ministers Of Foreign Affairs Of Cyprus, Greece And Palestine", New York, 21.09.2016, http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2016.nsf/6CCC74292320EA3DC225803600223415/$file/Joint%20Communique%20Cyprus%20Greece%20Palestine.pdf, (5.11.2020).

[552] "Agreement on holding of the Palestinian-Cypriot Joint Committee and the trilateral Palestinian-Greek Cypriot summit before the end of this year", **Ministry of Foreign Affairs and Expatriates**, State of Palestine, , http://www.mofa.pna.ps/es-es/oficinademedios/declaracionpolitica/agreement-on-holding-of-the-palestinian-cypriot-joint-committee-and-the-trilateral-palestinian-greek-cypriot-summit-before-the-end-of-this-year, (5.11.2020).

[553] Gabriel Mitchell, "Greece, Cyprus, and the Israeli-Palestinian Peace Process", **MITVIM The Israeli Institute for Regional Foreign Policies**, April 2021, https://mitvim.org.il/en/publication/greece-cyprus-and-the-israeli-palestinian-peace-process/, (10.08.2021).

2.5.4. Doğu Akdeniz Gaz Forumu

Yunanistan ve GKRY'nin, üçlü mekanizmalar aracılığıyla oluşturdukları iş birliği zemininde, ana gündem maddesi Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının çıkarılması ve tüketici pazarlara ulaştırılması olmak üzere Doğu Akdeniz Gaz Forumu yeni bir girişim olarak ortaya çıkmıştır.

Doğu Akdeniz'de Türkiye, KKTC, Suriye, Lübnan ve Libya dışındaki ülkelerin, diğer bir ifadeyle Mısır, GKRY, Yunanistan, İsrail, Ürdün, Filistin ve İtalya Enerji Bakanlarının katılımıyla Ocak 2019'da düzenlenen toplantıda, merkezi Kahire'de olmak üzere Doğu Akdeniz Gaz Forumu adında bir uluslararası girişim başlatılacağı açıklanmıştır. Bu forumun amacı, bölgedeki doğal gaz kaynaklarının işletilebilmesi için üye ülkeler arasında iş birliği ortamı yaratmak olarak belirtilmiştir.[554] 22 Eylül 2020'de Kahire'deki genel merkezinde gerçekleştirilen toplantı ile forumun kuruluş tüzüğü imzalanarak uluslararası örgüt haline gelme yönünde önemli bir adım atılmıştır. Toplantıya, üye ülkelerin yanı sıra foruma yakın ilgi ve destek gösteren Fransa, ABD ve AB temsilcileri de katılmıştır.[555] Fransa foruma tam üye, ABD ise daimî gözlemci statüsünde katılmak üzere başvuruda bulunmuştur.[556]

Foruma katılan ve forum dışında kalan ülkelerin, Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları anlaşmazlığı ile su yüzüne çıkan yakınlaşma ve kamplaşmaları gösterir nitelik taşıdığı öne sürülebilir. Yunanistan ve GKRY'nin üçlü mekanizma ilişkisi kurduğu İsrail, Mısır, Ürdün ve Filistin forumda yer alırken, aralarında anlaşmazlık bulunan Türkiye, KKTC ve Türkiye ile anlaşan Libya dışarıda tutulmuştur. Benzer biçimde, İsrail ile aralarında deniz yetki alanları anlaşmazlığı bulunan Lübnan da forumda yer almamaktadır.

İtalya'nın üyeliği, Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının Avrupa'ya aktarımı için başlıca proje olan EastMed Boru Hattı'nın güzergâhında bulunması, GKRY ve Mısır'ın verdiği hidrokarbon arama ve işletme ruhsatlarının önemli bir kısmını elinde bulunduran ENİ şirketinin İtalya merkezli olması ile açıklanabilir.

Fransa, forumun kuruluşunda yer almamakla birlikte Fransa merkezli TOTAL şirketi bölgede arama ve işletme ruhsatlarına sahip bir diğer önemli aktördür. Ayrıca geleneksel olarak Lübnan ve Doğu Akdeniz'e yönelik ilgisi bulunan Fransa, Türkiye ile Yunanistan ve GKRY arasındaki uyuşmazlıkta da Yunanistan ve GKRY'ye açıkça en büyük destek veren ülke konumundadır.

Suriye'nin ise halen sürmekte olan iç savaş ve İsrail ile olan anlaşmazlıkları nedeniyle foruma katılmadığı düşünülebilir.

Bu haliyle forum, enerji kaynaklarının geliştirilmesi için iş birliği ve diyalog oluşturma amacı gütmekle birlikte, bölgedeki siyasi çekişmelerin bir yansıması olma özelliği taşımaktadır. Nitekim forumun oluşturulmasının başlıca sebeplerinden birinin, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de

---

[554] East Med Gas Forum Created In Cairo: A Regional Game Changer? https://euromenaenergy.com/east-med-gas-forum-created-in-cairo-a-regional-game-changer/?print=pdf, (5.11.2020).

[555] "East-Med Gas Forum evolves as Israel, Egypt enhance cooperation", **Al-Monitor**, 22.09.2020, https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/09/israel-egypt-greece-cyprus-italy-france-natural-gas-fields.html, (5.11.2020).

[556] Tolga Demiryol, "Natural Gas and Geopolitics in the Eastern Mediterranean", **Heinrich Böll Stiftung**, 07.09.2020, https://tr.boell.org/en/2020/09/07/natural-gas-and-geopolitics-eastern-mediterranean, (5.11.2020).

araştırma ve sondaj gemileri ile yürüttüğü ve deniz kuvvetleri unsurlarıyla da desteklediği etkin politikalar olduğu, Yunanistan ve GKRY'nin Mısır ve İsrail ile geliştirdiği üçlü mekanizmaların birbirlerine rakip olmadığını gösterdiğine yönelik görüşler de dile getirilmektedir.[557]

[557] Winter ve Lindenstrauss, s.2-3.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANALİZ VE BULGULAR

Bu bölümde, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının devletler arası savaşa kadar varabilecek bir uluslararası kriz yaratıp yaratmayacağı sorusuna, birinci bölümde oluşturduğumuz kavramsal çerçeve içerisinde toplanan verilerin analizi aracılığıyla yanıt aranmaktadır. Bu amaçla, öncelikle, yanıtını aradığımız sorunun zeminini oluşturmak üzere uyuşmazlıkta bugüne kadar yaşanan krizler, bu krizlerin şiddeti ve etkileri incelenmektedir. İkinci olarak, çatışma ve savaş çalışmaları alanında bugüne kadar yapılan çalışmalarda, iki devlet arasında savaş çıkma olasılığını etkilediği belirlenen 14 adet bağlamsal değişkene ilişkin olarak Doğu Akdeniz uyuşmazlığına kapsamında toplanan veriler nitel analize tabi tutulmaktadır. Bu analiz sonucunda ulaşılan bulgular, her bir bağlamsal değişkenin başlığı altında ayrıntılı olarak belirtildiği gibi, bölüm sonundaki genel değerlendirme kısmında özetlenerek ve bütünleştirerek sunulmaktadır.

3.1. Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığının Yarattığı Krizler

Birinci bölümde, literatürde kriz kavramına getirilen birçok açıklamaya yer verilerek krizin aktör (devlet) ve uluslararası sistem düzeylerinde tanımlanabileceğine değinilmişti. Bu kısımda, kriz kavramına en kapsamlı açıklamaları getiren *Brecher*'in, dış politika krizi (aktör düzeyi) ve uluslararası kriz (sistem düzeyi) tanımlamaları kullanılarak Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının taraflar arasında bugüne kadar yarattığı krizler incelenmektedir.[558]

Buradaki maksadımız, *Brecher ve Wilkenfeld*'in kriz boyutları olarak tanımladığı,[559] krizlerin;

- **başlangıç-bitiş zamanlarını** (içeriği, tetikleyicileri, süresi),

- **yapılarını** (tehdit altındaki değerler, çatışma yaşanıp yaşanmadığı, aktörleri, zamanlaması),

[558] Bu noktada çalışmamızın, özellikle Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri grubunun Doğu Akdeniz'deki uyuşmazlığı 2003 yılında başlayan ve devam eden bir kriz olarak ele alan yaklaşımı ile farklılıklar gösterdiğini vurgulamak gereklidir. TDP Kriz İncelemeleri'nin kriz kavramına aktör düzeyinde (devletin karar alıcısı açısından) bir tanım geliştirdiğine yukarıda yer verilmişti. (Bkz. 1.2.1.Kriz, Çatışma, Uzatılmış Çatışma ve Savaş) Bu yaklaşım çerçevesinde, Türkiye (aktör) açısından bakıldığında konu 2003 yılından itibaren kendi değerlerine yönelik bir tehdit olarak algılanmış ve bu bağlamda bir "dış politika krizi" yaratmış olabilir. Bu durum GKRY ve Yunanistan için de söz konusu olabilir. Biz çalışmamızda söz konusu uyuşmazlığın bölgesel güvenlik ortamı üzerindeki etkilerine ve devletler arası savaş yaratıp yaratmayacağı sorusuna odaklandığımız için krizin sistem düzeyindeki karşılığı olan "uluslararası kriz" kavramını esas alıyoruz. Buna bağlı olarak Doğu Akdeniz'deki meseleyi 2000'li yılların başında başlayan bir "uyuşmazlık" ve taraflar arasında bir "uluslararası çatışma" durumu; bu uluslararası çatışma içerisinde tarafların çeşitli tetikleyici eylemlerinin askerî düşmanlık olasılıklarını arttığı ve uluslararası sistem düzeyinde bozucu etkiler yarattığı dönemleri ise "kriz" olarak kabul ediyoruz.

[559] Brecher ve Wilkenfeld, **A Study of Crisis**, s.19-23.

- **uygulanan kriz yönetim tekniklerini** (barışçıl, şiddete dayalı, karışık),

- **yarattığı küresel/büyük güç davranışlarını**,

- **yarattığı uluslararası örgüt davranışlarını** (küresel, bölgesel),

- **çıktılarını** (içerik, şekil, tarafların tatmin olma durumu, gerginlik seviyesi),

- **yoğunluklarını** (kriz aktörleri, küresel/bölgesel güçlerin katılımı, şiddet düzeyi),

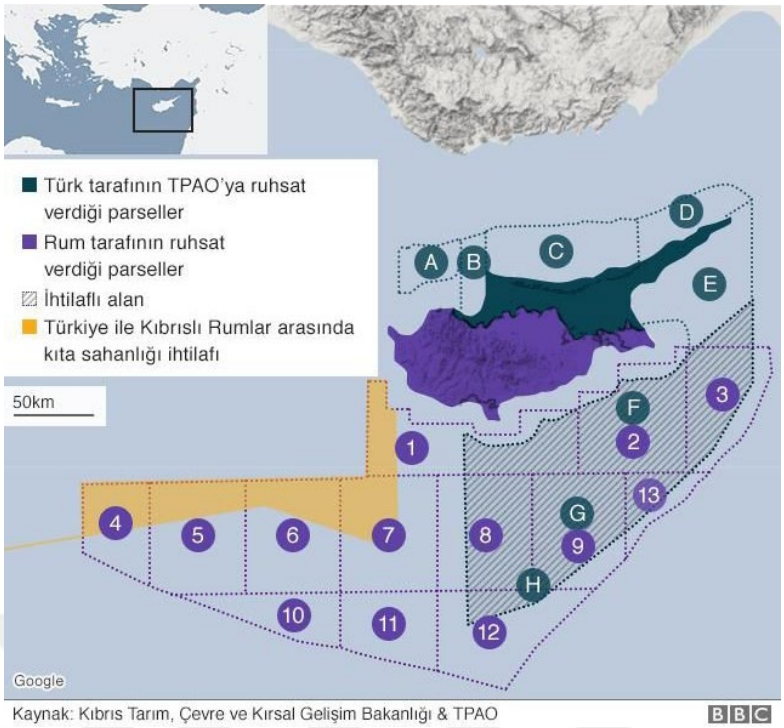
- **etkilerini** (aktörlerdeki değişim, ittifak yapılarındaki değişim, güç değişimi, kural değişimi) azami ölçüde belirleyerek bugüne kadar yaşanan krizleri ve bunların gelecekteki krizlere olası yansımalarını analiz etmektir.

3.1.1. Doğu Akdeniz Krizi I: SAIPEM 12000 Sondaj Gemisinin Engellenmesi (8 ve 23 Şubat 2018)

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığında kriz olarak nitelendirilebilecek olayların ilki, KKTC ile GKRY'nin ihtilaflı olduğu bir alanda, GKRY tarafından verilen ruhsat çerçevesinde bir enerji şirketinin sondaj yapma girişimi sonucunda, Türkiye ile GKRY arasında ortaya çıkmıştır. Şöyle ki, GKRY tarafından 2013 yılında ENI (İtalya), TOTAL (Fransa) ve KOGAS (Kore Cumhuriyeti) şirketlerinden oluşan konsorsiyumuna araştırma ruhsatı verilen 3 numaralı saha ile KKTC tarafından aynı yıl TPAO (Türkiye)'ya araştırma ruhsatı verilen F sahası örtüşmektedir. (Şekil 3.1) 8 Şubat 2018 tarihinde konsorsiyum adına 3 numaralı sahada çalışma yapmak üzere ilerleyen ENI şirketine ait SAIPEM 12000 adlı derin su sondaj gemisine, Türk Deniz Kuvvetleri unsurları tarafından bölgede askerî eğitimler icra edildiği gerekçesiyle sahaya giriş izni verilmemiştir.[560] 23 Şubat 2018 tarihinde yeniden sahaya girme girişiminde bulunan söz konusu gemi, bölgedeki askerî eğitimlerin devam ettiği belirtilerek bir kez daha engellenmiştir.[561]

[560] "Turkish blockade of ship off Cyprus is out of Eni's control: CEO", **Reuters**, 16.02.2018, https://www.reuters.com/article/us-cyprus-natgas-turkey-eni/turkish-blockade-of-ship-off-cyprus-is-out-of-enis-control-ceo-idUSKCN1G01K0, (02.12.2020).

[561] "Cyprus accuses Turkey of blocking ship again in gas exploration standoff", **Reuters**, 23.02.2018, https://www.reuters.com/article/us-cyprus-natgas-turkey-idUSKCN1G71MF, (02.12.2020).

Şekil 3.1: SAIPEM 12000 Sondaj Gemisinin Engellenmesi Olayında İhtilaflı Sahalar[562]

(DA Krizi-1)

Söz konusu olayın karar alıcı aktörler açısından bir dış politika krizi olarak tanımlanıp tanımlanamayacağına ilişkin test Tablo 3.1'dedir. GKRY tarafından verilen ruhsatlar çerçevesinde, sondaj gemisinin üzerinde uyuşmazlık bulunan sahada sondaj yapma girişimi, aynı sahada hakları bulunduğunu iddia eden KKTC ve bu sahadaki arama haklarını elinde bulunduran TPAO ve dolayısıyla Türkiye açısından bir dış politika krizi yaratmaktadır. Zira sahada sondaj yapılması GKRY tarafından devlet uygulaması olarak kayda geçirilecek, Türkiye ve KKTC tarafından bu duruma tepki gösterilmemesi uluslararası kamuoyunda durumun *de facto* kabulü olarak anlaşılabilecektir. Ayrıca, sondaj bir kez başladıktan sonra eyleme geçilmesine karar verilmesi halinde, geminin sahadan çıkarılması meşruiyeti tartışma yaratabilecek daha sert eylemlerin uygulamaya konulmasını gerektirebilecektir. Dolayısıyla sondaj gemisinin sahadaki faaliyetleri (tetikleyici eylem), Türkiye ve KKTC açısından bir veya daha fazla değere normalden daha büyük tehdit oluşturmakta ve bu tehdidi karşılamak üzere sınırlı bir zaman içerisinde karar alınmasını gerektirmektedir. Üstelik sondaj gemisini engellemek ya da gemiye müdahale etmek için askerî yöntemlerin kullanılması gerekebilir; bu durum geminin adına araştırma yaptığı taraf (GKRY), geminin bayrak devleti veya ruhsat hakkını elinde bulunduran şirketin devleti (İtalya) ile askerî gerilim/çatışma olasılığını kuvvetlendirmektedir.

Öte yandan, Türkiye tarafından sondaj gemisinin engellenmesine karar verilmesi ve eyleme geçilmesiyle birlikte, konu GKRY için bir dış politika krizine dönüşmektedir. Ruhsat verilmiş bir sahada planlı sondaj faaliyetinin icra edilememesi, üzerinde uyuşmazlık bulunan

[562] "Doğu Akdeniz: Kıbrıs açıklarında doğalgaz arama krizi nasıl başladı, hangi ülke ne istiyor?", **BBCNEWS** Türkçe, 10.05.2019, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48225246, adresinden alınmıştır. (13.12.2020).

alandaki deniz yetki alanı iddiasının zayıflamasına ve ekonomik çıkarların elde edilememesine yol açacaktır. Hidrokarbon araştırma ve özellikle sondaj faaliyetleri maliyetleri yüksek girişimlerdir. Faaliyetleri engellemeye maruz kalan çok uluslu şirketler, girişimlerini yeniden değerlendirme ihtiyacı hissedebilirler; bu durum diğer ruhsat sahalarındaki araştırma çabalarını da olumsuz etkileyebilir. Bu nedenle GKRY'deki karar alıcıların algılamasında, Türkiye'nin engellemesinin bir an önce sonlandırılması ve sondajın gecikmeden başlatılmasının gerekli görülmesi beklenen bir sonuçtur. Dolayısıyla GKRY için de birden fazla değere yönelik normalin üzerinde bir tehdit oluşmuştur ve tehdidin ortadan kaldırılması için bir zaman baskısı hissedilmektedir. Bu durum GKRY makamlarının açıklamalarından anlaşılabilmektedir.[563] Tehdidi bertaraf etmek için askerî yöntemlere başvurulması halinde Türk unsurları ile askerî çatışma olasılığı da mevcuttur.

KARAR ALICI AKTÖR	**KOŞUL**	**EVET/ HAYIR**	**KARAR ALICININ OLASI BAKIŞ AÇISI**
Türkiye	*Bir ya da daha fazla temel değere yönelik normalden daha fazla tehdit oluşturuyor mu?*	Evet	Sondaj platformunun KKTC tarafından TPAO'ya ruhsat verilmiş sahada çalışmasına izin verilmesi, KKTC'nin deniz yetki alanlarındaki haklarına ve Türkiye'nin ekonomik çıkarlarına zarar verebilir.
	Bu tehdide karşılık vermek üzere sınırlı bir zaman bulunduğu algısını yaratıyor mu?	Evet	Sondaj platformu sahaya girmeden önce vazgeçirilmeli ya da engellenmeli.
	Tehdidin üstesinden gelinmesi askerî düşmanlıklara (savaşa) girme olasılığını yükseltiyor mu?	Evet	Platformun önlenmesi için askerî yöntemlerin kullanması gerekebilir; bu durumda geminin adına araştırma yaptığı ülke ve/veya bayrak devleti ile askerî gerilim/çatışma yaşanabilir.
GKRY	*Bir ya da daha fazla temel değere yönelik normalden daha fazla tehdit oluşturuyor mu?*	Evet	Ruhsat verilen sahada sondaj yapılamaması ekonomik çıkarlara zarar verebilir ve deniz yetki alanlarındaki haklara zarar verebilir.
	Bu tehdide karşılık vermek üzere sınırlı bir zaman bulunduğu algısını yaratıyor mu?	Evet	Sondaj platformunun engellenmesine izin verilmemeli ve sondaj gecikmeden başlatılarak ekonomik çıkarlar garanti altına alınmalı.
	Tehdidin üstesinden gelinmesi askerî düşmanlıklara (savaşa) girme olasılığını yükseltiyor mu?	Evet	Sondaj platformunu engelleyen karşıt unsurlara müdahale edilmesi askerî gerilim/çatışmaya yol açabilir.

Tablo 3.1: DA Krizi-1 Dış Politika Krizi Testi

[563] "Cyprus, Turkey spar after warships block gas drilling ship, **Euractiv**, 12.02.2018, https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/cyprus-turkey-spar-after-warships-block-gas-drilling-ship/, (21.08.2021).

Bahse konu olayın sistem düzeyinde bir uluslararası kriz olarak sınıflandırılıp sınıflandırılamayacağına ilişkin test Tablo 3.2'dedir. GKRY Milli Muhafız Ordusu'nun denizdeki bir olaya müdahale kabiliyetleri son derece sınırlıdır ve bu olayda Türk Deniz Kuvvetleri unsurlarına karşı askerî bir varlık gösteril(e)memiştir. Ancak aynı durum Kıbrıs Adası üzerinde geçerli değildir. Adadaki temas hattının iki tarafındaki askerî unsurlar birbirlerinin silah menzili içerisinde bulunmaktadır ve geçmişteki bazı olaylarda görüldüğü üzere[564] temas hattında çatışmalar yaşanması mümkündür. Türkiye ile GKRY arasında diplomatik ilişki bulunmamakla birlikte söz konusu olay GKRY tarafından AB platformlarına taşınmış, AB Konseyi Başkanı Tusk, Türkiye'den söz konusu faaliyetleri derhal sonlandırmasını talep eden ifadelerde bulunmuştur.[565]

AB Konseyi'nin 22 Mart 2018 tarihli kararlarıyla da Türkiye'nin bu faaliyetleri yasa dışı olarak nitelendirilerek kınanmış, Türkiye'ye faaliyetleri acil olarak sona erdirme ve GKRY'nin egemenlik haklarına saygı gösterme çağrısı yapılmıştır.[566] Bu olayın Türkiye'nin AB üyelik süreci üzerinde de olumsuz birtakım etkiler yarattığı düşünülebilir. Dolayısıyla olay, krizin tarafları arasındaki ilişkiyi daha da istikrarsızlaştırmakta ve Avrupa alt-sisteminde bir güvenlik meselesi haline gelmektedir.

KOŞUL	**EVET/ HAYIR**	**AÇIKLAMA**
İki devlet arasındaki olumsuz etkileşimlerin (sözlü ya da fiziksel düşmanca etkileşimler) biçimindeki bir değişiklik ve/veya yoğunluğundaki bir artışla birlikte askerî düşmanlık olasılıkları da artıyor mu?	Evet	Sondaj platformunu engelleyen unsurlara müdahale edilmesi durumunda askerî gerilim/çatışma yaşanabilir. GKRY deniz unsurları Türk savaş gemilerinin karşısına çıkmamakla beraber gerilimin artışına bağlı olarak adadaki temas hattında çatışmalar yaşanabilir.
İki devlet arasındaki ilişki istikrarsızlaşıyor ve bir uluslararası sistemin (küresel, hâkim ya da alt-sistemin) yapısı zorlanıyor mu?	Evet	Türkiye-GKRY arasında diplomatik ilişki yok ancak Rum tarafı sert açıklamalarda bulunuyor. GKRY konuyu AB platformlarına taşıyor ve Türkiye'nin AB'ye üyelik süreci olumsuz etkileniyor. AB Konseyi Başkanı ve AB Konseyi tarafından Türkiye'ye faaliyetleri durdurma çağrısı ve GKRY'ye destek açıklaması yapılıyor.

Tablo 3.2: DA Krizi-1 Uluslararası Kriz Testi

[564] Kıbrıs'ta temas hattı ve sınır kapılarında zaman zaman yaşanan gerginlik ve şiddet olaylarına örnek olarak bkz. "Kıbrıs'ta savaş kışkırtması", **Milliyet**, 07.02.1997, https://www.milliyet.com.tr/dunya/kibrista-savas-kiskirtmasi-5387906, (06.12.2020).

[565] "EU warns Turkey after its warships force gas rig to halt", **Associated Press**, 23.02.2018, https://apnews.com/article/92f9f79f1e34439a9ac7f5a61ae1f722, (13.12.2020).

[566] European Council conclusions on the Western Balkans and actions by Turkey in the Eastern Mediterranean and the Aegean Sea, 22 March 2018, https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/03/22/european-council-conclusions-on-the-western-balkans-and-actions-by-turkey-in-the-eastern-mediterranean-and-the-aegean-sea-22-march-2018/pdf, (13.01.2021).

Krizin sonuçları değerlendirildiğine, GKRY'nin, BM ve AB nezdinde yaptığı girişimlerden Türkiye'ye yönelik somut bir sonuç elde edemediği görülmektedir. Bahse konu sahada SAIPEM 12000 gemisi tarafından GKRY adına sondaj faaliyeti gerçekleştirilememiştir. Olaydan yaklaşık bir buçuk yıl sonra, 10 Ekim 2019 tarihinde ENİ şirketinin en üst düzey yöneticisi tarafından yapılan açıklamada, Doğu Akdeniz'de sondaj yaptıkları sahalara Türk veya Rum tarafının savaş gemileri göndermesi halinde faaliyetlerine devam etmeyecekleri ve bir savaşa yol açmak istemedikleri belirtilmiştir.[567]

Bu tezde Türkiye ile GKRY arasında yalnızca bir uluslararası kriz durumu tanımlanmıştır. Esasen uyuşmazlığın ikinci evresi olarak nitelendirdiğimiz 2011 yılı sonrası dönemde hem GKRY'nin verdiği ruhsatlar çerçevesinde üçüncü taraflarca KKTC'nin TPAO'ya ruhsat verdiği sahalarında hem de KKTC'nin verdiği ruhsatlar kapsamında TPAO tarafından GKRY ruhsat sahaları üzerinde sismik araştırma ve sondaj faaliyetleri yürütülmüştür. Özellikle TPAO sondajları GKRY tarafından BM ve AB nezdinde gündeme de getirilmiştir. Bu olayların tamamının GKRY (ve yeri geldiğinde KKTC) açısından dış politika krizi yarattığı kabul edilmekle birlikte yalnızca SAIPEM 12000 sondaj gemisinin engellenmesi olayının yukarıda tanımlanan uluslararası kriz şartlarını taşıdığı, bir diğer ifadeyle yarattığı etkiler bakımından AB ve çok uluslu enerji şirketleri gibi üçüncü tarafların da dahil olduğu bir uluslararası gündem oluşturduğu değerlendirilmektedir. Bu nedenle uyuşmazlığın geçmişindeki diğer sismik araştırma ve sondaj faaliyetleri kapsamında yaşanan çekişmeler uluslararası kriz olarak ele alınmamıştır.

[567] "ENI'den Doğu Akdeniz uyarısı: Bölgeye savaş gemileri gelirse sondajı bırakırız", **Euronews**, 10.10.2019, https://tr.euronews.com/2019/10/10/eni-den-dogu-akdeniz-uyarisi-bolgeye-savas-gemileri-gelirse-sondaji-birakiriz, (13.12.2020).

3.1.2. Doğu Akdeniz Krizi II: Barbaros Hayreddin Paşa Araştırma Gemisinin Engellenme Girişimi (18 Ekim 2018)

Uyuşmazlıktaki ikinci krizin, Yunanistan ve GKRY tarafından hak iddia edilen deniz yetki alanlarının birleştiği bir bölgede, Türkiye tarafından kendi iddiaları doğrultusunda sismik araştırma yapılmaya başlanması ile yaşandığı görülmektedir. Olayın başlangıcında, TPAO'ya ait Barbaros Hayreddin Paşa (BHP) araştırma gemisi tarafından, Türkiye'nin verdiği ruhsatlar çerçevesinde, Antalya güneyindeki Güzelyurt sahasında (Şekil 3.2) 1 Şubat 2019 tarihine kadar sismik araştırmalar yapılacağı 16 Ekim 2018 tarihinde Denizcilere İlanlar (NAVTEX) ile duyurulmuştur.[568] İlan edilen sahanın büyük bölümü GKRY'nin, yaklaşık %10'luk bir kısmı ise Yunanistan'ın hak iddia ettiği alanda bulunmaktadır.[569] Bu duyuru üzerine, Yunanistan Dışişleri Bakanlığı tarafından 17 Ekim 2018 tarihinde bir açıklama yayımlanarak "ilan edilen sahanın bir kısmının Yunanistan'ın kıta sahanlığı içinde bulunduğu ve söz konusu NAVTEX'in yasa dışı olduğu" öne sürülmüştür.[570] BHP araştırma gemisi sahadaki çalışmalarına başlamış, 18 Ekim 2018 tarihinde Yunan Deniz Kuvvetlerine bağlı Nikiforos Fokas fırkateyni tarafından gemi manevralarıyla BHP gemisi taciz edilmeye çalışılmış, bu girişim araştırma gemisine refakat eden Türk savaş gemileri tarafından önlenmiştir.[571] Olayda Türk ve Yunan savaş gemileri karşı karşıya gelmiştir. Yunan fırkateyni daha sonra araştırma gemisi ve refakatindeki Türk savaş gemilerini belirli bir mesafeden izlemeye başlamıştır. *Yaycı*, bu olayda, bölgede Yunanistan'ın hak iddia ettiği sahanın sınırı üzerinde konuşlanan Yunan fırkateyninin, BHP araştırma gemisinin hattın her batısına geçişinde, "Yunanistan kıta sahanlığında faaliyet gösteriyorsunuz. Derhal araştırma faaliyetlerinize son verin" şeklinde telsiz çağrıları yaptığını aktarmaktadır.[572]

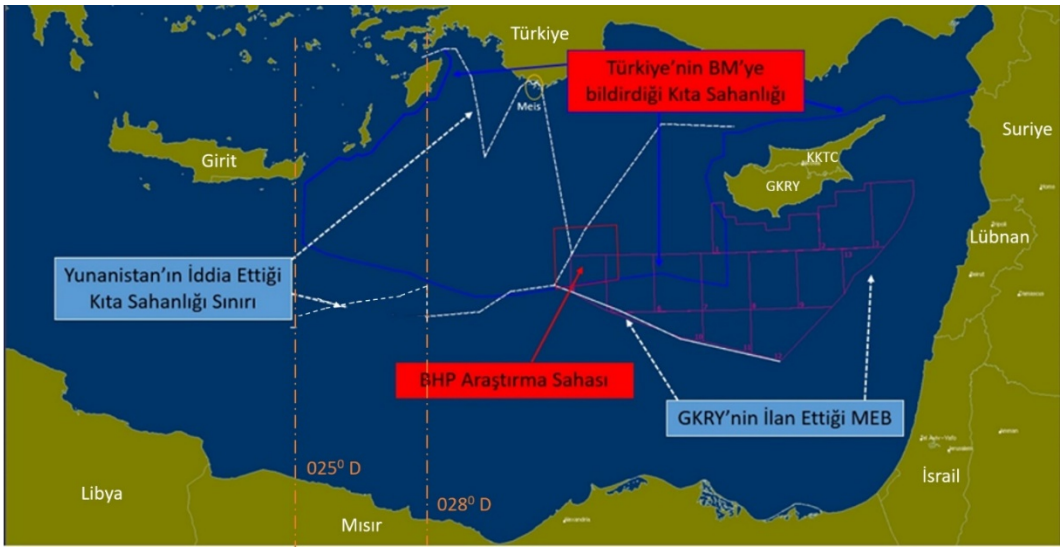
[568] Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı Örün Sitesi, Denizcilere Bildiri Numarası: 1032/18, 16.10.2018.

[569] "Turkey increases tension in Mediterranean", **Ekathimerini,** 19.10.2018, https://www.ekathimerini.com/233803/article/ekathimerini/news/turkey-increases-tension-in-mediterranean, (15.12.2020).

[570] "Foreign Ministry announcement on the latest illegal Turkish NAVTEX", **Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi**, 17.10.2018, https://www.mfa.gr/en/current-affairs/statements-speeches/foreign-ministry-announcement-on-the-latest-illegal-turkish-navtex.html, (15.06.2020).

[571] "Barbaros Hayreddin Paşa Gemisinin Akdeniz'deki Sismik Araştırma Faaliyeti Hakkında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Basın Açıklaması", **T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Örün Sitesi**, https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Bakanlik-Haberleri/Basin-Aciklamasi----------, (16.06.2020).

[572] Yaycı, **Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye**, s.62.

Şekil 3.2: BHP Gemisi Tarafından Araştırma Yapılan Güzelyurt Sahası[573]

(DA Krizi-2)

Olay dış politika krizi koşulları çerçevesinde ele alındığında, Türkiye'nin üzerinde uyuşmazlık bulunan alanda sismik araştırma yapılacağını ilan etmesiyle birlikte, olayın Yunanistan için bir dış politika krizi halini aldığını ifade etmek mümkündür. Bu tarihe kadar, uyuşmazlık her ne kadar belirginleşmiş olsa da karşılıklı ya da BM'ye tevdi edilen diplomatik notalar ve siyasi açıklamalar ile sürmekteydi. Dolayısıyla Türkiye'nin sahada fiilen sismik araştırma yapacağını ilan etmesiyle uyuşmazlıkta yeni bir aşamaya geçildiği söylenebilir. Bu durum, Yunanistan açısından normalin üzerinde bir tehdidin algılanması olarak da görülebilir. Bu tehdide karşı konulması için araştırma gemisinin Yunanistan'ın hak iddia ettiği alana girmesinin önlenmesi, karar alıcılar tarafından düşünülebilecek ilk tedbirlerden biri olabilir. Dolayısıyla karar vericiler üzerinde bir zaman baskısı söz konusudur. Sınırlı zaman içerisinde bu durumda olan bir devlet tarafından seçilebilecek hareket tarzları; geminin sözlü uyarılarla vazgeçirilmesi, bu yeterli olmadığı takdirde çeşitli gemi manevralarıyla rotasından saptırılması, araştırma ekipmanına zarar verilmesi veya gemiye fiilen müdahale edilmesine kadar giden çeşitli askerî yöntemler içerebilir. Ancak bu yöntemlerin kullanılması gemiye refakat ve koruma sağlayan Türk savaş gemileri ile askerî gerilim/çatışma yaratabilir.

Yunanistan'ın araştırma sahasına bir savaş gemisi göndermesinin, olayı Türkiye bakımından da bir dış politika krizi haline getirdiğini ifade etmek mümkündür. Yunanistan, araştırma gemisinin ilan edilen faaliyetine yalnızca diplomatik yollardan karşılık verseydi, bu normal tehdit durumunun devamı şeklinde algılanabilir ve Türk karar alıcılar açısından bir kriz yaratmayabilirdi. Ancak araştırma gemisinin yakınına bir savaş gemisi gönderilmesi, farklı bir tehdit düzeyini işaret etmektedir. Bu savaş gemisi; yukarıda sayılan, sözlü uyarılardan, gemiye zarar vermeye ve hatta ele geçirmeye kadar varabilecek hareketlerden birine yeltenecek midir? Buna yeltendiği takdirde araştırma gemisini koruyan Türk savaş gemileri nasıl tepki verecektir?

[573] Çalışmanın yazarı tarafından, Türkiye'nin BM'ye bildirdiği sınırlar, GKRY'nin MEB ilanı ve MEB Anlaşmaları, SHOD Bşk.lığı tarafından yayımlanan Denizcilere İlanlar duyuruları esas alınarak yaklaşık olarak çizilmiştir. Yunanistan'ın kıta sahanlığının sınırları resmen deklare edilmediğinden, çeşitli uluslararası kurumlar tarafından kullanılan harita esas alınmıştır.

Savaş gemilerinin karşılıklı hareketleri istenmeyen bir askerî gerilim/çatışma yaratabilir mi? Bu ve benzeri sorular, olayın Türk karar alıcılarının algılamasındaki kriz boyutunu ifade etmektedir. Söz konusu olaya ilişkin dış politika krizi testi Tablo 3.3'te gösterilmiştir.

KARAR ALICI AKTÖR	**KOŞUL**	**EVET/ HAYIR**	**KARAR ALICININ OLASI BAKIŞ AÇISI**
Yunanistan	*Bir ya da daha fazla temel değere yönelik normalden daha fazla tehdit oluşturuyor mu?*	Evet	BHP araştırma gemisinin sahada araştırma yapması Türkiye'nin kıta sahanlığı iddialarını kuvvetlendirebilir ve Yunanistan'ın kıta sahanlığı haklarına zarar verebilir.
	Bu tehdide karşılık vermek üzere sınırlı bir zaman bulunduğu algısını yaratıyor mu?	Evet	BHP araştırma gemisi kıta sahanlığına girmeden önce vazgeçirilmeli ya da engellenmeli.
	Tehdidin üstesinden gelinmesi askerî düşmanlıklara (savaşa) girme olasılığını yükseltiyor mu?	Evet	BHP araştırma gemisinin önlenmesi için askerî yöntemlerin kullanması gerekebilir; bu durumda gemiyi korumakta olan Türk Deniz Kuvvetleri unsurları ile askerî gerilim/çatışma yaşanabilir.
Türkiye	*Bir ya da daha fazla temel değere yönelik normalden daha fazla tehdit oluşturuyor mu?*	Evet	Yunanistan'ın bölgeye bir savaş gemisi göndermesi, olağan tehdit düzeyinin aşılması sonucunu yaratıyor. Bu savaş gemisinin araştırma gemisini engellemesi, kıta sahanlığı iddialarını zayıflatabilir.
	Bu tehdide karşılık vermek üzere sınırlı bir zaman bulunduğu algısını yaratıyor mu?	Evet	BHP araştırma gemisinin Yunanistan unsurlarınca engellenmesine izin verilmemeli; araştırma faaliyeti gecikmeden başlatılarak devlet uygulaması gerçekleştirilmeli.
	Tehdidin üstesinden gelinmesi askerî düşmanlıklara (savaşa) girme olasılığını yükseltiyor mu?	Evet	Yunanistan Deniz Kuvvetleri unsurlarının BHP araştırma gemisine müdahale ya da engelleme girişimleri Türk ve Yunan unsurlar arasında çatışmaya yol açabilir.

Tablo 3.3: DA Krizi-2 Dış Politika Krizi Testi

Olayın uluslararası kriz boyutu incelendiğinde, yapılan karşılıklı açıklamalar, savaş gemilerinin karşı karşıya gelmesi ve Yunan savaş gemisi tarafından BHP araştırma gemisinden sahayı terk etmesinin talep edilmesiyle askerî çatışma olasılığının kuvvetlendiği görülmektedir. Uzatılmış çatışma ya da süregelen rekabet kavramsallaştırması altında ele alınabilecek Türk-Yunan sorunlarında, zaman zaman farklı düzeylerde ortaya çıkan gerilim ve askerî çatışma olasılığı, NATO ittifakının bütünlüğüne ilişkin soru işaretleri oluşmasına yol açabilmektedir. Avrupa alt-sistemi açısından ele alındığında, AB üyesi bir ülke ile AB adayı bir ülke arasında çatışma yaşanma olasılığı gerek Avrupa bütünleşmesi gerekse Türkiye'nin de bir parçası olduğu Avrupa güvenlik yapıları için olumsuz bir durum yaratmaktadır. Dolayısıyla Türk-Yunan

gerilimlerinin kurulu uluslararası sistemin yapısını zorlayan uluslararası krizler yarattığını öne sürmek mümkündür.

KOŞUL	**EVET/ HAYIR**	**AÇIKLAMA**
İki devlet arasındaki olumsuz etkileşimlerin (sözlü ya da fiziksel düşmanca etkileşimler) biçimindeki bir değişiklik ve/veya yoğunluğundaki bir artışla birlikte askerî düşmanlık olasılıkları da artıyor mu?	Evet	Yunanistan unsurlarının BHP araştırma gemisini engelleme ya da müdahale girişiminde bulunması halinde askerî gerilim ve çatışma yaşanabilir. Her iki devlet de askerî hazırlık durumunu yükseltiyor.
İki devlet arasındaki ilişki istikrarsızlaşıyor ve bir uluslararası sistemin (küresel, hâkim ya da alt-sistemin) yapısı zorlanıyor mu?	Evet	Karşılıklı açıklama ve notalar ile diplomatik ilişkilerde gerilim yaşanıyor. İki NATO üyesinin askerî olarak karşı karşıya gelmesi ittifakın bütünlüğünü zayıflatıyor. Yunanistan tarafından konu AB platformlarına taşınıyor ve Türkiye'nin AB üyelik süreci olumsuz etkileniyor. AB mercileri tarafından Türkiye'ye faaliyetleri durdurma çağrısı ve Yunanistan'a destek açıklaması yapılıyor.

Tablo 3.4: DA Krizi-2 Uluslararası Kriz Testi

3.1.3. Doğu Akdeniz Krizi III: MTA Oruç Reis Gemisinin Sismik Araştırma Duyurusu (21 Temmuz 2020)

Uyuşmazlıktaki üçüncü kriz, TPAO'ya ait MTA Oruç Reis (MTAO) araştırma gemisinin, Türkiye tarafından verilen ruhsatlar dahilinde, 22 Temmuz-02 Ağustos tarihleri arasında koordinatları belirtilen bir sahada sismik araştırma yapacağının 21 Temmuz 2020'de duyurulması[574] ile ortaya çıkmıştır. Söz konusu araştırma sahası (Şekil 3.3), Türkiye ile Yunanistan'ın uyuşmazlık halinde bulunduğu, Yunanistan'ın Meis Adası güneyi ile Rodos, Kerpe, Çoban ve Girit adalarının güneydoğusunda, Türkiye kıyılarının ise güneyinde yer almaktadır.

Şekil 3.3: MTAO Gemisi Araştırma Sahası (DA Krizi-3)[575]

[574] Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı Örün Sitesi, Denizcilere Bildiri Numarası: 0977/20, 21.07.2020.

[575] Anadolu Ajansı https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-oruc-reisle-guneyindeki-yunan-rum-misir-kusatmasini-kiriyor/1938303, adresinden alınmıştır. (15.12.2020).

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığını izleyenlerin bakış açısından, bu araştırma sahasının önceki araştırma sahalarına oranla Yunanistan'ın kendi kıta sahanlığı olarak gördüğü alanın daha büyük bir kısmını kapsaması ve Türk-Yunan ilişkilerinin diğer bir dizi sorun[576] nedeniyle zaten gergin seyrediyor olması,[577] Yunanistan'ın bu duyuruya daha sert tepki verebileceğini akla getirmekteydi. Bu nedenle olsa gerek duyurunun yapılmasıyla birlikte Türk Deniz Kuvvetleri birçok unsuruyla üslerinden ayrılarak yüksek hazırlık durumu ile Doğu Akdeniz ve Ege Denizi'nde konuşlanmıştır.[578]

Buna karşılık, Yunanistan'ın Iraklion NAVTEX İstasyonu, Antalya NAVTEX İstasyonu'nun yayımladığı söz konusu duyurunun, "yetkisiz bir istasyon tarafından yayımlanmış, Yunanistan kıta sahanlığındaki izinsiz ve yasa dışı faaliyetler ile ilgili" olduğunu ve dikkate alınmamasını talep eden belirten bir karşı ilanda bulunmuştur.[579] Yunanistan Başbakanı Miçotakis, sismik araştırmaların Yunan kıta sahanlığında yapılması durumunda, anayasanın verdiği meşru müdafaa hakkı ile Yunan egemenlik haklarının korunması için her türlü yola başvurulacağını açıklamıştır.[580] Yunanistan Dışişleri Bakanlığı tarafından 21 Temmuz 2020 tarihinde yapılan açıklamada, ilan edilen araştırma sahasının Yunanistan kıta sahanlığının bir bölümünü kapsadığı, konuya ilişkin olarak AB, NATO, BM ve BMGK daimî üyeleri nezdinde girişimlerde bulunulduğu belirtilmiş ve Türkiye bölgedeki gerilimi artırmak ile suçlanmıştır.[581] Bu hukuki ve diplomatik girişimlerin yanı sıra Yunanistan Genelkurmay Başkanı GKRY ziyaretini keserek ülkesine dönmüş, yaptığı açıklamada "kara, hava ve denizde gerektiğinde hakim olmayı hedeflediklerini, bir savaş istemediklerini ve bunu sağlamayı çalıştıklarını" belirtmiştir.[582] Yunanistan Deniz Kuvvetleri unsurları yüksek hazırlık durumu ile

---

[576] Gayri askerî statüdeki Yunan adalarının silahlandırılması, düzensiz göç, Ege Denizi'nde Türk bayraklı ticaret gemilerinin Yunan sahil güvenlik gemileri tarafından taciz edilmesi, Ayasofya'nın ibadete açılması vb.

[577] Örneğin krizden bir ay kadar önce Yunanistan Savunma Bakanı bir Yunan televizyon kanalına verdiği mülakatta Türkiye'ye gerektiğinde askerî olarak müdahale edeceklerini açıklamış; bu açıklamaya karşı Milli Savunma Bakanı Akar "Yunanların Türkiye ile savaşmak isteyeceğini ben matematik olarak da askerî doktrin nazarından bakıldığından da uygun olmadığının altını çizmek istiyorum." şeklinde bir beyanatta bulunmuştur. Bkz. "Yunanistan Savunma Bakanı'ndan skandal açıklama: Türkiye ile askerî çatışmaya hazırız!", **Hürriyet**, 05.06.2020, https://www.hurriyet.com.tr/dunya/yunanistan-savunma-bakanindan-skandal-aciklama-turkiye-ile-askerî-catismaya-haziriz-41534962; "Yunanistan'a savaş yanıtı: Matematik olarak uygun değil", **Hürriyet**, 11.06.2020, https://www.hurriyet.com.tr/dunya/yunanistana-savas-yaniti-matematik-olarak-uygun-degil-41538626, (06.12.2020).

[578] TRTHABER Antalya açıklarında Oruç Reis yakınlarında iki Türk fırkateyninin beklediğini aktarırken, Alman Bild gazetesine göre bölgedeki Türk savaş gemisi sayısı 18'dir. "Oruç Reis Akdeniz açıklarında", **TRTHABER**, 22.07.2020, https://www.trthaber.com/haber/gundem/oruc-reis-akdeniz-aciklarinda-503581.html, (05.12.2020); "German paper claims Angela Merkel staved off Greek-Turkish military clash", **Neokosmos**, 25.07.2020, https://neoskosmos.com/en/170906/german-paper-claims-angela-merkel-staved-off-greek-turkish-military-clash/, (05.12.2020).

[579] "Cyprus, Greece issue counter-Navtex voiding Turkish advisory", **Knews**, 22.07.2020, https://knews.kathimerini.com.cy/en/news/cyprus-greece-issue-counter-navtex-voiding-turkish-advisory, (05.12.2020).

[580] Stelyo Berberakis, "Oruç Reis gemisinin Meis Adası açıklarına gönderilmesi Yunanistan'da nasıl yorumlanıyor?", **BBCNEWS Türkçe**, 24.07.2020, https://www.bbc.com/turkce/53519837, (05.12.2020).

[581] Ministry of Foreign Affairs statement on Turkey's new illegal NAVTEX (21 July 2020), **Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi,** https://www.mfa.gr/en/current-affairs/statements-speeches/ministry-of-foreign-affairs-statement-on-turkeys-new-illegal-navtex-21-july-2020.html, (05.12.2020).

[582] "Yunanistan Genelkurmay Başkanı'ndan 'Oruç Reis' açıklaması", **Hürriyet**, 22.07.2020, https://www.hurriyet.com.tr/dunya/yunanistan-genelkurmay-baskanindan-oruc-reis-aciklamasi-41570234, (05.12.2020).

Türkiye'ye yakın Doğu Ege adalarında ve araştırma sahasına yakın Yunan adalarında konuşlandırılmıştır.[583]

Krizin gelişimi içerisinde, Almanya Başbakanı Merkel'in 21 Temmuz 2020 Salı akşamı Türk ve Yunan liderler ile görüşerek arabuluculuk rolü üstlendiği ve olası bir çatışmanın önüne geçtiğine yönelik haberler basında yer almaya başlamıştır.[584] Alman Hükümeti Sözcüsü, Merkel'in telefon görüşmelerini doğrularken, Alman Savunma Bakanı da Merkel'in arabuluculuğa başladığını ifade etmiştir.[585] Takip eden günlerde bölgedeki Türk ve Yunan savaş gemilerinin sayısında azalma gözlenirken, Yunanistan tarafından da uluslararası hukuk ve iyi komşuluk ilişkileri çerçevesinde müzakerelere yeniden başlamaya hazır oldukları yönünde açıklamalar yapılmıştır.[586] T.C. Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Kalın, 28 Temmuz 2020 tarihinde bir televizyon kanalında yaptığı açıklamada; Almanya Başbakanı Merkel'in süreçte yapıcı bir rol oynadığını doğrulamış, Türkiye'nin sorunu Yunanistan ile ön koşulsuz müzakere etmeye hazır olduğunu ifade etmiş ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "müzakereler devam ederken yapıcı olalım, (araştırma faaliyetlerini) bir müddet bekletelim" dediğini aktarmıştır.[587] Kriz süresince MTA Oruç Reis gemisi demirli bulunduğu Antalya Limanı'ndan ayrılmamıştır.

Bu krize ilişkin dış politika testi Tablo 3.5'te özetlenmiştir. Esasen bu krizin dinamikleri ile bir önceki krizin dinamikleri benzerdir. Ekim 2018'deki krizde BHP araştırma gemisinin faaliyetlerine, Yunanistan bir fırkateyn ile askerî varlık göstererek cevap vermiş ve bu fırkateyn tarafından araştırma gemisi belli bir hattı geçtiğinde sahayı terk etmesi yönünde telsiz uyarıları yapılmıştı. Temmuz 2020'deki sismik araştırma duyurusunun yapılması ile başlayan krizde de Yunanistan, MTA Oruç Reis gemisinin araştırma sahasının bir kısmının kendi kıta sahanlığında olduğunu açıklamıştır. İki kriz arasındaki temel farklılık, ölçek boyutunda ortaya çıkmış görünmektedir. Öncelikle, bir önceki krizde araştırma yapılan Güzelyurt sahası, bu krizde ilan edilen sahaya oranla Yunanistan'ın hak iddia ettiği kıta sahanlığının daha az bir kısmını kapsamaktaydı. Dolayısıyla Yunanistan açısından bakıldığında bu araştırma sahasının ilanıyla daha büyük bir alandaki hakları tehlikeye maruz kalmaktadır. İkinci olarak, Türkiye, Yunanistan'ın ilan edilen sahadaki araştırma faaliyetine bu kez daha sert tepki göstereceği kanısından olsa gerek, araştırma gemisini korumak üzere daha büyük bir askerî kuvvet görevlendirme ihtiyacı duymuştur. Bu kuvvetin Yunanistan'ın tehdit algılamasını artıran bir diğer etken olduğu düşünülebilir. İki kriz arasındaki ölçek farklılığı, Yunanistan'ın olağandan daha fazla tehdit algılaması sonucunu yaratmış görünmektedir. Nitekim araştırma duyurusu ve Türk Deniz Kuvvetlerinin hareketliliğiyle birlikte Yunanistan acil olarak silahlı kuvvetlerini

---

[583] Turkey's NAVTEX for research inside Greece's continental shelf, sets Armed Forces on alert, **Keep Talking Greece**, 21.07.2020, https://www.keeptalkinggreece.com/2020/07/21/turkey-navtex-greece-armed-forces/, (05.12.2020).

[584] "Merkel kıta sahanlığı gerginliğinde devreye girdi", **Deutsche Welle Türkçe**, 22.07.2020, https://www.dw.com/tr/merkel-k%C4%B1ta-sahanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1-gerginli%C4%9Finde-devreye-girdi/a-54268852, (05.12.2020).

[585] "Merkel Ankara ile Atina arasında arabulucu", **Deutsche Welle Türkçe**, 23.07.2020, https://www.dw.com/tr/merkel-ankara-ile-atina-aras%C4%B1nda-arabulucu/a-54295705, (05.12.2020).

[586] "Oruç Reis anlaşmazlığında uzlaşma sinyalleri", **Deutsche Welle Türkçe**, 27.07.2020, https://www.dw.com/tr/oru%C3%A7-reis-anla%C5%9Fmazl%C4%B1%C4%9F%C4%B1nda-uzla%C5%9Fma-sinyalleri/a-54340820, (05.12.2020).

[587] T.C. Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın'ın 28 Temmuz 2020 tarihinde CNNTÜRK televizyonunda yaptığı açıklamalar için bkz. "İbrahim Kalın yorumladı: Atatürk'e "lanet" tartışması ve Yunanistan'la NAVTEX krizi", https://www.youtube.com/watch?v=--Lz2UkMtW0, (05.12.2020).

alarm durumuna geçirmiştir. Bu ani hareketlilik, tehdit algısındaki zaman sınırlılığını işaret etmektedir.

Bu krizin dikkat çeken bir diğer yönü askerî çatışma olasılığındaki belirgin artıştır. Bu artış harekete geçirilen ve sahada karşı karşıya gelen askerî unsur sayısı ile doğru orantılıdır. Zira ne kadar iyi eğitimli ve profesyonel olunsa da geniş olmayan bir coğrafyada çok sayıda askerî kuvvetin hareketliliği yanlış anlaşılmalara ve gerilimin kontrolsüz bir biçimde tırmanmasına elverişli bir zemin oluşturmaktadır.

KARAR ALICI AKTÖR	**KOŞUL**	**EVET/ HAYIR**	**KARAR ALICININ OLASI BAKIŞ AÇISI**
Yunanistan	*Bir ya da daha fazla temel değere yönelik normalden daha fazla tehdit oluşturuyor mu?*	Evet	MTAO gemisinin sahada araştırma yapması Türkiye'nin kıta sahanlığı iddialarını kuvvetlendirebilir ve Yunanistan'ın kıta sahanlığını iddialarını zayıflatabilir.
	Bu tehdide karşılık vermek üzere sınırlı bir zaman bulunduğu algısını yaratıyor mu?	Evet	MTAO araştırma gemisi kıta sahanlığına girmeden önce vazgeçirilmeli ya da engellenmeli.
	Tehdidin üstesinden gelinmesi askerî düşmanlıklara (savaşa) girme olasılığını yükseltiyor mu?	Evet	Türk Deniz Kuvvetleri çok sayıda unsur ile MTAO araştırma gemisini koruyor. Bu durumda caydırıcılık sağlamak için çok sayıda unsurla araştırma sahası etrafında konuşlanılmalı. Önleme için askerî yöntemlerin kullanmasına karar verilmesi halinde savaş gemileri arasında çatışma olasılığı yüksek. Ayrıca izleme sırasında savaş gemileri arasında istem dışı ve kontrolsüz biçimde gerginlik tırmanabilir.
Türkiye	*Bir ya da daha fazla temel değere yönelik normalden daha fazla tehdit oluşturuyor mu?*	Evet	Yunanistan'ın bölgeye savaş gemileri göndermesi ve silahlı kuvvetlerini alarm durumuna geçirmesi olağan tehdit düzeyini artırıyor. Bu savaş gemilerinin araştırma gemisini engellenmesi, kıta sahanlığı iddialarını zayıflatabilir.
	Bu tehdide karşılık vermek üzere sınırlı bir zaman bulunduğu algısını yaratıyor mu?	Evet	MTAO araştırma gemisinin Yunanistan unsurlarınca engellenmesine izin verilmemeli; araştırma faaliyeti ilan edilen tarihte başlatılarak devlet uygulaması gerçekleştirilmeli ve ekonomik çıkarlar garanti altına alınmalı.
	Tehdidin üstesinden gelinmesi askerî düşmanlıklara (savaşa) girme olasılığını yükseltiyor mu?	Evet	Yunanistan unsurlarının MTAO gemisine müdahale girişimleri Türk ve Yunan unsurlar arasında çatışmaya yol açabilir. İzleme sırasında istem dışı ve kontrolsüz biçimde gerginlik tırmanabilir.

Tablo 3.5: DA Krizi-3 Dış Politika Krizi Testi

Türk ile Yunan silahlı kuvvetleri arasında askerî düşmanlık olasılıklarının artması ve Türk-Yunan krizlerinin hemen hepsinde olduğu gibi NATO ve AB mekanizmalarının etkinliğinin tartışmalara konu olmaya başlaması, olayın uluslararası bir kriz olarak nitelendirilmesi için gerekli koşulları sağlamaktadır. Nitekim Almanya Başbakanı Merkel'in arabuluculuk rolü üstlenmesi ve iki ülkenin liderlerini telefonla arayarak bir müzakere zemini oluşturma çabası, olayın bölgesel güvenlik ve istikrarı olumsuz etkileyen bir uluslararası kriz olarak anlaşıldığı konusunda şüpheye yer bırakmamaktadır.

KOŞUL	**EVET/ HAYIR**	**AÇIKLAMA**
İki devlet arasındaki olumsuz etkileşimlerin (sözlü ya da fiziksel düşmanca etkileşimler) biçimindeki bir değişiklik ve/veya yoğunluğundaki bir artışla birlikte askerî düşmanlık olasılıkları da artıyor mu?	Evet	Türkiye ve Yunanistan başta deniz kuvvetleri olmak üzere silahlı kuvvetlerinin hazırlık durumlarını yükseltiyorlar. Yunanistan'ın MTAO gemisini engellemeye çalışması ya da sahadaki unsurlar arasındaki istemsiz hareketler sonucunda askerî çatışma yaşanabilir.
İki devlet arasındaki ilişki istikrarsızlaşıyor ve bir uluslararası sistemin (küresel, hâkim ya da alt-sistemin) yapısı zorlanıyor mu?	Evet	Karşılıklı açıklama ve notalar ile diplomatik ilişkilerde gerilim yaşanıyor. İki NATO üyesinin askerî olarak karşı karşıya gelmesi ittifakın bütünlüğünü zayıflatıyor. Yunanistan tarafından konu AB platformlarına taşınıyor ve Türkiye'nin AB üyelik süreci olumsuz etkileniyor. AB mercileri tarafından Türkiye'ye faaliyetleri durdurma çağrısı ve Yunanistan'a destek açıklaması yapılıyor.

Tablo 3.6: DA Krizi-3 Uluslararası Kriz Testi

3.1.4. Doğu Akdeniz Krizi IV: Yunanistan-Mısır MEB Antlaşması ve MTA Oruç Reis Araştırma Gemisinin Sismik Araştırmalara Başlaması (6 Ağustos-12 Eylül 2020)

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının dördüncü krizi, 6 Ağustos 2020 tarihinde Yunanistan ile Mısır arasında MEB sınırlandırma anlaşması yapıldığının ilan edilmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu anlaşmanın ayrıntılarına ikinci bölümde yer verilmişti. Ancak bir kez daha vurgulamak gerekir ki, Yunanistan'ın ve Türkiye'nin uyuşmazlıkta üstünlüğü ele geçirmek için uzun yıllar anlaşma yapmaya çalıştıkları öncelikli ülke Mısır'dı. Dolayısıyla bu anlaşmanın yapılması, herhangi bir dönemde Türkiye açısından bir dış politika krizi yaratma potansiyeline sahip bir gelişmedir. Anlaşmanın Türkiye ile Yunanistan arasında müzakere zemini oluştuğu bir anda yapılmasının ise Türkiye açısından krizi derinleştirici etki yaptığını öne sürmek mümkündür.

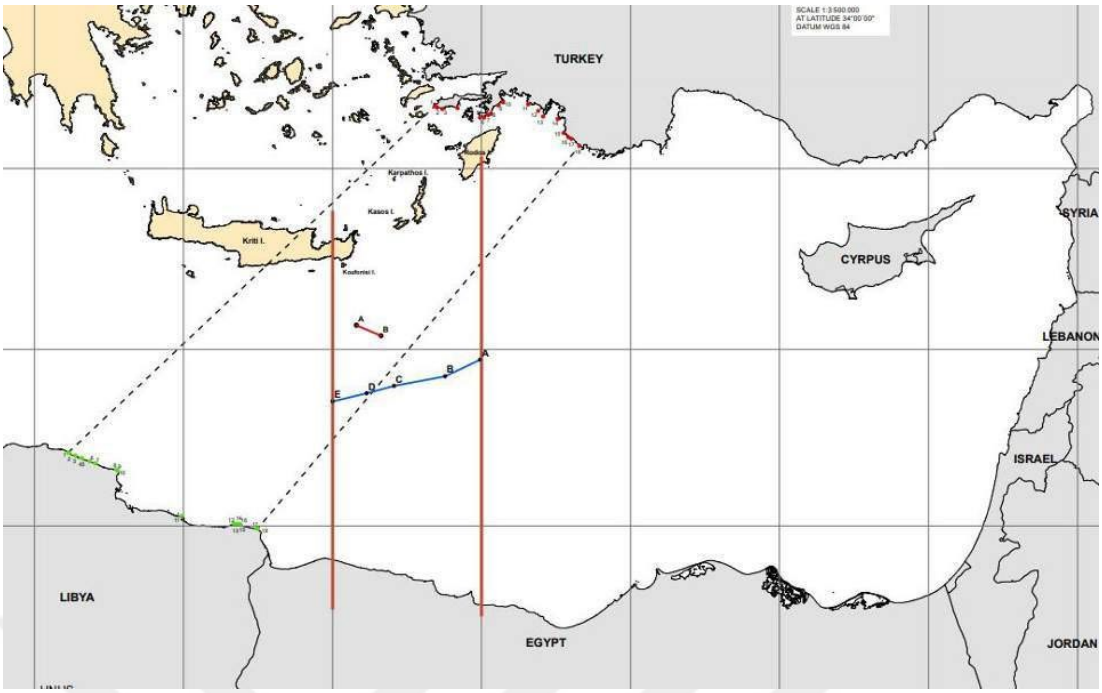
Bu anlaşma, öncelikle, Türkiye ile Libya arasında 27 Kasım 2019'da sağlanan anlaşmayla belirlenen sınırlandırma ile çelişmekte; Türkiye'nin 18 Mart 2020 tarihinde sınırlarını BM'ye bildirdiği kıta sahanlığının[588] bir kısmını Yunanistan'a bırakırken, Libya'nın sahip olduğu deniz yetki alanlarının önemli bir bölümünü de Yunanistan ile Mısır arasında paylaştırmaktadır. (Şekil 3.4) Sorunun gelişimini ele aldığımız ikinci bölümde de açıklandığı üzere, Yunanistan'ın İsrail ve Mısır ile gelişen ilişkileri çerçevesinde her iki ülke de Yunanistan'ın bölgedeki iddialarını destekler görünmekle birlikte, Yunanistan-Mısır Antlaşması'na kadar Yunanistan bu bölgedeki iddialarını başka bir devlete resmen kabul ettirememişti. Bu bağlamda, söz konusu antlaşmanın imzalamasının uyuşmazlıkta yeni bir aşama, Türkiye'nin bölgedeki çıkarlarına yönelik olağan dışı bir tehdit düzeyi oluşturduğunu ifade etmek mümkündür. Zamanlama açısından bakıldığında; 21 Temmuz 2020'deki araştırma duyurusu ile başlayan bir önceki krizde, Almanya Başbakanı Merkel'in girişimleri sonucunda, Türkiye MTA Oruç Reis araştırma gemisini limandan hiç çıkarmamış, daha sonra Yunanistan ve Türkiye sorunu müzakere etme niyetlerini karşılıklı olarak ifade etmişlerdi. Hatta 2016'da sonlandırılan istikşafi görüşmelere ay sonunda yeniden başlanmasına karar verilmiş ve bu gelişmenin 7 Ağustos 2020 tarihinde açıklanması üzerinde de mutabakata varılmıştı.[589] Böyle bir ortamda Yunanistan-Mısır Antlaşması'nın 6 Ağustos 2020'de açıklanmasının ve Yunanistan Dışişleri Bakanı'nın antlaşmanın imzalanması sonrasındaki açıklamalarının, Türkiye tarafında tepki yaratması ve Türkiye'yi karşı harekete geçmek üzere bir zaman baskısı altına alması doğaldır. Nitekim Türkiye, antlaşmanın yapıldığının açıklandığı gün Almanya arabuluculuğunda başlatılmaya çalışılan müzakerelere ara vermiş ve 7 Ağustos'taki açıklama da ertelenmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 7 Ağustos'ta, "*Bu anlaşmanın ardından Türkiye'nin Oruç Reis'in haftalardır bekletildiği moratoryumu sona erdirdiğini ve belirlenen bölgede sismik çalışmaların başlayacağını*" ifade etmesi[590] de Türkiye'nin karşı hamlesi olarak görülebilir.

---

[588] Letter dated 18 March 2020 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General, A/74/757, https://undocs.org/en/a/74/757, (06.12.2020).

[589] Letter dated 21 August 2020 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General, A/74/997–S/2020/826, https://undocs.org/en/A/74/997, (06.12.2020).

[590] "Doğu Akdeniz: Oruç Reis ve NAVTEX'ler, Türkiye-Yunanistan gerginliğinde nasıl rol oynadı?", **BBC Türkçe**, 13.10.2020, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54506593, (06.12.2020).

Şekil 3.4: Yunanistan-Mısır ve Türkiye-Libya Deniz Yetki Alanları Sınırlandırma Antlaşmalarının Karşılıklı Durumu[591]

[591] "Greece and Egypt sign agreement on exclusive economic zone**", Ekathimerini,** 06.08.2020, https://www.ekathimerini.com/255573/gallery/ekathimerini/news/greece-and-egypt-sign-agreement-on-exclusive-economic-zone, sayfasından alınmıştır. (23.10.2020). A'dan E'ye kadar olan noktalar Yunanistan-Mısır Antlaşması sınırlarını, A-B noktaları Türkiye-Libya Antlaşması sınırlarını göstermektedir.

KARAR ALICI AKTÖR	KOŞUL	EVET/ HAYIR	KARAR ALICININ OLASI BAKIŞ AÇISI
Türkiye	*Bir ya da daha fazla temel değere yönelik normalden daha fazla tehdit oluşturuyor mu?*	Evet	Yunanistan-Mısır Antlaşması Türk kıta sahanlığının bir kısmını Yunanistan'a bırakıyor ve Türkiye-Libya Antlaşması ile çelişiyor.
	Bu tehdide karşılık vermek üzere sınırlı bir zaman bulunduğu algısını yaratıyor mu?	Evet	Bu antlaşmanın tanınmadığını ve kabul ettirilemeyeceğini göstermek için eyleme geçilmeli.
	Tehdidin üstesinden gelinmesi askerî düşmanlıklara (savaşa) girme olasılığını yükseltiyor mu?	Evet	Antlaşmanın tanınmadığının gösterilmesi için atılacak adımlar ve yapılacak devlet uygulamaları, Yunanistan ile askerî gerilim/çatışma olasılığını güçlendiriyor.
Yunanistan	*Bir ya da daha fazla temel değere yönelik normalden daha fazla tehdit oluşturuyor mu?*	Evet	MTAO araştırma gemisinin sahada araştırma yapması Yunanistan'ın kıta sahanlığını iddialarını zayıflatabilir.
	Bu tehdide karşılık vermek üzere sınırlı bir zaman bulunduğu algısını yaratıyor mu?	Evet	MTAO araştırma gemisi kıta sahanlığına girmeden önce vazgeçirilmeli ya da engellenmeli; Mısır ile yeni yapılan sınırlandırma antlaşması sahada da desteklenmeli.
	Tehdidin üstesinden gelinmesi askerî düşmanlıklara (savaşa) girme olasılığını yükseltiyor mu?	Evet	Türk Deniz Kuvvetleri çok sayıda unsur ile MTAO araştırma gemisini koruyor. Bu durumda caydırıcılık sağlamak için çok sayıda unsurla araştırma sahası etrafında konuşlanılmalı. Önleme için askerî yöntemlerin kullanmasına karar verilmesi halinde savaş gemileri arasında çatışma olasılığı yüksek. Ayrıca izleme sırasında savaş gemileri arasında istem dışı ve kontrolsüz biçimde gerginlik tırmanabilir.

Tablo 3.7: DA Krizi-4 Dış Politika Krizi Testi

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın bu açıklamasından sonra 10 Ağustos 2020 tarihinde Antalya Navtex İstasyonu tarafından MTA Oruç Reis gemisinin 10-23 Ağustos 2020 tarihleri arasında sismik araştırma yapacağına ilişkin yeni bir duyuru yayımlanmıştır.[592] Sismik araştırma sahası, 21 Temmuz 2020 tarihinde ilan edilen ancak görüşmeler sonucunda MTA Oruç Reis'in gönderilmesinden vazgeçilen sahadır. Türk Deniz Kuvvetleri unsurları, bir önceki krizde olduğu gibi araştırma gemisine refakat etmek ve olası bir gerginlikte durum üstünlüğü sağlamak üzere ağırlıklı olarak Doğu Akdeniz'de konuşlanmıştır. Yunan Donanması da benzer şekilde çok sayıda unsuru ile Doğu Akdeniz'de ve araştırma sahasına yakın adalarında yoğunlaşmış,[593]

[592] Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı Örün Sitesi, Denizcilere Bildiri Numarası: 1024/20, http://www.shodb.gov.tr/shodb_esas/index.php/tr/seyir-emniyeti/seyir-duyurulari/antalya-navtex, (10.08.2020)

[593] Letter dated 11 August 2020 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General, A/74/988–S/2020/795, para.2, https://undocs.org/en/A/74/988, (10.12.2020).

MTA Oruç Reis gemisini ve onu koruyan Türk savaş gemilerini yakın mesafeden izlemeye başlamışlardır.[594] MTA Oruç Reis gemisi 10 Ağustos 2020 tarihinde ilan edilen sahaya ulaşarak Türk savaş gemilerinin korumasında sismik araştırma faaliyetlerine başlamıştır.[595] Yunan savaş gemileri MTA Oruç Reis gemisine telsiz üzerinden "Yunan kıta sahanlığı üzerinde izinsiz faaliyet gösterdiği ve faaliyetlerini sonlandırması" yönünde çağrılar yapmış,[596] bölgedeki Türk savaş gemileri tarafından da "MTA Oruç Reis ve yardımcı gemileri tarafından uluslararası hukuka uygun olarak Türk kıta sahanlığında Türkiye Cumhuriyeti adına araştırma yapıldığına" ilişkin telsiz duyurularında bulunulmuştur.[597] Yunanistan Başbakanı Miçotakis 12 Ağustos tarihinde bu kadar çok sayıda askerî unsurun bulunduğu bir alanda askerî kazaların meydana gelebileceğine ilişkin bir açıklama yapmıştır.[598]

Durum gerginliğini korurken bir Türk ve bir Yunan fırkateyni arasında çatma[599] olayı yaşandığına ilişkin haberler 13 Ağustos'ta basına yansımıştır.[600] Haberler Yunan veya Türk yetkililer tarafından doğrulanmazken haberlerin basında yer aldığı gün Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından *"…Bizim Oruç Reis'imize sakın ha saldırmayın. Eğer Oruç Reis'e saldıracak olursanız bunun bedelini ağır ödersiniz dedik ve bugün de ilk cevabı aldılar.*" şeklinde bir beyanda bulunulmuştur.[601] Eylül ayının başlarından itibaren NATO Genel Sekreteri Stoltenberg'in girişimleri sonucunda, NATO çatısı altında iki devletin deniz ve hava kuvvetleri arasında meydana gelebilecek olay ve kazaları önlemek üzere bir mekanizma kurulması için görüşmelere başlanmıştır. 1 Ekim 2020 tarihinde söz konusu mekanizmanın kurulduğu ve mekanizmanın iki ülke arasında bir acil iletişim hattını da içerdiği açıklanmıştır.[602]

---

[594] "Turkish research vessel sailing outside Greek waters, says Navy", **Ekathimerini**, 12.08.2020, https://www.ekathimerini.com/255791/article/ekathimerini/news/turkish-research-vessel-sailing-outside-greek-waters-says-navy, (10.12.2020).

[595] "Turkish Navy protecting Oruc Reis in East Mediterranean", **Anadolu Agency**, 11.08.2020, https://www.aa.com.tr/en/europe/turkish-navy-protecting-oruc-reis-in-east-mediterranean/1937752, (10.12.2020).

[596] "Oruc Reis within Greek continental shelf", **Ekathimerini**, 10.08.2020, https://www.ekathimerini.com/255682/article/ekathimerini/news/oruc-reis-within-greek-continental-shelf, (10.12.2020).

[597] "Türkiye dediğini yaptı: Yunanistan'ın Oruç Reis senaryoları suya düştü", **CNNTÜRK**, 12.08.2020, https://www.cnnturk.com/dunya/turkiye-dedigini-yapti-yunanistanin-oruc-reis-senaryolari-suya-dustu?page=1, (10.12.2020).

[598] "Yunan Başbakan'dan Türkiye'ye 'kaza çıkabilir' uyarısı", **Deutsche Welle Türkçe**, 12.08.2020, https://www.dw.com/tr/yunan-ba%C5%9Fbakandan-t%C3%BCrkiyeye-kaza-%C3%A7%C4%B1kabilir-uyar%C4%B1s%C4%B1/a-54543706, (10.12.2020).

[599] Denizde yaşanan fiziksel çarpışma olaylarına çatma denilmektedir.

[600] "Doğu Akdeniz - Reuters: Türkiye'nin Kemal Reis ve Yunanistan'ın Limnos gemileri arasındaki olay için Atina 'kazaydı' diyor", **BBC News Türkçe**, 14.08.2020, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53779999, (10.12.2020).

[601] "Erdoğan: Oruç Reis'e saldırmayın dedik ve bugün ilk cevabı aldılar", **Euronews**, 13.08.2020, https://tr.euronews.com/2020/08/13/erdogan-oruc-reis-e-sald-rmay-n-dedik-ve-bugun-ilk-cevab-ald-lar, (10.12.2020).

[602] "Military de-confliction mechanism between Greece and Turkey established at NATO", **NATO Örün Sitesi**, 1 October 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_178523.htm, (15.12.2020).

KOŞUL	EVET/ HAYIR	AÇIKLAMA
İki devlet arasındaki olumsuz etkileşimlerin (sözlü ya da fiziksel düşmanca etkileşimler) biçimindeki bir değişiklik ve/veya yoğunluğundaki bir artışla birlikte askerî düşmanlık olasılıkları da artıyor mu?	Evet	Türkiye ve Yunanistan başta deniz kuvvetleri olmak üzere silahlı kuvvetlerinin hazırlık durumlarını yükseltiyorlar. Yunanistan'ın MTAO gemisini engellemeye çalışması ya da sahadaki unsurlar arasındaki istemsiz hareketler sonucunda askerî çatışma yaşanabilir.
İki devlet arasındaki ilişki istikrarsızlaşıyor ve bir uluslararası sistemin (küresel, hâkim ya da alt-sistemin) yapısı zorlanıyor mu?	Evet	Karşılıklı açıklama ve notalar ile diplomatik ilişkilerde gerilim yaşanıyor. İki NATO üyesinin askerî olarak karşı karşıya gelmesi ve gemilerinin çatması ittifakın bütünlüğünü tartışma konusu yapıyor. NATO nezdinde ayrıştırma usullerinin belirlenmesi için teknik görüşmelere başlanıyor. Yunanistan tarafından konu AB platformlarına taşınıyor ve Türkiye'nin AB üyelik süreci olumsuz etkileniyor. AB mercileri tarafından Türkiye'ye faaliyetleri durdurma çağrısı ve Yunanistan'a destek açıklaması yapılıyor. ABD Dışişleri Bakanı tarafından Türkiye'nin faaliyetlerinden endişe duyulduğu ifade ediliyor.

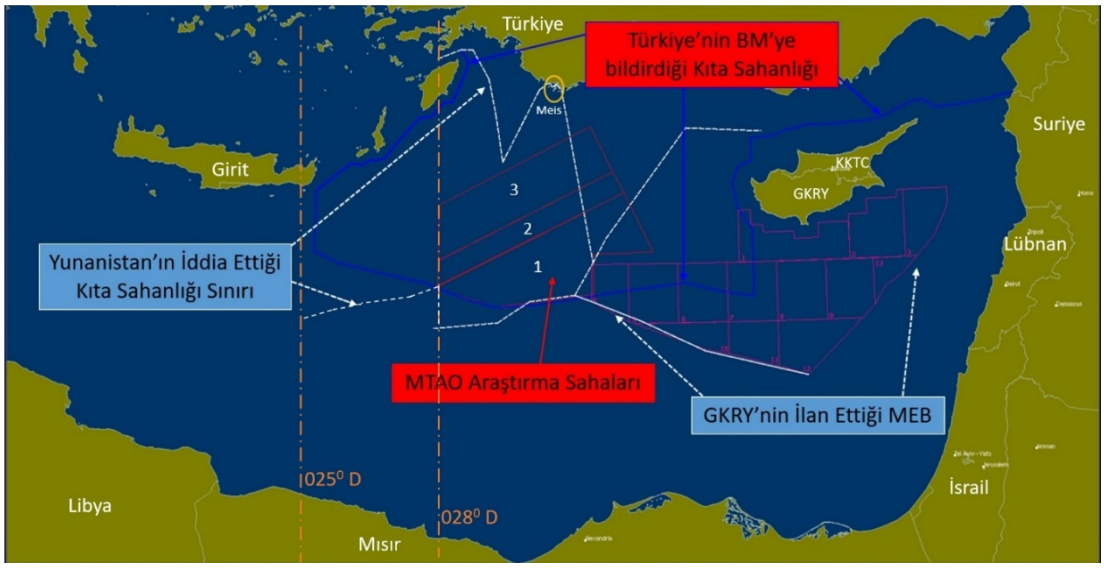
Tablo 3.8: DA Krizi-4 Uluslararası Kriz Testi

MTA Oruç Reis'in sismik araştırmaları, sırasıyla 27 Ağustos,[603] 1 Eylül[604] ve 12 Eylül'e[605] kadar üç kez uzatılmış, gemi 12 Eylül 2020'de Antalya Limanı'na dönmüştür. MTA Oruç Reis'in 10 Ağustos-12 Eylül 2020 tarihleri arasında araştırma yaptığı sahalar Şekil 3.5'te gösterilmiştir.

[603] Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı Örün Sitesi, Denizcilere Bildiri Numarası: 1062/20, http://www.shodb.gov.tr/shodb_esas/index.php/tr/seyir-emniyeti/seyir-duyurulari/antalya-navtex, (24.08.2020).

[604] Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı Örün Sitesi, Denizcilere Bildiri Numarası: 1085/20, http://www.shodb.gov.tr/shodb_esas/index.php/tr/seyir-emniyeti/seyir-duyurulari/antalya-navtex, (29.08.2020).

[605] Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı Örün Sitesi, Denizcilere Bildiri Numarası: 1093/20, http://www.shodb.gov.tr/shodb_esas/index.php/tr/seyir-emniyeti/seyir-duyurulari/antalya-navtex/18-tum-istasyonlar/antalya/7005-seyhidda-denizcilere-bildiri-numarasi-1093-21, (31.08.2020).

Şekil 3.5.:MTAO Gemisinin 10 Ağustos-12 Eylül 2020 Arasında Araştırma Yaptığı Sahalar[606]

Bu krizde üçüncü tarafların krize müdahil olma tercihleri, uyuşmazlığı geleceğine ilişkin değerlendirmeler yapılabilmesi açısından önem taşımaktadır. Libya başta olmak üzere genel anlamda Akdeniz politikalarında Türkiye ile çıkar çatışması içerisinde olan Fransa, bu krizde Yunanistan'a en açık biçimde destek veren devlet olmuştur. Bu destek, Türkiye'ye yönelik kınama ve faaliyetlerin durdurulması çağrılarından AB bünyesinde yaptırım taleplerine, askerî güç gösterisi niteliği taşıyan eylemlerden Yunanistan'a savaş uçakları ve gemileri satışını içeren anlaşmalara kadar geniş bir yelpazede cereyan etmiştir. Bu bağlamda, Fransa'nın tek uçak gemisi olan Charles de Gaulle'ün refakatinde başka savaş gemileriyle birlikte bir süre bölgede konuşlandırılması,[607] 28 Ağustos 2020 tarihinde Fransa ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) savaş uçakları ile Yunanistan savaş gemilerinin katılımıyla MTA Oruç Reis'in araştırma sahasını da kapsayan bir bölgede atışlı tatbikat icra edilmesi,[608] Doğu Akdeniz'deki askerî varlıklarını artıracaklarına ilişkin açıklamaları[609] askerî güç gösterisi özelliği taşıyan eylemleri olarak sıralanabilir. Yunanistan Hava Kuvvetleri'nin eskiyen Mirage 2000 savaş uçaklarının yerine 18 adet Rafale savaş uçağının Yunanistan'a satışını içeren anlaşma[610] ve Yunanistan Deniz Kuvvetlerinin yaşlanan fırkateynlerinin yenilenmesi için Belharra sınıfı fırkateynlerin

[606] Çalışmanın yazarı tarafından, Türkiye'nin BM'ye bildirdiği sınırlar, GKRY'nin MEB ilanı ve MEB Anlaşmaları, SHOD Bşk.lığı tarafından yayımlanan Denizcilere İlanlar duyuruları esas alınarak yaklaşık olarak çizilmiştir. Yunanistan'ın kıta sahanlığının sınırları resmen deklare edilmediğinden, çeşitli uluslararası kurumlar tarafından kullanılan harita esas alınmıştır.

[607] "France deploys 'battle ready' aircraft carrier Charles de Gaulle to East Mediterranean", **Keep Talking Greece**, 31.08.2020, https://www.keeptalkinggreece.com/2020/08/31/charles-de-gaulle-aircraft-carrier-france-mditerranean/, (15.12.2020).

[608] Irakleio Station NAVWARN 490/20, https://www.hnhs.gr/en/online-2/navtex, **Hellenic Navy Hydrographic Service**, (25.08.2020).

[609] "France's Macron says he set red lines with Turkey in eastern Mediterranean", **Reuters**, 28.08.2020, https://www.reuters.com/article/us-france-macron-turkey-idUSKBN25O2OO, (15.12.2020).

[610] "PM: Greece, France to sign deal on purchase of Rafale fighter jets within days", **Ekathimerini**, 15.12.2020, https://www.ekathimerini.com/260325/article/ekathimerini/news/pm-greece-france-to-sign-deal-on-purchase-of-rafale-fighter-jets-within-days, (15.12.2020).

satışı gibi gündemde olan projeler[611] de uyuşmazlığın gelecekteki seyrine etki edebilecek askerî güç dengesiyle ilişkili konular olarak öne çıkmaktadır.

Bir önceki krizde arabuluculuk rolü üstlenmeye çalışan ancak çabaları sonuç vermeyen Almanya'nın bu krize müdahil olma davranışının, arabuluculuk rolünü sürdürmeye odaklandığını ve özellikle de krizin başlangıcında nispeten tarafsız göründüğünü ifade etmek mümkündür. Bu bağlamda Alman Dışişleri Bakanı Maas, 25 Ağustos 2020 tarihinde Yunanistan ve Türkiye'ye çalışma ziyaretinde bulunmuş[612] ve iki ülkenin dışişleri bakanları ile yaptığı görüşmeler sonucunda ayrı ayrı basın toplantıları düzenlenmiştir. Ancak bu toplantılarda gerek Yunanistan[613] gerekse Türkiye[614] dışişleri bakanları tarafından yapılan açıklamalardaki sertlik, içinde bulunulan kriz düzeyini bir kez daha gözler önüne sermiş ve Almanya Dışişleri Bakanı'nın ziyaretlerinden olumlu bir sonuç elde edilememiştir.

Yunanistan ile Türkiye arasındaki süregelen rekabet durumunun yarattığı krizlerde genellikle en etkin aktör olarak değerlendirilen ABD'nin, bu krize kendisinden beklendiği kadar kuvvetli müdahil olmadığı, ancak Yunanistan ve uyuşmazlığın diğer aktörü olan GKRY'ye destek niteliğinde yorumlanabilecek bazı açıklama ve eylemlerde bulunduğu görülmektedir. ABD Başkanı Trump, 26 Ağustos 2020'de Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Yunanistan Başbakanı Miçotakis ile ayrı ayrı telefon görüşmeleri yaparak iki ülke arasında diyalog çağrısında bulunmuştur.[615] Kriz sürerken, 1 Eylül 2020 tarihinde, ABD'nin GKRY'ye yönelik 1987'den beri devam eden silah ambargosu kısmen yürürlükten kaldırılırken[616] ABD Dışişleri Bakanı Pompeo 12 Eylül 2020'de GKRY'ye resmi bir ziyarette bulunmuştur. Burada, Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin gerçekleştirdiği faaliyetlerden endişe duyduklarını dile getirmiş ve Türkiye'yi araştırma ve sondaj faaliyetlerini sona erdirmeye çağırmıştır.[617]

ABD'nin etkin bir rol üstlenmediği böyle bir krize müdahil olabilecek bir diğer aktör, Yunanistan'ın (ve GKRY'nin) üyesi bulunduğu ve Türkiye'nin üyelik müzakereleri yürüttüğü AB'dir. Nitekim bu kriz 1-2 Ekim 2020 tarihinde yapılan AB Konseyi Liderler Zirvesi'nin en önemli konu başlıklarından birini oluşturmuştur. Yunanistan, GKRY ve bunları destekleyen

---

611 "Greece to Buy 2 FTI frigates from France", **Defence World**, 11.10.2019, https://www.defenseworld.net/news/25648/Greece_to_Buy_2_FTI_frigates_from_France#.X9vKidgzZPY, (15.12.2020).

612 "Germany's Maas calls on Greece and Turkey to avoid 'catastrophe'", **Deutsche Welle**, 25.08.2020, https://www.dw.com/en/germanys-maas-calls-on-greece-and-turkey-to-avoid-catastrophe/a-54693420, (15.12.2020).

613 Minister of Foreign Affairs Nikos Dendias' statement following his meeting with his German counterpart, Heiko Maas (Athens, 25 August 2020), **Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi**, https://www.mfa.gr/en/current-affairs/top-story/minister-of-foreign-affairs-nikos-dendias-statement-following-his-meeting-with-his-german-counterpart-heiko-maas-athens-25-august-2020.html, (15.12.2020).

614 Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun Almanya Dışişleri Bakanı Sayın Heiko Maas ile Ortak Basın Toplantısı, 25 Ağustos 2020, Ankara, **T.C. Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi**, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu-nun-almanya-db-ile-ortak-basin-toplantisi-25-agustos-2020.tr.mfa, (15.12.2020).

615 "US calls on Greece, Turkey to engage in dialogue over east Med tension", **Hurriyet Daily News**, 27.08.2020, https://www.hurriyetdailynews.com/us-calls-on-greece-turkey-to-engage-in-dialogue-over-east-med-tension-157731, (15.12.2020).

616 "ABD, Güney Kıbrıs'a 33 yıldır uygulanan silah ambargosunu kısmi olarak kaldırdı", **Euronews**, https://tr.euronews.com/2020/09/01/abd-guney-k-br-s-a-33-y-ld-r-uygulanan-silah-ambargosunu-k-smi-olarak-kald-rd-, (15.12.2020).

617 "Pompeo in Cyprus says US 'deeply concerned' over Turkey energy search", **France24**, 12.09.2020, https://www.france24.com/en/20200912-pompeo-in-cyprus-says-us-deeply-concerned-over-turkey-energy-search, (15.12.2020).

Fransa'nın Türkiye'ye yaptırım uygulanması taleplerine[618] karşın zirvede Türkiye'ye yönelik bir yaptırım kararı alınmamıştır. Bununla birlikte zirve sonuç bildirgesinde AB Konseyi'nin Yunanistan ve GKRY ile tam bir dayanışma içinde olduğu, Türkiye'nin bu devletlerin hükümranlık haklarını ihlal ettiği, bölgedeki tek taraflı girişimlerini durdurması gerektiği, Ekim 2019'da alınan ancak içi doldurulmayan yaptırım kararlarına[619] referans verilerek Doğu Akdeniz'deki durumun Aralık 2020'deki AB Konseyi'ne kadar izleneceği ve burada her türlü kararın alınma hakkının saklı tutulduğu ifadelerine yer verilmiştir.[620] Bu ifadelerden, AB'nin, daha önce olduğu gibi, uyuşmazlıkta üyesi olan Yunanistan ve GKRY'nin hak iddialarını desteklediği anlaşılmaktadır. Öte yandan AB'nin Türkiye'ye yönelik ikili bir strateji izlediği, Türkiye-AB ilişkilerindeki sorun alanlarında, Gümrük Birliği Anlaşması'nın gözden geçirilmesi, vize serbestisi, düzensiz göç vb. başlıklarda Türkiye'ye çeşitli ödüller vaat ederken, bir yandan da yaptırım tehdidini gündemde tuttuğu ifade edilmektedir.[621] Bu krizin, AB'nin Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığına yönelik yaklaşımının esaslarını değiştirmediği, ancak konunun aciliyetine ilişkin farkındalığını artırdığı ve eyleme geçilmesi konusundaki iradesini kuvvetlendirdiği değerlendirilmektedir. Şöyle ki, AB, Türkiye'nin faaliyetlerini hukuksuz, Yunanistan ve GKRY'nin egemenlik haklarının ihlali olarak nitelendirerek uyuşmazlıkta Türkiye'yi haksız gördüğünü ve Türkiye'nin iddialarını geçersiz saydığını defalarca ifade etmiştir. Bu bağlamda AB'nin uyuşmazlığın çözümünde arabuluculuk ya da kolaylaştırıcılık rolü üstlenmesi mümkün görülmemektedir. AB'nin davranışı taraf seçerek krize müdahil olma şeklinde ortaya çıkmaktadır ve bunun araçları diplomatik, ekonomik ve askerî önlemler olabilir. Mevcut krize AB'nin müdahil olma yöntemleri arasında askerî seçenek ihtimalinin çok düşük olduğu değerlendirilmekte, diplomatik ve ekonomik araçlar ile konuya dahil olması daha mümkün görünmektedir. Uyuşmazlıkta yaşanan krizler, diplomatik girişimlere hız kazandırırken ekonomik yaptırımların yürürlüğe konulması ihtimalini de kuvvetlendirmektedir. Bu süreç, AB Konseyi toplantılarında alınan kararlar aracılığıyla, soruna yönelik izleme mekanizmaları meydana getirilmesinden ve yaptırımların uygulanması için bir takvim oluşturulmaya başlanmasından anlaşılabilmektedir.

Doğu Akdeniz'deki krizlerde etkili olabilecek bir diğer aktör, Suriye İç Savaşı ile bölgedeki siyasi ve askerî varlığını artıran, enerji şirketleri bölgenin hem kara hem de deniz alanlarında faaliyet gösteren[622] ve uyuşmazlığın tüm tarafları olarak nitelendirilebilecek olan Türkiye, Yunanistan, GKRY, İsrail ve Mısır ile yakın ilişkileri bulunan Rusya Federasyonu

---

[618] "Calls growing for EU sanctions against Turkey over actions in Eastern Mediterranean and Cyprus", **Euronews**, 15.10.2020, https://www.euronews.com/2020/10/15/calls-growing-for-eu-sanctions-against-turkey-over-actions-in-eastern-mediterranean-and-cy, (15.12.2020).

[619] Söz konusu yaptırım kararı için bkz. COUNCIL DECISION (CFSP) 2019/1894 of 11 November 2019 concerning restrictive measures in view of Turkey's unauthorised drilling activities in the Eastern Mediterranean, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019D1894&from=GA, (15.12.2020).

[620] European Council Conclusions on External Relations, 1 October 2020, Council of EU, Conclusions 613/20, https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/10/01/european-council-conclusions-on-external-relations-1-october-2020/pdf, (12.12.2020).

[621] Panayotis Tsakonas, "Containgagement: An EU Strategy towards Erdogan's Turkey", **Eliamep: Hellenic Foundation for European and Foreign Policy**, Policy Paper No.39, 22.09.2020.

[622] 2017 yılında Rosneft Mısır'ın Zohr havzasının %30'undaki hakları almıştır. Rus enerji şirketleri Libya ve Suriye'de bazı kara ruhsatlarına sahiptir. Rusya'nın Lübnan ve İsrail ile de enerji anlaşmaları yapmış, ancak bu projeler bazı sorunlar nedeniyle halen hayata geçirilememiştir. Agnieszka Legucka, "Russia's Eastern Mediterranean Policy", The Polish Institute of International Affairs, 22 May 2020, https://pism.pl/publications/Russias_Eastern_Mediterranean_Policy, (29.05.2021).

(RF)'dur.[623] Kriz devam ederken 8 Eylül 2020'de GKRY'ye resmi ziyarette bulunan RF Dışişleri Bakanı Lavrov, Doğu Akdeniz meselesinde gerilimi düşürmek için arabuluculuk yapmaya hazır olduklarını da ifade etmiştir.[624]

3.1.5. Doğu Akdeniz Krizi V: MTA Oruç Reis Araştırma Gemisinin Sismik Araştırmalara Devam Etmesi (11 Ekim-29 Kasım 2020)

12 Eylül 2020 tarihinde Antalya Limanı'na dönen MTA Oruç Reis'in, yaklaşık bir aylık aradan sonra, 12-22 Ekim 2020 tarihleri arasında Türkiye ile Yunanistan'ın ihtilaflı olduğu bir sahada sismik araştırmalar yapacağına ilişkin duyuru 11 Ekim 2020 tarihinde yayımlanmıştır.[625] Bu duyuru, uyuşmazlıktaki beşinci krizin başlangıcını ifade eder. Önceki krizlerde olduğu gibi, Yunanistan tarafından bu duyurunun hukuksuz olduğunu kayda geçirme amaçlı olarak karşı NAVTEX duyuruları[626] ve diplomatik açıklamalarda[627] bulunulmuştur. Buna karşılık, Türkiye ilan edilen araştırma sahasının Türk kıta sahanlığı içinde bulunduğu yinelemiştir.[628]

MTA Oruç Reis gemisi, 12 Ekim 2020 tarihinde Türk savaş gemileri refakatinde araştırma sahasına intikal ederek çalışmalarına başlamıştır. Yunan Hükümeti, 13 Ekim 2020'de araştırma gemisi sahada olduğu sürece Türkiye ile istikşafi görüşmelere başlamayacaklarını açıklamıştır.[629] Böylece krizin çözülmesi için kullanılabilecek diplomasi yolu krizin başlangıcında kapanmıştır. Yunan savaş gemileri de önceki krizde olduğu gibi MTA Oruç Reis ve refakatindeki Türk savaş gemilerini izlemeye başlamıştır. Yunan savaş gemileri tarafından faaliyetin Yunan kıta sahanlığında icra edildiği ve sonlandırılması yönünde telsiz çağrıları yapılırken, Türk savaş gemileri tarafından da faaliyetin Türk kıta sahanlığında gerçekleştiği yönünde telsiz duyuruları yayımlanmıştır. Bu krizde, Türk ve Yunan savaş gemileri arasında, önceki krizdeki gibi bir çatma ya da gerilim yaşandığına ilişkin bir haber basına yansımamıştır. Yunanistan Deniz Kuvvetleri'nin, MTA Oruç Reis ve refakatindeki Türk savaş gemilerinden oluşan nizam Rodos ve Meis adalarının kara sularına yaklaştığında daha fazla sayıda gemi ile güç gösterisinde bulunduğu Yunan basınında[630] yer bulurken, bölgedeki Yunan denizaltılarının

---

[623] Emre Erşen ve Seçkin Köstem, "Turkey's Interest in Closer Relations with Russia: Global, Regional and Domestic Dynamics", **SİYASAL: Journal of Political Sciences**, 29(2) (2020):231–245, s.238.

[624] "Russia ready to mediate in Eastern Mediterranean crisis: Lavrov", **Aljazeera**, 08.09.2020, https://www.aljazeera.com/news/2020/9/8/russia-ready-to-mediate-in-eastern-mediterranean-crisis-lavrov, (29.05.2021).

[625] Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı Örün Sitesi, Denizcilere Bildiri Numarası:1262/20, http://www.shodb.gov.tr/shodb_esas/index.php/tr/seyir-emniyeti/seyir-duyurulari/antalya-navtex, (14.10.2020).

[626] "Greek authorities issue counter-NAVTEX after Turkey announces new illegal one for Oruç Reis", **Greek City Times**, 25.10.2020, https://greekcitytimes.com/2020/10/25/greek-counter-navtex-turkey/, (14.12.2020).

[627] Ministry of Foreign Affairs announcement on Turkey's new illegal Navtex (12 October 2020), **Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi**, https://www.mfa.gr/en/current-affairs/statements-speeches/ministry-of-foreign-affairs-announcement-on-turkeys-new-illegal-navtex-12-october-2020.html, (14.12.2020).

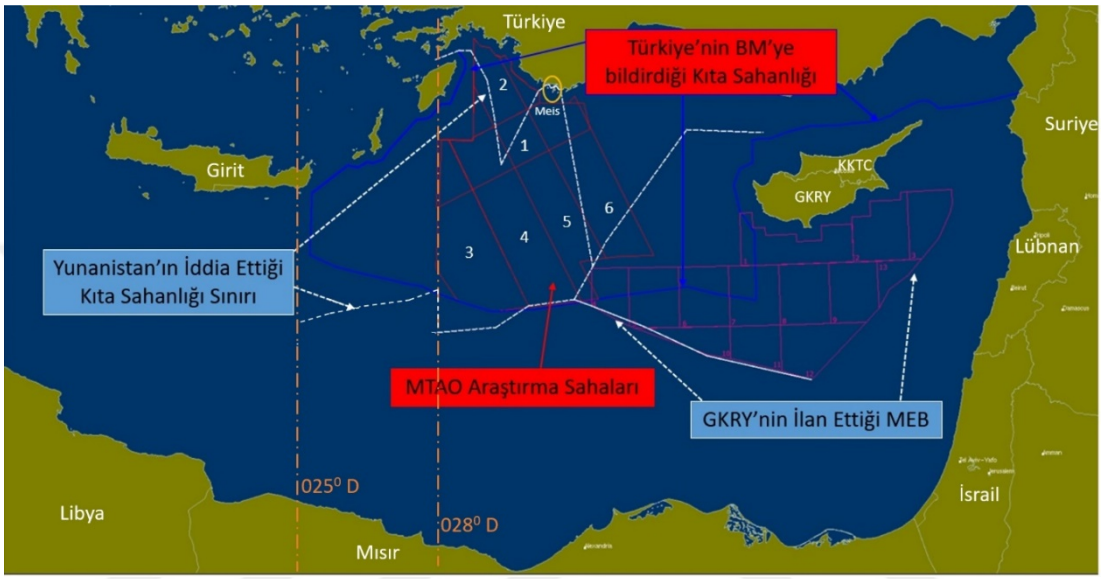
[628] No: 244, 12 Ekim 2020, Yunanistan Dışişleri Bakanlığı'nın Oruç Reis'in Faaliyeti için Yayınlanan Navtex'e dair Açıklaması Hk., **T.C. Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi**, http://www.mfa.gov.tr/no_-244_-yunanistan-disisleri-bakanligi-nin-oruc-reis-in-faaliyeti-icin-yayinlanan-navtex-e-dair-aciklamasi-hk.tr.mfa, (14.12.2020).

[629] "Greece says no talks with Turkey as long as survey ship in area", **Ekathimerini**, 13.10.2020, https://www.ekathimerini.com/258009/article/ekathimerini/news/greece-says-no-talks-with-turkey-as-long-as-survey-ship-in-area, (15.12.2020).

[630] "Photos show strong Greek naval presence near Kastellorizo", **Ekathimerini**, 20.10.2020, https://www.ekathimerini.com/258297/article/ekathimerini/news/photos-show-strong-greek-naval-presence-near-kastellorizo, (14.12.2020).

Türk insansız hava araçları (İHA) ile çekilmiş görüntüleri de Türk basınında yayımlanmıştır.[631] Böylelikle her iki taraf krizi karşılıklı diplomatik açıklamalar, askerî güç gösterileri, basın ve sosyal medya üzerinden gerçekleştirilen algı yönetimi faaliyetleri ile yönetmişler; krizin şiddeti belirli bir eşik seviyesini aşmamıştır.

Araştırma faaliyeti, sırasıyla 27 Ekim,[632] 4 Kasım,[633] 14 Kasım,[634] 24 Kasım[635] ve son olarak 29 Kasım'a[636] kadar uzatılmış, MTA Oruç Reis gemisinin 30 Kasım 2020'de Antalya Limanı'na dönmesiyle kriz sona ermiştir. Bu sürede faaliyet icra edilen sahalar Şekil 3.6'da gösterilmiştir.

Şekil 3.6: MTAO Gemisinin 11 Ekim-29 Kasım 2020 Arasında Araştırma Yaptığı Sahalar[637]

Bu krize ilişkin olarak hazırlanan dış politika kriz testi Tablo 3.9'da, uluslararası kriz testi ise Tablo 3.10'da gösterilmiştir. Kriz koşullarına karşılık gelen durumlar hemen hemen bir önceki krizle aynıdır. Araştırma yapılan sahalar da Yunanistan için Meis Adası güneyi ile Rodos, Kerpe, Çoban ve Girit adalarının doğu ve güneydoğusunda, Türkiye için Akdeniz sahillerinin güneyinde kalan ve üzerinde ihtilaf bulunan alandadır. Bu krizdeki araştırma

631 "Görünmez denilen Yunan denizaltılarını TSK kesintisiz izliyor", **Anadolu Ajansı**, 15.10.2020, https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/gorunmez-denilen-yunan-denizaltilarini-tsk-kesintisiz-izliyor/2007387, (14.10.2020).

632 Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı Örün Sitesi, Denizcilere Bildiri Numarası:1314/20, http://www.shodb.gov.tr/shodb_esas/index.php/tr/seyir-emniyeti/seyir-duyurulari/antalya-navtex, (24.10.2020).

633 Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı Örün Sitesi, Denizcilere Bildiri Numarası:1332/20, http://www.shodb.gov.tr/shodb_esas/index.php/tr/seyir-emniyeti/seyir-duyurulari/antalya-navtex, (01.11.2020).

634 Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı Örün Sitesi, Denizcilere Bildiri Numarası:1364/20, http://www.shodb.gov.tr/shodb_esas/index.php/tr/seyir-emniyeti/seyir-duyurulari/antalya-navtex, (05.11.2020).

635 Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı Örün Sitesi, Denizcilere Bildiri Numarası:1404/20, http://www.shodb.gov.tr/shodb_esas/index.php/tr/seyir-emniyeti/seyir-duyurulari/antalya-navtex/18-tum-istasyonlar/antalya/7566-seyhidda-denizcilere-bildiri-numarasi-1404-20, (16.11.2020).

636 Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı Örün Sitesi, Denizcilere Bildiri Numarası:1460/20, http://www.shodb.gov.tr/shodb_esas/index.php/tr/seyir-emniyeti/seyir-duyurulari/antalya-navtex/18-tum-istasyonlar/antalya/7674-seyhidda-denizcilere-bildiri-numarasi-1460-20, (26.11.2020).

637 Çalışmanın yazarı tarafından, Türkiye'nin BM'ye bildirdiği sınırlar, GKRY'nin MEB ilanı ve MEB Anlaşmaları, SHOD Bşk.lığı tarafından yayımlanan Denizcilere İlanlar duyuruları esas alınarak yaklaşık olarak çizilmiştir. Yunanistan'ın kıta sahanlığının sınırları resmen deklare edilmediğinden, çeşitli uluslararası kurumlar tarafından kullanılan harita esas alınmıştır.

sahalarının, Yunanistan'a ait Rodos ve Meis adalarının kara sularına önceki krizdeki sahalara nazaran daha yakın ve araştırma sürecinin önceki krizdekine göre daha uzun olmasına karşın gerek taraf ülkelerde gerekse uluslararası kamuoyunda bu krizin şiddeti bir öncekinden daha az hissedilmiş gözükmektedir.

KARAR ALICI AKTÖR	**KOŞUL**	**EVET/ HAYIR**	**KARAR ALICININ OLASI BAKIŞ AÇISI**
Yunanistan	*Bir ya da daha fazla temel değere yönelik normalden daha fazla tehdit oluşturuyor mu?*	Evet	MTAO araştırma gemisinin sahada araştırma yapması Yunanistan'ın kıta sahanlığını iddialarını zayıflatabilir.
	Bu tehdide karşılık vermek üzere sınırlı bir zaman bulunduğu algısını yaratıyor mu?	Evet	MTAO araştırma gemisi kıta sahanlığına girmeden önce vazgeçirilmeli ya da engellenmeli; Mısır ile yeni yapılan sınırlandırma antlaşması sahada da desteklenmeli.
	Tehdidin üstesinden gelinmesi askerî düşmanlıklara (savaşa) girme olasılığını yükseltiyor mu?	Evet	Türk Deniz Kuvvetleri çok sayıda unsur ile MTAO araştırma gemisini koruyor. Bu durumda caydırıcılık sağlamak için çok sayıda unsurla araştırma sahası etrafında konuşlanılmalı. Önleme için askerî yöntemlerin kullanmasına karar verilmesi halinde savaş gemileri arasında çatışma olasılığı yüksek. Ayrıca izleme sırasında savaş gemileri arasında istem dışı ve kontrolsüz biçimde gerginlik tırmanabilir.
Türkiye	*Bir ya da daha fazla temel değere yönelik normalden daha fazla tehdit oluşturuyor mu?*	Evet	Yunanistan bölgeye savaş gemileri ve denizaltılar göndermesi, olağan tehdit düzeyini artırıyor. Savaş gemileriyle araştırma gemisinin engellenmesi ya da araştırma gemisine zarar verilmesi kıta sahanlığı iddialarını ve prestiji zayıflatabilir.
	Bu tehdide karşılık vermek üzere sınırlı bir zaman bulunduğu algısını yaratıyor mu?	Evet	MTAO araştırma gemisinin Yunanistan unsurlarınca engellenmesine izin verilmemeli; araştırma faaliyeti ilan edilen tarihlerde yapılarak devlet uygulaması kayda geçirilmeli ve ekonomik çıkarlar garanti altına alınmalı.
	Tehdidin üstesinden gelinmesi askerî düşmanlıklara (savaşa) girme olasılığını yükseltiyor mu?	Evet	Yunanistan Deniz Kuvvetleri unsurlarının MTAO araştırma gemisine müdahale ya da engelleme girişimleri Türk ve Yunan unsurlar arasında çatışmaya yol açabilir. Ayrıca izleme sırasında savaş gemileri arasında istem dışı ve kontrolsüz biçimde gerginlik tırmanabilir.

Tablo 3.9: DA Krizi-5 Dış Politika Krizi Testi

KOŞUL	EVET/ HAYIR	AÇIKLAMA
İki devlet arasındaki olumsuz etkileşimlerin (sözlü ya da fiziksel düşmanca etkileşimler) biçimindeki bir değişiklik ve/veya yoğunluğundaki bir artışla birlikte askerî düşmanlık olasılıkları da artıyor mu?	Evet	Türkiye ve Yunanistan başta deniz kuvvetleri olmak üzere silahlı kuvvetlerinin hazırlık durumlarını yükseltiyorlar. Yunanistan'ın MTAO gemisini engellemeye çalışması ya da sahadaki unsurlar arasındaki istemsiz hareketler sonucunda askerî çatışma yaşanabilir.
İki devlet arasındaki ilişki istikrarsızlaşıyor ve bir uluslararası sistemin (küresel, hâkim ya da alt-sistemin) yapısı zorlanıyor mu?	Evet	Karşılıklı açıklama ve notalar ile diplomatik ilişkilerde gerilim yaşanıyor. İki NATO üyesinin askerî olarak karşı karşıya gelmesi ittifakın bütünlüğünü zayıflatıyor. Yunanistan tarafından konu AB platformlarına taşınıyor; AB'de Türkiye'ye yönelik yaptırım iradesi güçleniyor. ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından Türkiye'nin faaliyetleri "hesaplı provokasyon" olarak nitelendirilerek bugüne kadarki en sert açıklama yapılıyor.

Tablo 3.10: DA Krizi-5 Uluslararası Kriz Testi

Bu krizdeki üçüncü taraf davranışları açısından Türkiye aleyhine bir durumun geliştiği değerlendirilebilir. Fransa Türkiye'ye yönelik olumsuz ve sert mesajlar içeren tavrını korurken,[638] daha tarafsız davranan Almanya'nın da tavrında da olumsuz yönde değişim yaşanmıştır. Bu yeni duyuru üzerine Almanya Dışişleri Bakanı Türkiye ziyaretini iptal etmiştir.[639] ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından da uyuşmazlığın başından beri en sert olarak yorumlanabilecek bir kınama açıklaması yapılmış; Türkiye'nin faaliyeti "hesaplı provokasyon" olarak nitelendirilerek Türkiye'ye Yunanistan ile istikşafi görüşmelere başlaması çağrısında bulunulmuştur.[640]

MTA Oruç Reis gemisinin 29 Kasım 2020'de çalışmalarını tamamlayarak Antalya Limanı'na dönmesinden sonra Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığında gelinen aşama, 10-11 Aralık 2020 tarihlerinde yapılan AB Konseyi Zirvesi'nde ele alınmıştır. Bir önceki krizin önemli gündem maddesini oluşturduğu 1-2 Ekim 2020 tarihli zirvede, Türkiye'ye yönelik havuç-sopa politikasının bir yansıması olarak, bir yandan Türkiye-AB ilişkilerine ivme kazandırılması için karar alınırken diğer yandan Türkiye'ye uygulanacak yaptırımların Aralık

[638] "France warns Turkey against redeploying research ship at heart of row with Greece", **France24**, 12.10.2020, https://www.france24.com/en/20201012-turkey-to-redeploy-to-eastern-mediterranean-disputed-waters-research-ship-at-heart-of-greece-row, (10.12.2020).

[639] "Alman Dışişleri Bakanı Maas, Türkiye'nin Oruç Reis açıklaması sonrası Ankara ziyaretini iptal etti", **Euronews**, 13.10.2020, https://tr.euronews.com/2020/10/13/alman-d-sisleri-bakan-maas-turkiye-nin-oruc-reis-ac-klamas-sonras-ankara-ziyaretini-iptal-, (21.11.2020).

[640] U.S. Response to Turkey's Renewed Survey Activity in the Eastern Mediterranean, October 13, 2020, **ABD Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi**, https://www.state.gov/u-s-response-to-turkeys-renewed-survey-activity-in-the-eastern-mediterranean/, (14.12.2020).

ayındaki zirvede karara bağlanması öngörülmüştü.[641] 10-11 Aralık 2020 tarihli zirvede ise Türkiye'ye yönelik herhangi bir yaptırım karara bağlanmazken, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki sondaj faaliyetlerine ilişkin Ekim 2019 tarihli yaptırım listesinin genişletilmesi ve yaptırımların hayata geçirilmesinin Mart 2021'de gerçekleştirilecek zirvede değerlendirilmesi sonuç bildirgesinde yer almıştır. Bildirgede, MTA Oruç Reis gemisinin geri çekilmesi olumlu bir gelişme olarak kaydedilirken, Türkiye'nin tutumuna bağlı olarak pozitif AB-Türkiye gündemi teklifinin halen masada olduğu da belirtilmiş ve AB Yüksek Temsilcisine Doğu Akdeniz ile ilgili çok taraflı bir konferans teklifi hazırlanması görevi verilmiştir.[642] Zirve bildirgesinde yer alan en dikkat çekici maddelerden biri, AB'nin Türkiye ve Doğu Akdeniz'deki duruma ilişkin konuları ABD ile koordine etme arayışı içerisinde olacağının ifade edilmesidir.[643] Bu ifadeyi, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığında bugüne kadar Türkiye'yi faaliyetlerinden caydıracak bir önlem geliştiremeyen AB'nin, bu konuda yeni seçilen ABD Yönetiminin desteğine ihtiyaç duyduğu şeklinde yorumlamak mümkün görülmektedir.

3.1.6. Krizler Sonunda Başlayan Diplomasi Süreci

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığın şiddetlendiği ve yukarıda tanımlanan krizleri ürettiği 2018-2020 dönemi sonunda, uyuşmazlığın çözümüne yönelik olarak çok taraflı bir diplomasi süreci öncelik kazanmıştır. 2021 yılı başlarından itibaren, bu görüşmelere elverişli bir ortam yaratacak biçimde, TPAO'ya ait sismik araştırma ve sondaj gemileri Akdeniz'de üzerinde ihtilaf bulunmayan alanlarda ya da Karadeniz'de faaliyet göstermeye başlamışlardır.[644]

Türkiye ile Yunanistan arasındaki diplomasi süreci, istikşafi (sonradan verilen adı ile istişari) olarak nitelendirilen heyet görüşmeleri, her iki ülke dışişleri bakanlarının karşılıklı ziyaretleri ve Cumhurbaşkanı Erdoğan ile Yunanistan Başbakanı Miçotakis arasında yapılan görüşmeler ile şekillenmektedir. Bu bağlamda, iki ülke arasındaki istişari görüşmelerin 61'inci turu 25 Ocak 2021'de İstanbul'da, 62'nci turu 16 Mart 2021'de Atina'da[645] ve 63'üncü turu 6 Ekim 2021 tarihinde Ankara'da[646] gerçekleştirilmiştir. Yunanistan Dışişleri Bakanı 15 Nisan 2021'de Türkiye'yi, Türkiye Dışişleri Bakanı ise 31 Mayıs 2021'de Yunanistan'ı ziyaret etmiştir.[647] 14 Haziran 2021'de NATO Liderler Zirvesi'nde Cumhurbaşkanı Erdoğan ile

---

641 European Council Conclusions on External Relations, 1 October 2020, 613/20, 01/10/2020, Md.19-20, https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/10/01/european-council-conclusions-on-external-relations-1-october-2020/pdf, (12.12.2020).

642 European Council Conclusions – 10 and 11 December 2020, EUCO 22/20, Brussels, 11 December 2020, Md.30-34, https://www.consilium.europa.eu/media/47296/1011-12-20-euco-conclusions-en.pdf, (15.12.2020).

643 European Council Conclusions – 10 and 11 December 2020, EUCO 22/20, Brussels, 11 December 2020, Md.35, https://www.consilium.europa.eu/media/47296/1011-12-20-euco-conclusions-en.pdf, (15.12.2020).

644 Sedat Ergin, "Almanya'nın 'Barbaros Hayreddin Paşa' mesajının perde arkası", **Hürriyet,** 28.01.2021, https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/almanyanin-barbaros-hayreddin-pasa-mesajinin-perde-arkasi-41726272, (29.01.2021).

645 "Türkiye ile Yunanistan arasındaki istişari görüşmelerin 62. turu Atina'da yapıldı", Anadolu Ajansı, 16.03.2021, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-ile-yunanistan-arasindaki-istisari-gorusmelerin-62-turu-atinada-yapildi/2178385, (14.06.2021).

646 "Türkiye ile Yunanistan arasındaki istişari görüşmelerin 63. turu Ankara'da yapıldı", Anadolu Ajansı, 06.10.2021, https://www.aa.com.tr/tr/politika/turkiye-ile-yunanistan-arasindaki-istisari-gorusmelerin-63-turu-ankara-da-yapildi/2384618, (14.10.2021).

647 Stelyo Berberakis, "Türkiye-Yunanistan ilişkileri: Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu'nun Atina ziyareti nasıl geçti?", BBCNEWS Türkçe, 31.05.2021, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57308017, (14.06.2021).

Yunanistan Başbakanı Miçotakis arasında bir görüşme gerçekleştirilmiştir.[648] Bu görüşmelerin tamamında taraflar gerginliği azaltma ve süreci sürdürme yönündeki niyetlerini beyan etmektedirler. Diplomasi süreci devam etmekle birlikte tarafların pozisyonlarında önemli farklılıklar bulunduğu da görülmektedir. Türkiye, Yunanistan ile arasındaki tüm sorunları ön koşulsuz müzakere etme niyetindedir.[649] Yunanistan ise kıta sahanlığı, münhasır ekonomik bölge ve kara sularının genişliği dışında müzakere edilebilecek herhangi bir konu bulunmadığını savunmaktadır.[650] Bunun yanında görüşme sürecinin sorunsuz ilerlediğini ifade etmek mümkün değildir. 25 Ocak 2021'de İstanbul'da istikşafi görüşmelerin beş yıl sonraki ilk toplantısı yapılırken, aynı gün Atina'da Fransa Savunma Bakanı'nın ziyaretinde Yunanistan'a 18 adet Rafale savaş uçağı satışına ilişkin anlaşma imzalanmıştır.[651] Yunanistan Dışişleri Bakanı'nın Ankara'yı ziyareti sonrasında düzenlenen ortak basın toplantısında, Yunanistan Dışişleri Bakanı'nın Türkiye'yi Yunanistan'ın egemenlik haklarını ihlal etmekle itham etmesi üzerine iki bakan arasında sözlü tartışma yaşanmıştır.[652]

Diplomasi sürecinin yeniden başlatılmaya çalışıldığı bir diğer mesele ise Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığı ile doğrudan ilişkili bulunan Kıbrıs Sorunu'dur. 2017 yılında kesilen müzakerelerin ardından BM Genel Sekreteri Guterres tarafından 27-29 Nisan 2021 tarihleri arasında, İsviçre'nin Cenevre kentinde, KKTC, GKRY, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin katılımıyla 5+BM formatında gayri resmi bir toplantı düzenlenmiş ancak toplantı sonunda müzakerelere başlamak için yeterli ortak zemin bulunamadığı açıklanmıştır.[653]

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının dolaylı tarafı ancak önemli aktörü olan Mısır, diplomasi sürecinin bir diğer odak noktasını oluşturmuştur. Türkiye Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu uzun yıllardan sonra Mart 2021'de iki ülke diplomatları arasında ön koşulsuz görüşmeler yürütülmeye başlandığı açıklamıştır.[654]

Uyuşmazlığın 2021 yılı diplomasi ve müzakere zeminindeki gelişmeleri açısından 25-26 Mart 2021 tarihlerinde yapılan AB Konseyi Zirvesi önemli bir aşama oluşturmuştur. Hatırlanacağı üzere, Doğu Akdeniz krizlerinin devam ettiği süreçte yapılan Ekim ve Aralık 2020 AB Konseyi zirvelerinde, Türkiye'ye yönelik yaptırım önerileri şiddetleri artarak gündeme

---

[648] "Başkan Erdoğan, Miçotakis'le görüşmenin detaylarını açıkladı", Haber7, 15.06.2021, https://video.haber7.com/video-galeri/188268-baskan-erdogan-micotakisle-gorusmenin-detaylarini-acikladi, (17.06.2021).

[649] Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın'ın 25 Ocak 2021 tarihinde Twitter hesabından yaptığı açıklama, https://twitter.com/ikalin1/status/1353703290710732802, (29.01.2021).

[650] "Greece, Turkey getting ready for 61st round of talks", **Ekathimerini**, 16.01.2021, https://www.ekathimerini.com/261320/article/ekathimerini/news/greece-turkey-getting-ready-for-61st-round-of-talks, (29.01.2021).

[651] "Greece and France ink $3 billion contract for Rafale fighter jets", **DefenseNews**, https://www.defensenews.com/global/europe/2021/01/25/greece-and-france-ink-3-billion-contract-for-rafale-fighter-jets/, (29.01.2021).

[652] "Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ve Yunanistan Dışişleri Bakanı Nikos Dendias canlı yayında atıştı", **Cumhuriyet**, 15.04.2021, https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/disisleri-bakani-mevlut-cavusoglu-ve-yunanistan-disisleri-bakani-nikos-dendias-canli-yayinda-atisti-1828464, (17.04.2021).

[653] "BM Genel Sekreteri Guterres: Kıbrıs görüşmelerinde ortak zemin bulamadık", **Euronews**, 29.04.2021, https://tr.euronews.com/2021/04/29/bm-genel-sekreteri-guterres-k-br-s-gorusmelerinde-ortak-zemin-bulamad-k, (14.06.2021).

[654] "Mısır ile ilk diplomatik temas: Ön koşulsuz görüşüyoruz", **TRTHABER**, 12.03.2021, https://www.trthaber.com/haber/gundem/misir-ile-ilk-diplomatik-temas-on-kosulsuz-gorusuyoruz-563852.html, (17.04.2021).

gelmiş ancak nihai bir kararın alınması Mart 2021 zirvesine bırakılmıştı. Zirve öncesinde Türkiye ile Yunanistan arasında başlayan görüşmeler ve Doğu Akdeniz'de herhangi bir sismik araştırma faaliyetinde bulunulmamasının da etkisiyle Mart 2021 Zirvesi'nden de Türkiye'ye yönelik herhangi bir yaptırım kararı çıkmamıştır. Zirve sonuç bildirgesinde Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de yeni faaliyetlere girişmemesi şartıyla Gümrük Birliği Anlaşması'nın güncellenmesi, düzensiz göç, vize serbestisi konularında iş birliğinin süreceğine ilişkin ifadelere[655] yer verilmesi ise AB'nin Türkiye'ye yönelik havuç-sopa politikasının devamı olarak yorumlanabilir. Bu zirvenin ardından AB Konseyi Başkanı Michel ile AB Komisyonu Başkanı Von der Leyen 6 Nisan 2021'de Türkiye'ye gelerek Cumhurbaşkanı Erdoğan ile görüşmüşlerdir.[656]

AB ile yeni ABD Yönetimi arasında yeniden geliştirilmeye çalışılan Avrupa-Atlantik ilişkilerin konu başlıklarından birinin, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığı ve Türkiye'nin bu uyuşmazlıktaki tutum ve davranışları olduğu görülmektedir. AB Konseyi'nin Aralık 2020 Zirvesi Sonuç Bildirgesinde yer alan Türkiye konusunda iş birliği yapma çağrısının ABD Yönetimi'nde karşılık bulduğunu gösteren işaretler de mevcuttur. ABD Başkanı'nın Ulusal Güvenlik Danışmanının AB Komisyonu Başkanı ile gerçekleştirdiği telefon görüşmesi sonrasında yapılan yazılı açıklamada, ABD ve AB'nin, Çin ve Türkiye de dahil olmak üzere ortak endişe yaratan konularda birlikte çalışmaya karar verdikleri ifadelerine yer verilmiştir.[657]

Bu gelişmeler çerçevesinde, uyuşmazlıkta 2018-2020 dönemindeki hareketli ve gerilimli aksiyon döneminden 2021 yılında kırılgan bir diplomasi ve müzakere sürecine geçildiği gözlenmektedir. Bu diplomasi sürecinin uyuşmazlık açısından verimli sonuçlar yaratıp yaratmayacağı belirsizliğini korurken tarafların -genel itibariyle- yeni krizler meydana gelmesine yol açabilecek sismik araştırma ve sondaj faaliyetlerinden kaçındıkları izlenmektedir. Özellikle Türkiye, Doğu Akdeniz'de MTA Oruç Reis ile gerçekleştirdiği sismik araştırma faaliyetlerini üzerinde ihtilaf olmayan alanlarda sürdürmektedir.

Öte yandan söz konusu süreç içerisinde uyuşmazlıkta tarafların pozisyonlarını koruduklarını gösteren iki olay meydana gelmiştir. Birinci olayda L'Atalante isimli Fransa bayraklı araştırma gemisinin Girit güneybatısında Yunanistan-Mısır MEB Sınırlandırma Antlaşması ile belirlenen bölgede bir kısmı Türk kıta sahanlığı içinde kalan bir sahada 16-18 Nisan 2021 tarihleri arasında araştırma yapacağına ilişkin olarak 15 Nisan 2021 tarihinde Yunanistan NAVTEX istasyonu tarafından bir duyuru yayımlanmıştır. Söz konusu faaliyet Türkiye'nin diplomatik girişimleri ve deniz kuvvetleri faaliyetleri ile önlenmiştir.[658]

---

[655] Statement of the Members of the European Council, SN 18/21, Brussels, 25 March 2021, https://www.consilium.europa.eu/media/48976/250321-vtc-euco-statement-en.pdf, (17.04.2021)

[656] "AB'den Türkiye'ye önemli ziyaret", **TRTHABER**, 06.04.2021, https://www.trthaber.com/haber/gundem/abden-turkiyeye-onemli-ziyaret-570432.html, (17.04.2021).

[657] Statement by NSC Spokesperson Emily Horne on National Security Advisor Jake Sullivan's Call with Head of Cabinet Bjoern Seibert of the European Commission, January 28, 2021, https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/01/28/statement-by-nsc-spokesperson-emily-horne-on-national-security-advisor-jake-sullivans-call-with-head-of-cabinet-bjoern-seibert-of-the-european-commission/, (29.01.2021).

[658] "Akdeniz'de sismik araştırma hamlesi ardından Fransız ve Yunan elçiler Dışişleri'ne çağrıldı", **Cumhuriyet,** 20.04.2021, https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/akdenizde-sismik-arastirma-hamlesi-ardindan-fransiz-ve-yunan-elciler-disislerine-cagrildi-1829385, (14.10.2021).

İkinci olayda, Nautical Geo isimli Malta bayraklı araştırma gemisinin Kıbrıs Adası batısında önemli bir bölümü Türk kıta sahanlığı içinde yer kalan bir sahada araştırma yapacağına ilişkin olarak 29 Eylül 2021 tarihinde bir duyuru yayımlanmıştır. Türkiye tarafından bölgenin Türk kıta sahanlığında olduğu ve Türkiye'den izin alınması gerektiği yönünde yapılan ilanlara rağmen Türk kıta sahanlığına izinsiz giren gemi 03 Ekim 2021 tarihinde Türk Deniz Kuvvetleri unsurları tarafından kıta sahanlığı dışına çıkarılmıştır.[659]

3.1.7. Gelecekte Kriz Yaratma Olasılığı Yüksek Durumlar

Bugüne kadar yaşanan krizlerin dinamikleri, belirli gelişmeler olduğu takdirde yeni ve daha şiddetli krizler ile karşı karşıya kalınabileceğinin işaretlerini vermektedir. Bu kapsamda, yeni krizler yaratma olasılığının yüksek olduğu değerlendirilen durumlar şunlardır:

GKRY'nin ihtilaflı sahalarda, özellikle Türkiye kıta sahanlığı ile örtüşen ruhsat sahalarında sismik araştırma/sondaj girişimlerinde bulunması:

GKRY'nin verdiği ruhsatlar çerçevesinde, özellikle de Türkiye'nin BM'ye sınırlarını bildirdiği kıta sahanlığı ile örtüşen 1, 4, 5, 6 ve 7 numaralı ruhsat sahalarında yapılabilecek sismik araştırma ve sondaj girişimlerinin Türkiye tarafından önlemeye maruz kalması ve bu durumun yeni krizleri tetiklemesi olası görülmektedir.

Yunanistan-Mısır MEB Sınırlandırma Antlaşmasının 28^0 D boylamı doğusuna genişletilmesi:

Yunanistan-Mısır MEB sınırlandırma antlaşması, 26^0 – 28^0 doğu (D) boylamları arasını kapsayan, Yunanistan'ın Girit, Çoban, Kerpe ve Rodos adaları ile Mısır kıyıları arasındaki bölgeyi esas alan, ancak Meis Adası'nı kapsam dışı bırakan sınırlı bir anlaşmadır (Şekil 2.21). Anlaşma metninde yer alan "anlaşmanın gelecekte genişletilmeye açık olduğu" ifadesinin, özellikle Yunanistan açısından bölgedeki iddialarına azami ölçüde destek sağlayabilmek için önem taşıdığını ifade etmek mümkündür. Anlaşmanın Meis Adası'nı kapsamına alacak biçimde 28^0 D boylamı doğusuna genişletilmesinin, Türkiye tarafından bölgedeki hak ve çıkarlarına yönelik daha büyük bir tehlike olarak algılanacağı kuvvetle muhtemeldir. Bunun da ötesinde, Yunanistan'ın anlaşma yapabilmek adına bu bölgede Mısır'a ödün vermesi ve Mısır'ın deniz yetki alanlarının Türkiye ile Mısır kıyıları arasındaki ortay hattın ötesine geçmesi halinde, bugüne kadar var olmayan bir Türkiye-Mısır deniz yetki alanları anlaşmazlığı da ortaya çıkabilecektir.

[659] "Kıta sahanlığını izinsiz ihlal eden araştırma gemisine müdahale", **Anadolu Ajansı**, 04.10.2021, https://www.aa.com.tr/tr/gundem/kita-sahanligini-izinsiz-ihlal-eden-arastirma-gemisine-mudahale/2382286, (14.10.2021).

Yunanistan'ın Girit doğusu/güneydoğusunda hidrokarbon araştırma ruhsat sahaları belirleyerek ihaleye çıkması:

Yunanistan'ın 2014 yılında hidrokarbon arama ve işletme hakları için ihaleye çıktığı ruhsat sahaları (Şekil 2.18), Girit Adası güneyinde 026^0 15' D boylamına kadar olan alanları kapsamakta, Girit Adası'nın doğu/güneydoğusunda ihaleye açılmış bir alan bulunmamaktadır. Yunanistan'ın Mısır ile yaptığı anlaşmaya istinaden bu bölgede yeni ruhsat sahaları belirleyerek ihaleye çıkması halinde, Türkiye'nin Libya ile yaptığı anlaşma sonrasında Mayıs 2020'de TPAO'ya ruhsat verdiği sahalar (Şekil 2.20) üst üste gelebilecektir. Bu bölge, yaşanabilecek bir kriz durumunda güç projeksiyonu açısından, Yunanistan'ın Girit'teki deniz ve hava üsleri ile hava savunma sistemleri tarafından daha kolay ve kuvvetli desteklenebilecek bir bölge niteliği taşımaktadır.

Yunanistan'ın ihtilaflı sahalarda sismik araştırma/sondaj girişimlerinde bulunması:

Yunanistan'ın tedarik edeceği ya da kiralayacağı gemilerle Türkiye'nin BM'ye sınırlarını bildirdiği kıta sahanlığı üzerinde sismik araştırma/sondaj yapma girişiminde bulunması ve bu gemilerine savaş gemileri ile refakat etmesi halinde, Türkiye'nin araştırma faaliyetlerini önlemek üzere yapabileceği girişimler sonucunda yeni krizler yaşanabilecektir.

Türkiye'nin Yunanistan ile ihtilaflı sahalarda, özellikle 28^0 D boylamı batısında yeniden sismik araştırmalara başlaması:

Tarafların uyuşmazlığa ilişkin tutumlarında bugüne kadar herhangi bir değişme görülmediğinden, Türkiye'nin ihtilaflı sahalarda yeni sismik araştırmalara başlaması halinde, 2018-2020 dönemindeki krizlerin benzerleriyle yeniden karşılaşılması olasıdır. Türkiye'nin bugüne kadar 28^0 D boylamı doğusunda yaptığı sismik araştırma faaliyetlerinde gerginlik düzeyi taraflarca belli bir eşik seviyesinin altında tutulabilmiştir. 28^0 D boylamı batısında gerçekleştirilecek sismik araştırma faaliyetlerinin ise uyuşmazlıkta yeni bir aşama olarak algılanabileceği ve en azından başlangıçta alışılan şiddet düzeyinin üzerinde bir kriz yaşanma ihtimalini barındırdığı değerlendirilmektedir.

Türkiye'nin daha önce sismik araştırma yaptığı ihtilaflı sahalarda sondaja başlaması:

Hidrokarbon arama çalışmalarında yöntemsel olarak, sismik araştırma faaliyetlerini rezerv potansiyeli belirlenen bölgelerde gerçekleştirilen sondaj çalışmaları izlemektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin 2018-2020 yılları arasında Doğu Akdeniz'de sismik araştırma gerçekleştirdiği alanlarda bir hidrokarbon potansiyeli tespit edilmiş ise bu potansiyelin gerçeklenmesi için sondaj çalışmaları yapılması gerekebilecektir. Olası bir sondaj faaliyetinin Yunanistan açısından kendi haklarına yönelik daha büyük bir tehdit olarak algılanması ve bu durumun yeni ve daha şiddetli bir kriz yaratması muhtemel görülmektedir.

3.2. Toplanan Verilerin Analizi

Bu kısımda, incelediğimiz uyuşmazlığa ilişkin oluşturulan veri setleri ve derlenen diğer sayısal bilgiler, birinci bölümde yer verilen savaş ve kriz çalışmaları literatürünün bugüne kadar ulaştığı sonuçlar çerçevesinde belirlenen 14 bağlamsal değişkene (*contextual variables*) göre yorumlanmaktadır.

3.2.1. Siyasi Rejimin Türü *(Regime Type)*

Çatışma ve savaş çalışmaları alanında Demokratik Barış Teorisi üzerinde yapılan çok sayıda araştırma sonucunda, teorinin bazı önermeleri ampirik olarak doğrulanmıştır. Buna göre iki demokratik devletin birbirleriyle savaşma olasılığı, biri demokratik diğeri otoriter ya da her ikisi de otoriter iki devletin savaşma olasılığından düşüktür. O halde Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının doğrudan taraflarını oluşturan Türkiye-Yunanistan ve Türkiye-GKRY ikililerinin demokrasi düzeylerinin incelenmesi uyuşmazlığın yaratabileceği şiddet düzeyi konusunda bazı fikirler geliştirmemize yardımcı olabilir.

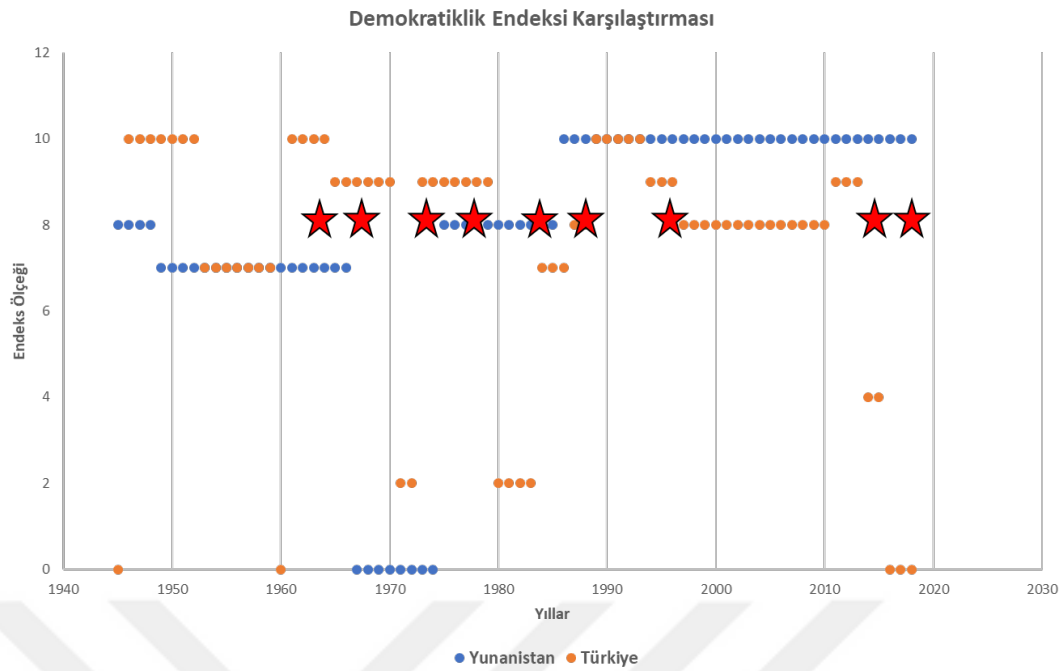
Türkiye-Yunanistan ikilisinin 1945-2018 dönemine ait[660] demokrasi endeksi karşılaştırması ve bu dönem içerisinde iki ülke arasında yaşanan uluslararası krizler[661] Grafik 3.1'de gösterilmiştir.

[660] Türkiye'de çok partili siyasi yaşama 1945 yılında geçilmesi ve Yunanistan'da II. Dünya Savaşı sonrasında siyasi düzenin yeniden kurulması nedeniyle 1945 yılı başlangıç noktası, kaynak olarak kullanılan POLITY V Endeksindeki son veriler 2018 yılına ait olduğundan 2018 yılı bitiş noktası olarak kabul edilmiştir.

[661] Uluslararası krizler belirlenirken International Crisis Behaviour (ICB) Projesinin kriz listesi esas alınmış, bu çalışmada Doğu Akdeniz krizleri olarak tanımladığımız krizler bu listeye eklenmiştir. Bkz. ICB Project Örün Sitesi, https://sites.duke.edu/icbdata/data-collections/, (27.04.2021).

Kriz Listesi:

1. 1963 Kıbrıs Krizi I (ICB Listesi), 2. 1967 Kıbrıs Krizi II (ICB Listesi), 3. 1974 Kıbrıs Krizi III (ICB Listesi), 4. 1976 Ege Denizi Krizi I (ICB Listesi), 5. 1984 Ege Denizi Krizi II (ICB Listesi), 6. 1987 Ege Denizi Krizi III (ICB Listesi), 7. 1996 Ege Denizi Krizi IV (ICB Listesi), 8. 2018 Doğu Akdeniz Krizi II (yeni eklenen).

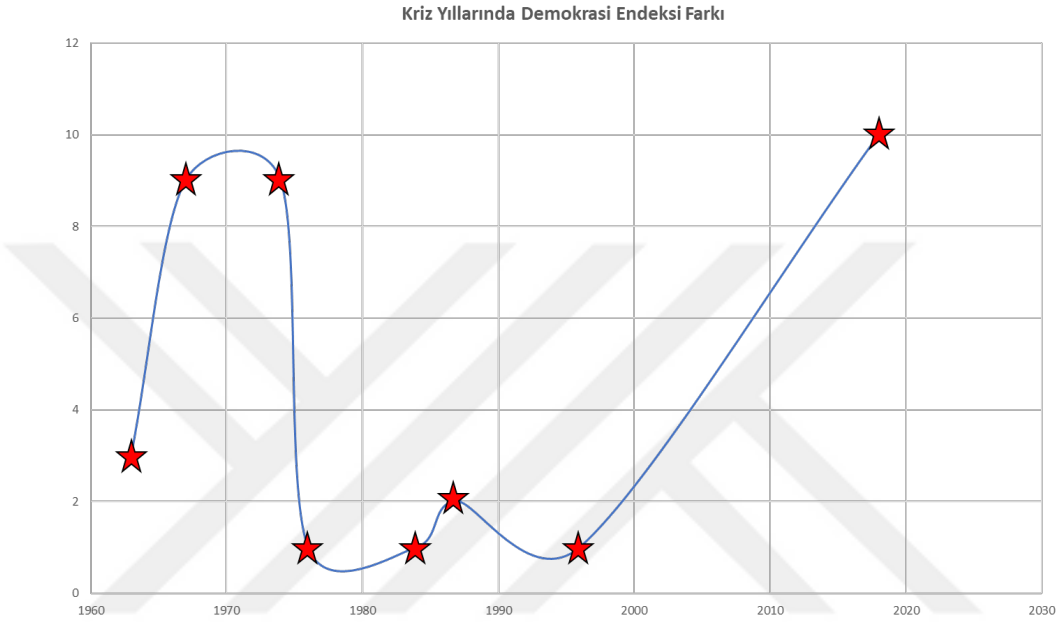
Grafik 3.1: Türkiye-Yunanistan Demokrasi Endeksi Karşılaştırması (1945-2018)[662]

Türkiye-Yunanistan ikilisinin 1945 yılından bugüne yaşadığı uluslararası krizler ile yönetimlerinin demokratiklik derecesi arasında doğrudan bir bağlantı kurmak mümkün görülmemektedir. Zira söz konusu ülkeler demokrasi endeksleri yüksek olduğunda da düşük olduğunda da askerî çatışma olasılığı yüksek krizler yaşamaya devam etmektedirler. Durumun daha iyi açıklanabilmesi maksadıyla iki ülkenin kriz yaşadıkları yıllardaki demokrasi endekslerinin farkı Grafik 3.2'de gösterilmiştir. Buna göre, yaşanan krizlerin beşinde (1963 Kıbrıs Krizi I, 1976 Ege Denizi Krizi I, 1984 Ege Denizi Krizi II, 1987 Ege Denizi Krizi III, 1996 Ege Denizi Krizi IV) iki ülke arasında görece az bir demokrasi endeksi farkı bulunurken, üçünde (1967 Kıbrıs Krizi II, 1974 Kıbrıs Krizi III, 2018 Doğu Akdeniz Krizi II) demokrasi endeksi farkı yüksektir. Demokrasi endeksi farkının az olduğu beş krizde her iki ülke de yüksek demokrasi puanına sahipken, demokrasi farkının fazla olduğu üç krizde taraflardan birinin demokrasi puanı düşüktür. İki devlette de iktidar ister demokratik ister askerî ya da otoriter olsun, kriz ve askerî çatışma yaşama olasılığının yüksek düzeyde kalmaya devam etmesini, iki ülke arasındaki uzatılmış çatışma durumunu destekleyen bir gösterge olarak değerlendirmek mümkündür. Bu konuya, aşağıda, taraflar arasında geçmişte çatışma olma durumuna ilişkin veriler değerlendirilirken ayrıntılarıyla değinilecektir.

Kıbrıs Sorunu'na ilişkin üç krizi ayrık tuttuğumuzda, ele aldığımız dönemde Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan uluslararası krizlerin tümü Ege Denizi ve Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları uyuşmazlıklarından kaynaklanmıştır. Dolayısıyla bu kriz listesinin ve kriz yaşanma olasılığının iktidarın niteliğinden büyük ölçüde bağımsız olduğu bulgusunun işaret ettiği bir diğer boyut, Ege Denizi ve Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları meselelerinin her

662 POLITY V Endeksi verilerden derlenmiştir. Polity5 Project, Political Regime Characteristics and Transitions, 1800-2018, https://www.systemicpeace.org/inscrdata.html, (17.01.2021).

iki devlet tarafından da yüksek önem atfedilen sorunlar olduklarıdır. Birinci bölümde de değinildiği üzere, sorunların önem derecesi ile sorunların yaratabileceği şiddet düzeyi arasında doğrusal bir ilişki mevcuttur. Bu haliyle *Hensel v.d.nin*[663] genel sınıflandırması içerisinde, devletin kara ülkesi (toprak) ile ilgili sorunların ardında, ikincil önemde tasnif edilen deniz yetki alanlarına ilişkin anlaşmazlıkların, Türkiye ve Yunanistan açısından birincil derecede önem taşıyan sorunlar olduğu da öne sürülebilir. Bu durum, Türkiye ile Yunanistan arasındaki deniz yetki alanlarına ilişkin uyuşmazlıkların şiddet düzeyi yüksek krizler üretme potansiyeline işaret etmektedir.

Grafik 3.2: Türkiye-Yunanistan Krizlerinde Demokrasi Endeksi Farkı (1963-2018)[664]

Türkiye-GKRY ikilisinin 1960-2018 dönemindeki[665] demokrasi endeksi karşılaştırması ve incelenen zaman dilimi içerisinde yaşanan uluslararası krizler[666] Grafik 3.3'te gösterilmiştir. Türkiye-Yunanistan ikilisi arasındaki ilişkiye benzer biçimde, Türkiye ile GKRY arasındaki krizlerde de her iki ülkedeki yönetimlerin demokratiklik derecesi ile krizler arasında doğrudan bir bağlantı saptanamamaktadır. Ele alınan beş krizden ikisinde (1967 Kıbrıs Krizi II, 1998 S-300 Füze Krizi) demokrasi endeksi farkı az ve her iki yönetiminin de demokrasi düzeyi yüksekken, üçünde (1963 Kıbrıs Krizi I, 1974 Kıbrıs Krizi III, 2018 Doğu Akdeniz Krizi I) demokrasi farkı yüksek ve taraflardan birinin demokrasi düzeyi düşüktür. Krizlerin üçünün konusu ülkesel ve etnik sorunlar (1963 Kıbrıs Krizi I, 1967 Kıbrıs Krizi II, 1974 Kıbrıs Krizi

[663] Hensel ve Diğerleri, s.123.

[664] POLITY V Endeksi verilerden derlenmiştir. Polity5 Project, Political Regime Characteristics and Transitions, 1800-2018, https://www.systemicpeace.org/inscrdata.html, (17.01.2021).

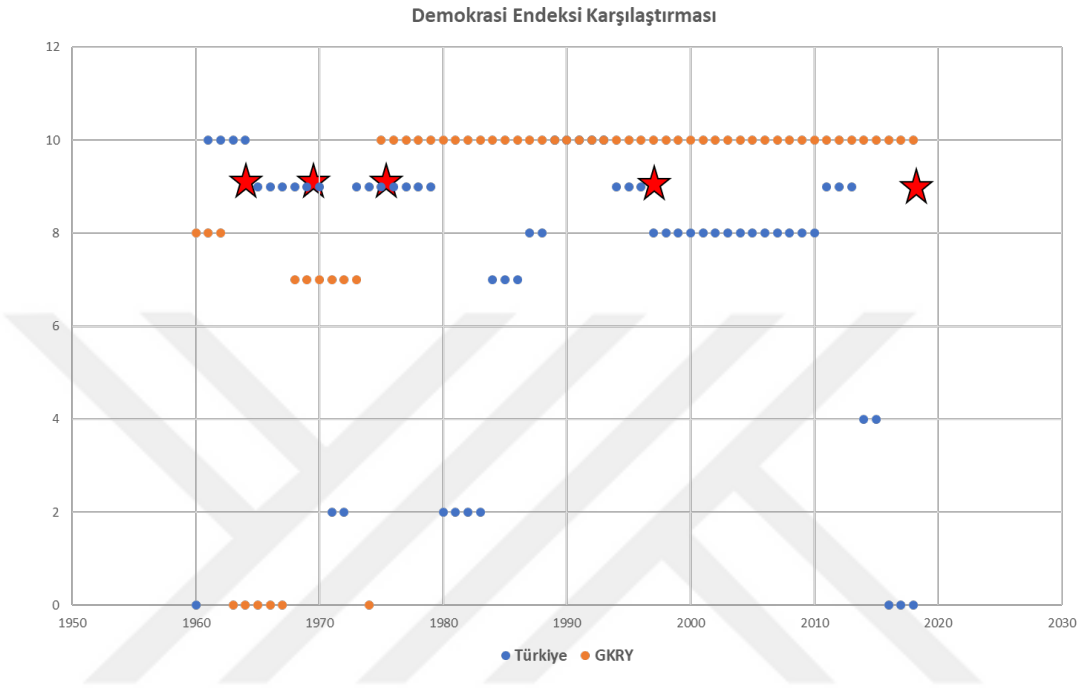
[665] Dönemin başlangıcı olarak 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması, bitişi olarak POLITY V Endeksinde son verilerin bulunduğu 2018 yılı alınmıştır.

[666] Uluslararası krizler belirlenirken International Crisis Behaviour (ICB) Projesinin kriz listesi esas alınmış, bu çalışmada Doğu Akdeniz krizleri olarak tanımladığımız krizler bu listeye eklenmiştir. Bkz. ICB Project Örün Sitesi, https://sites.duke.edu/icbdata/data-collections/, (27.04.2021).

Kriz Listesi:

1. 1963 Kıbrıs Krizi I (ICB Listesi), 2. 1967 Kıbrıs Krizi II (ICB Listesi), 3. 1974 Kıbrıs Krizi III (ICB Listesi), 4. 1998 S-300 Füze Krizi (ICB Listesi), 5. 2018 Doğu Akdeniz Krizi I (yeni eklenen).

III), birinin konusu güvenlik (1998 S-300 Füze Krizi) ve birinin konusu deniz yetki alanları uyuşmazlığı (2018 Doğu Akdeniz Krizi I) olarak sınıflandırılabilir. Dolasıyla taraflar arasındaki etkileşimlere büyük ölçüde yön veren, Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türklerin ana aktörleri olduğu, Türkiye ve Yunanistan'ın da tarafları arasında sayılabileceği bir uzatılmış çatışma durumunun mevcudiyetinden söz etmek mümkündür.

Grafik 3.3: Türkiye-GKRY Demokrasi Endeksi Karşılaştırması (1960-2018)[667]

[667] POLITY V Endeksi verilerden derlenmiştir. Polity5 Project, Political Regime Characteristics and Transitions, 1800-2018, https://www.systemicpeace.org/inscrdata.html, (17.01.2021).

3.2.2. Aldatıcı Çatışma *(Diversionary Conflict)*

Dış politika-iç politika bağlantısına vurgu yapan aldatma siyaseti ya da aldatıcı çatışma olgusu, iç siyasette çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalan siyasi liderlerin, özellikle de seçim dönemlerinde, seçmen kitlesini birleştirmek amacıyla dış sorunlar ve çatışma yaratmaya eğilimli olduklarını öne sürmektedir. Bu görüşe önemli eleştiriler getirildiği gibi bu alandaki ampirik araştırmaların sayısı da genel kabuller oluşturmak için yetersizdir. Öte yandan, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının doğrudan taraflarında, anlaşmazlığın süregeldiği 2000'li yıllar boyunca büyük ekonomik sorunlar, bazı iç karışıklıklar ve iktidar değişiklikleri yaşanmıştır. Bu durumda söz konusu iç siyaset gelişmelerinin uyuşmazlığın gelişimine ne gibi etkileri olduğu önemli bir soru haline gelmektedir.

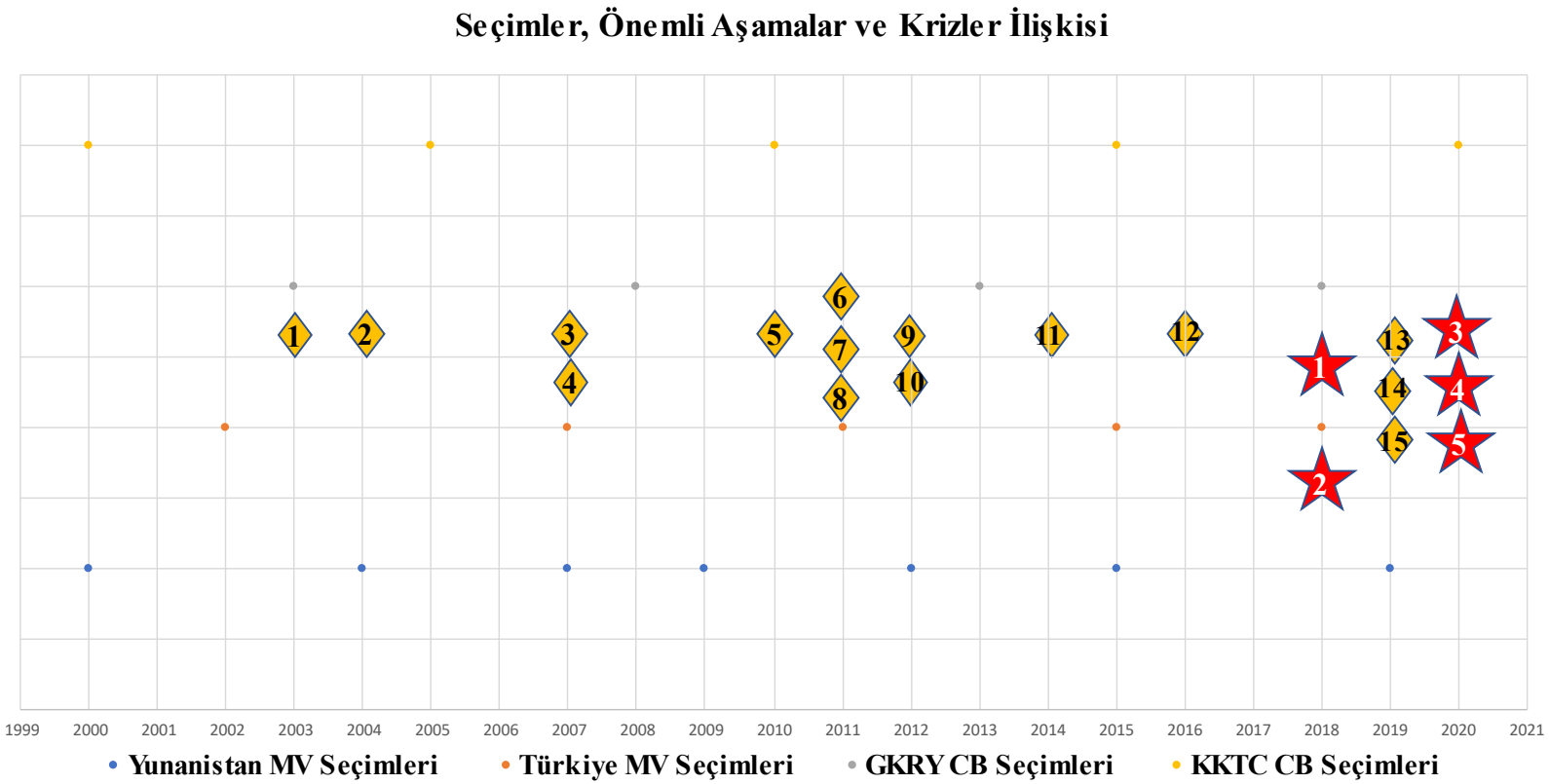
Uyuşmazlığın ortaya çıktığı ve giderek belirginleştiği 2000-2020 döneminde Türkiye[668], Yunanistan[669], KKTC[670] ve GKRY'de[671] yapılan parlamento ve cumhurbaşkanlığı seçimleri ile ayrıntıları Tablo 3.11'de yer alan uyuşmazlığın önemli aşamaları ve yaşanan krizler Grafik 3.4'te gösterilmiştir.

[668] T.C. Yüksek Seçim Kurulu Örün Sitesi, https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/1923-2011-MVSecimleri-Tuik.pdf, https://www.ysk.gov.tr/tr/milletvekili-genel-secim-arsivi/2644, (17.01.2021).

[669] Yunanistan Parlamentosu Örün Sitesi, https://www.hellenicparliament.gr/en/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Ekloges/Eklogika-apotelesmata-New/, (17.01.2021).

[670] Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Yüksek Seçim Kurulu Örün Sitesi, http://ysk.mahkemeler.net/index.php/secim-sonuclari/, (27.04.2021).

[671] https://www.electionguide.org/countries/id/57/, (17.01.2021).

Grafik 3.4: Uyuşmazlıkta Seçimler, Önemli Aşamalar ve Krizler (2000-2020)

KOD	TARİH	OLAY
O1	17 Şubat 2003	GKRY-Mısır MEB Sınırlandırma Antlaşması
O2	2 Nisan 2004	GKRY'nin MEB İlanı
O3	17 Ocak 2007	GKRY-Lübnan MEB Sınırlandırma Antlaşması
O4	4 Mayıs 2007	GKRY tarafından 1'inci tur ruhsat ihalesinin açılması
O5	17 Aralık 2010	GKRY-İsrail MEB Sınırlandırma Antlaşması
O6	19 Eylül 2011	GKRY ruhsatıyla ilk sondaja başlanması (12 no.lu saha)
O7	21 Eylül 2011	Türkiye-KKTC Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Antlaşması
O8	28 Eylül 2011	TPAO'nun KKTC ruhsatıyla Kıbrıs Adası etrafında ilk kez sismik araştırma yapması (Piri Reis gemisi)
O9	11 Şubat 2012	GKRY tarafından 2'nci tur ruhsat ihalesinin açılması
O10	Kasım 2012	Yunanistan-GKRY-İsrail Üçlü Zirvesinin kurulması
O11	Kasım 2014	Yunanistan-GKRY-Mısır Üçlü Zirvesinin kurulması
O12	24 Mart 2016	GKRY tarafından 3'üncü tur ruhsat ihalesinin açılması
K1	8-23 Şubat 2018	SAIPEM 12000 sondaj gemisinin engellenmesi (DA Krizi-1)
K2	18 Ekim 2018	Yunanistan tarafından BHP Gemisinin Engellenme Girişimi (DA Krizi-2)
O13	Ocak 2019	Doğu Akdeniz Gaz Forumunun kurulması
014	3 Mayıs 2019	TPAO'nun Kıbrıs Adası batısında ilk kez sondaj yapması
015	27 Kasım 2019	Türkiye-Libya Deniz Yetki Alanları Sınırlandırma Antlaşması
K3	21 Temmuz 2020	MTA Oruç Reis (MTAO)'in Sismik Araştırma Duyurusu (DA Krizi-3)
K4	6 Ağustos 2020-12 Eylül 2020	Yunanistan-Mısır MEB Sınırlandırma Antlaşması ve MTA Oruç Reis Gemisinin Sismik Araştırmalara Başlaması (DA Krizi-4)
K5	11 Ekim-29 Kasım 2020	MTAO'nun Sismik Araştırmalara Devam Etmesi (DA Krizi-5)

Tablo 3.11: Uyuşmazlıkta Önemli Olaylar (O) ve Uluslararası Kriz Durumları (K)

GKRY ile Mısır arasındaki MEB sınırlandırma antlaşmasının tarihi olan 2003 yılı başlangıç tarihi olarak alındığında, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Kasım 2002'de yapılan milletvekili seçimlerinden bu yana iktidarda bulunduğu ve Türkiye'de iktidar değişikliği yaşanmadığı görülmektedir. Bu haliyle Türkiye, uyuşmazlık boyunca iktidar değişikliği yaşamamış tek ülke konumundadır. Bunun yanında bu süreç içerisinde Türkiye'de 2007 yılında Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesine ilişkin anayasa değişikliği ve halkoylaması, 2016 yılında 15 Temmuz Darbe Girişimi, 2017 yılında Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçişi içeren anayasa değişikliği ve halkoylaması [672] gibi önemli siyasi gelişmeler de yaşanmıştır.

Türkiye'deki seçim ve halkoylaması dönemleriyle Doğu Akdeniz uyuşmazlığının evreleri arasında bağlantı tespit edilememektedir. Öncelikle Türkiye, ikinci bölümde uyuşmazlığın gelişimi anlatılırken vurgulandığı üzere uyuşmazlığın büyük bölümünde olayların başlatıcısı olmamış, hukuki bildirimlerle ve zaman zaman donanma varlığı göstererek reaksiyon veren bir tutum takınmıştır. Örneğin 21 Eylül 2011 tarihinde Türkiye ile KKTC arasında Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Antlaşması'nın yapılmasını (Olay-7), 19 Eylül 2011'de Noble Energy şirketinin GKRY tarafından ruhsat verilen 12 no.lu sahada sondaja başlamasının (Olay-6) bir sonucu olarak görmek mümkündür. Türkiye uyuşmazlıkta daha aktif davranış göstermeye, GKRY tarafından 2012 yılında 2'nci ruhsat ihalesinin (Olay-9) yapılarak 2, 3, 9, 10 ve 11 no.lu sahalarda çok uluslu enerji şirketlerine ruhsat verilmesinin ardından, TPAO bünyesine sismik araştırma ve sondaj gemilerinin katılmasıyla başlamıştır. Bu bakımdan Barbaros Hayreddin Paşa (BHP) sismik araştırma gemisinin TPAO tarafından 2013 yılında satın alınması önemli bir aşama oluşturmuştur.[673] Dolayısıyla 2013 yılına kadar Doğu Akdeniz uyuşmazlığının Türk kamuoyunda görünürlüğünün görece düşük olduğunu ifade etmek mümkündür. Sonraki süreçte, Türkiye'nin inisiyatifi elinde bulundurduğu, BHP gemisinin Ekim 2018'deki sismik araştırmaları (DA Krizi-2), Kasım 2019 tarihli Libya ile deniz yetki alanları sınırlandırma anlaşması (Olay-15) ya da MTA Oruç Reis gemisinin Ağustos-Kasım 2020 arasındaki sismik araştırmaları (DA Krizi-3, DA Krizi-4, DA Krizi-5) gibi olay ve krizler, Türkiye'de seçim ortamının olmadığı zamanlarda gerçekleşmiştir.

Uyuşmazlık kapsamında ele aldığımız 2000-2020 döneminde Yunanistan'da, 2000-2004 arasında PASOK, 2004-2009 arasında Yeni Demokrasi, 2009-2011 arasında PASOK, 2012-2015 yılları arasında Yeni Demokrasi-PASOK koalisyonu, 2015-2019 yılları arasında olan SYRIZA-ANEL koalisyonu hükümeti oluşturmuş, son olarak 2019 yılında yapılan seçimleri kazanan Yeni Demokrasi Partisi halen iktidarda bulunmaktadır. Muhafazakâr Yeni Demokrasi ve merkez sol PASOK, Yunan siyasal sisteminde 1970'lerden bu yana hâkim konumda bulunan ve iktidarın birinden diğerine geçtiği siyasal partilerdir. [674] Bu iki parti, 2015-2019 arasındaki dört yıl hariç, uyuşmazlığın tamamında tek başlarına ya da koalisyon halinde iktidarda yer almışlardır. Yunanistan-GKRY-İsrail (Olay-10) ve Yunanistan-GKRY-Mısır (Olay-11) üçlü zirveleri Yeni Demokrasi-PASOK koalisyonu döneminde kurulmuştur.

---

[672] T.C. Yüksek Seçim Kurulu Örün Sitesi, Halkoylaması Arşivi, https://www.ysk.gov.tr/tr/halkoylamasi-arsivi/2648, (28.04.2021).

[673] Gürdeniz, **Mavi Vatan'ın Güney Cephesi: Doğu Akdeniz**, s.115.

[674] Aristides N. Hatzis, "A Political History of Modern Greece, 1821-2018", **Encyclopedia of Law and Economics,** January 2019, Springer, s.11-12.

Radikal sol akımların birleşmesiyle oluşan SYRIZA, Yunanistan'ın 2008 yılındaki küresel finans krizinden sonra yaşadığı uzun süreli ekonomik bunalımın etkisiyle 2015 yılında seçimi kazanmıştır. SYRIZA'nın iktidara gelmesi, başlangıçta geleneksel dış politika çizgisinin dışına çıkılıp çıkılmayacağı konusunda endişe yaratsa da SYRIZA'nın aşırı sağ ANEL Partisi ile koalisyon kurması ve bu partinin Türkiye karşıtı tutumu ile bilinen başkanı Kammenos'un savunma bakanlığına getirilmesi, dış politikada önemli değişiklikler olmayacağının işaretini vermiştir.[675] Nitekim SYRIZA-ANEL koalisyonu döneminde, önceki dönemde kurulan üçlü iş birliği girişimleri ilerletilerek sürdürülmüş ve 18 Ekim 2018'de BHP araştırma gemisinin bir Yunan savaş gemisi tarafından engellenme girişimi (DA Krizi-2) gerçekleşmiştir. Dolayısıyla Doğu Akdeniz politikasında bir devamlılıktan söz edilebilir.

Uyuşmazlığın giderek tırmandığı, 2019-2020 döneminde iktidarda Temmuz 2019 seçimlerinin galibi Yeni Demokrasi bulunmuştur. Bu dönemde, Türkiye-Libya Deniz Yetki Alanları Sınırlandırma Antlaşması (Olay-15), MTA Oruç Reis Gemisinin Sismik Araştırma Duyurusu (DA Krizi-3), Yunanistan-Mısır MEB Sınırlandırma Antlaşması ve MTA Oruç Reis Gemisinin Sismik Araştırmalara Başlaması (DA Krizi-4) ve MTA Oruç Reis Gemisinin Sismik Araştırmalara Devam Etmesi (DA Krizi-5) olay ve krizleri gerçekleşmiştir.

Bu çerçevede, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığındaki gelişmelerin Yunanistan'da da Türkiye de olduğu gibi, aldatma siyasetinin bir uzantısı olmadığı değerlendirilmektedir. SYRIZA gibi Yunanistan siyaseti bakımından sıra dışı bir partinin iktidarı döneminde dahi Yunanistan'ın uyuşmazlıktaki tutumunun değişmemesi, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının Kıbrıs ve Ege meselelerinde olduğu gibi, iç siyaset üzerinde mutlaka etkisi olan fakat aynı zamanda süreklilik kazanan temel bir güvenlik ve dış politika konusu haline geldiği izlenimi oluşturmaktadır.

Konuyu GKRY açısından ele aldığımızda, uyuşmazlığın sürdüğü 2000'li yılların ilk iki on yılı içerisinde, GKRY'nin iç siyasetini belirleyen temel unsurlar; 2008 yılındaki küresel finans krizi ile başlayan, GKRY'nin en büyük iki bankasının iflasına ve ekonomisinin çökmesine neden olan ekonomik bunalım ile Kıbrıs Sorunu'dur. 2011 yılında kredi notu hızla düşürülen ve uluslararası finans sisteminden dışlanan GKRY, Avrupa İstikrar Mekanizması'ndan[676] yardım istemiştir. Troyka[677] ile görüşmeler 2012 yılında başlamış ancak programın uygulanması 2013 Cumhurbaşkanlığı seçimleri sonrasına bırakılmıştır. 2008-2012 döneminde ekonomik krizden çıkmak için etkin önlemler geliştirilememesi, iktidardaki merkez sol AKEL (*Anorthotiko Komma Ergazomenou Laou*) partisinin seçimleri kaybetmesine yol açmış, merkez sağ Demokratik Hareket (DISY)'in adayı Anastasiades 2013 yılında Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Seçimlerinden sonra, halk üzerine büyük yükler getiren sıkı bir

[675] Ioannis N. Grigoriadis, "The Foreign Policy Of Greece's Syriza-Anel Coalition Government: An Early Appraisal", **Notes Internacionals**, CIDOB Barcelona Centre for International Affairs, 119, May 2015, https://www.cidob.org/en/publications/publication_series/notes_internacionals/n1_119_the_foreign_policy_of_greece_s_syriza_anel_coalition_government_an_early_appraisal/the_foreign_policy_of_greece_s_syriza_anel_coalition_government_an_early_appraisal, (29.04.2021).

[676] Avrupa İstikrar Mekanizması (European Stability Mechanism), Euro bölgesinde ağır ekonomik sorunlarla karşı karşıya olan devletlere finansal destek sağlamak üzere kurulmuştur. Şimdiye kadar GKRY, Yunanistan, İrlanda, İspanya ve Portekiz'e kredi sağlamıştır. **European Stability Mechanism Örün Sitesi**, https://www.esm.europa.eu/assistance/lending-toolkit, (02.05.2021).

[677] Avrupa Komisyonu, Avrupa Merkez Bankası ve Uluslararası Para Fonu'ndan oluşan, küresel ekonomik kriz nedeniyle sorunlar yaşayan Avrupa ülkelerine finansal destek programları sağlayan organizasyondur.

ekonomik bir istikrar programı olarak uygulanmaya başlanmıştır. 2016'daki parlamento seçimlerinden önce Troyka ile yapılan anlaşma sona ermiş ve 2013-2016 döneminde ekonomide sağlanan göreli iyileşme Demokratik Hareket (*Dimokratikos Synargemos*-DISY)'in oy kaybı yaşamakla birlikte seçimlerden birinci parti olarak çıkmasını sağlamıştır.[678] Bu seçimlerde dikkat çeken nokta ise seçime katılım oranlarının tarihin en düşük seviyelerinde gerçekleşmesi ve aşırı-sağ oylardaki yükseliştir.[679] Bu seçim sonucunda, Kıbrıs'ta iki-bölgeli, iki-toplumlu federasyon formülüne karşı olan partilerin sayısı 6'ya ve oyları tüm seçmenlerin yaklaşık %25'ine, oy kullanan seçmenlerin yaklaşık %35'ine yükselmiştir.[680] 2018 yılının Şubat ayında Anastasiades yeniden Cumhurbaşkanı seçilirken, yıl sonuna doğru yaptığı açıklamada, Kıbrıs Müzakerelerinin özünü temsil eden Kıbrıs Türklerinin siyasi eşitliğini göz ardı ederek, iki-bölgeli, iki-toplumlu federasyon formülü yerine zayıf bir merkezi yönetime sahip gevşek federasyon önermiştir.[681]

GKRY iç siyasetinde bu önemli değişimler yaşanmakla birlikte, ikili anlaşmalar ve tek taraflı bildirimler ile Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığını tetikleyen, arama ve işletme ruhsatlarıyla daha da derinleşmesine yol açan siyasette ise süreklilik göze çarpmaktadır. 2008-2013 döneminde Hrisyofyas'ın Cumhurbaşkanlığı döneminde; GKRY-İsrail MEB Sınırlandırma Antlaşması (Olay-5), GKRY ruhsatıyla 12 no.lu sahada sondaja başlanması (Olay-6), GKRY tarafından 2'nci tur ruhsat ihalesinin açılması (Olay-9), Yunanistan-GKRY-İsrail Üçlü Zirvesi'nin kurulması (Olay-10) olayları meydana gelirken, 2013-2021 döneminde Anastasiades'in Cumhurbaşkanlığı döneminde; Yunanistan-GKRY-Mısır Üçlü Zirvesi'nin kurulması (Olay-11), GKRY tarafından 3'üncü tur ruhsat ihalesinin açılması (Olay-12), GKRY ruhsatıyla faaliyet gösteren SAIPEM 12000 sondaj gemisinin engellenmesi (DA Krizi-1) olay ve krizleri yaşanmıştır. Kıbrıs Adası etrafında bulunan hidrokarbon kaynaklarının ekonomiye kazandırılması, son on yılda ekonomik durumunda belirgin bir iyileşme sağlamayan ve 2019 yılındaki milli geliri 2007 yılının gerisinde olan GKRY için giderek daha büyük önem kazanmaktadır. Dolayısıyla GKRY'nin uyuşmazlıktaki eylem ve girişimlerinin, aldatma siyasetinin uzantısı olmaktan çok GKRY'nin iç ve dış siyasetin gündeminin en üst sıralarında yer alan temel bir meselenin yansımaları olduğu düşünülmektedir.

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığında, KKTC'nin, Türkiye'nin davranışı doğrultusunda uzun süre reaktif bir tutum takındığını, Kıbrıs Sorunu'nun çözümüne odaklandığını ifade etmek mümkündür. KKTC'de 2005-2010 arasında Talat, 2010-2015 arasında Eroğlu, 2015-2020 arasında Akıncı Cumhurbaşkanlığı yapmış ve Şubat 2021 yılında Tatar Cumhurbaşkanı seçilmiştir.[682] Bu süreç içerisinde hidrokarbon kaynaklarının paylaşımı konusunda Eroğlu ve Akıncı tarafından BM ve Rum tarafına öneriler sunulmuştur. Kaynakların ortak paylaşımı, ortak komisyon kurulması, paylaşım üzerinde anlaşma sağlanıncaya kadar

---

[678] Gregoris Ioannou and Giorgos Charalambous, "The Social and Political Impact of the Cyprus Economic Crisis (2010–2017)", **Friedrich Ebert Stiftung**, November 2017, s.3-7.

[679] "Post-Election Analysis of the Greek Cypriot Parliamentary Elections of 22 May 2016", 30.06.2016, **Turkish Policy Quarterly**, http://turkishpolicy.com/blog/15/post-election-analysis-of-the-greek-cypriot-parliamentary-elections-of-22-may-2016, (30.04.2021).

[680] Ioannou and Charalambous, s.9.

[681] Hubert Faustmann and Ahmet Sözen, "Cyprus: Political Developments and Data in 2018", **European Journal of Political Research**, Political Data Yearbook 58 (2019), 56–68, s.56-57, doi: 10.1111/2047-8852.12270.

[682] Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, https://kktcb.org/tr, (01.05.2021).

çalışmaların askıya alınması önerileri farklı iktidarlar döneminde dile getirilmiş ancak bunlar kabul görmemiştir.[683] Uyuşmazlığın seyrinde KKTC'nin karar ve eylemleri bağlamında, Eroğlu döneminde gerçekleşen Türkiye-KKTC Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Antlaşması (Olay-7), TPAO'nun KKTC ruhsatıyla Kıbrıs Adası etrafında ilk kez sismik araştırma yapması (Olay-8) olayları ile Akıncı döneminde gerçekleşen GKRY ruhsatıyla faaliyet gösteren SAIPEM 12000 sondaj gemisinin engellenmesi (DA Krizi-1) ve TPAO'nun Kıbrıs Adası batısında ilk kez sondaj yapması (Olay-14) olay ve krizleri önem taşır. Son olarak, 27-29 Nisan 2021 tarihlerinde Cenevre'de KKTC, GKRY, garantör ülkeler İngiltere, Türkiye ve Yunanistan ile BM'nin oluşturduğu 5+1 formatındaki gayri resmi görüşmelerde, Cumhurbaşkanı Tatar tarafından iki devletli çözüm görüşü açıklanmıştır. KKTC ve GKRY'nin görüşlerinin birbirlerinden uzaklaştığı bir dönemde yapılan bu görüşmeler sonucunda, BM Genel Sekreteri Guterrres tarafından resmi görüşmelere başlamak için ortak bir zemin oluşmadığı açıklanmıştır.[684]

Bu bağlamda, söz konusu uyuşmazlığın yaşandığı dönemde Türkiye'de aynı siyasi parti (Adalet ve Kalkınma Partisi) iktidarda bulunmuş, Yunanistan, GKRY ve KKTC'de yaşanan iktidar değişikliklerinde de Doğu Akdeniz meselesine ilişkin tutum ve davranışlarda önemli değişiklikler gözlenmemiştir. Bu ülkelerde yapılan seçimler ile uyuşmazlığın önemli dönüm noktaları arasında bağlantı görünmemektedir. Dolayısıyla çatışma ve kriz literatüründe aldatıcı siyaset olarak kavramsallaştırılan, iç politikada sıkıntı yaşayan iktidar sahiplerinin, özellikle seçim dönemlerinde dış politikada sorunlar yaratarak seçmenlerini birleştirme çabasının, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığı açısından geçerli olmadığı düşünülmektedir.

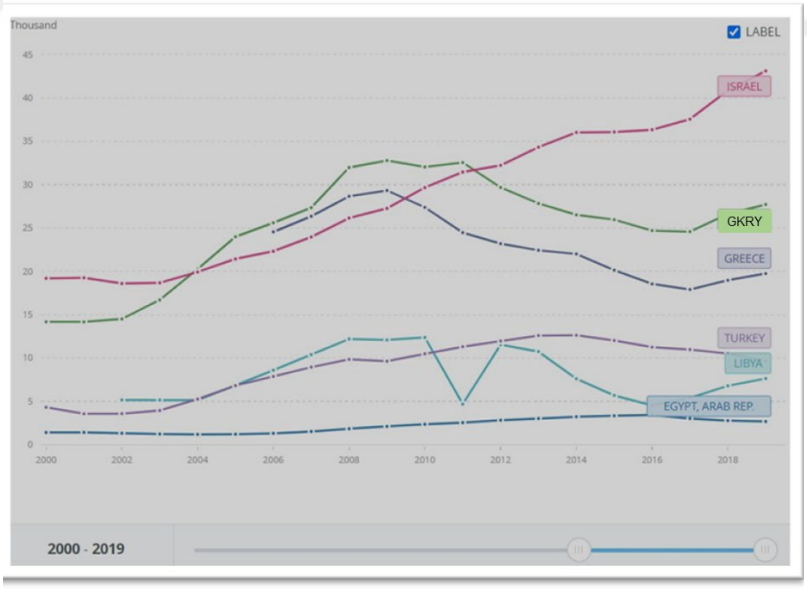
[683] No: 203, 13 Temmuz 2019, KKTC'nin Hidrokarbon Kaynaklarına İlişkin Yeni İşbirliği Önerisi Hk., **T.C. Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi**, https://www.mfa.gov.tr/no_203_-kktc-nin-hidrokarbon-kaynaklarina-iliskin-yeni-isbirligi-onerisi-hk.tr.mfa, (05.05.2021).

[684] "U.N.'s Guterres says common ground elusive in Cyprus talks", **Reuters**, 29.04.2021, https://www.reuters.com/world/uns-guterres-says-common-ground-still-elusive-cyprus-talks-2021-04-29/, (05.05.2021).

3.2.3. Ekonomik Gelişmişlik *(Economic Development)*

Savaş çalışmaları alanında, ekonomik gelişmişlik ile savaşa yatkınlık arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalarda, devlet ikilileri ve tekil devletler bakımından bazı genel sonuçlara ulaşılmıştır. Aralarında sorunlar bulunan devlet ikilileri açısından, ekonomik olarak gelişmemiş iki devlet arasında savaş çıkma olasılığının, ikisi de gelişmiş ya da biri gelişmiş diğeri gelişmemiş iki devlet arasında savaş çıkma olasılığından fazla olduğunu ifade etmek mümkündür.

Devlet ikililerini ekonomik gelişmişlik açısından birbirleriyle karşılaştırırken yaşanan temel bir sorun devletlerin ekonomik gelişmişliklerinin nasıl ölçüleceğidir. Devletlerin ekonomik durumları ile ilgili çeşitli sınıflandırmalar bulunmaktadır. Örneğin BM tarafından yayımlanan Dünya Ekonomik Durumu ve Beklentileri 2021 Raporunda, bölge ülkelerinden Yunanistan ve GKRY gelişmiş ekonomiler olarak kabul edilirken, Türkiye, Mısır, İsrail ve Libya gelişmekte olan ekonomiler kategorisinde yer almaktadır.[685] Bu alanda yapılan ampirik çalışmalarda sıklıkla kullanılan ölçek Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) ya da son dönemde daha çok kullanılan biçimiyle Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH)'dır. Bu bağlamda, Dünya Bankası verilerine göre Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının doğrudan tarafları olan Türkiye, Yunanistan ve GKRY[686] ile uyuşmazlığın dolaylı tarafları olan İsrail, Mısır ve Libya'nın kişi başına düşen GSYİH değerlerinin, uyuşmazlığın geliştiği 2000-2019 yılları arasındaki değişimi Grafik 3.5'te gösterilmiştir.

Grafik 3.5: Kıyıdaşların Milli Gelirlerindeki Değişim (2000-2019)[687]

[685] World Economic Situation and Prospects 2021, United Nations, New York, 2021, s.125-126, https://www.un.org/development/desa/dpad/publication/world-economic-situation-and-prospects-2021/, (10.04.2021).

[686] Dünya Bankası verilerinde yalnızca GKRY'ye ait GSYİH verisi bulunduğundan KKTC dahil edilmemiştir.

[687] Dünya Bankası verilerinden derlenmiş ve Türkçeleştirilmiştir. **World Bank Örün Sitesi**, https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD, (10.04.2021)

Kıyıdaş ülkelerin 2019 yılı kişi başına düşen GSYİH'ları Dünya Bankası sınıflandırmasına göre ele alındığında; İsrail (43.100 ABD doları), GKRY (27.710 ABD doları), Yunanistan (19.750 ABD doları) ve KKTC (12.649 ABD doları)[688] yüksek gelire sahip ülkeler, Türkiye (9.690 ABD doları) ve Libya (7.640 ABD doları) orta-üst gelire sahip ülkeler, Mısır (2.690 ABD doları) ise orta-alt gelire sahip ülkeler sınıfına dahil olmaktadır.[689] Bu değerleri Türkiye-Yunanistan ve Türkiye-GKRY ikilileri açısından inceleyecek olursak, her iki ilişkide de biri gelişmiş diğeri gelişmemiş ekonomiye sahip iki taraf arasında bir çatışma durumu ile karşı karşıya olduğumuz görülmektedir. İki gelişmiş ülke arasındaki savaş olasılığının, biri gelişmiş diğeri gelişmemiş iki ülke arasındaki savaş olasılığından daha düşük olduğu genel kabulünden hareketle, bu ikililer arasındaki gelişmişlik (milli gelir) farkı açıldıkça (birinin geliri artarken diğer azaldıkça) askerî çatışma olasılığının kuvvetlendiği, azaldıkça (her ikisinin de milli geliri arttıkça) askerî çatışma olasılığının azaldığı sonucuna varılabilir. Bunun yanında, 2009-2018 döneminde Yunanistan ve GKRY'nin milli gelirlerindeki büyük düşüşlerin de askerî çatışma olasılığını kuvvetlendirici bir diğer etken olduğu düşünülebilir.

Rakip devletlerin ekonomik gelişmişlik durumlarının karşılıklı olarak değerlendirilmesi yanında gelişmişlik bağlamında yanıt aranan bir diğer soru, ekonomik gelişmişliğin bir devletin genel savaşma eğilimini nasıl etkilediğidir. *Reuveny ve Barbieri* bir devletin savaş başlatma olasılığının GSYİH ile ilişkisinin ters U şekline sahip olduğunu öne sürmüş ve 14,250 ABD doları seviyesine kadar kişi başı GSYİH arttıkça bir devletin savaş başlatma olasılığının arttığını, gelir bu seviyeyi geçtikten sonra devletin savaş başlatma olasılığının azaldığını savunmuşlardır.[690] Bu çalışmanın savları, bir devletin savaş başlatma olasılığını etkileyen diğer tüm etkenlerden bağımsız olarak dikkate alındığında; İsrail, Yunanistan ve GKRY savaş başlatma olasılığı daha düşük, Türkiye, KKTC, Libya ve Mısır savaş başlatma olasılığı daha yüksek ülkeler olarak görülmektedir.

İster devlet ikilileri ister tekil devletler bakımından olsun, savaş çalışmaları alanında yapılan ampirik çalışmalar, ekonomik gelişmişlik ölçütü olarak kullanılan milli gelir belirli bir düzeyin üzerine çıktığında savaş yaşanma olasılığının azaldığını göstermektedir. Dolayısıyla Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığında da kıyıdaş devletlerin tümünün gelişmiş ekonomiler sınıfına atlamasının, ikili ve bölgesel çatışma ihtimalini azaltacak bir gelişme olacağını öne sürmek mümkündür. Bu bağlamda, gelişmiş ekonomiler sınıfına yükselmeye en yakın aday olan Türkiye'nin, 2014 yılında 12.630 ABD doları ile en yüksek düzeyini yakalayan ve sonraki yıllarda azalarak 2019 yılında 9.690 ABD dolarına kadar gerileyen kişi başı GSYİH'sının yükseltilmesi, uyuşmazlığın gelecekteki seyrine olumlu yönde etki edebilme potansiyeli taşımaktadır.

---

[688] KKTC'ye ait veriler KKTC İstatistik Kurumuna dayanmaktadır. **KKTC İstatistik Kurumu Örün Sitesi**, http://www.stat.gov.ct.tr/gsmh.aspx, (10.04.2021).

[689] Dünya Bankası Atlas yöntemi ile hazırlanan kişi başı GSYİH değerleri (güncel ABD doları kuruna göre) referans alındığında, kişi başı GSYİH'sı $1,036 altında olan ülkeler düşük gelirli ülkeler, $1,036- $4,045 arasında olan ülkeler orta-alt gelire sahip ülkeler, $4,046-$12,535 arasında olan ülkeler orta-üst gelire sahip ülkeler, $12,535'in üstünde olan ülkeler yüksek gelire sahip ülkeler olarak kabul edilmektedir.

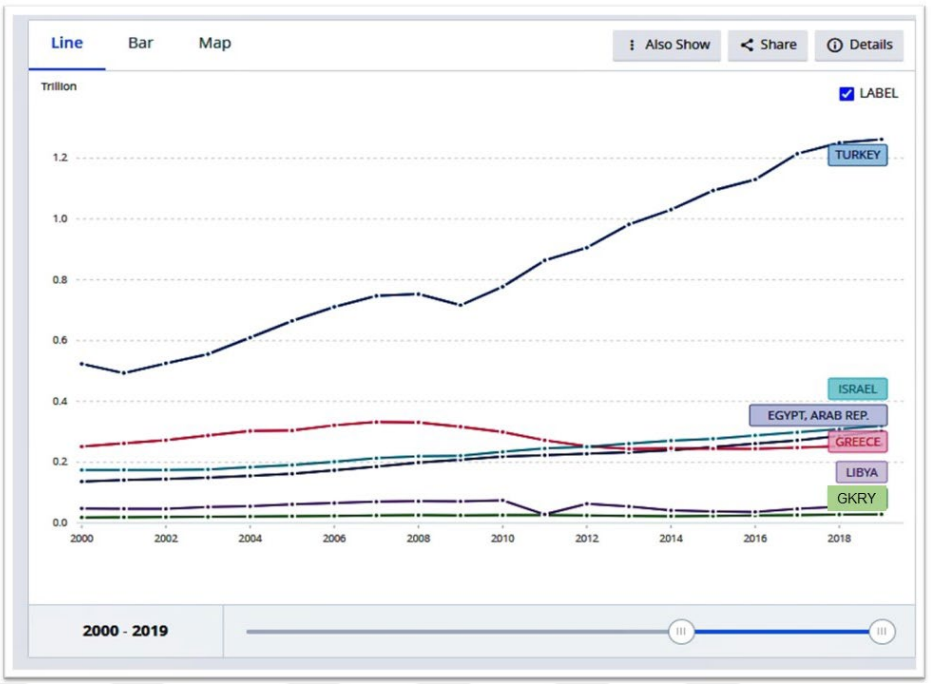
[690] Rafael Reuveny and Katherine Barbieri, "On the Effect of Natural Resources on Interstate War", **Progress in Physical Geography**, Vol. 38(6) (2014), 786–806, s.797.

3.2.4. Ekonomik Performans *(Economic Growth)*

Savaş çalışmalarının, savaş ile ekonomi arasındaki ilişkide incelemeye aldığı bir diğer boyut, ekonomik büyüme ya da küçülmenin dönemlerinin devletlerin savaş yapma eğilimlerini nasıl etkilediğidir. Bu soruya yanıt arayan çalışmalarda belirgin sonuçlara erişildiğini ifade etmek güçtür. Genel olarak, uluslararası sistemin bütününü kapsayan ekonomik büyüme dönemlerinin büyük savaşlara yol açtığını öne süren çok sayıda çalışma mevcuttur. Sistem düzeyindeki bu durumun tekil devletler için de geçerli olduğunu, yani bir devletin ekonomik büyüme döneminde savaşma eğiliminin arttığını savunanlar olduğu gibi, aksine, bir devletin ekonomik küçülme döneminde dikkatleri ekonomik zorluklardan uzaklaştırmak için daha çatışmacı davranacağını iddia eden çalışmalara da rastlanmaktadır. Bu bağlamda, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının taraflarının 2000'li yıllardan bugüne ekonomilerindeki genel görünüm ile ekonomik büyüme ve küçülme dönemlerinin ele alınması yerinde olacaktır.

Genel görünüm açısından Türkiye ekonomisi, tüm bölge ülkelerine kıyasla daha büyük hacimli, kompleks, üretim ve ihracata dayalı bir ekonomi olma özelliği taşımaktadır. Kıyıdaşların 2000-2019 dönemine ilişkin ekonomik büyüklük değerleri Grafik 3.6'da gösterilmiştir. 2019 yılında 1,262 trilyon ABD dolarlık hacme ulaşan Türkiye ekonomisi, diğer tüm bölge ülkelerinin ekonomilerinin toplamından daha büyük bir ekonomidir.[691]

[691] Dünya Bankası verilerinden derlenmiştir. Değerler, 2010 yılı sabit ABD dolar kuruna göre toplam GSMH'yi gösterir. **World Bank Örün Sitesi**, https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD?end=2019&locations=TR-CY-EG-GR-IL-LY&start=2000, (08.05.2021).

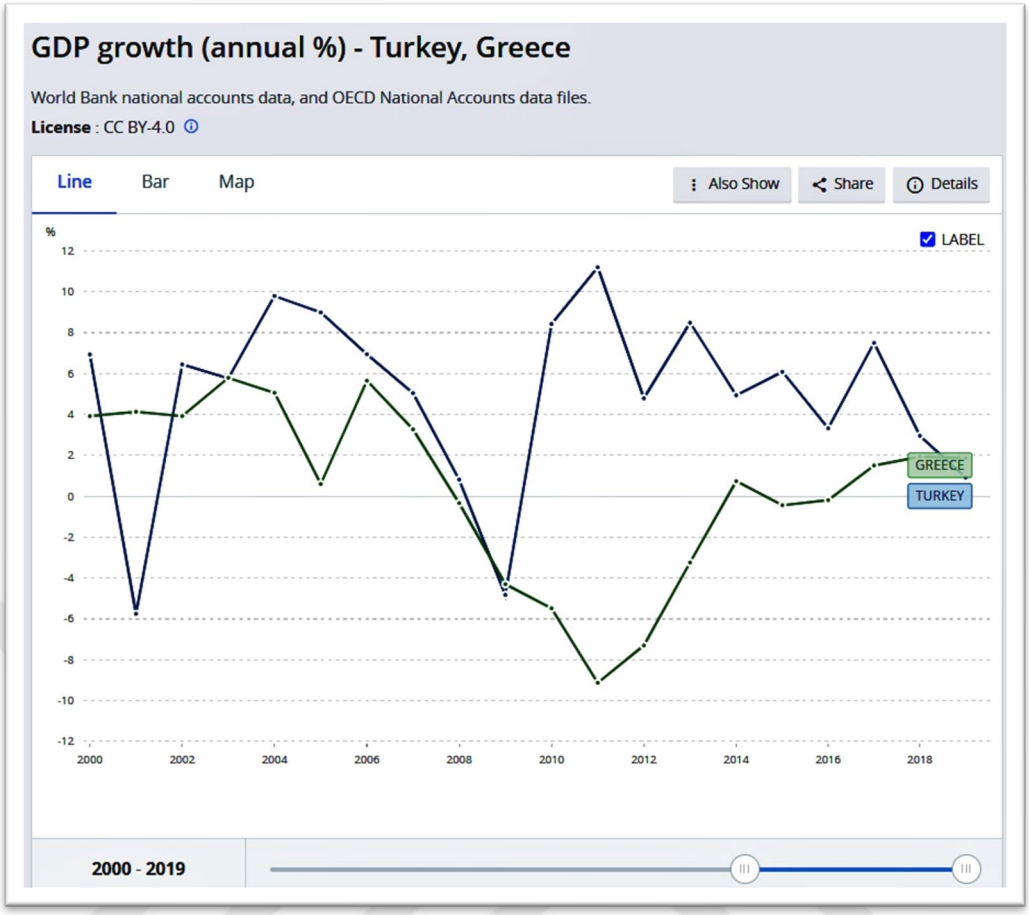
Grafik 3.6: Kıyıdaşların Ekonomik Büyüklükleri (2000-2019)[692]

Konuyu ekonomik performans bakımından incelemek maksadıyla Türkiye ve Yunanistan'ın 2000-2019 dönemindeki yıllık ekonomik büyüme oranları Grafik 3.7'de gösterilmiştir. Türkiye'nin 2000-2019 dönemindeki ekonomik performansını iki dönem halinde ele almak mümkündür. Birinci dönemde; Türkiye'nin, 2001 yılında yaşadığı büyük ekonomik krizden sonra, 2002-2007 yılları arasında ortalama %7,16'lık yüksek bir büyüme oranı yakaladığı görülmektedir. 2008 yılında başlayan küresel finansal krizden olumsuz etkilenen Türkiye ekonomisi 2008'de %0,82 büyüyebilmiştir. 2009'da %4,82 oranında daralan ekonomide kriz, ABD ve birçok AB ülkesinde yaşanan banka iflasları olmadan geçirilmiştir. Kriz sonrası ikinci dönemde; 2010 ve 2011 yıllarında sırasıyla %8,43 ve %11,20'lik büyüme sağlayan Türkiye'de takip eden yıllarda ekonomik büyüme hızı azalmış ve istikrarsızlaşmıştır.[693] 2019 yılında ekonomi %0,92 büyümüş, Covid-19 küresel salgınının etkili olduğu 2020 yılında büyüme %1,8 olarak açıklanmıştır. [694]

[692] **World Bank Örün Sitesi**, https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD?end=2019&locations=TR-CY-EG-GR-IL-LY&start=2000, (10.05.2021).

[693] Dünya Bankası verilerinden derlenmiştir. Değerler, yerel sabit para birimine dayalı piyasa fiyatlarına göre GSMH'nın yıllık yüzde büyüme oranını gösterir. **World Bank Örün Sitesi**, https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2019&locations=TR&start=2000, (08.05.2021).

[694] "Türkiye ekonomisi 2020'de yüzde 1,8 büyüdü", **Dünya Gazetesi**, 01.03.2021, https://www.dunya.com/ekonomi/turkiye-ekonomisi-2020de-yuzde-18-buyudu-haberi-612659, (07.05.2021).

Grafik 3.7: Türkiye ve Yunanistan'ın Ekonomik Büyüme Oranları (% yıllık) [695]

Türkiye'nin ekonomik performansı ile uyuşmazlığın gelişimi karşılaştırıldığında; Türkiye'nin istikrarlı bir ekonomik büyüme yakaladığı 2002-2007 döneminin uyuşmazlığın ilk 10 yıllık dönemine denk geldiği görülmektedir. GKRY'nin tek taraflı girişimleri, ikili anlaşmaları ve ruhsat ihaleleri ile gelişen bu dönemde, Türkiye, hukuki alanda karşı bildirimler ve egemenlik haklarının koruyucu devlet uygulamalarında bulunmuş, genel olarak olaylara tepki veren bir tutum içerisinde bulunmuştur. 2011 yılındaki Türkiye-KKTC Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Antlaşmasını (Tablo 3.11, Olay-7) başlangıç olarak kabul edebileceğimiz ikinci on yıllık dönemde ise Türkiye'nin ekonomik performansı inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Türkiye'nin sismik araştırma ve sondaj gemilerini envanterine katarak daha aktif bir siyaset izlemeye başlaması, ekonomik büyüme hızının yavaşladığı 2013 yılı sonrasında gerçekleşmiştir. Doğu Akdeniz krizlerinin yoğunlaştığı ve uyuşmazlığın şiddetlendiği 2018-2020 dönemi ise Türkiye'nin ekonomik büyüme açısından zorluklar yaşadığı bir dönemdir.[696]Ekonomik performans ile çatışma eğilimi arasındaki ilişkiyi inceleyen ve birbirine karşıt önermeleri bulunan çalışmaları Türkiye örneği üzerinden değerlendirdiğimizde, ekonomik yavaşlama

[695] Dünya Bankası verilerinden derlenmiştir. **World Bank Örün Sitesi**, https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2019&locations=GR-TR&start=2000, (10.05.2021).

[696] Büyüme 2018'de %2,96, 2019'da %0,92 ve 2020'de %1,8 olarak gerçekleşmiştir. Bu süreçte Türkiye, ekonomik büyümedeki yavaşlamanın yanı sıra döviz kurundaki ani yükselişler, yükselen enflasyon ve artan işsizlik gibi diğer ekonomik sorunlarla mücadele etmiştir.

dönemi ile uyuşmazlıkta daha etkin ve çatışmayı göze alan davranışların gösterildiği dönemlerin üst üste geldiğini ifade etmek mümkün görülmektedir.

Konuyu Yunanistan açısından ele aldığımızda, uyuşmazlığın başlangıç süreci olarak nitelendirebileceğimiz ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki ihtilafın aşamalı olarak ortaya çıktığı 2000-2007 dönemi hariç, uyuşmazlığın tüm seyri boyunca Yunanistan'ın ekonomik sorunlarla mücadele ettiği dikkat çekmektedir. Genel görünümü itibariyle Yunanistan ekonomisi, hizmet sektörü ağırlıklı (GSYİH'nın %68'i) ve milli gelirin yaklaşık %20'sini[697] oluşturan turizm gelirlerine bağımlı, endüstriyel (GSYİH'nın %15'i) ve tarımsal (GSYİH'nın %3,65'i) üretim kapasitesi düşük bir ekonomi olma özelliği taşımaktadır.[698] Yunanistan, 2008 yılındaki küresel finansal krizle birlikte uzun süreli bir ekonomik küçülme, durgunluk ve borç krizi ile karşılaşmış, Yunanistan ekonomisi 2007 yılından sonra ancak 2014'te yeniden pozitif ekonomik büyüme sağlayabilmiştir.[699] Bu süreç içerisinde Yunanistan ekonomisinin durumu Euro bölgesini tehdit eden, AB'nin temel ekonomik sorunlarından biri haline gelmiştir.[700] Yunanistan ekonomisini kurtarma programı çerçevesinde, 2010-2018 yılları arasında AB, IMF ve diğer kreditörler tarafından Yunanistan'a üç aşamada yaklaşık 290 milyar Avro kredi sağlanmış, Yunanistan'ın kamu borcu GSYİH'sının %180'ine ulaşmıştır.[701]

Yunanistan'ın uyuşmazlıkla ilgili olarak bu dönemde gerçekleştirdiği faaliyetleri iki boyutta ele almak mümkündür. İlk boyutu, Yunanistan'ın Türkiye ile ihtilaflı olmayan alanlarda hidrokarbon kaynaklarını arama ve işletme girişimlerine başlaması oluşturmaktadır. Yunanistan, Girit güneyinde ve anakarasının batısındaki alanlarda, öncelikle 2011 yılında sismik araştırma ihalesine çıkmış, ardından 2014 yılında 20 ruhsat sahası belirleyerek hidrokarbon arama ve işletme hakları için ihale açmıştır. Bu sahalardan Girit Adası'nın batı ve güneybatısında bulunan sahalarda Total (Fransa), ExxonMobile (ABD) ve Hellenic Petroleum (Yunanistan) şirketlerinin oluşturduğu konsorsiyuma 2018 ve 2019 yıllarında araştırma ruhsatı verilmiştir.[702] Bu bağlamda, üretime dayalı bir ekonomisi bulunmayan Yunanistan'ın, denizlerde bulunabilecek hidrokarbon kaynaklarını, içinde bulunduğu ekonomik buhrandan ve ağır borç yükünden bir kurtuluş yolu olarak gördüğü değerlendirilmektedir.

Bu yaklaşımın, Doğu Akdeniz'de üzerinde uzlaşmazlık bulunan alanlardaki faaliyetlere etkisi konunun ikinci boyutunu temsil eder. Yunanistan ve GKRY'nin, İsrail ve Mısır ile ayrı

---

[697] 2019 yılında seyahat ve turizm sektörünün milli gelir içindeki payı %21,2 olarak gerçekleşmiştir. "Greece - Contribution of travel and tourism to GDP as a share of GDP", **Knoema**, https://knoema.com/atlas/Greece/topics/Tourism/Travel-and-Tourism-Total-Contribution-to-GDP/Contribution-of-travel-and-tourism-to-GDP-percent-of-GDP#:~:text=In%202019%2C%20contribution%20of%20travel,average%20annual%20rate%20of%201.57%25., (10.05.2021).

[698] 2019 yılı verileri esas alınmıştır. "Greece: Distribution of gross domestic product (GDP) across economic sectors from 2009 to 2019", **Statista**, https://www.statista.com/statistics/276399/distribution-of-gross-domestic-product-gdp-across-economic-sectors-in-greece, (10.05.2021).

[699] Dünya Bankası verilerinden derlenmiştir. **World Bank Örün Sitesi**, https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2019&locations=GR&start=2000, (10.05.2021).

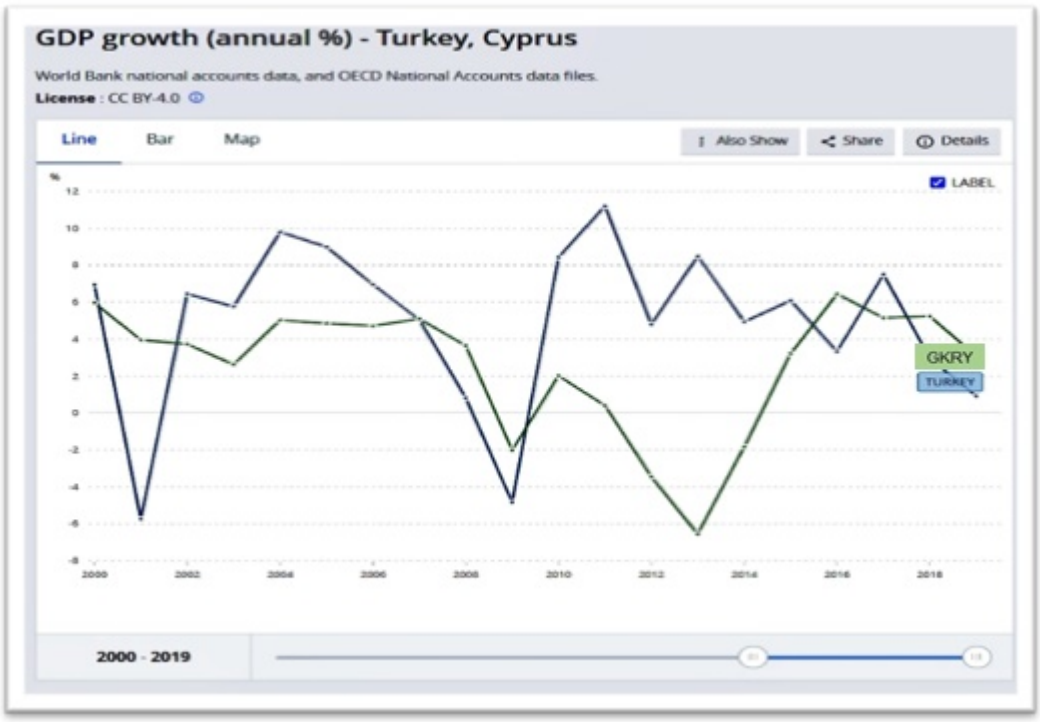
[700] Case Study: The Greek Debt Crisis No Easy Way Out, **Peterson Institute for International Economics**, s.4-5, https://www.piie.com/sites/default/files/documents/greek-debt-crisis.pdf, (10.05.2021)

[701] Greece's Debt Timeline (1974-2018), **Council on Foreign Relations**, https://www.cfr.org/timeline/greeces-debt-crisis-timeline, (08.05.2021).

[702] Hellenic Hydrocarbon Resources Management, "Offshore Exploration in Greece: Deepwater Exploration and Drilling", **GeoExPro**, Vol.16, No.1 (2019), s.64-65.

ayrı kurdukları üçlü iş birliği girişimleri (Olay-10, Olay-11), BHP araştırma gemisinin engellenme girişimi (DA Krizi-2), Yunanistan'ın Türkiye'ye yönelik söyleminin sertleşmesi ve savaş olasılığının açıkça dile getirilmesi, [703] Yunanistan-Mısır MEB Antlaşmasının imzalanması ve 2020 yılı Temmuz-Kasım dönemindeki krizler (DA Krizi-3, DA Krizi-4, DA Krizi-5), Yunanistan'ın ekonomik küçülme ve durgunluk yaşadığı, nasıl ödeneceği belirsiz olan bir borç yükü altına girdiği bir dönemde gerçekleşmiştir.

Uyuşmazlığın askerî çatışma yaşamaya en yakın ikilisi olan Türkiye ve Yunanistan açısından incelendiğinde, her iki ülkede de ekonomik küçülme ya da durgunluk dönemlerine koşut olarak anlaşmazlığın şiddetinin arttığı görülmektedir. Bu durum, bir yandan ekonomik zorluk içindeki hükümetlerin kamuoyunun dikkatini dış sorunlara yöneltme eğiliminin yansıması olabileceği gibi, bölgede bulunabilecek büyük kaynakların ekonomiyi "kurtarma" ihtimalinin de göz ardı edilemeyecek bir teşvik unsuru işlevi gördüğü düşünülebilir.

Grafik 3.8: Türkiye ve GKRY'nin Ekonomik Büyüme Oranları (% yıllık)[704]

Uyuşmazlığın Türkiye ile GKRY arasındaki boyutunu incelemek amacıyla iki tarafın 2000-2019 yılları arasındaki ekonomik büyüme değerleri Grafik 3.8'de gösterilmiştir. GKRY ekonomisi, 28,6 milyar ABD doları[705] hacme sahip küçük bir ekonomi olmakla birlikte genel görünümü Yunanistan ekonomisi ile benzerdir. GKRY'de milli gelirin %71'i hizmet

[703] "Greece: We are ready for military confrontation with Turkey", **Middle East Monitor**, 06.06.2020, https://www.middleeastmonitor.com/20200606-greece-we-are-ready-for-military-confrontation-with-turkey/, (10.05.2021); "We must be prepared for war, says President of Greece", **Bianet English**, 15.09.2020, https://m.bianet.org/english/world/230893-we-must-be-prepared-for-war-says-president-of-greece, (10.05.2021).

[704] Dünya Bankası verilerinden derlenmiştir. **World Bank Örün Sitesi**, https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2019&locations=TR-CY&start=2000, (10.05.2021).

[705] GDP (constant 2010 US$), **World Bank Örün Sitesi**, https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD?locations=CY, (10.05.2021).

sektöründen sağlanırken sanayi üretiminin payı %13, tarımın payı ise %2 civarındadır.[706] Milli gelirin %22'si turizm sektöründen elde edilmektedir.[707] GKRY ekonomisinin 2008 küresel finans krizine kadar uyuşmazlığın ilk döneminde istikrarlı bir büyümeye sahip olduğu görülmektedir. Bu dönemde GKRY, MEB ilan etmiş (Olay-2), Mısır (Olay-1) ve Lübnan'la (Olay-3) MEB sınırlandırma antlaşmaları imzalamış ve ilk kez hidrokarbon arama ve işletme ruhsat ihalesi (Olay-4) açmıştır. GKRY'nin 2004'teki AB üyeliğinin de bu dönemde gerçekleştiğinin altını çizmek gerekir.

GKRY ekonomisi 2008'deki küresel finans kriziyle başlayan süreçte, Yunanistan'daki ekonomik çöküşle de bağlantılı olarak, banka iflasları, kredi notunun düşürülmesi ve dış borçlarını ödeyemez hale gelmesine yol açan bir ekonomik bunalıma sürüklenmiştir. 2011 yılında Mari kentindeki askerî üste meydana gelen mühimmat patlaması sonucunda en büyük enerji santralının büyük zarar görmesi ve uzun süre elektrik kesintileri yaşanması da ekonomik krizi derinleştirmiştir.[708] Troyka ile yapılan anlaşma neticesinde uygulanan kurtarma programı neticesinde, GKRY ancak 2015 yılında yeniden ekonomik büyüme sağlayabilmiştir. 2015 sonrası süreçte düşük oranlı bir büyüme sürdürülmekle beraber GKRY'nin 2019 yılı kişi başına GSYİH'sı 2008 yılındaki değerin yaklaşık %20 altındadır.[709] Söz konusu dönemde, GKRY tarafından ikinci ve üçüncü tur hidrokarbon ruhsat ihaleleri düzenlenmiş (Olay-9, Olay-12) ve birinci ihalenin aksine birçok çok-uluslu enerji şirketine araştırma ve işletme ruhsatları verilmiştir. GKRY tarafından verilen ruhsatlara istinaden ilk sondaj faaliyetleri (Olay-6), Yunanistan ile birlikte yürütülen İsrail (Olay-10) ve Mısır (Olay-11) üçlü iş birliği girişimleri, SAIPEM 12000 gemisinin engellenmesi (DA Krizi-1) bu döneme ait olay ve krizlerdir.

GKRY'nin uyuşmazlığın ortaya çıkmasına da neden olan ilk girişmeleri ekonomik büyüme döneminde gerçekleşmekle birlikte, 2008 sonrası ekonomik küçülme ve durgunluk dönemlerinde uyuşmazlıktaki girişimlerinin hız kazandığı görülmektedir. GKRY gibi küçük hacimli bir ekonomi için ruhsat sahalarında işletmeye açılacak nispeten küçük bir rezerv bile ekonomik durumunda büyük iyileşmeler sağlama potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla Türkiye ve Yunanistan'da da olduğu gibi, GKRY'de de ekonomik sorunların üstesinden gelinemedikçe uyuşmazlığın şiddetini artırma olasılığı yüksek girişimlere yönelme eğiliminin arttığı gözlenmektedir.

---

[706] Cyprus: Distribution of gross domestic product (GDP) across economic sectors from 2009 to 2019, **Statista**, https://www.statista.com/statistics/382070/cyprus-gdp-distribution-across-economic-sectors/#:~:text=In%202019%2C%20agriculture%20contributed%20around,percent%20from%20the%20services%20sector., (10.05.2021).

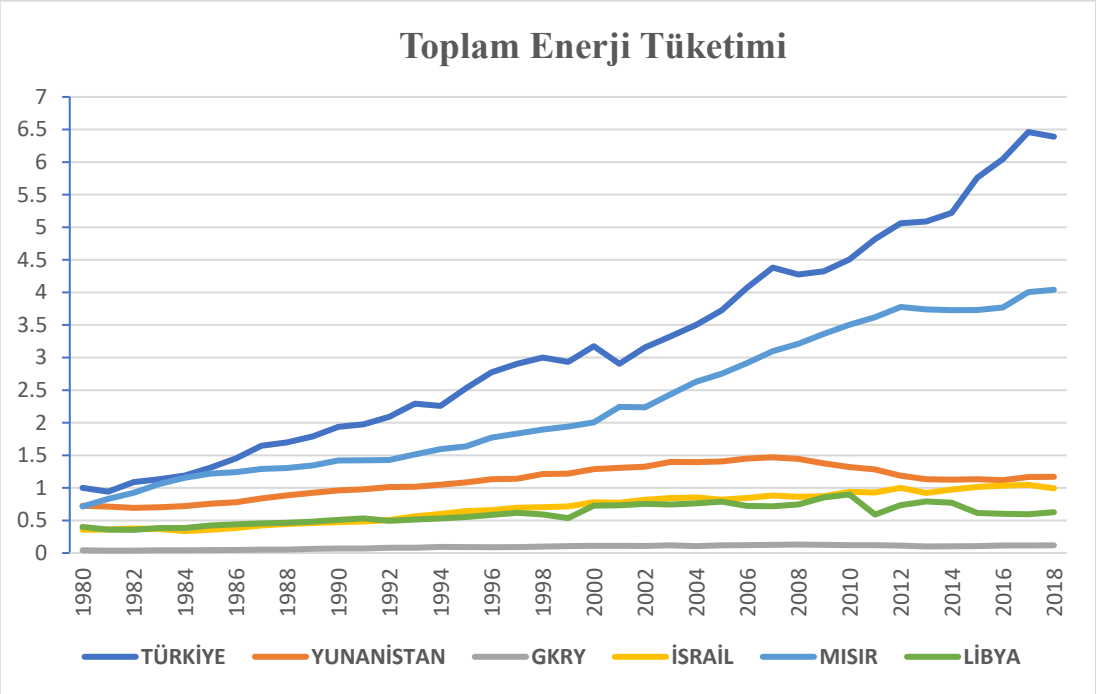
[707] Cyprus - Contribution of travel and tourism to GDP as a share of GDP, **Knoema,** https://knoema.com/atlas/Cyprus/topics/Tourism/Travel-and-Tourism-Total-Contribution-to-GDP/Contribution-of-travel-and-tourism-to-GDP-percent-of-GDP#:~:text=Cyprus%20%2D%20Contribution%20of%20travel%20and,as%20a%20share%20of%20GDP&text=In%202019%2C%20contribution%20of%20travel,)%20for%20Cyprus%20was%2022.7%20%25., (10.05.2021).

[708] "Cyprus: Navy chief killed by base munitions blast", **BBC**, 11.07.2011, https://www.bbc.com/news/world-europe-14115103, (10.05.2021).

[709] **World Bank**, GDP per capita (current US$) – Cyprus, https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?end=2019&locations=CY&start=2000, (10.05.2021).

3.2.5. Doğal Kaynaklar *(Natural Resources)*

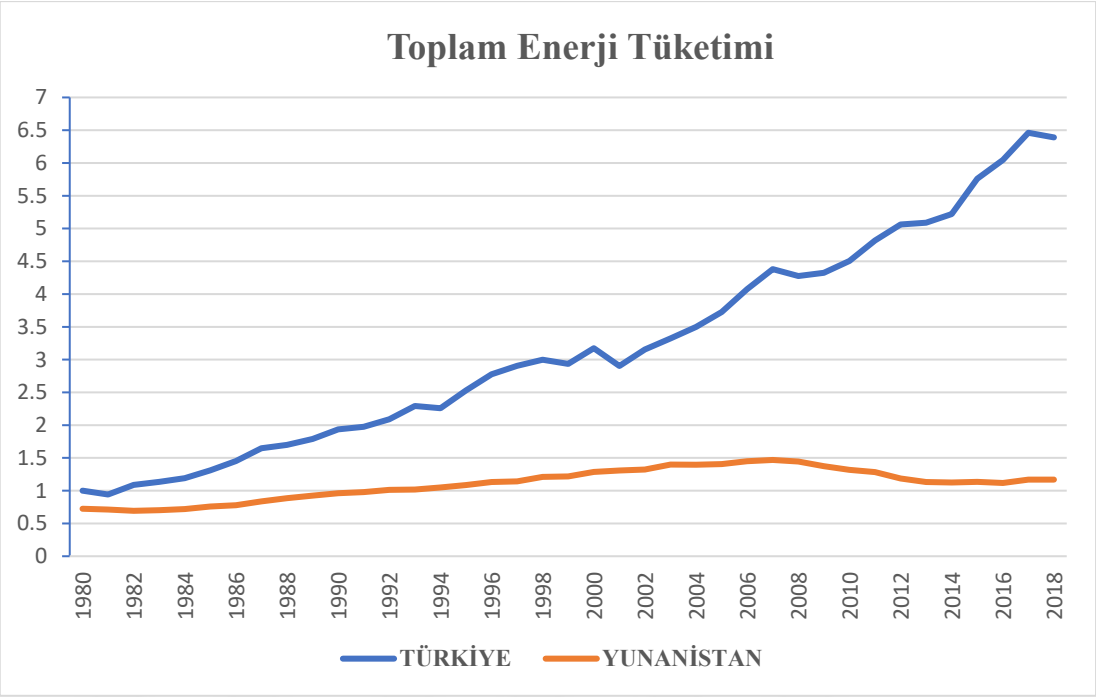
Literatürde doğal kaynaklar ile uluslararası çatışmanın ilişkisi başlıca iki biçimde ele alınmıştır. İlk olarak, doğal kaynakları elde etme isteğinin uluslararası rekabet ve çatışmanın temel sebeplerinden birini oluşturduğu başta realizm olmak üzere birçok düşünce akımı tarafından savunulmuştur. Meselenin incelenen diğer yönü ise doğal kaynaklara sahip olan devletlerin daha çatışmacı mı yoksa barışçıl mı davranma eğiliminde olduklarıdır. Bu bağlamda, iddialı dış politika amaçları bulunan devletler için doğal kaynaklara sahip olmanın elverişli bir zemin oluşturduğu öne sürülmüştür.

Grafik 3.9: Kıyıdaşların Toplam Yıllık Enerji Tüketimi (quadrillion BTU) (1980-2018)[710]

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının doğrudan ve dolaylı taraflarının enerji ihtiyaçlarının genel görünümünü incelemek amacıyla, kıyıdaşların toplam yıllık enerji tüketimlerinin 1980-2018 yılları arasındaki değişimleri Grafik 3.9'da gösterilmiştir. Türkiye, ekonomik ve demografik büyüklükleri ile bölgedeki en büyük enerji tüketicisi ülke konumundadır ve tüketim artışı ivmesi yüksektir. Diğer bölge ülkelerinden Mısır, 2000-2010 yılları arasında enerji tüketiminde hızlı bir artış yaşamış, sonrasında artış hızı yavaşlamıştır. Diğer kıyıdaşların enerji tüketimlerinde büyük artışlar görülmemekte, aksine, ekonomik daralma dönemlerinin olumsuz etkileri enerji tüketimindeki düşüşlerden de izlenebilmektedir. Türkiye-Yunanistan aktör çiftinin toplam yıllık enerji tüketimlerinin 1980-2018 yılları arasındaki değişimi ise Grafik 3.10'da gösterilmiştir. İki ülkenin enerji tüketimi arasındaki farkın giderek açıldığı, Yunanistan'ın enerji tüketiminin 2000-2018 döneminde çok değişmediği ve ekonomik sorunlara bağlı olarak zaman zaman azaldığı görülmektedir.

[710] U.S. Energy Information Administration Örün Sitesinde yer alan verilerden derlenmiştir. **U.S. Energy Information Administration**, https://www.eia.gov/, (14.06.2021).

Grafik 3.10: Türkiye-Yunanistan Toplam Yıllık Enerji Tüketimi (quadrillion BTU) (1980-2018)[711]

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığında bugüne kadar yapılan keşifler ve öngörülen rezervler çerçevesinde söz konusu olan doğal kaynaklar, hidrokarbon kaynakları ve özellikle **doğal gazdır.** Kıyıdaş ülkelerin 2000-2019 yılları arasındaki doğal gaz ithalat ve ihracat miktarları Tablo 3.12'de gösterilmiştir. Görüldüğü üzere, kıyıdaşlar arasında en büyük doğal gaz ithalatçısı, nüfusu ve ekonomik büyüklüğü ile doğru orantılı olarak Türkiye'dir. Türkiye 2019 yılında Yunanistan'ın ithal ettiğinin 8 katı kadar doğal gaz ithal etmiştir. Uyuşmazlığın diğer doğrudan tarafları olan Yunanistan ve GKRY de doğal gaz ithalatçısı durumundadırlar. Dolaylı taraflara bakıldığında; Libya'nın ihracatçı olduğu, bazı kaynaklarının tükenmesiyle 2010'lu yılların ortalarına doğru ihracatçı bir ülkeden ithalatçı bir ülkeye dönüşen Mısır'ın, 2015 yılından beri üretime geçirilen yeni rezervlerle yeniden ihracat yapmaya başladığı görülmektedir. İsrail de Doğu Akdeniz'de bulduğu kaynakları üretime geçirmesiyle 2020 yılından itibaren Ürdün ve Mısır'a doğal gaz ihracatına başlamıştır.[712]

[711] U.S. Energy Information Administration Örün Sitesinde yer alan verilerden derlenmiştir. U**.S. Energy Information Administration**, https://www.eia.gov/, (14.06.2021).

[712] "Export", **Israel Ministry of Energy**, https://www.energy-sea.gov.il/English-Site/Pages/Gas%20Markets/Israels-Export-Options.aspx, (10.05.2021).

DOĞAL GAZ İTHALATI/İHRACATI (TJ-Gross)										
ÜLKE/YIL	2000		2005		2010		2015		2019	
	İTHALAT	İHRACAT	İTHALAT	İHRACAT	İTHALAT	İHRACAT	İTHALAT	İHRACAT	İTHALAT	İHRACAT
Türkiye	560.616	0	1.029.654	0	1.456.993	24.846	1.855.031	23.899	1.730.096	29.216
KKTC	VY	VY	VY	VY	VY	VY	VY	VY	VY	VY
Libya	0	30.400	0	207.860	0	370.500	0	270.180	0	218.272
Yunanistan	78.551	0	108.495	0	150.292	0	124.377	0	207.538	0
GKRY	1.155	0	1.183	0	1.306	0	1.095	0	993	0
İsrail	VY	VY	VY	VY	80.583	0	4.332	0	28.986	0
Mısır	VY	VY	0	588.272	0	493.038	264.963	9.793	3.610	191.254

Tablo 3.12: Kıyıdaş Ülkelerin Doğal Gaz İthalat/İhracat Miktarları[713]

Diğer önemli hidrokarbon kaynağı olan petrole ilişkin olarak, kıyıdaşların 2000-2019 yılları arasındaki **ham petrol** ithalat ve ihracat miktarları Tablo 3.13'te gösterilmiştir. Bölge ülkelerinin doğal gaz ithalat-ihracat değerlerinde görülen genel niteliklerin petrol için de geçerli olduğu söylenebilir. Türkiye doğal olarak bölgedeki en büyük petrol ithalatçısıdır. Öte yandan Yunanistan'ın petrol ithalat miktarları dikkat çekicidir. Türkiye ekonomisi Yunanistan ekonomisinin yaklaşık beş katı büyüklüğünde olmasına karşın, Yunanistan 2019 yılında Türkiye'nin ithal ettiği miktarın yaklaşık üçte ikisi kadar petrol ithal etmiştir. Söz konusu eğilim 2000'li yılların başından beri sürmektedir. Yunanistan 2010 yılında Türkiye'den daha fazla, 2015 yılında Türkiye'nin ithalatının onda dokuzu kadar petrol ithal etmiştir. Bu bağlamda, Yunanistan'ın kendi ekonomik ölçekleri bakımından büyük bir petrol ithalatçısı olduğu görülmektedir. Uyuşmazlığın diğer doğrudan tarafları KKTC ve GKRY ile dolaylı taraflardan İsrail petrol açısından dışa bağımlıdır. Libya net, Mısır ise az bir farkla petrol ihracatçısı devletlerdir.

PETROL İTHALATI/İHRACATI (bin ton)										
ÜLKE/YIL	2000		2005		2010		2015		2019	
	İTHALAT	İHRACAT	İTHALAT	İHRACAT	İTHALAT	İHRACAT	İTHALAT	İHRACAT	İTHALAT	İHRACAT
Türkiye	21.583	0	23.389	0	16.954	0	25.067	0	31.075	0
KKTC	VY	VY	VY	VY	VY	VY	VY	VY	VY	VY
Libya	0	48.264	0	64.314	0	64.789	0	14.380	0	48.483
Yunanistan	19.371	0	18.699	0	20.129	0	22.085	0	22.830	0
GKRY	1.155	0	1.183	0	1.306	0	1.095	0	993	0
İsrail	10.470	0	9.372	0	11.030	0	11.718	0	12.335	0
Mısır	0	9.891	2.504	2.055	3.694	9.438	3.283	12.399	5.871	10.268

Tablo 3.13: Kıyıdaş Ülkelerin Ham Petrol İthalat/İhracat Miktarları[714]

[713] **International Energy Agency**, Data and Statistics bölümünden derlenmiştir. Birim olarak Terajul-Gross Kalorifik Değer kullanılmıştır. https://www.iea.org/data-and-statistics?country=WORLD&fuel=Energy%20supply&indicator=TPESbySource, (10.04.2021).

[714] **International Energy Agency**, Data and Statistics bölümünden derlenmiştir. https://www.iea.org/data-and-statistics?country=WORLD&fuel=Energy%20supply&indicator=TPESbySource, (10.04.2021).

Bu değerler uyuşmazlığın asıl taraflarının tamamının hidrokarbon kaynakları açısından dışa bağımlı olduğunu göstermektedir. Türkiye-Yunanistan ikilisi bakımından ele alındığında, ekonomik sorunlar yaşayan her iki ülkede de cari işlemler dengesinin açık verdiği ve bu açığın başlıca nedenlerinden birinin enerji ithalatı olduğu görülmektedir. Türkiye'de son 60 yıllık süreçte cari fazla verilen birkaç yıl ayrık tutulduğunda, cari açık sürekli bir makroekonomik sorundur. Bu süreç içerisinde Türkiye'de üretilen enerjinin ihtiyacı karşılama oranı giderek azalmış ve Türkiye giderek daha fazla enerji ithal eden bir ülke haline gelmiştir.[715] Benzer biçimde Yunanistan'ın 2020 yılındaki toplam ithalatının %20'sini (yaklaşık 11 milyar ABD doları) mineral yakıtlar, yağlar ve rafineri ürünleri oluşturmuştur.[716] Türkiye-GKRY ikilisi incelendiğinde, aralarındaki ölçek farkı nedeniyle iki tarafın ekonomik büyüklüklerini ve enerji ithalatına ödedikleri değerleri karşılaştırmak anlamlı olmasa da, GKRY de enerji kaynakları açısından dışa bağımlıdır. Bu küçük hacimli ekonomi için deniz yetki alanlarında işletilecek sınırlı kaynaklar bile büyük ekonomik değer yaratma potansiyeline sahiptir.

Uyuşmazlığa dolaylı olarak dahil olan taraflardan yalnızca Libya kaynak zengini bir ülke konumundadır. İsrail ve Mısır'ın Doğu Akdeniz havzalarında keşfettikleri ve üretime geçirilen kaynaklarının ise, halen büyük oranda bu ülkelerin kendi iç tüketimlerine yönlendirildiği ve büyük ihracatçı ülke konumu kazanamadıkları görülmektedir.

Bu sonuçlar, çatışma ve savaş çalışmalarının doğal kaynaklar ile ilgili yaklaşımları çerçevesinde ele alındığında, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının, önceki bölümlerde de ifade ettiğimiz gibi, öncelikle bir doğal kaynakların paylaşımı mücadelesi olduğunu göstermektedir. Bölge ülkeleri arasında Türkiye'nin doğrudan ihtilaf içerisinde bulunduğu Yunanistan ve GKRY, görece küçük nüfusa ve ekonomik büyüklüğe sahip, son on yıllık süreçte milli gelir küçülmesi yaşayan ve borç yükü artan ülkelerdir. Bu ülkeler için Doğu Akdeniz deniz havzalarında bulunabilecek hidrokarbon kaynakları ekonomik açıdan büyük bir refah yaratma potansiyeli taşımaktadırlar. Bu aktörler için kendi deniz yetki alanlarından çıkarılacak hidrokarbon kaynakları yanında, İsrail ve Mısır gibi üreticilerin kaynaklarının Avrupa ve diğer pazarlara ulaştırılmasından alınabilecek pay dahi önemli gelirler sağlayabilecektir. Bu bağlamda Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığı hem bir kaynakların paylaşım mücadelesi hem de kaynakların aktarımında rol kapma mücadelesi olarak nitelendirilebilir. Yunanistan ve GKRY'nin, İsrail ve Mısır ile kurdukları iş birlikleri ve Doğu Akdeniz Doğal Gaz Forumu büyük ölçüde bu mücadelenin yansıması olarak görülebilecek, hızla gelişen, bölge ülkeleri ve üçüncü devletler tarafından önem atfedilen bir yapılanmalardır.

Doğal kaynak bolluğu yaşayan bir ülkenin dış politika amaçlarını gerçekleştirmek için bu kaynaklardan istifade etmesi ise halihazırda Doğu Akdeniz'e kıyıdaş ülkeler için geçerli olan bir durum değildir. Gelecekte, mevcut kaynakların paylaşımı ve/veya yeni kaynakların işletilmeye başlaması sonucunda söz konusu olabileceği düşünülmektedir.

---

[715] Hakan Sarıtaş, Ayşe Genç ve Tahsin Avcı**, "**Türkiye'de Enerji İthalatı, Cari Açık ve Büyüme İlişkisi: Var ve Granger Nedensellik Analizi", **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 14, Yıl 14, Sayı 2 (2018), s.182-185.

[716] "Greece imports by category", **Trading Economics**, https://tradingeconomics.com/greece/imports-by-category, (11.05.2021).

3.2.6. Güç Statüsü *(Power Status)*

Devletlerin sahip oldukları güç statüsünün çatışma davranışı üzerindeki etkilerine yönelik olarak yapılan çalışmalarda ampirik olarak desteklenen olgular, büyük devletlerin küçük devletlere oranla daha fazla savaşa girdikleri ve büyük devletlerin yaptıkları savaşların daha şiddetli savaşlar olduklarıdır. Devlet ikilileri açısından ele alındığında, iki büyük devletin ya da en azından biri büyük devlet olan iki devletin karşılıklı rekabetinin savaşla sonuçlanma olasılığının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Devletleri büyük ve küçük güçler olarak ayırarak yapılan çalışmaların yanında, büyük güçler ile küçük güçler arasında, orta ölçekli güçler, bölgesel güçler, bölgesel büyük güçler olarak tanımlanan bir kategori daha bulunmaktadır. Bu kategori, güç hiyerarşisinin orta sıralarında bulunan, yakın çevresindeki/bölgesindeki meselelere müdahil olma kapasitesi yüksek ancak küresel düzeyde (sistem düzeyinde) etkisi sınırlı olan devletler için kullanılmaktadır.[717]

Bölgesel meseleler söz konusu olduğunda analizlerde kullanılan bir diğer çerçeve ise, uluslararası sistem düzeyindeki hiyerarşinin bölgesel düzeyde yeniden değerlendirilmesidir. Bu yaklaşımla küresel hiyerarşide orta ölçekli olarak tanımlanan bir devletin bölgesel bazda büyük güç, küçük güç olarak sınıflandırılan bir gücün ise orta ölçekli güç olarak ele alınması mümkün olmaktadır. Bu sınıflandırmalar, savaş çalışmalarının ulaştığı sonuçların, bölgesel meselelerdeki analizlerde işlevsel araçlar olarak kullanılmasına imkân tanımaktadır.

Bu bağlamda, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının doğrudan ve dolaylı taraflarının güç statülerini küresel ve bölgesel ölçekte değerlendirmek yerinde olacaktır. Küresel güç hiyerarşisi açısından, bölge ülkelerinin Birleşik Ulusal Kabiliyet Endeksi (Composite Index of National Capability (CINC)) değerleri[718] ve bu değerlerin 2000-2016 yılları[719] arasındaki değişimi Grafik 3.11'de gösterilmiştir. Görüldüğü üzere Türkiye kıyıdaşlar arasındaki en yüksek güç kapasitesine sahiptir. Türkiye'yi sırasıyla Mısır, İsrail, Yunanistan, Libya ve GKRY takip etmektedir. KKTC'ye ait değer bulunmamakla birlikte, hesaplama algoritması çerçevesinde GKRY'nin ardında yer alacağı bellidir. Bu sıralama ve endeks değerlerine göre Türkiye, Mısır ve İsrail'i[720] bölgesel güç ya da orta ölçekli güç; Yunanistan, Libya, GKRY ve

---

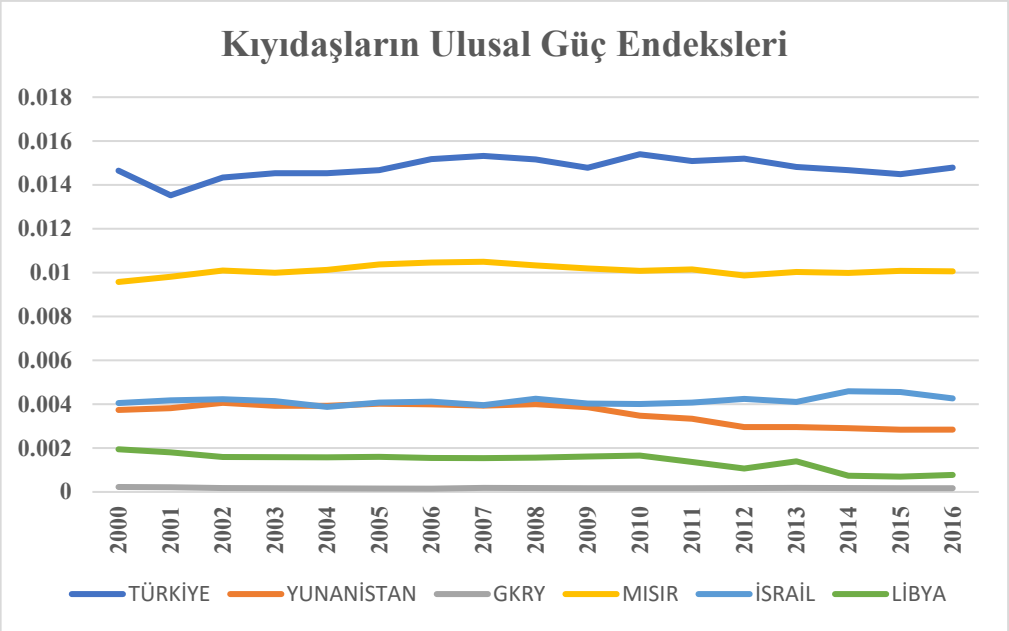
[717] Nolte, s.886-887.

[718] Bu endeks değeri; bir devletin savaş gücünü meydana getirdiği değerlendirilen 6 adet alt değerin birleşiminden hesaplanmaktadır. Hesaplamada kullanılan alt değerler; **demir ve çelik üretimi değeri**, **askerî harcama değeri**, **askerî personel sayısı**, **enerji tüketimi miktarı**, **toplam nüfus** ve **kentte yaşayan nüfustur**. Endeks değeri her zaman 0-1 aralığındadır; 0 değeri o devletin sistemde hiç kapasitesinin olmadığını, 1 değeri ise o devletin sistemdeki tüm kapasiteyi bünyesinde barındırdığını gösterir. Sistemdeki tüm devletlerin kapasitelerinin toplamı 1'e eşittir. J. Michael Greig and Andrew J. Enterline, Correlates of War Project National Material Capabilities (NMC) Data Documentation Version 5.0 (Period Covered: 1816-2012), https://correlatesofwar.org/data-sets/national-material-capabilities, (14.05.2021).

[719] Doğu Akdeniz uyuşmazlığının kapsadığı dönem başlangıcı olarak, daha önceki grafiklerde de uygulandığı üzere, 2000 yılı başlangıç alınmıştır. Kaynak olarak kullanılan veri setindeki son değerler 2016 yılına aittir. 2000-2016 yılları arasında değerlerde büyük değişiklikler olmadığı, Mısır ve Libya'nın değerlerinde 2011 yılındaki Arap İsyanları süreci sonrasındaki iç karışıklıklar nedeniyle bir miktar düşüş olduğu gözlenmektedir. Bu çerçevede, 2017-2020 dönemine ilişkin veriler bulunmamakla birlikte, hesaplama yönteminin mantığı doğrultusunda, bu değerlerde çok büyük değişiklikler yaşanmadığı değerlendirilmektedir.

[720] CINC Skorları yakın olmasına rağmen İsrail'in orta ölçekli güç, Yunanistan'ın ise küçük güç kategorisinde ele alınması tartışmaya açıktır. İsrail; askerî kabiliyetleri, resmen açıklamadığı ancak mevcudiyeti genel kabul gören nükleer silahları ve özellikle ABD ile sahip olduğu özel ilişkiler sayesinde mevcut kapasitesinin üzerinde etki

KKTC ise küçük güç olarak değerlendirmek mümkün görülmektedir. *Ayman*'a göre gücün geleneksel bileşenleri bağlamında Yunanistan'ın küçük güç olduğu ve Türkiye'nin Yunanistan'a nazaran sahip olduğu güç üstünlüğü, Yunanistan ve Türkiye'deki stratejik elitler tarafından da kabul edilen bir durumdur.[721]

Grafik 3.11: Kıyıdaşların Birleşik Ulusal Kabiliyet Endeksleri (2000-2016)[722]

Bu güç statüleri Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığı açısından ne ifade etmektedir? Öncelikle uyuşmazlığın doğrudan ya da dolaylı taraflarının hiçbirinin küresel güç hiyerarşisinde büyük güç statüsüne sahip olmadığını vurgulamak gerekir. Bu durumun taraflardan herhangi birinin -yalnız başına- uyuşmazlığı tamamen kendi istediği şekilde sonuçlandırmasını olanaksızlaştırdığı öne sürülebilir. Zira bir devletin gücünün analizinde, sahip olduğu kapasitenin yanında gücün üzerinde uygulanacağı hedef ve bu hedef üzerinde sağlanabilecek etki dikkate alınması gereken diğer unsurlardır. Esasen gücün ilişkisel niteliğiyle ilişkili olan ve uyuşmazlık içinde bulunan devletin davranışlarını yönlendirme yetisi olarak tanımlanan etki buradaki en önemli etkendir.[723] Büyük güçler, materyal kapasitelerinin büyüklüğüne dayanarak kendi çıkarlarını korumak üzere ekonomik ve askerî olarak müdahalede bulunma ve hedef devlet üzerinde etki yaratma açısından bölgesel veya küçük güçlere göre çok daha avantajlı durumdadırlar. Bölgesel ya da küçük güçler ise hedef devlet üzerinde ekonomik yaptırımlar uygulayacak imkanlara çoğunlukla sahip değildir. Askerî yöntemlere başvurmak ise

---

yaratma imkanlarına sahip bir devlettir. Yunanistan ise İsrail'e yakın bir nüfusa ve kendi ölçeklerine göre büyük sayılabilecek bir askerî güce sahip olmasına karşın, bu askerî güç dış ülkelerden temin edilmiş konvansiyonel kuvvetlerden oluşmaktadır. Yunanistan'ın sınırlı sanayi kapasitesi ile bir askerî çatışma durumunda silahlı kuvvetlerini uzun süre destekleyip destekleyemeyeceği belirsizdir.

[721] S. Gülden Ayman, "Negotiations and Deterrence in Asymmetrical Power Situations: The Turkish-Greek Case", Mustafa Aydin and Kostas Ifantis (Ed.), **Turkish-Greek Relations: The Security Dilemma in the Aegean**, Great Britain: Routledge, 2004, s.214-215.

[722] David J. Singer, Stuart Bremer, and John Stuckey, "National Material Capabilities (v5.0), Capability Distribution, Uncertainty, and Major Power War, 1820-1965", Bruce Russett (ed), **Peace, War, and Numbers,** 1972, Beverly Hills: Sage, 19-48; David J. Singer, "Reconstructing the Correlates of War Dataset on Material Capabilities of States, 1816-1985", **International Interactions**, 14 (1987), 115-132.

[723] Sönmezoğlu, s.270-271.

çok daha maliyetli bir karardır. Bu tür devletlerin istenen sonucu sağlayacak bir askerî harekâtı başlatmak ve sürdürmek için gerekli materyal kapasiteleri sınırlıdır ve uluslararası toplumun yaptırımlarına maruz kalma riskini de içinde barındırır. Üstelik günümüzün uluslararası siyaset ortamında büyük güçlerin çıkarlarından bağımsız, müdahil olmayacakları bir bölgesel ya da ikili sorun yok gibidir. Bölgesel ya da küçük güç statüsündeki devletler için herhangi bir uluslararası uyuşmazlığın çözümünde, üçüncü tarafların, özellikle de büyük güç statüsü taşıyan üçüncü tarafların müdahalesi, her zaman hesaba katılması gereken konuların başında gelmektedir. Güney Çin Denizi'ndeki deniz yetki alanları uyuşmazlıklarında da görüldüğü gibi, Çin gibi bir büyük güç bile bölgedeki hak iddialarını kendisinden çok daha güçsüz olan Filipinler, Endonezya, Vietnam gibi devletlere kabul ettirememektedir.[724]

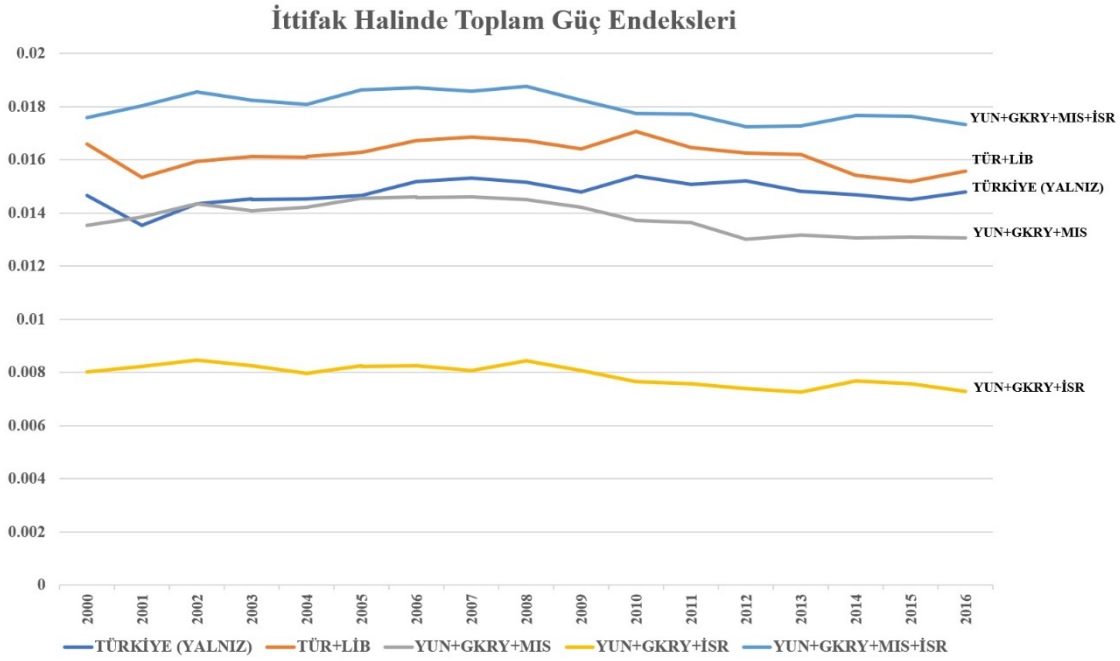
Dolayısıyla Türkiye-Yunanistan, Türkiye-GKRY aktör çiftlerinde taraflardan hiçbirinin büyük güç statüsüne sahip olmaması askerî çatışma olasılığını azaltan bir etken olarak değerlendirilebilir. Tarafların büyük güç olmamasının kendileri ve bölgesel güvenlik ortamı açısından önemli bir diğer sonucu, çatışmaya üçüncü tarafların askerî olarak müdahil olmayı tercih etmemeleri halinde, taraflar aralarında bir şekilde başlamış olan askerî çatışmanın büyüklük, süre ve şiddet bakımından sınırlı kalacak olmasıdır.

Doğu Akdeniz meselesi odağında bölgesel bir değerlendirme yapıldığında ise, Türkiye, Mısır ve İsrail bölgesel büyük güç, Yunanistan bölgesel orta ölçekli güç, GKRY ve KKTC ise bölgesel küçük ölçekli güç olarak tanımlanabilir. Bu bölgesel güç hiyerarşisi uyuşmazlığın bugüne kadarki gelişimini nasıl etkilemiştir ve gelecekte ne gibi etkileri olabilir? Öncelikle Türkiye-Yunanistan ikilisinde bölgesel büyük güç ile bölgesel orta ölçekli güç karşılaşması, Türkiye-GKRY ikilisinde ise bölgesel büyük güç ile bölgesel küçük güç karşılaşması söz konusudur. Bugüne kadar yaşanan olay ve krizlerde bu güç statüsünün yansımaları saptanabilir. GKRY, TPAO'nun KKTC tarafından verilen ruhsatlar kapsamında yaptığı sismik araştırma ve sondaj çalışmalarına diplomatik ve hukuksal düzeyde tepkiler verebilmiş, askerî bir eylemde bulunamamıştır. Yunanistan ise diplomatik ve hukuksal düzeydeki girişimlerin yanı sıra yaşanan krizlerde silahlı kuvvetlerini alarm durumuna geçirmiş ve sahada askerî varlık göstermiştir. Askerî bir eylemde bulunmasa da bu tehdidi sürekli olarak gündemde tutmuştur. Türkiye de Yunanistan'ın hak iddia ettiği sahaların bir bölümünde sismik araştırma faaliyeti yürütse de henüz sondaj girişiminde bulunmamıştır.

Esasen bu değerler ve güç statüleri, uyuşmazlığın doğrudan tarafları olan Yunanistan ve GKRY'nin Türkiye'ye karşı İsrail ve Mısır ile kurdukları iş birliği mekanizmalarını da açıklar niteliktedir. Bu üçlü iş birliği mekanizmalarının, öncelikle ekonomik ve kültürel girişimler şeklinde başlatıldığında, giderek taraflar arasında siyasi eşgüdüm sağlayan ve savunma-güvenlik alanlarında genişleyen yapılar haline dönüştüklerine ikinci bölümde yer vermiştik. Yalnızca CINC değerleri üzerinden yapılan basit bir karşılaştırmada dahi ne Yunanistan ne de GKRY'nin Türkiye ile topyekûn bir savaşta üstünlük sağlayamayacakları görülmektedir. Doğu Akdeniz'de son on yıllık süreçte oluşan yakınlaşmaların ittifak yapılarına dönüşmesi halinde oluşabilecek toplam güç kapasiteleri ise Grafik 3.12'de gösterilmiştir. Buna göre, Yunanistan-GKRY-Mısır ittifakı Türkiye'nin tek başına sahip olduğu kapasite ile başa baş olurken, Türkiye-

[724] Zhao Hong, "The South China Sea Dispute and China-ASEAN Relations", **Asian Affairs**, 44:1 (2013), 27-43, DOI: 10.1080/03068374.2012.760785, s.28-30.

Libya ittifakının gerisinde kalmaktadır. Türkiye'nin yalnız başına veya Libya ile birlikte sahip olduğu kapasiteye üstün gelebilmek için Yunanistan-GKRY-Mısır-İsrail ittifakının oluşturulması gerekmektedir.

Grafik 3.12: Kıyıdaşların Olası İttifak Durumlarında Toplam Kabiliyet Endeksleri (2000-2016)

3.2.7. Güç Farkı *(Power Discrepancy)*

Rekabet halindeki taraflar arasındaki güç farkının askerî çatışmayı nasıl etkileyeceğine ilişkin olarak güç denkliği (*power parity*) yaklaşımı, tarafların güçleri aşağı yukarı birbirine eşit olduğunda iki taraf da çatışmanın sonucu konusunda emin olamayacağından askerî çatışma olasılığının en düşük düzeyde olduğunu savunmaktadır. Öte yandan, güç üstünlüğü (*power preponderance*) yaklaşımı ise taraflardan birinin bariz güç üstünlüğüne sahip olduğu durumda askerî çatışma çıkmayacağını zira güçsüz olan devletin bunu göze alamayacağını, güçlü devletin ise askerî güç kullanmaya gerek kalmadan isteklerini kabul ettireceğini öne sürmektedir. Ampirik olarak daha fazla desteklenen ve daha yakın tarihli çalışmalarda savunulan önerme, güç üstünlüğü yaklaşımıdır. Bir diğer anlatımla, askerî çatışma olasılığının en düşük olduğu durum taraflar arasında azami güç farkı olduğu durumdur; uyuşmazlık içinde bulunan taraflar arasında güç farkı azaldıkça uyuşmazlıkta askerî güç kullanılma olasılığı artmaktadır.

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının doğrudan taraflarını oluşturan Türkiye ile Yunanistan arasındaki güç farkının askerî çatışma olasılığı üzerindeki etkilerini inceleyebilmek maksadıyla, iki devletin birleşik ulusal kabiliyet endeksi değerlerinin (CINC değeri) 1950-2016 yılları arasındaki değişimi ve bu dönem içinde iki ülke arasında yaşanan uluslararası krizler Grafik 3.13'te gösterilmiştir. Genel bir yaklaşımla, 1950-1980 döneminde iki ülke arasındaki güç farkında büyük değişiklikler olmadığı; 1980-2000 döneminde ise Türkiye'nin güç endeksinde önemli sıçramalar yaşanırken Yunanistan'ın güç endeksinde yavaş bir artış olduğu görülmektedir. İki ülkenin güç aralığı özellikle 1980 yılı sonrasında genişlemiştir.

Söz konusu güç farkı, Türkiye ile Yunanistan'ın aralarında baş gösteren uluslararası krizlerdeki davranışlarını nasıl etkilemiştir? Taraflar arasında söz konusu dönem içerisinde meydana gelmiş yedi adet uluslararası kriz tanımlayabiliriz.[725] Türkiye 1963-1964 Kıbrıs Krizi'nde öncelikle şiddet içermeyen askerî yöntemleri kullanmış, daha sonra Erenköy'ü kuşatan Kıbrıslı Rum askerlerini havadan bombalayarak sınırlı askerî güç kullanımında bulunmuştur. Bu krizde Yunanistan askerî güç gösterileri dışında karşılık verememiştir.[726] Rum Milli Muhafız Ordusunun iki Türk köyüne saldırması ile başlayan 1967 krizinde Türkiye Kıbrıs Adası'na askerî müdahalede bulunacağı tehdidinde bulunmuş, Yunanistan, General Grivas ve adada antlaşmalara aykırı olarak bulundurulan Yunan askerlerini geri çekmek zorunda kalmıştır.[727] Kıbrıs Barış Harekâtı ile neticelenen 1974 Kıbrıs Krizi'nde de Yunanistan adaya ya da Türkiye'ye yönelik doğrudan askerî güç kullanımında bulunamamıştır.[728] Bu krizlerin meydana

[725] **Kriz Listesi:**

1. 1963 Kıbrıs Krizi I (ICB Listesi), 2. 1967 Kıbrıs Krizi II (ICB Listesi), 3. 1974 Kıbrıs Krizi III (ICB Listesi), 4. 1976 Ege Denizi Krizi I (ICB Listesi), 5. 1984 Ege Denizi Krizi II (ICB Listesi), 6. 1987 Ege Denizi Krizi III (ICB Listesi), 7. 1996 Ege Denizi Krizi IV (ICB Listesi). Bu dönemde Türkiye-Yunanistan arasındaki krizlere ilişkin farklı bir yaklaşım için bkz. Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri, https://www.tdpkrizleri.org/index.php/tfp-crisis/tdp-kriz-ana-sayfalari, (08.11.2021).

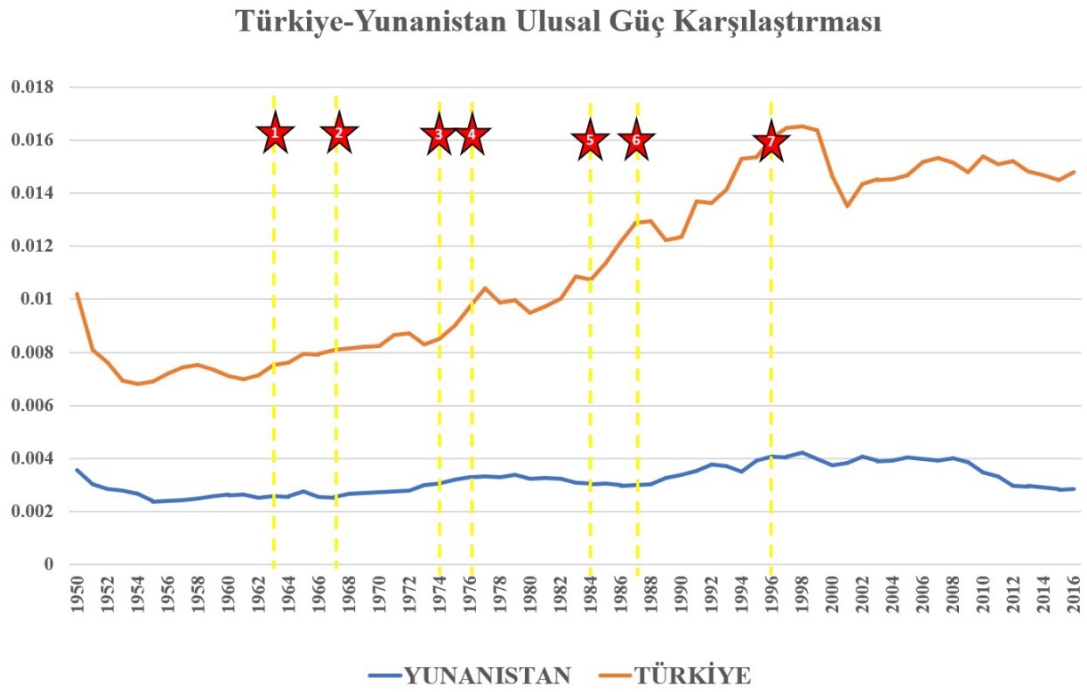
[726] ICB Project, Crisis Summaries, https://sites.duke.edu/icbdata/data-collections/, https://drive.google.com/file/d/1RYLWh_9ZF2mzKAFBPMaaXKW6gYvwo23V/view, (17.05.2021).

[727] ICB Project, Crisis Summaries, https://sites.duke.edu/icbdata/data-collections/, https://drive.google.com/file/d/1_4OnHwkeeB997ZQdofyMXF2JJE4LmjhL/view, (17.05.2021).

[728] 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nda adada bulunan Türk ve Yunan kuvvetleri arasında askerî çatışma yaşanmış, Yunanistan adadaki askerlerini desteklemek üzere askerî uçaklarla yardım gönderme girişimlerinde bulunmuştur. Bkz. Edward J. Erickson ve Mesut Uyar, **Phase Line Attila: The Amphibious Campaign for Cyprus 1974**,

geldiği dönem, Türkiye ile Yunanistan arasındaki güç farkının değişim süreci içerisinde, güç farkının en az olduğu dönemdir. Bu dönemde dahi Yunanistan'ın Türkiye ile askerî bir karşılaşmayı göze alamadığı görülmektedir.

1976 ve 1987 Ege Denizi kıta sahanlığı krizleri, 1984 Ege Denizi'nde bir Yunan savaş gemisine ateş açıldığı iddiasıyla başlayan kriz ve 1996 Kardak Krizi, Türkiye ile Yunanistan arasındaki güç farkının giderek açıldığı bir dönemde yaşanmıştır. Bu krizlerde de askerî kuvvetler karşı karşıya gelmekle birlikte iki ülke arasında fiili askerî çatışma (karşılıklı silah kullanımı) yaşanmamış, üçüncü tarafların uzlaştırma girişimleri ve karşılıklı görüşmeler yoluyla uyuşmazlık konusu sorunlar dondurulmuştur.[729]

Grafik 3.13: Türkiye-Yunanistan Birleşik Ulusal Kabiliyet Endeksi Karşılaştırması (1950-2016)

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının krizler ürettiği 2018-2020 dönemine ait veriler elimizde bulunmamakla birlikte, CINC değerinin hesaplama mantığı çerçevesinde, Türkiye ile Yunanistan arasındaki güç farkının arttığını, en azından azalmadığını öne sürmek mümkündür.[730] 2018 ve 2020 yıllarındaki Doğu Akdeniz krizlerinin (DA Krizi-2, 3, 4 ve 5)

Quantico, Virginia: Marine Corps University Press, 2020, s.111, 148-149. Ancak Yunan Silahlı Kuvvetleri, Türk Silahlı Kuvvetlerine başka bir şekilde saldırıda bulunamamıştır.

[729] 1976 Ege Denizi Kıta Sahanlığı Krizinin ardından 1976 Bern Mutabakatı ile taraflar kıta sahanlığı sınırlandırmasını sağlayacak karşılıklı rızaya dayanan bir anlaşma için müzakereler yapmaya karar vermişlerdir. Başeren, **Ege Sorunları**, s.143-144.

[730] Hesaplamada kullanılan alt değerler; **demir ve çelik üretimi değeri**, **askerî harcama değeri**, **askerî personel sayısı**, **enerji tüketimi miktarı**, **toplam nüfus** ve **kentte yaşayan nüfustur**. 2012-2020 döneminde Türkiye'nin ekonomik büyüme oranı Yunanistan'ın üzerindedir. Dolayısıyla ekonomik büyüme ile doğrudan bağlantılı demir ve çelik üretimi, askerî harcama değeri ve enerji tüketimi miktarı kriterlerinin Türkiye lehine olması gerekir. Aynı dönemde Türkiye'de nüfus artışı yaşanırken, Yunanistan'da ekonomik sorunlar nedeniyle ülkeden göç etme eğilimi ile karşılaşılmıştır. Bu bağlamda, askerî personel sayısı, toplam nüfus ve kentte yaşayan nüfus bakımdan da Türkiye'nin önde olduğu değerlendirilmektedir.

tümünde Türk ve Yunan askerî kuvvetleri karşı karşıya gelmiş, krizler fiili askerî çatışma (karşılıklı silah kullanımı) yaşanmadan atlatılmıştır.

Bu çerçevede, Türkiye ile Yunanistan arasındaki durumun güç üstünlüğü yaklaşımını kısmen doğruladığı düşünülmektedir. Şöyle ki, Yunanistan, Türkiye ile yaşadığı krizlerde askerî güç gösterisinde bulunmakta ve askerî güç kullanma tehdidini her zaman gündemde tutmaktadır. Ancak Türkiye ile arasındaki güç farkı nedeniyle Türkiye ile yaşanabilecek bir savaşın sonuçlarını göze alamamaktadır. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında Türk kuvvetlerine yönelik bir askerî harekâtta bulunulamaması, 1996'daki Kardak Krizi'nde Yunan askerlerinin bayrak diktikleri kayalıktan geri çekilmek zorunda kalmaları, 2018'de Barbaros Hayreddin Paşa gemisinin, 2020 yılında MTA Oruç Reis gemisinin sismik araştırmalarına engel olunamaması bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Öte yandan Türkiye'nin Yunanistan'a karşı sahip bulunduğu güç üstünlüğü, askerî kuvvetlere başvurmaksızın Yunanistan'a kendi iradesini kabul ettirmek ve uyuşmazlıkları kendi istediği biçimde sonuçlandırmak için yeterli değildir. İki ülke arasında yaşanan ve fiili askerî çatışma olasılığının belirdiği krizleri, üçüncü tarafların da etkili olduğu bir karşılıklı görüşme süreci izlemektedir. Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında BM himayesinde sürdürülen müzakereler; 1976 Ege Denizi Kıta Sahanlığı Krizi sonrasında imzalanan Bern Mutabakatı ile iki ülkenin Ege Denizi'nde kara sularının ötesinde araştırma faaliyetlerinden vazgeçmesi;[731] 1984 ve 1987 Ege Denizi krizleri sonrasında 1988 yılında imzalanan Atina ve İstanbul Mutabakat Muhtıraları ile yürürlüğe konulan Güven Artırıcı Önlemler;[732] 1996 Kardak Krizi sonrasında yapılan istikşafi görüşmeler ve 2020 Doğu Akdeniz krizlerinin ardından 5 yıl aradan sonra istikşafi (istişari) görüşmelerin yeniden başlaması, iki ülke arasındaki sorunları çözmeyen ancak bir sonraki krizin ortaya çıkmasını bir süre geciktiren süreçler olarak yorumlanabilir.

İki ülke arasındaki güç farkını ölçmek için kullandığımız Birleşik Ulusal Kabiliyet Endeksi, alt bileşenleri olan "demir ve çelik üretimi değeri", "askerî harcama değeri", "askerî personel sayısı", "enerji tüketimi miktarı", "toplam nüfus" ve "kentte yaşayan nüfus" değişkenlerinden de anlaşıldığı üzere, topyekûn bir savaşta hangi tarafın üstün gelebileceği düşüncesine dayalı olarak hazırlanmıştır. Bu değerin 1970'li yıllardan itibaren hesaplanmaya başladığını ve zaman içerisinde yaşanan teknolojik gelişmeler nedeniyle birçok farklı değişkeni içinde barındıracak yeni değerler hesaplanmasının gerekliliği de vurgulanmalıdır.[733] Bu değerlerin hesaplanmasında kullanılan alt bileşenlere bakıldığında, Yunanistan'ın Türkiye ile güç farkını azaltma olasılığı çok düşük görünmektedir. Türkiye'nin nüfusu Yunanistan'ın 8 katına yakın ve nüfus artış hızı daha fazladır.[734] Ekonomik açıdan Türkiye, Yunanistan'a kıyasla

---

[731] 1976 Ege Denizi Kıta Sahanlığı Krizi'nin ardından 1976 Bern Mutabakatı ile taraflar kıta sahanlığı sınırlandırmasını sağlayacak karşılıklı rızaya dayanan bir anlaşma için müzakereler yapmaya karar vermişlerdir. Başeren, **Ege Sorunları**, s.143-144.

[732] Fuat Aksu, "Ege Sorunlarının Geleceği ve Türkiye: AB Üyelik Sürecinde Türkiye'nin Seçenekleri", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl 3, Sayı 5 (Temmuz 2005), 261-286, 271-272.

[733] Bir ulusun, güce dönüştürülebilecek materyal kabiliyetlerini ölçen bu değerin sahip olduğu kısıtlamalar için bkz. J. Michael Greig and Andrew J. Enterline, Correlates of War Project National Material Capabilities (NMC) Data Documentation Version 5.0 (Period Covered: 1816-2012), Feb 1, 2017, s.2-5.

[734] Türkiye Nüfusu (2020): 84,339,067, Yunanistan Nüfusu (2020): 10,423,054; Türkiye Nüfus Artış Hızı (2020): %1,09, Yunanistan Nüfus Artış Hızı (2020): -%0,48; Türkiye Doğurganlık Oranı (2020): 2.1, Yunanistan Doğurganlık Oranı (2020):1.3, **Worldometer Örün Sitesi**, https://www.worldometers.info/, (18.05.2021).

üretim ve ihracat odaklı bir yapıya sahiptir. Yunanistan sahip olduğu ekonomik kaynaklarını aşırı biçimde askerî harcamalara yönlendirse de Türkiye'nin askerî bütçesinin yakalaması mümkün görünmemektedir.[735]

Bu eğilimlere dayanarak, Yunanistan Türkiye ile bir savaşı asla göze alamayacağı için Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığında Türkiye ile Yunanistan arasında fiili bir askerî çatışma yaşanmayacağı sonucuna ulaşabilir miyiz? Böyle bir sonuca varıldığı takdirde Yunanistan'ın niçin Türk Donanmasına yakın büyüklükte bir donanmaya ve Türk Hava Kuvvetleri ile boy ölçüşebilecek bir hava kuvvetlerine sahip olduğunu açıklamak güçleşir. Üstelik Yunanistan donanmasını ve hava kuvvetlerini daha da güçlendirmek üzere ekonomik imkanlarını zorlayacağı belli olan bir silahlanma programı başlatmıştır. Kanımızca, yukarıda incelediğimiz güç farkını yansıtan değerler önemli olmakla birlikte Türkiye ile Yunanistan arasında topyekûn savaşa dönüşmeyecek bir fiili askerî çatışma yaşanma olasılığı mevcuttur. Bu askerî çatışma, bir kriz anında askerî kuvvetlerin karşılıklı hareketlerinin yanlış anlaşılmasından ya da kontrollü biçimde tırmandırılmaya çalışılan gerginliğin kontrolden çıkmasıyla vuku bulabilir. 1990 ve 2000'li yıllarda Ege Denizi üzerinde Türk ve Yunan savaş uçakları arasında yaşanan it dalaşları sırasında Türk ve Yunan savaş uçaklarının düşmesi,[736] 2012 yılında bir Türk savaş uçağının Suriye hava savunma sistemleri tarafından düşürülmesi,[737] 2012-2020 yılları arasında bazı Suriye savaş uçakları ve helikopterlerinin Türkiye tarafından vurulması,[738] 2015 yılında bir Rus savaş uçağının Türk savaş uçakları tarafından düşürülmesi[739] olaylarına benzer biçimde, sismik araştırma ve sondaj gemilerinin, savaş gemilerinin veya savaş uçaklarının çarpışması ya da vurulmasıyla sonuçlanabilecek ancak topyekûn savaşa dönüşmeyecek olayların yaşanması mümkün görülmektedir. Bu tür olaylardaki en büyük risk, yaşanacak kayıpların büyüklüğüne bağlı olarak tarafların öngöremedikleri şiddette bir askerî çatışma içine sürüklenmeleri olarak ortaya çıkmaktadır.

---

[735] 2019 yılı rakamlarına göre Türkiye GSYİH'sının %2,7'sini, Yunanistan ise GSYİH'sının %2,6'sını askerî harcamalara ayırmaktadır. Bu değerlere karşılık gelen harcama miktarı (2018 yılı ABD doları kuru sabit kabul edildiğinde) Türkiye için 20 milyar 796 milyon ABD doları, Yunanistan için 5 milyar 732 milyon ABD dolarıdır. SIPRI Military Expenditure Database, **Stockholm International Peace Research Institute**, https://www.sipri.org/databases/milex, (18.05.2021).

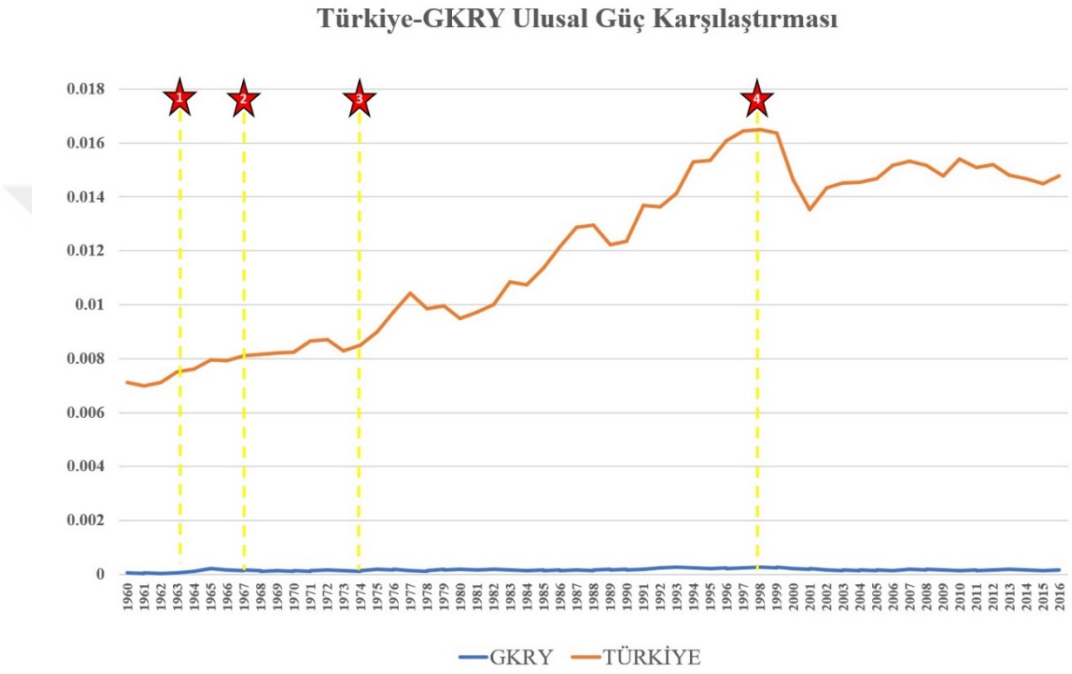
[736] "14 sene önce bugün Türk ve Yunan F-16'ları havada çarpıştı", **Savunma Sanayi Dergilik**, 23.05.2020, https://www.savunmasanayiidergilik.com/tr/HaberDergilik/14-sene-once-bugun-Turk-ve-Yunan-F-16-lari-havada-carpisti; "Türk F-16'sını Yunanistan düşürmüş", **Sabah**, 11.12.2014, https://www.sabah.com.tr/gundem/2014/12/11/turk-f16sini-yunanistan-dusurmus-1418291373, (18.05.2021).

[737] "Suriye Türk jetini vurdu", **Sabah,** 23.06.2012, https://www.sabah.com.tr/gundem/2012/06/23/suriye-turk-jetini-vurdu, (18.05.2021).

[738] "Türkiye iki Suriye uçağını düşürdü", **Deutsche Welle Türkçe**, 01.03.2020 , https://www.dw.com, (18.05.2021).

[739] "Rus savaş uçağı sınırı ihlal etti, Türk F-16'lar düşürdü", **NTV**, 24.11.2015, https://www.ntv.com.tr/turkiye/rus-savas-ucagi-dusuruldu,_mP74HrTmEe3cc8qXBIqrA, (18.05.2021).

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının doğrudan taraflarını oluşturan Türkiye ile GKRY arasındaki güç farkının askerî çatışma olasılığı üzerindeki etkilerini inceleyebilmek maksadıyla iki devletin birleşik ulusal kabiliyet endeksi değerlerinin (CINC değeri) 1960-2016 yılları arasındaki değişimi ve bu dönem içinde iki taraf arasında yaşanan uluslararası krizler Grafik 3.14'te gösterilmiştir.[740] Genel olarak Türkiye ile GKRY arasında başlangıçta itibaren büyük bir güç farkı bulunduğunu, bu farkın 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren daha da açıldığı, GKRY'nin incelenen dönem içerisinde CINC değerinde önemli değişme olmadığı ifade etmek mümkündür. 2016 yılından sonraki değerler bulunmamakla birlikte hesaplanan alt değerlerin değişimi dikkate alındığında, güç farkının daha açılmış olması muhtemeldir.

Grafik 3.14: Türkiye-GKRY Birleşik Ulusal Kabiliyet Endeksi Karşılaştırması (1960-2016)

Bu dönem içerisinde Türkiye-GKRY arasında 1963, 1967 ve 1974 Kıbrıs krizleri ile 1998 S-300 Krizi olmak üzere 4 uluslararası kriz tanımlanabilmektedir. Bu listeye 2018 yılındaki Doğu Akdeniz Krizi-1'i de ilave etmek mümkündür. Bu krizlerdeki aktör davranışlarında, iki taraf arasındaki güç farkı belirgindir. 1963 ve 1974 krizlerinde Türkiye Kıbrıs Adası'na askerî olarak müdahale etmiş ve krizi kendi istekleri doğrultusunda sona erdirmiştir. Bu krizlerde taraflar arasında fiili askerî çatışma yaşanmıştır. 1967 ve 1998 krizlerinde Türkiye askerî müdahale tehdidinde bulunmuş, 1967'de adadaki Yunan askerlerinin çekilmesini ve 1998'de S-300 Hava Savunma Füze Sistemlerinin adaya yerleştirilmemesini sağlayarak krizleri kendi istekleri doğrultusunda sonlandırmayı başarmıştır. 2018 yılındaki Doğu Akdeniz Krizi-1'de de askerî güç gösterisiyle SAIPEM 12000 gemisinin GKRY tarafından verilen ruhsatlara istinaden sondaj yapmasına engel olunmuştur.

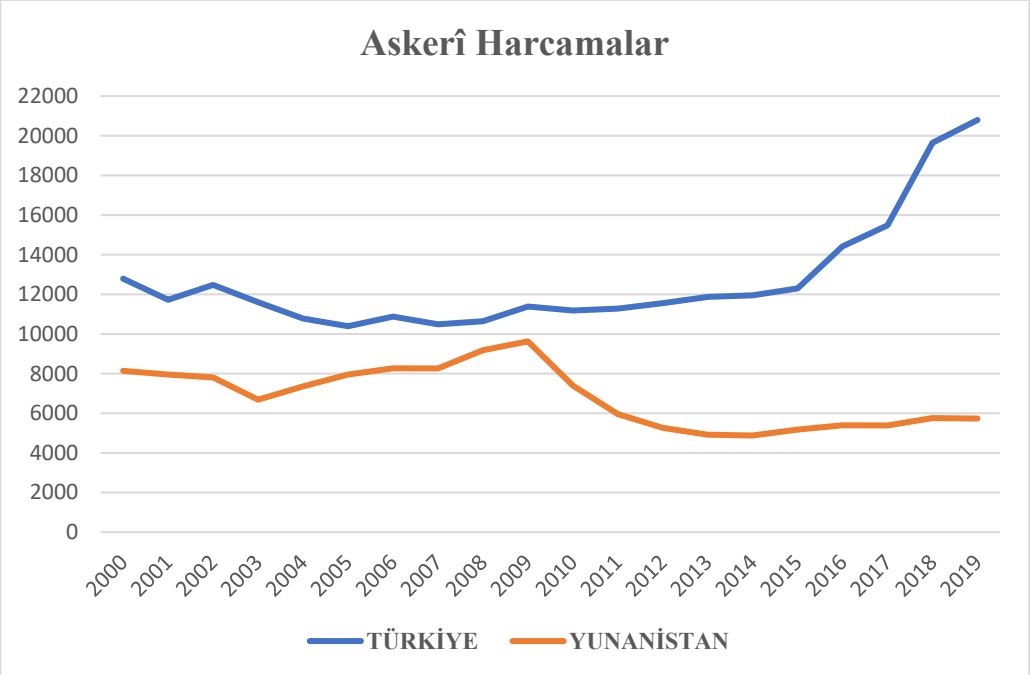
[740] **Kriz Listesi:**
1. 1963 Kıbrıs Krizi I (ICB Listesi), 2. 1967 Kıbrıs Krizi II (ICB Listesi), 3. 1974 Kıbrıs Krizi III (ICB Listesi), 4. 1998 S-300 Füze Krizi (ICB Listesi).

3.2.8. Askerîleşme Düzeyi *(Militarization)*

Askerîleşme ile askerî çatışma olasılığı arasındaki ilişki, rekabet içindeki devlet ikilileri ve tekil devletler bakımdan ayrı ayrı ele alınabilir. Devlet ikilileri bakımdan yapılan çalışmalar, askerîleşmiş iki devlet arasındaki savaş olasılığının, askerîleşmemiş iki devlet arasındaki savaş olasılığından çok daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmalarda saptanan bir diğer nokta, askerîleşmiş bir devlet ile askerîleşmemiş bir devlet arasında yaşanmış savaş sayısının çok az olduğudur. Bu bağlamda, askerîleşme, genellikle rekabet halindeki devletlerde karşılıklı olarak yükselen bir süreç özelliği göstermektedir.

Başka bir devletle olan ilişkilerden bağımsız olarak bir devletin askerîleşme süreçlerinin savaşma eğilimini nasıl etkilediği konunun incelemeye değer bir diğer boyutudur. Bu boyutta, bir devletin giderek daha geniş askerî imkanlara sahip olmasının bu araçların kullanımı konusunda profesyonel eğitim almış askerlerin de devlet yönetimde daha fazla ağırlık kazanmasına yol açtığı savunulmuştur. Daha geniş askerî olanaklar ve bu araçları kullanmaya yatkın yönetim kadrosu ise devletin savaşa girme olasılığını artıracaktır.

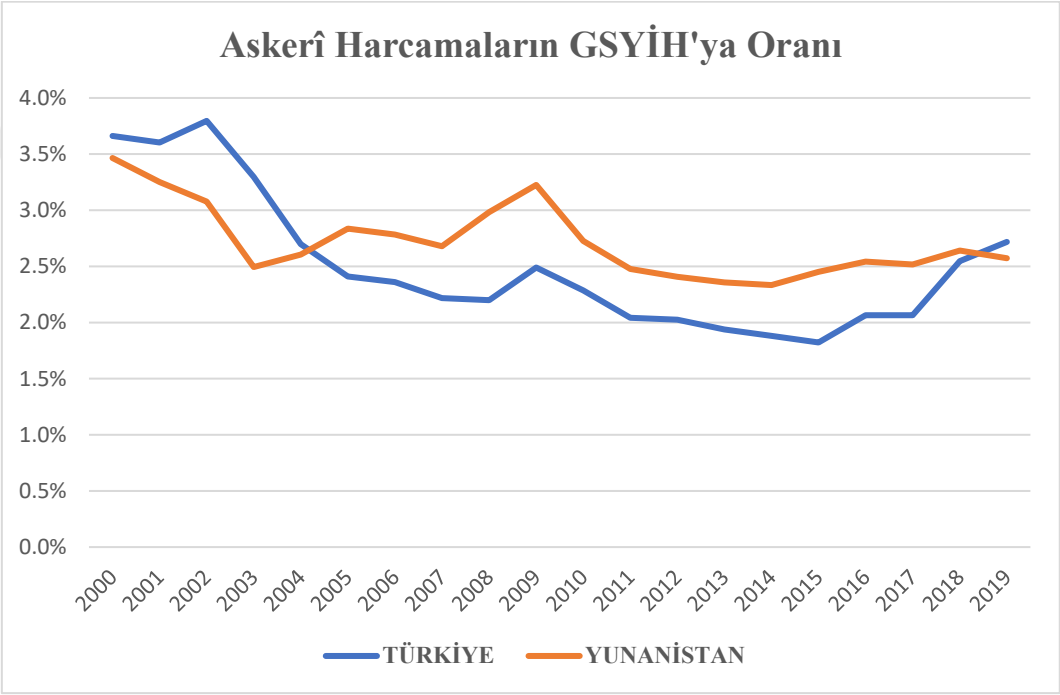
Çatışma ve savaş çalışmalarında askerîleşmenin temel ölçüsü olarak kullanılan gösterge askerî harcamalardır. Bu bağlamda, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının doğrudan taraflarını oluşturan ve bu uyuşmazlıkta şimdiye kadar aralarında 4 uluslararası kriz belirlediğimiz Türkiye-Yunanistan ikilisinin, 2000-2019 yılları arasındaki askerî harcama miktarlarını (Grafik 3.15) ve bu miktarların GSYİH'larına oranlarını (Grafik 3.16) incelemek faydalı olabilir.

Grafik 3.15: Türkiye ve Yunanistan'ın Askerî Harcama Miktarları (milyon ABD doları) (2000-2019) [741]

[741] Değerler SIPRI Askerî Harcama Veri Tabanından derlenmiştir. Değerler, 2018 yılı ABD doları kuru sabit kabul edilerek hesaplanmıştır. **SIPRI Military Expenditure Database**, https://www.sipri.org/databases/milex, (19.05.2021).

Türkiye ve Yunanistan'ın, aralarındaki coğrafi, demografik ve ekonomik farklılıklara karşın 2000'li yıllar boyunca yaptıkları askerî harcama miktarının birbirine yakın olduğu görülmektedir. Küresel finansal kriz sürecine denk gelen 2008 ve 2009 yıllarında Türkiye ile Yunanistan arasındaki askerî harcama farkı, sırasıyla 1 milyar 457 milyon ve 1 milyar 757 milyon ABD dolarından ibarettir. 2010'lu yıllarda Türkiye ile Yunanistan arasındaki askerî harcama farkı açılmıştır. Bu sürecin, Yunanistan 2009 sonrasında uzun süreli ekonomik küçülme sürecine girerken Türkiye ekonomisinin 2010 ve 2011 yıllarını hızlı toparlanma ile geçirmesinin bir yansıması olduğu düşünülmektedir. 2016 yılından itibaren Türkiye'nin askerî harcamalarındaki hızlı artışın ise, Ağustos 2016'dan itibaren Suriye'nin kuzeyinde DAEŞ ve PKK/PYD/YPG terör örgütlerine yönelik olarak başlatılan askerî harekâtlardan kaynaklanmış olabileceği değerlendirilmektedir.[742]

Grafik 3.16: Türkiye ve Yunanistan'ın Askerî Harcamalarının GSYİH'ya Oranı (%) (2000-2019) [743]

Uyuşmazlığın sürdüğü 2000-2019 döneminde Türkiye'nin askerî harcama miktarı Yunanistan'dan daima fazla olmakla birlikte, 2005-2018 yılları arasındaki 14 yıl boyunca askerî harcamaların GSYİH'ya oranı bakımından Yunanistan Türkiye'den üstündür. Bir diğer ifadeyle, Yunanistan Türkiye ile karşılaştırıldığında milli gelirinin daha büyük bir kısmını askerî harcamalara ayıran bir ülkedir. Yunanistan, 2010'lu yıllar boyunca devam eden büyük ekonomik sorunlara ve milli gelirinin %180'ine ulaşan kamu borcuna rağmen GSYİH'sının ortalama %2,5'ini askerî faaliyetlere ayırmayı sürdürmüştür. Bu bağlamda, NATO ve AB üyesi olan, Türkiye ve kısmen Kuzey Makedonya hariç komşuları ile büyük sorunları bulunmayan

[742] 26 Ağustos 2016 tarihinde başlatılan Fırat Kalkanı Harekâtı, 20 Ocak 2018 tarihinde başlatılan Zeytin Dalı Harekâtı, 09 Ekim 2019 tarihinde başlatılan Barış Pınarı Harekâtı ve diğer terörle mücadele operasyonları için bkz. **Kara Kuvvetleri Komutanlığı Örün Sitesi**, https://www.kkk.tsk.tr/default.aspx, (15.06.2021).

[743] Değerler SIPRI Askerî Harcama Veri Tabanından derlenmiştir. **SIPRI Military Expenditure Database**, https://www.sipri.org/databases/milex, (19.05.2021).

Yunanistan, askerîleşme düzeyi yüksek bir devlet görünümü sergilemektedir. Yunanistan'ın bu özelliği, Ege Denizi ve Doğu Akdeniz'de yaşanabilecek bir savaş durumunda belirleyici olacak deniz ve hava kuvvetlerine verdiği önemden de anlaşılabilmektedir. Türkiye ve Yunanistan'ın sahip oldukları deniz ve hava kuvvetleri ana unsurlarına ilişkin bir karşılaştırma Tablo 3.14'te gösterilmiştir. Görüldüğü üzere, Türkiye Yunanistan'a nazaran çok daha fazla konvansiyonel ve asimetrik tehdit algılayan bir devlet olmasına ve 2019'da Yunanistan'dan 15 milyar ABD doları daha fazla askerî harcama yapmasına karşın iki ülkenin deniz ve hava kuvvetleri arasında unsur sayısı ve niteliği bakımından büyük bir fark bulunmamaktadır.

UNSUR	TÜRKİYE	YUNANİSTAN
Fırkateyn	16	13
Korvet	10	0
Hücumbot	19	18
Denizaltı	12	11
Deniz Karakol Uçağı	4+8[744]	4[745]
Deniz Helikopteri	33	18+7[746]
Savaş Uçağı[747]	266	229+24[748]
Havadan Erken İhbar Uçağı	4	4[749]
Tanker Uçağı	7	0

Tablo 3.14: Türkiye ile Yunanistan'ın Deniz ve Hava Kuvvetleri Ana Unsurlarının Karşılaştırması[750]

[744] İbrahim Sünnetçi, "Meltem-3 Projesi & ATR-72/600 Türk Deniz Karakol Uçağı- Pakistan ve İtalyan Deniz Karakol Uçakları Karşılaştırması!", **Defence Turkey**, https://www.defenceturkey.com/tr/icerik/meltem-3-projesi-atr-72-600-turk-deniz-karakol-ucagi-pakistan-ve-italyan-deniz-karakol-ucaklari-karsilastirmasi, (20.05.2021).

[745] George Tsiboukis, Hellenic Navy's 'new' Maritime Patrol / ASW aircraft, **Defenceiq,** https://www.defenceiq.com/air-forces-military-aircraft/articles/hellenic-navys-new-maritime-patrol-asw-aircraft, (20.05.2021).

[746] ABD'den satın alınacak MH60R deniz helikopterleri. "Greece Expands MH-60R Helicopter Order to 7, Accelerates Delivery of First three", **DefenseWorld.net**, 29.11.2020, https://www.defenseworld.net/news/28418/Greece_Expands_MH_60R_Helicopter_Order_to_7__Accelerates_Delivery_of_First_three#.YKZcnqgzZPY, (20.05.2021).

[747] Cem Doğut, "Two Sides of The Aegean Military Balance Of Turkish & Greek Air Forces In The Region", **Defence Turkey**, https://www.defenceturkey.com/en/content/two-sides-of-the-aegean-military-balance-of-turkish-greek-air-forces-in-the-region-4236, (20.05.2021).

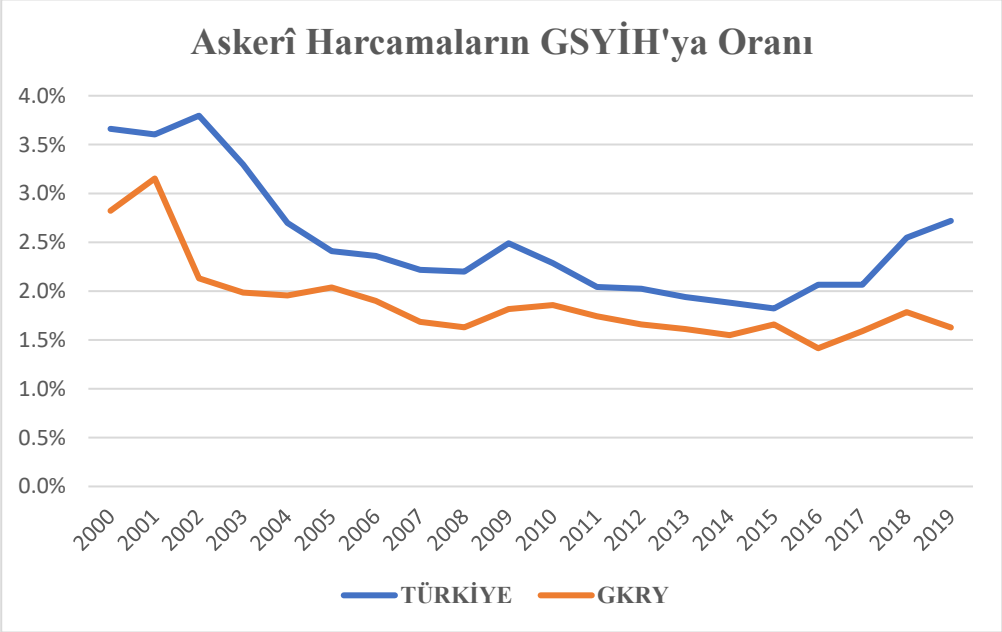
[748] Fransa'dan satın alınacak 24 (18+6) adet Rafale savaş uçağı.

[749] Erieye EMB-145H AEW&C, **Hellenic Air Force**, https://www.haf.gr/en/equipment/emb-145h-aewc/, (20.05.2021).

[750] Açık kaynak bilgilerinde derlenmiştir. Bilgilerin alındığı kaynaklar üzerlerinde gösterilmiştir. Sayıların üzerinde referans verilmeyen tüm diğer veriler, **Jane's** Örün Sitesinden alınmıştır. https://www.janes.com/, (20.05.2021).

Türkiye, dış ve güvenlik politikası yapım sürecinde askerlerin etkileri, geniş askerî olanakları, çok sayıda ülkeyle yapmış olduğu savunma ve eğitim iş birliği anlaşmaları, savunma sanayi ürünlerinin giderek daha fazla ülkeye ihraç edilmesi ve çatışma alanlarında fiilen kullanılması, Suriye ve Irak kuzeyinde DAEŞ ve PKK/PYD/YPG terör örgütlerine yönelik askerî operasyonları, yurt dışında Somali ve Katar'da bulunan askerî üsleri, BM ve NATO askerî misyonlarına katılım oranları dikkate alındığında askerîleşme düzeyi yüksek bir ülke özelliği taşımaktadır. Dolayısıyla Türkiye ve Yunanistan, çatışma ve savaş çalışmalarının saptadığı sonuçlar kapsamında, askerîleşme düzeyi yüksek ve bu nedenle aralarında askerî çatışma çıkma olasılığı kuvvetli bir devlet ikilisi oluşturmaktadır.

Uyuşmazlığın diğer boyutunda Türkiye-GKRY ikilisinin askerîleşme düzeyini ele alırken askerî harcama miktarları arasındaki büyük fark anlamlı bir analiz yapmayı olanaksız kıldığından, yalnızca askerî harcamaların GSYİH'ya oranı bakmak yeterli olacaktır. Bu karşılaştırma Grafik 3.17'de gösterilmiştir. Görüldüğü üzere Türkiye'nin askerî harcama oranı GSYİH'nın %2-2,5'u aralığında seyrederken GKRY'deki oran %1,5-2 aralığında değişmektedir. Türkiye, Kıbrıs Adası üzerinde, kolordu düzeyinde Kıbrıs Türk Barış Kuvvetlerine bağlı kuvvetler bulundururken GKRY'nin Milli Muhafız Ordusu özellikle kara kuvvetleri ağırlıklı bir yapıdadır. Kıbrıs Adası'nın mevcut haliyle yüzölçümüne oranla en yoğun şekilde silahlandırılmış alanlardan birini oluşturduğunu da vurgulamak gerekir.

Grafik 3.17: Türkiye ve GKRY'nin Askerî Harcamalarının GSYİH'ya Oranı (%) (2000-2019) [751]

[751] Değerler SIPRI Askerî Harcama Veri Tabanından derlenmiştir. **SIPRI Military Expenditure Database**, https://www.sipri.org/databases/milex, (19.05.2021).

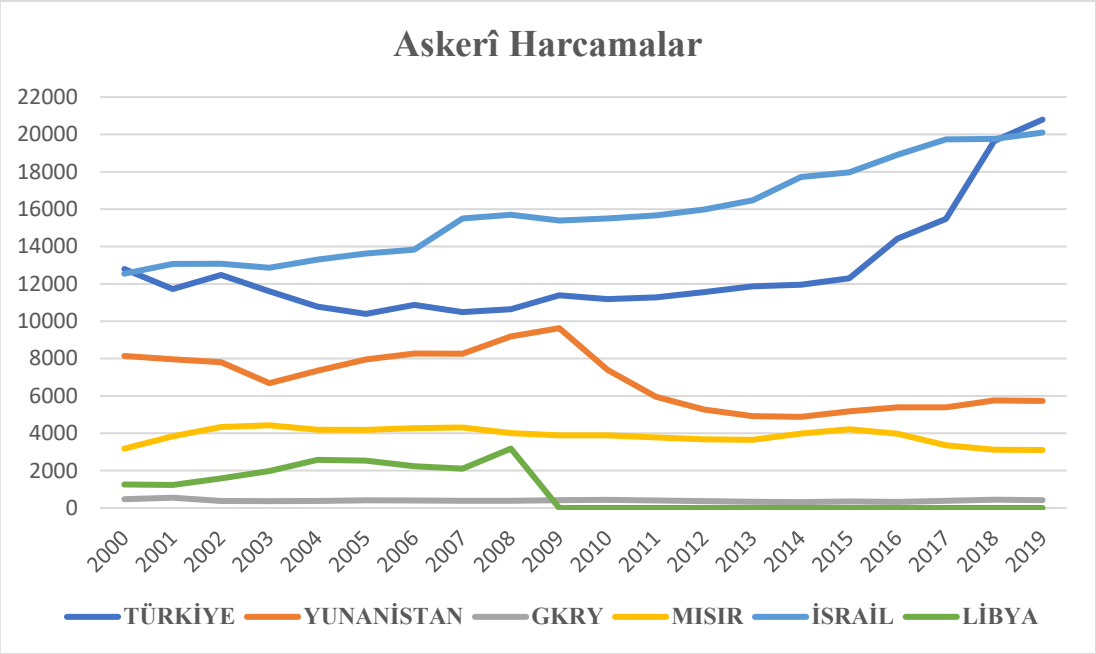
Son dönemde, Doğu Akdeniz'de yaşanan krizlerin de etkisiyle GKRY'nin kıyı savunma ve hava savunma silah sistemlerine yöneldiği görülmektedir. Bu kapsamda, Şubat 2020'de Fransa ile yapılan 240 milyon avro tutarındaki anlaşmayla, kıyıdan denizdeki gemileri vurma kabiliyeti olan ve 200 km. üzerinde menzili bulunan Exocet MM40 Block 3 gemisavar füzeleri ile Mistral Omuzdan Atılan Hava Savunma Füzesi (MANPADS) Sistemleri alınmasına karar verilmiştir.[752] GKRY'nin 2019 yılındaki tüm askerî harcamalarının toplamının yaklaşık 345 milyon avro[753] olduğu dikkate alındığında, tüm askerî bütçenin üçte ikisinden fazlasına karşılık gelen söz konusu alımın ne kadar büyük bir silahlanma çabası olduğu daha iyi anlaşılmaktadır. Ayrıca, Doğu Akdeniz Krizi-4 sırasında, ABD tarafından GKRY'ye yönelik 1987'den beri devam eden silah ambargosu kısmen yürürlükten kaldırılmıştır. Bu kısıtlamaların kaldırılmasının ardından ABD menşeli silah sistemlerinin hibe ya da satın alma yoluyla GKRY'ye transfer edilmesi beklenmelidir. 1998 yılında GKRY'nin RF'den dönemin en gelişmiş hava savunma sistemleri S-300 Hava Savunma Füzelerini satın alma girişimi[754] de hatırlandığında, GKRY'nin Kıbrıs Sorunu nedeniyle zaten askerîleşmiş bir yapıya sahip olduğu, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının etkisiyle bu özelliğin giderek belirginleştiği düşünülmektedir. Bu bağlamda, aralarında büyük güç farklılıkları olsa da Türkiye ile GKRY'nin de askerîleşmiş bir aktör çifti oluşturduğu görülmektedir.

Uyuşmazlığın dolaylı tarafları bu tabloya eklendiğinde nasıl bir görünüm ile karşılaşıldığını incelemek amacıyla tüm tarafların 2000-2019 yıllarında ait askerî harcamalarının toplam değerleri Grafik 3.18'de, bu harcamaların GSYİH'larına oranları ise Grafik 3.19'da gösterilmiştir.

[752] "Kıbrıs Rum Yönetimi gemisavar ve uçaksavar füze alıyor", SavunmaSanayiST.com, 24.04.2020, https://www.savunmasanayist.com/kibris-rum-yonetimi-gemisavar-ve-ucaksavar-fuze-aliyor/, (20.05.2021).

[753] 2019 yılı askerî harcama miktarı 420 milyon ABD dolarıdır. 20.05.2021 tarihindeki dolar-avro kuruna göre hesaplanmıştır. https://www.sipri.org/databases/milex, (21.05.2021).

[754] Deniz Tansi, "Güney Kıbrıs'ta Terör ve Garnizon Rejimi", **M5 Dergi**, 17.04.2021, https://m5dergi.com/strateji-analiz/guney-kibrista-teror-ve-garnizon-rejimi/, (21.05.2021).

Grafik 3.18: Kıyıdaşların Askerî Harcama Miktarları (milyon ABD doları)(2000-2019) [755]

Toplam askerî harcama düzeyi ve askerî harcamaların GSYİH'ya oranı bakımından birinci ülke İsrail'dir. Siyasal ve toplumsal açıdan da askerîleşmiş bir ülke olduğu genel kabul gören[756] İsrail'in bölgedeki en yüksek askerîleşme düzeyine sahip ülke olduğu düşünülmektedir.

Askerî harcama miktarına ve askerî harcamalarının GSYİH'ya oranına ilişkin yayımlanan resmi rakamlara göre Mısır, Kuzey Afrika ve Orta Doğu bölgesinde en az askerî harcama yapan devletlerden biri olarak görünmektedir. Kullandığımız SIPRI veri tabanında da Mısır'a ait 2011 yılı sonrasındaki verilerin güvenilmez olduğu belirtilmiştir.[757] Söz konusu verilerin Mısır'ın son yıllarda gerçekleştirdiği büyük çaplı silah tedarik ve modernizasyon projeleri ile uyumsuzluğu araştırma konusu olmuştur. Mısır, 2015-2019 yılları arasında dünyada en fazla silah alımı yapan üçüncü, Kuzey Afrika ve Orta Doğu bölgesindeki ikinci ülkedir. Örneğin 2019-2020 yılları için Mısır'ın alım için anlaştığı silah sistemlerinin toplamı 16 milyar ABD doları iken 2019 yılı için bildirilen tüm askerî bütçesi 4 milyar ABD doları civarındadır. Bu silah alımları içerisinde ele aldığımız uyuşmazlık açısından önem taşıyan deniz ve hava silah sistemleri, Fransa'dan 24 adet Rafale savaş uçağı (500 havadan-yere füze ile birlikte), 1 adet FREMM sınıfı fırkateyn (15 satıhtan satha füze ile birlikte), 2 adet Mistral sınıfı LHD (Çok Maksatlı Amfibi Hücum gemisi), 4 adet GOWIND 2500 sınıfı korvet[758]; RF'den 39 MIG-29 ve 24 SU-35 savaş uçağı; Almanya'dan 4 adet MEKO A-200 fırkateyn; İtalya'dan 2 adet FREMM sınıfı fırkateyn ve 24

[755] Değerler SIPRI Askerî Harcama Veri Tabanından derlenmiştir. Değerler, 2018 yılı ABD doları kuru sabit kabul edilerek hesaplanmıştır. Libya'nın 2009 yılı sonrasındaki değerleri güvenilmez ya da tespit edilememiştir. Mısır'ın 2011 ve sonrasındaki verilerinin doğruluğu şüphelidir. **SIPRI Military Expenditure Database**, https://www.sipri.org/databases/milex, (19.05.2021).

[756] Kobi Michael, Limor Regev and Dudi Kimchi, "Containment over Decision: Internalizing the Limits of Political Militarization in Israel", **Strategic Assessment,** Volume 23, No. 4 (October 2020), s.21-22.

[757] **SIPRI Military Expenditure Database**, https://www.sipri.org/databases/milex, (19.05.2021).

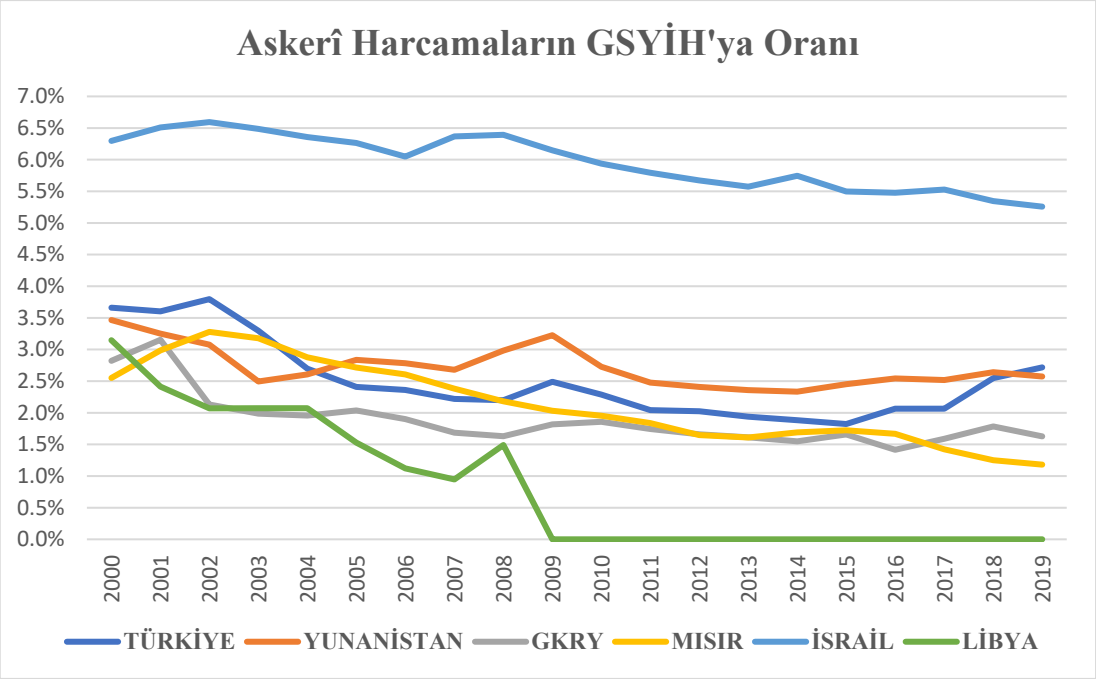
[758] Arda Mevlütoğlu, "Doğu Akdeniz'deki Donanmaların Rekabeti", **M5 Ulusal Güvenlik, Savunma ve Strateji**, Yıl:45, Sayı:343 (Şubat 2020), s.66-67.

adet Typhoon-20 savaş uçağı olarak sıralanabilir. [759] Bu bağlamda, askerî harcama oranları düşük görünse de Mısır'ın da yüksek düzeyde askerîleşmiş bir devlet olduğu ifade etmek mümkündür.

Libya'da 2011 yılından bu yana süren iç savaş nedeniyle askerî harcama verileri tespit edilememekte ya da elde edilen veriler güvenilmez kabul edilmektedir. Libya'nın iç savaş öncesindeki otoriter rejimi ve devam eden iç savaşın etkileri dikkate alındığında, Libya'nın da yüksek düzeyde askerîleşmiş bir siyasal ve toplumsal yapıya sahip olduğu öne sürmek mümkündür.

Uyuşmazlığın doğrudan ve dolaylı taraflarının bu askerîleşme düzeylerinin krize yatkınlıkları ile ilişkisini destekleyen çarpıcı bir diğer veriye göre, saydığımız bu ülkelerden beşi 20'nci yüzyılda dünya çapında en fazla kriz yaşayan ilk 10 ülke arasındadır: Sırasıyla İsrail 5'inci, Mısır 6'ncı, Libya 7'nci, Türkiye 8'inci, Yunanistan 9'uncu. [760]

Sonuç olarak, uyuşmazlığın doğrudan taraflarının ikili olarak yapılan analizinde ve dolaylı taraflara yönelik tekil olarak yapılan incelemelerde ortaya çıkan sonuç, tüm tarafların askerîleşme düzeyinin yüksek olduğudur. Bu sonuç hem ikili hem de bölgesel olarak askerî çatışma olasılığının yüksek olduğunu işaret etmektedir.

Grafik 3.19: Kıyıdaşların Askerî Harcamalarının GSYİH'ya Oranı (%) (2000-2019) [761]

[759] Alexandra Kuimova, "Understanding Egyptian Military Expenditure", **SIPRI Background Paper**, October 2020, https://www.sipri.org/publications/2020/sipri-background-papers/understanding-egyptian-military-expenditure, s.12-14.

[760] Brecher and Wilkenfeld, **A Study of Crisis**, s.47.

[761] Değerler SIPRI Askerî Harcama Veri Tabanından derlenmiştir. Libya'nın 2009 yılı sonrasındaki değerleri güvenilmez ya da tespit edilememiştir. Mısır'ın 2011 ve sonrasındaki verilerinin doğruluğu şüphelidir. **SIPRI Military Expenditure Database**, https://www.sipri.org/databases/milex, (19.05.2021).

3.2.9. Coğrafi Yakınlık/Bitişiklik *(Geographical Proximity/Contiguity)*

Savaş çalışmaları alanında coğrafyanın savaşlar üzerindeki etkisinin belirlenmesine yönelik çalışmalarda, savaşların büyük çoğunluğunun komşu devletler arasında yaşandığı saptanmıştır. Bu olgu üç şekilde açıklanmaktadır. Birincisi, savaş yapabilmek için devletlerin birbirlerine yakın olması gerekmektedir. İkincisi, komşu ya da aynı coğrafyada bulunan devletler arasındaki etkileşimlerin çokluğu nedeniyle çeşitli sorunların meydana gelmesi daha olasıdır. Üçüncüsü, toprak ya da deniz sınırlarının belirlenmesi gibi sorunlar komşu devletler arasında ortaya çıkar ve bu sorunlara barışçıl yollarla çözüm bulunamadığında savaş ihtimal dahilindedir. Özetle; komşu devletler arasında, ülkesel sorunların başı çektiği çeşitli sorunlar yaşanması mümkündür. Bu sorunlar barışçıl yöntemlerle çözülemiyorsa, savaş yoluyla çözme isteğinde olanlar için coğrafi yakınlık önemli fırsatlar sunmaktadır.

Başlangıçtan itibaren ortaya koymaya çalıştığımız üzere ele aldığımız uyuşmazlık bir deniz yetki alanlarının belirlenmesi sorunudur; Türkiye, Yunanistan, KKTC ve GKRY bu sorunun asıl taraflarını oluşturmaktadır. Bu tarafların Mısır, İsrail ve Libya ile yapmış oldukları çeşitli anlaşmalar ve kurdukları iş birlikleri, bu ülkeleri sorunun dolaylı tarafları haline getirmiştir.

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının tarafları arasındaki coğrafi mesafeler Tablo 3.15'te gösterilmiştir. Coğrafi yakınlık ya da bitişiklik üzerine yapılan ampirik çalışmalarda, bitişiklik ölçütü olarak iki devletin ortak kara ve deniz sınırlarının bulunması, yakınlık ölçütü olarak başkentleri veya kıyıları arasında 150 deniz milinden (nm)[762] daha kısa mesafe bulunması esas almaktadır. Aynı ölçütler kullanıldığında, ortak kara ve deniz sınırları bulunan Türkiye ile Yunanistan bitişik; ortak kara sınırı bulunan KKTC ile GKRY bitişik; aralarında 58.5 nm mesafe bulunan Türkiye ile GKRY yakın; en yakın kıyıları arasında 177 nm mesafe bulunan Türkiye ile İsrail uzak; en yakın kıyıları arasında 220 nm mesafe bulunan Türkiye ile Mısır uzak; en yakın kıyıları arasında 160 nm mesafe bulunan Yunanistan ile Libya uzak aktör çiftlerini oluşturmaktadır.

[762] 1 deniz mili 1.852 metreye eşittir.

	Türkiye	KKTC	Libya	Yunanistan	GKRY	Mısır	İsrail
Türkiye	-	39 (Yakın)	335 (Uzak)	Bitişik	58,5 (Yakın)	282 (Uzak)	177 (Uzak)
KKTC	39 (Yakın)	-	430 (Uzak)	445 (Uzak)[763]	Bitişik	230 (Uzak)	135 (Yakın)
Libya	335 (Uzak)	430 (Uzak)	-	160 (Uzak)[764]	410 (Uzak)	Bitişik	470 (Uzak)
Yunanistan	Bitişik	445 (Uzak)	160 (Uzak)	-	433 (Uzak)[765]	307 (Uzak)[766]	618 (Uzak)[767]
GKRY	58,5 (Yakın)	Bitişik	410 (Uzak)	433 (Uzak)	-	192 (Uzak)	125 (Yakın)
Mısır	282 (Uzak)	230 (Uzak)	Bitişik	307 (Uzak)	192 (Uzak)	-	Bitişik
İsrail	177 (Uzak)		470 (Uzak)	618 (Uzak)	125 (Yakın)	Bitişik	-

Tablo 3.15: Kıyıdaşların Birbirlerine Uzaklıkları (deniz mili-nm)

Bu kapsamda, uyuşmazlıkta bugüne kadar oluşan kamplaşmalar sadece coğrafi yakınlık etkeni bakımından ele alındığında; Türkiye-Yunanistan, KKTC-GKRY ve Türkiye-GKRY arasında askerî çatışma yaşanma olasılığı, Yunanistan-Libya, Türkiye-İsrail ve Türkiye-Mısır arasında askerî çatışma çıkma olasılığından yüksektir. Bu noktada, Türkiye'nin Mısır ya da İsrail ile herhangi bir deniz yetki alanları uyuşmazlığı bulunmadığını, ancak bu iki ülkenin Türkiye ile olan ilişkilerinin mevcut olumsuz durumu ve Yunanistan-GKRY ikilisi ile genişleyen ve derinleşen ilişkilerine bağlı olarak Türkiye'nin Yunanistan ve/veya GKRY ile yaşayacağı bir askerî çatışma durumunda nasıl davranış gösterecekleri konusunda belirsizlik bulunduğunu vurgulamak yerinde olacaktır.

Coğrafya, taraflardan biri ya da daha fazlası askerî çatışmayı göze almış olsa bile, alacakları kararlar ve gösterecekleri davranışlar üzerinde etkili olacaktır. Örneğin Yunanistan, Türkiye adına Meis Adası güneyinde yapılan bir sismik araştırma/sondaj çalışmasına askerî müdahalede bulunmak istese de bu bölgenin Yunanistan'ın deniz ve hava kuvvetleri üslerine uzaklığı nedeniyle yansıtabileceği güç sınırlı olacaktır. Girit'in hemen

[763] Yunanistan anakarasından en yakın mesafe.

[764] Girit güneyinden en yakın mesafe.

[765] Yunanistan anakarasından en yakın mesafe. Girit doğusundan mesafe 297 nm.

[766] Yunanistan anakarasından en yakın mesafe. Girit güneyinden mesafe 200 nm.

[767] Yunanistan anakarasından en yakın mesafe. Girit doğusundan mesafe 460 nm.

doğusunda/güneydoğusundaki bir sismik araştırma/sondaj çalışmasında ise Türkiye'nin yansıtabileceği güç sınırlanırken, Yunanistan Girit'teki deniz ve hava üsleri ile hava savunma sistemlerinin avantajından faydalanabilecektir. Bu ve benzeri örnekler çoğaltılabilir. Tarafların kriz durumlarındaki karar ve davranışları, krizin meydana geldiği coğrafi alandan bağımsız olarak değerlendirilmemelidir.

Coğrafyanın krizler üzerindeki bir diğer etkisi ise krizin askerî çatışmaya dönüşmesi halinde çatışmanın alabileceği boyuttur. Türkiye-Yunanistan, Türkiye-GKRY, KKTC-GKRY olası askerî çatışmalarının, bitişik sınırlar ve yakınlıktan ötürü deniz ve hava boyutlarına ilave olarak kara boyutunda da genişlemesi olasılığı mevcuttur. Türkiye-Mısır, Türkiye-İsrail karşılaşmalarında ise olası askerî çatışma büyük ölçüde deniz ve hava kuvvetleri arasında cereyan edecek, karaya yansımaları sınırlı kalacaktır.

3.2.10. Süregelen Rekabet *(Enduring Rivalry)*

Geçmişte aralarında krizler ve askerî çatışmalar meydana gelen devletlerin, çözülememiş ya da yeni ortaya çıkan bir sorunda tekrar askerî çatışmaya girme olasılığının diğer devletlere nazaran daha yüksek olduğu pek çok ampirik araştırmayla teyit edilmiş bir bulgudur. Aralarında sürekli bir güvensizlik durumu ve gerginlik olan devlet ikililerinin ilişkileri, sahip oldukları çatışma potansiyeli nedeniyle literatürde rekabet, süregelen rekabet ya da uzatılmış çatışma gibi kavramsallaştırmalar altında ele alınmaktadır.

Türkiye-Yunanistan ve Türkiye-GKRY ilişkileri de bu kavramlar çerçevesinde tanımlanmaktadır. Örneğin *Diehl ve Goertz*, 1816-1992 yılları arasında tüm dünyadaki süregelen rekabet verilerini derledikleri çalışmalarında, Türkiye-Yunanistan süregelen rekabetini iki bölüm halinde ele almakta; iki devlet arasında 1866-1925 döneminde 17, 1958-1989 döneminde 14 uyuşmazlık meydana geldiğini saptamaktadırlar. Aynı çalışmada Türkiye-GKRY süregelen rekabetinin ise 1965-1988 yılları arasında 7 uyuşmazlık ortaya çıkardığı belirtilmektedir.[768] Çalışmalarında uzatılmış çatışma kavramını tercih eden *Brecher ve Wilkenfeld* ise Türkiye-Yunanistan ilişkisini bölgeler arası (Avrupa-Orta Doğu) bir uzatılmış çatışma olarak tanımlamakta, Türkiye-GKRY arasındaki uyuşmazlık ve krizleri de Türkiye-Yunanistan çatışması kapsamına almaktadır.[769] *Aksu* Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin tekrarlayan (uzatılmış) çatışma özelliği gösterdiğini belirterek Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri çerçevesinde ele alınan Cumhuriyet dönemindeki 34 dış politika krizinin 14'ünün doğrudan ya da dolaylı olarak Yunanistan ile yaşandığını vurgulamaktadır.[770] *Kirişçi* de Türkiye ile Yunanistan arasında Atatürk ve Venizelos tarafından 1930'lu yıllarda geliştirilen ve 1950'li yılların sonuna kadar devam eden iyi niyet ve güven ilişkisinin sonraki yıllarda yerini karşılıklı güvensizliğe bıraktığına, iki tarafta da diyalog ve iş birliği kanallarını kapayan politik, ekonomik, askerî yapılar ve toplumsal düşünce biçimi oluştuğuna dikkat çekmektedir.[771]

Süregelen rekabet durumunun gelecekteki herhangi bir sorun üzerinde çatışmayı şiddetlendirici etkisi olacağına ilişkin bu genel yaklaşımın ötesine geçerek, geçmiş kriz ve çatışmaların incelediğimiz uyuşmazlık özelinde ne gibi yansımalarının olabileceğini daha ayrıntılı ele almakta yarar vardır. Bu amaçla, bugüne kadarki uyuşmazlıkların yarattıkları şiddet seviyesini ve uyuşmazlıkların türlerini[772] inceleyeceğiz. İlk olarak, Türkiye ile Yunanistan arasında 1829-1959 yılları arasında yaşanan askerîleşmiş devletler arası uyuşmazlıklarda (MID), taraflarca gerçekleştirilen en yüksek şiddet düzeyli eylemler Grafik 3.20'de gösterilmiştir.[773] Bu dönemin genel özelliği, Yunanlıların Osmanlı Devleti'nden bağımsızlıklarını kazanarak Yunanistan Devleti'ni kurmaları ve Osmanlı Devleti toprakları üzerinde genişleme niyetleri ile ortaya çıkan **toprak (ülkesel) sorunlarıdır**. Bu sorunlara bağlı

---

[768] Diehl ve Goertz, s.145.

[769] Brecher ve Wilkenfeld, **A Study of Crisis**, s.67-73.

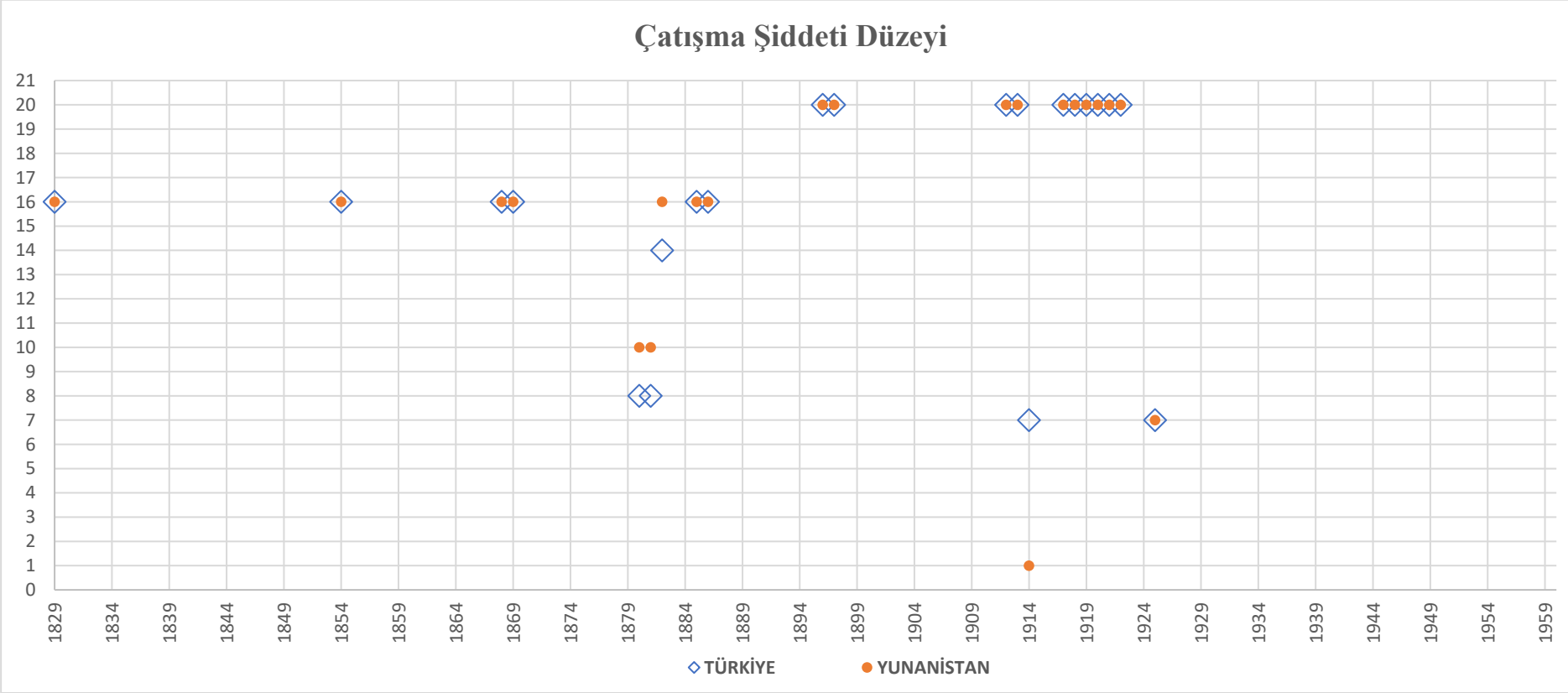
[770] Aksu, **Türk Dış Politikasında Karar Alma ve Kriz Yönetimi Süreç Analizi**, s.vi.

[771] Kemal Kirişçi, "The 'Enduring Rivalry' Between Greece And Turkey: Can 'Democratic Peace' Break It?", **Alternatives: Turkish Journal of International Relations**, Vol.1, No.1, (Spring 2002), s.40-41.

[772] Uyuşmazlık yaratan meseleler, Mesele Savaş Korelasyonları Projesi (Issue Correlates of War-ICOW) sınıflandırması çerçevesinde toprak, deniz yetki alanları, nehir ve kimlik meseleleri olarak dört kategoride ele alınmaktadır. Hensel and Mitchell, s.126-127.

[773] 1829-23 Nisan 1920 arasındaki dönem için Türkiye ifadesi Osmanlı Devleti olarak kabul edilmelidir.

olarak 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı, 1912-1913 Balkan Savaşları, 1919-1922 Yunanistan'ın Batı Anadolu'yu işgali ile 1'inci ve 2'nci İnönü, Sakarya ve Başkomutanlık Meydan Muharebeleri yaşanmıştır. Bu devletler arası savaşlar, uygulanan şiddet seviyesinin en yüksek olduğu (20) durumlardır. Dönem içerisinde toprak (ülkesel) sorunlarından kaynaklanan ancak devletler arası savaş seviyesine varmayan saldırılar (16), bir kısım toprakların ele geçirilmesi (14), silahlı kuvvetlerin alarma geçirildiği olaylar (8) ve seferberlik durumları (10) da gerçekleşmiştir. Türkiye ile Yunanistan arasındaki ülkesel sorunların, 1923 Lozan Barış Antlaşması ile sona erdiğini ifade etmek mümkündür. Bu dönem içerisinde 1925 yılında mübadele sorunlarından (kimlik sorunları) kaynaklanan bir karşılıklı güç gösterisi (7) meydana gelmiş, sonrasında Kıbrıs Sorunu'nun ortaya çıktığı 1950'li yılların ortalarından kadar iki devlet arasında herhangi bir askerîleşmiş devletler arası uyuşmazlık yaşanmamıştır.

Grafik 3.20: Türkiye-Yunanistan Askerîleşmiş Devletler Arası Uyuşmazlıklarında (MID) Uygulanan En Yüksek Şiddet Düzeyli Eylemler (1829-1959)[774]

[774] 1-Kuvvet Kullanma Tehdidi, 2-Abluka Tehdidi, 3-Toprakların Bir Kısmını İşgal Tehdidi, 4-Savaş Tehdidi, 5-Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik (KBR) Silah Kullanma Tehdidi, 6-Savaşa Katılma Tehdidi, 7-Güç Gösterisi, 8-Alarm Durumuna Geçme, 9-Nükleer Alarm Durumuna Geçme, 10-Seferberlik, 11-Sınırların Tahkim Edilmesi, 12-Sınır İhlali, 13-Abluka, 14-Toprakların Bir Kısmının Ele Geçirilmesi, 15-El Koyma, 16-Saldırı, 17-Kuvvetlerin Çarpışması, 18-Savaş İlanı, 19-KBR Silahlarının Kullanılması, 20-Devletler Arası Savaşa Başlama, 21-Devletler Arası Savaşa Katılma. D. Scott Bennett and Allan C. Stam, **EUGene Expected Utility Generation and Data Management Program V 3.2 Documentation**, September 25, 2007, http://www.eugenesoftware.org, s.64-65; ayrıca bkz. MID 5 Data and Supporting Materials, **Incident Coding Manual**, s.3-7 https://correlatesofwar.org/data-sets/MIDs, (20.05.2021).

Türkiye ile Yunanistan arasında 1960-2020[775] yılları arasında yaşanan askerîleşmiş devletler arası uyuşmazlıklarda (MID), taraflarca gerçekleştirilen en yüksek şiddet düzeyli eylemler Grafik 3.21'de gösterilmiştir. *Diehl ve Goertz*, Türkiye ile Yunanistan ikilisinin ilişkisini "ara verilmiş süregelen rekabet durumu"na örnek olarak gösterir. Zira 1925-1958 döneminde iki devlet arasında askerîleşmiş devletler arası uyuşmazlık yaşanmamış; Türkiye ve Yunanistan 1952 yılında birlikte NATO üyesi olmuştur. [776] 1950'li yılların ortalarından itibaren Kıbrıs'ta başlayan olaylarla gerginleşen Türk-Yunan ilişkilerinde 1963 yılından itibaren Kıbrıs Sorunu kaynaklı kriz ve askerîleşmiş devletler arası uyuşmazlıklar yeniden baş göstermiştir.[777]

1963-1974 yılları arasında Kıbrıs Sorunu'na (toprak sorunu) bağlı olarak yaşanan kriz ve çatışmaların şiddet düzeyi yüksektir. Bu dönemde Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik askerî müdahaleleri gerçekleşmiş ve bu müdahaleler sırasında adada bulunan Yunan ve Türk askerleri arasında çarpışmalar yaşanmıştır.

1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ertesinde, Türkiye ile Yunanistan arasındaki bir dizi sorun ortaya çıkmıştır. Ege Denizi'nde Yunanistan hava sahası iddiaları ve hava trafik hizmetleri ile ilgili sorunlar[778] (FIR hattı sorunu), Ege Denizi'nde gayri askerî statüdeki adaların silahlandırılması ve kıta sahanlığı sorunları bu sorunların başında gelir.[779]

1976 yılında ilk kez ortaya çıkan Ege Denizi kıta sahanlığı krizi ve buna bağlı olarak gelişen askerîleşmiş devletler arası uyuşmazlık kapsamındaki olaylar, Türkiye ile Yunanistan arasında açıkça ortaya çıkan ilk deniz yetki alanları uyuşmazlığı olması ve yarattığı şiddet düzeyi bakımından önem taşır. Kıta sahanlığı sorunu 1987 yılında bir kez daha kriz durumu yaratmış ve askerî kuvvetlerin karşı karşıya gelmesine yol açmıştır.

1982 yılında imzalanan ve 1994 yılında yürürlüğe BMDHS kapsamında[780] Yunanistan'ın Ege Denizi'nde kara suları genişliğini 6 milden 12 mile çıkarma istemi, iki devlet arasında ortaya çıkan bir diğer deniz yetki alanları uyuşmazlığıdır. Söz konusu sorun, askerîleşmiş devletler arası uyuşmazlıklar yaratan ve 8 Haziran 1995'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ne Yunan Hükümeti'nin kara sularını 6 milin üzerine çıkarması

---

[775] Kaynak olarak kullanılan Dyadic MID 4.01 Veri Setinde yer alan son değer 2014 yılına aittir. Bu çalışmada tanımladığımız, Türkiye ile Yunanistan arasında meydana gelen Doğu Akdeniz Krizi-2 2018 yılına, Doğu Akdeniz Krizi-3, 4 ve 5 ise 2020 yılına bu çalışmanın yazarı tarafından kodlanmıştır.

[776] Diehl ve Goertz, **War and Peace in International Rivalry**, s.144.

[777] Bu döneme ilişkin krizler için ICB listesini esas aldıktan sonra bu çalışmada tanımladığımız Doğu Akdeniz krizlerini ekleyerek kullanmaya devam ediyoruz. **Kriz Listesi:** 1. 1963 Kıbrıs Krizi I (ICB Listesi),

2. 1967 Kıbrıs Krizi II (ICB Listesi), 3. 1974 Kıbrıs Krizi III (ICB Listesi), 4. 1976 Ege Denizi Krizi I (ICB Listesi), 5. 1984 Ege Denizi Krizi II (ICB Listesi), 6. 1987 Ege Denizi Krizi III (ICB Listesi), 7. 1996 Ege Denizi Krizi IV (ICB Listesi), 8. 2018 Doğu Akdeniz Krizi II (yeni eklenen), 9. 2020 Doğu Akdeniz Krizi III (yeni eklenen), 10. 2020 Doğu Akdeniz Krizi IV (yeni eklenen), 11. Doğu Akdeniz Krizi V (yeni eklenen).

[778] COW Projesi tarafından 1993 sonrasında MID olarak kodlanan birçok olay, hava sahası anlaşmazlıklarına bağlı olarak iki ülke hava kuvvetleri arasında yaşanan gerilimler (it dalaşı olarak da tanımlanan önleme/takip manevraları ve bu eylemler sırasında düşen savaş uçakları) ile ilgilidir.

[779] Başeren, **Ege Sorunları**, s.75-76; s.170-180.

[780] 1982 BMDHS ile sözleşmeye taraf devletlere kara sularının genişliğini esas hatlardan itibaren 12 deniz miline kadar belirleme hakkı tanınmıştır. BMDHS Md.3.

halinde hükümete askerî bakımdan gerekli görülecek olanlar da dahil olmak üzere tüm yetkilerin verilmesine ilişkin bir karar alınmasına kadar uzanan bir süreci tetiklemiştir.[781]

1996 yılında meydana gelen Kardak Krizi'ni ise Ege Denizi'ndeki bazı adaların egemenliği ile ilgili olduğundan bir toprak meselesi olarak sınıflandırmak daha doğru olacaktır. Bu krizde iki ülke askerî kuvvetleri arasında gerilim en üst düzeye tırmanmıştır.[782]

2000'li yıllardan itibaren iki devlet arasında Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarının (kıta sahanlığı ya da MEB) belirlenmesi meselesi aşamalı olarak gelişmiş, 2018 ve 2020 yıllarında askerî kuvvetlerin karşı karşıya geldiği krizler yaşanmıştır.[783]

Özetle, Türkiye ile Yunanistan arasında Kıbrıs Sorunu ile yeniden başlayan süregelen rekabet ya da uzatılmış çatışma durumunun, giderek daha sık ve daha yoğun şiddet içeren karşılıklı eylemler yarattığı görülmektedir. Üstelik bu uzatılmış çatışma durumunun, Kıbrıs Sorunu ve Egemenliği Antlaşmalarla Devredilmemiş Ada, Adacık ve Kayalıklar (EGAYDAAK) Sorunu gibi egemenlik sorunları; Ege ve Doğu Akdeniz'de kıta sahanlığı, kara sularının genişliği gibi deniz yetki alanları sorunları; Türkiye ve Yunanistan'daki karşılıklı azınlıkların hakları gibi kimlik sorunları ile kapsamı genişlemektedir.

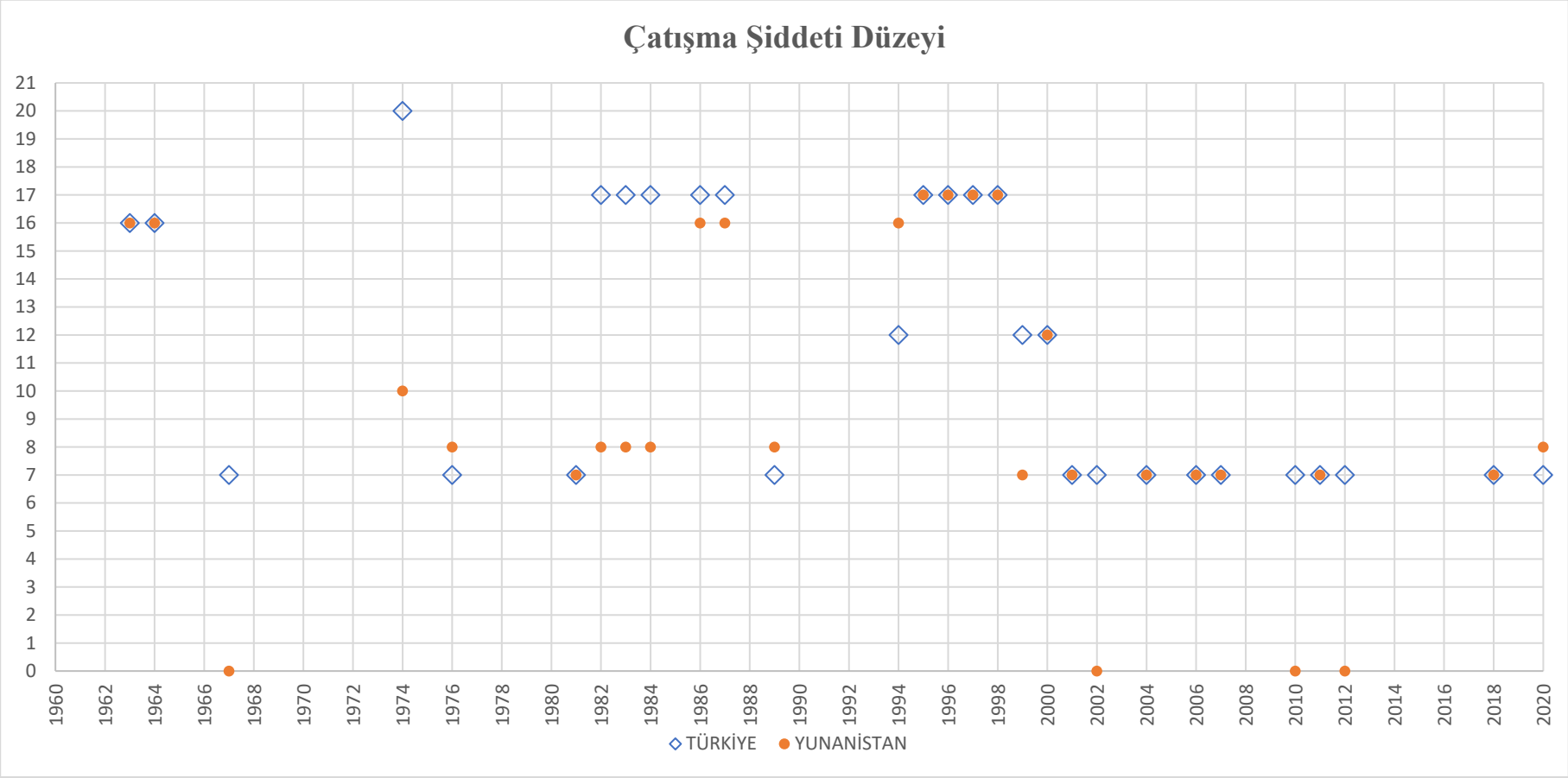
Bu açıdan bakıldığında, Türkiye ile Yunanistan arasında Doğu Akdeniz'de yaşanan deniz yetki alanları uyuşmazlığı, halihazırda dondurulmuş görülmekle birlikte mevcudiyetini koruyan Ege Denizi kıta sahanlığı anlaşmazlığı, Ege'de Yunanistan'ın kara sularını genişletme isteği gibi sorunların da bakiyesini üzerinde taşımaktadır. Bu durum, mevcut uyuşmazlığa çözüm bulunmasını güçleştirdiği gibi taraf devletlerin pozisyonları arasında da farklılığa yol açmaktadır. Türkiye tüm sorunların bir paket halinde görüşülmesi ve kapsamlı bir çözüm bulunması gerektiğini savunurken Yunanistan görüşülebilecek konuların kara sularının genişliği, kıta sahanlığı ve MEB ile sınırlı olabileceğini öne sürmektedir.

---

[781] Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Sayın Burak Özügergin'in Olağan Basın Toplantısı, 3 Şubat 2010, Ankara, **T.C. Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi**, https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakanligi-sozcusu-sayin-burak-ozugergin_in-olagan-basin-toplantisi_-3-subat-2010_-ankara.tr.mfa, (15.06.2021).

[782] Aydın Şıhmantepe, "1996 Kardak Krizi", **Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri**, https://tdpkrizleri.org/index.php/1996-kardak-crisis/itemlist/user/195-aydinsihmantepe, (15.06.2021).

[783] Doğu Akdeniz Krizi-4 sırasında bir Türk ve bir Yunan fırkateyni arasında çatma olayı yaşanmakla birlikte olayın kaza olduğuna dair Yunanistan tarafından açıklamalarda bulunulmuş, taraflarca konu büyütülmemiştir. Bu nedenle MID kodlanırken en şiddetli eylem çeşidi olarak Türkiye için "güç gösterisi (7)", Yunanistan için silahlı kuvvetlerini alarm durumuna geçirdiği için "Alarm Durumuna Geçme (8)" seçilmiştir.

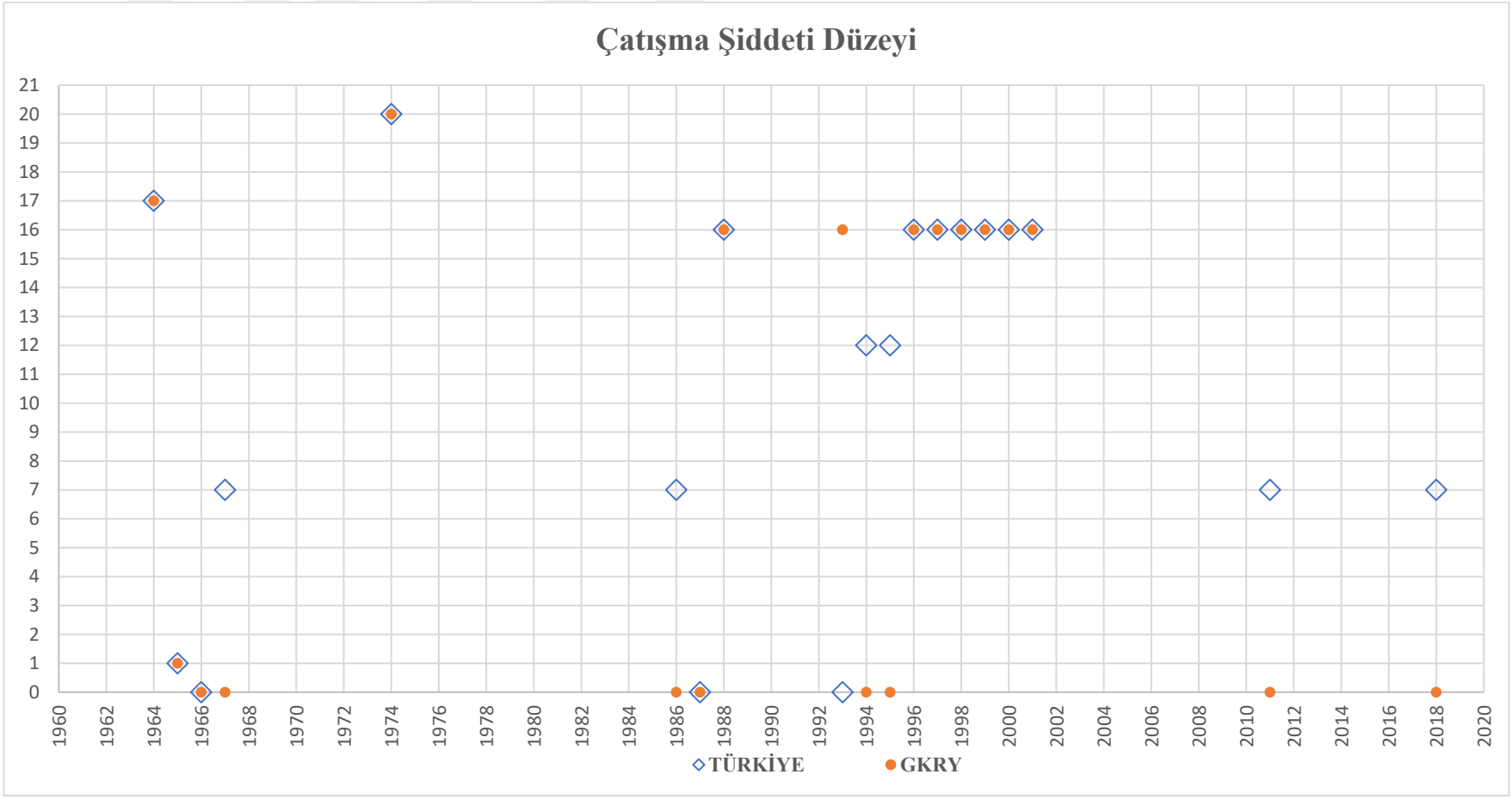
Grafik 3.21: Türkiye-Yunanistan Askerîleşmiş Devletler Arası Uyuşmazlıklarında (MID) Uygulanan En Yüksek Şiddet Düzeyli Eylemler[784] (1960-2020)[785]

[784] Eylem türleri için bkz. Dipnot 758.

[785] Zeev Maoz, Paul L. Johnson, Jasper Kaplan, Fiona Ogunkoya, and Aaron Shreve 2018. The Dyadic Militarized Interstate Disputes (MIDs) Dataset Version 3.0: Logic, Characteristics, and Comparisons to Alternative Datasets, **Journal of Conflict Resolution**, DOI: http://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0022002718784158.

Türkiye ile GKRY arasında 1960-2018[786] yılları arasında yaşanan askerîleşmiş devletler arası uyuşmazlıklarda (MID), taraflarca gerçekleştirilen en yüksek şiddet düzeyli eylemler Grafik 3.22'de gösterilmiştir. 1963-1974 döneminde Kıbrıs'ta Rumlar ve Türkler arasında yaşanan çatışmalar, Türkiye'nin adaya askerî müdahaleleri ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı çatışma şiddeti yüksek olay ve krizlerdir. 1980'li ve 1990'lu yıllarda adadaki temas hattında çeşitli saldırılar yaşanmıştır. Türkiye ile GKRY arasında deniz yetki alanları uyuşmazlığının ortaya çıkmasıyla beraber bu sorunla ilişkili askerîleşmiş devletler arası uyuşmazlıklar kaydedilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda, kullandığımız veri tabanında 2011 yılına ait bir olay bulunurken 2018 yılında Doğu Akdeniz Krizi-1 olarak tespit ettiğimiz olayın da aynı çerçevede kodlanabileceği değerlendirilmektedir. Bu olaylarda GKRY, Türkiye'nin askerî güç gösterilerine (7) herhangi bir karşılık göstermemiştir (0).

[786] Kaynak olarak kullanılan Dyadic MID 4.01 Veri Setinde yer alan son değer 2014 yılına aittir. Bu çalışmada tanımladığımız, Türkiye ile GKRY arasında meydana gelen Doğu Akdeniz Krizi-1 2018 yılına bu çalışmanın yazarı tarafından kodlanmıştır.

Grafik 3.22: Türkiye-GKRY Askerîleşmiş Devletler Arası Uyuşmazlıklarında (MID) Uygulanan En Yüksek Şiddet Düzeyli Eylemler[787] (1960-2018)[788]

[787] Eylem türleri için bkz. Dipnot 758.

[788] Veri tabanında 1963-1964 Kıbrıs Krizi kodlanmamıştır. Bu krizde Erenköy'e saldıran Kıbrıs Rum askerleri Türk savaş uçakları tarafından bombalanmış ve çatışmalarda bir Türk savaş uçağı da düşürülmüştür. Bu kapsamda olayların kuvvetlerin çarpışması (17) şeklinde kodlanması gerektiği değerlendirilmektedir.

3.2.11. İttifak İlişkileri *(Alliance)*

Bu kısımda, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının taraflarının sahip olduğu ittifak ilişkileri üç boyutta ele alınmaktadır. Birincisi, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO ittifakına üye olmasının iki ülkenin deniz yetki alanları uyuşmazlığı nedeniyle bir askerî çatışmaya girme olasılığı üzerindeki olası etkileridir. İkincisi, Türkiye-GKRY ikilisi bakımından taraflardan birinin bir ittifaka üye olup diğerinin üye olmamasının potansiyel askerî çatışmaya yansımalarıdır. Üçüncü olarak, Yunanistan ve GKRY'nin, İsrail ve Mısır ile ayrı ayrı kurdukları, savunma boyutları da bulunan iş birliği girişimlerinin bir ittifak olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği ve tarafların davranışlarını üzerinde ne ölçüde etki yarattığıdır.

Savaş çalışmaları alanında ittifaklara ilişkin olarak yapılan ampirik çalışmalarda, uyuşmazlık yaşayan devletlerin aynı ittifaka üye olmasının aralarındaki savaş olasılığını üzerinde hiçbir etkisinin olmadığını ve hatta savaş olasılığını artırdığını savunan çalışmalar olduğu gibi, savunmaya yönelik ittifaklara (üyelerinden birine saldırı olduğu durumda diğerlerinin yardım etmesini zorunlu kılan ittifaklar) üye olunmasının iki devlet arasındaki savaş ihtimalini azaltan bir etken olduğunun öne süren çalışmalara da rastlanmaktadır. *Bremer*, iki devletin müttefik olmasının aralarındaki savaş olasılığını bir nebze azalttığı ancak her iki devletin de askerîleşmiş olması halinde bu durumun geçerli olmadığı sonucuna ulaşmıştır.[789] Yakın dönemde ittifak türleri arasında ayrıma gidilerek yapılan bazı çalışmalarda, saldırgan devletin hedefinde olan bir devletin savunmaya yönelik bir ittifaka üye olmasının, saldırgan devletin askerîleşmiş devletler arası uyuşmazlık başlatma ihtimalini azalttığı saptanmıştır.[790]

Bu çerçevede, ilk bakışta, savunmaya yönelik bir ittifak olan NATO'ya 1952 yılından beri üye olan Türkiye-Yunanistan ikilisini açısından, NATO üyeliğinin, hem iki devlet arasındaki askerî çatışma olasılığını azaltması hem de bu devletlerin ittifak dışı bir devlet tarafından saldırıya uğraması ihtimalini düşürmesi beklenir. NATO'nun ittifakın bütünlüğünü korumak adına Türkiye-Yunanistan uyuşmazlıklarında askerî gerilimi düşürmeye yönelik girişimleri de olmuştur; örneğin Doğu Akdeniz Krizi-4'te bir Türk ve bir Yunan savaş gemisinin çatması sonrasında bu tür olayları önlemek üzere NATO çatısı altında teknik toplantılar düzenlenmiş ve bir mekanizma geliştirilmiştir.[791]

Öte yandan, Türkiye ile Yunanistan arasında geçmiş dönemde yaşanan krizler ve askerîleşmiş devletler arası uyuşmazlıklar dikkate alındığında, NATO üyeliğinin iki ülke arasında askerî çatışmayı önleme konusunda çok da etkin olmadığı düşünülmektedir. Türkiye 1974'te Kıbrıs Barış Harekâtı'na başlarken Yunanistan ile bir savaşı göze almış; TCG Kocatepe'nin yanlışlıkla Türk savaş uçakları tarafından bombalanmasıyla neticelenen olay, hem deniz görev grubundaki savaş gemilerinin hem de Türkiye'den kalkan savaş

[789] Bremer, s.334-335.

[790] Brett Ashley Leeds, "Do Alliances Deter Aggression? The Influence of Military Alliances on the Initiation of Militarized Interstate Disputes", **American Journal of Political Science,** Vol.47, No.3 (July 2003), 427-439, s.427.; Jesse C. Johnson ve Brett Ashley Leeds, "Defense Pacts: A Prescription for Peace?", **Foreign Policy Analysis,** Vol.7 (2011), 45–65.

[791] "Military de-confliction mechanism between Greece and Turkey established at NATO", **NATO Örün Sitesi**, 1 October 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_178523.htm, (27.05.2021).

uçaklarının, Yunanistan'dan gönderildiği istihbar edilen askerî konvoya taarruz etmek üzere faaliyet gösterdikleri sırada gerçekleşmiştir.[792] Harekât sırasında adada bulunan Türk askerleri ile Yunan askerleri birbirleriyle savaşmıştır.[793] Kıbrıs Barış Harekâtı'nın hemen sonrasında Yunanistan'ın NATO'nun askerî kanadından çekilmesi, Yunanistan'da NATO ve ABD'ye karşı yükselen olumsuz tepkilerin bir sonucudur. Bu tepkilerin sebebi, ABD ve NATO'nun, Soğuk Savaş dinamikleri çerçevesinde Türkiye'yi Yunanistan'dan daha önemli bir ülke olarak görmesi ve Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtı'na ve Ege'de yaptıklarına müsamaha gösterilmesi olarak ifade edilmiştir. Bu dönemde Yunanistan'da asıl tehdidin Sovyetler Birliği'nden değil, Türkiye'den geldiğine dair bir kanaat oluşmuştur.[794] Bu dönemde benzer bir düşüncenin Türkiye'de de mevcut olduğunu ifade etmek mümkündür. Zira ABD Başkanı Johnson'un T.C. Başbakanı İnönü'ye gönderdiği 1964 tarihli mektupta, Türkiye Kıbrıs'a müdahalesi sonrasında Sovyetler Birliği ile karşı karşıya kalırsa NATO'nun Türkiye'yi savunmayabileceği, bu müdahalede ABD tarafından Türkiye'ye sağlanan silahların kullanılamayacağı belirtilmiştir.[795] Türkiye dönemin koşulları içinde ağır bir tehdit içeren bu mesaja, Ağustos 1964'te Erenköy'ü kuşatan Rum Milli Muhafız Ordusu mevzilerini savaş uçakları ile bombalayarak ve 1974'te Kıbrıs Barış Harekâtı'nı icra ederek karşılık vermiştir. *Diehl ve Goertz'e* göre de Türkiye ile Yunanistan arasında Soğuk Savaş döneminde yaşanan krizler, ortak bir düşmanın her zaman müttefikleri aralarındaki anlaşmazlık konularını çözmek üzere birbirlerine yaklaştırmayacağının bir başka örneğini temsil eder.[796] 1996 Kardak Krizi ya da 2020 Doğu Akdeniz Krizi-3'te iki devlet arasındaki askerî gerilimi düşüren müttefiklik ilişkisinden ziyade Kardak Krizi'nde ABD'nin,
Doğu Akdeniz Krizi-3'te Almanya'nın arabuluculuk/uzlaştırma girişimleri olmuştur. Ayrıca son dönemde, özellikle de Türkiye'nin RF'den S-400 Hava Savunma Sistemleri tedarik etmesiyle oluşan ortamda NATO-Türkiye ilişkilerinin iki tarafta da sorgulandığını belirtmekte yarar vardır.[797]

Bu bağlamda, iki sebeple NATO üyeliğinin Türkiye ile Yunanistan arasındaki bir savaş olasılığını azaltmada etkili olamayacağı değerlendirilmektedir. Birincisi, Türkiye ve Yunanistan, tarihsel örneklerde de görüldüğü üzere, ulusal çıkarlarını yakından ilgilendiren, önem derecesi yüksek bir mesele söz konusu olduğunda müttefiklik ilişkisini dikkate almamakta ve NATO'ya karşı bir ölçüde güvensizlik duymaktadırlar. İkincisi, askerîleşme düzeyini incelediğimiz kısımda, her iki ülkenin de askerîleşme düzeyinin öteden beri yüksek olduğunu, son yıllarda bölgesel güvenlik sorunları ve yaşanan krizler nedeniyle iki ülkede de askerî harcamaların artış eğiliminde olduğunu ortaya koymuştuk. Böylelikle *Bremer'in* de bulguları doğrultusunda, NATO üyeliği iki ülke arasında savaş olasılığını azaltıcı bir rol oynasa dahi her

---

[792] Erol Mütercimler, **Satılık Ada Kıbrıs: Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri**, 2. Basım, İstanbul: Alfa Yayıncılık, , 2007, s.312-315.

[793] Erickson and Uyar, s.112-113.

[794] Van Coufoudakis, "Greek-Turkish Relations, 1973-1983: The View from Athens", **International Security**, Spring, 1985, Vol. 9, No. 4 (Spring, 1985), 185-217, s.185-186.

[795] Ahmet Gülen, "İnönü Hükümetlerinin Kıbrıs Politikası (1961-1965)", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,** Sayı 50 (Güz 2012), 389-428, s.410.

[796] Diehl and Goertz, s.144.

[797] "Stoltenberg: S-400 ve Doğu Akdeniz, Türkiye ile NATO arasında ciddi görüş ayrılıkları var", **Euronews**, 15.03.2021, https://tr.euronews.com/2021/03/15/stoltenberg-s-400-ve-dogu-akdeniz-turkiye-ile-nato-aras-nda-ciddi-gorus-ayr-l-klar-var, (26.05.2021).

iki devletin de yüksek düzeyde askerîleşmiş olması savaş olasılığını yüksek tutmaya devam etmektedir.

Türkiye ile GKRY arasındaki rekabet de taraflardan birinin (Türkiye'nin) harici ittifak bağına (NATO üyeliği) sahip olduğu diğerinin olmadığı asimetrik bir durumdur. Türkiye ile GKRY arasındaki güç farkının büyüklüğü ve yaşanacak bir askerî çatışmada başta Yunanistan olmak üzere bazı NATO ülkelerinin Türkiye'ye yönelik NATO yardımını veto etme olasılığının yüksekliği nedeniyle Türkiye'nin sahip olduğu bu ittifak bağının askerî çatışma olasılığı üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı değerlendirilmektedir.

ABD ile İlişkiler

Türkiye-Yunanistan ikilisi arasındaki askerî çatışma olasılığı değerlendirilirken dikkate alınması gereken bir diğer boyut, rakip devletlerden birinin büyük bir güçle ittifak ilişkisi/orantısız ilişki içinde bulunması durumudur. Son yıllarda ABD-Türkiye, ABD-Yunanistan ilişkilerinin genel gidişatı ve Doğu Akdeniz meselesi özelindeki gelişmeler bu durumun dikkate alınmasını zorunlu kılmaktadır. Harici ittifak bağlarının askerî çatışmaya etkisi olarak ele alınan bu konuda yapılan çalışmalar, taraflardan birinin ittifaka üye olduğu ya da büyük bir güçle ittifak ilişkisinde bulunduğu, diğerinin ise herhangi bir ittifak ilişkisi bulunmadığı durumlarda savaş çıkma olasılığının, her iki tarafın farklı ittifaklara üye olduğu ya da ikisinin de bir ittifaka üye olmadığı durumlara nazaran daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının krizler yarattığı son 3 yıllık dönem içerisinde ABD-Türkiye ilişkilerinde önemli sorunlar yaşanmıştır. Suriye İç Savaşı kapsamında Türkiye'nin PKK/PYD/YPG terör örgütüne yönelik operasyonlarına karşı ABD'nin söz konusu yapıya siyasi ve askerî desteğini sürdürmesi, ABD'li din adamı Brunson'un Türkiye'de terör örgütü üyeliğinden yargılanıp hüküm giymesi,[798] ABD'de yaşayan Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) liderinin Türkiye'ye iade edilmemesi, ABD konsolosluk çalışanlarına yönelik soruşturmalar sonrasında ABD'nin Türk vatandaşlarına vize faaliyetlerini askıya alması,[799] RF'den S-400 Hava Savunma Sistemleri tedarik edilmesi nedeniyle Nisan 2021'de Türkiye'ye yönelik CAATSA[800] yaptırımlarının uygulamaya konulması, Nisan 2021'de Türkiye'nin F-35 savaş uçağı programından resmen çıkarılması,[801] ABD Başkanı Biden'ın Nisan 2021'de 1915 Olaylarını ilk kez "soykırım" olarak tanımlayan bir açıklamada bulunması[802] ABD-Türkiye ilişkilerinde son yıllarda yaşanan ve etkileri devam eden bazı

[798] "Adım adım Brunson krizi: Nereden çıktı, nasıl çözüldü?", **Euronews**, 12.10.2018, https://tr.euronews.com/2018/10/12/adim-adim-brunson-krizi-abd-turkiye-iliskilerinde-yaptirimlar-noktasina-nasil-gelindi-, (27.05.2021).

[799] "4 soruda ABD-Türkiye vize krizinin diplomatik boyutu", **BBC Türkçe**, 09.10.2017, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41552996, (27.05.2021).

[800] ABD'nin Hasımlarına Yaptırımlar Yoluyla Karşılık Verme Yasası (CAATSA), Savunma Sanayii Başkanlığı (SSB) ve Savunma Sanayii Başkanı İsmail Demir'in de aralarında olduğu dört kurum yetkilisine yönelik yaptırımlar 6 Nisan 2021'de yürürlüğe girmiştir. "ABD'nin Türkiye'ye yönelik CAATSA yaptırımları yürürlüğe girdi", **BBC Türkçe**, 07.04.2021, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56644932, (26.05.2021).

[801] Can Kasapoğlu, "4 Kritik Soruda Türkiye'nin F-35 Programından Çıkarılması", **EDAM**, 22.04.2021, https://edam.org.tr/f35-tr/, (27.05.2021).

[802] Statement by President Joe Biden on Armenian Remembrance Day, **The White House**, April 24, 2021, https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/04/24/statement-by-president-joe-biden-on-armenian-remembrance-day/, (26.05.2021).

önemli sorun başlıklarıdır. ABD Dışişleri Bakanı Blinken'in[803] 19 Ocak 2021 tarihinde ABD Senatosu Dış İlişkiler Komitesi'nde Türkiye için "Sözde stratejik ortağımızın stratejik rekabet içinde olduğumuz Rusya ile aynı çizgide olması kabul edilemez. Türkiye bir müttefik ama birçok açıdan müttefik gibi davranmıyor" ifadeleri de ABD ile Türkiye arasındaki müttefiklik ilişkisinin sorgulandığı gösteren bir diğer örnektir.[804]

Doğu Akdeniz meselesi özelinde, bir demokrat ve bir cumhuriyetçi senatör tarafından hazırlanarak ABD Kongresi'ne sunulan ve 10 Temmuz 2019'da onaylanan "Doğu Akdeniz Güvenlik ve Enerji Ortaklığı Yasası 2019" önem taşıyan bir diğer gelişmedir. Bu yasayla; bölgede Yunanistan, GKRY ve İsrail'in siyasi, ekonomik ve askerî olarak desteklenmesi, GKRY'ye yönelik silah ambargosunun kaldırılması, ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından 1 Ocak 2017 tarihinden itibaren GKRY'nin MEB'indeki doğal kaynak araştırma ve işletme faaliyetlerine diğer ülkeler tarafından yapılan müdahalelerin bir listesinin hazırlanarak Kongre'ye sunulması, ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından 1 Ocak 2017 tarihinden itibaren komşu ülkeler tarafından gerçekleştirilen Yunanistan'ın hava sahasına yönelik ihlallerinin bir listesinin hazırlanarak Kongre'ye sunulması kararlaştırılmıştır.[805]

2009-2010 yıllarında Türkiye-İsrail ilişkileri bozulurken Yunanistan-İsrail yakınlaşması yaşandığı gibi, son yıllarda Türkiye-ABD ilişkilerinde büyük sorunlar yaşanırken, Yunanistan-ABD ilişkilerinde de önemli gelişmeler kaydedilmektedir. Bu gelişmeler içerisinde 2019 yılında yenilenen ABD-Yunanistan Askerî İş Birliği Anlaşması ve bu anlaşma kapsamında ABD tarafından Yunanistan'a yapılan yatırım ve askerî yardımlar konumuz açısından özel bir yere sahiptir. Bu anlaşmayla ABD, Yunanistan'daki 10'dan fazla askerî üsten öncelikli yararlanma ve acil hallerde bu üslerden harekât icra etme olanağına kavuşmuştur.[806] Buna karşılık Yunanistan'ın birçok askerî üssüne yönelik olarak masrafları ABD tarafından karşılanarak yatırımlar yapılmaya başlanmıştır. Girit adasında bulunan Suda Deniz Askerî Üssü'nün modernize edilmesi, Larissa Havalimanı'nın yenilenmesi, Valos ve Larissa arasında bulunan Stefanovikeio Hava Üssü'nün askerî tahkimat açısından güçlendirilmesi bunlardan bazılarıdır.[807] Girit Adası'nda bulunan deniz ve hava kuvvetleri üslerinde yapılması planlanan geliştirmeler, bu üslerin Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'in ihtilaflı bölgelerine en yakın büyük harekât üsleri olmaları bakımından önemlidir. Ayrıca Batı Trakya'da, Türkiye sınırına 40 km. mesafede bulunan Dedeağaç Bölgesi, ABD tarafından Güneydoğu Avrupa ve Karadeniz havzasına erişim için yeni bir üs bölgesi olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda, Dedeağaç Limanı ABD tarafından genişletilmekte ve modernize edilmektedir. Mayıs 2021'de bu bölgede ABD Kara Kuvvetleri öncülüğünde 26 ülkeye mensup 28 binden fazla askerîn katılımıyla Defender

[803] Bu açıklamayı yaptığı sırada Dışişleri Bakanı adayıdır.

[804] "ABD Dışişleri Bakan adayı Blinken: Sözde stratejik ortağımız Türkiye'nin Rusya ile aynı çizgide olması kabul edilemez", **BBC Türkçe**, 26.01.2021, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55727826, (26.05.2021).

[805] S.1102 - Eastern Mediterranean Security and Energy Partnership Act of 2019, https://www.congress.gov/bill/116th-congress/senate-bill/1102/text, (26.05.2021).

[806] "Greece ratifies updated US defense agreement", **The Defense Post**, 30.01.2020, https://www.thedefensepost.com/2020/01/30/greece-us-defense-agreement/, (27.05.2021).

[807] "5 Soru: ABD'nin Dedeağaç (Yunanistan)'ta Askerî Üs Kurmasının Anlamı ve Türkiye'ye Etkisi", **SETA**, https://www.setav.org/5-soru-abdnin-dedeagac-yunanistanta-askerî-us-kurmasinin-anlami-ve-turkiyeye-etkisi/, (27.05.2021).

Europe-21 Tatbikatı icra edilmiştir.[808] Bu anlaşmanın bir diğer yönünü ise ABD tarafından Yunanistan'a hibe yoluyla ya da düşük fiyatlarla sağlanan askerî yardımlar oluşturmaktadır. ABD'nin Yunanistan Büyükelçisi, Yunanistan'ın ABD'nin elinde âtıl durumda bulunan silah ve teçhizatı çok akıllı biçimde envanterine kattığını belirterek, 70 Kiowa OH-68 Silahlı Helikopterini, 10 CH-47 Ağır Yük Nakliye Helikopterini, Özel Harekât Botlarını ve jet motorlarını bu sürece örnek olarak göstermiştir. ABD Hükümetinin 1200 adet M1117 Zırhlı Muharebe Aracının Yunanistan'a transferini de onayladığı açıklayan Büyükelçi, Yunanistan'ı F-35 Savaş Uçağı Programına memnuniyetle kabul edeceklerini de belirtmiştir.[809]

Bölgesel Yakınlaşmalar

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığına ittifak yapılarının etkileri ile ilgili olarak incelenecek son boyut, Yunanistan ve GKRY'nin, İsrail ve Mısır ile kurdukları üçlü iş birliği girişimleridir. Daha önce de belirtildiği gibi bu iş birliği girişimleri ekonomik alanda başlayarak siyasi uyumlanmaya, savunma ve güvenlik alanındaki çeşitli faaliyetlere doğru genişlemiştir. Bu oluşumlar ittifak olarak nitelendirilebilir mi? İttifakların temel özellikleri; ulus devletler arasında yapılması, ortak bir tehdit algılamasına sahip olunması ve ortak tehdide[810] karşı birlikte mücadele etme taahhüdü olarak tanımlanabilir.[811] Yunanistan[812] ve GKRY'nin[813] Türkiye'yi tehdit olarak gördükleri çeşitli resmi beyanatlarda açıkça ifade edilmektedir. Bu aktörlerin 1993 yılında meydana getirdikleri Ortak Savunma Alanı doktrini de Türkiye'ye karşıdır; bu doktrinle Kıbrıs Adası Yunanistan'ın savunma planlarına dahil edilmekte ve GKRY'nin askerî kabiliyetlerinin artırılması hedeflenmektedir.[814] Öte yandan İsrail ve Mısır'ın Türkiye'den ne ölçüde tehdit algıladıkları tartışmalıdır.

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığı açısından ele aldığımızda Türkiye'nin ne Mısır ne de İsrail ile çatışan hak iddiaları bulunmamaktadır. Türkiye'nin BM'ye bildirdiği kıta sahanlığının güney sınırı, Anadolu kıyıları ile Mısır kıyıları arasındaki ortay hatta dayanmaktadır. Mısır, deniz yetki alanları sınırlandırma anlaşmasını Türkiye ile yapması halinde, Yunanistan ve GKRY ile yapmış olduğu anlaşmalardan daha fazla alana sahip

---

[808] "Greece's Alexandroupolis Elevated to Strategic Importance for the U.S.", **Greek Reporter**, 07.05.2021, https://greekreporter.com/2021/05/07/greece-alexandroupolis-elevated-strategic-importance-the-u-s/, (27.05.2021).

[809] "Ambassador Pyatt's Op-Ed on the U.S.-Greece Defense Relationship", U.S. Embassy & Consulate in Greece, https://gr.usembassy.gov/ambassador-pyatts-op-ed-on-the-u-s-greece-defense-relationship/, (27.05.2021).

[810] İttifakların meydana gelme sebepleri çeşitlendirilebilir. Biz burada Walt'ın ittifakların kaynağı olarak tehdidi gören yaklaşımını benimsiyoruz. Stephen M. Walt, **The Origins of Alliances**, Ithaca and London: Cornell University Press, 1987, s.x.

[811] Hasan B. Yalçın, "İttifaklar", Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Der.), **Uluslararası İlişkilere Giriş**, 5. Basım, İstanbul: Küre Yayınları, Ekim 2016, s.399.

[812] Yunanistan Dışişleri Bakanı Dendias, 15 Nisan 2021 tarihinde T.C. Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu ile ortak basın toplantısında gayri askerî statüdeki Doğu Ege adalarının silahlandırılması ile ilgili olarak bu adaların Türkiye tehdidi nedeniyle silahlandırıldığını açıkça ifade etmiştir. "Son dakika... Bakan Çavuşoğlu'ndan Dendias'a tepki: Kabul edilemez ithamlarda bulundu", **CNNTURK**, 15.04.2021, https://www.cnnturk.com/turkiye/son-dakika-bakan-cavusoglu-yunan-mevkidasi-ile-ortak-aciklama-yapiyor150421, (28.05.2021).

[813] Phoivos Klokkaris, "The security of Cyprus in the new geopolitical environment of the Eastern Mediterranenan and the Middle East", **Eastern Mediterranean Policy Note**, No. 5, 18 April 2016, s.1-2, https://cceia.unic.ac.cy/wp-content/uploads/EMPN_5ENG.pdf, (28.05.2021).

[814] Stergios Tsilikas, "Greek Military Strategy: The Doctrine of Deterrence and Its Implications on Greek-Turkish Relations", **Naval Postgraduate School Thesis**, June 2001, s.27-28, https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a397555.pdf, (10.05.2020).

olabilecektir.[815] 6 Ağustos 2020 tarihinde Yunanistan ile Mısır arasında imzalanan MEB sınırlandırma antlaşmasının Meis Adası'nı kapsamamasının Mısır'ın Türkiye ile doğrudan bir deniz yetki alanları ihtilafı içine girmek istemediğini gösterdiği değerlendirilmektedir. Esasen bu yaklaşım karşılıklıdır. MTA Oruç Reis'in 21 Temmuz-2 Ağustos 2020 tarihleri arasındaki araştırma sahası ilan edildiğinde, Mısır araştırma sahasının küçük bir kısmının Mısır'ın deniz yetki alanlarını ihlal ettiğini beyan etmiştir.[816] Türkiye de konuya ilişkin cevabi notasında, ölçeklendirme yuvarlamaları nedeniyle ilan edilen Türk kıta sahanlığının 160 metre kadar ötesine geçildiğini kabul etmiş ve bundan sonraki NAVTEX mesajlarında bu konuya dikkat gösterileceğini bildirmiştir.[817] Türkiye'nin ilan ettiği kıta sahanlığı sınırlandırmasının İsrail'in deniz yetki alanlarıyla ortak sınırı bulunmadığından herhangi bir ihtilaf da bulunmamaktadır. Öte yandan, Türkiye'nin Kuzey Afrika ve Orta Doğu politikalarının Mısır ve İsrail'in bölgesel çıkarları ile çatıştığı çok sayıda alan bulunmaktadır. Mısır ve İsrail'i, Yunanistan ve GKRY ile iş birliğine götüren asıl etkenin, Doğu Akdeniz uyuşmazlığından çok bölgesel çıkarların bu uyumsuzluğu olduğu ve bu devletlerin Türkiye'den Yunanistan ve GKRY ölçüsünde tehdit algılamadıkları düşünülmektedir.

Yunanistan-GKRY-İsrail, Yunanistan-GKRY-Mısır iş birliği oluşumlarının, kamuoyuna açıklanmış ortak tehdide karşı mücadele etme taahhüdü de bulunmamaktadır. Her ne kadar bu oluşumların zirve sonuç bildirgelerinde Türkiye'nin hükümranlık haklarını korumak maksadıyla icra ettiği faaliyetler kınanarak Yunanistan ve GKRY ile dayanışma açıklamaları yapılsa da[818] bu çalışmada tanımladığımız Doğu Akdeniz krizlerinin hiçbirinde İsrail ya da Mısır'ın, Yunanistan ya da GKRY'ye somut bir yardım sağladığına ilişkin bir bilgiye rastlanmamıştır. Dolayısıyla bu aşamada, giderek genişleyen ve derinleşen bu oluşumları birer ittifak olarak tanımlamanın mümkün olmadığı değerlendirilmektedir.

Bu oluşumlar birer ittifak olmasalar da uyuşmazlığın gidişatı ya da bir kriz durumunda krizin tarafı ülkelerin davranışları üzerinde etkili olamazlar mı? Bu noktada, taraflar arasında yapılmış olan savunma iş birliği anlaşmalarına (SİA) ve bu anlaşmalar ile kazanılan kabiliyetlere değinmekte yarar vardır. Uluslararası siyasette, özellikle 2000'li yıllardan sonra, devletlerin savunma ve güvenlik ihtiyaçlarını karşılamak üzere resmi ittifak anlaşmaları yerine savunma iş birliği anlaşmalarına yöneldikleri görülmektedir. Taraf devletlerin savunma politikalarını uyumlu hale getirmeleri, ortak tatbikatlar ve eğitim programları düzenlemeleri, müşterek teknoloji ve savunma sanayi projeleri geliştirmeleri, silah sistemleri tedariki ve istihbarat paylaşımı için yasal bir çerçeve oluşturan bu anlaşmalar genellikle iki taraflı ve uzun süreli (5-10 yıllık) olarak yapılmaktadır.[819]

---

[815] Yaycı, **Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye**, s.163-164.

[816] Letter dated 1 August 2020 from the Permanent Representative of Egypt to the United Nations addressed to the Secretary-General, A/74/978, https://undocs.org/en/A/74/978, (25.05.2021).

[817] Letter dated 13 August 2020 from the Chargé d'affaires a.i. of the Permanent Mission of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General, A/74/1001, https://undocs.org/en/A/74/1001, (25.05.2021).

[818] Joint Declaration at the 6th Cyprus-Egypt-Greece Trilateral Summit, **IBNA**, 10.10.2018, https://balkaneu.com/joint-declaration-at-the-6th-cyprus-egypt-greece-trilateral-summit/, (25.05.2021).

[819] Brandon J. Kinne, "Defense Cooperation Agreements and the Emergence of a Global Security Network", **International Organization**, 72(4) (Fall 2018), 799-837. doi:10.1017/S0020818318000218, s.2-3.

Ülke1	Ülke2	Yıl	Ülke1	Ülke2	Yıl	Ülke1	Ülke2	Yıl
Türkiye	Mısır	1991-1997	**Yunan-istan**	İsrail	1994-2000	**GKRY**	Yunan-istan	2009-
	Mısır	2009-		İsrail	1999-2005		İsrail	2012-
	İsrail	1996-2002		İsrail	2011		Lübnan	2016-
	Suriye	2002-2008		GKRY	2009-		Mısır	2017-
	Suriye	2009-		Mısır	2021		Mısır	2021
	Lübnan	2010-		İsrail	2021			
	Libya	2019-						

Tablo 3.16: Uyuşmazlığın Taraflarının Bölge Ülkeleriyle Yaptıkları Savunma İş Birliği Anlaşmaları (SİA)[820]

Bu bağlamda, Türkiye, Yunanistan ve GKRY'nin bölge ülkeleri ile yapmış olduğu savunma iş birliği anlaşmaları Tablo 3.16'da gösterilmiştir. Türkiye'nin İsrail ve Mısır'la ilişkileri kötüleşirken Yunanistan ve GKRY'nin bu ülkelerle ilişkilerini geliştirmeleri süreci yapılan anlaşmaların tarihlerinden de izlenebilmektedir. Türkiye'nin bölge ülkeleri ile yaptığı anlaşmaların daha çok Türkiye'nin askerî kabiliyetlerinden diğer ülkelerin faydalandırılması ve Türk savunma sanayi ürünlerinin bu ülkelere satılması şeklinde gelişirken, Yunanistan ve GKRY'nin yaptıkları savunma iş birliği anlaşmaları ile eğitim alanındaki kabiliyetlerini geliştirdikleri,[821] insansız hava araçları (İHA) gibi sahip olmadıkları bazı silah sistemlerine erişim sağladıkları[822] görülmektedir. Genel bir değerlendirme yapıldığında, söz konusu savunma anlaşmalarının Türkiye ile yaşanabilecek krizlerde doğrudan bir etki yaratmayacağı ancak dolaylı etkileri olabileceği değerlendirilmektedir. Şöyle ki, bugüne kadar yaşanan krizlerde Yunanistan'ın askerî güç gösterileriyle yetinmesi ve daha ileri girişimlerde bulunmamasının temel nedeninin, Türkiye ile arasındaki güç farkı nedeniyle askerî bir çatışmanın sonuçlarını

[820] Ana kaynak olarak Kinne tarafından hazırlanan Savunma İş Birliği Anlaşmaları veri setleri kullanılmıştır. Bu veri setlerindeki son tarih 2010 yılı olduğundan daha sonraki anlaşmalar diğer kaynaklardan derlenerek eklenmiştir. Brandon J. Kinne, "The Defense Cooperation Agreement Dataset (DCAD)", **Journal of Conflict Resolution**, 64(4) (2020), 729-755.

[821] Nisan 2021'de yapılan İsrail ile Yunanistan arasında yapılan 1,65 milyar dolarlık bir anlaşmayla İsrail savunma sanayi şirketi Elbit tarafından Yunanistan savaş uçağı pilotlarının 22 yıl boyunca eğitimi maksadıyla kullanılacak bir eğitim tesisinin Yunanistan'da kurulması kararlaştırılmıştır. "Israel and Greece sign record defence deal", **Reuters,** 18.04.2021, https://www.reuters.com/world/middle-east/israel-greece-sign-record-defence-deal-2021-04-18/, (28.05.2021).

[822] "Greece and Israel deal spotlight leasing model for military UAVs", **Defense News,** https://www.defensenews.com/global/europe/2020/05/08/greece-and-israel-deal-spotlight-leasing-model-for-military-uavs/, (28.05.2021).

göze alamaması olduğu düşünülmektedir. Yunanistan, İsrail ve Mısır ile kurmuş olduğu savunma ilişkileri sayesinde askerî kabiliyetlerini geliştirmektedir. Bu durum, yeni silahlanma programlarıyla birlikte ele alındığında gelecekte yaşanabilecek bir krizde Yunanistan'ın daha cüretkâr davranmasına ve krizi tırmandırmasına yol açabilecektir. Böyle bir kriz durumunda, Yunanistan'ın İsrail ve Mısır ile yapmış olduğu istihbarat paylaşımı anlaşmaları kapsamında, kendi imkanlarıyla elde edemeyeceği ve kriz davranışlarında belirleyici olabilecek askerî kuvvetlerin yerleri ve durumları gibi bazı bilgiler erişim sağlayabileceği de göz ardı edilmemelidir. Bunun yanında bir kriz durumunda yaşanabilecek kontrolsüz tırmanmalarda, Yunanistan, İsrail vasıtasıyla Batılı ülkelerin, Mısır aracılığıyla Arap ülkelerinin desteğine sahip olabilecektir. Bu sayılan unsurların tümü, Türkiye'nin gelecekteki bir kriz durumunda alacağı kararları etkileme potansiyeli sahiptir.

3.2.12. Üçüncü Tarafların Müdahalesi *(Third Party Intervention)*

Üçüncü tarafların kriz ve çatışmalara müdahalesi, uzlaştırma veya arabuluculuk amaçlı tarafsız girişimler şeklinde olabileceği gibi uyuşmazlığın bir tarafının yanında yer almak biçiminde de gerçekleşebilir. Dolayısıyla üçüncü taraf müdahalelerinin, çatışmayı sönümlendirmek kadar şiddetlendirmesi de söz konusudur. Literatürde üçüncü tarafların müdahaleleriyle ilgili olarak yapılan çalışmalarda birtakım genel sonuçlara ulaşılmıştır. Öncelikle, uyuşmazlık konusu sorunun önem derecesi arttıkça, bu uyuşmazlıkta taraflarca askerî yöntemlerin kullanılması olasılığı arttığı gibi soruna -başarılı olsun olmasın- barışçıl yollarla çözüm bulma isteği de çoğalmaktadır. İkinci olarak, üçüncü taraflar çatışmaya taraf seçerek müdahil olmaları halinde, çoğunlukla diplomatik olarak[823] müdahalede bulunmaktadırlar. İki taraf arasındaki bir çatışmaya üçüncü bir tarafın askerî olarak müdahil olması, tüm müdahil olma durumlarının ancak dörtte birinde görülen ender bir durumdur. Üçüncüsü, bir çatışmaya müdahil olan üçüncü taraflar genellikle büyük devletlerdir. BMGK'nin beş daimî üyesi (ABD, İngiltere, Fransa, RF, ÇHC,) diplomatik, ekonomik ve askerî olarak bir çatışmaya müdahil olma eğilimi en yüksek olan devletlerdir.

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığında bugüne kadar tanımladığımız beş kriz durumunda üçüncü tarafların müdahil olma davranışları Tablo 3.17'de özetlenmiştir. Üçüncü taraf müdahalelerinde istatistiksel olarak en fazla müdahil olan ülkeler BMGK daimî üyeleri olduğundan ve gelecekte uyuşmazlığın BMGK'ne gelmesi halinde üyelerin olası tutumları hakkında bir fikir vermesi açısından ABD, İngiltere, Fransa, RF ve Çin'e yer verilmiştir. Bu devletlere, uyuşmazlığa başından beri Yunanistan ve GKRY safında müdahil olan AB ile Temmuz 2020'deki krizde arabuluculuk rolü üstlenen, Türkiye ve Yunanistan üzerinde özellikle ekonomik olarak etki yaratabilecek olan Almanya eklenmiştir.

Geleneksel olarak Türkiye ile Yunanistan arasındaki krizlerde en etkin rolü üstlenen ABD'nin, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığına beklenenden düşük bir düzeyde ve taraf seçerek müdahil olduğu düşünülmektedir. Bu tutumun sebeplerine ilişkin olarak, ABD merkezli Noble Energy ve ExxonMobil[824] şirketlerinin, Kıbrıs Adası güneyinde GKRY tarafından verilen ruhsatlara sahip şirketlerden olduğu görülmektedir. ExxonMobil, Total ve Hellenic Petroleum konsorsiyumu, Yunanistan'dan Haziran 2019'da Girit Adası'nın güney ve güneybatısında yer alan iki sahanın araştırma ve işletme ruhsatlarını almıştır. ABD merkezli şirketlerin sahip olduğu hidrokarbon ruhsatlarının ve ABD-Türkiye ilişkilerinde tarihin en kötü dönemlerinden birinin yaşanıyor olmasının etkisiyle, ABD'nin Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığına Yunanistan ve GKRY tarafında müdahil olduğu gözlenmektedir. Bu bağlamda, Temmuz 2019'da ABD Kongresi'nde onaylanan Doğu Akdeniz Güvenlik ve Enerji Ortaklığı Yasası, Ekim 2019'da yenilenen savunma iş birliği anlaşması (SAİ) çerçevesinde Yunanistan'a sağlanan askerî yardım ve yatırımlar, Eylül 2020'de GKRY'ye yönelik silah ambargosunun kaldırılması uyuşmazlığa etkisi olan üçüncü taraf müdahaleleri kapsamında ele alınabilir.

---

[823] Destek açıklaması, karşı çıkma açıklaması, ateşkes çağrısı, askerlerin geri çekilmesi çağrısı, diplomatik yardım, diplomatik yaptırım vb.

[824] ExxonMobil 2021 yılında pazar payına göre dünyanın en büyük 36'ncı şirketidir. **Statista,** https://www.statista.com/statistics/263264/top-companies-in-the-world-by-market-capitalization/, (01.06.2021).

İngiltere, uyuşmazlıkla ilgili olarak tarafgir açıklama ve girişimlerden kaçınan bir tutum izlemektedir. Bu tutumun, Kıbrıs Adası üzerinde bulunan egemen üsleri ve Kıbrıs Sorunu'na olan bağları nedeniyle tüm taraflarla ilişkileri sürdürme zorunluluğundan ve AB'de ayrılma süreci ile Covid-19 küresel salgının etkilerinin ülkenin ana gündemini oluşturmasından kaynaklandığı yorumları yapılmaktadır. [825] DA Krizi-5 sırasında İngiltere Başbakanı Johnson, Yunanistan Başbakanı ile yaptığı telefon görüşmesinde bölgede gerilimi düşürmek için iki tarafla da çalışmaya devam edeceklerini ifade etmiştir.[826]

Fransa'nın uyuşmazlığa açıkça Yunanistan ve GKRY safında müdahil olduğu görülmektedir. Fransa'nın müdahaleleri; Yunanistan ve GKRY'ye diplomatik destek açıklamalarından, Türkiye'ye faaliyetlerin durdurulması çağrılarına, AB kapsamında yaptırım kararlarına öncülük etmeye, bölgeye savaş gemileri ve uçakları göndererek askerî güç gösterilerinde bulunmaya, Yunanistan ve GKRY'ye yüksek teknoloji ürünü savaş uçakları ve füzeler satmaya kadar varan geniş bir yelpazede cereyan etmektedir. Bu tercihlerde, Fransa ile Türkiye'nin Kuzey Afrika, Orta Doğu ve hatta Kafkasya politikalarındaki çıkar çatışmalarının[827] etkili olduğu kadar, Fransa merkezli Total şirketinin, GKRY'nin Kıbrıs Adası güneyinde, Yunanistan'ın ise Girit Adası güneyinde verdiği ruhsatların en büyük pay sahiplerinden biri olmasının da rol oynadığı düşünülmektedir.

Başkan Putin döneminde büyük güç politikalarına dönüş yapan, Arap İsyanları süreci ve özellikle Suriye İç Savaşı'nda yaşanan gelişmelerle birlikte Kuzey Afrika ve Orta Doğu siyasetinde etkisini artıran RF'nun, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığında doğrudan bir tarafı desteklemediği, uyuşmazlıkla ilgili olarak genellikle sessiz bir tutum takındığı görülmektedir. Esasen RF; Yunanistan, GKRY, Mısır, İsrail ve Türkiye ile yakın ilişkilere sahip bir devlet olarak uyuşmazlıkta önemli rol oynayabilecek bir ülke görünümündedir. Rusya'nın geçmişte, Soğuk Savaş döneminde ve Annan Planı sürecinde Kıbrıs Sorunu'na aktif olarak müdahil olduğu görülmüştür.[828] RF Dışişleri Bakanı Lavrov, DA Krizi-4 sırasında, GKRY'yi ziyaretinde yaptığı bir açıklamada taraflar arasında gerilimi düşürmek için yardıma hazır olduklarını ifade etmiştir.[829] Ancak bu açıklama dışında RF'nin taraf seçerek ya da tarafsız başkaca bir diplomatik girişimi olmamıştır. Enerji şirketlerini dış politikasında etkinlikle kullanan RF'nun, GKRY'nin ya da Yunanistan'ın ruhsat sahalarında payı olan herhangi bir şirketi bulunmamaktadır. Öte yandan, Rosneft, Libya ve Suriye'de bazı kara alanı ruhsatlarına, Mısır'ın Zohr Havzası'nda deniz alanı ruhsatlarına sahiptir. Lübnan ve

---

[825] Ziya Meral, "It's Time to Rethink the UK's Posture in the Mediterranean", **RUSI**, 10.09.2020, https://rusi.org/commentary/time-rethink-uk-posture-mediterranean, (30.05.2021).

[826] "UK to work with both parties regarding Eastern Mediterranean disputes", **Daily Sabah**, 21.10.2020, https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/uk-to-work-with-both-parties-regarding-eastern-mediterranean-disputes, (30.05.2021).

[827] Jana Jabbour, "France vs. Turkey in the EastMed A Geopolitical Rivalry between a "Keeper" of the Old Order and a Challenging Emergent Power", **IFRI French Insitute of International Relations**, 06 May 2021, s.1-3.

[828] İbrahim Hasanoğlu ve Emin Abbasov, "Rusya Federasyonu'nun Akdeniz Politikasında Kıbrıs", Hasret Çomak ve Burak Şakir Şeker (Der.), **Akdeniz Jeopolitiği Cilt I**, 1. Basım, Ankara: Nobel Yayınları, Mayıs 2019, s.807-812.

[829] "Russia ready to mediate in Eastern Mediterranean crisis: Lavrov", Aljazeera, 08.09.2020, https://www.aljazeera.com/news/2020/9/8/russia-ready-to-mediate-in-eastern-mediterranean-crisis-lavrov, (29.05.2021).

İsrail deniz alanlarına yönelik yapılan enerji anlaşmaları ise halen hayata geçirilememiştir.[830] RF'nun geçmiş dönemde GKRY ile yaptığı anlaşmayla savaş gemileri için Limasol Limanı'nı ve savaş uçakları için Andreas Papandreu Hava Üssü'nü kullanma izni elde ettiğini ve GKRY'de bulunan Rus şirketlerinin Rusya'ya yabancı sermaye girişlerinde büyük rol üstlendiğini de belirtmek gerekir.[831] ABD'nin Temmuz 2019 tarihli Doğu Akdeniz Güvenlik ve Enerji Ortaklığı Yasası'nda; bölge ülkelerinden Esad Rejimi'ne destek sağlayan Rus gemilerine liman hizmetleri verilmemesi talep edilmekte, bölge ülkelerinin RF'ndan satın aldığı silahları tasfiye edilerek yerlerine NATO üyesi ülkelerin silahlarını tedarik etmesinin ve uluslararası para aklama faaliyetlerine karşı GKRY'nin bankacılık sistemine yönelik düzenlemelerin desteklenmesinin ABD politikası olduğu belirtilmektedir.[832] Bu haliyle söz konusu yasanın, Türkiye'nin bölgedeki faaliyetlerini olduğu kadar, RF'nun Doğu Akdeniz'de kazandığı etkinliğin azaltılmasını hedeflediği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığında çatışma şiddetinin artması halinde, RF'nun tarafsız görünen tutumunu sürdürüp sürdüremeyeceği belirsizliğini korumaktadır.

Çin'in söz konusu uyuşmazlıkla ilgili olarak bugüne kadar belirgin bir tutum takınmadığı ve açıklama yapmaktan kaçındığı görülmektedir. Ancak bu tutumu, Çin'in bölgeye önem vermediği ya da bölgede çıkarları bulunmadığı şeklinde değerlendirmemek gerekir. Aksine, son on yıllık süre içinde Çin'in Akdeniz'e ilgisi Güney Avrupa ülkeleri ile kurulan sektörel iş birliği forumları, ulaştırma, enerji ve telekomünikasyon altyapı yatırımları[833] ve Akdeniz'de gerçekleştirilen deniz kuvvetleri faaliyetleri[834] şeklinde ortaya çıkmıştır.[835] Çin'in küresel deniz ve kara ticaret yolları üzerindeki büyük altyapı yatırımları ile şekillenen Yol ve Kuşak İnisiyatifi içerisinde, Çin'in devlet şirketi olan COSCO'nun 2016 yılında Yunanistan'ın Pire Limanı'nın işletme haklarını satın aldığını ve bu limanı Çin mallarının Avrupa'ya giriş noktası olarak belirlediğini vurgulamak gereklidir.[836] Bu bağlamda, ABD-Çin rekabetinin gelecekte Akdeniz'e yansıması ve Çin'in taraf devletlerdeki yatırımları gibi etkenler, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının şiddetlenmesi ve BMGK'ne gelmesi halinde Çin'in alacağı tutum üzerinde etkili olabilecektir.

---

[830] Agnieszka Legucka, "Russia's Eastern Mediterranean Policy", **The Polish Institute of International Affairs**, Bulletin, No. 111 (1541), 22 May 2020, https://pism.pl/publications/Russias_Eastern_Mediterranean_Policy, (31.05.2021).

[831] Hasanoğlu ve Abbasov, s.815-817.

[832] S.1102 - Eastern Mediterranean Security and Energy Partnership Act of 2019, https://www.congress.gov/bill/116th-congress/senate-bill/1102/text, (26.05.2021).

[833] Çin liman yatırımları, Yunanistan'ın Pire, İtalya'nın Cenova ve Trieste, İspanya'nın Valensiya ve İsrail'in Hayfa limanlarını kapsamaktadır. Gordon G. Chang, "China In The Mediterranean", Hoover Institution, Issue 62, https://www.hoover.org/research/china-mediterranean, (31.05.2021).

[834] Çin Deniz Kuvvetleri gemileri, 2013, 2015, 2017 ve 2019 yıllarında Doğu Akdeniz'de RF ve Mısır'la ortak tatbikatlar icra etmiştir. "Mısır ve Çin'den Akdeniz'de ortak tatbikat", Anadolu Ajansı, 21.08.2019, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/misir-ve-cinden-akdenizde-ortak-tatbikat/1561465, (31.05.2021).

[835] Alice Ekman, "China in the Mediterranean: An Emerging Presence", **Notes de l'ifri**, İfri Center for Asia Studies, February 2018, s.6-8.

[836] Frans Paul van der Putten, "Infrastructure and Geopolitics: China's Emerging Presence in the Eastern Mediterranean", **Journal of Balkan and Near Eastern Studies**, 18(4)(2016), 337-351, s.337-338. DOI: 10.1080/19448953.2016.1195978

AB uyuşmazlığın başından bu yana üyeleri olan Yunanistan ve GKRY'yi destekler bir tavır takınmıştır. Hatta 2003 tarihli GKRY-Mısır MEB Sınırlandırma Antlaşması'nın ve GKRY'nin 2004 tarihli MEB ilanının üyelik öncesinde yapıldığı dikkate alındığında, GKRY'nin henüz tam üye olmadığı süreçte de AB'nin desteğini aldığını öne sürmek mümkündür. Uyuşmazlık olaylar ve krizler yarattıkça AB'nin uyguladığı taraf seçerek müdahale biçimleri, Yunanistan ve GKRY'ye siyasi destek açıklamalarından, Türkiye'ye faaliyetlerini sonlandırma çağrılarına, Türkiye'ye yönelik yaptırım tehditlerine ve yaptırım çerçevelerinin hazırlanmasına kadar uzanan bir seyir izlemiştir. AB'nin bu tutumunun başlıca iki nedenden kaynaklandığı düşünülmektedir. Birincisi, AB'nin enerji bakımından RF'na olan bağımlılığını azaltmak için enerji kaynak çeşitliliğine gitmeye çalıştığı bir dönemde, Doğu Akdeniz'de keşfedilen ve öngörülen rezervlerin Yunanistan ve GKRY tarafından sahiplenilmesi önemli bir fırsat yaratmaktadır. İkincisi, Yunanistan ve GKRY, ekonomik sorunları nedeniyle AB ve IMF tarafından yüksek oranda fon sağlanarak ekonomileri kurtarılan iki üyedir. Bu devletlerin enerji kaynaklarının işletilmesinden elde edecekleri gelirler dış borçlarının ödenmesi, bu üyelere aktarılan fonların geri toplanması ve Euro bölgesinin ekonomik istikrarının sağlanması açısından önem taşımaktadır.

AB'nin lider ülkelerinden olan ve ekonomik ilişkileri bakımından gerek Yunanistan gerekse Türkiye üzerinde etki yaratma potansiyeli taşıyan Almanya'nın, uyuşmazlığın genel gidişatı içerisinde nispeten tarafsız bir tutum takındığı gözlenmektedir. DA Krizi-3'te Almanya Başbakanı Merkel'in geçekleştirdiği telefon diplomasisiyle MTA Oruç Reis gemisi Türkiye tarafından araştırma sahasına gönderilmemiş ve Türkiye ile Yunanistan arasında görüşmelere başlanması kararı alınmıştır. Sonraki süreçte DA Krizi-4 ve DA Krizi-5'te de Almanya Dışişleri Bakanı'nın arabuluculuk girişimleri olduysa da bunlar başarıya ulaşmamıştır.

Özetle, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığına üçüncü taraf müdahaleleri, bu alanda yapılan çalışmaların bulgularını doğrular niteliktedir. Uyuşmazlık krizler yaratarak fiili askerî çatışma ihtimali arttıkça çatışmaya müdahil olan taraf sayısı ve arabuluculuk girişimleri de artmaktadır. Müdahil olan üçüncü taraflar hem tarafsız hem de taraflı olarak çeşitli müdahale biçimlerini kullanmaktadırlar. AB, ABD ve Fransa uyuşmazlığa açıkça Yunanistan ve GKRY safında müdahil olmuşlardır; uyguladıkları müdahale biçimleri ağırlıklı olarak diplomatik yardım şeklinde gerçekleşmektedir. Bunun yanında askerî güç gösterisi, askerî yardım ve ekonomik yaptırım tehdit ve uygulamaları da kullanılan diğer müdahale yöntemleri arasındadır. Almanya uyuşmazlıkta nispeten tarafsız bir tutum takınırken, özellikle Temmuz 2020'deki DA Krizi-3 ve sonrasında arabuluculuk girişimleriyle öne çıkmıştır. İngiltere, RF ve Çin uyuşmazlıkta tarafsızlık davranışı gösteren diğer devletlerdir. RF'nun Eylül 2020'de DA Krizi-4 sırasında, taraflar arasında arabuluculuk yapabileceklerine ilişkin zayıf bir açıklaması olmuştur.

Söz konusu müdahalelerin etkilerini, tarafsız ve taraf seçerek müdahalelerin etkileri olarak iki başlıkta ele almak mümkündür. Tarafsız müdahaleler kapsamında, Almanya'nın DA Krizi-3 sırasındaki arabuluculuk girişimi, başlangıçta olası bir askerî çatışmanın önlenmesi açısından olumlu sonuç vermiş, Türkiye MTAO gemisini araştırma sahasına göndermemiş, Türkiye ve Yunanistan ikili görüşmelere başlamak için uzlaşmışlardır. Ancak bu uzlaşma, henüz görüşmeler başlamadan Yunanistan-Mısır MEB Sınırlandırma Anlaşması'nın imzalanmasıyla ortadan kalkmıştır. Almanya'nın sonraki arabuluculuk girişimleri sonuç vermemiştir.

NATO uyuşmazlığa müdahalesi tarafsız olarak yorumlanabilecek bir diğer aktördür. DA Krizi-4 sırasında basında bir Yunan ve bir Türk savaş gemisinin çattığı haberlerinin yayımlanmasının ardından NATO'da savaş gemileri ve uçakları arasında meydana gelebilecek kazaların önlenmesi için bir ayrıştırma mekanizması kurulmuş ve teknik toplantılar yapılmıştır. Sonraki süreçte gemi ve uçaklar arasında herhangi bir olay bildirilmediğinden bu girişimin bir ölçüde başarılı olduğu düşünülebilir.

Uyuşmazlığa taraf seçerek müdahil olma davranışları incelendiğinde; uyuşmazlığa Türkiye tarafında müdahil olan hiçbir aktör bulunmazken Yunanistan ve GKRY'nin, AB, ABD ve Fransa'nın diplomatik, ekonomik ve askerî desteğini kazandığı görülmektedir. Bu müdahalelerin etkileri iki biçimde yorumlanabilir. Birincisi uyuşmazlıkta diplomasi-müzakere sürecine geçilmesidir. DA Krizi-5'ten sonra 2021 yılı başlarından itibaren TPAO'nun sismik araştırma ve sondaj gemileri Karadeniz'de ve Akdeniz'de üzerinde ihtilaf bulunmayan sahalarda faaliyet göstermeye başlamış, filonun bir kısmı bakım ve onarım maksatlarıyla limanlara dönmüştür. Ocak 2021 sonunda Türkiye ile Yunanistan arasında görüşmelere başlanmış, Yunanistan ve Türkiye dışişleri bakanları Nisan ve Mayıs 2021 aylarında karşılıklı ülke ziyaretlerinde bulunmuşlar ve heyet görüşmelerinin süreceğini açıklamışlardır. Bu süreçle bağlantılı olarak Mart 2021'de yapılan AB Konseyi Zirvesi'nde Türkiye'ye yönelik yaptırım kararı alınmamış, zirve sonuç bildirgesinde Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de sismik araştırma faaliyetlerinde bulunmaması şartıyla Türkiye-AB ilişkilerinin geliştirilmesi yönünde gayret gösterileceği belirtilmiştir. AB'nin Türkiye konusunda yeni ABD Yönetimi ile ortak çalışma isteği de ABD'de karşılık bulmuştur. Bu bağlamda, söz konusu üçüncü tarafların taraf seçerek müdahil olma davranışlarının, kısa vadede uyuşmazlıkta aksiyon döneminden kırılgan bir diplomasi-müzakere sürecine geçişi sağladığı değerlendirilmektedir.

Bu müdahalelerin orta-uzun vadedeki etkileri ise konunun dikkate alınması gereken ve tam aksi sonuçlar doğurabilecek ikinci boyutunu oluşturmaktadır. Orta-uzun vadede Yunanistan'a sağlanan askerî yardım ve yatırımların, Yunanistan'ın askerî kapasitesini artırarak özellikle denizde ve havada yaşanabilecek bir askerî karşılaşmada Türkiye lehine bulunan güç üstünlüğünü azaltması söz konusu olabilecektir. Bu kapasite artışları, AB ve ABD'nin diplomatik destekleriyle birlikte değerlendirildiğinde, Yunanistan'ın gelecekte yaşanabilecek krizlerde daha cüretkâr ve tırmandırıcı tavır almasına neden olabilecek ve dolayısıyla askerî çatışma olasılığını artırabilecektir.

KRİZ/3. TARAF	ABD	İNGİLTERE	FRANSA	RF	ÇİN	AB	ALMANYA
DA KRİZİ-1 (8/23 Şubat 2018)	- Açıklama yok	Tarafsız (açıklama yok)	- Açıklama yok	Tarafsız (açıklama yok)	Tarafsız (açıklama yok)	- GKRY'ye destek açıklaması - Türkiye'ye yönelik kınama ve faaliyetlerin sonlandırılması talebi	Tarafsız (açıklama yok)
DA KRİZİ-2 (18 Ekim 2018)	- Açıklama yok - Doğu Akdeniz Güvenlik ve Enerji Ortaklığı Yasası ile Yunanistan ve GKRY'ye destek (Temmuz 2019) - Yunanistan ile SİA'nın yenilenmesi ve askerî yardımlar (Ekim 2019)	Tarafsız (açıklama yok)	- Açıklama yok	Tarafsız (açıklama yok)	Tarafsız (açıklama yok)	- Yunanistan'a destek açıklaması - Türkiye'ye yönelik kınama ve faaliyetlerin sonlandırılması talebi - Yaptırım tehdidi (Mart 2019) - Yaptırımların çerçevesinin belirlenmesi (Ekim 2019)	Tarafsız (açıklama yok)
DA KRİZİ-3 (21 Temmuz 2020)	- Türkiye'ye faaliyetlerden vazgeçme çağrısı	Tarafsız (açıklama yok)	- Yunanistan'a destek açıklaması - AB'den ekonomik yaptırım talebi	Tarafsız (açıklama yok)	Tarafsız (açıklama yok)	- Türkiye'den faaliyetlerin sonlandırılması talebi - Yaptırım tehdidi	Arabuluculuk
DA KRİZİ-4 (6 Ağustos-12 Eylül 2020)	- Arabuluculuk girişimi - GKRY'ye silah ambargosunun kaldırılması - Türkiye'ye faaliyetlerini sonlandırması çağrısı	Tarafsız (açıklama yok)	- Yunanistan'a destek açıklaması - AB'den ekonomik yaptırım talebi - Askerî güç gösterisi	Arabuluculuk Teklifi	Tarafsız (açıklama yok)	- Türkiye'den faaliyetlerin sonlandırılması talebi - Yaptırım tehdidi (Aralık 2020'ye kadar süre verme)	Arabuluculuk girişimi
DA KRİZİ-5 (11 Ekim-29 Kasım 2020)	- Türkiye'nin faaliyetlerini "provokasyon" olarak nitelendirme - Türkiye'ye faaliyetlerini sonlandırması çağrısı - İstikşafi görüşmelere başlama çağrısı	Tarafsız (İki tarafla da çalışmaya devam edileceği açıklaması)	- Yunanistan'a destek açıklaması - AB'den ekonomik yaptırım talebi - Askerî güç gösterisi	Tarafsız (açıklama yok)	Tarafsız (açıklama yok)	- Türkiye'den faaliyetlerin sonlandırılması talebi - Yaptırım tehdidi (Mart 2021'ye kadar süre verme) - Yaptırımların genişletilmesi tehdidi	Arabuluculuk girişimi

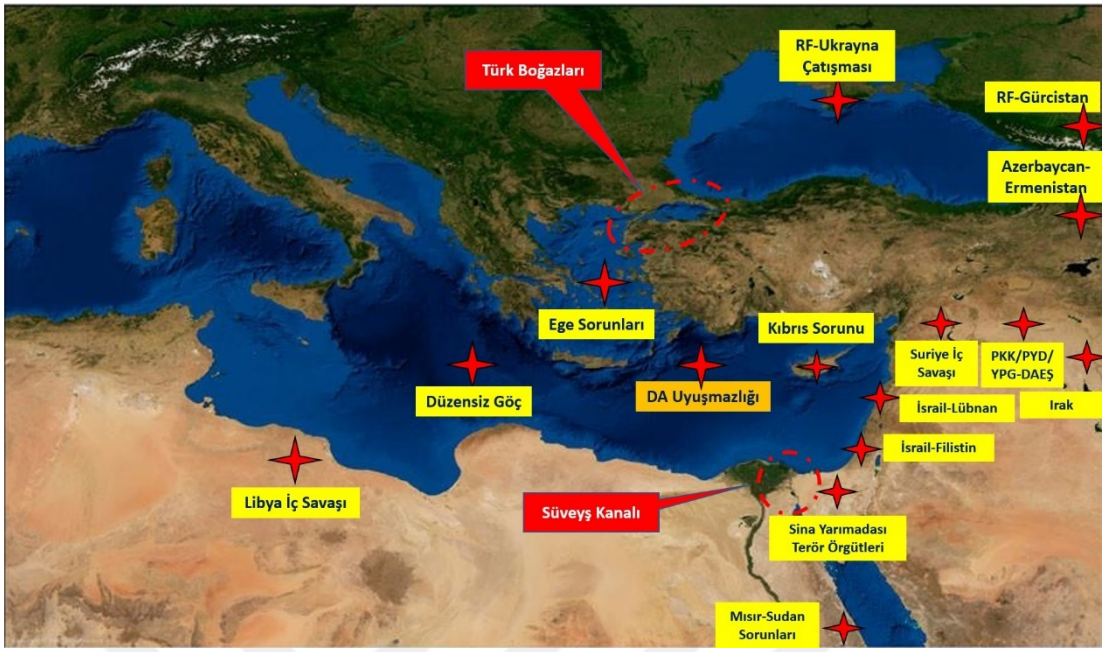
Tablo 3.17. Doğu Akdeniz Krizlerinde Üçüncü Tarafların Müdahaleleri

3.2.13. Bölgesel Yayılma *(Regional Contagion/Diffusion)*

Uluslararası çatışmaların coğrafya ile ilgisini araştıran çalışmaların temel bulgularından biri, çatışmaların, yaşanma sıklığı ve yoğunluğu açısından dünyanın tüm bölgelerine eşit olarak dağılmadığıdır. Dünyanın bazı bölgeleri, geçmişten gelen siyasal, ekonomik ve sosyal altyapı koşullarının yarattığı yerel çatışmaların yanı sıra doğal kaynak bolluğu ya da ulaştırma yollarını kontrol eden stratejik noktaları barındırmaları nedeniyle büyük güçlerin rekabetiyle tetiklenen çatışmaların ve vekalet savaşlarının da sahnesi olmaktadır. Bu tür bölgelerde devam eden askerî çatışmalar, bölgedeki istikrarlı ülkelere yayılma ve bunları da çatışmanın tarafı haline getirme potansiyeline sahiptir.

Doğu Akdeniz, esasen, bu alanda yapılan çalışmalarda kendi başına bir bölge olarak tanımlanmamaktadır. Uluslararası çatışma ve savaşlar çok büyük oranda karada yaşandığı için çatışma çalışmalarında da Avrupa, Afrika, Asya, Orta Doğu, Güney Amerika gibi bölgeler sıklıkla zikredilir; burada odak noktası karasal alanlardır. Bir alt-bölgenin, özellikle de bir deniz alanının çalışmalara konu olması, Güney Çin Denizi örneğinde de olduğu gibi, bu alt-bölgedeki uyuşmazlıkların belirgin kriz ve çatışma potansiyeli yaratmasıyla gelişen bir süreçtir. Doğu Akdeniz'in, bölgedeki deniz yetki alanları uyuşmazlığının yarattığı krizler ve bölge ülkeleri-üçüncü tarafların dahil olduğu ilişki ağları sebebiyle artık bu tür bir alt-bölge özelliği kazandığını ifade etmek mümkündür. Bu alt-bölge, bu alandaki çalışmaların genel bulgularıyla uyumlu olarak hem doğal kaynaklar açısından zengindir hem de doğu batı hattında Avrupa-Süveyş Kanalı-Uzak Doğu, kuzey güney hattına Karadeniz-Türk Boğazları-Süveyş Kanalı-Uzak Doğu arasındaki yüksek hacimde hammadde, enerji kaynakları ve mamul ürünler taşımacılığının ana arterini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Doğu Akdeniz'i çevreleyen karasal alanlarda öteden beri var olan siyasi, etnik, dinsel, mezhepsel ve kaynak paylaşımı kökenli çatışma potansiyeli, bölgeye stratejik önem atfeden büyük güçlerin doğrudan ya da vekilleri aracılığıyla gerçekleştirdiği müdahalelerle daha da güçlenmektedir. Doğu Akdeniz'i çevreleyen karasal alanlarda halen devam eden başlıca uyuşmazlık ve çatışmalar[837] Şekil 3.7'de gösterilmiştir.

[837] Özellikle askeri çatışmalar için bkz., Uppsala Conflict Data Program pages, https://ucdp.uu.se/#/, (20.09.2021); ayrıca Nils Petter Gleditsch, Peter Wallensteen, Mikael Eriksson, Margareta Sollenberg & Håvard Strand, "Armed Conflict 1946–2001: A New Dataset", **Journal of Peace Research**, 2002, 39(5): 615–637; Therese Pettersson, Shawn Davis, Amber Deniz, Garoun Engström, Nanar Hawach, Stina Högbladh, Margareta Sollenberg & Magnus Öberg, "Organized violence 1989-2020, with a special emphasis on Syria" **Journal of Peace Research**, 2021, 58(4).

Şekil 3.7: Doğu Akdeniz'i Çevreleyen Alanlardaki Uyuşmazlık ve Çatışmalar[838]

Günümüz çatışmalarının en önemli özelliklerinden birinin hızlı yayılma ve bölgesel ve küresel ölçekte etki yaratma yeteneği olduğu söylenebilir. Güvenlik ortamının boyutları açısından ele aldığımızda, kara ortamındaki bir çatışmanın denize, deniz ortamındaki bir çatışmanın karaya yansımaları olması kaçınılmazdır. Bu bağlamda Doğu Akdeniz, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki çatışma alanları ile çevrili, Karadeniz ve Kafkasya'daki sorunlarla bağlantılı bir coğrafi alan olma özelliği göstermektedir. Bu alanlardaki uyuşmazlık ve çatışmalar, önemli bir kısmı deniz alanlarında yürütülen uluslararası, bölgesel ve ulusal bir dizi güvenlik misyon ve operasyonlarını tetiklemiştir (Şekil 3.8). Kıbrıs Sorunu kapsamında 1964'te adada konuşlanan BM Barış Gücü UNFICYP,[839] 2006 yılında İsrail'in Lübnan'ın güneyine başlattığı operasyondan sonra deniz görev kuvveti de oluşturulan BM Barış Gücü UNIFIL,[840] NATO'nun 11 Eylül terör saldırılarının ardından tüm Akdeniz'i kapsayacak şekilde başlattığı Deniz Muhafızı Harekâtı,[841] NATO'nun Ege Denizi'nde düzensiz göçle mücadele için 2016 yılından bu yana bölgede deniz unsurları görevlendirmesi,[842] NATO'nun Ukrayna ve Gürcistan'a destek amacıyla 2016 yılından itibaren RF'na karşı yürürlüğe soktuğu Karadeniz'e Uyarlanmış İleride Kuvvet Bulundurma Tedbirleri,[843] AB'nin Akdeniz'de düzensiz göçle

[838] Bu çalışmanın yazarı tarafından açık kaynak bilgilerine dayanılarak hazırlanmıştır.

[839] United Nations Peacekeeping Force in Cyprus (UNFICYP), https://unficyp.unmissions.org/about, (03.06.2021).

[840] UNIFIL'in kara operasyonları 1978'de, deniz operasyonları ise 2006 yılında başlamıştır. **United Nations Interim Force in Lebanon**, https://unifil.unmissions.org/about, (03.06.2021).

[841] Bu harekât 2001 yılında Etkin Çaba Harekâtı (Operation Active Endeavour) olarak başlatılmış, 2016'da Deniz Muhafızı Harekâtı olarak yeniden yapılandırılmıştır. **Operation Sea Guardian**, https://mc.nato.int/missions/operation-sea-guardian, (03.06.2021).

[842] Assistance for the refugee and migrant crisis in the Aegean Sea, **NATO Örün Sitesi,** https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_128746.htm#:~:text=NATO%20has%20deployed%20a%20maritime,and%20the%20EU's%20Frontex%20agency.&text=It%20is%20sharing%20whatever%20relevant,Turkish%20coast%20guards%20and%20authorities., (03.06.2021).

[843] "Black Sea Tailored Forward Presence", Boosting NATO's presence in the east and southeast, **NATO Örün Sitesi**, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136388.htm, (03.06.2021).

mücadele için sürdürdüğü FRONTEX Triton Harekâtı,[844] yine AB'nin Libya İç Savaşı'na yönelik silah ambargosunu uygulamak üzere 2020'de başlattığı İrini Harekâtı,[845] Karadeniz'e kıyıdaş devletlerin Karadeniz'de deniz güvenliğini ve iş birliğini artırmak için 2001 yılında başlattıkları Karadeniz Deniz İş Birliği Görev Grubu (BLACKSEAFOR),[846] Türkiye'nin Karadeniz'de deniz güvenliğine katkı sağlamak amacıyla 2004 yılında milli olarak başlattığı Karadeniz Uyumu Harekâtı (KUH),[847] Türkiye'nin Akdeniz'de deniz güvenliğini artırmak ve Ceyhan çıkışlı enerji taşımacılığını korumak için 2006 yılında milli olarak başlattığı Akdeniz Kalkanı Harekâtı,[848] Türkiye'nin özellikle Libya'daki iç savaş gelişmeleri kapsamında "Akdeniz Kalkanı Harekâtına (AKH), NATO Deniz Muhafızı Harekâtına (DMH) Yardımcı Destek ve Orta Akdeniz'de Sancak/varlık gösterme görevi" maksadıyla aktive ettiği Türk Deniz Görev Grubu[849] ve İsrail'in Gazze Şeridi'ne yönelik olarak 2007 yılından beri uyguladığı Deniz Ablukası[850] bunlara örnek olarak gösterilebilir. Bu durum, Doğu Akdeniz'i, başta büyük güçler ve bölgesel güçler olmak üzere her gün dünyanın çeşitli ülkelerine ait çok sayıda savaş gemisi ve savaş uçağının faaliyet gösterdiği, dünyanın en ağır şekilde silahlandırılmış alt bölgelerinden biri haline getirmiştir. Uyuşmazlığa taraf devletlerin askerîleşme düzeyini incelediğimiz kısımda ortaya koyduğumuz üzere, bölgede Mısır, İsrail, Yunanistan, GKRY ve Türkiye deniz ve hava kuvvetlerini güçlendirmek amacıyla savaş uçakları, insansız hava araçları, savaş gemileri, denizaltılar, insansız deniz araçları vb. sistemlerin tedarik faaliyetlerini sürdürürken, deniz ortamındaki bir askerî çatışmaya etki etme yeteneği olan çeşitli füze sistemleri envanterlerini de geliştirmeye çalışmaktadırlar. ABD'nin Yunanistan'daki mevcut ve yeni kurduğu üsleri,[851] RF'nin Suriye'deki deniz ve hava üsleri,[852] İngiltere'nin Kıbrıs Adası'nda bulunan üsleri,[853] Fransa'nın GKRY'den sağladığı imkanlar ve rotasyonla görevlendirdiği kuvvetler[854] vasıtasıyla bölgeyi silahlandırma eğilimi de sürmektedir.

---

[844] Eu Operations In The Mediterranean Sea, https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/default/files/what-we-do/policies/securing-eu-borders/fact-sheets/docs/20161006/eu_operations_in_the_mediterranean_sea_en.pdf, (03.06.2021).

[845] EUNAVFOR MED Operation Irini, https://www.operationirini.eu/about-us/, (03.06.2021).

[846] BLACKSEAFOR, **T.C. Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi**, https://www.mfa.gov.tr/blackseafor.en.mfa, (03.06.2021).

[847] Karadeniz Uyumu Harekâtı, **Türk Deniz Kuvvetleri Örün Sitesi**, https://www.dzkk.tsk.tr/Harekat/icerik/karadeniz-uyumu-harekati, (03.06.2021).

[848] Akdeniz Kalkanı Harekâtı, **Türk Deniz Kuvvetleri Örün Sitesi**, https://www.dzkk.tsk.tr/Harekat/icerik/akdeniz-kalkani-harekati, (03.06.2021).

[849] Türk Deniz Görev Grubu, **Türk Deniz Kuvvetleri Örün Sitesi**, https://www.dzkk.tsk.tr/Harekat/icerik/turk-deniz-gorev-grubu, (03.06.2021).

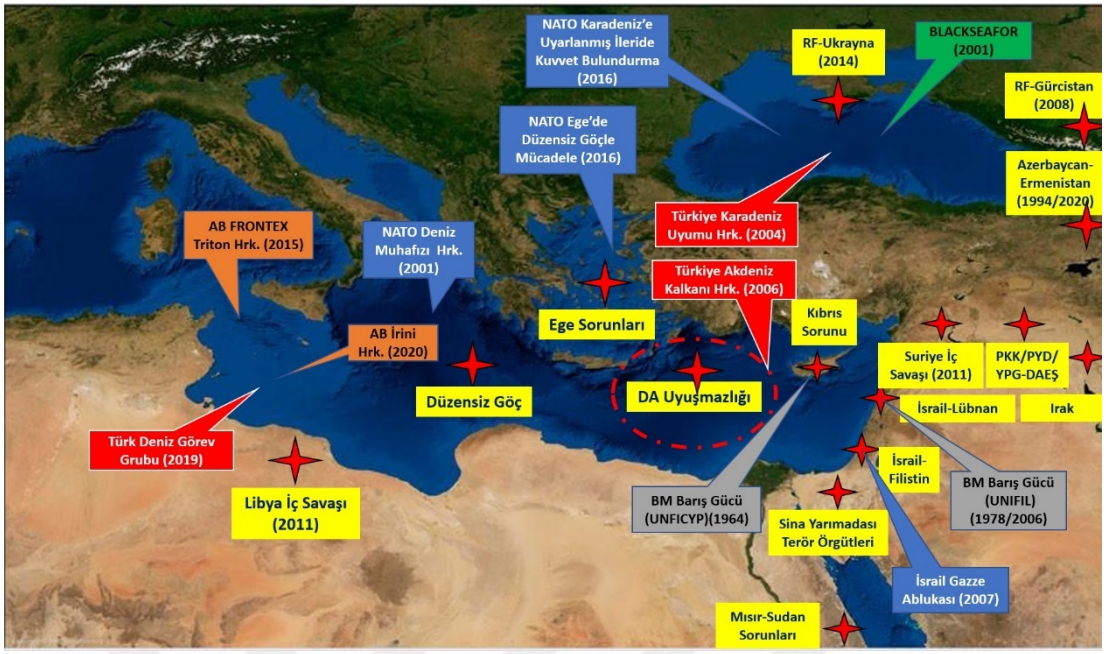
[850] Geoffrey Palmer, Alvaro Uribe, Joseph Ciechanover Itzhar, Süleyman Özdem Sanberk, **Report of the Secretary-General's Panel of Inquiry on the 31 May 2010 Flotilla Incident**, July 2011, s.14., https://graphics8.nytimes.com/packages/pdf/world/Palmer-Committee-Final-report.pdf, (03.06.2021).

[851] Söz konusu gelişmeler 4.2.11 İttifak İlişkileri kısmında açıklanmıştır.

[852] Mayıs 2021'de RF'nin Suriye'deki Hmeymim hava üssünü nükleer silah taşıyabilen uzun menzilli stratejik bombardıman uçaklarını konuşlandıracak şekilde modernize ettiği açıklanmıştır. "Russia says it can now operate nuclear capable bombers from Syrian air base", **Reuters**, 25.05.2021, https://www.reuters.com/world/middle-east/russia-says-it-can-now-operate-nuclear-capable-bombers-syrian-air-base-2021-05-25/, (03.06.2021).

[853] Örneğin İngilizler yeni tedarik ettikleri F-35 savaş uçaklarını bu üslerde konuşlandırmışlardır. Arda Mevlütoğlu, "Doğu Akdeniz'de Yeni Aktör F-35", **ORSAM Bakış**, No:87 (Mayıs 2019), https://orsam.org.tr//d_hbanaliz/Bakis_No_87_tr.pdf, 6, (23.05.2021).

[854] Örneğin Fransa Uçak Gemisi Görev Grubu Şubat-Haziran 2021 aktivasyonunun önemli bir kısmında Doğu Akdeniz'de bulunmuştur. Xavier Vavasseur "French Carrier Strike Group Begins 2021 Deployment", **USNI News,** 23.02.2021, https://news.usni.org/2021/02/23/french-carrier-strike-group-begins-2021-deployment, (03.06.2021).

Şekil 3.8: Doğu Akdeniz ve Çevresinde Sorunlar ve Yürütülen Önemli Operasyonlar[855]

Bu çerçevede; Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının, çatışma yoğun, ağır şekilde silahlandırılmış, stratejik önem taşıyan ve büyük güç rekabeti bulunan bir bölgede, askerîleşmiş ve -Yunanistan ile GKRY'yi ayrık tuttuğumuzda- çatışmaya alışık, muharebe sahası tecrübesi bulunan taraflar arasında cereyan ediyor olmasının, bu uyuşmazlığın krizler yaratma, krizlerin askerî çatışmaya dönüşme ve çatışmanın yayılma olasılığını kuvvetlendiren bir diğer etken olduğu değerlendirilmektedir.

[855] Bu çalışmanın yazarı tarafından açık kaynak bilgilerine dayanılarak hazırlanmıştır.

3.2.14. Uluslararası Sistemin Yapısı *(System Structure-Polarity)*

Uluslararası sistemin yapısının (sistemin tek kutuplu, iki kutuplu ya da çok kutuplu olmasının) çatışma üzerindeki etkilerine ilişkin çok sayıda ampirik çalışma yapılmış ve birbirleriyle çelişen sonuçlarla karşılaşılmıştır. Üzerinde büyük ölçüde uzlaşılan iki konu; bir kutupluluk durumunun farklı zaman dilimlerinde farklı sonuçlar ürettiği ve büyük savaşların çok kutuplu dönemlerden ziyade iki kutuplu dönemlerde yaşandığıdır.

Günümüzde uluslararası sistemin yapısının çok kutuplu bir düzene dönüşmüş olduğuna ya da bu yönde bir dönüşümün devam ettiğine yönelik yaygın bir kanı mevcuttur.[856] ABD'nin uluslararası sistemde sahip olduğu güç üstünlüğünün göreli olarak azalması, RF'nun yeniden büyük güç politikaları izlemeye başlaması, Çin'in büyük bir ekonomik ve askerî güç olarak ortaya çıkması, uluslararası sistemindeki dönüşümün işaretleri olarak gösterilmektedir.[857]

Uluslararası sistemin yapısındaki bu değişimin küresel istikrar üzerindeki genel ve Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığına özel etkileri neler olabilir? Genel etkiler bakımından önceki çok kutupluluk dönemlerinden bazı özelliklerin yeniden gözlemlenebileceği ancak bu dönemin kendi özgü bazı nitelikler de sergileyeceği değerlendirilmektedir. Bu alanda yapılan çalışmaların temel bir bulgusu, 19'uncu yüzyıldaki çok kutupluluk döneminde sınırlı savaşların meydana geldiği ancak büyük savaşların yaşanmadığıdır. Bugün şekillenmekte olan çok kutuplu sistemin güç merkezleri ABD-İngiltere, AB, RF, Çin ve belki gelecekte Hindistan olarak kabul edildiğinde, tüm güç merkezlerinin elinde nükleer silahlar ve nükleer silah teknolojisi bulunduğu görülmektedir.[858] Nükleer caydırıcılığın, Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi, 21'inci yüzyıldaki çok kutupluluk döneminde de büyük güçlerin doğrudan birbirleriyle karşılaştığı büyük savaşları engelleyebilecek temel bir etken olacağı düşünülmektedir. Bunun yanında, özellikle bu büyük güçlerin çıkarlarının çatıştığı bölgelerde vekalet savaşları, iç savaşlar ve etnik kökenli çatışmalar sürebilecektir.

Bu uluslararası sistem içerisinde dikkate alınması gereken bir diğer grubu, orta ölçekli güçler ya da bölgesel güçler olarak nitelendirilen ülkeler oluşturmaktadır. Yakın çevrelerinde etkili ancak küresel anlamda etki yaratma kapasitesi düşük olan bu devletler, çok kutupluluk mantığı içinde asıl güç merkezlerinin de yaptığı gibi, mesele bazında çeşitli güç merkezleri ile ayrı ayrı ilişkiler kurabilmektedirler. Bu ilişkiler, bölgesel güçlere, kendi dış politika hedeflerini belirler ve takip ederlerken sahip oldukları ittifak bağlarının dikte ettiği davranışlardan görece bağımsız ve esnek tutum belirleyebilme imkânı sağlamaktadır. ABD'nin karşı çıkmasına rağmen RF ile Almanya arasında devam etmekte olan Kuzey Akımı-2 Projesi, daha sonra iptal edilmesine karşın Fransa'dan RF'na iki adet Mistral sınıfı LHD (Amfibi Hücum Gemisi) satışı anlaşması, Türkiye'nin Uzun Menzilli Bölge Hava ve Füze Savunma Sistemi tedariki için önce Çin yapımı sistemleri daha sonra ise RF'den S-400 Sistemlerini tercih etmesi, Yunanistan'ın Pire Limanı'nın işletmesini Çin'e vermesinden sonra bu limanın Çin mallarının Avrupa'ya girişi için stratejik liman haline gelmesi bu sürece örnek olarak gösterilebilir.

---

[856] Goedele De Keersmaeker, **Polarity, Balance Of Power and International Relations Theory: Post-Cold War and the 19th Century Compared**, Palgrave Macmillan (ebook), 2017, s.3-4.

[857] Susan Turner, "Russia, China and a Multipolar World Order: The Danger in the Undefined", **Asian Perspective**, Volume 33, Number 1 (2009), 159-184, s.161-164.

[858] AB, Fransa aracılığıyla.

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığında taraf devletlerin davranışları da doğal olarak uluslararası sistemdeki bu dönüşümden etkilenmektedir. Türkiye-Yunanistan ikilisi açısından ele alındığında, II. Dünya Savaşı sonrasında bu ikili arasındaki krizlerde geleneksel arabulucu olan ABD'nin, krizlerin belirli bir eşik seviyesini aşmasını önlediği, iki ülke arasında kendince belirlediği güç dengesinin bozulmaması maksadıyla bu ülkelere satılacak ya da hibe edilecek silahlara kısıtlamalar getirdiği bilinmektedir. Uluslararası sistemdeki dönüşüm ve bölgesel güçlerin daha esnek hareket edebilme imkanları kazanmalarıyla birlikte ABD'nin bölgeye yönelik politikalarıyla Türkiye'nin çıkarları arasındaki uyuşmazlıklar birçok meselede kendini göstermiştir. Örneğin 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgali öncesinde ABD askerlerinin Türkiye'de konuşlandırılmasına ilişkin tezkerenin TBMM'de kabul edilmemesi, Türkiye'nin üyesi olduğu blokun liderine karşı çıktığı önemli bir kırılma anı olarak nitelendirilebilir. Esasen, Türkiye'nin tüm engellemelere rağmen 1974'te Kıbrıs Barış Harekâtı'nı gerçekleştirmesi, buna karşılık Yunanistan'ın NATO'nun askerî kanadından çekilmesi, Soğuk Savaş döneminde dahi devletlerin yaşamsal çıkarları söz konusu olduğunda ittifak bağları ya da blok liderlerinin istekleri dışında davranabileceklerini göstermektedir.

Kanımızca Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığında bugün de benzer bir durum söz konusudur. ABD uyuşmazlığa Yunanistan ve GKRY safında müdahil olurken, AB ile birlikte uyuşmazlıkta 2021 yılından itibaren başlayan diplomasi/müzakere sürecini taraflara zorlamış gözükmektedir. Türkiye ile Yunanistan arasında 1950'li yıllardan beri ortaya çıkan sorunların çoğalarak devam ettiği ve önemli hemen hiçbir sorunun çözülemediği dikkate alındığında, Doğu Akdeniz'deki uyuşmazlığın da müzakereler yoluyla çözülmesini beklemek kolay değildir. Türkiye ve Yunanistan bu sorunu yaşamsal çıkarlarıyla ilişkili olarak tanımladıkları sürece, ABD'nin ya da Almanya ve Fransa gibi AB'nin önde gelen ülkelerinin askerî çatışmanın önlenmesi yönündeki baskıları kısıtlı etki yaratabilecektir. Çok kutuplu dünya düzeninde, bu devletlerin kullanabilecekleri baskı araçlarının alternatiflerini sağlamaya istekli başka güç merkezleri bulunabilir.

Bu çerçevede, çok kutuplu bir uluslararası sistemde Türkiye ile Yunanistan arasındaki askerî çatışma olasılığının, Soğuk Savaş dönemindeki iki kutuplu sistem ya da 1990'larda ortaya çıkan tek kutuplu sisteme (ABD hegemonyası) nazaran daha yüksek olduğu düşünülmektedir. Sistem, yapısı gereği, güç merkezlerinin doğrudan müdahil olmadığı ancak askerî çatışma başladıktan hemen sonra taraflar üzerinde nüfuz kazanmalarını ve askerî olarak bölgeye yerleşmelerini sağlayacak sınırlı savaşlara izin verebilecektir.

3.3. Genel Değerlendirme

Savaş, çok sayıda etkenin karmaşık etkileşimleri sonucunda ortaya çıkan bir durumdur. Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığındaki askerî çatışma[859] olasılığı, bu çalışmada, bir kısmı taraflar arasında geçmiş dönemdeki ve farklı sorun alanlarındaki çatışmalarla da ilişkili 14 bağlamsal değişken (*contextual variables*) çerçevesinde incelenmiştir.

Bu 14 değişkenden 3 tanesinin **(siyasi rejimin türü, aldatıcı çatışma ve ittifak ilişkileri)** askerî çatışma olasılığına etkisi tespit edilmemiştir. **Siyasi rejimin türü** açısından, uyuşmazlığın taraflarının demokrasi düzeylerindeki değişimin, aralarında meydana gelen askerî çatışma ve krizlerle bağlantısı kurulamamıştır; zira tarihsel süreçte bu aktörler iki tarafın demokrasi endeksi yüksek olduğunda da olmadığında da fiili askerî çatışmaya dönüşebilecek şiddetli krizler yaşamaya devam etmektedirler. **Aldatıcı çatışma** bağlamında uyuşmazlığın geçirdiği aşamalar incelendiğinde, taraflarca uyuşmazlıkta kışkırtıcı sayılabilecek girişimlerin yapıldığı ve krizlerin yaşandığı dönemler ile seçimler arasında bağ kurulamamıştır. Bu çerçevede, taraflar açısından mevcut uyuşmazlığın aldatma siyasetinin bir aracı değil, gerçekten ulusal çıkar alanı olarak algılandığı sonucuna varılmıştır. Siyasi rejimin türü ve seçim dönemleriyle uyuşmazlık arasında bağ kurulamamasının, taraflar arasındaki uzatılmış çatışma ya da süregelen rekabet olgusunu da desteklediği düşünülmektedir. **İttifak ilişkileri** ile ilgili bulgular biraz daha farklıdır. Bu başlıkta, Türkiye ve Yunanistan'ın aynı ittifaka üye olmalarının yarattığı askerî çatışma olasılığını azaltıcı etkinin, her iki devletin de askerîleşmiş olması ve Yunanistan'ın son dönemde ABD'den orantısız destek sağlıyor olmasının meydana getirdiği askerî çatışma olasılığını artırıcı etkilerle dengelendiği düşünülmektedir. Dolayısıyla bu etkenin askerî çatışma olasılığını artırıcı ya da azaltıcı etkisi konusunda kesin bir değerlendirme yapılamamaktadır. Ayrıca Yunanistan-GKRY-İsrail, Yunanistan-GKRY-Mısır iş birliği oluşumlarının halihazırda ortak savunma taahhüdü içeren bir ittifak ilişkisi olarak tanımlanamayacağı ancak savunma alanında Yunanistan ve GKRY'nin mevcut yeteneklerini geliştirdiği, bir kriz durumunda Yunanistan ve GKRY lehine dolaylı diplomatik ve askerî destek sağlayabilecekleri değerlendirilmektedir.

Söz konusu değişkenlerden birinin (**güç statüsü**) askerî çatışma olasılığını azalttığı, birinin (**üçüncü tarafların müdahalesi**) ise kısa vadede askerî çatışma olasılığını azalttığı ancak orta ve uzun vadede tersi bir etki yaratarak artırabileceği sonucuna varılmıştır. **Güç statüsü** açısından, tarafların hiçbirinin küresel ölçekte büyük güç statüsünde olmaması, uyuşmazlığı kendi istedikleri şekilde sonuçlandırmalarını zorlaştırmaktadır. Bu durumun, karar alıcıları askerî çatışmanın maliyetleri konusunda yeniden düşünmeye sevk etmesi ve fiili askerî çatışmaya başlama (silah kullanma) kararından alıkoyması muhtemeldir. **Üçüncü tarafların müdahalesi** bakımından, ABD ve AB'nin uyuşmazlığa Yunanistan ve GKRY tarafında müdahil olmalarının, Türkiye ile Yunanistan arasında 2021 yılında diplomasi-müzakere sürecinin başlatılmasını zorunlu kıldığı ve kısa vadede askerî çatışma olasılığını azaltıcı etkisi olduğu görülmektedir. Ancak Türkiye ile Yunanistan arasındaki müzakerelerin geçmişi, bu

[859] Askerî çatışma kavramı hem askerîleşmiş devletler arası uyuşmazlıkları (devletler arasında askerî güç kullanma tehdidini, askerî güç gösterisini ya da fiilen askerî güç kullanımını içeren bir grup etkileşim) hem de devletler arası savaşı kapsayan geniş bir anlamda kullanılmaktadır. Bkz. **Tezde Kullanılan Kavramsal Tanımlamalar**, s.32.

uyuşmazlığın diplomasi yoluyla çözülebilmesi açısından pek umut vadetmemektedir. Dolayısıyla ABD ve AB'nin taraf seçerek müdahil olma davranışının, müzakerelerin sonuçsuz kalması akabinde karşılaşılabilecek krizlerde Yunanistan'ın daha sert ve tırmandırıcı tutum takınması ihtimalini artırabileceği dikkate alındığında, askerî çatışma olasılığını kuvvetlenmesi söz konusu olabilecektir.

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığına yönelik olarak incelenen 14 bağlamsal değişkenden geriye kalan 9'u **(ekonomik gelişmişlik, ekonomik performans, doğal kaynaklar, güç farkı, askerîleşme düzeyi, coğrafi yakınlık/bitişiklik, süregelen rekabet, bölgesel yayılma ve uluslararası sistemin yapısı)** taraflar arasında askerî çatışma olasılığını yükseltmektedir.

Milli gelir ile ölçülen **ekonomik gelişmişlik** bağlamında, Türkiye-Yunanistan ve Türkiye-GKRY aktör çiftlerinde taraflardan birinin gelişmişlik düzeyinin düşük olması, Yunanistan ve GKRY'nin 2010'lu yıllarda yaşadıkları büyük milli gelir düşüşleri askerî çatışma olasılığını yükselten etkenler olarak belirlenmiştir.

Ekonomik performanslar incelendiğinde, tarafların ekonomik küçülme ve durgunluk yaşadıkları dönemler ile uyuşmazlığın şiddetini artıracağı belli olan girişimlerde bulundukları dönemlerin çakıştığı görülmektedir. Bu bağlamda, uyuşmazlığın asıl taraflarının üstesinden gelemedikleri ekonomik sorunların, uyuşmazlıktaki askerî çatışma olasılığını artırdığı sonucuna varılmıştır.

Uyuşmazlığın doğrudan taraflarının tümü **doğal kaynaklar** (enerji kaynakları) açısından dışa bağımlıdır ve bu en büyük dışalım kalemini oluşturmaktadır. Bu durum, mevcut ekonomik sorunların da etkileriyle birleşince bölgede bulunabilecek hidrokarbon kaynaklarını daha önemli hale getirmekte ve askerî çatışma olasılığını artırmaktadır.

Uyuşmazlıktaki krizlerin şiddetinin bugüne kadar sınırlı kalmasının temel sebebinin Türkiye'nin Yunanistan ve GKRY'ye nazaran sahip olduğu **güç üstünlüğü** olduğu değerlendirilmektedir. Bu iki aktörün çeşitli alt-bileşenlerden oluşan topyekûn milli güçlerini Türkiye'ye yaklaştırmaları mümkün görülmese de Yunanistan'ın yeni silahlanma projelerini hayata geçirebilmesi halinde denizde ve havada yaşanacak bir askerî karşılaşmada avantaj sağlaması mümkün olabilecektir. Bu süreç, gelecekte yaşanacak krizlerde askerî çatışma olasılığını kuvvetlendiren bir etken olarak görülmektedir.

Uyuşmazlığın doğrudan ve dolaylı tüm taraflarının **askerîleşmiş** devletler olması ve silahlanma eğiliminin artarak devam etmesi, ikili ve bölgesel askerî çatışma olasılığını artıran bir diğer etken olarak tespit edilmiştir.

Coğrafi bitişiklik/yakınlık açısından, Türkiye-Yunanistan'ın bitişik, GKRY-KKTC'nin bitişik, Türkiye-GKRY'nin yakın aktör çiftleri olması, bu ikililer arasında askerî çatışmayı daha olası kılmaktadır. Türkiye-Mısır, Türkiye-İsrail aktör çiftlerinde askerî çatışma yaşanma olasılığı coğrafi sebeplerle daha düşüktür. Uyuşmazlıkta bir sonraki krizin hangi coğrafi alanda yaşanacağı, tarafların bölgeye yansıtabileceği güç miktarına bağlı olarak kriz davranışlarında belirleyici olabilecektir.

Türkiye-Yunanistan ve Türkiye-GKRY arasında **süregelen rekabet** ilişkisi bulunması ve halihazırda aralarında çok sayıda çözüm bulunamamış sorunun devam etmesi, mevcut uyuşmazlıkta da askerî çatışma olasılığını yükseltmektedir.

Bölgesel yayılma olasılığı bakımından, Doğu Akdeniz'in, doğal kaynak zengini, stratejik ulaştırma yollarının kontrolüne olanak veren, çatışma yoğun karasal alanlarla çevrili, büyük güç rekabeti yaşanan, ağır şekilde silahlandırılmış ve silahlandırılmaya devam edilen bir alan olmasının, bu alana **"tehlikeli" bir alt-bölge** niteliği kazandırdığı değerlendirilmiştir. Söz konusu uyuşmazlık bu tehlikeli bölgede, askerîleşmiş ve çatışmaya alışık aktörler arasında yaşandığından askerî çatışma ve çatışmanın yayılması olasılığı da yükselmektedir.

Uluslararası sistemin yapısının giderek çok kutupluluğu doğru dönüşmesi, Türkiye ve Yunanistan'a yaşamsal çıkarları olarak tanımladıkları konularda diğer güç merkezleriyle ilişki kurma ve blok liderinin yaklaşımlarından farklı politikalar geliştirme imkânlarını genişletmektedir. Sistemin devletlere sağladığı bu esneklik ve yapısında bulunan sınırlı savaşlara izin verme özelliğinin, Soğuk Savaş ya da ABD hegemonyası dönemlerine nazaran taraflar arasında askerî çatışma olasılığını yükselttiği değerlendirilmiştir.

Bağlamsal Değişken	Analiz Düzeyi	Teorik Yaklaşım	Genel Bulgular	Askerî Çatışma Olasılığına Etkisi	Açıklama/Değerlendirme
Siyasi Rejimin Türü	İkili Etkileşim (Dyadic)	Demokrasiler birbiriyle savaşmaz	- Taraflar arasında demokrasi farkı açılıyor - Tarihsel süreçte iki tarafın demokrasi endeksi yüksek olduğunda da olmadığında da ciddi krizler yaşanmış	Yok	Tarihsel perspektifte aktör çiftlerinin demokratiklik düzeyi yüksek olsa da olmasa da fiili askerî çatışmaya dönüşebilecek şiddetli krizler yaşanıyor. Demokratikleşme farkındaki değişimin çatışma olasılığı üzerinde etkisi tespit edilmedi. İlişki uzatılmış çatışma özelliği gösteriyor.
Aldatıcı Çatışma	Aktör (Monadic)	Siyasi liderler seçim dönemlerinde çatışma yaratarak oy toplamaya çalışır	Seçim dönemleri ile uyuşmazlık arasında ilişki bulunamadı	Yok	Uyuşmazlıktaki gelişmeler aldatma siyasetinin konusu değil, mesele tüm taraflarca ulusal çıkarlarla ilgili olarak algılanıyor. Yunanistan ve GKRY'de iktidar değişikleri olsa da politika değişmiyor. Meselenin önem derecesi yüksek.
Ekonomik Gelişmişlik	İkili Etkileşim (Dyadic)	İki gelişmemiş ekonominin ya da biri gelişmiş diğeri gelişmemiş ekonominin savaşma olasılığı, iki gelişmiş ekonominin savaşma olasılığından daha yüksektir	İsrail, GKRY, Yunanistan ve KKTC yüksek gelire sahip ülkeler; Türkiye ve Libya orta-üst gelire sahip ülkeler; Mısır ise orta-alt gelire sahip ülkeler sınıfında	Yükseltiyor	- Türkiye-Yunanistan, Türkiye-GKRY ikililerinde biri gelişmiş diğeri gelişmemiş ekonomi karşılaşması mevcut, bu durum askerî çatışma olasılığını artırıyor. - Yunanistan ve GKRY'nin milli gelirlerinde 2009 yılı sonrasında yaşanan büyük düşüşler askerî çatışma olasılığını kuvvetlendiriyor.
Ekonomik Performans	Aktör (Monadic)	Karışık (Büyümenin olduğu kadar küçülmenin de çatışmayı artıracağını savunan karşıt görüşler mevcut)	Taraflar ekonomik küçülme ve durgunluk yaşadıkları dönemlerde uyuşmazlığın şiddetini artıracak girişimlerde bulunmuşlar	Yükseltiyor	Tarafların üstesinden gelemedikleri ekonomik sorunları, hidrokarbon kaynaklarından elde edilecek gelirleri daha önemli kılıyor. Bu tarafların meseleye daha fazla önem atfetmesine yol açıyor ve askerî çatışma olasılığını yükseltiyor.
Doğal Kaynaklar	Aktör (Monadic)	- Kaynak paylaşımı mücadelesi savaşa yol açar - Kaynağı bol olan devletler daha çatışmacıdır	-Uyuşmazlığın temel sebebi kaynak paylaşım mücadelesi - Tarafların tümü enerji kaynakları açısından fakir	Yükseltiyor	Tarafların en büyük ithalat kalemleri enerji kaynakları ve bu alanda dışa bağımlılık söz konusu. Bu durum ekonomik sorunlarla birleşince hidrokarbon kaynaklarının paylaşımı mücadelesi sertleşiyor ve askerî çatışma olasılığı artıyor.

Bağlamsal Değişken	Analiz Düzeyi	Teorik Yaklaşım	Genel Bulgular	Askerî Çatışma Olasılığına Etkisi	Açıklama/Değerlendirme
Güç Statüsü	İkili Etkileşim (Dyadic)	Taraflardan en az birinin büyük güç olduğu çatışmaların savaşa dönüşme olasılığı daha yüksektir	- Küresel güç hiyerarşisinde tarafların hiçbiri büyük güç değil	Azaltıyor	- Taraflardan hiçbirinin büyük güç olmaması, çatışmayı istediği biçimde sonlandırmasını imkânsız kılıyor. Bu durum, karar vericileri askerî çatışmaya girme tercihinden alıkoyabilir. - Türkiye'nin gücünün dengelenebilmesi için Yunanistan ve GKRY'nin Mısır ve İsrail ile ittifak kurması gerekiyor.
Güç Farkı	İkili Etkileşim (Dyadic)	Taraflar arasında güç farkı az ise çatışmanın savaşa dönüşme olasılığı artar	-Türkiye'nin, Yunanistan ve GKRY'ye belirgin güç üstünlüğü var - Yunanistan yeni silahlanma projeleri ile güç farkını azaltma niyetinde	Yükseltiyor	Türkiye'nin güç üstünlüğü krizlerin fiili askerî çatışmaya dönüşmemesinin temel sebebidir. Türkiye-Yunanistan, Türkiye-GKRY aktör çiftlerinde Türkiye lehine olan güç üstünlüğü ancak bu iki aktöre Mısır ve İsrail eklendiğinde karşı tarafa geçiyor. Yunanistan'ın yeni silahlanma projeleri, denizde ve havada yaşanacak bir askerî çatışmada kendisine avantaj sağlayabilir. Bu durum, gelecekteki krizlerde askerî çatışma yaşanma olasılığını artırıyor.
Askerîleşme Düzeyi	İkili Etkileşim (Dyadic)	Tarafların askerîleşme düzeyi yüksekse savaş olasılığı artar	Tüm tarafların askerîleşme düzeyi yüksek ve daha da yükselme eğiliminde	Yükseltiyor	Tüm doğrudan ve dolaylı taraflar askerîleşme düzeyi yüksek aktörler. Bölgedeki silahlanma eğilimi yüksek teknolojili silahlarla artarak devam ediyor. Bu durum askerî çatışma olasılığını artırıyor.
Coğrafi Yakınlık/ Bitişiklik	İkili Etkileşim (Dyadic)	Savaşlar coğrafi olarak bitişik ya da yakın devletler arasında çıkar	Türkiye-Yunanistan-bitişik, Türkiye-GKRY yakın aktör çiftleri; Türkiye-Mısır, Türkiye-İsrail askerî çatışmalarının olasılığı düşük	Yükseltiyor	Türkiye-Yunanistan'ın bitişik, Türkiye-GKRY'nin yakın aktör çiftleri olması askerî çatışmayı daha olası kılıyor. Bir sonraki krizin coğrafi olarak nerede yaşanacağı önem kazanıyor. Kriz alanına yansıtılabilecek güç miktarı, kriz davranışlarını belirleyecek esas faktör olabilir.
Süregelen Rekabet	İkili Etkileşim (Dyadic)	Geçmişte birbirleriyle savaşmış devletlerin yeniden savaşma olasılığı daha yüksektir	Türkiye-Yunanistan, Türkiye-GKRY aktör çiftleri geçmişte birbirleriyle savaşmıştır	Yükseltiyor	Tarafların geçmişte birbirleriyle savaşmış olmaları ve aralarında halen birçok sorunun var olması, incelenen uyuşmazlıkta da askerî çatışma yaşanma olasılığını artırıyor.

Bağlamsal Değişken	Analiz Düzeyi	Teorik Yaklaşım	Genel Bulgular	Askerî Çatışma Olasılığına Etkisi	Açıklama/Değerlendirme
İttifak İlişkileri	İkili Etkileşim (Dyadic)	- Tarafların aynı ittifaka üye olması savaş olasılığını azaltır - Taraflar aynı ittifaka üye olsa da iki devlet de askerîleşmiş ise savaş olasılığı yükselir - Taraflardan biri büyük bir güçten orantısız destek alıyorsa savaş olasılığı yükselir	- Türkiye ve Yunanistan'ın NATO üyesi olması, iki tarafın da askerîleşmiş olması nedeniyle askerî çatışma ihtimalini azaltmıyor - Son dönemde Yunanistan ABD'den orantısız destek sağlıyor	Nötr	- NATO'nun uzlaştırma çabalarına karşın, iki tarafın da askerîleşmiş olması ittifak üyeliğinin çatışmayı azaltma etkisini dengeliyor. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nda iki tarafın askerleri arasında adada çarpışmalar yaşandı, Türk savaş uçakları Yunan savaş gemisi sanarak TCG Kocatepe'yi batırdı. - Yunanistan, Türkiye-ABD ilişkilerinin kötü olmasından da faydalanarak son dönemde ABD'den orantısız destek sağlıyor. Bu durum, Yunanistan'ın gelecekteki bir krizde daha sert ve tırmandırıcı davranmasına yol açabilir.
Üçüncü Tarafların Müdahalesi	İkili Etkileşim (Dyadic)	- 3'üncü tarafların tarafsız müdahaleleri savaş olasılığını azaltabilir - 3'üncü tarafların taraf seçerek müdahaleleri savaş olasılığını artırabilir - Taraf seçerek müdahale ağırlıklı olarak diplomatik destek şeklinde gerçekleşir; askerî müdahale olasılığı düşüktür	- Almanya'nın aktif arabuluculuk girişimleri mevcut - NATO'da ayrıştırma mekanizması kuruluyor - AB, ABD ve Fransa; soruna Yunanistan ve GKRY tarafında müdahil oluyor - İngiltere, RF, Çin tarafsız tutum gösteriyor	Kısa vadede azaltıyor; orta/uzun vadede artırabilir	**- Tarafsız müdahaleler;** * Almanya'nın arabuluculuğu DA Krizi-3'te görüşmelere başlama kararı alınmasını sağladı ancak Yunanistan-Mısır anlaşması nedeniyle bu gerçekleşmedi; DA Krizi-4 ve 5 tetiklendi. Almanya'nın bu krizlerdeki girişimleri başarısız. * NATO'daki ayrıştırma mekanizmasından sonra başka kaza rapor edilmemesi fayda sağladığını gösteriyor. * İngiltere, RF ve Çin'in soruna yönelik tutumları tarafsız/sessiz, aktif müdahaleden kaçınılıyor. **- Taraflı müdahaleler;** * AB, ABD ve Fransa Yunanistan ve GKRY safında müdahil oluyorlar, Türkiye tarafında müdahil olan yok. * Bu müdahaleler kısa vadede, 2021 yılında başlayan diplomasi/müzakere sürecini zorlamış görünüyor. * Ancak sorunun müzakereler yoluyla çözülme olasılığı düşük, bu süreçte Yunanistan'a askerî yardım ve yatırım sağlanıyor, diplomatik destek devam ediyor. * Bu taraf seçerek müdahil olma davranışı, orta/uzun vadede Yunanistan'ın güç farkını kapatmasına yardımcı olabilir, Yunanistan'ın sonraki krizlerde daha tırmandırıcı ve cüretkâr davranmasına yol açabilir; askerî çatışma olasılığı artabilir.

Bağlamsal Değişken	Analiz Düzeyi	Teorik Yaklaşım	Genel Bulgular	Askerî Çatışma Olasılığına Etkisi	Açıklama/Değerlendirme
Bölgesel Yayılma	Bölgesel (Regional)	- Doğal kaynak zenginliği ve stratejik ulaştırma noktalarını barındıran bölgelerdeki çatışmalar büyük güç mücadelesi ile daha da yoğunlaşır - Bir bölgede devam eden savaşların bu bölgedeki diğer ülkelere yayılma ihtimali vardır	- Doğu Akdeniz, zengin kaynaklara sahip, doğu-batı kuzey-güney eksenlerinde deniz ticaretini kontrol eden stratejik bir bölgedir - Bu bölgenin çevresindeki Orta Doğu ve Kuzey Afrika ile bağlantılı olduğu Karadeniz ve Kafkasya çatışma yoğun alanlardır - Doğu Akdeniz "tehlikeli" bir alt-bölgedir	Yükseltiyor	- Doğu Akdeniz, doğal kaynak zenginliğine sahip, stratejik ulaştırma düğüm noktalarını barındıran, çatışma yoğun Orta Doğu ve Kuzey Afrika ile çevrili, Karadeniz ve Kafkasya ile bağlantılı "tehlikeli" bir alt-bölge olarak ele alınabilir. - Bu alt-bölgede mevcut yerel çatışmalar büyük güç rekabeti nedeniyle şiddetlenmekte ve mevcut sorunlara yönelik çok sayıda güvenlik misyon ve harekâtı sürdürülmektedir. - Bölge ağır şekilde silahlandırılmış ve silahlandırılmaya devam edilmektedir. - Mevcut uyuşmazlığın çatışma yoğun, ağır şekilde silahlandırılmış, büyük güç rekabeti bulunan bir bölgede, askerîleşmiş ve çatışmaya alışık aktörler arasında cereyan etmesi askerî çatışma ve çatışmanın yayılma olasılıklarını artırmaktadır.
Uluslararası Sistemin Yapısı	Uluslararası Sistem (Systemic)	- Tek kutuplu, iki kutuplu ve çok kutuplu sistemlerin daha barışçıl olacağını savunan karşıt görüşler mevcut - Kutupluluk durumu farklı zaman dilimlerinde farklı sonuçlar veriyor - Çok kutuplu sistemlerde büyük savaşlar değil, sınırlı savaşlar meydana geliyor	- Uluslararası sistem çok kutuplu bir yapıya dönüşüyor - Bölgesel güçler, meseleler bazında farklı güç merkezleri ile ilişki kurabiliyor - İttifak bağları gevşiyor, devletler daha bağımsız hareket edebiliyor	Yükseltiyor	- Çok kutuplu sistem, Türkiye ve Yunanistan'a Soğuk Savaş dönemi ya da ABD hegemonyası dönemine nazaran daha bağımsız davranma fırsatı tanıyor. - ABD ya da Almanya ve Fransa gibi devletlerin taraflar üzerinde kullanabilecekleri baskı araçları sınırlı çünkü alternatif güç merkezleri mevcut. - Halen devam eden müzakere süreci ABD-AB tarafından zorlanmış vaziyette. - Türkiye ve Yunanistan meseleyi yaşamsal çıkarlarıyla ilişkili olarak tanımladıkları sürece askerî çatışma ve sınırlı savaş olasılığı mevcut.

Tablo 3.18: Toplanan Verilerin Analiz Sonuçları (Özet Tablo)

SONUÇ

2000'li yılların başından itibaren Doğu Akdeniz'de zengin hidrokarbon kaynakları bulunduğuna ilişkin yapılan tahminler ve gerçekleştirilen keşifler, kıyıdaş devletleri kendi deniz yetki alanlarını belirleyerek bu kaynaklardan faydalanmak yönünde harekete geçirmiştir. Doğu Akdeniz'deki coğrafi koşulların, kıyıdaş tüm ülkelerin uluslararası deniz hukukunun öngördüğü azami genişlikte deniz yetki alanına sahip olmasına imkân tanımaması nedeniyle bölgede deniz yetki alanları uyuşmazlıkları doğmuştur.

Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının belirlenmesine ilişkin uyuşmazlıklar, en baştan itibaren ilgili kıyıdaş tüm devletleri bir araya getirerek anlaşmazlığa çok taraflı ve hakkaniyete uygun bir çözüm bulmaya yönelik girişimlerden ziyade, kıyıdaş aktörlerin tek taraflı faaliyetleri ve imzaladıkları ikili anlaşmalarla ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda özellikle GKRY Kıbrıs Adası'nın tamamı üzerinde hak iddia ederek Mısır, Lübnan ve İsrail ile yaptığı MEB sınırlandırma antlaşmaları, yine adanın tümü adına gerçekleştirdiği MEB ilanı ve adanın güneyinde belirlediği ruhsat sahalarında çok uluslu enerji şirketlerine verdiği hidrokarbon arama-işletme ruhsatları gibi adımlarla bölgedeki en girişken aktör olmuştur. GKRY'nin bu aktif siyasetini, deniz yetki alanları açısından bölgede yeni bir statüko yaratma çabası olarak yorumlamak da mümkün görünmektedir.

Uyuşmazlığın bir diğer etkin aktörü olan Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanı iddiaları ise bu bölgeye en yakın adaları olan Girit, Çoban, Kerpe, Rodos ve Meis'e dayanmaktadır. Yunanistan, kıyılarının karşılıklı olduğu devletlerle sınırlandırmanın adalarından başlayarak yapılması gerektiğine ilişkin iddiaları doğrultusunda anakarasının batısından Girit Adası'nın güneyine kadar uzanan bir alanda hidrokarbon araştırma ve işletme ruhsatları vermiştir. Ayrıca Mısır ile 6 Ağustos 2020'de söz konusu adaları (Meis hariç) ile Mısır arasındaki bölgeyi kapsayan bir MEB sınırlandırma anlaşması da imzalamıştır.

Doğu Akdeniz'de GKRY ve Yunanistan'ın bu şekilde hak iddia ettikleri deniz yetki alanları ile Türkiye'nin Anadolu Yarımadası'ndan kaynaklandığını savunduğu kıta sahanlığı alanları arasında önemli çakışmalar mevcuttur. Türkiye Doğu Akdeniz'de öngördüğü deniz yetki alanlarının yüzölçümünü yaklaşık dörtte birine indirgeyen Yunanistan ve GKRY'nin iddialarını kabul etmemektedir. Ayrıca Yunanistan'ın iddialarına temel teşkil eden adaların kısa kıyı uzunlukları ile anakara statüsünde olan Anadolu Yarımadası'nın uzun kıyılarına nazaran daha büyük deniz yetki alanlarına sahip olmasının, sınırlandırma hukukunda yer alan oransallık ve kapatmama ilkelerine aykırı olduğunu ve Meis gibi ters tarafta kalan adalara sınırlandırmada tam etki tanınmasının hakça bir çözüm sağlamayacağını savunmaktadır.[860] Aynı argümanlar Kıbrıs Adası'ndan batıya doğru uzanarak Anadolu Yarımadası'nın önünü kapatan GKRY'nin iddialarına karşı da geçerlidir. Türkiye ayrıca KKTC ile birlikte GKRY'nin Kıbrıs Adası'nın

[860] Başeren, "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sınırlandırması Sorunu", s.272-273.

tamamı üzerinde tasarruflarda bulunmaya hakkı olmadığını ve Kıbrıs Türklerinin haklarının yok sayılamayacağını da belirtmektedir.[861]

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının 2000'li yılların başından itibaren aşamalı gelişimi içerisinde ilk on yıllık döneminin Türkiye açısından ağırlıkla uluslararası hukuk ve diplomasi alanında cereyan ettiğini ifade etmek mümkündür. Bu dönemde GKRY'nin gerçekleştirdiği ikili MEB sınırlandırma anlaşmaları ve ruhsatlandırma girişimlerinin hukuksuz olduğu, Türkiye ve KKTC'nin haklarını hiçe saydığı ve kabul edilmeyeceği Türkiye tarafından yapılan çeşitli resmî açıklamalar ve BM nezdinde verilen diplomatik notalar ile kayda geçirilmiştir. Bu dönemde Türkiye üç olayda kendi deniz yetki alanı olarak kabul ettiği alanlarda kendisinden izin almaksızın faaliyet gösterme girişimlerinde bulunan araştırma gemilerine müsaade etmemiştir. [862] Uyuşmazlığın bu ilk döneminde başta Mısır olmak üzere bazı kıyıdaş devletlerle deniz yetki alanları sınırlandırma anlaşması yapmak için görüşmeler yürütülmüşse de Türkiye'nin daha ziyade diğer aktörler tarafından geliştirilen inisiyatiflere tepki veren bir tutum içerisinde olduğu ifade edilebilir.[863]

Sorunun 2011 yılında akdedilen "Türkiye-KKTC Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Antlaşması"ndan günümüze kadar devam eden dönemini ise uyuşmazlığın şiddetinin ve uluslararası görünürlüğünün arttığı ikinci dönem olarak ele almak mümkündür. Bu dönemde uluslararası hukuk ve diplomasi boyutlarındaki gelişmeleri bir dizi ekonomik, siyasi ve askerî girişim takip etmiştir. Bu bağlamda GKRY, 2012 ve 2016 yıllarında gerçekleştirdiği ihalelerle daha önce belirlediği sekiz sahada çok uluslu enerji şirketlerine hidrokarbon arama ve işletme ruhsatları vererek iddialarına uluslararası destek sağlama arayışına hız vermiş, bu şirketler tarafından da üç sahada doğal gaz rezervleri keşfedilmiştir.[864]

Uyuşmazlığın bu ikinci dönemi, anlaşmazlıkla bağlantılı olarak bölge devletleri arasında kurulan çok taraflı iş birliği mekanizmaları ve belirginleşen kamplaşmalar açısından da dikkati çekmektedir. Örneğin bu dönemde Yunanistan-GKRY-İsrail ve Yunanistan-GKRY-Mısır üçlü iş birliği mekanizmaları kurulmuş, bu girişimler yoluyla taraflar arasındaki ekonomik ilişkiler pekiştirilmiş ve Doğu Akdeniz uyuşmazlığında ortak tavır ve siyasi uyum göstermelerinin önü açılmıştır. Ayrıca taraflar arasında çok sayıda askerî tatbikat icra edilmiş ve savunma iş birliği anlaşmaları yaşama geçirilmiştir.[865] 2019 yılında ise bölgede bulunan hidrokarbon kaynaklarının alıcı pazarlara ulaştırılması için iş birliğini amaçlayan daha geniş katılımlı bir platform olarak Doğu Akdeniz Doğal Gaz Forumu kurulmuştur. Bu iş birliği girişimleri ABD, AB ve Fransa gibi üçüncü tarafların da desteğiyle gelişimini sürdürmektedir. Ayrıca bu tür oluşumların, Türkiye tarafından kendisinin bölgedeki etkisinin zayıflatılmasını ve

---

[861] T.C. BM Daimî Temsilciliğinin 23 Aralık 2010 tarihli mektubu, Letter dated 23 December 2010 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General, UN.Doc.A/65/674-S/2010/674, https://undocs.org/pdf?symbol=en/A/65/674, (21.07.2021).

[862] Yaycı, **Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye**, s.140-142.

[863] Meliha Benli Altunışık, "Turkey's Eastern Mediterranean Quagmire", **Middle East Institute**, February 18, 2020, https://www.mei.edu/publications/turkeys-eastern-mediterranean-quagmire, (21.07.2021).

[864] Sohbet Karbuz, "Doğu Akdeniz'de Ne Kadar Doğal Gaz Var?", **Bilkent Enerji Notları No.12**, Bilkent Enerji Politikaları Araştırma Merkezi, Temmuz 2019, s.4.

[865] Zenonas Tziarras, "The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean – An Introduction", Zenonas Tziarras (Ed.), **The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean Trilateral Partnerships and Regional Security**, Friedrich-Ebert-Stiftung and Peace Research Institute Oslo (PRIO), Report 3/2019**,** 2019, s.6.

yalnızlaştırılmasını amaçlayan ve fiiliyatta Türkiye'nin bölgedeki enerji denkleminden dışlanmasına çalışılan yapılar olarak algılandığını ifade etmek mümkün görünmektedir.[866]

Türkiye uyuşmazlığın bu ikinci döneminde uluslararası hukuk girişimleri, sismik araştırma aktiviteleri ve diplomatik faaliyetler bakımından çok daha aktif ve inisiyatifi elinde tutmaya yönelik bir dış politika yaklaşımı geliştirmiştir. Ankara Yunanistan ve GKRY tarafından icra edilen faaliyetlere karşı kendisinin ve KKTC'nin haklarını korumak üzere resmî açıklamalar ve BM nezdindeki diplomatik notalar ile bildirimlerde bulunurken, TPAO da envanterine kattığı sismik araştırma ve sondaj gemileri ile Türkiye'nin ve KKTC'nin deniz yetki alanlarında faaliyet göstermiştir. 2019 yılında Libya ile akdedilen deniz yetki alanları sınırlandırmasına ilişkin mutabakat muhtırası ise bölgede Türkiye'nin yaptığı ikinci sınırlandırma anlaşması olmuştur. Bu dönemde Türkiye ve KKTC'nin deniz yetki alanlarında izinsiz araştırma ve sondaj yapma girişiminde bulunan gemilere yönelik gerçekleştirilen hükümranlık haklarını koruyucu faaliyetlerin sayısında da belirgin artış görülmüştür.[867]

Bu genel görünüm çerçevesinde bu tezde Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanları iddiaları fiilen çakışan Türkiye, KKTC, Yunanistan ve GKRY uyuşmazlığın doğrudan tarafları olarak tespit edilmiştir. Dış ve güvenlik politikalarında Türkiye ile çeşitli sorunlar yaşayan ve Yunanistan ve GKRY ile üçlü iş birliği mekanizmaları kuran İsrail ve Mısır'ın yanı sıra Türkiye ile deniz yetki alanları sınırlandırma anlaşması imzalayan Libya ise uyuşmazlığın dolaylı tarafları olarak ele alınmışlardır. Bu ayrım doğrultusunda devletler arası askerî çatışma olasılıklarını belirlemeye yönelik ikili analizler uyuşmazlığın doğrudan tarafları için yapılmış, dolaylı tarafların uyuşmazlığın gelişimini nasıl etkileyebilecekleri sorusu ise ikincil düzeyde incelenmiştir.

Doğu Akdeniz uyuşmazlığının 20 yıla yaklaşan gelişimi içerisinde yaşanan çok sayıda olay, meydana geldikleri dönemlerde taraf devletlerin basın yayın organları ve yetkilileri tarafından "kriz" olarak nitelendirilmiştir.[868] Kriz kavramının bu yaygın ve nispeten özensiz kullanımından kaçınmak maksadıyla bu tezde, Uluslararası Kriz Davranışı Projesi metodolojisindeki Dış Politika Krizi ve Uluslararası Kriz tanımları kullanılmış ve uyuşmazlığın doğrudan tarafları arasında bugüne kadar beş uluslararası kriz durumu tespit edilmiştir: SAIPEM 12000 sondaj gemisinin engellenmesi (8 ve 23 Şubat 2018); Barbaros Hayreddin Paşa araştırma gemisinin engellenme girişimi (18 Ekim 2018); MTA Oruç Reis gemisinin sismik araştırma duyurusu (21 Temmuz 2020); Yunanistan-Mısır MEB Antlaşması ve MTA Oruç Reis gemisinin sismik araştırmalara başlaması (6 Ağustos-12 Eylül 2020); MTA Oruç Reis gemisinin sismik araştırmalara devam etmesi (11 Ekim-29 Kasım 2020).

Bu beş uluslararası kriz durumundan ilki Türkiye ile GKRY arasında, diğer dördü ise Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanmıştır. GKRY'nin açık deniz alanlarındaki bir krizde kullanabileceği askerî yetenekleri çok sınırlı olduğundan, Türkiye ile arasındaki krizde denizde

---

[866] Tolga Demiryol, "Natural Gas and Geopolitics in the Eastern Mediterranean", **Heinrich Böll Stiftung**, 07.09.2020, https://tr.boell.org/en/2020/09/07/natural-gas-and-geopolitics-eastern-mediterranean, (5.11.2020).

[867] Yaycı, **Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye**, s.140-142.

[868] Örnek olarak bkz. "Doğu Akdeniz'de krize neden olan sondajdan gaz çıkmadı", **Hürriyet**, 23.12.2014, https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/dogu-akdeniz-de-krize-neden-olan-sondajdan-gaz-cikmadi-27819121, (21.07.2021); "Kıbrıs'ta sondaj başlıyor", **Aljazeera Türk**, 08.04.2012, http://www.aljazeera.com.tr/haber/kibrista-sondaj-basliyor, (21.07.2021).

askerî bir karşılaşma yaşanmamıştır. Türkiye ile Yunanistan arasındaki krizlerin tamamında iki devletin askerî kuvvetleri farklı gerginlik düzeylerinde karşı karşıya gelmişlerdir. Ekim 2018'deki ikinci krizde BHP araştırma gemisinin faaliyetlerini engellemek isteyen bir Yunanistan savaş gemisi Türk Deniz Kuvvetleri tarafından önlenmiştir. Temmuz-Kasım 2020 arasındaki birbirini takip eden üç krizde Türk ve Yunan askerî kuvvetleri, deniz kuvvetleri ağırlıklı olmak üzere teyakkuz durumunda bulunmuş, Türk sismik araştırma gemileri Türk savaş gemileri korumasında çalışmalarını tamamlarken, Yunan savaş gemileri faaliyetleri yakından izlemişlerdir. Dördüncü kriz sırasında bir Türk ve bir Yunan fırkateyni arasında çatma olayı yaşandığına ilişkin haberler basına yansımış, sonraki süreçte NATO çatısı altında iki devletin deniz ve hava kuvvetleri arasında meydana gelebilecek olay ve kazaları önlemek üzere bir mekanizma kurulmuştur. Bu bağlamda uyuşmazlıkta en yüksek gerginlik düzeyine gemilerin çatma olayının bildirildiği dördüncü krizde ulaşıldığı, bu olayın durumun ciddiyeti konusunda taraf devletleri ve üçüncü tarafları uyarıcı nitelik taşıdığı, NATO bünyesinde kurulan ayrıştırma mekanizmasının fayda sağlamış olabileceği, mevcut gerginlik düzeyinin ise süreç uzadıkça tüm tarafların algılamasında normalleştiği değerlendirilmektedir. Krizler süresince TPAO'ya bağlı sismik araştırma gemileri tarafından Doğu Akdeniz'de ilan edilen ve çalışma yapılan sahaların en batı sınırları 28^0 doğu boylamı batısına geçmemiştir.

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığına üçüncü taraf müdahaleleri de çatışma ve kriz çalışmaları alanında yapılmış araştırmaların bulgularını doğrular niteliktedir. Zira zaman içinde krizlerin sayısı ve dolayısıyla askerî çatışma ihtimali arttıkça müdahil olan taraf sayısı ve arabuluculuk girişimleri de artmıştır. Müdahil olan üçüncü tarafların bu esnada hem tarafsız hem de taraflı olarak çeşitli yöntemler kullandıkları görülmektedir. Örneğin AB, ABD ve Fransa'nın uyuşmazlıktaki tutumlarının genel olarak Yunanistan ve GKRY'yi destekler nitelikte olduğu gözlenmektedir. Bu aktörler bu iki hükümete destek olma açıklamalarının yanı sıra Türkiye'nin faaliyetlerine karşı çıkma açıklamaları ve sismik araştırmalarını sonlandırması çağrıları gibi diplomatik yöntemlere başvurmuşlardır. Bunun yanında zaman zaman Yunanistan ve GKRY'ye askerî yardım yapma, Türkiye'ye karşı askerî güç gösterisinde bulunma ve yine Türkiye'ye ekonomik yaptırım tehditlerinde bulunma gibi yöntemleri de kullanmışlardır. Almanya ise uyuşmazlıkta bu üç aktöre göre daha tarafsız bir tutum takınırken, özellikle Temmuz 2020'deki üçüncü kriz ve sonrasındaki arabuluculuk girişimleriyle öne çıkmıştır. İngiltere, Rusya ve Çin'in ise uyuşmazlıkta bugüne kadar izledikleri tutumlar, soruna aktif müdahaleden kaçınan bir duruş olarak değerlendirilebilir.

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının yukarıda belirtilen uluslararası krizleri ürettiği 2018-2020 dönemi sonunda uyuşmazlığın çözümüne ya da en azından kontrol altında tutulmasına yönelik olarak çok taraflı ve çok boyutlu bir diplomasi sürecinin hız kazandığı görülmektedir. Özellikle Temmuz-Kasım 2020 döneminde yaşanan krizler ile uyuşmazlığın bölgesel güvenlik ortamı üzerindeki etkilerinin şiddetlendiği ve uluslararası görünürlüğünün arttığı dikkate alındığında bu süreç olağan kabul edilebilir. Zira bir uluslararası kriz ne kadar şiddetlenirse bölgesel ve uluslararası sistem üzerindeki etkileri de o ölçüde belirginleşmekte ve bu durum küresel ve bölgesel aktörlerin krize yol açan sorunun çözülebilmesi için daha ciddi girişimlerde bulunmasına yol açmaktadır.

Söz konusu diplomasi sürecinin Türkiye ile Yunanistan arasındaki boyutunu, iki ülke liderlerinin ve dışişleri bakanlarının temasları ile diplomatik heyetler arasında yürütülen istişari (istikşafi) görüşmeler oluşturmaktadır. Bu görüşmelerin tamamında taraflar gerginliğin azaltılması ve diplomasi sürecinin sürdürülmesi yönündeki niyetlerini beyan etmişlerdir.[869] Türkiye ve Yunanistan'ın herhangi bir üçüncü tarafın aracılığına ihtiyaç duymadan doğrudan diplomatik temaslar yürütebiliyor olması ilk bakışta olumlu görünmekle birlikte, iki ülke arasındaki görüşme süreçlerinin uzun ve sorunlu geçmişi ve tarafların pozisyonlarındaki farklılıklar gibi unsurlar bu diplomatik sürecin uyuşmazlığa kalıcı bir çözüm getireceği konusunda beklenti içine girilmesini zorlaştırmaktadır.

Diplomasi sürecinin yeniden başlatılmaya çalışıldığı bir diğer mesele ise Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığı ile doğrudan ilişkili olan Kıbrıs Sorunu'dur. BM Genel Sekreteri tarafından 27-29 Nisan 2021 tarihleri arasında İsviçre'nin Cenevre kentinde KKTC, GKRY, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin katılımıyla 5+1 biçiminde gayri resmi bir toplantı düzenlenmiş, ancak bu toplantı müzakerelere başlamak için yeterli ortak zemin bulunamadığı açıklamasıyla sona ermiştir.[870] Türkiye ve KKTC bu toplantıya Kıbrıs'ta iki devletli bir çözümü savunarak katılmış, ancak bu yaklaşım sorununun diğer taraflarınca kabul görmemiştir.[871] Bu çerçevede Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının Kıbrıs Sorunu ile bağlantılı boyutunda da kısa ve orta vadede diplomatik çözüm pek olası görünmemektedir.

Doğu Akdeniz'deki diplomatik sürecin bir diğer önemli gelişmesi de 2013 yılında asgari düzeye indirilen Türkiye-Mısır ilişkilerine yeniden ivme kazandırmak üzere başlatılan girişimlerdir. Mart 2021'de başlatılan ilk temaslardan sonra 5-6 Mayıs 2021 tarihlerinde Kahire'de iki ülke diplomatik heyetleri arasında istikşafi nitelikli görüşmeler gerçekleştirilmiştir.[872] Türkiye ile Mısır arasında Ağustos 2020 tarihli Yunanistan-Mısır MEB Sınırlandırma Antlaşması'nı ilga edecek ya da bu anlaşmanın kapsamına almadığı ancak Yunanistan'ın hak iddia ettiği 28^0 doğu boylamının doğusunu kapsayacak bir deniz yetki alanları sınırlandırma anlaşmasının yapılması, Doğu Akdeniz uyuşmazlığının geleceği üzerinde önemli etkiler yaratma potansiyeli taşımaktadır.

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığı özellikle 2018-2020 dönemindeki gelişmeler sonucunda Türkiye-AB ilişkilerinin de en önemli konu başlıklarından birisi haline gelmiştir. Örneğin Doğu Akdeniz krizlerinin hemen ertesine denk gelen Ekim ve Aralık 2020

---

869 "Yunan basınında Çavuşoğlu ziyareti: Samimi ve dostça görüşmeler", **TRTHABER**, 01.06.2021, https://www.trthaber.com/haber/dunya/yunan-basininda-cavusoglu-ziyareti-samimi-ve-dostca-gorusmeler-585376.html, (24.07.2021).

870 "BM Genel Sekreteri Guterres: Kıbrıs görüşmelerinde ortak zemin bulamadık", **Euronews**, 29.04.2021, https://tr.euronews.com/2021/04/29/bm-genel-sekreteri-guterres-k-br-s-gorusmelerinde-ortak-zemin-bulamad-k, (14.06.2021).

871 "Yunanistan ve Kıbrıs: İki devletli çözüme yokuz", **Deutsche Welle Türkçe**, 08.02.2021, https://www.dw.com/tr/yunanistan-ve-k%C4%B1br%C4%B1s-iki-devletli-%C3%A7%C3%B6z%C3%BCme-yokuz/a-56499626, (21.07.2021); "Nikos Anastasiadis: Türkiye, Kıbrıs'ta iki devletli çözümde ısrar ettikçe hiçbir anlaşma sağlanamaz", **Euronews**, 25.05.2021, https://tr.euronews.com/2021/05/25/nikos-anastasiadis-turkiye-k-br-s-ta-iki-devletli-cozumde-srar-ettikce-hicbir-anlasma-sagl, (21.07.2021); "AB Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen: Kıbrıs'ta iki devletli çözümü asla kabul etmeyeceğiz", **Sabah**, 08.07.2021, https://www.sabah.com.tr/dunya/2021/07/08/ab-komisyonu-baskani-ursula-von-der-leyen-kibrista-iki-devletli-cozumu-asla-kabul-etmeyecegiz, (21.07.2021).

872 Türkiye-Mısır İstikşafi İstişareleri Hk. Ortak Açıklama, **T.C. Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi**, 06.05.2021, https://www.mfa.gov.tr/turkiye-misir-istiksafi-istisareleri-hk-ortak-aciklama.tr.mfa, (21.07.2021).

AB Konseyi zirvelerinde, Doğu Akdeniz'deki sismik araştırma faaliyetlerinden caydırmak amacıyla Türkiye'ye yönelik yaptırım önerileri gündeme gelmiş, ancak nihai kararın alınması Mart 2021 zirvesine bırakılmıştır. 2021 yılı başında Türkiye ile Yunanistan arasında başlayan görüşmeler ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki ihtilaflı bölgelerde herhangi bir sismik araştırma faaliyetinde bulunmamasının da etkisiyle Mart 2021'de yapılan AB Zirvesi'nde Türkiye'ye yönelik bir yaptırım kararı alınmamıştır. Zirve sonuç bildirgesinde Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de yeni faaliyetlere girişmemesi şartıyla Gümrük Birliği Anlaşması'nın güncellenmesi ile düzensiz göç ve vize serbestisi konularında iş birliğinin süreceğine ilişkin ifadelere yer verilmesi ise AB'nin Türkiye'ye yönelik havuç-sopa politikasının devamı olarak değerlendirilebilir.[873]

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığı ve Türkiye'nin bu uyuşmazlıktaki tutum ve davranışları ABD'de işbaşına gelen Joe Biden yönetiminin yeniden kuvvetlendirmeye çalıştığı Avrupa-Atlantik ilişkilerinin de ana konu başlıklarından birini oluşturacak derecede önem kazanmıştır. Nitekim AB Konseyi Aralık 2020 Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde de ABD'ye Türkiye konusunda AB ile iş birliği yapma çağrısında bulunulmuştur.[874] Ayrıca Biden'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı Sullivan'ın AB Komisyonu yetkilileri ile gerçekleştirdiği telefon görüşmesi sonrasında yapılan yazılı açıklamada da ABD ve AB'nin Türkiye konusunda birlikte çalışmaya karar verdikleri belirtilmiştir.[875]

Doğu Akdeniz uyuşmazlığı ile ilgili yukarıda bahsedilen uluslararası siyasi bağlam göz önünde bulundurulduğunda, çatışma çözümü ve savaş çalışmaları alanında günümüze değin yapılan ampirik araştırmalara göre belirli koşullar altında devletler arasında savaş yaşanma olasılığının artabildiğine özellikle dikkat çekmek gerekir. Bu tezde Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının doğrudan tarafları arasındaki askerî çatışma olasılığını belirleyebilmek amacıyla devletler arası savaş olasılığını artırdığı saptanmış koşulların ne ölçüde mevcut olduğu araştırılmıştır. Bu kapsamda farklı analiz düzeylerinde belirlenen 14 bağlamsal değişkene ilişkin veriler özellikle uyuşmazlığın gelişme gösterdiği son 20 yıllık süreç göz önünde bulundurularak derlenmiş ve bugüne kadar yaşanan krizlerin de sunduğu bilgiler ışığında nitel olarak yorumlanmıştır. Ulaşılan sonuç ve değerlendirmeler şu şekildedir:

Tezde incelenen 14 bağlamsal değişkenden 3 tanesinin **(siyasi rejimin türü, aldatıcı çatışma ve ittifak ilişkileri) askerî çatışma olasılığına etkisi tespit edilmemiştir. Siyasi rejimin türü** açısından, uyuşmazlığın taraflarının demokrasi düzeylerindeki değişimin, aralarında meydana gelen çatışma ve krizlerle bağlantısı kurulamamıştır; zira tarihsel süreçte iki tarafın demokrasi ölçeği yüksek olduğunda da olmadığında da askerî çatışma olasılığı yüksek şiddetli krizler yaşanmaktadır. **Aldatıcı çatışma** olgusu bağlamında, taraflarca uyuşmazlığı tırmandırma olasılığı yüksek girişimlerin yapıldığı ve krizlerin yaşandığı dönemler ile taraf

[873] Nicholas Danforth, "Between Cooperation and Cantainment: New U.S. Policies for a New Turkey", **Brookings**, February 2021, https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2021/02/FP_20210203_turkey_danforth.pdf, (21.07.2021).

[874] European Council Conclusions – 10 and 11 December 2020, EUCO 22/20, Brussels, 11 December 2020, Md.35, https://www.consilium.europa.eu/media/47296/1011-12-20-euco-conclusions-en.pdf, (15.12.2020).

[875] Statement by NSC Spokesperson Emily Horne on National Security Advisor Jake Sullivan's Call with Head of Cabinet Bjoern Seibert of the European Commission, January 28, 2021, https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/01/28/statement-by-nsc-spokesperson-emily-horne-on-national-security-advisor-jake-sullivans-call-with-head-of-cabinet-bjoern-seibert-of-the-european-commission/, (29.01.2021).

devletlerdeki seçim dönemleri arasında bağlantı bulunamamıştır. Bu çerçevede mevcut uyuşmazlığın taraflarca iç politikada destek kazanmak için araçsallaştırılmadığı, deniz yetki alanlarının karar vericiler tarafından gerçek bir ulusal çıkar alanı olarak tanımlandığı sonucuna varılmıştır. Siyasi rejimin türü ve aldatıcı çatışma olguları ile uyuşmazlıktaki gelişmeler arasında bağ kurulamamasının taraflar arasındaki ilişkinin bir "süregelen rekabet" ilişkisi olarak ele alınabileceğini destekleyen sonuçlar olduğu düşünülmektedir. Tarafların sahip olduğu **ittifak ilişkilerinin** askerî çatışma olasılığı ile ilişkisi karışık bir görünüm sergilemektedir. Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'nun iki üyesi olmalarının sağladığı askerî çatışma olasılığını azaltıcı etkinin, her iki devletin de askerîleşmiş olması ve Yunanistan'ın son dönemde ABD'den orantısız destek sağlıyor olmasının meydana getirdiği askerî çatışma olasılığını artırıcı etkilerle dengelendiği düşünülmektedir. Dolayısıyla bu aşamada, bu değişkenin askerî çatışma olasılığını artırıcı ya da azaltıcı etkisi konusunda tatminkâr bir değerlendirmede bulunulamamıştır. Başta Yunanistan olmak üzere diğer NATO üyelerinin kuvvetle muhtemel vetoları nedeniyle, Türkiye'nin NATO üyeliğinin, Türkiye ile GKRY arasındaki askerî çatışma olasılığı üzerinde herhangi bir etkisi olmayacağı düşünülmektedir. Bölgesel yakınlaşmalar kapsamında meydana getirilen Yunanistan-GKRY-İsrail ve Yunanistan-GKRY-Mısır iş birliği oluşumlarının ise halihazırda birer ittifak ilişkisi olarak tanımlanamayacağı ancak savunma alanında Yunanistan ve GKRY'nin mevcut yeteneklerini geliştirdiği, bir kriz durumunda Yunanistan ve GKRY lehine dolaylı diplomatik ve askerî destek sağlayabilecekleri değerlendirilmektedir.

Söz konusu değişkenlerden birinin (**güç statüsü**) **askerî çatışma olasılığını azalttığı**, birinin (**üçüncü tarafların müdahalesi**) ise **kısa vadede askerî çatışma olasılığını azalttığı ancak orta ve uzun vadede karşıt bir etki yaratarak artırabileceği** sonucuna varılmıştır. **Üçüncü tarafların müdahalesi** bakımından, Türkiye ile Yunanistan arasında 2021 yılında bir diplomasi-görüşme sürecinin başlatılmasındaki belirleyici etkenin, ABD ve AB'nin uyuşmazlığa Yunanistan ve GKRY tarafında müdahil olmaları olduğu değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bu müdahil olma tercihinin, kısa vadede yeni krizlerin önüne geçerek askerî çatışma olasılığını azaltıcı etki yarattığını ifade etmek mümkün görünmektedir. Ancak Türkiye ile Yunanistan arasındaki görüşmelerin geçmişte büyük oranda başarısızlıkla sonuçlanması ve hemen hemen hiçbir önemli soruna çözüm bulunamamış olması, bu uyuşmazlığa diplomasi yoluyla çözüm bulunabileceği yönünde büyük umut beslenebilmesine imkân vermemektedir. Bu bağlamda üçüncü tarafların söz konusu müdahil olma davranışı, müzakerelerin sonuçsuz kalmasının akabinde karşılaşılabilecek yeni krizlerde Yunanistan'ın bu aktörlerin desteğine güvenerek daha sert ve tırmandırıcı tutum takınması neden olabilecek ve askerî çatışma olasılığını kuvvetlendirebilecektir.

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığına yönelik olarak incelenen 14 bağlamsal değişkenin diğer 9'u **(ekonomik gelişmişlik, ekonomik performans, doğal kaynaklar, güç farkı, askerîleşme düzeyi, coğrafi yakınlık/bitişiklik, geçmişte çatışma olma durumu, bölgesel yayılma ve uluslararası sistemin yapısı)** taraflar arasında **askerî çatışma olasılığını yükseltmektedir.**

Milli gelir düzeyi ile ölçülen **ekonomik gelişmişlik** bakımından, Türkiye-Yunanistan ve Türkiye-GKRY aktör çiftlerinde taraflardan birinin gelişmişlik düzeyinin düşük olması ile

Yunanistan ve GKRY'nin 2010'lu yıllarda yaşadıkları büyük milli gelir düşüşlerinin, askerî çatışma olasılığını yükselten etkenler olduğu belirlenmiştir.

Uyuşmazlığın gelişim süreci içerisindeki **ekonomik performanslar** incelendiğinde, tarafların uyuşmazlığın şiddetini arttıracağı belli olan girişimlerde bulundukları dönemlerin, ekonomik küçülme ve durgunluk yaşadıkları dönemler olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, uyuşmazlığın asıl taraflarının üstesinden gelemedikleri ekonomik sorunların, Doğu Akdeniz'de bulunabilecek hidrokarbon kaynaklarını daha da değerli hale getirerek uyuşmazlıktaki askerî çatışma olasılığını artırdığı düşünülmektedir.

Uyuşmazlığın doğrudan taraflarının tümü anlaşmazlık konusu **doğal kaynaklar** (hidrokarbon kaynakları) açısından dışa bağımlıdır. Ortak bir özellik olarak bu kaynaklar ekonomilerinin en büyük ithalat kalemini oluşturmaktadır. Bu durum mevcut ekonomik sorunların etkileriyle birleşince, bölgede bulunabilecek hidrokarbon kaynaklarına daha büyük önem atfedilmesine yol açmakta ve askerî çatışma olasılığını artıran bir etken haline gelmektedir.

Taraflar arasındaki **güç farkının** askerî çatışma olasılığı üzerindeki etkileri bakımından, uyuşmazlıkta yaşanan krizlerin şiddetinin bugüne kadar sınırlı kalmasının başlıca sebebinin, Türkiye'nin Yunanistan'a ve GKRY'ye nazaran sahip olduğu güç üstünlüğü olduğu değerlendirilmektedir. Bu iki aktörün mevcut demografik ve ekonomik eğilimleriyle kısa ve orta vadede Türkiye ile milli güç farkını kapatmaları mümkün görünmese de Yunanistan'ın yürürlüğe koyduğu yeni silahlanma projelerini hayata geçirebilmesi halinde, uyuşmazlığın doğası gereği denizde ve havada yaşanabilecek bir askerî karşılaşmada avantaj sağlaması söz konusu olabilecektir. Bu süreç gelecekte yaşanabilecek krizlerdeki askerî çatışma olasılığını kuvvetlendiren bir etken olarak görülmektedir.

Uyuşmazlığın doğrudan ve dolaylı tüm taraflarının **askerîleşme** düzeylerinin yüksek olması ve bölgede silahlanma eğiliminin yüksek teknolojiye sahip silahlarla artarak devam etmesinin de ikili ve bölgesel askerî çatışma olasılığını artıran bir diğer etken olduğu belirlenmiştir.

Coğrafi bitişiklik/yakınlık açısından, Türkiye-Yunanistan'ın bitişik, GKRY-KKTC'nin bitişik, Türkiye-GKRY'nin yakın aktör çiftleri olması, bu ikililer arasında askerî çatışmayı daha mümkün kılmaktadır. Türkiye-Mısır, Türkiye-İsrail aktör çiftlerinde askerî çatışma yaşanma olasılığı coğrafi uzaklık nedeniyle daha düşüktür. Bunun yanında, uyuşmazlıkta bir sonraki krizin ihtilaflı alanların hangi kesiminde yaşanacağı, tarafların bu alana yansıtabileceği güç miktarına bağlı olarak tercih edecekleri kriz davranışlarında belirleyici olabilecektir.

Türkiye-Yunanistan ve Türkiye-GKRY arasında **süregelen rekabet** ilişkisi bulunması ve halihazırda aralarında çok sayıda çözüm bulunamamış sorunun devam etmesi, mevcut uyuşmazlıkta da askerî çatışma olasılığını yükselten bir diğer etken olarak görülmektedir.

Bölgesel yayılma olasılığı bakımından Doğu Akdeniz'in doğal kaynak zengini, stratejik ulaştırma yollarının kontrolüne olanak veren, çatışma yoğun karasal alanlarla çevrili, büyük güç rekabeti yaşanan, ağır şekilde silahlandırılmış ve silahlandırılmaya devam edilen bir alan olmasının, bu alana **"tehlikeli" bir alt-bölge** niteliği kazandırdığı değerlendirilmiştir. Söz

konusu uyuşmazlık bu tehlikeli bölgede askerîleşmiş ve çatışmaya alışkın aktörler arasında yaşandığından askerî çatışma ve çatışmanın yayılması olasılıkları da yükselmektedir.

Uluslararası sistemin yapısının giderek çok kutupluluğa doğru dönüşmesi, Türkiye ve Yunanistan'ın ulusal/yaşamsal çıkar olarak tanımladıkları konularda diğer güç merkezleriyle ilişki kurma ve blok liderinin yaklaşımlarından farklı politikalar geliştirme imkânlarını genişletmektedir. Çok kutuplu sistemin devletlere sağladığı bu esneklik ve yapısında bulunan sınırlı savaşlara izin verme özelliğinin, Soğuk Savaş'taki iki kutuplu döneme ya da 1990'larda hüküm süren ABD hegemonyası dönemlerine nazaran taraflar arasında askerî çatışma olasılığını yükselten bir etken olduğu değerlendirilmiştir.

Yukarıda bağlamsal değişkenler kapsamında yapılan incelemeler sonucunda, 14 değişkenden 9'unun askerî çatışma olasılığının arttığını işaret etmesi ve yalnızca 1 değişkenin askerî çatışma olasılığı üzerinde azaltıcı etki yaptığının bulunması, ilk bakışta Türkiye-Yunanistan ve Türkiye-GKRY aktör çiftleri arasında kısa vadede bir askerî çatışma beklenmesi gerektiği şeklinde yorumlanabilir. Bu bulguların geçerliliğinin sınanması için ise bağlamsal değişkenler kapsamındaki azaltıcı etkenin **(güç statüsü)** yanında bazı çevresel ve konjonktürel etkenlerin **(meselenin önem derecesi, Karadeniz'de bulunan doğal gaz rezervleri ve büyük güç rekabetinin hız kazanması)** dengeleyici etkilerinin de dikkate alınması gerekmektedir.

Güç statüsünün askerî çatışma olasılığı ile ilişkisi bakımından ele alındığında, büyük güçler, ampirik olarak hem daha çok sayıda askerî çatışmaya taraf olmakta hem de güç kapasiteleri sayesinde taraf oldukları uyuşmazlıkları gerektiğinde askerî yöntemlere de başvurarak kendi istekleri doğrultusunda sonlandırma konusunda daha avantajlı bulunmaktadırlar. Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığında Türkiye-Yunanistan, Türkiye-GKRY ikilileri incelendiğinde, aralarında kayda değer güç farkı bulunmakla birlikte taraflardan hiçbiri küresel derecelendirmede büyük güç kategorisinde değildir. Bu durumu, istatistiksel anlamda askerî çatışma olasılığının daha düşük ve taraf devletlerin karar alıcılarının kullanabilecekleri seçeneklerin sınırlı olduğu şeklinde yorumlamak mümkün görünmektedir.

Türkiye ile Yunanistan arasında çeşitli sebeplerle yaşanan krizlerde, Türkiye'nin sahip olduğu güç kapasitesini kullanarak krizleri kendi lehine sonlandırmayı başarabildiğini ancak karşı tarafa iradesini kesin olarak kabul ettiremediğini ve sorunlara çözüm bulunamadığı ifade etmek mümkündür. Örneğin 1976 ve 1987 yıllarında yaşanan Ege Denizi kıta sahanlığı krizlerinin ertesinde imzalan Bern Mutabakatı (1976), Atina ve İstanbul Mutabakat Muhtıraları (1988) ile her iki devlet kara sularının ötesinde kıta sahanlığında sismik araştırma faaliyetlerinden karşılıklı olarak vazgeçerek sorunu dondurmuşlardır.[876] Türkiye açısından bakıldığında kriz sonucunda kıta sahanlığı konusundaki tezlerini Yunanistan'a kabul ettirememiş ve halen Ege Denizi'ndeki olası kaynaklardan istifade edememektedir. Benzer bir durum Ege'de kara sularının genişliği konusunda da yaşanmaktadır. Yunanistan BMDHS'nin ilgili maddesini öne sürerek Ege Denizi'nde kara sularının genişliğini 6 milin ötesine genişletme niyetini sürekli olarak gündemde tutmaktadır. Türkiye Yunanistan'ın söz konusu niyetlerinin

[876] Fuat Aksu, "Rapprochement, Confidence-building and Cooperation: The Main Difficulties of Turkish-Greek Relations", Fuat Aksu (Ed.), **Proceedings of the International Conference on the Turkish-Greek Relations: Issues, Solutions, Prospects**, March 9th, 2006, YTU Auditorium, Foundation for Middle East and Balkan Studies, Joint Conference Series No.5, s.35-36.

eyleme dönüşmesini bugüne kadar çeşitli bildirim ve uygulamaları ile caydırmayı başarmış olsa da konuya kalıcı bir çözüm getirilememiştir.

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının bugüne kadar yarattığı krizlerde Türkiye, yeri geldiğinde yabancı araştırma ve sondaj gemilerinin kendisinin ve KKTC'nin deniz yetki alanlarında izinsiz faaliyet göstermesine engel olarak ve yeri geldiğinde kendisi sismik araştırma ve sondaj faaliyetlerinde bulunarak krizleri kendi lehine sonuçlandırmayı başarmıştır. Ancak bu durum Türkiye'nin ya da KKTC'nin deniz yetki alanları iddialarının uluslararası alanda tanınmasını sağlamadığı gibi Yunanistan ve GKRY'yi de iddialarından vazgeçirmemektedir.

Devletler arası uyuşmazlık konuları, önem derecelerine göre sınıflandırıldığında, deniz yetki alanlarına ilişkin sorunlar ülkesel sorunların (toprak sorunları) ardında ikincil önemdeki sorunlar kategorisinde yer almaktadır. Karar alıcılar ve kamuoyu tarafından deniz yetki alanlarına somut ve soyut anlamda daha az önem atfedilmesi, bu alandaki sorunların çözümünde askerî yöntemlerin kullanılma olasılığını düşüren bir etkendir. Deniz yetki alanları uyuşmazlıkları dünyanın birçok bölgesinde devletler arası bir sorun alanı olmayı sürdürmekle birlikte, küçük çaplı bazı silahlı çatışmalar dışında, henüz devletler arası savaşa yol açan bir örnek bulunmamaktadır. Bu bağlamda Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığında da sorunun doğasını, başlı başına askerî çatışma olasılığını azaltan bir etken olarak değerlendirmek mümkündür.

Bu noktada, deniz yetki alanları uyuşmazlıklarının ikincil önem derecesine sahip olduklarına ilişkin genel yaklaşımın tüm devletler için aynı ölçüde geçerli olmadığını da vurgulamak gereklidir. Denizlerin ekonomik, kültürel, siyasi ve askerî boyutlarından daha fazla yararlanan devletlerin bu çıkarlarına da daha büyük önem atfetmesi olağan bir durumdur. Geçmişten bugüne Karadeniz, Ege ve Akdeniz havzasındaki deniz ticaretinde öne çıkan ve halen dünyanın en büyük deniz ticaret filosuna sahip olan[877] Yunanistan'da deniz sorunlarına ilişkin bilinç düzeyinin öteden beri yüksek olduğu söylenebilir. Öte yandan son on-on beş yıllık dönemde Türkiye'de de deniz meselelerine yönelik ilginin ve farkındalığın arttığı ifade edilebilir. Kıbrıs Adası'nı paylaşan Kıbrıslı Rumlar ve Türkler için de deniz ve denizcilik coğrafyaları gereği vazgeçilmez önem taşımaktadır. Bu bağlamda Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığı günümüzde doğası gereği askerî çatışma yaratma olasılığı daha düşük bir sorun olarak görünmekle birlikte, zaman içerisinde uyuşmazlığın tarafı olan toplumların deniz meselelerine atfettikleri önem derecesindeki değişimlere bağlı olarak sorunun bu özelliği de değişime uğrayabilecektir.

Türkiye'nin 2020-2021 yıllarında Karadeniz'de keşfettiği doğal gaz rezervlerinin miktarı, Türkiye'nin 12 yıllık ihtiyacına karşılık gelen 540 milyar metreküp düzeyine ulaşmıştır.[878] TPAO'nun Karadeniz'de doğal gaz arama ve keşfedilen rezervleri işletmeye geçirme faaliyetleri hızla devam etmektedir. Bu gelişmenin Türkiye'ye iki yönlü bir politika esnekliği sağladığı

[877] UNCTAD Handbook of Statistics, 2020, https://stats.unctad.org/handbook/MaritimeTransport/MerchantFleet.html, (21.07.2021).

[878] Murat Temizer, "Karadeniz'deki yeni keşifle ulaşılan rezerv Türkiye'nin 12 yıllık doğal gaz ihtiyacına eşdeğer", **Anadolu Ajansı**, 07.06.2021, https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/karadenizdeki-yeni-kesifle-ulasilan-rezerv-turkiyenin-12-yillik-dogal-gaz-ihtiyacina-esdeger/2266290, (21.07.2021).

düşünülmektedir. İlk olarak, 2018-2020 döneminde yaşanan krizler neticesinde Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığı, Türkiye'nin AB ve ABD ile ilişkilerinde önemli bir konu başlığı haline gelmiştir. Krizler ertesinde Yunanistan ile başlatılan diplomasi süreci sürdürüldüğü sürece Karadeniz'deki doğal gaz arama ve çıkarma faaliyetleri TPAO'nun sismik araştırma ve sondaj gemileri filosunun âtıl kalmasını önleyebilecek ve Karadeniz'den işletmeye sokulan kaynaklar Türkiye'nin enerji ithalatının azalmasına katkı sağlayacaktır. İkinci olarak diplomasi sürecinin sonuçsuz kalması halinde Türkiye, Karadeniz'de doğal gaz bulmuş olmanın sağladığı motivasyonla Doğu Akdeniz'de daha önce sismik araştırmalar yaptığı bölgelerde sondaj faaliyetlerine ya da daha önce araştırma yapmadığı bölgelerde sismik araştırma faaliyetlerine yönelebilecektir. Bu bağlamda Karadeniz'deki doğal gaz keşiflerinin mevcut konjonktürde Doğu Akdeniz'deki kriz ve askerî çatışma olasılığını azaltıcı bir işlev gördüğü, ancak diplomasi sürecinin seyrine bağlı olarak gelecekte aksi yönde gelişmeler yaşanabileceği değerlendirilmektedir.

Uluslararası sistemin çok kutuplu bir yapıya dönüşüm süreci, belirli bir blok/kutba dahil devletlere farklı güç merkezleri ile çok yönlü ilişkiler tesis etme ve blok/kutup liderlerinin isteklerinden görece bağımsız politikalar uygulama olanakları sağlamaktadır. Bununla birlikte, küresel siyasetin gündemini giderek artan bir oranda, ABD-Rusya ve ABD-Çin rekabetine odaklanan büyük güç mücadelesi meşgul etmektedir. Başkan Biden yönetimindeki ABD'nin, önceki yönetim döneminde hasar gören ittifak ilişkilerini yeniden güçlendirmeye, Rusya ve Çin'e karşı ABD'nin azalan üstünlüğünü pekiştirmeye yönelik politikalar izlemeye başladığı gözlenmektedir.

Çerçevesi daha belirgin çizilen büyük güç rekabetinde, ödülleri ve cezaları kullanarak gevşeyen ittifak ilişkilerini sıkılaştırmak, uzaklaşan üyeleri yeniden bloğa çekmek olası bir hal tarzıdır. Bu olasılık, ABD ve Avrupa çevrelerinde müttefiklik ruhuna uygun davranmamakla itham edilen Türkiye açısından önem kazanmaktadır. Büyük güç rekabetinin sertleştiği, blok/kutup üyelerinin serbest hareket kabiliyetlerinin kısıtlandığı ve seçim yapmaya zorlandığı uluslararası siyaset ortamında, devletlerin birincil-yaşamsal önem atfetmedikleri konularda kendi politikalarında ısrar etmeleri karar alıcılar tarafından faydalı görülmeyebilir. Dolayısıyla taraflarca uyuşmazlıkta krizler yaratacağı öngörülebilen girişimlerden kaçınılarak sorunların çözümüne yönelik bir diplomasi sürecinin sürdürülmesi söz konusu olabilir. Doğal olarak böyle bir süreç askerî çatışma olasılığını azaltacak etkiler yaratabilecektir.

Bu çerçevede Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının Türkiye ile Yunanistan arasındaki **askerî çatışma olasılığını belirgin biçimde yükselttiği**, ancak bu etkileri **dengeleyici faktörlerin de mevcudiyetine** bağlı olarak, söz konusu uyuşmazlıktan ötürü iki ülke arasında, **taraflarca bilinçli olarak başlatılacak bir devletler arası savaş (topyekûn savaş) yaşanma olasılığının düşük olduğu** değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, uyuşmazlığın **yeni krizler üretebileceği** ve iki tarafın birbirlerine iradelerini kabul ettirmeye yönelik kriz davranışları sırasında, **gerginliğin kontrol dışına çıkması sonucu sınırlı askerî çatışmalar yaşanması ihtimalinin mevcut olduğu** düşünülmektedir. Böyle bir durumdaki **en büyük tehlike**, kontrol dışı ve istemsiz ilk angajmanlarda yaşanabilecek kayıpların büyüklüğüne bağlı olarak, tarafların esasen istemedikleri ve öngörmedikleri **daha büyük bir askerî çatışma içine sürüklenmesi** olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu risklere karşı uyuşmazlığın seyrinde yeni krizleri tetikleyebilecek olayları saptamak ve bunlara yönelik önlemler geliştirmek işlevsel bir yaklaşım oluşturabilir. Bugüne kadar yaşanan krizlerin dinamikleri, belirli gelişmeler olduğu takdirde yeni ve daha şiddetli krizler ile karşı karşıya kalınabileceğinin işaretlerini vermektedir. Bu kapsamda, yeni krizler yaratma olasılığının yüksek olduğu değerlendirilen durumlar şunlardır:

- GKRY'nin ihtilaflı sahalarda, özellikle Türkiye kıta sahanlığı ile örtüşen ruhsat sahalarında sismik araştırma/sondaj girişimlerinde bulunması,
- Yunanistan-Mısır MEB Sınırlandırma Antlaşması'nın 28^0 D boylamı doğusuna genişletilmesi,
- Yunanistan'ın Girit doğusu/güneydoğusunda hidrokarbon araştırma ruhsat sahaları belirleyerek ihaleye çıkması,
- Yunanistan'ın ihtilaflı sahalarda sismik araştırma/sondaj girişimlerinde bulunması,
- Türkiye'nin Yunanistan ile ihtilaflı sahalarda, özellikle 28^0 D boylamı batısında yeniden sismik araştırmalara başlaması,
- Türkiye'nin daha önce sismik araştırma yaptığı ihtilaflı sahalarda sondaja başlaması.

Yukarıda sayılan kriz tetikleyici eylemlerden kaçınılmasının yanı sıra askerî çatışma olasılığını yükseltme etkisi yarattığını belirlediğimiz bağlamsal değişkenlerde sağlanabilecek olumlu yönde değişimler, uyuşmazlığın askerî çatışma üretme ihtimalini azaltabilecektir.

Bu kapsamda, uyuşmazlığın doğrudan taraflarının yaşadığı uzun süreli ekonomik sorunların üstesinden gelinebilmesi önem taşımaktadır. Türkiye, Yunanistan, KKTC ve GKRY'nin, deniz yetki alanlarında bulunabilecek hidrokarbon kaynaklarından bağımsız olarak sürdürülebilir ekonomik kalkınma sağlayabilmeleri, **ekonomik gelişmişlik** düzeylerini yükselterek askerî çatışma ihtimalini azaltabilecektir. Ayrıca uyuşmazlığın, tarafların ekonomik küçülme ve durgunluk yaşadıkları düşük **ekonomik performans** dönemlerinde şiddetlendiği göz önüne alındığında, ekonomik kalkınmaya eşlik edecek istikrarlı büyüme dönemlerinin uyuşmazlığın daha öngörülebilir biçimde yönetilmesine ve müzakere süreçlerinin sürdürülmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Uyuşmazlığın doğrudan taraflarının **hidrokarbon kaynakları** açısından dışa bağımlı olmaları ve bu kaynakların ithalatının ekonomi üzerine getirdiği ağır yükler, meseleyi taraflar açısından daha önemli hale getirmektedir. Askerî çatışma olasılığını yükseltici bu etkilerin hafifletilmesi için bazı fırsatlar mevcuttur. Türkiye'nin Karadeniz'de keşfettiği doğal gaz rezervlerine benzer biçimde, Türkiye ile ihtilaf bulunmayan Yunanistan anakarası batısı ve güneyi gibi bölgelerde hidrokarbon keşifleri yapılması halinde, uyuşmazlık yaşanan alanlarda hidrokarbon arama iştahının azalması ve dolayısıyla bu alanların aidiyeti üzerindeki gerilimin düşürülmesi mümkün olabilecektir. GKRY'nin Türkiye ve KKTC ile uyuşmazlık yaşadığı alanlar bakımından ise Kıbrıs Sorunu bağlamındaki gelişmeler öne çıkmaktadır. Adada iki devletli çözüm kapsamında sağlanabilecek bir deniz yetki alanları sınırlandırması ya da daha önce KKTC Cumhurbaşkanları tarafından farklı dönemlerde sunulan hidrokarbon arama ve işletme faaliyetlerini yönetecek bir ortak komisyon kurulması önerilerinin yaşama geçirilebilmesi durumunda, kriz ve askerî çatışma olasılıklarında düşüş sağlanabilecektir.

Yunanistan'ın özellikle deniz ve hava sistemlerine yönelik yeni silahlanma projeleri ile GKRY'nin deniz yetki alanlarını etki altına alabilecek gemisavar füze sistemleri gibi silah tedarik faaliyetleri, uyuşmazlıkta Türkiye'nin sahip olduğu **güç üstünlüğünü** azaltma ve dolayısıyla askerî çatışma olasılığını yükseltme potansiyeli taşımaktadır. Bu durum, Türkiye ile Yunanistan arasında yeni bir silahlanma yarışına ve zaten ağır biçimde tahkim edilmiş olan Kıbrıs Adası'nın daha da silahlandırılmasına yol açabilecektir. Üstelik bu yüksek maliyetli projeler, kronikleşmiş sorunları bulunan tarafların ekonomileri üzerine ilave yükler getirebilecektir. Bu süreçle bağlantılı olarak uyuşmazlığın taraflarının **askerîleşme düzeyinde** de artışlar yaşanabilecektir. Bu eğilimlere karşı kriz ve askerî çatışma olasılıklarının azaltılabilmesi için öncelikle uyuşmazlığın taraflarının birbirlerinden algıladıkları tehdit düzeyinin düşürülmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Bu amaçla, Türkiye ile Yunanistan arasında daha önceki süreçte başlatılmış olan **Güven Artırıcı Önlemler** (GAÖ)'in uygulanması ve kapsamının genişletilmesi düşünülebilir. Uluslararası antlaşmalarla gayri askerî statüye alınmış ancak Yunanistan tarafından fiilen bu statüleri bozulmuş bulunan Türkiye'ye yakın Ege adalarının askersizleştirilmesi, bu bağlamda uygulanabilecek önlemler dizisinin bir diğer ögesini oluşturabilir. Buna karşılık Yunanistan'ın Türkiye'den tehdit algılamasına yol açan koşulların iyileştirilmesine yönelik olarak da çeşitli düzenlemeler yapılabilir.

Coğrafi bitişiklik/yakınlık açısından, Türkiye-Yunanistan'ın bitişik, GKRY-KKTC'nin bitişik, Türkiye-GKRY'nin yakın aktör çiftleri olması, bu ikililer arasında askerî çatışmayı daha olası kılmaktadır. Esasen bu coğrafi durum, tam tersi bir yaklaşımla çatışmadan ziyade iş birliğini kolaylaştıran ve hatta zorlayan bir koşul olarak da ele alınabilir. Türkler, Yunanlılar, Kıbrıs Türkleri ve Kıbrıs Rumları ortak bir coğrafyada birlikte yaşama zorunluluğu bulunan halklardır. Bu bağlamda, taraflar arasındaki **süregelen rekabet** ilişkisi askerî çatışma olasılığını artırıyor olsa da bu durumun üstesinden gelinemez olmadığı düşünülmektedir. Dünya üzerinde süregelen rekabet durumunun çözüme kavuşturulduğu örnekler bulunduğu gibi, Türk-Yunan ilişkilerinin 1930-1955 dönemi de iki ülke arasında barışçıl ilişkiler tesis edilebileceğine örnek teşkil etmektedir. Süregelen rekabet ilişkilerinin düzeltilebilmesi için temel bir koşulun var olan çok sayıda sorun alanına yönelik kapsamlı yaklaşımlar geliştirilebilmesi olduğu düşünülmektedir. Bu açıdan Türkiye'nin görüşme süreçlerinde ön koşulsuz ve mevcut tüm sorunları bir paket halinde ele almaya yönelik tutumu daha gerçekçi ve sonuç alma ihtimali daha yüksek bir yaklaşım olarak görülmektedir. Yunanistan'ın görüşülebilecek konuları kara sularının genişliği, kıta sahanlığı ve MEB gibi konularla sınırlı tutmaya yönelik anlayışının, iki ülke arasındaki süregelen rekabet durumunun çözümlenmesine katkı sağlayamayacağı, belirli konularda sağlanabilecek ilerlemelerin diğer sorunlar nedeniyle yaşanacak krizler sonucunda kolaylıkla kaybedilebileceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

Aksu, Fuat. (2008), *Türk Dış Politikasında Zorlayıcı Diplomasi*, 1. Basım, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Aksu, Fuat. (2017), *Türk Dış Politikasında Karar Alma ve Kriz Yönetimi Süreç Analizi*, 1. Baskı, İstanbul: Dış Politika ve Kriz İncelemeleri, Kriz İncelemeleri Serisi-1.

Baykal, Ferit Hakan. (1998), *Deniz Hukuku Çalışmaları*, 1. Bs. İstanbul: Alfa Yayınları.

Başeren, Sertaç Hami. (2006), *Ege Sorunları*, Ankara: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları, Yayın No:25.

Başeren, Sertaç Hami. (2010), *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı*, Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları, Yayın No:31.

Brecher, Michael and Wilkenfeld, Jonathan. (2007), *A Study of Crisis*, 5. Basım, Michigan: The University of Michigan Press.

Brecher, Michael. (2018), *A Century of Crisis and Conflict in the International System, Theory and Evidence: Intellectual Odyssey III*, Palgrave Macmillan.

Brecher Michael. (1993), *Crises in World Politics: Theory and Reality*, 1. Basım, Oxford: Pergamon Press.

Brecher Michael. (2011), *International Political Earthquakes*, 4. Basım, Ann Harbour: The University of Michigan Press.

Bölükbaşı, Deniz. (2004), *Turkey and Greece the Aegean Disputes: A Unique Case in International Law*, Great Australia: Cavendish Publishing.

Cashman, Greg. (2014), *What Causes War? An Introduction to Theories of International Conflict*, Second Edition, Maryland: Rowman & Littlefield.

De Keersmaeker, Goedele. (2017), *Polarity, Balance of Power and International Relations Theory: Post-Cold War and the 19th Century Compared*, Palgrave Macmillan (ebook).

De Mesquita, Bruce Bueno. (1981), *The War Trap*, New Haven, Conn.: Yale University Press.

Diehl, Paul F. and Goertz, Gary. (2000), *War and Peace in International Rivalry*, Ann Harbor: The University of Michigan Press.

Dougherty, James E. and Pfaltzgraff, Robert L., Jr. (2001), *Contending Theories of International Relations: A Comprehensive Survey*, Fifth Edition, Longman,

Erickson, Edward J. and Uyar, Mesut. (2020), *Phase Line Attila: The Amphibious Campaign for Cyprus 1974*, Virginia: Marine Corps University Press.

Geller, Daniel S.and Singer, J. David. (1998), *Nations at War: A Scientific Study of International Conflict*, Cambridge: Cambridge University Press.

Genç, Deniz ve Doğan, Erhan. (2018), "The Mediterranean: Not a Union, but an Integrated Space?", **Marmara University Journal of Political Science**, Cilt 6, Özel Sayı: e62-e81.

Gochman, Charles S. and Sabrosky, Alan Ned. (1990), *Prisoners of War?: Nation-States in the Modern Era*, Lexington, Mass.: Lexington Books.

Goldstein, Joshua S. (1988), *Long Cycles: Prosperity and War in the Modern Age*, New Haven: Yale University Press.

Gürdeniz, Cem. (2013), *Hedefteki Donanma*, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

Gürdeniz, Cem. (2020) *Doğu Akdeniz: Mavi Vatan'ın Güney Cephesi*, 4. Baskı, Ankara: Pankuş Yayınları.

Heraclides, Alexis. (2010), *The Greek-Turkish Conflict in the Aegean: Imagined Enemies*, Palgrave Macmillan.

Holsti, Kalevi J. (1991), *Peace and War: Armed Conflicts and International Order 1648-1989*, Cambridge: Cambridge University Press.

Jackson, Robert, and Sorensen, Georg. (2010), *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*, Fifth Edition, Oxford: Oxford University Press.

Kennedy, Paul. (1988), *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*, Great Britain: Unwin Hyman.

Lemke, Douglas. (2002), *Regions of War and Peace*, Cambridge: Cambridge University Press.

Leng, Russell J. (1993), *Interstate Crisis Behavior, 1816-1980: Realism versus Reciprocity*, Cambridge: Cambridge University Press.

Mearsheimer, John J. (2001), *The Tragedy of Great Power Politics*, New York: W. W, Norton & Company.

Morgenthau, Hans J. (1948), *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*, First Edition, New York: Alfred A. Knopf.

Mütercimler, Erol. (2007), *Satılık Ada Kıbrıs: Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri*, 2. Baskı, İstanbul: Alfa Yayıncılık.

Organski, A.F.Kenneth. (1968), *World Politics*, Second Edition, New York: Alfred A. Knopf.

Pazarcı, Hüseyin. (2017), *Uluslararası Hukuk*, 16. Bs. Ankara: Turhan Kitabevi.

Rothwell, Donald R. and Stephens, Tim. (2010), *The International Law of the Sea*, Oxford: Hart Publishing.

Schofield, Julian. (2007), *Militarization and War*, *lnitiatives in Strategic Studies: Issues and Policies*, New York: Palgrave Macmillan.

Singer, David. J. and Diehl, Paul (eds). (1990), *Measuring the Correlates of War*, Ann Arbor: University of Michigan Press.

Small, Melvin and Singer, David J. (1982), *Resort to Arms: International and Civil Wars, 1816-1980*, Beverly Hills: Sage.

Snyder, Glenn H. and Diesing, Paul. (1977), *Conflict Among Nations: Bargaining, Decision Making, and System Structure in International Crises,* Princeton: Princeton University Press.

Sönmezoğlu, Faruk. (2014), *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, 6. Baskı, İstanbul: Der Yayınları.

Tanaka, Youssifumi. (2012), *The International Law of the Sea,* Cambridge: Cambridge University Press.

Toluner, Sevin. (1996), *Milletler Arası Hukuk Dersleri, Devletin Yetkisi,* İstanbul: Beta Yayınları.

Tziampiris, Aristotle. (2015), *The Emergence of Israeli-Greek Cooperation*, Switzerland: Springer International Publishing.

Vasquez, John A. (2009), *The War Puzzle Revisited*, Cambridge Studies in International Relations: 110, Cambridge: Cambridge University Press.

Wallerstein, Immanuel. (2014), *Dünya Sistemleri Analizi: Bir Giriş*, 3. Basım, İstanbul: Bgst Yayınları.

Walt, Stephen M. (1987), *The Origins of Alliances*, Ithaca and London: Cornell University Press.

Waltz, Kenneth N., (2001), *Man, the State, and War: A Theoretical Analysis*, New York: Columbia University Press.

Warner, Robin. (2009), *Protecting the Oceans Beyond National Jurisdiction: Strengthening the International Law Framework*, Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.

Wright Quincy. (1942), *A Study of War*, Vol. II, Chicago: The University of Chicago Press.

Yaycı, Cihat. (2019), *Sorular ve Cevaplar ile Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Kavramı*, 1. Baskı, İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, Mayıs 2019.

Yaycı, Cihat. (2020), *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, 1. Basım, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

MAKALE, TEZ VE RAPORLAR

Abadi, Jacob. (October 2000), "Constraints and Adjustments in Greece's Policy toward Israel", *Mediterranean Quarterly*, 11(4): 40-70.

Abbas, N.S. ve Diğerleri, (July 2020), "About The Egyptian Natural Gas; An Overview, History And Prospects", *Journal of Advanced Engineering Trends*, Vol. 39, No. 2: 109-117.

Abdullahzade, Cavid. (2013), "Doğu Akdeniz'de Mısır'la Anlaşma Şart", Başeren, Sertaç Hami (Ed.), *Doğu Akdeniz'de Hukuk ve Siyaset*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayın No:608, Uluslararası Siyasi ve Ekonomik İlişkiler Araştırma Merkezi: 337-352.

Acer, Yücel. (2008), "Deniz Alanlarının Sınırlandırılmasında Adaların Rolü ve Devletler Arası Uygulama", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 4, No 16: 1-18.

Acer, Yücel. (2013), "Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Hukuku", Başeren, Sertaç Hami (Ed.), *Doğu Akdeniz'de Hukuk ve Siyaset*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayın No:608, Uluslararası Siyasi ve Ekonomik İlişkiler Araştırma Merkezi: 307-326.

Aggestam, Karin. (2014), "Conflict Analysis and International Relations", Paul Nesbitt-Larking, Catarina Kinnvall, and Tereza Capelos (Ed.), *The Palgrave Handbook of Global Political Psychology, Palgrave Studies in Political Psychology Series*, New York: Palgrave Macmillan: 148-164.

Ağdemir, A. Murat. (2015) "A New Partnership in the Eastern Mediterranean: The Growing Relations between Israel and Greece", *Mediterranean Quarterly*, 26, 4: 49-68.

Ağdemir, A. Murat. (Summer 2016), "Relations Between Israel and the South Cyprus Greek Administration: A New Alignment in the Eastern Mediterranean?", *Perceptions*, Volume XXI, Number 2:103-126.

Aksu, Fuat and Güder Süleyman. (2017), "Turkey's Protracted Foreign Policy Conflicts: Cyprus and Aegean Crises", Aksu, Fuat and Ertem, Helin Sarı (Ed.), *Analyzing Foreign Policy Crises in Turkey: Conceptual, Theoretical and Practical Discussions*, Cambridge: Cambridge Scholars Publishing: 58-82.

Aksu, Fuat. (Temmuz 2005), "Ege Sorunlarının Geleceği ve Türkiye: AB Üyelik Sürecinde Türkiye'nin Seçenekleri", *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Yıl 3, Sayı 5: 261-286.

Aksu, Fuat. (March 9th, 2006), "Rapprochement, Confidence-building and Cooperation: The Main Difficulties of Turkish-Greek Relations", Ed. Fuat Aksu, *Proceedings of the International Conference on the Turkish-Greek Relations: Issues, Solutions, Prospects*, YTU Auditorium, Foundation for Middle East and Balkan Studies, Joint Conference Series No.5: 35-46.

Akyener, Oğuzhan. (Şubat 7, 2017), "Doğu Akdeniz (EASTMED) Boru Hattı Projesi", *TESPAM*, https://www.tespam.org/dogu-akdeniz-eastmed-boru-hatti-projesi/, (11.10.2020).

"Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean", (2010), *World Petroleum Resources Project*, USGS, https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/pdf/FS10-3014.pdf, (10.05.2019).

Akcinaroglu Seden, DiCicco, Jonathan M., and Radziszewski, Elizabeth. (2011), "Avalanches and Olive Branches: A Multimethod Analysis of Disasters and Peacemaking in Interstate Rivalries", *Political Research Quarterly*, 64(2): 260-275, doi:10.1177/1065912909358581.

Akgül, Öner. (Nisan 2016), "Bilimsel Yöntemlerle Savaşın Nedenlerini Açıklama Yolu Olarak Savaş Çalışmaları Disiplini", *Güvenlik Stratejileri*, Yıl 12, Sayı 23: 1-34.

Akgül, Öner. (2013), Uluslararası İlişkilerde Devletlerarası Savaş ve Savaşın Nedenlerinin Teorik İncelemesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Altunışık, Meliha. (April 2000), "The Turkish-Israeli Rapprochement in the Post-Cold War Era", *Middle Eastern Studies*, Vol. 36, No. 2: 172-191.

Altunışık, Meliha Benli. (February 18, 2020), "Turkey's Eastern Mediterranean Quagmire", *Middle East Institute*, https://www.mei.edu/publications/turkeys-eastern-mediterranean-quagmire, (21.07.2021).

Aslim, İlksoy. (January 2018), "Energy Sources in the Eastern Mediterranean: Contributor to Solve the Problems in Cyprus, Turkey, and Israel Triangle?", *Athens Journal of Mediterranean Studies*, Volume 4, Issue 1: 36-46.

Avcı, Halil İlker. (2008), İsrail'in Irak Politikasının Türkiye'nin Güvenliğine Yansımaları, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (SAREN).

Avcı, Halil İlker. (2021), "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı: Yaşanan Krizler ve Etkileri", *Journal of Diplomatic Research*, 3(1): 1-22.

Aydin, Mustafa and Ifantis Kostas. (2004), "Introduction", Mustafa Aydin and Kostas Ifantis (Ed.), *Turkish-Greek Relations: The Security Dilemma in the Aegean,* Great Britain: Routledge: 1-18.

Ayman, S. Gülden. (2004), "Negotiations and Deterrence in Asymmetrical Power Situations: The Turkish-Greek Case", Mustafa Aydin and Kostas Ifantis (Ed.), *Turkish-Greek Relations: The Security Dilemma in the Aegean*, Great Britain: Routledge: 215-243.

Azar Edward E., Jureidini, Paul and McLaurin, Ronald. (1978), "Protracted Social Conflict: Theory and Practice in the Middle East", *Journal of Palestine Studies*, Vol.8, No.1: 41-60.

Baconi, Tareq. (December 2017), "A Flammable Peace: Why Gas Deals Won't End Conflict in The Middle East", *European Council on Foreign Relations Policy Brief*, ECFR/242.

Balkaş, Özer. (Mart 14, 2019), "Doğu Akdeniz'de Doğal Gaz Keşifleri, Pazarlama Senaryoları, Enerji Güvenliği ve Jeopolitika", *TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası*, https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/9a30643920bb533_ek.pdf, (14.07.2020).

Bareis, Luka. (February 2018), Interstate Resource Conflicts: International Networks and the Realpolitik of Natural Resource Acquisition, Yayımlanmamış Doktora Tezi, London, London School of Economics and Political Science (LSE).

Başeren, Sertaç Hami. "Doğu Akdeniz", *Türk Deniz Araştırmaları Vakfı*, http://tudav.org/calismalar/deniz-alanlari/munhasir-ekonomik-bolge/dogu-akdeniz-serhat-h-baseren/, (07.05.2020).

Başeren, Sertaç Hami. (2013), "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sınırlandırması Sorunu: Tarafların Görüşleri, Uluslararası Hukuk Kurallarına Göre Çözüm ve Sondaj Krizi", Başeren, Sertaç Hami (Ed.), *Doğu Akdeniz'de Hukuk ve Siyaset*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayın No:608, Uluslararası Siyasi ve Ekonomik İlişkiler Araştırma Merkezi: 253-306.

Bayır Özgün Erler. ve Sarı Özden Selcen. (2015), "Quincy Wright", Erhan Büyükakıncı (Ed.), *Savaş Kuramları*, 1. Baskı, Ankara: Adres Yayınları: 288-315.

Bercovitch, Jacob and Diehl, Paul F. (1997), "Conflict Management of Enduring Rivalries: The Frequency, Timing, And Short-Term Impact of Mediation", *International Interactions*, Vol. 22, No. 4: 299-320.

Bercovitch Jacob, Kremenyuk, Victor and Zartman, I. William. (2009), "Introduction: The Nature of Conflict and Conflict Resolution", Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk, and I. William Zartman (Ed.), *The Sage Handbook of Conflict Resolution*, London: Sage Publications:1-12.

Bremer, Stuart A. (1982), "The Contagiousness of Coercion: The Spread of Serious International Disputes, 1900–1976", *International Interactions: Empirical and Theoretical Research in International Relations*, Vol.9, No.1: 29-55.

Bremer, Stuart A. (June 1992), "Dangerous Dyads: Conditions Affecting the Likelihood of Interstate War, 1816-1965", *Journal of Conflict Resolution*, Vol.36, No.2: 309-341.

Bremer, Stuart A. (1993), "Advancing the Scientific Study of War", *International Interactions: Empirical and Theoretical Research in International Relations*, Vol.19, No.1-2: 1-26.

Boehmer, Charles R. (2007), "The Effects of Economic Crisis, Domestic Discord, and State Efficacy on the Decision to Initiate Interstate Conflict", *Politics & Policy*, Vol.35, No.4: 774-809.

Boehmer, Charles R. (2010), "Economic Growth and Violent International Conflict: 1875–1999", *Defence and Peace Economics*, Vol.21, No.3: 249-268.

Bozkurt, Enver. (2005), "Uluslararası Hukuk Bakımından Münhasır Ekonomik Bölge Kavramının Ortaya Çıkışı", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 2, No 5: 50-74.

Büyükakıncı, Erhan. (Eylül 2015), "J. David Singer", Büyükakıncı, Erhan (Ed.), *Savaş Kuramları*, 1. Baskı, Ankara: Adres Yayınları: 512-555.

Çelik, Tahir and Pourbozorgi, Ali. (April 2014), "Cyprus Natural Gas Evaluation Alternatives", https://www.researchgate.net/publication/267705286_CYPRUS_NATURAL_GAS_EVALUATION_ALTERNATIVES, (15.07.2020).

Cenaj, Kasëm. (November 2015), "Albania-Greece Agreement on Setting Maritime Boundaries, According to International Law", *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, Vol 4, No.3: 143-148.

Ceylan, Fadime Ayca. (2018), Doğu Akdeniz Enerji Keşiflerinin Bölgeyi Jeopolitik ve Jeostratejik Açıdan Değiştirme Potansiyeli, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Chang, Gordon G. (January 10, 2020), "China in The Mediterranean", *Hoover Institution*, Issue 62, https://www.hoover.org/research/china-mediterranean, (31.05.2021).

Colgan, Jeff D. (October 2010), "Oil and Revolutionary Governments: Fuel for International Conflict", *International Organization*, Vol.64, No.4: 661-694.

Corbetta, Renato. (2015), "Between Indifference and Coercion: Third-party Intervention Techniques in Ongoing Disputes", *Conflict Management and Peace Science*, Vol.32(1): 3-27.

Corbetta, Renato and Dixon, William J. (2005), "Danger Beyond Dyads: Third-Party Participants in Militarized Interstate Disputes", *Conflict Management and Peace Science*, Vol.22: 39-61.

"Costs and Benefits Arising from the Establishment of Maritime Zones in the Mediterranean Sea", (2013), Final Report, *European Commission DG MARE*, https://ec.europa.eu/maritimeaffairs/documentation/studies/study-maritime-zones-in-mediterranean-sea_en, (10.05.2019).

Danforth, Nicholas. (February 2021), "Between Cooperation and Containment: New U.S. Policies for a New Turkey", *Brookings*, https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2021/02/FP_20210203_turkey_danforth.pdf, (21.07.2021).

Demiryol, Tolga. (Eylül 23-24, 2014), "Peace Pipelines or Pipe Dreams: Geopolitics of Eastern Mediterranean Gas", *Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi*, Kocaeli Üniversitesi, BİLGESAM.

Demiryol, Tolga. (Eylül 7, 2020), "Natural Gas and Geopolitics in the Eastern Mediterranean", *Heinrich Böll Stiftung*, https://tr.boell.org/en/2020/09/07/natural-gas-and-geopolitics-eastern-mediterranean, (5.11.2020).

Diehl, Paul F. (Nov., 1985), "Contiguity and Military Escalation in Major Power Rivalries, 1816-1980", *The Journal of Politics*, Vol. 47, No. 4: 1203-1211.

Diehl, Paul F. (1992), "What Are They Fighting for? The Importance of Issues in International Conflict Research.", *Journal of Peace Research*, Vol.29, No.3: 333–344.

Diehl, Paul F. (Spring 1992), "The Correlates of War Project: A Bibliographic Essay, 1961-1991", *International Studies Notes*, Spring 1992, Vol. 17, No. 2: 21-33.

Diehl, Paul F. and Goertz, Gary. (2012), "The Rivalry Process: How Rivalries Are Sustained and Terminated", John A. Vasquez (Ed.), *What Do We Know about War?*, Second Edition, New York: Rowman & Littlefield Publishers: 83-109.

Diriöz, Ali Oğuz ve Kibrik, Roee. (April 14, 2020), "Forget the East-Med Pipeline: Advantages of Alternative Options to Transport the Eastern Mediterranean Gas", *Econfo*, http://econfo.org/2020/04/17/dr-ali-oguz-dirioz-forget-the-east-med-pipeline-advantages-of-alternative-options-to-transport-the-easter-mediterranean-gas/, (15.07.2020).

Doğut, Cem. (2020), "Two Sides of The Aegean Military Balance Of Turkish & Greek Air Forces In The Region", *Defence Turkey*, Issue 101, https://www.defenceturkey.com/en/content/two-sides-of-the-aegean-military-balance-of-turkish-greek-air-forces-in-the-region-4236, (20.05.2021).

Ekman, Alice. (February 2018), "China in the Mediterranean: An Emerging Presence", *Notes de l'ifri*, İfri Center for Asia Studies.

Ellinas, Charles, Roberts, John and Tzimitras, Harry. (August 2016), "Hydrocarbon Developments in the Eastern Mediterranean: The Case for Pragmatism", *Atlantic Council's Global Energy Center and Dinu Patriciu Eurasia Center*.

Eminel, Emine. (Ocak 2016), The Analysis of the Political Context of the Cyprus Hydrocarbons Debate in Relation to Cyprus Problem, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

"Energy: a shaping factor for regional stability in the Eastern Mediterranean?". (2017), European Parliament, *Directorate-General for External Policies*, http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU(2017)578044_EN.pdf, (10.05.2019).

Erciyes, Çağatay. (Aralık 20, 2019), "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması, Türkiye'nin Siyasi ve Hukuki Tezleri, Sahadaki Uygulamaları", *T.C. Dışişleri Bakanlığı*, http://www.mfa.gov.tr/data/dogu-akdeniz-deniz-yetki-alanlarinin-sinirlandirilmasi.pdf, (16.06.2021).

Erciyes, Çağatay. (Aralık 9, 2019) "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sorunu ve Tek Taraflı Faaliyetler: Arka Plan, Uluslararası Hukuk ve Türkiye'nin Tezleri", Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi UHAM.

Erşen, Emre and Köstem Seçkin. (2020), "Turkey's Interest in Closer Relations with Russia: Global, Regional and Domestic Dynamics", *SİYASAL: Journal of Political Sciences*, 29(2):231–245.

Faustmann, Hubert and Sözen, Ahmet. (2019), "Cyprus: Political Developments and Data in 2018", *European Journal of Political Research*, Political Data Yearbook 58: 56–68, doi: 10.1111/2047-8852.12270.

Frazier, Derrick V. (2006), "Third Party Characteristics, Territory and the Mediation of Militarized Interstate Disputes", *Conflict Management and Peace Science*, Vol.23: 267–284.

Fukuyama, Francis. (April 5, 2021), "Droning on in the Middle East", *American Purpose*, https://www.americanpurpose.com/blog/fukuyama/droning-on/, (09.09.2021).

Furuncu, Yunus. (Haziran 2020), "Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Hidrokarbon Arama ve Sondaj Politikası", İnat, Kemal, Ataman, Muhittin ve Duran, Burhanettin (Der.), *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları*, 1. Baskı, İstanbul: SETA:231-248.

Galtung, Johan. (2007), "Peace by Peaceful Conflict Transformation – the TRANSCEND Approach", Webel, Charles and Galtung, Johan (Eds), *Handbook of Peace and Conflict Studies*, New York: Routledge:14-32.

Geller, Daniel S. (Oct., 1988), "Power System Membership and Patterns of War", *International Political Science Review*, Vol.9 No. 4: 365-379.

Geller, Daniel S. (1993), "Power Differentials and War in Rival Dyads", *International Studies Quarterly*, Vol.37: 173-193.

Gibler, Douglas M. (2017), "What They Fight for: Specific Territorial Issues in Militarized Interstate Disputes, 1816–2001", *Conflict Management and Peace Science*, Vol.34(2): 194–211.

Gochman, Charles S. and Leng, Russell J. (1988), "Militarized Disputes, Incidents, and Crises: Identification and Classification", *International Interactions*, Vol.14(2): 157–163.

Gochman, Charles S. and Maoz, Zeev. (1984), "Militarized Interstate Disputes, 1816-1976: Procedures, Patterns, Insights", *Journal of Conflict Resolution*, Vol.28, No.4: 585- 615.

Görgülü, Aybars and Gündoğar, Sabiha Senyücel. (November 2016), "Energy Relations between Turkey and Israel", *Future Notes*, No. 3, Middle East and North Africa Regional Architecture: Mapping Geopolitical Shifts, Regional Order and Domestic Transformations.

Gözügüzelli, Emete. (2019), "Deniz Hukuku Rejimi Üzerine Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin İç Hukuk Uygulamaları ve Çıktıları", *Bilge Strateji*, Cilt 11, Sayı 20: 9-50, https://doi.org/10.35705/bs.751586.

Grigoriadis, Ioannis N. (May 2015), "The Foreign Policy of Greece's Syriza-Anel Coalition Government: An Early Appraisal", Notes Internacionals, CIDOB *Barcelona Centre for International Affairs*, 119.

Guetzkow, Harold. (1980), "Book Review: The Correlates of War Vol. 1, Research Origins and Rationale; Vol. 2, Testing Some Realpolitik Models. Edited by J. David Singer. New York: Free Press, 1979, 1980)", *American Political Science Review*, Vol.74(4): 1145-1148.

Gülen, Ahmet. (Güz 2012), "İnönü Hükümetlerinin Kıbrıs Politikası (1961-1965)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S 50: 389-428.

Hasanoğlu, İbrahim ve Abbasov, Emin. (Mayıs 2019), "Rusya Federasyonu'nun Akdeniz Politikasında Kıbrıs", Çomak, Hasret ve Şeker, Burak Şakir (Ed.), *Akdeniz Jeopolitiği*, Cilt I, 1. Basım, Ankara: Nobel Yayınları: 803-818.

Hatzis, Aristides N. (January 2019), "A Political History of Modern Greece, 1821-2018", *Encyclopedia of Law and Economics*, Springer: 1-12.

Hellenic Hydrocarbon Resources Management, (2019), "Offshore Exploration in Greece: Deepwater Exploration and Drilling", *GeoExPro*, Vol.16, No.1.

Henderson, Simon. (September 2013), "Natural Gas Export Options for Israel and Cyprus", *Mediterranean Paper Series,* The German Marshall Fund of the United States.

Henderson, Simon. (March 1, 2019), "Cyprus Gas Discovery Could Be an East Mediterranean Game-Changer", *The Washington Institute*, https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/cyprus-gas-discovery-could-be-an-east-mediterranean-game-changer, (10.07.2020).

Hensel, Paul R. and Mitchell, Sara McLaughlin. (March 2017), "From Territorial Claims to Identity Claims: The Issue Correlates of War (ICOW) Project", *Conflict Management and Peace Science*, Vol.34, No.2: 126-140.

Hensel, Paul R., Mitchell, Sara McLaughlin, Sowers Thomas E., Thyne Clayton L. (2008), "Bones of Contention: Comparing Territorial, Maritime, and River Issues", *Journal of Conflict Resolution*, Vol.52 (1): 117–143.

Hermann, Charles F. (1969), "International Crisis as a Situational Variable", *International Politics and Foreign Policy. A Reader in Research and Theory*, New York: The Free Press: 409-421.

Ioannou, Gregoris and Charalambous, Giorgos. (November 2017), "The Social and Political Impact of the Cyprus Economic Crisis (2010–2017)", *Friedrich Ebert Stiftung*.

İşyar, Ömer Göksel. (2008), "Definition and Management of International Crises", *Perceptions,* Cilt 13, Sayı 3: 1 – 49.

Jabbour, Jana. (May 06, 2021), "France vs. Turkey in the EastMed A Geopolitical Rivalry between a "Keeper" of the Old Order and a Challenging Emergent Power", *IFRI French Insitute of International Relations*.

Johnson, Jesse C. and Leeds, Brett Ashley. (2011), "Defense Pacts: A Prescription for Peace?", *Foreign Policy Analysis*, Vol.7: 45–65.

Jordaan, Eduard. (November 2003), "The Concept of a Middle Power in International Relations: Distinguishing between Emerging and Traditional Middle Powers", *Politikon*, Vol.30(2): 165–181.

Kafdağlı, Tuğçe. (2013), Kriz Yönetimi Açısından Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kafdağlı, Tuğçe. (2015), "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Krizi", Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri, https://www.tdpkrizleri.org/index.php/2003-dogu-akdeniz-deniz-yetki-alanlar-krizi, (02.11.2021).

Kappis, Vassilis. (June 6, 2016), "Evaluating the Prospects of Greek-Israeli Military Cooperation", *Eastern Mediterranean Policy Note*, No.7, https://cceia.unic.ac.cy/wp-content/uploads/EMPN_7.pdf, (10.05.2019).

Karapınar, Nuray. (2015), "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Alanlarına İlişkin Bazı Kavramlar", *Doğal Kaynaklar ve Ekoloji Bülteni*, 20:13-21.

Karbuz, Sohbet. (2018), "Geostrategic Importance of East Mediterranean Gas Resources", Dorsman, A. B. et al. (Eds.), *Energy Economy, Finance and Geostrategy*, Springer International Publishing AG, part of Springer Nature: 237-255, https://doi.org/10.1007/978-3-319-76867-0_12.

Karbuz, Sohbet. (Temmuz 2019), "Doğu Akdeniz'de Ne Kadar Doğal Gaz Var?", *Bilkent Enerji Notları No.12*, Bilkent Enerji Politikaları Araştırma Merkezi.

Kasapoğlu, Can. (Nisan 22, 2021) "4 Kritik Soruda Türkiye'nin F-35 Programından Çıkarılması", *EDAM*, , https://edam.org.tr/f35-tr/, (27.05.2021).

Kavaz, İsmail. (Haziran 2020), "Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarının Olası Transfer Güzergahları*",* İnat, Kemal, Ataman, Muhittin ve Duran, Burhanettin (Der.), *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları*, 1. Baskı, İstanbul: SETA: 275-294.

Kelly, Philip L. (April 1986), "Escalation of Regional Conflict: Testing the Shatterbelt Concept**",** *Political Geography Quarterly*, Vol. 5, No. 2: 161-180.

Kenwick, Michael R., Vasquez, John A., Powers, Matthew A. (October 2015), "Do Alliances Really Deter?", *The Journal of Politics*, Vol.77, No.4: 943-954.

Kinne, Brandon J. (Fall 2018), "Defense Cooperation Agreements and the Emergence of a Global Security Network", *International Organization*, 72 (4): 799-837, DOI: https://doi.org/10.1017/S0020818318000218.

Kinne, Brandon J. (2020), "The Defense Cooperation Agreement Dataset (DCAD)", *Journal of Conflict Resolution*, 64(4): 729-755.

Kirişçi, Kemal. (Spring 2002), "The 'Enduring Rivalry' Between Greece and Turkey: Can 'Democratic Peace' Break It?", *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, Vol.1, No.1: 38-50.

Kirschbaum, Mark A., Schenk, Christopher J., Charpentier, Ronald R., Klett, Timothy R., Brownfield, Michael E., Pitman, Janet K., Cook, Troy A., and Tennyson, Marilyn E. (2010), "Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Nile Delta Basin Province, Eastern Mediterranean", Fact Sheet 2010-3027, *World Petroleum Resources Project*, USGS, https://pubs.er.usgs.gov/publication/fs20103027, (10.06.2020).

Klokkaris, Phoivos. (April 18, 2016), "The security of Cyprus in the new geopolitical environment of the Eastern Mediterranean and the Middle East", *Eastern Mediterranean Policy Note*, No. 5, https://cceia.unic.ac.cy/wp-content/uploads/EMPN_5ENG.pdf, (28.05.2021).

Kogan, Eugene. (March 10, 2020), "Military Cooperation between Israel, Greece and Cyprus", *European Security and Defence*, https://euro-sd.com/2020/03/allgemein/16506/military-cooperation-between-israel-greece-and-cyprus/, (04.05.2020).

Kuimova, Alexandra. (October 2020), "Understanding Egyptian Military Expenditure", *SIPRI Background Paper*, https://www.sipri.org/publications/2020/sipri-background-papers/understanding-egyptian-military-expenditure, (15.05.2021).

Kütükçü, Mehmet Akif ve Kaya, İslam Safa. (2016), "Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz'deki Petrol ve Doğalgaz Kaynakları ile Türkiye'nin Hukuki Durumu", *Yaşam Bilimleri Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2/1: 81-96.

Leeds, Brett Ashley. (July 2003), "Do Alliances Deter Aggression? The Influence of Military Alliances on the Initiation of Militarized Interstate Disputes", *American Journal of Political Science,* Vol. 47, No. 3: 427-439.

Leeds, Brett Ashley and Davis, David R. (1997), "Domestic Political Vulnerability and International Disputes", *Journal of Conflict Resolution*, Vol.41, No.6: 814-834.

Legucka, Agnieszka. (May 22, 2020), "Russia's Eastern Mediterranean Policy", *The Polish Institute of International Affairs*, Bulletin, No. 111 (1541), https://pism.pl/publications/Russias_Eastern_Mediterranean_Policy, (31.05.2021).

Liu, Xiaobing, Zhixin Wen, Guangya Zhang, Zhaoming Wang, and Chengpeng Song. (2014), "Hydrocarbon Potential in Herodotus Basin, Eastern Mediterranean?", *Search and Discovery*, Article #10617, http://www.searchanddiscovery.com/documents/2014/10617liu/ndx_liu.pdf, (13.07.2020)

Macmillan, John. (2004), "Liberalism and the Democratic Peace", *Review of International Studies*, 30: 179-200.

Mack, Raymond W. and Snyder, Richard, C. (1957), "The Analysis of Social Conflict—Toward an Overview and Synthesis", *Conflict Resolution*, Vol.1(2), 212–248.

Maher, Mohamed and Tsukerman, Irina. (July 17, 2019), "Tensions Between Egypt and Turkey Are on the Rise", *The Washington Institute*,

https://www.washingtoninstitute.org/fikraforum/view/tensions-between-egypt-and-turkey-are-on-the-rise, (20.11.2020).

Mazis, Ioannis. (2018), "Turkey, Israel, Greece: Reshuffling in The Eastern Mediterranean", *Civitas Gentium*, Vol.6, No.1: 13-80.

McCormick, James M. (Sep., 1978), "International Crises: A Note on Definition", *The Western Political Quarterly*, Vol. 31, No. 3: 352-358.

Mearsheimer, John J. (2009), "Reckless States and Realism", *International Relations*, 23(2): 241-256, https://doi.org/10.1177/0047117809104637.

Meral, Ziya. (September 10, 2020), "It's Time to Rethink the UK's Posture in the Mediterranean", *RUSI*, https://rusi.org/commentary/time-rethink-uk-posture-mediterranean, (30.05.2021).

Mevlütoğlu, Arda. (Mayıs 2019), "Doğu Akdeniz'de Yeni Aktör F-35", *ORSAM Bakış*, No:87, https://orsam.org.tr//d_hbanaliz/Bakis_No_87_tr.pdf, 6, (23.05.2019).

Mevlütoğlu, Arda. (Şubat 2020), "Doğu Akdeniz'deki Donanmaların Rekabeti", *M5 Ulusal Güvenlik, Savunma ve Strateji*, Yıl:45, Sayı:343.

Michael, Kobi, Regev, Limor, and Kimchi, Dudi. (October 2020), "Containment over Decision: Internalizing the Limits of Political Militarization in Israel", *Strategic Assessment*, Volume 23, No. 4: 18-35.

Mitchell, Gabriel. (April 2021), "Greece, Cyprus, and the Israeli-Palestinian Peace Process", *MITVIM The Israeli Institute for Regional Foreign Policies*, https://mitvim.org.il/en/publication/greece-cyprus-and-the-israeli-palestinian-peace-process/, (10.08.2021).

Müller Harald and Wollf, Jonas. (2006), "Democratic Peace: Many Data Little Explanation?", Geis, Anna, Brock, Lothar and Müller, Harald (Eds), *Democratic Wars: Looking at the Dark Side of the Democratic Peace*, Hampshire: Palgrave Macmillan: 41-73.

Nastos, Panos. (December 15, 2013), Greek-Israeli-Cyprus Military and Security Relations: A Preview, *RIEAS*, http://www.rieas.gr/researchareas/2014-07-30-08-58-27/greek-israel-studies/2077-greek-israeli-cyprus-military-and-security-relations-a-preview, (17.06.2020).

Nemeth, Stephen C., Mitchell, Sara McLaughlin, Nyman, Elizabeth A. and Hensel, Paul R. (2014), "Ruling the Sea: Institutionalization and Privatization of the Global Ocean Commons", *International Interactions*, Vol.40(5): 711-736.

Neumann, Iver B. (1992), "Introduction", Neumann, Iver B. (Ed.), *Regional Great Powers in International Politics*, Great Britain: Macmillan: xi-xiii.

Nolte, Detlef. (2010), "How to Compare Regional Powers: Analytical Concepts and Research Topics", *Review of International Studies*, Vol.36: 881-901.

Özersoy, Kudret. (2004), "Annan Planı ve Federal Yasaları Çerçevesinde Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 59-3: 203-230.

Palmer, Geoffrey, Uribe, Alvaro, Itzhar, Joseph Ciechanover, Sanberk, Süleyman Özdem. (July 2011), Report of the Secretary-General's Panel of Inquiry on the 31 May 2010 Flotilla

Incident, https://graphics8.nytimes.com/packages/pdf/world/Palmer-Committee-Final-report.pdf, (03.06.2021).

Pamir, A. Necdet. "The Meaning of The New Gas Discovery Around Cyprus", *Insight Turkey,* https://www.sigmaturkey.com/the-meaning-of-the-new-gas-discovery-around-cyprus-island-energy/, (10.07.2020).

Papaioakeim, Marinos. (Spring 2018), "The Rise of the Republic of Cyprus' Defence Diplomacy in Its Neighbourhood", *The Cyprus Review*, Vol. 30(1): 95-112.

Perlman, Jacob D. Petersen, Veilleux Jennifer C. & Wolf Aaron T. (2017), "International Water Conflict and Cooperation: Challenges and Opportunities", *Water International*, 42(2):1-16, DOI: 10.1080/02508060.2017.1276041.

Petersen Karen K., Vasquez, John A. and Wang, Yijia. (2004), "Multiparty Disputes and the Probability of War, 1816–1992", *Conflict Management and Peace Science*, Vol.21: 85–100.

Pettersson, Therese, Davis Shawn, Deniz Amber, Engström Garoun, Hawach Nanar, Högbladh Stina, Sollenberg Margareta & Öberg Magnus. (2021), "Organized violence 1989-2020, with a special emphasis on Syria" *Journal of Peace Research,* 58(4): 809-825, https://doi.org/10.1177/00223433211026126.

Phillips, Warren and Rimkunas, Richard. (1978), "The Concept of Crisis in International Politics", *Journal of Peace Research*, Vol.15, No.3: 259-272.

"Post-Election Analysis of the Greek Cypriot Parliamentary Elections of 22 May 2016". (June 30, 2016), *Turkish Policy Quarterly*, http://turkishpolicy.com/blog/15/post-election-analysis-of-the-greek-cypriot-parliamentary-elections-of-22-may-2016, (30.04.2021).

Ray, James Lee. (1990), "Friends as Foes: International Conflict and Wars between Formal Allies", Gochman, Charles S. and Sabrosky, Alan Ned (eds.), *Prisoners of War?: Nation-States in the Modern Era*, Lexington, MA: Lexington Books: 73-91.

Reuveny, Rafael and Barbieri, Katherine. (2014), "On the Effect of Natural Resources on Interstate War", *Progress in Physical Geography*, Vol. 38(6): 786–806.

Russett, Bruce. (2005), "Bushwhacking the Democratic Peace", *International Studies Perspectives*, Vol.6, No.4: 395–408.

Sarıaslan, Fatma. (2019), "Türkiye-İsrail İlişkilerinde Değişmeyen Dinamik: Ekonomi", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,* Cilt 74, No. 4: 1065–1102.

Sarıaslan, Fatma. (Temmuz-Aralık 2019), "Türkiye-Mısır İlişkilerinde Ekonomik Dinamiklerin Etkisi", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Sayı: 53, 526-559.

Sarıtaş, Hakan, Genç, Ayşe ve Avcı, Tahsin. (2018), "Türkiye'de Enerji İthalatı, Cari Açık ve Büyüme İlişkisi: Var ve Granger Nedensellik Analizi", *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 14, Yıl 14, Sayı 2: 181-200.

Schenk, C.J., Kirschbaum, M.A., Charpentier, R.R., Klett, T.R., Brownfield, M.E., Pitman, J.K., Cook, T.A., and Tennyson, M.E. (2010), "Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean", World Petroleum Resources Project, *US Geological Survey Fact Sheet 2010-3014*, https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/pdf/FS10-3014.pdf, (10.06.2020).

Schenk, Christopher J., Mercier Tracey J., Finn, Thomas M., Woodall, Cheryl A., Marra, Kristen R., Leathers-Miller, Heidi M., Le, Phuong A., and Drake, Ronald M. II. (July 2021), "Assessment of undiscovered conventional oil and gas resources in the eastern Mediterranean area, 2020 (ver. 1.1)", *U.S. Geological Survey Fact Sheet 2021−3032*, https://doi.org/10.3133/fs20213032, (30.09.2021).

Shadi, Mohamed. (2020), "Mutual Benefits: The Egyptian-Greek Maritime Boundary Delimitation Deal", Magdy Sobhi (Ed.), *Egypt-Greece Relations: A Rich History and a Promising Future*, Egyptian Center for Strategic Studies: 18-21.

Simon, Julian L. (Mar. 1989), "Paradoxically, Population Growth May Eventually End Wars", *The Journal of Conflict Resolution*, Vol.33, No.1: 164-180.

Singer, David. J. (1961), "The Level of Analysis Problem in International Relations", *World Politics*, 14 (01): 77-92. doi:10.2307/2009557.

Singer, David. J. (1987), "Reconstructing the Correlates of War Dataset on Material Capabilities of States, 1816-1985", *International Interactions,* 14: 115-32.

Singer, David. J. (1972), "The Correlates of War Project: Interim Report and Rationale, Research Note", *World Politics*, Vol.24(2): 243-270.

Singer, J. David, Bremer, Stuart and Stuckey, John (1972). "Capability Distribution, Uncertainty, and Major Power War, 1820-1965", Bruce Russett (ed), *Peace, War, and Numbers*, Beverly Hills: Sage: 19-48.

Small, Melvin and Singer, David J. (1970), "Patterns in International Warfare, 1816-1965", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol.391: 145-155.

Stanton, Sigrún and Macgregor, Duncan. (November 4-7, 2018), "Petroleum potential of the Herodotus Basin: Applying regional analogues to predict plays and reduce potential risk", *ICE2018*, https://www.researchgate.net/publication/329416497_Petroleum_potential_of_the_Herodotus_Basin_Applying_regional_analogues_to_predict_plays_and_reduce_potential_risk, (13.07.2020).

Starr, Harvey and Most, Benjamin. (1976), "The Substance and Study of Borders in International Relations Research", *International Studies Quarterly*, Vol.20, No.4: 581-620, https://doi.org/10.2307/2600341.

Starr, Harvey and Most, Benjamin. (1983), "Contagion and Border Effects on Contemporary African Conflicts", *Comparative Political Studies*, Vol.16(1):92-117, doi:10.1177/0010414083016001004.

Strati, Anastasia. (2000), "Greece and the Law of the Sea: A Greek Perspective", Chircop, Aido, Gerolymatos, Andre and Iatrides, John O. (Eds), *The Aegean Sea after the Cold War Security and Law of the Sea Issues*, Great Britain: Macmillan Press: 89-102.

Strüver, Georg and Wegenast, Tim. (April 2011), "Ex oleo bellare? The Impact of Oil on the Outbreak of Militarized Interstate Disputes", *GIGA Research Programme: Violence and Security*, GIGA Working Paper, No. 162, https://www.giga-hamburg.de/en/publications/11571087-oleo-bellare-impact-outbreak-militarized-interstate-disputes/, (22.08.2020).

Suzuki, Susumu, Krause, Volker and Singer, David J. (2002), "The Correlates of War Project: A Bibliographic History of the Scientific Study of War and Peace, 1964-2000", *Conflict Management and Peace Science,* 19(2): 69–107.

Sünnetçi, İbrahim. (2020), "Meltem-3 Projesi & ATR-72/600 Türk Deniz Karakol Uçağı-Pakistan ve İtalyan Deniz Karakol Uçakları Karşılaştırması!", *Defence Turkey*, Volume 14, Issue 99, https://www.defenceturkey.com/tr/icerik/meltem-3-projesi-atr-72-600-turk-deniz-karakol-ucagi-pakistan-ve-italyan-deniz-karakol-ucaklari-karsilastirmasi, (20.05.2021).

Sünnetçioğlu, Mehmet Akif. (Ocak 2011), "Doğu Akdeniz'in Hidrokarbon Potansiyeli ve Son Gelişmeler", *Stratejik Araştırmalar Dergisi,* Yıl 9, Sayı 16: 151-175.

Şıhmantepe, Aydın. (Ekim 25, 2015), "1996 Kardak Krizi", *Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri*, https://tdpkrizleri.org/index.php/1996-kardak-crisis/itemlist/user/195-aydinsihmantepe, (15.06.2021).

Tagliapietra, Simone. (February 25, 2020), "Eastern Mediterranean Gas: What Prospects for the New Decade?", *ISPI Italian Institute for International Political Studies*, https://www.ispionline.it/en/pubblicazione/eastern-mediterranean-gas-what-prospects-new-decade-25102, (01.07.2020).

Talukdar, Indrani. (July 2, 2015), "Dynamics behind Russia and Cyprus Relationship", Issue Brief, *Indian Council of World Affairs,* 10, https://icwa.in/pdfs/IB/2014/DynamicbehindRussiaandCyprusRelationshipIB.pdf, (23.05.2019).

Tanchum, Michael. (2020), "How Did the Eastern Mediterranean Become the Eye of a Geopolitical Storm?", *Foreign Policy*, https://foreignpolicy.com/2020/08/18/eastern-mediterranean-greece-turkey-warship-geopolitical-showdown/ , (10.09.2020).

Tansi, Deniz. (Nisan 17, 2021), "Güney Kıbrıs'ta Terör ve Garnizon Rejimi", *M5 Dergi*, https://m5dergi.com/strateji-analiz/guney-kibrista-teror-ve-garnizon-rejimi/, (21.05.2021).

Teff-Seker, Yael, Aviad Rubin and Ehud Eiran. (2019), "Israel's 'turn to the sea' and its effect on Israeli regional policy", *Israel Affairs*, Volume 25, Issue 2: 234-255, https://doi.org/10.1080/13537121.2019.1577037.

Teorell, Jan. (2015), "A Quality of Government Peace? Explaining the Onset of Militarized Interstate Disputes, 1985–2001", *International Interactions*, Vol.41, Issue 4: 648–673, https://doi.org/10.1080/03050629.2015.1023434.

"The Maritime Boundaries and Natural Resources of the Republic of Lebanon: Challenges and Opportunities", (December 2014), https://www.undp.org/content/dam/lebanon/docs/Governance/Publications/Legal%20section%201-6.pdf, (08.05.2019).

Thies, Cameron G. and David Sobek. (2010), "War, Economic Development, and Political Development in the Contemporary International System", *International Studies Quarterly*, Vol.54(1): 267–287, https://doi.org/10.1111/j.1468-2478.2009.00586.x.

Thompson, William R. and Zuk, L. Gary. (1982), "War, Inflation, and the Kondratieff Long Wave", *Journal of Conflict Resolution*, Vol.26, No.4: 621-644.

Tsafos, Nikos. (November 4, 2019), "The United States in the East Med: A Case Study in Energy Diplomacy", *Center for Strategic and International Studies (CSIS),* https://www.csis.org/analysis/united-states-east-med-case-study-energy-diplomacy (11.10.2020).

Tsakonas, Panayotis. (September 22, 2020), "Containgagement: An EU Strategy towards Erdogan's Turkey", *Eliamep: Hellenic Foundation for European and Foreign Policy*, Policy Paper No.39, (10.05.2021).

Tsilikas, Stergios. "Greek Military Strategy: The Doctrine of Deterrence and Its Implications on Greek-Turkish Relations", U.S. Naval Postgraduate School Thesis, June 2001, 27, https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a397555.pdf, (10.05.2020).

Turner, Susan. (2009), "Russia, China and a Multipolar World Order: The Danger in the Undefined", *Asian Perspective*, Volume 33, Number 1: 159-184.

"Türkiye-İsrail İlişkileri". (Ekim 2011), *SDE Analiz*, Stratejik Düşünce Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Koordinatörlüğü.

Tziarras, Zenonas. (2019), "The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean – An Introduction", Zenonas Tziarras (Ed.), *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean Trilateral Partnerships and Regional Security*, Friedrich-Ebert-Stiftung and Peace Research Institute Oslo (PRIO), Report 3/2019.

Uzuner, Zuhal Mert. (2019), "GKRY'nin Akdeniz Bölge Politikası ve Yeni Jeopolitik Dengeler", Çomak, Hasret ve Şeker, Burak Şakir (Der.), **Akdeniz Jeopolitiği Cilt I**, 1. Basım, Ankara: Nobel Yayınları: 415-428.

Van Coufoudakis. (Spring, 1985), "Greek-Turkish Relations, 1973-1983: The View from Athens", *International Security,* Vol. 9, No. 4: 185-217.

Van der Putten, Frans Paul. (2016), "Infrastructure and Geopolitics: China's Emerging Presence in the Eastern Mediterranean", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 18(4): 337-351, DOI: 10.1080/19448953.2016.1195978.

Vasquez, John A. (Aug., 1995), "Why Do Neighbors Fight? Proximity, Interaction, or Territoriality", *Journal of Peace Research,* Vol. 32, No. 3: 277-293, https://www.jstor.org/stable/425665.

Vasquez, John A. (2012), "Introduction", Vasquez, John A. (Ed.), *What Do We Know about War?*, Second Edition, USA: Rowman & Littlefield Publishers: xii-xix.

Webel, Charles. (2007), "Introduction: Toward a Philosophy and Metapsychology of Peace", Webel, Charles and Galtung, Johan (eds), *Handbook of Peace and Conflict Studies*, New York: Routledge.

Weede, Erich. (Dec., 1984), "Democracy and War Involvement", *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 28, No. 4: 649-664.

Williams, Laron K., Brulé, David J. and Koch, Michael. (2010), "War Voting: Interstate Disputes, the Economy, and Electoral Outcomes", *Conflict Management and Peace Science*, Vol.27(5): 442–460.

Winter, Ofir and Lindenstrauss, Gallia. (February 3, 2019), "Beyond Energy: The Significance of the Eastern Mediterranean Gas Forum", *INSS Insight*, No. 1133, The Institute for National Security Studies, Tel Aviv University.

Wright, Thorin M. and Rider, Toby J. (2014), "Disputed Territory, Defensive Alliances and Conflict Initiation", *Conflict Management and Peace Science*, Vol.31(2): 119–144.

Yalçın, Hasan B. (Ekim 2016.), "İttifaklar", Kardaş, Şaban ve Balcı, Ali (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, 5. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları: 399-407.

Yaycı, Cihat. (Ocak 2020), "Türkiye-Libya Arasında İmzalanan Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşması'nın Sonuç ve Etkileri", Dosya: Türkiye'nin Libya Hamlesi, *Kriter*, Yıl 4, Sayı 42.

Yiallourides, Constantinos. (August 25, 2020), Part I: Some Observations on the Agreement between Greece and Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone, *EJIL: Talk, Blog of the European Journal of International Law*, https://www.ejiltalk.org/18969-2/, (24.10.2020).

Yüksek, Salih, Elevli, Birol ve Demirci, Ahmet. (2001), "Hammadde, Kaynak, Cevher ve Rezerv Gibi Bazı Terimlerin Tanımlarına Bir Yaklaşım: Hasançelebi Demir Yatağı Örneği", *Jeoloji Mühendisliği*, Cilt 23 (2): 47-54.

Yüksel, Cüneyt ve Baran, Deniz. (2020), "Uluslararası Hukukta Doğu Akdeniz Krizi ve Türkiye ile Libya Arasındaki Deniz Yetki Alanlarını Sınırlandırma Mutabakatının Değerlendirilmesi", *Public and Private International Law Bulletin*, 40(1): 519-556.

RESMİ BELGE VE AÇIKLAMALAR

AB Resmî Gazetesi, https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:353:0010:0014:EN:PDF, (14.06.2020).

Agreement between the Government of the Hellenic Republic and the Government of the Arab Republic of Egypt on the delimitation of the exclusive economic zone between the two countries, https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/GRCEGY.pdf, (23.10.2020).

Agreement on Cooperation in Defence Matters between the Government of the Republic of Cyprus and the Government of the French Republic Paris, 28 February 2007, "http://www.olc.gov.cy/olc/olc.nsf/all/DACDF5267382823142257A240035E47E/$file/Bilateral0817.pdf?openelement, (23.05.2019).

Annex to the letter dated 2 February 2007 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General, UN. Doc. A/61/727-S/2007/54, https://digitallibrary.un.org/record/592489, (22.06.2020).

Annex to the letter dated 8 August 2007 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General, UN. Doc. A/61/1027, S/2007/487, https://undocs.org/pdf?symbol=en/A/61/1027, (22.06.2020).

Annex to the letter dated 17 April 2009 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General, UN. Doc. A/63/828-S/2009/216, https://digitallibrary.un.org/record/653077, (22.06.2020).

"Barbaros Hayreddin Paşa Gemisinin Akdeniz'deki Sismik Araştırma Faaliyeti Hakkında Enerji Ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Basın Açıklaması", T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Resmî İnternet Sitesi, https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Bakanlik-Haberleri/Basin-Aciklamasi----------, (17.05.2019).

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (1982), http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/denizhukuku.pdf, (5.5.2019).

Consulate General of Greece in Jerusalem, https://www.mfa.gr/missionsabroad/en/jerusalem-en/news/joint-communique-issued-after-the-trilateral-meeting-of-the-ministers-of-foreign-affairs-of-greece-cyprus-and-palestine-athens-december-17th-2018.html, (5.11.2020).

Continental Shelf Law, Law No. 8 of 5 April 1974, https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/CYP_1974_Law.pdf, (21.06.2020).

Convention on the Continental Shelf (1958), http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_continental_shelf.pdf, (5.5.2019).

Council Decision (CFSP) 2019/1894 of 11 November 2019 concerning restrictive measures in view of Turkey's unauthorized drilling activities in the Eastern Mediterranean, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019D1894&from=GA, (15.12.2020).

Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun Almanya Dışişleri Bakanı Sayın Heiko Maas ile Ortak Basın Toplantısı, 25 Ağustos 2020, Ankara, T.C. Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu-nun-almanya-db-ile-ortak-basin-toplantisi-25-agustos-2020.tr.mfa, (15.12.2020).

Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy'un Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarına İlişkin Libya'yla İmzaladığımız Anlaşmayla İlgili Yunanistan'ın ve Mısır'ın Açıklamaları Hakkındaki Soruya Cevabı, SC-73, 1 Aralık 2019, T.C. Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi, http://www.mfa.gov.tr/sc_-73_-yunanistan-ve-misir-aciklamalari-hk-sc.tr.mfa, (23.10.2020).

Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Sayın Burak Özügergin'in Olağan Basın Toplantısı, 3 Şubat 2010, Ankara, T.C. Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi, https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakanligi-sozcusu-sayin-burak-ozugergin_in-olagan-basin-toplantisi_-3-subat-2010_-ankara.tr.mfa, (15.06.2021).

European Council Conclusions on External Relations, 1 October 2020, 613/20, 01/10/2020, Md.19-20, https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/10/01/european-council-conclusions-on-external-relations-1-october-2020/pdf, (12.12.2020).

European Council conclusions on external relations, 24 June 2021, https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/06/25/european-council-conclusions-on-external-relations-24-june-2021/, (23.09.2021).

European Council conclusions on the Western Balkans and actions by Turkey in the Eastern Mediterranean and the Aegean Sea, 22 March 2018, https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/03/22/european-council-conclusions-on-the-western-balkans-and-actions-by-turkey-in-the-eastern-mediterranean-and-the-aegean-sea-22-march-2018/pdf, (13.01.2021).

European Council Conclusions – 10 and 11 December 2020, EUCO 22/20, Brussels, 11 December 2020, Md.30-34, 35 https://www.consilium.europa.eu/media/47296/1011-12-20-euco-conclusions-en.pdf, (15.12.2020).

"Foreign Ministry announcement on the latest illegal Turkish NAVTEX", Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi, 17.10.2018, https://www.mfa.gr/en/current-affairs/statements-speeches/foreign-ministry-announcement-on-the-latest-illegal-turkish-navtex.html, (15.06.2020).

Geographical coordinates showing baselines for measuring the breadth of the territorial sea, https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/CYP_1993_Coordinates.pdf, (21.06.2020).

GKRY-İsrail MEB Sınırlandırma Antlaşması Metni, https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/cyp_isr_eez_2010.pdf, (08.05.2019).

GKRY'nin Kıbrıs Cumhuriyeti adına çıkardığı yasa metni, https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/cyp_2004_eez_proclamation.pdf, (11.06.2020).

GKRY-Mısır MEB Sınırlandırma Antlaşması Metni, https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/DEPOSIT/cyp_mzn47_2004.pdf, (08.05.2019).

GKRY, Ministry of Commerce, Industry and Tourism, 2nd Licensing Round Offshore Cyprus 2012, Submission of Applications Guidance Note, 16, http://www.mcit.gov.cy/mcit/hydrocarbon.nsf/All/AF4DB4AEBBE418AEC2257F5A00310F7D/$file/Guidance_Note_2LR.pdf, (14.05.2019).

GKRY'nin 1964 ve 2014 tarihli Kara Suları Kanunları, https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/CYP_TS_Law_2014.pdf, (21.06.2020).

"Greece-Cyprus-Egypt Trilateral Cooperation", Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, https://www.mfa.gr/en/blog/greece-bilateral-relations/egypt/, (10.05.2019).

"Greek-Turkish dispute over the delimitation of the continental shelf", Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, https://www.mfa.gr/en/issues-of-greek-turkish-relations/relevant-documents/delimitation-of-the-continental-shelf.html, (14.06.2020).

IHO PUBLICATION S-23, Limits of Oceans and Seas, Draft 4th Edition, 2002, https://legacy.iho.int/mtg_docs/com_wg/S-23WG/S-23WG_Misc/Draft_2002/Draft_2002.htm, (20.10.2020).

Information concerning the outer limit of the continental shelf, https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/CYP_1972_ContinentalShelf.pdf, (21.06.2020).

Information note by Turkey, concerning its objection to the Agreement between the Republic of Cyprus and the Arab Republic of Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone, 17 February 2003, (Law of the Sea Bulletin No. 54), https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/STATEFILES/TUR.htm, (30.08.2021).

International call for proposals No D1/20472/5.9.2011 for participation in the non-exclusive seismic survey off the coasts of western and southern Greece, Official Journal of the European Union, 3.12.2011, https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:353:0010:0014:EN:PDF, (14.06.2020).

Israel-Cyprus-Greece 5th Trilateral Summit Declaration (Beersheba December 20th, 2018), Embassy of Greece in Tel Aviv, https://www.mfa.gr/missionsabroad/en/israel-en/news/israel-cyprus-greece-5th-trilateral-summit-declaration-beersheba-december-20th-2018.html, (19.11.2020).

İtalya-Yunanistan Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Antlaşması Metni, https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201275/volume-1275-I-21048-English.pdf, (16.05.2019).

Joint Communique Issued After The Trilateral Meeting Of The Ministers Of Foreign Affairs Of Cyprus, Greece And Palestine, New York, 21.09.2016, http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2016.nsf/6CCC74292320EA3DC225803600223415/$file/Joint%20Communique%20Cyprus%20Greece%20Palestine.pdf, (5.11.2020).

Joint Communiqué issued after the Trilateral Meeting of the Ministers of Foreign Affairs of Greece, Cyprus And Palestine (Athens, December 17th, 2018), Hellenic Republic, https://www.mfa.gr/missionsabroad/en/jerusalem-en/news/joint-communique-issued-after-the-trilateral-meeting-of-the-ministers-of-foreign-affairs-of-greece-cyprus-and-palestine-athens-december-17th-2018.html, (09.09.2021).

Joint Declaration following the 5th Cyprus – Egypt – Greece Trilateral Summit, Onisilos, 21.11.2017, https://www.onisilos.gr/?p=13162, (21.11.2020).

Joint Declaration at the 6th Cyprus-Egypt-Greece Trilateral Summit, IBNA, 10.10.2018, https://balkaneu.com/joint-declaration-at-the-6th-cyprus-egypt-greece-trilateral-summit/, (25.05.2021).

Joint Declaration of the 8th Cyprus – Egypt – Greece Trilateral Summit, In-cyprus, 21.10.2020, https://in-cyprus.philenews.com/joint-declaration-of-the-8th-cyprus-egypt-greece-trilateral-summit/, (5.11.2020).

KKTC Dışişleri Bakanlığı Basın Açıklaması, 28 Kasım 2013, https://mfa.gov.ct.tr/tr/kktc-disisleri-bakanligi-basin-aciklamasi-3/, (17.06.2020).

Law No.4001/2011 "For the operation of Electricity and Gas Energy Markets, for Exploration, Production and transmission networks of Hydrocarbons and other provisions (published in the Government Gazette No.179, Part One, 22 August 2011), http://www.ypeka.gr/LinkClick.aspx?fileticket=l3TNzx1rKsM%3d&tabid=765&language=en-US, (14.06.2020).

Law of Sea Bulletin, No.54 (2004); No.57 (2005); No.59 (2005); No.62, (2006).

Letter dated 15 June 2012 from the Permanent Representative of Cyprus to the United Nations addressed to the Secretary-General,A/66/851, https://undocs.org/A/66/851, (08.05.2019).

Letter dated 11 July 2019 from the Chargé d'affaires a.i. of the Permanent Mission of Cyprus to the United Nations addressed to the Secretary-General, A/73/944 S/2019/564, https://undocs.org/en/A/73/944, (16.06.2020).

Letter dated 18 March 2020 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General, A/74/757, https://undocs.org/en/a/74/757, (23.10.2020).

Letter dated 1 June 2020 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General, A/74/872, http://undocs.org/en/a/74/872, (14.06.2020).

Letter dated 1 August 2020 from the Permanent Representative of Egypt to the United Nations addressed to the Secretary-General, A/74/978, https://undocs.org/en/A/74/978, (25.05.2021).

Letter dated 11 August 2020 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General, A/74/988–S/2020/795, https://undocs.org/en/A/74/988, (10.12.2020).

Letter dated 13 August 2020 from the Chargé d'affaires a.i. of the Permanent Mission of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General, A/74/1001, https://undocs.org/en/A/74/1001, (25.05.2021).

Letter dated 21 August 2020 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General, A/74/997–S/2020/826, https://undocs.org/en/A/74/997, (06.12.2020).

Limits of Oceans and Seas, Special Publication No.28, 3'rd Edition, International Hydrographic Organization, 1953, Monte-Carlo, https://epic.awi.de/id/eprint/29772/1/IHO1953a.pdf, (20.10.2020)

Lübnan'ın BM Nezdinde Kayda Geçirdiği Deklarasyon, https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/communications/lbn_re_cyp_isr_agreement2010.pdf, (08.05.2019).

Memorandum of Understanding between the Government of the Republic of Turkey and the Government of National Accord-State of Libya on Delimitation of the Maritime Jurisdiction Areas in the Mediterranean, https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/Turkey_11122019_%28HC%29_MoU_Libya-Delimitation-areas-Mediterranean.pdf, (23.10.2020).

Ministry of Foreign Affairs and Expatriates, State of Palestine, Agreement on holding of the Palestinian-Cypriot Joint Committee and the trilateral Palestinian-Greek Cypriot summit before the end of this year, http://www.mofa.pna.ps/es-es/oficinademedios/declaracionpolitica/agreement-on-holding-of-the-palestinian-cypriot-joint-committee-and-the-trilateral-palestinian-greek-cypriot-summit-before-the-end-of-this-year, (5.11.2020).

Ministry of Foreign Affairs statement on Turkey's new illegal NAVTEX (21 July 2020), Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi, https://www.mfa.gr/en/current-affairs/statements-speeches/ministry-of-foreign-affairs-statement-on-turkeys-new-illegal-navtex-21-july-2020.html, (05.12.2020).

Ministry of Foreign Affairs announcement on Turkey's new illegal Navtex (12 October 2020), Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi, https://www.mfa.gr/en/current-affairs/statements-speeches/ministry-of-foreign-affairs-announcement-on-turkeys-new-illegal-navtex-12-october-2020.html, (14.12.2020).

No: 203, 13 Temmuz 2019, KKTC'nin Hidrokarbon Kaynaklarına İlişkin Yeni İşbirliği Önerisi Hk., T.C.Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi, https://www.mfa.gov.tr/no_203_-kktc-nin-hidrokarbon-kaynaklarina-iliskin-yeni-isbirligi-onerisi-hk.tr.mfa, (05.05.2021).

No: 244, 12 Ekim 2020, Yunanistan Dışişleri Bakanlığı'nın Oruç Reis'in Faaliyeti için Yayınlanan Navtex'e dair Açıklaması Hk., T.C. Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi, http://www.mfa.gov.tr/no_-244_-yunanistan-disisleri-bakanligi-nin-oruc-reis-in-faaliyeti-icin-yayinlanan-navtex-e-dair-aciklamasi-hk.tr.mfa, (14.12.2020).

Note Verbale dated 19 October 2006 from the Permanent Mission of the Republic of Cyprus to the United Nations addressed to the Secretary-General of the United Nations, Law of the Sea Bulletin, No.62, 2006, https://www.un.org/Depts/los/doalos_publications/LOSBulletins/bulletinpdf/bulletin62e.pdf, (11.06.2020).

Note Verbale, 04.05.2019, REF:06.23.001, *https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/DEPOSIT/Cyprus_Deposit.pdf*, (08.06.2020).

Notice from the Government of the Republic of Cyprus concerning Directive 94/22/EC of the European Parliament and of the Council on the conditions for granting and using authorisations for the prospection, exploration and production of hydrocarbons, Official Journal of the European Union, 4.5.2007, C 100/11, https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:100:0011:0013:EN:PDF, (14.06.2020).

Notice from the Government of the Republic of Cyprus concerning Directive 94/22/EC of the European Parliament and of the Council on the conditions for granting and using authorisations for the prospection, exploration and production of hydrocarbons, Official Journal of the European Union, 11.02.2012, https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:038:0024:0027:EN:PDF, (14.06.2020).

Notice from the Government of the Hellenic Republic concerning Directive 94/22/EC of the European Parliament and of the Council on the conditions for granting and using authorizations for the prospection, exploration and production of hydrocarbons, Official Journal of the European Union, 13.11.2014, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG1113(01)&from=EN, (15.06.2020).

"Notice from the Government of the Republic of Cyprus concerning Directive 94/22/EC of the European Parliament and of the Council on the conditions for granting and using authorisations for the prospection, exploration and production of hydrocarbons", **Official Journal of the European Union**, 24 March 2016, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2016:110:FULL&from=GA, (14.06.2020).

Permanent Mission Of Greece To The United Nations, Ref No. 90.2.2/3065, 9 December 2019 https://www.skai.gr/sites/default/files/attachments/2019-12/3065%20Letter%20SC%20Libya%203.pdf, (24.10.2020).

Remarks by Secretary Pompeo with Israeli Prime Minister Netanyahu, Cyprus President Anastasiades, and Greek Prime Minister Tsipras, David Citadel Hotel, Jerusalem, March 20, U.S. Embassy in Cyprus, 2019, https://cy.usembassy.gov/remarks-by-secretary-pompeo-with-israeli-prime-minister-netanyahu-cyprus-president-anastasiades-and-greek-prime-minister-tsipras/, (9.10.2020)

Sanctions regime against illegal drilling activities in the Eastern Mediterranean extended by one year, https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/11/06/sanctions-regime-against-illegal-drilling-activities-in-the-eastern-mediterranean-extended-by-one-year/, (23.09.2021).

Statement by Minister of Foreign Affairs Nikos Dendias following his meeting with his German counterpart, Heiko Maas (Athens, 25 August 2020), Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi, https://www.mfa.gr/en/current-affairs/top-story/minister-of-foreign-affairs-nikos-dendias-statement-following-his-meeting-with-his-german-counterpart-heiko-maas-athens-25-august-2020.html, [Erişim Tarihi:15.12.2020].

Statement of the Minister of Foreign Affairs, Nikos Dendias, following the signing of the agreement on the delimitation of EEZ between Greece and Egypt (Cairo, 6 August 2020), Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi, https://www.mfa.gr/missionsabroad/en/egypt-en/news/statement-of-the-minister-of-foreign-affairs-nikos-dendias-following-the-signing-of-the-agreement-on-the-delimitation-of-eez-between-greece-and-egypt-cairo-august-2020.html, (23.10.2020).

Statement by Minister of Foreign Affairs Nikos Dendias following his meeting with Deputy Prime Minister and Minister of Foreign Affairs and Defence of Lebanon, Zeina Akar (Athens, 30. 07. 2021), Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Resmi Örün Sitesi, https://www.mfa.gr/en/current-affairs/top-story/statement-by-minister-of-foreign-affairs-nikos-dendias-following-his-meeting-with-deputy-prime-minister-and-minister-of-foreign-affairs-and-defence-of-lebanon-zeina-akar-athens-30-07-2021.html, (20.08.2021).

Statement by NSC Spokesperson Emily Horne on National Security Advisor Jake Sullivan's Call with Head of Cabinet Bjoern Seibert of the European Commission, January 28, 2021, https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/01/28/statement-by-nsc-spokesperson-emily-horne-on-national-security-advisor-jake-sullivans-call-with-head-of-cabinet-bjoern-seibert-of-the-european-commission/, (29.01.2021).

Statement by President Joe Biden on Armenian Remembrance Day, The White House, April 24, 2021, https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/04/24/statement-by-president-joe-biden-on-armenian-remembrance-day/, (26.05.2021).

Statement dated 28 December 2004 of the position of the Government of the Republic of Cyprus with respect to the information note by Turkey, concerning the latter's objection to the Agreement between the Republic of Cyprus and the Arab Republic of Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone of 17 February 2003, Law of the Sea Bulletin, No.57, 2005, 124-125, https://www.un.org/Depts/los/doalos_publications/LOSBulletins/bulletinpdf/bulletin57e.pdf, (11.06.2020).

Statement of the Members of the European Council, SN 18/21, Brussels, 25 March 2021, https://www.consilium.europa.eu/media/48976/250321-vtc-euco-statement-en.pdf, (17.04.2021)

S.1102 - Eastern Mediterranean Security and Energy Partnership Act of 2019, https://www.congress.gov/bill/116th-congress/senate-bill/1102/text, (26.05.2021).

T.C. BM Daimî Temsilciliğinin 23 Temmuz 2007 tarihli mektubu, UN Doc. A/61/1011-S/2007/456, https://digitallibrary.un.org/record/604095/files/A_61_1011_S_2007_456-EN.pdf, (16.06.2020).

T.C. BM Daimî Temsilciliğinin 18 Mart 2019 tarihli mektubu, Letter dated 18 March 2019 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General, A/73/804, https://undocs.org/en/A/73/804, (16.06.2020).

T.C. BM Daimî Temsilciliğinin 23 Aralık 2010 tarihli mektubu, Letter dated 23 December 2010 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General, UN.Doc.A/65/674-S/2010/674, https://undocs.org/pdf?symbol=en/A/65/674, (17.09.2021).

T.C. Dışişleri Bakanlığı Basın Duyuruları, No: 203, 13 Temmuz 2019, KKTC'nin Hidrokarbon Kaynaklarına İlişkin Yeni İş Birliği Önerisi Hk., http://www.mfa.gov.tr/no_203_-kktc-nin-hidrokarbon-kaynaklarina-iliskin-yeni-isbirligi-onerisi-hk.tr.mfa, (15.12.2020).

T.C. Dışişleri Bakanlığının 2 Mart 2004 tarih ve 2004/Turkuno DT/4739 sayılı notası, Law of Sea Bulletin, No.54, 2004, 127, https://www.un.org/depts/los/doalos_publications/LOSBulletins/bulletinpdf/bulletin54e.pdf, (16.06.2020).

T.C. Dışişleri Bakanlığının 4 Ekim 2005 tarihli ve 2005/Turkuno DT/16390 sayılı notası, Law of the Sea Bulletin No.59, 2005, 34, https://www.un.org/Depts/los/doalos_publications/LOSBulletins/bulletinpdf/bulletin59e.pdf, (16.06.2020).

T.C. Dışişleri Bakanlığının 30 Temmuz 2007 tarihli ve 18 numaralı basın açıklaması, "NO:18 - 30 Ocak 2007, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi´nin Doğu Akdeniz´deki Ülkelerle Deniz Yetki Alanlarını İlgilendiren İkili Anlaşmalar Yapma Gayretlerini hk.", http://www.mfa.gov.tr/no_18---30-ocak-2007_-guney-kibris-rum-yonetimi_nin-dogu-akdeniz_deki-ulkelerle-deniz-yetki-alanlarini-ilgilendiren-ikili-anlasmalar-yapma-gayretlerini-hk_-.tr.mfa, (17.06.2020).

The Permanent Mission of Greece to the United Nations, Verbal Note, Ref.389, https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/communications/grc_note_20022013_re_tur.pdf, (17.09.2021).

"Türkiye-Libya Siyasi İlişkileri", T.C. Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-libya-siyasi-iliskileri.tr.mfa, (13.06.2020)

"Türkiye-Mısır İstikşafi İstişareleri Hk. Ortak Açıklama", T.C. Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi, 06.05.2021, https://www.mfa.gov.tr/turkiye-misir-istiksafi-istisareleri-hk-ortak-aciklama.tr.mfa, (21.07.2021).

U.S. Response to Turkey's Renewed Survey Activity in the Eastern Mediterranean, October 13, 2020, ABD Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi, https://www.state.gov/u-s-response-to-turkeys-renewed-survey-activity-in-the-eastern-mediterranean/, (14.12.2020).

İNTERNET KAYNAKLARI

Berberakis, Stelyo. "Oruç Reis gemisinin Meis Adası açıklarına gönderilmesi Yunanistan'da nasıl yorumlanıyor?", BBCNEWS Türkçe, 24.07.2020, https://www.bbc.com/turkce/53519837, (05.12.2020).

Berberakis, Stelyo. "Türkiye-Yunanistan ilişkileri: Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu'nun Atina ziyareti nasıl geçti?", BBCNEWS Türkçe, 31.05.2021, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57308017, (14.06.2021).

Butt, Gerald. "Zohr soars, Nour not sure", Petroleum Economist, 30 August 2019, https://www.petroleum-economist.com/articles/upstream/exploration-production/2019/zohr-soars-nour-not-sure, (10.07.2020).

Ergin, Sedat. "Almanya'nın 'Barbaros Hayreddin Paşa' mesajının perde arkası", Hürriyet, 28.01.2021, https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/almanyanin-barbaros-hayreddin-pasa-mesajinin-perde-arkasi-41726272, (29.01.2021).

Kotsev, Victor. "East Med pipeline: maybe someday", Petroleum Economist, 10 Ağustos 2020, https://www.petroleum-economist.com/articles/midstream-downstream/pipelines/2020/east-med-pipeline-maybe-someday, (09.10.2020)

Kotzias, Nikos. "Analysis: The Five Wounds", Balkan News Agency, 07.08.2020, https://balkaneu.com/analysis-the-five-wounds/, (20.08.2020).

Sagsen, İlhan. "Turkey-TRNC natural gas pipeline to change geopolitical balance in E.Med", Anadolu Agency, 26.12.2019, https://www.aa.com.tr/en/analysis/turkey-trnc-natural-gas-pipeline-to-change-geopolitical-balance-in-emed/1684563, (15.07.2020).

Stephen, Chris. "Egypt's gas gold rush", Petroleum Economist, 28 February 2018, https://www.petroleum-economist.com/articles/upstream/exploration-production/2019/egypts-gas-gold-rush, (10.06.2020).

Temizer, Murat. "Karadeniz'deki yeni keşifle ulaşılan rezerv Türkiye'nin 12 yıllık doğal gaz ihtiyacına eşdeğer", Anadolu Ajansı, 07.06.2021, https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/karadenizdeki-yeni-kesifle-ulasilan-rezerv-turkiyenin-12-yillik-dogal-gaz-ihtiyacina-esdeger/2266290, (21.07.2021).

Tsiboukis, George. Hellenic Navy's 'new' Maritime Patrol / ASW aircraft, Defenceiq, https://www.defenceiq.com/air-forces-military-aircraft/articles/hellenic-navys-new-maritime-patrol-asw-aircraft, (20.05.2021).

Vavasseur, Xavier. "French Carrier Strike Group Begins 2021 Deployment", USNI News, 23.02.2021, https://news.usni.org/2021/02/23/french-carrier-strike-group-begins-2021-deployment, (03.06.2021).

Venizelos, Evangelos. "Delineating maritime zones", Ekathimerini, 17.06.2020, https://www.ekathimerini.com/253758/opinion/ekathimerini/comment/delineating-maritime-zones, (17.10.2020)

"ABD Dışişleri Bakan adayı Blinken: Sözde stratejik ortağımız Türkiye'nin Rusya ile aynı çizgide olması kabul edilemez", BBC Türkçe, 26.01.2021, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55727826, (26.05.2021).

"AB'den Türkiye'ye önemli ziyaret", TRTHABER, 06.04.2021, https://www.trthaber.com/haber/gundem/abden-turkiyeye-onemli-ziyaret-570432.html, (17.04.2021).

"ABD, Güney Kıbrıs'a 33 yıldır uygulanan silah ambargosunu kısmi olarak kaldırdı", Euronews, https://tr.euronews.com/2020/09/01/abd-guney-k-br-s-a-33-y-ld-r-uygulanan-silah-ambargosunu-k-smi-olarak-kald-rd-, (15.12.2020).

"AB Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen: Kıbrıs'ta iki devletli çözümü asla kabul etmeyeceğiz", Sabah, 08.07.2021, https://www.sabah.com.tr/dunya/2021/07/08/ab-komisyonu-baskani-ursula-von-der-leyen-kibrista-iki-devletli-cozumu-asla-kabul-etmeyecegiz, (21.07.2021).

"ABD'nin Türkiye'ye yönelik CAATSA yaptırımları yürürlüğe girdi", BBC Türkçe, 07.04.2021, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56644932, (26.05.2021).

"Adım adım Brunson krizi: Nereden çıktı, nasıl çözüldü?", Euronews, 12.10.2018, https://tr.euronews.com/2018/10/12/adim-adim-brunson-krizi-abd-turkiye-iliskilerinde-yaptirimlar-noktasina-nasil-gelindi-, (27.05.2021).

"Akdeniz'deki petrol başvurusu sonrası Türkiye'nin Atina Büyükelçisi Dışişlerine çağrıldı", Euronews, 01.06.2020, https://tr.euronews.com/2020/06/01/akdeniz-deki-petrol-basvurusu-sonras-turkiye-nin-atina-buyukelcisi-d-sislerine-cagr-ld, (14.06.2020).

"Alman Dışişleri Bakanı Maas, Türkiye'nin Oruç Reis açıklaması sonrası Ankara ziyaretini iptal etti", Euronews, 13.10.2020, https://tr.euronews.com/2020/10/13/alman-d-sisleri-bakan-maas-turkiye-nin-oruc-reis-ac-klamas-sonras-ankara-ziyaretini-iptal-, (21.11.2020).

"Ambassador Pyatt's Op-Ed on the U.S.-Greece Defense Relationship", U.S. Embassy & Consulate in Greece, https://gr.usembassy.gov/ambassador-pyatts-op-ed-on-the-u-s-greece-defense-relationship/, (27.05.2021).

"Amman to host Cyprus, Greece, Jordan summit on April 14", in-cyprus, 28 March 2019, https://in-cyprus.com/amman-to-host-cyprus-greece-jordan-summit-on-april-14/, [Erişim Tarihi: 10.05.2019].

"Aphrodite Gas Field", Offshore Technology, https://www.offshore-technology.com/projects/aphrodite-gas-field/, (13.07.2020).

"Aphrodite Gas Field", NS Energy, https://www.nsenergybusiness.com/projects/aphrodite-gas-field/, (7.7.2020).

Assistance for the refugee and migrant crisis in the Aegean Sea, NATO Örün Sitesi, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_128746.htm#:~:text=NATO%20has%20deployed%20a%20maritime,and%20the%20EU's%20Frontex%20agency.&text=It%20is%20sharing%20whatever%20relevant,Turkish%20coast%20guards%20and%20authorities., (03.06.2021).

At Trilateral Summit, Jordan, Cyprus and Greece agree to expand cooperation in vital fields, King Abdullah II Örün Sitesi, 14.05.2019, https://kingabdullah.jo/en/news/trilateral-summit-jordan-cyprus-and-greece-agree-expand-cooperation-vital-fields, (5.11.2020).

"Bakan Dönmez'den 'doğal gaz çalışmaları' açıklaması: Karadeniz'de yeni haberle ilgili haziranı bekleyelim", Anadolu Ajansı, 24.05.2021, https://www.aa.com.tr/tr/politika/bakan-donmezden-dogal-gaz-calismalari-aciklamasi-karadenizde-yeni-haberle-ilgili-hazirani-bekleyelim/2252322, (29.05.2021).

"Barbaros Hayreddin Paşa Gemisinin Akdeniz'deki Sismik Araştırma Faaliyeti Hakkında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Basın Açıklaması", T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Örün Sitesi, https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Bakanlik-Haberleri/Basin-Aciklamasi----------, (16.06.2020).

"Başkan Erdoğan, Miçotakis'le görüşmenin detaylarını açıkladı", Haber7, 15.06.2021, https://video.haber7.com/video-galeri/188268-baskan-erdogan-micotakisle-gorusmenin-detaylarini-acikladi, (17.06.2021).

Beirut Explosion Impact Assessment, Strategy&Analysis, https://www.strategyand.pwc.com/m1/en/beirut-explosion/beirutimpactsssessment-statusupdate1.pdf, (21.11.2020).

"Black Sea Tailored Forward Presence", Boosting NATO's presence in the east and southeast, NATO Örün Sitesi, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136388.htm, (03.06.2021).

"BM Genel Sekreteri Guterres: Kıbrıs görüşmelerinde ortak zemin bulamadık", Euronews, 29.04.2021, https://tr.euronews.com/2021/04/29/bm-genel-sekreteri-guterres-k-br-s-gorusmelerinde-ortak-zemin-bulamad-k, (14.06.2021).

"Calls growing for EU sanctions against Turkey over actions in Eastern Mediterranean and Cyprus", Euronews, 15.10.2020, https://www.euronews.com/2020/10/15/calls-growing-for-eu-sanctions-against-turkey-over-actions-in-eastern-mediterranean-and-cy, (15.12.2020).

Case Study: The Greek Debt Crisis No Easy Way Out, Peterson Institute for International Economics, s.4-5, https://www.piie.com/sites/default/files/documents/greek-debt-crisis.pdf, (10.05.2021)

Correlates of War (COW) Project, https://correlatesofwar.org/ (30.08.2021).

"Co-training of NG with Israel Defence Forces in Cyprus", http://www.army.gov.cy/en/announcements/details/event-681, [Erişim Tarihi: 23.05.2019].

Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın'ın 25 Ocak 2021 tarihinde Twitter hesabından yaptığı açıklama, https://twitter.com/ikalin1/status/1353703290710732802, (29.01.2021).

"Cyprus accuses Turkey of blocking ship again in gas exploration standoff", Reuters, 23.02.2018, https://www.reuters.com/article/us-cyprus-natgas-turkey-idUSKCN1G71MF, (02.12.2020).

"Cyprus - Contribution of travel and tourism to GDP as a share of GDP", Knoema, https://knoema.com/atlas/Cyprus/topics/Tourism/Travel-and-Tourism-Total-Contribution-to-GDP/Contribution-of-travel-and-tourism-to-GDP-percent-of-GDP#:~:text=Cyprus%20%2D%20Contribution%20of%20travel%20and,as%20a%20share%20of%20GDP&text=In%202019%2C%20contribution%20of%20travel,)%20for%20Cyprus%20was%2022.7%20%25., (10.05.2021).

"Cyprus: Distribution of gross domestic product (GDP) across economic sectors from 2009 to 2019", Statista, https://www.statista.com/statistics/382070/cyprus-gdp-distribution-across-economic-sectors/#:~:text=In%202019%2C%20agriculture%20contributed%20around,percent%20from%20the%20services%20sector., (10.05.2021).

"Cyprus, Egypt ink deal for subsea gas pipeline", Offshore Energy, 19.09.2018, https://www.offshore-energy.biz/cyprus-egypt-ink-deal-for-subsea-gas-pipeline/, (10.06.2020).

"Cyprus EEZ: Map of Northern Boundaries Published", Ekathimerini Cyprus, 8 May 2019, *https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/DEPOSIT/Cyprus_Deposit.pdf*, (12.06.2020).

"Cyprus, France reportedly agree on use of naval base", Ekathimerini, 16.05.2019, http://www.ekathimerini.com/240536/article/ekathimerini/news/cyprus-france-reportedly-agree-on-use-of-naval-base, [Erişim Tarihi:23.05.2019].

"Cyprus, Greece issue counter-Navtex voiding Turkish advisory", Knews, 22.07.2020, https://knews.kathimerini.com.cy/en/news/cyprus-greece-issue-counter-navtex-voiding-turkish-advisory, (05.12.2020).

"Cyprus, Lebanon begin preparations for first Trilateral Summit", Knews (The English Edition of Kathimerini Cyprus), 31.01.2020, https://knews.kathimerini.com.cy/en/news/cyprus-lebanon-begin-preparations-for-first-trilateral-summit, (29.10.2020).

"Cyprus: Navy chief killed by base munitions blast", BBC, 11.07.2011, https://www.bbc.com/news/world-europe-14115103, (10.05.2021).

"Cyprus, Turkey spar after warships block gas drilling ship, Euractiv, 12.02.2018, https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/cyprus-turkey-spar-after-warships-block-gas-drilling-ship/, (21.08.2021).

"Çavuşoğlu: Yunanistan, İtalya'yla yaptığı anlaşmayla Türkiye'nin tezlerinin haklılığını tescillemiş oldu", EKOTURK, 11.06.2020, https://www.ekoturk.com/haber/cavusoglu-yunanistan-italyayla-yaptigi-anlasmayla-turkiyenin-tezlerinin-hakliligini-tescillemis-oldu/, (13.06.2020).

"Definition of the Continental Shelf", United Nations Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea (UNDOALOS), Commission on the Limits of the Continental Shelf (CLCS), https://www.un.org/Depts/los/clcs_new/continental_shelf_description.htm#definition, (8.6.2020).

"Delek, Noble and Egypt sign US$518m EMG pipeline deal", Business Times, 27.09.2018, https://www.businesstimes.com.sg/energy-commodities/delek-noble-and-egypt-sign-us518m-emg-pipeline-deal. (10.06.2020).

"Dendias: Türkiye Doğu Akdeniz'de güç dengesini değiştirebilir", TRTHABER, 08.06.2021, https://www.trthaber.com/haber/dunya/dendias-turkiye-dogu-akdenizde-guc-dengesini-degistirebilir-587118.html, (23.09.2021).

"Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ve Yunanistan Dışişleri Bakanı Nikos Dendias canlı yayında atıştı", Cumhuriyet, 15.04.2021, https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/disisleri-bakani-mevlut-cavusoglu-ve-yunanistan-disisleri-bakani-nikos-dendias-canli-yayinda-atisti-1828464, (17.04.2021).

"Doğu Akdeniz- EastMed doğalgaz boru hattı anlaşması Atina'da imzalandı", BBC Türkçe, 2 Ocak 2020, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50973890, (15.07.2020).

"Doğu Akdeniz'de krize neden olan sondajdan gaz çıkmadı", Hürriyet, 23.12.2014, https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/dogu-akdeniz-de-krize-neden-olan-sondajdan-gaz-cikmadi-27819121, (21.07.2021).

"Doğu Akdeniz - Kıbrıs açıklarında doğalgaz krizi: Akıncı'nın Rum yönetimiyle ortak komite önerisine Türkiye'den destek", BBC News Türkçe, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48974927, (15.12.2020).

"Doğu Akdeniz: Kıbrıs açıklarında doğalgaz arama krizi nasıl başladı, hangi ülke ne istiyor?", BBCNEWS Türkçe, 10.05.2019, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48225246, (13.06.2020).

"Doğu Akdeniz'de ne kadar doğal gaz rezervi var?", Euronews, 31.12.2019, https://tr.euronews.com/2019/12/31/dogu-akdeniz-ne-kadar-dogal-gaz-rezervi-var-en-buyuk-payi-hangi-ulkeler-alacak, (7.7.2020)

"Doğu Akdeniz: Oruç Reis ve NAVTEX'ler, Türkiye-Yunanistan gerginliğinde nasıl rol oynadı?", BBC Türkçe, 13.10.2020, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54506593, (06.12.2020).

"Doğu Akdeniz - Reuters: Türkiye'nin Kemal Reis ve Yunanistan'ın Limnos gemileri arasındaki olay için Atina 'kazaydı' diyor", BBC News Türkçe, 14.08.2020, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53779999, (10.12.2020).

"Doğu Akdeniz'de yeni ruhsat başvurusu yapılan sahaların haritası paylaşıldı", Euronews, 02.06.2020, https://tr.euronews.com/2020/06/02/dogu-akdeniz-de-yeni-ruhsat-basvurusu-yap-lan-sahalar-n-haritas-paylas-ld, (13.06.2020).

"Drilling for Cyprus gas, a timeline", Cyprus Mail, 27 June 2016, https://cyprus-mail.com/2016/06/27/special-report-drilling-cyprus-gas-timeline/, (14.06.2020).

"East-Med Gas Forum evolves as Israel, Egypt enhance cooperation", Al-Monitor, 22.09.2020, https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/09/israel-egypt-greece-cyprus-italy-france-natural-gas-fields.html, (5.11.2020).

East Med Gas Forum Created In Cairo: A Regional Game Changer? https://euromenaenergy.com/east-med-gas-forum-created-in-cairo-a-regional-game-changer/?print=pdf, (5.11.2020).

Eastmed, IGI-POSEIDON Örün Sitesi, http://www.igi-poseidon.com/en/eastmed, (11.10.2020).

EastMed Pipeline, with metering and regulating station at Megalopoli (EL) Southern Gas Corridor, European Commission, http://ec.europa.eu/energy/maps/pci_fiches/pci_7_3_1_en_2017.pdf, (9.10.2020).

"EASTMED-POSEIDON Pipeline Project: Start of Activities to Reach FID within Two Years", IGI Poseidon Basın Açıklaması, Atina, 29 Nisan 2020, http://www.igi-poseidon.com/sites/default/files/29.04.2020%20IGI%20Poseidon%20Press%20Release%20-%20EastMed%20EPCI_0.pdf, (11.10.2020).

"Eastern Mediterranean Region", US Energy Information Administration, https://www.eia.gov/international/analysis/regions-of-interest/Eastern_Mediterranean, (02.07.2020)

"Egypt and Turkey hold joint naval exercise", Ahram, 09.10.2012, http://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/64/55114/Egypt/Politics-/Egypt-and-Turkey-hold-joint-naval-exercise-.aspx, (10.12.2020).

"Egyptian-Cypriot-Greece summit discusses Turkey's provocations", Arab News, 21.10.2020, https://www.arabnews.com/node/1752226/middle-east, (5.11.2020).

"Egypt, Cyprus reach agreement on gas pipeline", Energy Egypt, 7 August 2018, https://energyegypt.net/egypt-cyprus-reach-agreement-on-gas-pipeline-cyprus-television/, (01.07.2020).

"Egypt, Cyprus talking 'extensively' about moving ahead with gas pipeline", Enterprise, 1 September 2020, https://enterprise.press/stories/2020/09/01/egypt-cyprus-talking-extensively-about-moving-ahead-with-gas-pipeline-21048/, (13.10.2020).

"Egyptian firm to buy $15 billion of Israeli natural gas", Reuters, 19.02.2018, https://www.reuters.com/article/us-israel-egypt-natgas-idUSKCN1G31BK, (21.10.2020)

"Egypt's gas gold rush", Petroleum Economist, 28 February 2018, https://www.petroleum-economist.com/articles/upstream/exploration-production/2019/egypts-gas-gold-rush, (10.05.2020).

"Egypt issues new map of EEZ", Ekathimerini, 09.03.2021, https://www.ekathimerini.com/news/1156698/egypt-issues-new-map-of-eez/, (30.06.2021).

"E. Mediterranean gas work faces geopolitical hurdles", Oil&Gas Journal, https://www.ogj.com/exploration-development/article/17210652/e-mediterranean-gas-work-faces-geopolitical-hurdles, (09.07.2020).

Encyclopedia Britannica, https://www.britannica.com/place/Northwest-Passage-trade-route,

"ENI'den Doğu Akdeniz uyarısı: Bölgeye savaş gemileri gelirse sondajı bırakırız", Euronews, 10.10.2019, https://tr.euronews.com/2019/10/10/eni-den-dogu-akdeniz-uyarisi-bolgeye-savas-gemileri-gelirse-sondaji-birakiriz, (13.12.2020).

"Erdoğan: Oruç Reis'e saldırmayın dedik ve bugün ilk cevabı aldılar", Euronews, 13.08.2020, https://tr.euronews.com/2020/08/13/erdogan-oruc-reis-e-sald-rmay-n-dedik-ve-bugun-ilk-cevab-ald-lar, (10.12.2020).

Erieye EMB-145H AEW&C, Hellenic Air Force, https://www.haf.gr/en/equipment/emb-145h-aewc/, (20.05.2021).

"Eroğlu'ndan Ban'a 4 maddelik öneri", Dünya Gazetesi, 21 Eylül 2011, https://www.dunya.com/dunya/eroglu039ndan-ban039a-4-maddelik-oneri-haberi-154898, (17.06.2020).

Eu Operations In The Mediterranean Sea, https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/default/files/what-we-do/policies/securing-eu-borders/fact-sheets/docs/20161006/eu_operations_in_the_mediterranean_sea_en.pdf, (03.06.2021).

EUNAVFOR MED Örün Sitesi, https://www.operationirini.eu/, (03.09.2021).

European Stability Mechanism Örün Sitesi, https://www.esm.europa.eu/assistance/lending-toolkit, (02.05.2021).

EuroAfrica Interconnector Örün Sitesi, https://www.euroafrica-interconnector.com/, (15.10.2020).

"EU warns Turkey after its warships force gas rig to halt", Associated Press, 23.02.2018, https://apnews.com/article/92f9f79f1e34439a9ac7f5a61ae1f722, (13.12.2020).

"Export", Israel Ministry of Energy, https://www.energy-sea.gov.il/English-Site/Pages/Gas%20Markets/Israels-Export-Options.aspx, (10.05.2021).

"Exxon's Cyprus gas discovery adds another giant to East Med collection", Reuters, February 28, 2019, https://www.reuters.com/article/us-exxon-mobil-cyprus/exxons-cyprus-gas-discovery-adds-another-giant-to-east-med-collection-idUSKCN1QH1O3, (13.07.2020).

"FM heads to Beirut for first Cyprus-Greece-Lebanon trilateral", CyprusMail, 9 Nisan 2019, https://cyprus-mail.com/2019/04/09/fm-heads-to-beirut-for-first-cyprus-greece-lebanon-trilateral/, (18.06.2020).

"France deploys 'battle ready' aircraft carrier Charles de Gaulle to East Mediterranean", Keep Talking Greece, 31.08.2020, https://www.keeptalkinggreece.com/2020/08/31/charles-de-gaulle-aircraft-carrier-france-mditerranean/, (15.12.2020).

"France's Macron says he set red lines with Turkey in eastern Mediterranean", Reuters, 28.08.2020, https://www.reuters.com/article/us-france-macron-turkey-idUSKBN25O2OO, (15.12.2020).

"France warns Turkey against redeploying research ship at heart of row with Greece", France24, 12.10.2020, https://www.france24.com/en/20201012-turkey-to-redeploy-to-eastern-mediterranean-disputed-waters-research-ship-at-heart-of-greece-row, (10.12.2020).

"Gaza Marine Gas Field", Offshore Technology, https://www.offshore-technology.com/projects/gaza-marine-gas-field/, (14.07.2020)

"German paper claims Angela Merkel staved off Greek-Turkish military clash", Neokosmos, 25.07.2020, https://neoskosmos.com/en/170906/german-paper-claims-angela-merkel-staved-off-greek-turkish-military-clash/, (05.12.2020).

"Germany's Maas calls on Greece and Turkey to avoid 'catastrophe'", Deutsche Welle, 25.08.2020, https://www.dw.com/en/germanys-maas-calls-on-greece-and-turkey-to-avoid-catastrophe/a-54693420, (15.12.2020).

"Görünmez denilen Yunan denizaltılarını TSK kesintisiz izliyor", Anadolu Ajansı, 15.10.2020, https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/gorunmez-denilen-yunan-denizaltilarini-tsk-kesintisiz-izliyor/2007387, (14.10.2020).

"Greece and Egypt conclude partial EEZ demarcation", IBNA, 06.08.2020, https://balkaneu.com/greece-and-egypt-conclude-partial-eez-demarcation/, (21.11.2020).

"Greece and Egypt sign agreement on exclusive economic zone", Ekathimerini, 06.08.2020, https://www.ekathimerini.com/255573/gallery/ekathimerini/news/greece-and-egypt-sign-agreement-on-exclusive-economic-zone, (23.10.2020).

"Greece and France ink $3 billion contract for Rafale fighter jets", DefenseNews, https://www.defensenews.com/global/europe/2021/01/25/greece-and-france-ink-3-billion-contract-for-rafale-fighter-jets/, (13.09.2021).

"Greece and Israel deal spotlight leasing model for military UAVs", Defense News, https://www.defensenews.com/global/europe/2020/05/08/greece-and-israel-deal-spotlight-leasing-model-for-military-uavs/, (28.05.2021).

"Greece - Contribution of travel and tourism to GDP as a share of GDP", Knoema, https://knoema.com/atlas/Greece/topics/Tourism/Travel-and-Tourism-Total-Contribution-to-GDP/Contribution-of-travel-and-tourism-to-GDP-percent-of-GDP#:~:text=In%202019%2C%20contribution%20of%20travel,average%20annual%20rate%20of%201.57%25., (10.05.2021).

"Greece, Cyprus and Jordan on the same page", Ekathimerini, 29.07.2021, https://www.ekathimerini.com/news/1165357/greece-cyprus-and-jordan-on-the-same-page/, (21.08.2021).

"Greece-Cyprus-Egypt Trilateral Cooperation", Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Resmi Örün Sitesi, https://www.mfa.gr/en/blog/greece-bilateral-relations/egypt/, (18.06.2020).

"Greece, Cyprus, Israel sign off on 2021 military collaboration program", Ekathimerini, 09.09.2020, https://www.ekathimerini.com/256729/article/ekathimerini/news/greece-cyprus-israel-sign-off-on-2021-military-collaboration-program, (19.11.2020).

"Greece: Distribution of gross domestic product (GDP) across economic sectors from 2009 to 2019", Statista, https://www.statista.com/statistics/276399/distribution-of-gross-domestic-product-gdp-across-economic-sectors-in-greece, (10.05.2021).

"Greece, Egypt agree to expand deal in Eastern Med", Anadolu Agency, 11.11.2020, https://www.aa.com.tr/en/europe/greece-egypt-agree-to-expand-deal-in-eastern-med/2040564, (12.12.2020).

"Greece Expands MH-60R Helicopter Order to 7, Accelerates Delivery of First three", DefenseWorld.net, 29.11.2020, https://www.defenseworld.net/news/28418/Greece_Expands_MH_60R_Helicopter_Order_to_7__Accelerates_Delivery_of_First_three#.YKZcnqgzZPY, (20.05.2021).

"Greece has selected six countries for the procurement of four new frigates", Navy Recognition, 10.06.2021, https://www.navyrecognition.com/index.php/naval-news/naval-news-archive/2021/june/10282-greece-has-selected-six-countries-for-the-procurement-of-four-new-frigates.html, (13.09.2021).

"Greece, Italy ink agreement on Exclusive Economic Zone", NewEurope, 9 June 2020, https://www.neweurope.eu/article/greece-italy-ink-agreement-on-exclusive-economic-zones/, (16.06.2020).

"Greece imports by category", Trading Economics, https://tradingeconomics.com/greece/imports-by-category, (11.05.2021).

"Greece ratifies updated US defense agreement", The Defense Post, 30.01.2020, https://www.thedefensepost.com/2020/01/30/greece-us-defense-agreement/, (27.05.2021).

"Greece's Alexandroupolis Elevated to Strategic Importance for the U.S.", Greek Reporter, 07.05.2021, https://greekreporter.com/2021/05/07/greece-alexandroupolis-elevated-strategic-importance-the-u-s/, (27.05.2021).

"Greece says no talks with Turkey as long as survey ship in area", Ekathimerini, 13.10.2020, https://www.ekathimerini.com/258009/article/ekathimerini/news/greece-says-no-talks-with-turkey-as-long-as-survey-ship-in-area, (15.12.2020).

Greece's Debt Timeline (1974-2018), Council on Foreign Relations, https://www.cfr.org/timeline/greeces-debt-crisis-timeline, (08.05.2021).

"Greece to Buy 2 FTI frigates from France", Defence World, 11.10.2019, https://www.defenseworld.net/news/25648/Greece_to_Buy_2_FTI_frigates_from_France#.X9vKidgzZPY, (15.12.2020).

"Greece, Turkey getting ready for 61st round of talks", Ekathimerini, 16.01.2021, https://www.ekathimerini.com/261320/article/ekathimerini/news/greece-turkey-getting-ready-for-61st-round-of-talks, (29.01.2021).

"Greece: We are ready for military confrontation with Turkey", Middle East Monitor, 06.06.2020, https://www.middleeastmonitor.com/20200606-greece-we-are-ready-for-military-confrontation-with-turkey/, (10.05.2021);

"Greek authorities issue counter-NAVTEX after Turkey announces new illegal one for Oruç Reis", Greek City Times, 25.10.2020, https://greekcitytimes.com/2020/10/25/greek-counter-navtex-turkey/, (14.12.2020).

"Greek Parliament ratifies EEZ agreement with Egypt", Greek City Times, 28.08.2020, https://greekcitytimes.com/2020/08/28/greek-parliament-ratifies-eez-agreement-with-egypt/, (23.10.2020).

"Greek-Turkish navy standoff over Norwegian survey ship ends-official", Hurriyet Daily News, 15.11.2008, http://www.hurriyet.com.tr/gundem/greek-turkish-navy-standoff-over-norwegian-survey-ship-ends-official-10368807, (15.06.2020).

ICB Resmi İnternet Sitesi, https://sites.duke.edu/icbdata/, (09.09.2021).

ICB Project, Crisis Summaries, https://sites.duke.edu/icbdata/data-collections/, https://drive.google.com/file/d/1_4OnHwkeeB997ZQdofyMXF2JJE4LmjhL/view, (17.05.2021).

International Energy Agency, Data and Statistics https://www.iea.org/data-and-statistics?country=WORLD&fuel=Energy%20supply&indicator=TPESbySource, (10.04.2021).

Irakleio Station NAVWARN 490/20, https://www.hnhs.gr/en/online-2/navtex, Hellenic Navy Hydrographic Service, (25.08.2020).

"Israel and Greece sign record defence deal", Reuters, 18.04.2021, https://www.reuters.com/world/middle-east/israel-greece-sign-record-defence-deal-2021-04-18/, (28.05.2021).

Join Egypt's 2021 Digital Bid Round, Schlumberger, https://www.slb.com/reservoir-characterization/seismic/multiclient-data-library/egypt-2021-digital-bid-round, (30.06.2021).

"Jordan-Cyprus-Greece Second Trilateral Summit Declaration", Brief, 15.04.2019, https://www.brief.com.cy/english/jordan-cyprus-greece-second-trilateral-summit-declaration, (18.06.2020).

Kara Kuvvetleri Komutanlığı Örün Sitesi, https://www.kkk.tsk.tr/default.aspx, (15.06.2021).

"Kıbrıs Rum Yönetimi gemisavar ve uçaksavar füze alıyor", SavunmaSanayiST.com, 24.04.2020, https://www.savunmasanayist.com/kibris-rum-yonetimi-gemisavar-ve-ucaksavar-fuze-aliyor/, (20.05.2021).

"Kıbrıs'ta savaş kışkırtması", Milliyet, 07.02.1997, https://www.milliyet.com.tr/dunya/kibrista-savas-kiskirtmasi-5387906, (06.12.2020).

"Kıbrıs'ta sondaj başlıyor", Aljazeera Türk, 08.04.2012, http://www.aljazeera.com.tr/haber/kibrista-sondaj-basliyor, (21.07.2021).

KKTC İstatistik Kurumu Örün Sitesi, http://www.stat.gov.ct.tr/gsmh.aspx, (10.04.2021).

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Yüksek Seçim Kurulu Örün Sitesi, http://ysk.mahkemeler.net/index.php/secim-sonuclari/, (27.04.2021).

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, https://kktcb.org/tr, (01.05.2021).

"Leviathan Gas Field", Derek Drilling Örün Sitesi, https://www.delekdrilling.com/natural-gas/gas-fields/leviathan, (13.07.2020).

"Merkel Ankara ile Atina arasında arabulucu", Deutsche Welle Türkçe, 23.07.2020, https://www.dw.com/tr/merkel-ankara-ile-atina-aras%C4%B1nda-arabulucu/a-54295705, (05.12.2020).

"Merkel kıta sahanlığı gerginliğinde devreye girdi", Deutsche Welle Türkçe, 22.07.2020, https://www.dw.com/tr/merkel-k%C4%B1ta-sahanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1-gerginli%C4%9Finde-devreye-girdi/a-54268852, (05.12.2020).

"Mısır'la diplomatik kriz", Deutsche Welle Türkçe, 23.11.2013, https://www.dw.com/tr/m%C4%B1s%C4%B1rla-diplomatik-kriz/a-17247690, (20.11.2020).

"Mısır'la 'Dostluk Denizi' kurudu", Hürriyet, 16.08.2013, https://www.hurriyet.com.tr/gundem/misirla-dostluk-denizi-kurudu-24533390, (20.11.2020).

"Mısır ile ilk diplomatik temas: Ön koşulsuz görüşüyoruz", TRTHABER, 12.03.2021, https://www.trthaber.com/haber/gundem/misir-ile-ilk-diplomatik-temas-on-kosulsuz-gorusuyoruz-563852.html, (17.04.2021).

"Mısır ve Çin'den Akdeniz'de ortak tatbikat", Anadolu Ajansı, 21.08.2019, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/misir-ve-cinden-akdenizde-ortak-tatbikat/1561465, (31.05.2021).

"Military de-confliction mechanism between Greece and Turkey established at NATO", NATO Örün Sitesi, 1 October 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_178523.htm, (15.12.2020).

"Multinational 'NEMESIS' exercise to take place in Cyprus EEZ", Sigmalive, 26.06.2015, http://www.sigmalive.com/en/news/local/131339/multinational-nemesis-exercise-to-take-place-in-cyprus-eez, [Erişim Tarihi: 23.05.2019].

"Nikos Anastasiadis: Türkiye, Kıbrıs'ta iki devletli çözümde ısrar ettikçe hiçbir anlaşma sağlanamaz", Euronews, 25.05.2021, https://tr.euronews.com/2021/05/25/nikos-anastasiadis-turkiye-k-br-s-ta-iki-devletli-cozumde-srar-ettikce-hicbir-anlasma-sagl, (21.07.2021).

Operation Sea Guardian, https://mc.nato.int/missions/operation-sea-guardian, (03.06.2021).

"Oruç Reis anlaşmazlığında uzlaşma sinyalleri", Deutsche Welle Türkçe, 27.07.2020, https://www.dw.com/tr/oru%C3%A7-reis-anla%C5%9Fmazl%C4%B1%C4%9F%C4%B1nda-uzla%C5%9Fma-sinyalleri/a-54340820, (05.12.2020).

"Oruç Reis Akdeniz açıklarında", TRTHABER, 22.07.2020, https://www.trthaber.com/haber/gundem/oruc-reis-akdeniz-aciklarinda-503581.html, (05.12.2020).

"Oruc Reis within Greek continental shelf", Ekathimerini, 10.08.2020, https://www.ekathimerini.com/255682/article/ekathimerini/news/oruc-reis-within-greek-continental-shelf, (10.12.2020).

"Overview of the Oil & Gas Industry in Israel", The Federation of Israeli Chambers of Commerce, March 2013, https://www.chamber.org.il/media/153576/overview.pdf, (13.07.2020).

"Photos show strong Greek naval presence near Kastellorizo", Ekathimerini, 20.10.2020, https://www.ekathimerini.com/258297/article/ekathimerini/news/photos-show-strong-greek-naval-presence-near-kastellorizo, (14.12.2020).

"PM: Greece, France to sign deal on purchase of Rafale fighter jets within days", Ekathimerini, 15.12.2020, https://www.ekathimerini.com/260325/article/ekathimerini/news/pm-greece-france-to-sign-deal-on-purchase-of-rafale-fighter-jets-within-days, (15.12.2020).

Polity5 Project, Political Regime Characteristics and Transitions, 1800-2018, https://www.systemicpeace.org/inscrdata.html, (17.01.2021).

"Pompeo in Cyprus says US 'deeply concerned' over Turkey energy search", France24, 12.09.2020, https://www.france24.com/en/20200912-pompeo-in-cyprus-says-us-deeply-concerned-over-turkey-energy-search, (15.12.2020).

"Process underway to secure international arrest warrant for 'Fatih' crew", Cyprus Mail, 6 May 2019, https://cyprus-mail.com/2019/05/06/process-underway-to-secure-international-arrest-warrant-for-fatih-crew/, (12.06.2020).

"Russia ready to mediate in Eastern Mediterranean crisis: Lavrov", Aljazeera, 08.09.2020, https://www.aljazeera.com/news/2020/9/8/russia-ready-to-mediate-in-eastern-mediterranean-crisis-lavrov, (29.05.2021).

"Russia says it can now operate nuclear capable bombers from Syrian air base", Reuters, 25.05.2021, https://www.reuters.com/world/middle-east/russia-says-it-can-now-operate-nuclear-capable-bombers-syrian-air-base-2021-05-25/, (03.06.2021).

"Rus savaş uçağı sınırı ihlal etti, Türk F-16'lar düşürdü", NTV, 24.11.2015, https://www.ntv.com.tr/turkiye/rus-savas-ucagi-dusuruldu,_mP74HrTmEe3cc8qXBIqrA, (18.05.2021).

Rystad Enerji Örün Sitesi https://www.rystadenergy.com/newsevents/news/press-releases/Major-gas-discovery-can-fuel-the-Cyprus-dispute/, (14.07.2020).

Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı Örün Sitesi, Denizcilere Bildiri Numarası: 1032/18, 0977/20, 1024/20, 1062/20, 1085/20, 1093/20, 1262/20, 1314/20, 1332/20, 1364/20, 1404/20, 1460/20, https://www.shodb.gov.tr/shodb_esas/index.php/tr/, (09.09.2021).

Statista, https://www.statista.com/statistics/263264/top-companies-in-the-world-by-market-capitalization/, (01.06.2021).

"Status of Gas Fields Discovered Offshore Israel", İsrail Devlet Elektronik Hizmetler Portalı, https://www.gov.il/BlobFolder/news/offshore_bid_round_2/en/status_gas_fields.pdf, (13.07.2020).

Stoltenberg: S-400 ve Doğu Akdeniz, Türkiye ile NATO arasında ciddi görüş ayrılıkları var", Euronews, 15.03.2021, https://tr.euronews.com/2021/03/15/stoltenberg-s-400-ve-dogu-akdeniz-turkiye-ile-nato-aras-nda-ciddi-gorus-ayr-l-klar-var, (26.05.2021).

"Suriye Türk jetini vurdu", Sabah, 23.06.2012, https://www.sabah.com.tr/gundem/2012/06/23/suriye-turk-jetini-vurdu, (18.05.2021).

TANAP Kurumsal Örün Sitesi, https://www.tanap.com/tanap-projesi/tanap-nedir/, (13.10.2020).

T.C. Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın'ın 28 Temmuz 2020 tarihinde CNNTÜRK televizyonunda yaptığı açıklamalar, "İbrahim Kalın yorumladı: Atatürk'e "lanet" tartışması ve Yunanistan'la NAVTEX krizi", https://www.youtube.com/watch?v=--Lz2UkMtW0, (05.12.2020).

T.C. Resmî Gazete, https://www.resmigazete.gov.tr/, (09.09.2020).

T.C. Yüksek Seçim Kurulu Örün Sitesi, https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/1923-2011-MVSecimleri-Tuik.pdf, https://www.ysk.gov.tr/tr/milletvekili-genel-secim-arsivi/2644, (17.01.2021).

The Correlates of War Project Örün Sitesi, http://cow.dss.ucdavis.edu/data-sets/COW-war, (09.09.2021).

"The Declaration of the 4th Cyprus-Greece-Israel Trilateral Summit", Themanews, 08.05.2020, http://en.protothema.gr/the-declaration-of-the-4th-cyprus-greece-israel-trilateral-summit-full-text/, (18.06.2020).

The Export Options and Challenges for East Med Gas Was Presented by IENE's Executive Director at Israel's Annual Energy and Business Convention, Institute of Energy for South-east Europe (IENE), https://www.iene.eu/the-export-options-and-challenges-for-east-med-gas-was-presented-by-ienes-executive-director-at-israels-annual-energy-and-business-convention-p3181.html, (13.10.2020).

The Hellenic Foundation for European and Foreign Policy (ELIAMEP) Örün Sitesi, https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2020/09/IT-GR-Continental-Shelf-1977-2.pdf, (17.10.2020).

The 1st Trilateral Summit of Cyprus, Greece and Jordan, Greek Diplomatic Life, http://greekdiplomaticlife.com/2018/02/07/the-1st-trilateral-summit-of-cyprus-greece-and-jordan/, (5.11.2020).

"Total, Eni stake new claim in Cyprus gas and oil search", Euractiv, 19 September 2019, https://www.euractiv.com/section/energy/news/total-eni-stake-new-claim-in-cyprus-gas-and-oil-search/, (13.07.2020).

"Turkey increases tension in Mediterranean", Ekathimerini, 19.10.2018, https://www.ekathimerini.com/233803/article/ekathimerini/news/turkey-increases-tension-in-mediterranean, (15.12.2020).

Turkey's NAVTEX for research inside Greece's continental shelf, sets Armed Forces on alert, Keep Talking Greece, 21.07.2020, https://www.keeptalkinggreece.com/2020/07/21/turkey-navtex-greece-armed-forces/, (05.12.2020).

"Turkish blockade of ship off Cyprus is out of Eni's control: CEO", Reuters, 16.02.2018, https://www.reuters.com/article/us-cyprus-natgas-turkey-eni/turkish-blockade-of-ship-off-cyprus-is-out-of-enis-control-ceo-idUSKCN1G01K0, (02.12.2020).

"Turkish Navy protecting Oruc Reis in East Mediterranean", Anadolu Agency, 11.08.2020, https://www.aa.com.tr/en/europe/turkish-navy-protecting-oruc-reis-in-east-mediterranean/1937752, (10.12.2020).

"Turkish research vessel sailing outside Greek waters, says Navy", Ekathimerini, 12.08.2020, https://www.ekathimerini.com/255791/article/ekathimerini/news/turkish-research-vessel-sailing-outside-greek-waters-says-navy, (10.12.2020).

Türk Deniz Kuvvetleri Örün Sitesi, https://www.dzkk.tsk.tr/, (07.09.2021).

Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri Örün Sitesi, https://www.tdpkrizleri.org/index.php, (28.10.2021)

"Türk F-16'sını Yunanistan düşürmüş", Sabah, 11.12.2014, https://www.sabah.com.tr/gundem/2014/12/11/turk-f16sini-yunanistan-dusurmus-1418291373, (18.05.2021).

"Türkiye dediğini yaptı: Yunanistan'ın Oruç Reis senaryoları suya düştü", CNNTÜRK, 12.08.2020, https://www.cnnturk.com/dunya/turkiye-dedigini-yapti-yunanistanin-oruc-reis-senaryolari-suya-dustu?page=1, (10.12.2020).

"Türkiye ekonomisi 2020'de yüzde 1,8 büyüdü", Dünya Gazetesi, 01.03.2021, https://www.dunya.com/ekonomi/turkiye-ekonomisi-2020de-yuzde-18-buyudu-haberi-612659, (07.05.2021).

"Türkiye iki Suriye uçağını düşürdü", Deutsche Welle Türkçe, 01.03.2020 , https://www.dw.com, (18.05.2021).

"Türkiye ile Yunanistan arasındaki istişari görüşmelerin 62. turu Atina'da yapıldı", Anadolu Ajansı, 16.03.2021, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-ile-yunanistan-arasindaki-istisari-gorusmelerin-62-turu-atinada-yapildi/2178385, (14.06.2021).

"UK signs defense and security MoU with Greek Cypriots", Anadolu Agency, 4.4.2019, https://www.aa.com.tr/en/europe/uk-signs-defense-and-security-mou-with-greek-cypriots-/1442578, [Erişim Tarihi:23.05.2019].

"UK to work with both parties regarding Eastern Mediterranean disputes", Daily Sabah, 21.10.2020, https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/uk-to-work-with-both-parties-regarding-eastern-mediterranean-disputes, (30.05.2021).

United Nations Interim Force in Lebanon, https://unifil.unmissions.org/about, (03.06.2021).

United Nations Peacekeeping Force in Cyprus (UNFICYP), https://unficyp.unmissions.org/about, (03.06.2021).

"UN registers Turkey-Libya maritime deal", 01.10.2020, Anadolu Agency, https://www.aa.com.tr/en/middle-east/un-registers-turkey-libya-maritime-deal/1992682, (23.10.2020).

UNCTAD Handbook of Statistics, 2020, https://stats.unctad.org/handbook/MaritimeTransport/MerchantFleet.html, (16.04.2021).

"U.N.'s Guterres says common ground elusive in Cyprus talks", Reuters, 29.04.2021, https://www.reuters.com/world/uns-guterres-says-common-ground-still-elusive-cyprus-talks-2021-04-29/, (05.05.2021).

"US calls on Greece, Turkey to engage in dialogue over east Med tension", 27.08.2020, https://www.hurriyetdailynews.com/us-calls-on-greece-turkey-to-engage-in-dialogue-over-east-med-tension-157731, (15.12.2020).

U.S. Energy Information Administration, https://www.eia.gov/, (14.06.2021).

"We must be prepared for war, says President of Greece", Bianet English, 15.09.2020, https://m.bianet.org/english/world/230893-we-must-be-prepared-for-war-says-president-of-greece, (10.05.2021).

World Bank Örün Sitesi, https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD,

World Economic Situation and Prospects 2021, United Nations, New York, 2021, https://www.un.org/development/desa/dpad/publication/world-economic-situation-and-prospects-2021/, (10.04.2021).

Worldometer Örün Sitesi, https://www.worldometers.info/, (18.05.2021).

"Yunan basınında Çavuşoğlu ziyareti: Samimi ve dostça görüşmeler", TRTHABER, 01.06.2021, https://www.trthaber.com/haber/dunya/yunan-basininda-cavusoglu-ziyareti-samimi-ve-dostca-gorusmeler-585376.html, (24.07.2021).

"Yunan Başbakan'dan Türkiye'ye 'kaza çıkabilir' uyarısı", Deutsche Welle Türkçe, 12.08.2020, https://www.dw.com/tr/yunan-ba%C5%9Fbakandan-t%C3%BCrkiyeye-kaza-%C3%A7%C4%B1kabilir-uyar%C4%B1s%C4%B1/a-54543706, (10.12.2020).

"Yunanistan'a savaş yanıtı: Matematik olarak uygun değil", Hürriyet, 11.06.2020, https://www.hurriyet.com.tr/dunya/yunanistana-savas-yaniti-matematik-olarak-uygun-degil-41538626, (06.12.2020).

"Yunanistan Genelkurmay Başkanı'ndan 'Oruç Reis' açıklaması", Hürriyet, 22.07.2020, https://www.hurriyet.com.tr/dunya/yunanistan-genelkurmay-baskanindan-oruc-reis-aciklamasi-41570234, (05.12.2020).

Yunanistan Enerji Bakanlığı Örün Sitesi, http://www.ypeka.gr/LinkClick.aspx?fileticket=LLWgvX7fxTA%3d&tabid=875&language=en-US, (14.05.2019).

Yunanistan Parlamentosu Örün Sitesi, https://www.hellenicparliament.gr/en/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Ekloges/Eklogika-apotelesmata-New/, (17.01.2021).

"Yunanistan Savunma Bakanı'ndan skandal açıklama: Türkiye ile askerî çatışmaya hazırız!", Hürriyet, 05.06.2020, https://www.hurriyet.com.tr/dunya/yunanistan-savunma-bakanindan-skandal-aciklama-turkiye-ile-askerî-catismaya-haziriz-41534962, (10.07.2021).

"Yunanistan ve Kıbrıs: İki devletli çözüme yokuz", Deutsche Welle Türkçe, 08.02.2021, https://www.dw.com/tr/yunanistan-ve-k%C4%B1br%C4%B1s-iki-devletli-%C3%A7%C3%B6z%C3%BCme-yokuz/a-56499626, (21.07.2021).

"3rd round of Lebanon-Israel maritime talks starts", Anadolu Agency, 29.10.2020, https://www.aa.com.tr/en/middle-east/3rd-round-of-lebanon-israel-maritime-talks-starts/2023537, (21.11.2020).

"4 soruda ABD-Türkiye vize krizinin diplomatik boyutu", BBC Türkçe, 09.10.2017, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41552996, (27.05.2021).

"5 Soru: ABD'nin Dedeağaç (Yunanistan)'ta Askerî Üs Kurmasının Anlamı ve Türkiye'ye Etkisi", SETA, https://www.setav.org/5-soru-abdnin-dedeagac-yunanistanta-askerî-us-kurmasinin-anlami-ve-turkiyeye-etkisi/, (27.05.2021).

"14 sene önce bugün Türk ve Yunan F-16'ları havada çarpıştı", Savunma Sanayi Dergilik, 23.05.2020, https://www.savunmasanayiidergilik.com/tr/HaberDergilik/14-sene-once-bugun-Turk-ve-Yunan-F-16-lari-havada-carpisti, (20.08.2021).

YAZILIMLAR VE VERİ TABANLARI

Bennett, Scott D. and Stam, Allan. (September 25, 2007), EUGene Expected Utility Generation and Data Management Program V 3.2 Documentation, https://eugenesoftware.la.psu.edu/, (30.08.2021).

Bennett, Scott D. and Stam, Allan. (2000), "EUGene: A Conceptual Manual", *International Interactions*, 26: 179-204.

Defense Cooperation Agreement Dataset 1980-2010, https://correlatesofwar.org/data-sets/defense-cooperation-agreement-dataset (30.08.2021).

EUGene Expected Utility Generation and Data Management Program by D. Scott Bennett and Allan C. Stam, III https://eugenesoftware.la.psu.edu/ (30.08.2021).

Gibler, Douglas M. (2009), International Military Alliances, 1648-2008, Congressional Quarterly Press, SBN: 978-1-56802-824-8; Formal Alliances (v4.1), https://correlatesofwar.org/data-sets/formal-alliances (30.08.2021).

Gleditsch, Nils Petter, Wallensteen Peter, Eriksson, Mikael and Margareta Sollenberg & Håvard Strand. (2002), "Armed Conflict 1946–2001: A New Dataset", *Journal of Peace Research*, 39(5): 615–637.

Greig, J. Michael. and Enterline, Andrew J. Correlates of War Project National Material Capabilities (NMC) Data Documentation Version 5.0 (Period Covered: 1816-2012), https://correlatesofwar.org/data-sets/national-material-capabilities, (14.05.2021).

Maoz, Zeev, Johnson, Paul L., Kaplan, Jasper, Ogunkoya, Fiona,and Shreve, Aaron. 2018. The Dyadic Militarized Interstate Disputes (MIDs) Dataset Version 3.0: Logic, Characteristics, and Comparisons to Alternative Datasets, *Journal of Conflict Resolution,* DOI: http://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0022002718784158.

MID 5 Data and Supporting Materials, Incident Coding Manual, https://correlatesofwar.org/data-sets/MIDs, (20.05.2021).

Mitchell, Sara McLaughlin. Issue Correlates of War (ICOW) Project Codebook for Maritime Claims Data, Last updated 14 October 2002, s.1. https://www.paulhensel.org/Data/marcode.pdf (21.11.2019).

Sarkees, Meredith Reid and Wayman, Frank Whelon. (2010), *Resort To War: A Data Guide to Inter-State, Extra-State, Intra-State, and Non-State Wars, 1816–2007*, Washington: CQ Press.

Sarkees, Meredith Reid. "The COW Typology of War: Defining and Categorizing Wars (Version 4 of the Data)", The Correlates of War Project Resmi Örün Sitesi, http://cow.dss.ucdavis.edu/data-sets/COW-war, (08.10.2019).

SIPRI Arms Transfers Database, https://www.sipri.org/databases/armstransfers, (09.09.2021).

SIPRI Military Expenditure Database, https://www.sipri.org/databases/milex, (09.09.2021).

Stinnett, Douglas M., Tir, Jaroslav, Schafer, Philip, Diehl, Paul F. and Gochman, Charles. "The Correlates of War Project Direct Contiguity Data, Version 3.", *Conflict Management and Peace Science*, 2002, 19 (2):58-66; Direct Contiguity (v3.2), https://correlatesofwar.org/data-sets/direct-contiguity, (30.08.2021).